

IOAN SLAVICI

O P E R E

*Sub îngrijirea
unui colectiv*

III

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București 1970

Text stabilit și variante la volumul III:

TEOFIL TEAHA

Note: D. VATAMANIUC

NUVELE

VOLUMUL III

SĂRĂCUTA DE EA. GOGU ȘI GOGU-
ȘOR. „HANUL CIORILOR“. UN OM
DE-NCREDERE. DIN ȚIGĂNIE. LEU-
PARALEU. SEPI. ILIE DURAC. FIUL
CUIVA. O ÎNCURCĂTURĂ. CRUCILE
ROȘII. NEGREA BĂTRINUL. PĂDU-
REANCA.

SĂRĂCUȚA DE EA

Preotul încheiase slujba-Nvierii, se albea de ziuă, și lumea cobora-n sat întorcându-se de la biserică de pe coaste, fiecare cu luminarea aprinsă-n mână.

5 Se nimerise ca anul acesta Paștile să cadă târziu, tocmai spre ziua de Sf. Gheorghe, și-n cringul acum inverzit cîntau privighetorile, lunca era presărată cu flori, oile ieșiseră dimpreună cu mieluşii lor la pășune și răcoarea primăvărată te adimenea să ieși și să te
10 duci departe prin livezi și peste cîmpii.

Curînd a-nceput însă să cadă ici o picătură, colo alta, tot mai mari și tot mai dese, în cele din urmă a dat bunul Dumnezeu o ploică mănoasă, care s-a
15 întețit de-ți venea să te temi c-o să le strice oamenilor toată veselia de Paști.

Abia pe la amiază s-a pornit un vînt, care a mai risipit norii, și copiii mai mici și mai mari, flăcăii și fetele, pînă chiar și babele și moșnegii au început să
20 iasă, ca să ciocnească ouăle roșii, să-și petreacă-n fel de fel de chipuri și să mai stea de vorbă, după obiceiul păstrat din bătrîni.

Din sus de sat, la loc mai ridicat, de unde se deschide vedere largă, se-nalță-n mijlocul unei grădini frumoase conacul boieresc, mai mult palat decît castel, case cu
25 multe încăperi, încît te întrebai ce va fi făcînd boierul cu atîta lărgime.

În partea despre sat, pe unde trecea drumul de țară, se afla un larg cerdac cu geamlîc, în care Lucica, fetița de vreo patru ani a boierului, își petrecea timpul cînd n-avea voie să iasă la plimbare.

5 Pe la două dup-amiazăzi se-nseninase, ce-i drept, dar mai rămăseseră pe ici, pe colo băltoace și iarba era încă udă. Era umezeală-n aer, și despre plimbare nici vorbă nu putea să fie. Boierul a ieșit dar în cerdac, ca să se încredințeze dacă geamurile sunt ori nu

10 bine închise, încît să nu poată trage din nici o parte.

Peste puțin a ieșit apoi Lucica, dimpreună cu nemțoaica ei, o fetișcană de vreo patrușprezece ani, care n-avea decît să-i ție Lucichii de urît, îndrumînd-o cum are să-și petreacă timpul cu jucărelele ei, care

15 erau de tot multe și felurite.

A ieșit în urmă și madama, o femeie mai bătrîioară, care avea purtarea de grijă pentru bunăstarea trupească și sufletească a copiliței, priveghînd ca nu cumva să mănince ceea ce nu-i priește, să fie atinsă de vreun

20 vînt mai aspru ori să ieie apucături nepotrivite cu rangul părinților ei.

E-nvederat că madama, femeie conștiincioasă, a examinat și ea cu toată luarea-aminte geamurile, ca să fie bine închise.

25 Fericit copil Lucica! Ce n-avea dînsa acolo!? Jucărele pentru zece și mai mulți copii, încît n-avea decît să-și aleagă dintre ele după plac.

Erau acolo păpuși mai mici, mai mari și de tot mari, toate scumpe și frumoase. Erau saloane cu mese, cu

30 scaune și cu canapele. Erau sufragerii cu fel de fel de tacîmuri și de vase. Erau mai ales animale, și elefanți, și cămile, și girafe, ba lupi, ba lei, ba pisici, pînă chiar și iepuri cu urechile mari, ca să-și aleagă după pofta inimii.

Și gingașă era Lucica, îmbrăcată numai în horbotă de cea scumpă, și subțirică și fragedă ca floarea de piersec, care se ofilește cînd e atinsă de o adiere mai

35 aspră și nu-și mai vine în fire.

Mai era Lucica, după toate aceste, și o fire de tot duioasă și atît de cuminte, încît te mirai cum se poate

40 ca un copil, la urma urmelor mic, să fie atît de cuminte, atît de binecrescut și de ascultător.

Nu doară că n-ar fi rîvnit și ea ca orișicare muritor să-și facă acum o plăcere și apoi alta.

Se pomenise însă-n lume stăpînită de gîndul că nu are să se bucure de viață decît atunci cînd vreau purtătorii de grijă ai ei și așa cum lor le place.

— Madam, întreba ea cînd îi era sete, am voie să cer de la fraulain un pahar cu apă?

Dacă, din întîmplare, madama era de părere că nu are să-și astîmpere setea, ea răbda, iar dacă nu-i trecea setea, mai întreba peste cîtva timp, dar de băut nu bea decît atunci cînd i se dădea voie și atît cît i se ierta.

Acum ea se uita pe fereastră la copiii care se jucau pe afară, la aer curat și în bătaia vîntului. Unii, desculți, umblau prin băltoacele rămase în urma ploii, alții alergau prin iarba încă udă, iar alții scuturau pomii, ca să cadă stropii rămași pe ei, și toți ciocneau, cum se cuvine în ziua de Paști, ouăle cele roșii, le curățau și le mînceau cu multă poftă, mușcînd și din cozonacul cu lapte.

Lucica ar fi ciocnit și ea, dar n-avea cu cine, ar fi mîncat ou roșu și ar fi mușcat din cozonacul cu lapte, dar n-avea voie, căci oul rece și cozonacul sunt mîncare grea, care nu face pentru dînsa. Era în dulapul din sufragerie și baclava, care îi plăcea mult, dar madama nu-i dădea decît o bucățică, așa numai ca s-o guste, și ea-i ducea dorul.

Copiii se uitau și ei spre geamlîc și o vedeau așa, frumoasă și gingașă, parcă nici nu era ființă viețuitoare.

„Ce răsfățată și cît de fericită e!“ suspinau ei, cuprinși de uimire.

„Cît de fericiți sunt!“ zicea însă și ea.

O, ce n-ar fi dat dac-ar fi putut să se joace și ea cu ei la aer curat și în bătaia vîntului, chiar și dacă n-ar fi umblat prin băltoace și n-ar fi alergat prin iarba udă. Știa însă prea bine că așa ceva nu se poate, și nici că mai întreba. Era mulțumită că poate să se uite pe fereastră și să-i vadă pe copii fără ca să bage de seamă madama, care era perdută în citirea unui roman interesant, căci altfel ar fi trimis pe vreuna dintre multele slugi boierești ca să-i alunge de acolo pe obraznicii și nespălații aceia de copii.

Dîndu-și seama despre aceasta, Lucica și-a luat una cîte una păpușile și păpușelele, saloanele și sufrageriile, animalele de tot felul, jucărelele ei toate, și le-a înșirat în fața geamlîcului, ca să le vadă copiii și să se bucure și ei.

Acum, în ziua de Paști, se cuvenea așa ceva, fie chiar și fără voia madamei, și Lucica se simțea în adevăr fericită, atît de fericită, încît în cele din urmă și-a luat inima în dinți și-a întrebat pe madama dacă are ori nu voie să ceară de la fraulain să-i aducă fonograful și să-i cînte la el.

Un lucru mai lipsea pentru ca fericirea Luciei să fie deplină: să se deschidă fereastra ca să poată copiii să vadă și să audă mai bine. Lucrul acesta era însă cu desăvîrșire peste putință: chiar și pentru ziua de Paști ar fi fost prea mult deodată.

În vremea aceasta boierul își făcuse obicinuita plimbare călare, cu gîndul mereu la mult iubita lui fetiță, la care ținea, precum se zice, ca la lumina ochilor săi.

Cum, Doamne, să nu ție, cînd atît suflet mai avea și el în lumea aceasta! Părinții îi muriseră. Un frate mai mare al lui se prăpădise în urma unui duel. Cu sora sa se certase din cauza moștenirii rămase de la părinți. Iar soția sa, muma Luciei, îl părăsise.

Rămaseră numai ei amîndoi, Lucica și el, și era lucru firesc ca, întors acasă, el, înainte de toate, la ea să alerge, ca să afle cum și-a petrecut timpul acum în ziua de Paști.

— Foarte bine! Foarte bine! răspunse ea. M-am jucat cu copiii.

‡ Boierul se uita nedumirit în toate părțile, dar nici un copil nu vedea.

— Cu care copii? întrebă el.

— Cu aceia! răspunse Lucica, arătînd la copiii adunați în fața geamlîcului.

Madama sări ca înțepată de viespi în picioare. Abia acum își dăte seamă despre infamia copiliței, care abuzase de bunăvoința ei ca să-și petreacă timpul cochetînd cu acei copii desculți, nespălați, ordinari și obraznici.

„Se vede teapa! zise ea în gîndul ei. Copil născut din părinți cu adevărat nobili nu poate să prindă slăbiciune pentru asemenea lăpădături ale neamului omenesc“.

5 Sluga boierească s-a dus acum, se-nțelege, să-și facă datoria, luîndu-i la goană pe copii, dar asta cam tîrziu, căci Lucica apucase să-și dea seamă că e cu puțință să se bucure de viață și fără de voia madamei.

10 Cu gîndul mereu la baclavaua cea dulce, ea a pîndit prilejul să se furișeze în sufragerie, a pus un scaun lîngă dulap, s-a urcat pe scaun și a mîncat o bucățică, apoi o bucată și încă una, cît a putut, pînă ce s-a săturat ca în ziua de Paști.

15 Nu prea era însă copila deprinsă a fi sătulă, și peste noapte o supăra ceva la pîntecele ei cel delicat și n-o lăsa să doarmă. Știindu-se vinovată, ea se stăpînea și nici nu gemea, nici nu plîngea.

A doua zi de Paști ea era cu ochii stinși și chiar mai palidă decît de obicei.

20 Dacă ar fi cercetat mai de aproape, madama s-ar fi incredințat că are chiar fierbințeli.

— La aer curat și în bătaia vîntului! zicea boierul, și-a dat poruncă să pună caii la cupea.

25 Peste puțin s-a răzgîndit însă. Prea era frumoasă ziua de primăvară; păcat ar fi fost s-o închidă în cușca aceea. Lucica a ieșit în trăsură deschisă cu madama și cu fraulain.

30 Era atît de bine și de frumos, dar din cînd în cînd adierea vîntului i se părea copilei prea aspră. Fiindcă biltoacele secaseră și iarba nu mai era udă, madama i-a dat voie să intre în livedea înflorită. Iar ea a cules o floare, două, nu mai multe, și iar s-a urcat în trăsură.

35 Seara a fost chemat doctorul și acesta era de părerea că e la mijloc o mică răceală. Ziua următoare același doctor s-a incredințat că e la mijloc și o mică indigestiune! Două zile în urmă au ținut trei medici un consult și au fost toți trei de acord că e grav cazul, iar vineri, înainte de Dumineca Tomii, Lucica s-a stins cum se stingea candela din care s-a istovit untdelemnul.

40 Prea de tot era delicată pentru lumea plină de nevoi în care ne petrecem noi viața.

— Doi lei pe zi, de mîncare și o litră de vin la masă: te mulțumești?

— Sărut mîna, coconiță!

5 — Cînd vii să moi rufele?

— Cînd porunciți, coconiță.

— Să-ncepem de luni.

— Să trăiți, coconiță!

10 Și luni, în zori de zi, Chiva era la albie, iar pe la zece, cînd cocoana Alina s-a sculat, fata din casă a inveselit-o cu știrea că rufele sunt muiate.

Harnică spălătoreasă!

15 „Și totodată femeie liniștită, care se mulțumește cu ceea ce-i dai și nu se incurcă cu ceilalți servitori“, își zise cocoana Alina marți.

Mercuri seara Chiva aduse întiul rind de spălatu ră: batiste, prosoape, șervete, camizoale, toate albe ca floarea de cireș și călcate neted și fără cute.

20 Cocoana Alina le petrecu uitîndu-se cu oarecare mulțumire la cle.

Nu-i spuse, ee-i drept, că e mulțumită, dar o spălătorească experimentată vede cu ochii dacă e ori nu mulțumită cocoana, și Chiva-și supse buzele.

25 Bine-a zis însă cine-a zis: n-ai să-i dai mojicului degetul cel mic, că-ți ia mîna pînă la cot.

După ce cocoana Alina luă spălătura în primire, Chiva rămase cu inima indoită în ușă.

— Mai vrei ceva? o întrebă cocoana.

— Sărut mâna, coconiță, grăi Chiva, am un băiat de vreo șase anișori: n-aș putea să-l iau cu mine, ca să nu rămâie singur acasă?

5 Cocoana Alina rămase o clipă pe gânduri.

Avuse Chiva și mai nainte copilul acela și știa că-l are: de ce o spunea aceasta abia acum?!

Dar ce putea să-i facă? Lucru mare, la urma urmelor, nu era.

10 — Să-l aduci, grăi dînsa, dar gălăgie să nu-mi faci.

— Ferit-a Sfîntul, coconiță, zise Chiva: e băiat liniștit și nu se depărtează de la mine.

Așa a și fost. Joi Gogușor a stat toată ziua la mă-sa, sfiicios și liniștit, cuminte și tăcut, încît ai fi crezut
15 că nici nu știe să vorbească.

Tot vorba cu moșicul însă: vineri pe la amiază, Gogușor s-a dus pînă la ușa grajdului, ca să vadă caii; după-amiază a intrat în grajd, ca să pună mîna pe cai; iară sîmbătă dimineața a tras pe unul dintre ogarii
20 boierului de coadă, de și-a ridicat toată curtea în cap.

Norocul Chivei că era sîmbătă și înspre seară a sfișit spălătura, ca să poată pleca.

Peste două săptămîni n-a mai întreat Chiva dacă
25 poate ori nu să-l ia și pe Gogușor cu dînsa: era lucru de sine înțeles că are să-l ia. Mai înainte însă de a fi plecat de acasă, l-a bătut bine, ca să ție minte că n-are să intre în grajd, nici mai ales să tragă de coadă pe ogarii boierului.

Leacul a fost bun, și dacă săptămîna n-ar fi atît
30 de lungă, Gogușor ar fi rămas, cum zisese mă-sa, băiat liniștit, care șade frumos pe lingă mumă-sa. Mai încolo însă, pe joi, pe vineri, cînd Chiva călca și nu putea să se depărteze de la ferul cald, Gogușor se simțea în largul lui și se vîra prin toate unghiurile, urca toate
35 scările, ba sîmbătă Chiva se pomeni cu el în virful cotetului.

Peste iar două săptămîni Chiva se simțea în dreptul
40 ei să ia pe Gogușor cu dînsa, iară Gogușor mergea, venind cu cinci pași înainte și intră în curte ca la el acasă. Se obrăznicise băiatul de nu-ți mai venea să crezi că e tot cel de mai-nainte: știa că aici n-are să-l

bată mumă-sa, fiindcă se teme de cocoana, iar la cele ce vor fi urmînd acasă nu se gîndea el.

Se teamea de cocoana?

Și adică de ce să se teamă!?

5 Cocoana Alina era și nu era acasă, știa și nu prea știa ce se petrece în curtea ei. Pentru ea casa nu era decît un fel de conac. Cînd stetea acasă, primea vizite și n-avea răgaz să se mai preocupe și de cele ce se petrec afară din salon; cînd prinzea acasă, avea societate, și
10 toate gîndurile îi erau aci; cînd era dusă, nu mai era acasă, și putea, dacă-i vorba, Gogușor să joace și pe masă.

Nu trecuseră, ce-i drept, săptămîinile fără ca să fi dat și ea cu ochii de prichindelul de Gogușor, care
15 începuse în cele din urmă să intre pînă prin salon, ca să vadă ce-i acolo.

— Țsta ți-e băiatul? ● întrebă pe Chiva, uitîndu-se cu un fel de milă la copilul slab și oarecum pipernicit.

— Sărut mîna, coconiță.

20 — De cîți ani e?

— Ȑ să împlinească șapte după Sf. Dumitru!

Sărmanul copil!

Gogu, băiatul cocoanei, era cu vreo patru luni mai tînăr și cu cel puțin trei degete mai înalt.

25 — Cum îl cheamă?

— Sărut mîna, coconiță, Gogușor.

Coana Alina se roși.

Auzi d-ta obrăznicie de mojić. Tot Gogu și ăsta, ba mai are și nerușinarea de a-i zice Gogușor!

30 Dar ce putea să-i facă!? Era, la urma urmelor, femeie harnică, spăla bine și călca frumos.

Putea Gogușor să-și facă cheful în curtea boierului, și avea unde să și-l facă, deoarece curtea era largă, ba mai era și o grădină în fundul ei. Nu-i vorbă, rîndașul și vizitiul, bucătăreasa și femeia din casă se cam plîngeau de năzdrăvăniile lui Gogușor. Dar Chiva era și ea odată femeie. Cum adecă!? Copilul e copil și nu poți cere să nu fie, și dacă avea ea dreptul de a-și aduce copilul, avea și copilul dreptul de a fi în largul lui.

40 Iară Gogu se uita de la fereastră și ochii i se umpleau de lacrimi cînd vedea cît de fericit e Gogușor, care

putea să se joace cu nisip, să arunce cu pietre, să se cațere în copaci...

5 Într-una din zile ploua, bătea vîntul, tuna și fulgera. Gogu n-avea voie nici măcar să stea la fereastră și, Doamne!, tare ar fi dorit să vadă și el.

10 Deodată — hurduc! — un zgomot, de care răsună toată curtea. Vîntul luase burlanul de la streășina șopronului și-l aruncase departe. Era peste puțină să-l mai ții pe Gogu, cînd madama alergă și ea la fereastră, ca să vadă ce s-a întîmplat.

15 Ajuns în fața ferestrii, băiatul rămase incremenit. Gogușor, desculț, cu pantalonașii sumecați pînă la genunchi, în cămașă și cu capul gol, bălăcea sub streășina rămasă fără burlan, încît apa-i cădea șiroaie în spinare, ca unui om mare, ca unui uriaș.

Madama voi să-l tragă pe Gogu de la fereastră, ca să nu vadă petrecerea atît de scandaloasă a băiatului de afară.

20 Dar nu! Trebuia, din contra, să-l lase, ca să-l înspăimînte.

— Vezi, grăi dînsa, așa fac băieții proști și răucrescuți. Are acum să se îmbolnăvească și să moară.

25 Gogu se depărtă infricat de la fereastră. Ochiul lui însă erau mereu afară. Prea era frumos să stai așa în ploaie, să bălăcești în apă și să nu-ți pese de nimic.

Deodată el alergă din nou la fereastră.

— Madamă! — strigă ca ieșit din fire — ia vezi, madamă!

30 Gogușor găsisese undeva o nuiă și dădea mereu cu ea în baltă, încît apa zbura, stropind, departe giur împregiur.

„Ah! ce bine e să fii copil de spălătoreasă“, zicea Gogu în gîndul lui, în vreme ce madama își da silința să-l dumirească ce prost lucru e ceea ce făcea Gogușor.

35 Nu se mai îndoaia Gogu că are Gogușor să se îmbolnăvească și să moară, și parcă-i venea să plîngă; dar era frumos să dai așa cu nuiaua în baltă, fie chiar și riscînd să te îmbolnăvești și să mori.

40 Seara Gogu era cu gîndul la Gogușor și-o întreba mereu pe madama cum are să se îmbolnăvească, ce are să-l doară și cînd o să moară; iar noaptea l-a visat,

dar nu mort, ci bălăcind sub streăşină şi dînd cu nuiava în baltă.

5 Ziua următoare apoi, pe la nouă, cînd Gogu a ajuns iar la fereastră, Goguşor se afla în virful dudului de lingă grajd şi culegea dude.

Ah! ce dude.

Nu-i vorba, Gogu putea şi el să mănînce dude, dar nu să culeagă, şi e mare lucru să le iai aşa, una cîte una, pe ales, de pe rămurele.

10 — Madamo! madamo! strigă el. Băiatul n-a murit, nici nu e bolnav măcar.

Madama, văzîndu-l pe Goguşor cocoţat în virful dudului, era indignată de uşurinţa cocoanei Alina. Era lucru de necrezut cum a putut să-i dea spălătoresei
15 voie de a aduce cu dînsa pe băiatul ei atît de răucrescut. În faţa unor asemenea exemple autoritatea ei de crescătoare suferea, prea mult suferea.

— Lasă-l, zise ea supărată; nu te uita la el. O să vezi tu că are odată să cadă şi să-şi frîngă gîtul.

20 Şi mult ar fi dorit să-l vadă căzînd şi frîngîndu-şi cel puţin un picior.

N-a căzut însă Goguşor nici de astă dată, nici mai tîrziu, şi autoritatea madamei era din zi în zi mai zdruncinată.

25 Iar madama avea nevoie de autoritate.

Cînd cocoana Alina se afla în casă, ea citea romane şi de Dumas-tatăl, şi de Dumas-fiul, şi de Paul de Kock, şi de Zola; n-ar fi suferit însă o dată cu capul ca madama să citească şi ea, căci slugilor nu li se cuvin distracţiuni
30 nile stăpînei. Madama citea, dar numai cînd cocona nu era acasă, adecă mai mult decît stăpîna ei.

Iar cînd madama citea, Gogu ar fi putut să se dea şi peste cap dacă n-ar fi fost băiat atît de afară din cale binecrescut. El însă ţinea la madamiţa lui şi de aceea şedea frumuşel lingă dînsa şi se juca, aşa singur, ca o
35 maimuţă, mai cu o bucăţică de hîrtie, mai cu mult lăudatele cuburi, mai cu vreo altă bazaconie iscădită anume spre a prosti copiii, ca să nu le facă prea multă bătaie de cap celor însărcinaţi să poarte grijă de dînşii. Din cînd în cînd o mai întreba: „Madamiţo, ce să mai

fac eu acum?" și madama, femeie isteată, știa totdeauna să-i dea de lucru.

5 Dacă timpul era frumos, madama-l scotea pe Gogu în grădină, ca să ia aer, și-i dădea voie să adune flori, să sară peste coardă, ba chiar să alerge, ca să facă mișcare, se înțelege, fără ca să se infierbinte prea tare, căci era plăpînd băiatul.

Pe la patru, madama își lua, tot în grădină, ceaiul cu rom, iară Gogu căpăta o ceașcă de cacao cu pesmeți.

10 Trecînd spre grădină, Gogu îl vedea pe Gogușor, deși nu prea îndrăznea să se uite la el. Gogușor îl vedea și el pe Gogu, dar, obraznic cum era, nu-l băga în seamă.

S-a zis însă de mult că adeseori n-aduce anul ce aduce ceasul.

15 Nu-l băga în seamă, ce-i drept, Gogușor pe Gogu, dar în fața pesmeților nu putea nici el să rămîie nepăsător.

— Ce e ceea ce măninci tu? întrebă el într-una din zile, uitîndu-se drept în fața lui Gogu.

20 — Pesmeți, răspuse Gogu sfiicios. Vrei și tu?

— Nu-mi trebuie! zise Gogușor, uitîndu-se cu un fel de dispreț la bucățica ce-i mai rămăsese lui Gogu. De unde să-mi dai dacă nu ai nici tu!

25 Gogu alergă la madama, ca să ceară pesmeți pentru Gogușor. Pe drum însă el se răzgîndi: dînd cu socoteală că pentru băiatul cel răucrescut n-are să-i dea madama, el nu mai ceru, ci luă și se întoarse tot în fugă cu ele.

Acesta a fost primul pas — făcut cu inima încleștată.

30 — Sunt buni? întrebă Gogu, privind cu mulțumire cum Gogușor mănîncă pesmeți.

— Mai ai? îi răspuse Gogușor.

35 Gogu alergă din nou la madama, de astă dată cu gîndul de a nu cere. Sosit însă în fața madamei, el nu îndrăzni să ia.

— Madamă — zise el strimtorat — îmi dai, te rog, voie, să mai iau pesmeți?

Madama își ridică înveselită ochii spre el.

— Efectul picăturilor lui Fowler! exclamă ea.

40 Cum să nu-i deal!? Fericită era că poate, în sfîrșit, și el să mănince mai mulți pesmeți deodată.

Acesta era al doilea pas, făcut cu inimă mai ușoară.

5 Și pe cînd madama era foarte fericită că poate să citească în toată tihna, Gogu era fericit că poate să se joace cu un adevărat băiat, și-a ajuns să cunoască o mulțime de unghiuri și de chichițe din curtea și din grădina lor.

În amurgul serii, cînd madama, nemaiputînd să citească, l-a chemat, el s-a întors cu fața inviorată și cu gura plină de vorbe.

10 „Da! zicea în gîndul lui, am să-i spun madamei cît de bine ne-am jucat și ce haz are băiatul acela“.

Nu i-a spus însă nimic. De ce să-i spună!?

15 Seara apoi Gogu n-a mîncat mai bine decît de obicei, dar era lucru firesc după ce mîncase atît de mult la patru, și cocoana Alina era foarte veselă și stăruia ca Gogu să ia înainte picăturile și să stea cît de mult în grădină, chiar și dacă timpul n-ar fi de tot frumos.

Madama era și ea de părerea cocoanei, iar Gogu n-avea decît să facă ceea ce i se spune.

20 Astfel, pofta de mîncare a lui Gogu a devenit constantă. Mai ales la patru el totdeauna mîncă bine, serile adormea curînd, avea somn bun, ba peste citva timp a început să mînînce bine și la masă. Lucru curios însă, el parcă mai slăbise și nu era nici atît de plin, nici atît de rumen la față ca mai înainte: soarele și vîntul îi făcuseră pelița obrajilor mai ordinară.

Aceasta era deocamdată singura supărare a cocoanei Alina.

30 Dacă madama ar fi citit mai puțin și cocoana ar fi stat mai mult acasă, ar fi ieșit în curînd la iveală că s-a mai îngroșat pelița obrajilor lui Gogu. Se făcuse băiatul mai îndrăzneț, mai inimos, parcă și-ar veni să zici mai mojie, și începuse a lua în bătaie de joc pe madamița lui, ba lipseau chiar o mulțime de lucruri din jucărelele lui. N-avea Gogușor decît să ceară, pentru ca Gogu să aducă, ba în cele din urmă aducea Gogu și fără ca să fi cerut Gogușor, și plîngea dacă Gogușor nu voia să primească. Cum, Doamne, să nu plîngă, cînd ei se jucau atît de bine!?

40 Adevărul era că numai Gogușor se juca, iar Gogu, codița lui Gogușor, se uita: uitîndu-se însă, el petrecea

foarte bine și de aceea zicea că și el se joacă. Când Gogușor se urca prin pomi, Gogu stetea frumușel jos, dar se bucura că Gogușor știe atât de bine să se urce și nu cade. Mai bine încă era când Gogușor zidea cetate,
5 căci atunci Gogu îi căra pietri și nisip. De tot bine era când se jucau de-a secția, căci atunci Gogușor îl aresta pe Gogu și-l ducea în ghionturi la secție și-l punea la arest fie în dosul cotețului, fie în gura pivniței, fie sub scară, tot locuri pe care Gogu nu le cunoscuse
10 mai-nainte. Iar dacă ghionturile erau câteodată prea de tot îndesate, Gogu începea să miorlăie, dar răbda, fiindcă asta așa trebuia să fie.

Dar când Gogușor făcea zmeul? Gogu putea să i-l țină și să se uite cum alerga cu el.

15 Ce păcat că simbătă seara se sfârșeau toate și trebuiau să mai treacă două săptămîni pînă ce se încep din nou!?

Și aceste două săptămîni însă Gogu le petrecea mai bine decît mai-nainte.

20 Fiindcă nu mai era Gogușor, Gogu făcea el însuși încercări din ce în ce mai îndrăznețe de a se urca prin pomi, aduna pietri și nisip, ca să-și zidească el însuși cetățu, se vira prin toate unghiurile, ca și cînd ar fi dus în arestul poliției, și-și făcea el însuși, așa cum
25 da Dumnezeu, cite un zmeu cu coadă în fășii de cîrpă.

Era, parcă, chiar mai bine decît în zilele cînd Gogușor le făcea toate, căci atunci el stetea cu inima mereu încleștată. Au, asta o simțea, să se sfârșească toate cînd
30 madama va prinde de veste că el se joacă cu Gogușor, atât de răucrescut, și-i venea să plîngă de cîte ori se gîndea cît de supărată are să fie mama lui cînd o afla aceasta.

Nici că se putea ca madama să nu prindă de veste.

35 Ea sări cuprinsă de spaimă cînd îl văzu într-una din zile pe Gogu dus de Gogușor în ghionturi la secție. Era însă tocmai la mijlocul unui pasagiu de tot interesant. Se stăpîni deci, ca să poată sfîrși capitolul în tîgna, și fiindcă era lung capitolul, ea avu timp să se răzgîndească.

40 De ce adecă să-l supere pe băiat, dacă lui îi făcea plăcere, iară dinsa putea să citească înainte?

Nu era oare mai cuminte să nu vadă, să nu știe nimic!?

5 Nu vedea madama, nu știa nimic și nu se supăra, ba îi era cîteodată parcă Gogușor a fost trimis de Dumnezeu anume, ca să o scutească pe ea de o parte din sarcina atît de grea pe care avea s-o poarte în casa cocoanei Alinei.

10 Și fiindcă madama nu se supăra, Gogu își lua din zi în zi tot mai mult avînt, încît l-ar fi întrecut în cele din urmă chiar și pe Gogușor dacă lucrurile ar fi mers un timp oarecare tot așa.

Nu-i era însă dat lui Gogu să ajungă om deplin.

15 Într-una din zile madama grăbea, ca de obicei, să-și sfîrșească capitolul. În graba ei cea mare, nu băgase de seamă că pe cer se adună nouri din ce în ce mai grei. Din chioșcul acoperit cu tinichea și încungiurat de verdeață deasă nici c-ar fi putut să vadă cele ce se petrec pe cer. Nu era dar ea vinovată dacă puhoiul i-a venit fără de veste.

20 Ea sări speriată în picioare.

Nu-i vorba, adăpostită cum era, puțin îi păsa de puhoi; băiatul însă? unde era băiatul?

Ea-l strigă.

25 Era o prostie, fiindcă Gogu, chiar și dacă ar fi auzit-o, acum, prin ploaie, nu putea să vie la dînsa.

Nici ei însă nu i se putea cere să se ducă acum, prin ploaie, ca să-l caute. Era lucru de sine înțeleș că se va fi adăpostit și el undeva și nu-i rămînea decît să stea acolo pînă ce nu se va fi oprit ploaia.

30 De ce să-l mai strige? de ce să se neliniștească?

Nu era oare cel mai cuminte lucru să-și urmeze capitolul pînă la sfîrșit?

35 Iară Gogu, văzînd puhoiul cel frumos, și-a adus aminte de cele petrecute cînd cu furtuna de odinioară. Știa acum că poate cineva să bălăcească sub streășină și să dea cu nuiava în baltă fără ca să moară, ba chiar fără ca să se îmbolnăvească, și fiindcă nu intra în mîntea lui gîndul c-ar putea să i se întîmple lui Gogu ceea ce nu i s-a întîmplat lui Gogușor, el se bucură că
40 madamița lui a rămas înfundată în chioșc, că bălăcea împreună cu Gogușor, ce-i drept, nu descult și cu

pantalonașii ridicați pînă la genunchi, nici în cămașă și cu capul gol, dar bălăcea de s-a speriat toată curtea.

5 În zadar a alergat Marița, femeia din casă, în zadar a sărit Jean, feciorul, în zadar îl rugau rîndașul și bucătăreasa, căci el ținea morțiș că lui n-are să-i poruncească decît mama lui, care [nu] era acasă, și madama, care nu-l oprise de la această petrecere atît de minunată.

10 Chiva era deznădăjduită, fiindcă știa că toate în capul ei au să se spargă; în zadar alerga însă și ea după Gogușor al ei, căci acesta, văzîndu-se alături cu stăpinul casei, se simțea călare pe armăsar și nu voia să i se supună.

15 N-a rămas deci decît ca rîndașul să alerge, ca să-o aducă pe madama din chioșc.

Madama rămase o clipă ca trăsniță din senin, apoi se ridică ca o furtună; ploaie-neploaie, nu-i rămînea decît să alerge și ea.

20 Într-un singur gînd i se înfățișară toate urmările acestei nesocotințe copilărești, de care numai dînsa era vinovată, și își făcea muștrări, era supărată, încît îi venea să-și smulgă perii din cap. Cînd însă ea dădu cu ochii de Gogușor, minia i se îndreptă asupra lui. Da! nu s-ar fi întîmplat lucrul acesta dacă n-ar fi fost el la mijloc. Ea se duse dar drept spre el, ca să-și verse

25 veninul asupra lui.

— Madamo! strigă Chiva înțepată, să nu te pună păcatul să-mi atingi copilul, că pați o rușine pe care nu o s-o uiți toată viața. N-ai altă treabă decît să-ți

30 păzești băiatul, și dacă nu l-ai păzit, de vină nu e copilul meu, pe care eu n-am vreme să-l păzesc, fiindcă trebuie să fac altă treabă.

Madam se astîmpără.

E incalculabilă firea femeiască.

35 Aceeași madamă, care șezuse liniștită la cartea ei, apoi se ridicase parcă era să le facă toate valvirte în calea ei, acum rămase o clipă turburată, apoi începu să plîngă.

— Ah! Gogule, ce mi-ai făcut!? strigă ea deznă-

40 dăjduită.

Asta-l muie pe Gogu.

Fără ca să mai stea cituși de puțin pe gânduri, el urcă scările, căit, blajin, supus, cel mai binecrescut copil.

5 Madama se duse după el, ca să-l dezbrace și să-l premenească, fiindcă era ud, cum se zice, pînă la măduva oaselor și tremura de frig.

Dezbrăcîndu-l, madama tremura și ea, nu însă de frig, ci de frică.

10 Ah! ce o să fie după ce se întoarce cocoana? ce o să fie dacă se îmbolnăvește copilul?!
— Cum te simți? îl întrebă ea îngrijorată.

— Mi-e frig, răspunse el.

— Tare frig?

— Tare frig, zise el, clănțănind din dinți.

15 — Vrei să te culci? întrebă ea.

— Da! zise el.

Era lucru grozav.

Ea îi așternu patul și îl culcă.

20 — Bine, îi zise apoi, nu ți-am spus eu să nu te joci cu Gogușor?

— Nu, răspunse el, niciodată.

— Cum? urmă ea. N-am zis eu că e băiat rău și cu creștere proastă, la care nu trebuie să te uiți?

— Ba da, grăi Gogu, mi-ai zis.

25 — Știi dar că eu m-aș supăra dacă te-aș vedea jucîndu-te cu el.

— Știam.

— Atunci de ce te-ai jucat?

— M-am jucat, grăi băiatul strîmtorat.

30 — Ei bine! — zise dînsa — eu te iert și n-am să-i spun mamei că te-ai jucat cu Gogușor și că ai bălăcit sub streășină. S-ar supăra prea tare, te-ar pedepsi și nu i-ar mai da voie spălătoresei să-l aducă pe Gogușor cu dînsa. Am să-i spun că ne-a prins ploaia în grădină
35 și fugind noi spre casă, tu ai căzut.

— Dar nu am căzut, grăi Gogu.

— Fără îndoială că n-ai căzut, întîmpină madama; trebuie însă să-i dăm mamei o explicațiune, cum de ți-ai udat hainele și cum ai răcit.

40 Ea îl acoperi bine cu plapoma, ca să se încălzească.

Era lucru lămurit. Prea s-ar fi supărat cucoana dac-ar fi aflat adevărul. Și Marița era de părerea aceasta.

5 Apoi Chiva, sărmana, ar fi fost dată fără de milă afară din curte dacă cocoana ar fi aflat că băiatul ei este adevăratul vinovat.

10 Jean, care era de felul lui țigan și astfel iubea copiii, stăruia cu tot dinadinsul să nu i se spună cocoanei nimic. A fost și el băiat, a bălăcit prin ploaie și n-a pierit: alerga, așa ud, pînă ce nu se încălzea și toate erau bine. El ținea deci ca Gogu să nu stea în pat, ci să se îmbrace și să alerge, iar hainele cele ude să fie puse la mașină, ca să se usuce, pînă ce se întoarce cocoana.

15 Aceasta ar fi și fost cea mai bună idee, dar madama se temea și nici Gogu nu mai voia să iasă de sub plapomă, unde, istovit cum era, se simțea foarte bine.

Apoi, scuturat o dată bine de frig, el a dat în ferbințeli.

20 Acum era rău.

25 Madama ar fi voit să trimită după medic, dar nu îndrăznea. Ar fi trimis pe careva s-o vestească pe cocoana Alina că băiatul e cam indispus, dar nu știa unde se află. Stetea ca pe spini; umbla neastîmpărată prin casă; ba îi venea cîteodată să-și adune lucrurile și să plece fără de veste. E grozav lucru să stai la un stăpîn care e dus toată ziua și nu are nici o purtare de grijă pentru cele ce se petrec în casa lui!

Gogu, în cele din urmă, adormise.

30 Somnul acesta, la timp atît de neobicinuit, nu era a bine. În zadar! copilul era plăpînd și nu putea să suporte o atît de grea zguduitură.

Ea se îmbărbătă în cele din urmă și-l trimise pe rîndaș să cheme pe medicul casei.

35 Abia plecase rîndașul, cînd curtea răsuna de durduitura trăsुरii.

Cocoana Alina se întorcea singură, deoarece coconu Costică se dusese la o întrunire, de unde n-avea să se întoarcă decît pe la șapte.

40 Poate orișicine să-și închipuiască starea cocoanei Alina.

Gogu al ei bolnav! Atît copil avea și dînsa. Ea știa cită bătaie de cap și cită cheltuială a avut ca să-l scoată băiat de șapte ani; ea știa prin ce chinuri îngrozitoare a trecut cînd l-a născut. Ar fi luat otravă dacă ar fi trebuit să mai treacă o dată prin asemenea chinuri și să mai aibă atîta bătaie de cap. Iar Gogu al ei era bolnav, greu bolnav. Era deci lucru firesc dacă-i făcea madamei cele mai grele muștrări: ar fi trebuit să stea în chioșc pînă ce nu se oprește ploaia; ar fi trebuit, dac-a plecat o dată, să fie cu băgare de seamă, ca să nu cadă copilul.

De ce adevăd îi dedea casă caldă, pat moale, hrană bună și plată mare pe deasupra dacă nu putea nici măcar să fie sigură că n-are băiatul să-i cadă în baltă!

Madama începu iar să plîngă, dar atît de amarnic, încît Gogu se deșteptă.

— Dar nu am căzut, mamă, de loc nu am căzut, grai băiatul, care ținea ca lumea să nu-l socotească motolog, cum îi zicea Gogușor, și ca mama lui să n-o invinovățească pe nedrept pe madama.

— Cum n-ai căzut? întrebă cocoana Alina mirată, în vreme ce madama se răci în tot trupul.

— Am bălăcit, se laudă el, cu Gogușor sub streșină și am dat cu bita în baltă.

Cocoana Alina se lăsă pe jumătate leșinată, pe jumătate moartă în jeț.

Lucru nemaipomenit, de necrezut, înspăimîntător: băiatul ei a bălăcit cu băiatul spălătoresei sub streșină, și toți au mințit-o; n-avea în casa ei pe nimeni care să-i păzească băiatul și să-i spună adevărul.

Nu! cu asemenea slugi ea nu mai putea să trăiască; asemenea oameni nu mai putea să sufere în casa ei; ea chemă pe Jean și-l trimise la club, ca să cheme pe boierul.

Dar paharul amărăciunilor nu era încă plin. Jean nu plecase bine, cînd sosi medicul, d. dr. Furcă, un fel de maniac, care rise din toată inima cînd află cele petrecute, și în loc de a-l muștra pe băiat, îi zise un: „Bravo, voinicel!”

El îi pipăi pulsul, i se uită în git, îl puse să-și scoată limba, apoi constată că n-are cocoana Alina de ce să se neliniștească.

- Doctore, dar a tremurat! grăi cocoana, stinsă.
— A tremurat, răspunse medicul, fiindcă ti era frig,
iar acum s-a încălzit și nu mai tremură.
— Dar are ferbințeli!
- 5 — Cu atât mai bine, zise medicul. Asta dovedește
că s-a produs reacțiunea firească. Nu cumva ai voi
să tremure înaintel?
— Dar a adormit!?
- 10 — Parcă d-ta nu adormi când ești obosită!? zise iar
medicul. Lăsați băiatul în pace, că n-are nimic.
Nu are nimic!?
- Cocoana Alina se simțea atinsă în ceea ce îi era mai
sfînt.
- Băiatul ei a stat sub streășină, a bălăcit, s-a udat
15 learcă și n-are nimic!
- La un lucru ținea în lumea aceasta: ca nimeni să
nu simțā, nici mai ales să-i aducā aminte că e fatā de
brutar.
- Doctore — zise ea mîhnită — uiti că Gogu nu e
20 copil de țigan: băiatul e plăpînd, gîngaș, de o consti-
tuțiune delicată.
- D-l Furcă își trase seamă.
„Nu are, își zise el, copilul nimic, dar suferă muma
lui de o boală sufletească și prea s-ar simți nenorocită
25 dacă el nu ar fi bolnav.“
- Trebuia să constate o boală și să-i prescrie ceva,
fie chiar și numai o limonadă.
- Pipăi dar din nou pulsul băiatului. Acesta ținea însă
să nu fie bolnav și se uita în ochii lui cu o înduioșare
30 care îl muie pe d-l Furcă.
- Nu are nimic! grăi d-l Furcă îndărătnicit. Îl
gîngășiți d-voastre ca să parā delicat, și-i faceți mult
rău. Lăsați băiatul în pace! Nu-i așa, Gogule? Tu ești
băiat vinjos, român verde, oltean cu falcă tare!
- 35 Cocoana Alina începu să tremure ca varga. Nu!
Prea era mult! asta trecea peste puterile ei!
- Cum crezi d-ta... zise ea, hotărîtă de a chema alt
medic, mai puțin insolent.
- După ce d-rul Furcă plecā, ea se lāsă istovită pe
40 canapea. Grozav se simțea de nenorocită. Ar fi voit
să poată leșina!

Cum adecă! Ea îi plătea pe toți, și nu era între dînșii nimeni care n-o minte, nimeni care ține seamă de slăbiciunile ei.

5 Din norocire se întoarse și boierul, care ținea mult la soția sa și plecaseră într-o răsufletare de la club.

— Să-i dai afară pe toți! zise el hotărît.

10 Nu-i vorba, era el de părerea medicului și s-ar fi bucurat dacă Gogu ar fi fost mai puțin gingășit, dar ținea la soția lui, care îi adusese zestre mare și-l lăsa să facă ce vrea, și nu avea răgaz să se mai preocupe și de cele ce se petreceau în casa lui. Apoi creșterea copilului nu-l privea, la urma urmelor, pe el.

— Îi dai afară, repetă el, și ai scăpat de lichele.

— Dar ce să fac fără slugi? întîmpină ea.

15 — Îți cauți altele! răspunse el. Slugii cite vreii! Da! E ușor s-o zici, dar greu s-o faci.

20 Trebuie să ai o oarecare energie pentru ca să te lipsești așa, odată, de slugile care-ți cunosc rostul casei. Nici n-avea cocoana Alina timp ca să alerge după slugi; iar boierul avea tocmai acum foarte importante discuțiuni la club și nu putea, cînd țara-l chema, să se preocupe de micile mizerii ale casei sale.

25 Rămăseseră cu toții, și madama, și Jean, și Marița, tot mari și tari ca mai-nainte; singură Chiva a fost dată, dimpreună cu răucrescutul ei băiat, afară din curte, iar aceasta pentru ca madama să-și poată citi capitolele mai în tîgnă.

★

30 Au trecut ani și iar ani de zile la mijloc: Gogu, păzît ca lumina ochilor și ferit de societatea rea, s-a făcut tînăr voinic și distins.

După ce și-a luat la vîrsta de șasesprezece ani bacalaureatul, s-a înscris la Facultatea de drept, și la vîrsta de douăzeci de ani era om făcut. Nu-i mai rămînea
35 decît să-și facă cele șase luni în armată, pentru ca să se ducă apoi la Paris și să-și completeze studiile.

Cocoana Alina era acum mai puțin tînără, dar tot frumoasă, tot plină de grații și mîndră de băiatul ei,

atît de mîndră și de mulțumită, încît nu s-ar mai fi înspăimîntat de gîndul că el ar putea să aibă și frate. Era însă parcă prea tîrziu.

5 Gogu a intrat, se înțelege, la roșiori, și a potrivit lucrurile așa, ca manevrele de toamnă să intre și ele în cele șase luni, pentru ca îndată după manevre să și poată pleca din țară.

Ah! ce frumos e la manevre! Oameni tineri, voie bună, chefuri, aventuri. Păcat numai că e și multă alergătură și că manevre fără de ploi nu sunt cu puțință.

10 Într-una din zile ochii lui Gogu se opresc asupra unuia dintre soldații de la bateria nr. 8. Îi e parcă l-a mai văzut, parcă-l cunoștea, parcă îi este un vechi, bun, foarte iubit prieten.

15 — Gogușor! strigă el, cuprins de un fel de fiori. Nu ești tu Gogușor al Chivei?

Gogușor se uită lung la el, îl recunoaște și uniforma militară acopere deosebiri de stare: în alte împrejurări Gogușor s-ar fi dat trei pași înapoi; aici în tabără, însă, ei ajunseră iar de același rang cum fuseră cînd erau copii amîndoi.

Ah! ce frumoasă viață la manevre!

25 Ploile însă, ploile nu mai conteneau, serviciul era greu, și Gogu pierduse deprinderea de a bălăci sub streășină și era obicinuit să se culce regulat și să se odihnească în culcuș moale și cald.

După manevre, Chiva spăla harnică înainte, ca să mai poată trimite cîte ceva lui Gogușor, iar cocoana Alina umbla îmbrăcată în doliu.

30 Ah! ce bine o prindea negrul!
Putea să-l poarte toată viața ei.

— Uite, e ceva! Ce-o fi, ce n-o fi, numai singur Dumnezeu știe, dar ceva e, grăi Sfredeluș și-și mută neastimpărat scaunul mai aproape. Umblind așa singur, treci fără de grijă și peste cîmp deschis, și prin pădure deasă, dar ți-e urit cînd te afli pe vreun drum părăsit, și al dracului om ar trebui să fie acela care ar putea să stea noaptea adăpostit în casă pustie.

10 Tașcă, orzar de la obor și om cu care ai putea să spargi ziduri, se uită zîmbind la el. Nu-și aducea, ce-i drept, aminte să fi umblat vreodată pe drum părăsit, ori să se fi adăpostit în casă pustie, dar știa că nu i-a fost urit niciodată și simțea că nici nu poate să-i fie.

15 — Da, zise el, cînd ai bani la tine: atunci da, te temi, însă nu de ceva, ci de cineva, care ar putea să-ți iasă în cale ori să te strîmtoareze într-un colț, ca să-i ia. Asta o cunosc și eu și de aceea umblu numai pe drumuri umblate și de alții și mai numai în case pline.

20 — De, așa crezi tu, dar lucrul e, în adevăr, cu totul altfel, întîmpină Sfredeluș, care știa mai multe, fiindcă era dulgher și lucrase și la case părăsite. Banul, măi, e unealta Dracului. Numai așa din senin nu-ți vine frica. De unde poți tu să știi prin ce fel de mîni a trecut banul pe care-l ai la tine!? Știi însă cu cîtă sete aleargă omul după el și cu cîtă îndîrjire îl păstrează.

25 Tu l-ai luat, dar poate că acela de la care l-ai luat nu

ți l-a dat cu toată inima: sunt și bani legați, ca jaf să fie cu ei și praf să se facă. Când pui mina pe asemenea bani, ți-e frică, fără ca să-ți dai seama de ce, și tocmai frica te duce acolo unde praf se alege de ei.

5 Să fie în ceas bun, dar nu trece nimic peste rîvna omului îndrîjit: moare, mîi, și tot n-are odihnă, ci umblă mereu să neliniștească pe cei ce umblă cu bani legați de dînsul.

— Ei lasă, că-i dezleg eu, răspuse Tașcă, și mai deșertă încă un pahar. Atîta rău! La mine cum vin, așa se duc.

Sfredeluș se uită cu un fel de milă la el.

— Se duc, de dus, zise el, dar vorba e cum se duc: de banul legat n-ai noroc. Dacă-ți cumperi vite cu el, dai de pagubă; dacă-ți zidești casă, îți merg toate de-a-ndoaselea. De aceea vorbesc eu de drumuri părăsite și de case pustii: nu-i a bine cînd un drum a fost părăsit ori o casă a rămas pustie!

— Aș! grăi Tașcă și mai ceru un litru de vin.

20 Cu toate acestea, nu-i venea să bage-n pungă ban luat mai înainte de a-l fi scuipat.

— Scuipă-l — așa zicea Sfredeluș — și zi cu toată rîvna ca orice ar fi să piară, și n-ai apoi să te temi de nimic.

25 Tașcă nu credea în asemenea fleacuri, dar scuipa și zicea, fiindcă asta nu putea să-i strice nimic.

Așa e omul. Dacă ai apucat o dată să te închini mai-nainte de a te culca, nu-ți mai priește somnul cînd uiți, din întîmplare, a te închina; Tașcă nu putea nici el să umble liniștit cu bani nescuipați și nedescîntați.

Dar fără de bani?

Puțin îi păsa.

35 Cumpărase de la Alexandria șasezeci și patru de chile de ovăz și se întorcea acum, ca să vie cu carele să-l ia.

40 Călare pe buiestrașul lui, cu biciul atîrnat de șea și cu cuțitul la brîu, el trecea de-a lungul șoselei largi ca pe Podul Tîrgului, lăsînd mereu carele drumeților în urma lui. Făcuse treabă bună și era voios; timpul era

însă și el de te-ar fi înveselit chiar și dac-ai fi avut
cuvinte de a fi trist.

5 Dimineța, cînd plecase de la Alexandria, era, ce-i
drept, negură și frunzele duzilor se scuturau. În curînd
însă negurile s-au risipit și soarele strălucea pe cerul
senin de-ți era drag să treci călare peste șesul întins.

A bine nu era însă acest timp frumos.

După prînz s-a pornit crivățul, domol la început
și apoi din ce în ce mai aspru. Tașcă-și îmbărbătă buie-
10 strașul. Lasă, că pișca vîntul, dar și șoseaua se cură-
țise, parcă, deodată; cit era de lungă și de largă, nu
se mai vedea car pe ea. Unul cite unul, drumeții își
căutaseră, care pe unde nimerise, adăpost; Tașcă
15 ținea să fie mine la București și nu putea să zăbovească
pe drum, trebuia neapărat să sosească deseară la Cîrcei,
unde ti era conacul obicinuit. Nu-i vorba, crivățul
il lovea tocmai în față și, parcă era făcătură, nici
buiestrașul nu mergea ca alte dăți; dar făcuse el și
20 drum mai greu în viața lui și prin gînd nu-i trecea că
n-are să petreacă noaptea la Cîrcei.

Departe înaintea lui, spre stînga, pe șoseaua ce vine
despre Pitești, se vedeau plopii de la „Hanul Ciorilor“.
N-a fost niciodată pe acolo; n-avuse ce să caute în
partea aceea; știa însă că acolo e „Hanul Ciorilor“
25 fiindcă nu puteai să treci nici înainte, nici înapoi
fără ca să vezi cale de jumătate de zi plopii și casa cea
mare de lîngă ei.

Acum rotea un mare stol de ciori pe deasupra plo-
pilor ce se înălțau negri spre apusul soarelui, și era
30 oarecum urît să te uiți într-acolo.

N-avea el să treacă pe la „Hanul Ciorilor“, dar se
înnoptase prea curînd și mare lucru n-ar fi fost dacă
s-ar fi abătut din drum ca să miie acolo.

Nu-i trebuia lui nici jumătate de ceas pînă la plopii
35 aceia, iar pînă la Cîrcei tot mai avea vreo două ceasuri.
Unde mai pui apoi că spre „Hanul Ciorilor“ mergea
cu crivățul în spate!?

Ajuns la răspîntie, el băgă mina în buzunar și
scoase toți banii ce-i mai rămăseseră.

40 Erau trei lei, o băncuță și patru gologani.

— Cu pereche, zise el și se abătu spre stînga.

Ar fi făcut-o, poate, aceasta și dacă banii ar fi fost fără pereche; ar fi făcut-o însă cu inima îndoită; acum știa c-așa i-e să facă și-și îmbărbăta calul cu toată nădejdea.

5 Nu era însă lucru curat.

Calul mergea și mergea, dar „Hanul Ciorilor“ nu stetea parcă nici el în loc, ci se ducea, încît lumina din ferestrele lui se vedea tot mai departe, ba deodată se perdu, ca și cînd ar fi stins-o cineva.

10 Tașcă își opri calul.

Urit lucru să dibuiești așa singur noaptea prin locuri necunoscute.

Îi venea să se întoarcă, dar crivățul îl izbi iar în față.

15 Ce era adecă!? Cu lumină ori pe întunec, n-avea decît să ție drumul ca să deie peste han; el își îmbărbătă iar calul — înainte, tot înainte... dar trecuse de mult jumătatea lui de ceas și drumul era tot pustiu.

Deodată el își opri din nou calul.

20 „Hanul Ciorilor“ era în dosul lui, rămas departe înapoi, cu toate ferestrele lui bine luminate.

Citești citeodată asemenea lucruri, și tot te apucă un fel de răcori: dar cînd te vezi tu însuși pe tine purtat așa de ici pînă colo!?

25 Înainte nu mai avea ce să caute, iar înapoi îi era urît să se mai întoarcă.

În cîmp, însă, de asemenea nu putea să rămîie.

30 Dacă s-ar fi gîndit în toată liniștea, el ar fi dat cu socoteală că „Hanul Ciorilor“ nu e la marginea drumului, ca alte hanuri, și că dincoace de han trebuie să mai fie vreo altă zidire care acopere lumina cînd te apropii și pe care de dincolo, din cealaltă șosea, el n-o putuse vedea; te gîndești însă în toată liniștea cînd stai tîgnit acasă, dar nu cînd crivățul te bate în cîmp deschis.

Tașcă își luă dar inima în dinți cînd văzu că nu-i rămîne decît să se întoarcă și rămase incremenit cînd se pomeni că iar nu mai vede ferestrele luminate.

40 Acum însă se dezmetici și el, se întoarse puțin înapoi, ca să vadă iar lumina, apoi o luă peste arături drept spre ferestrele luminoase.

— Ce hanul păcatelor e ăsta, cale de două împuşcă-
turi de la drum? grăi el după ce se văzu, în sfârşit, la
scara casei mari, pe care în atâtea rinduri o văzuse din
depărtare.

5 — Că n-a fost han, domnule, ci casă bisericească,
ii răspunse sluga ce ieşise în auzul tropotului de copite.
Au făcut-o han ca să nu mai stea pustie.

Taşcă se uită la casă şi la cele din preajma ei.

10 Nu era casa cu două etaje pe care el o văzuse de pe
şoseaua cealaltă; îşi dete însă în curînd seamă că se
află în dosul zidirii, care aici avea un singur etaj.
Ceva mai departe, spre şosea, erau grajduri şi şoproane,
zidirea ce-i acoperise lumina, iar printre amîndouă
zidurile trecea drumul pe care lumea venea din şosea.

15 Nu mai erau pustii, dar nici pline, şi tare semănau
a pustiu, încît parcă nici nu-i mai venea să-şi lase
calul în grija slugii şi să intre.

Dar ce alta ar fi putut să facă!?

20 El descălecă, îşi luă biciul, lăsă calul în seama
slugii, apoi urcă cele două scări şi intră în cârciumă.

O singură ochire îi fu destul ca să vadă că aici a
fost odată bucătărie. Cotlonul era şi acum în fiinţă, iar
maşina fusese înlocuită cu alta mai mică.

25 La o masă de la stînga şedeau doi olteni, cu paharele
pline în faţa lor; pe laviţă, într-un colţ, era un neamţ
zdrăntăros, iar hangiul grec, bulgar ori albanez, ce-o
fi fost, îşi rînduia dichisurile.

Nu era tîrziu, dar păreau cu toţii oboşiţi, somnuroşi
şi tresăriră oarecum ca din somn cînd el intră.

30 E lucru deosebit în felul lui să dai aşa, deodată,
faţă cu oameni pe care nu i-ai mai văzut şi care nu
te-au mai văzut, ba să ştii că ai să petreci, departe
de altă lume, toată noaptea cu dînşii. Taşcă, om umblat
în multe drumuri, o mai păţise, ce-i drept, aceasta,
35 dar acum nu era ca alte dăţi. Lasă că nu-i trecuse prin
gînd să mîie la „Hanul Ciorilor“, dar le mai păţise şi
celelalte nepăţite. El se uită deci cu ochii scrutători
mai întîi la cei doi olteni, apoi la neamţ şi în cele din
urmă la hangiul, şi nu-i steteau, parcă, nici unuia bine
40 ochii în cap.

Ceilalți se uitară și ei tot cu ochii scrutători la dînsul.

„Cine ori fi ăștia?“ se întreba el.

„Cine o mai fi și ăsta?“ se întrebau ei.

5 Hangiul își lăsă dichisurile și făcu un pas spre dînsul.

— Urită vreme pe aici, îi zise Tașcă, pentru ca să înceapă cu ceva.

10 — Mai frumoasă n-o fi nici p-aiurea, răspunse hangiul; Sf. Dimitrie nu vine cu primăvară.

Trei lei, o băncuță și patru gologani sunt bani cu pereche, dar cam puțini pentru un om care-i și flămînd și setos și obosit de drum, ba mai are și un cal în spinare.

15 Nu-i vorbă, fără de bani Tașcă se simțea mai în largul lui, dar tot i-ar fi părut bine dac-ar mai fi avut un leu.

N-avea nevoie. Cine-l vedea tot știa că e om care poate să plătească, ba hangiul ar fi ris dacă i-ar fi spus că n-are la dînsul decît trei lei, o băncuță și patru gologani. Prea semăna a om bănos.

Așa dedeau și oltenii cu socoteală.

N-o zicea nici unul aceasta, dar Tașcă o vedea din ochii lor și ar fi voit să le spună într-un fel oarecare că și-a cheltuit toți banii.

25 — O pății și eu, grăi dînsul. Plecasem de la Alexandria ca să sosesc deseară la Cîrcei și crivățul m-a abătut din drum. Curat că vîntul m-a adus pe aici!

30 Urma, după gîndul lui Tașcă, că vreunul dintre cei patru să-l întrebe ce-a căutat la Alexandria, iară el să le spună, drept răspuns la întrebarea aceasta, că și-a dat banii, ca să arvunească ovăz.

Nici unul însă nu-i nimeri gîndul.

35 — De — grăi hangiul într-o românească stilcită — dacă vii de la Alexandria și te duci la București, p-aici nu ți-e drumul; dar niciodată omul, cînd pleacă de acasă, nu știe unde are să ajungă.

40 — Așa e! — strigă rizînd neamțul din colț — nu știe nimeni unde are să ajungă, nici ce are să i se întîmple. Eu, bunăoară, am plecat de la Virșeș la Viena ca să caut pe un frate al tatei, și am ajuns umblînd pe urma lui pe aici, unde nu mi-a trecut niciodată prin

5 minte să vin. Hihîhî! poate că ai și d-ta vreun unchi care a murit bogat și-i umbli, fără ca să știi, pe urmă.

Hangiul începu și el să ridă.

5 — Mai știi!? zise. Vorbești în glumă și te pomenești că nu degeaba ți-e vorba. Casele acestea sunt fără stăpin. Stăpinul lor, om foarte bogat, a murit fără copii și a lăsat cu limbă de moarte ca averea lui să treacă la doi nepoți ai săi, pe care nu e chip să-i găsească. Se ivește, ce-i drept, pe fiecare săptămână cite unul, 10 dar nu cel adevărat. Îi fi d-ta!

— Dac-am fi doi frați, răspunse neamțul, dar suntem numai opt. Hihîhî!

Oltenii începură și ei să ridă.

15 Unul dintre dînșii se uitase la Tașcă dintru început ca la un vechi cunoscut.

— Îi fi d-ta, îi zise el acum. Sinteți doi frați și, dacă nu mă înșel, numai doi.

Tașcă se uită cam sperios la oltean.

20 Nu că se mira, poate, de-l cunoaște olteanul, pe care el nu-și aducea aminte să-l mai fi văzut vreodată. Putea să-l cunoască. Era însă curată făcătură ca tocmai acum și aici să fie vorba de frate-său, care era mort de vreo trei ani. Lasă că răposatul îi fusese și tovarăș de negoțătorie, dar mai lăsase și o fetiță, pe care Tașcă 25 o ținea, cum s-ar zice, așa de pomană la casa lui. Sfredeluș, care scociorea toate lucrurile din temelie, ținea strună că curată pomană nu e și că Tașcă ar trebui să facă socoteală cinstită și să despartă ceea ce era al lui de ceea ce i se cuvenea fetei; asta însă nu-l 30 ierta pe Tașcă firea s-o facă, și de aceea el se simțea strimtorat cînd vorba venea la frate-său. Dar era la birt și nu-i rămînea decît s-o ție și el pe coarda pe care o porniseră ceilalți.

35 — De, zise el, tare mi-ar prinde bine, dar cît mai curînd, fiindcă am arvunit la Alexandria niște ovăz și nu știu cum voi găsi bani ca să-l plătesc. Nu-mi aduc însă aminte să fi avut vreun unchi bogat.

40 — Hihîhî! rise iar neamțul. N-ai nevoie să-l știi pentru ca să-l cauți. Fiecare om are norocul lui. Zgîrcitul e om fără noroc, care adună pe norocul altuia și păstrează pentru acesta fără ca să voiască. La noi a

fost un măcelar bogat care a murit de foame îndată ce a venit nepotul, pe a căruia noroc adunase bogăția. Dacă n-ar fi venit nepotul, el ar mai fi trăit, ca să mai adune. Țstua nu i-a venit, precum se vede, moștenitorul cu noroc, și să știți că n-are odihnă nici în mormînt pînă ce nu va fi venit. Ia adu-ți bine aminte: poate că vîntul te-a adus aici ca să scapi un suflet. Hihîhi!

5
10 — Curat așa-i cum zici, grăi hangiul, oarecum mirat. Uite, eu stau de vreo trei ani aici și știu multe. N-are odihnă! De cîte ori se ivește cîte ceva care cere moștenirea, trosnește noaptele și tocănește de te trec fiorii și-ți vine să fugi.

15 — Prostii ! grăi Tașcă supărat, apoi se așeză în fața oltenilor la masă și ceru vin și ceva de mîncare.

Vor fi și fost prostii, hangiul însă, care își petrecea viața în pustietatea aceasta, se potrivea de minune cu neamțul, care umbla de atîta timp pe urma unui mort și ajunsese în cele din urmă să creadă că nu de bună-voie umblă, ci e purtat de sufletul răposatului. Apoi și locul era de așa că te simțeai oarecum fărmeecat în el, o încăpere largă și scundă, cu păreții pătați de muște și gălbeniți de fum, aproape goală și luminată de o lampă proastă, care se afla în peretele de la teșgha. 25
Întunec aproape deplin era mai ales în colțul de unde rîdea neamțul, o stîrpitură de om spin, cu cîteva fire de păr roșu drept barbă, cu glasul pițigăiat și cu ochii mărunți și vii, curat cum Tașcă și l-ar fi inchipuit pe Satana.

30 Pe vrute, pe nevrute, ei urmară vorba înainte, și cu cît Tașcă li se împotriva, neamțul și hangiul cu atît se înteeau și spuneau și ce credeau, și ce nu credeau ei înșiși, iară oltenii, care n-aveau altă treabă, ascultau bucuos, adăugînd numai așa, din cînd în cînd: 35 „De! Dumnezeu știe! Se poate! Tot ce se poate!”

Purtat astfel prin lumea ființelor nevăzute și ostenit cum era, Tașcă ajunsese în cele din urmă să nu-și mai poată da seamă dacă lucrurile se petrec în aievea ori le visezi numai. Mai ales în rîsetul neamțului era ceva nefiresc, încît îi venea cîteodată să se ducă să-l apuce de piept și să-l zguduie. 40

Nu-i venea, cu toate acestea, să se ducă în odaia în care i se pregătise culcușul. Ar fi stat mai bucuros noaptea toată de vorbă.

5 Se temea însă ca nu cumva să-l stăpînească somnul, și nu doarme nimeni bucuros cu oameni pe care nu i-a mai văzut și nu știe cine sunt.

Te lași, cînd adormi singur, în paza lui Dumnezeu; rămîi însă, cînd mai sunt și alții cu tine, în voia celor ce te încungiură.

10 N-avea, ce-i drept, bani la dînsul, ba le și spusese că n-are; el însă nu putea să știe ce e în inima lor. Te pomeneai că se înțeleg între dînșii: ori că fie neamțul, fie oltenii pleacă, și așa numai cu hangiul n-ar fi rămas bucuros.

15 E urît lucru să te știi cu urma pierdută, ajuns unde nimănuia nu-i poate trece prin gînd să te caute.

Spre miezul nopții dar, cînd sluga aprinse lumînarea de ceară ca să-l ducă la odaie, el nu mai stete pe gînduri: tot era mai bine cu ușa încuiată, ca nimeni să nu se poată apropia fără de veste de dînsul.

20 Ieșind din birt, ei trecură prin o sală mare, apoi urcară niște scări înguste.

Urită casă!

25 Lasă că pașii le sunau a gol, dar mai țiuia și huruia și crivățul prin hornuri și se zgîțiau uși și ferestre parcă te aflai într-o corabie purtată de valuri.

Odaia în care-l dusese sluga era și ea mare și goală, cu două ferestre și trei uși. Patul se afla într-un colț. Între ferestre erau o masă și un scaun. Atîta tot.

30 Sluga îi lăsă lumînărica de ceară lipită de masă, apoi se depărtă.

Rămas singur, Tașcă încuie ușa pe care intrase, apoi se duse să se încredințeze dacă celelalte două uși sunt ori nu și ele încuiate.

35 Cea de la dreapta era încuiată, nu însă și cea de la stînga, din care lipsea cheia.

Urit lucru!

40 Dacă i-ar fi povestit cineva c-a pățit-o cum o pățea el acum, Tașcă ar fi rîs din toată inima. În starea în care se afla, însă, nu-i venea de loc să ridă.

El luă luminaarea și trecu în odaia de alături, ca să vadă ce-i acolo.

Era mare și asta și goală. Într-un colț se aflau grămadă citeva chile de porumb.

5 El încercă cealaltă ușă, care ieșea la scară.

Era încuiată, dar cheia nu era în ușă, și nu era lucru mai ușor decit ca cel ce avea cheia să o descuie și să treacă la el.

10 Și dacă era vorba, tot așa putea să facă și colo, unde cheia de asemenea nu se afla în ușă.

Îi venea să se întoarcă în birt, dar îi era greu s-o facă și-i era urit să scoboare scările și să treacă, așa singur, prin sala cea mare.

15 — Ei, comedia dracului! zise el, și-l vedea parcă pe Sfredeluș rizînd cu neamțul în fața lui. Dar ce ar fi putut, la urma urmelor, să i se întimple!?

Omului primejdia tot numai de la om poate în lumea aceasta să-i vină, și Dracul, așa zicea și Sfredeluș, tot prin oameni își face răutățile; ca să se asigureze dar că om nu se poate apropia de el fără ca să-l deștepte din somn, luă masa și o puse în fața ușii de la stînga, așa ca să se răstoarne cînd cineva ar deschide ușa. Tot așa făcu apoi și cu scaunul la ușa de la dreapta.

25 Acum era bine.

Nu rămînea decit să stingă luminaarea și să se culce — așa îmbrăcat cum era.

30 Pe scări însă, prin sala cea mare și prin odăile de alături pocănea și troscănea, zîngăneau ferestrele și se zgîțîiau ușile parcă umbla cineva pe la ele ca să le scoată din țîțini; el lipi luminaarea de colțul sobei, apoi se întinse pe pat.

„Să adorm odată, își zise, apoi nu-mi mai pasă dacă se isprăvește luminaarea“.

35 Da, însă nu-i mai venea somnul. Degeaba-și inchi-dea ochii, căci, așa obosit cum era, el stetea treaz și auzea mereu țuiiturile crivățului, tocăniturile și pocăniturile, zîngănitul ferestrelor și zgîțîitura ușilor, nu putea să doarmă și fel de fel de gînduri îi umblau
40 prin cap.

Iar lumina se făcea tot mai scurtă și ardea cu flacăra din ce în ce mai lungă.

O flacăra mare, apoi un muc și în sfârșit întunec deplin, cum e întunecul când crivățul aduce nori din răsărit ca să le acopere toate cu polei.

Taşcă se ridică puțin din culcușul lui, apoi iar se lasă istovit în el.

Ce-i mai rămînea, la urma urmelor!

Ajunsesese de nu-și mai putea da seamă dacă stă treaz ori visează și vedea oarecum ceea ce gîndește.

E fioroasă întunecimea mai ales cînd stai așa singur într-o casă pustie.

Avea Sfredeluș dreptate!

Multe sunt în lumea asta cu puțință.

Cum adecă s-a nimerit să găsească aici pe neamțul acela și ca olteanul să-i vorbească de răposatul lui frate!?

Parcă i-a pus cineva, parcă i-a adunat dinadins!

De! Se zice că de bani agonisiți pe cale nedreaptă n-are omul noroc. El însă avea noroc. Toate îi mergeau bine: spor ieșea orișunde-și punea el mîna.

Una singură-i lipsea: era însurat de patru ani acum și n-avea nici un copil.

„Aduni — parcă-i striga neamțul — pe norocul nepoatei tale: de aceea-ți merg toate bine. Și ai să mori după ce vei fi adunat destul, cînd lumea-ți va fi mai dragă.“

Trecut de fiori reci, el se cutremură în tot trupul...

Umbla cineva la ușa de la dreapta, apoi la cea de la stînga și iar zgîțîia pe cea despre scări, ca și cînd ar voi să deschidă și să intre.

Era crivățul, care scutura casa întreagă din temelii. Nu mai încăpea îndoială că e crivățul, dar Tașcă totuși se cutremura din cînd în cînd.

Tîrziu, după miezul nopții, el deodată tresări speriat și se ridică.

— Cine-i? ce vrei!? strigă făcînd un pas spre ușa de la stînga, unde se răsturnase masa cu un zgomot de care răsuna casa întreagă.

În ușa deschisă stetea frate-său, drept, nemișcat, așa cum îl știa el.

Acolo stetea, dar Tașcă nu mai tremura, nu se mai temeă. Îi era parcă așa trebuia să fie.

— Am — zise el încet — să fac socoteala și să despart cinstit al ei de al meu.

5 Făcînd apoi încă un pas înainte, el se opri buimăcit. Nu era nimeni, nimic nu era în ușa deschisă.

Vedea ușa dată înapoi, vedea masa răsturnată în fața ei, auzise zgomotul ce-l făcuse masa în căderea ei; fusese o părere numai!

10 — Ce prostie! — zise el dezmeticit — am pus masa anume, ca să se răstoarne cînd ușa se mișcă, și s-a răsturnat fiindcă vîntul a mișcat ușa.

El se duse ca să ridice masa și să închidă iar ușa, dar se opri din nou, cuprins acum de fiori reci.

15 Ușa era închisă, iar masa stetea rezemată de ea, așa cum o pusese el.

El însuși a văzut-o deschisă, el însuși a văzut masa răsturnată, el însuși a tresărit și s-a coborît din pat în auzul zgomotului făcut de masă în căderea ei: și ușa 20 era închisă, masa nu se răsturnase.

A visat!? Nu! N-a putut să viseze, fiindcă nu dormise. Așa știa el, și ar fi fost în stare să jure că nici o singură clipă n-a ațipit de cînd a intrat în casa aceasta.

25 Stăpînit de gîndul că nu poate să fie la mijloc decît un joc al Necuratului, el luă hotărîrea de a se depărta fără întîrziere din afurisita aceasta de casă.

— Acum, în capul nopții, așa, fără veste, zise el, și ieși ca să coboare scările, să se ducă la grajd, să-și 30 încălece buiestrașul și să plece mai departe.

În birt însă el rămase iar buimăcit.

Hangiul se afla tot la tejgheaua lui. Oltenii nu mai erau aici, iar neamțul minca slănină la masă, unde îi lăsase pe olteni.

35 — Bine, zise el, aveți de gînd să stați toată noaptea treji?

Hangiul se uită mirat la el, iară neamțul începu iar să ridă.

— Bine trebuie să fi dormit ca să zici că e noapte 40 și acum, grăi hangiul.

— Eu n-am închis ochii de cînd am plecat de aici, răspunse Tașcă. Afurisită casă!

5 Și degeaba rîdea neamțul, degeaba spunea hangiul că se luminează de ziuă, căci el ținea una, că n-a trecut nici două ceasuri de cînd s-a dus să se culce.

Abia tirziu, cînd se afla sosit pe șoseaua Bucureștilor, a început să dea cu socoteală că el tot a dormit și că nu era deștept nici cînd s-a sculat din culcușul lui.

10 Și totuși era foarte neliniștit. Se luminase de ziuă și el tot nu se simțea ca alte dăți.

E grozav lucru cînd are omul ceva pe sufletul lui.

Avea dreptate Sfredeluș: nu-i a bine să umble cu bani agonisiți pe nedrept.

15 Sosit acasă, Tașcă s-a ținut de vorbă: a făcut socoteala și a despărțit cinstit ceea ce e al fetei de ceea ce e al lui.

I

Cînd ai pe cine să te razămi, poți în toată tigna să-ți
cauți de treabă, și-n vreme ce oamenii lucrau la cele
5 trei mașini de treierat de pe aria din vale, d-l Virlan,
bătrînul, își înșira epruvetele și retortele în labora-
torul său din turnul castelului așezat pe coaste. Asta
îi era slăbiciunea, și toate i se păreau înflorite cînd
reușea bine vreo analiză ori vro combinațiune.

10 De aceea ținea atît de mult la Bughea, secretarul,
cum îi zicea lumea.

Nu doară că l-ar fi ajutat Bughea la experimentele
chimice, cu care atît de bucuros își petrecea timpul,
dar pe-ntînsa moșie, la ferestraiele din pădure, la cele
15 două mori, la lăptărie, la vii, în grădina de zarzavaturi,
în pomăt și în pepiniere lucrau în fiecare zi sute de
oameni, în biurouri, unde se concentra întreaga ad-
ministrațiune, se îngrămădeau actele, și el n-ar mai
fi ajuns să-și poată urma lucrarea la laboratoriu
20 dacă n-ar fi fost și Bughea, care toate le știa și le
vedea.

Nu-i vorba, întreaga administrațiune era dată-n
seama lui Raumer, un neamț chițibușar, care le măsura
toate cu milimetrul, și d-l Virlan n-avea nici o răs-
25 pundere formală.

Sunt însă și răspunderi mai grele decît cele
formale.

Raul¹ Stolnicul, boierul, care plecase cu cocoana încă prin aprilie în străinătate, îi era ca și când i-ar fi fost copil. Nu împlinise încă vârsta de opt ani când, orfan de tată, l-a luat, ca guvernor, sub purtarea lui
5 de grijă, iar de atunci nu s-au mai despărțit. El l-a trecut prin liceu, el l-a însoțit în călătoriile lui prin străinătate, după îndemnul lui și-a făcut studiile agronomice, în urma stăruințelor lui s-a căsătorit și s-a stabilit la moșie, amândoi împreună au zidit castelul și au stabilit planul de exploatare.

Acum Virlan, om de 56 de ani, era pensionar: avea toată întreținerea și lua 500 lei pe lună, putea dar să-și facă în draga lui voie analizele și combinațiunile chimice, pentru care Stolnicu avea și el slăbiciune!
15 Când se așeza însă-n jăț și-și închidea ochii, el vedea-n gândul lui și aria cu mașinile de treierat, și carele încărcate cu snopi, și ferestraiele, și viile, și grădinile de zarzavat, și mulțimea de oameni, care nu trebuiau să-și piardă timpul degeaba, și nu mai putea să aibă destulă atențiune pentru retortele lui.

Mai vedea prin lumea largă pe mult iubitul lui băiet, care plecase în silă, numai pentru că cocoana nu putea să sufere aerul din laborator și viața de la moșie, nici gălăgia pe care o făcea Radu, copilul acum
20 de trei ani al ei.

— Du-te, i-a zis, și fii liniștit, căci rămân eu aici, și grija mea e ca toate să meargă bine.

Diminețile dar și câteodată și pe-nșarate încăleca și făcea când ici, când colo cite o inspecțiune ori îl trime-
30 tea pe Bughea, ceea ce era tot ca și când s-ar fi dus el însuși, căci tot om al casei era și Bughea. Zamfira, muma lui, fusese spălătoreasă în curte și-și ținea și băiatul la dînsa. Virlan, văzindu-l isteț, silitor, sprinten și cu deosebire supus, a stăruit să-l ție la școală, iar după ce a trecut cele patru clase gimnaziale, i-a
35 făcut un loc la școala de la Herăstrău, ca să-l aibă mai tîrziu mină dreaptă a stăpînului la moșie. Îl și avea și era lucru de sine înțeles că Raumer, neamțul, stă

¹ În toate edițiile: Sandu; modificat conform contextului.

numai pînă ce nu se va fi îndrumat Bughea îndestul, ca să-i poată lua locul.

5 Cînd? Asta atîrna, cam ca toate la curtea lui Stolnicu, de la buna chibzuință a lui Vîrlan. De aceea Bughea se uita totdeauna-n ochii bătrînului și era gata să sară-n foc ori să se arunce-n vultoare ca să-i intre sub piele.

„Îi și intrase.

10 După masă, cînd sosea poșta, bătrînul a primit un plic mare de la Stolnicu și-i era parcă-i trece un junghi mare prin inimă.

Plic mare!? De ce unul mare și nu ca de obicei!?

El pipăi plicul și se uită la ștampila poștei.

15 Erau în plic mai multe hirtii, parcă acte, iar expedierea fusese făcută de la Nisa.

Deschizînd plicul, el găsi în el un proces-verbal redactat în franțuzește și următoarea scrisoare:

20 „Iubite Domnule Vîrlan și bunul meu părinte sufletesc,

Deodată cu scrisoarea aceasta am trimis la adresa primului președinte al tribunalului de Ilfov următorul:

TESTAMENT

25 *Voiesc ca după moartea mea întreaga avere mișcătoare și nemișcătoare să treacă ca moștenire dreaptă în stăpînirea singurului meu băiet Radu și rog pe d-l Alecu Vîrlan, educatorul meu, căruia îi datorez vecinica recunoștință, să-i fie și fiului meu ceea ce mi-a fost mie și să-i administreze averea cum m-a povățuit pe mine să-mi*
30 *administrez pe a mea.*

Soției mele rînduiesc să i se numere din trei în trei luni cite 4 000 lei tot timpul cît va trăi, chiar dacă s-ar întîmpla să se remărite.

35 *Dispon ca dînsa să poată vedea pe copilul nostru de două ori pe an, dacă o dorește aceasta, și să-l ție la dînsa cite cel mult trei zile.*

Rog pe d-l Alecu Vîrlan, scumpul meu părinte sufletesc, să primească sarcina de a stărui pentru împlinirea acestei ultime voințe a mele.“

Pe Virlan îl podidiră lacrămile.

— Dar ce e!? ce s-a-ntîmplat!? strigă el, apoi citi mai departe.

5 „Hotărîrile mele sunt luate și nu se mai pot schimba. Procesul-verbal aci alăturat te va dumiri asupra celor petrecute. Te rog să-l păstrezi și să te folosești de el dacă Lucia ar face vreo pretențiune în ceea ce privește educațiunea copilului ori administrațiunea averii.

10 Am informațiuni pozitive că Leon a plecat ieri seară la Paris. Cu cel mai apropiat tren plec în urmărirea lui.

Dacă mi-ar fi rînduit ca acesta să fie cel din urmă drum pe care-l fac, te rog să mă ierți pentru marea durere cu care te răsplătesc pentru tot binele ce mi-ai făcut și să-i fii ocrotitor lui Radu.

15

Raul“

Bătrînul trecu repede peste procesul-verbal.

Se făcea într-însul constatarea oficială că d-na Lucia Stolnicu a fost surprinsă într-o situațiune compromițătoare cu d-l Leon Volbură, un amic al soțului ei.

20

— Poate că mai e timp! strigă bătrînul sărînd în picioare și trimise după Bughea, omul său de încredere, ca să-i spună că trebuie să plece fără întîrziere la Paris.

25

Bughea, un om scurt și îndesat, cam spîn și cu fața plină de buburuze, își deschise mari ochii spălăciți și se uită nedumirit la dinsul.

— De ce trebuie să pleci!? Ce s-a întîmplat!? întrebă el cam cu jumătate gură.

La aceste întrebări nu i se putea da răspuns.

30

— Grăbește, ca trăsura să fie cît mai curînd gata, îi zise bătrînul, iar după plecarea mea, fii cu ochii în patru, ca toate să meargă bine.

Bughea a grăbit, dar, greu jignit, s-a mai uitat o dată înapoi, șoptînd printre dinți: „Asta n-am să ți-o iert!“

35

II

Virlan n-a făcut degeaba călătoria la Paris: trebuia să fie cineva acolo, ca să ieie dispozițiuni pentru aducerea în țară a rămășițelor pămîntești.

46

Știa acum și Bughea ce s-a-ntîmplat, dar se simțea cu atît mai jignit și nici nu avea cuvinte de a nu-și da pe față legitima indignațiune, căci de aici înainte bătrînul nu mai avea în gîndul lui nici un rost pe moșie și putea să-și caute de drum. Stăpînirea trecea la cocoană și la rudele băietului, și foarte ușor i se putea întîmpla să nu mai aibă, așa, de pomană, întretînerea și cinci sute de lei pe lună.

Deocamdată însă lucrurile n-au venit tocmai așa. Era, ce-i drept, la mijloc o avere, care aducea un venit de peste trei sute de mii de lei pe an, și dădeau năvală atît rudele băiatului, cît și frații cocoanei, căci le venea și lor apa la moară dacă se întîmpla ca băiatul să moară. Virlan avea însă și el armele lui, și cocoana s-a mulțumit cu cele hotărite în testament, iar rudele din ambele părți au rămas la pîndă, țîindu-l cald pe Bughea, care putea să le facă servicii prețioase.

Cel dintîi semn că nu-l mai creastă Bughea pe Virlan a fost că și-a adus la casă femeia pe care mainainte o ținea în sat, o mazurcă sulemenită ce-i ieșise-n cale vara trecută la Drăgaica.

De ce adecă să se mai sfiască!?

Avea toată dreptatea.

Dac-ar fi fost om care vede asemenea lucruri ori le crede cînd i se spun, Virlan încă de mult ar fi simțit că omul său de încredere, de cînd cu Drăgaica, pișcă și de ici și de colo cîte ceva, sfîntuiește azi pe unul, mine pe altul și-și face din toate parte, ca să-și poată ținea mazurca-n lărgime. Iar ceea ce n-a văzut mai-nainte nu putea să vadă acum, cînd toate-l apăsau.

Pe lîngă toate celelalte, se mai socotea vinovat de a nu-și fi făcut datoria.

Raul, tînăr de abia douăzeci și doi de ani, se căsătorise din slăbiciune, deși Lucia nu se potrivea cu dînsul nici ca stare, nici ca educațiune, nici ca pozițiune socială. El n-ar fi făcut-o aceasta dacă Virlan n-ar fi fost om slab și ar fi stăruit cu toată hotărîrea. Mai tîrziu vedea, ba chiar știa, că nu e căsnicia cum trebuia să fie și că Raul ascunde ceva. El, perdut în purtarea de grijă pentru frumoasa lui avere, se simțea bine numai la cîmp, prin grajduri, la pădure și prin

pepiniere, iară dinsa, doritoare de petreceri și deprinsă cu luxul, nu putea suferi viața de la țară. Se-ntîmpla din ce în ce mai des că treceau săptămîni de zile fără ca să se vadă amîndoi, el la moșie ori umblînd după daraveri, iară ea la București, la Sinaia, la Constanța, orișunde se adună lume multă.

„Eu, om bătrîn — își zicea acum Vîrlan — nu trebuia să las lucrurile așa, trebuia să fac ceva.“

O mîngiere avea și el: Raul rămase curat în gîndul tuturor.

Și pe aceasta a trebuit însă s-o peardă.

Șase săptămîni după moartea lui Raul, s-a prezentat la el o femeie tînără, învățătoare într-un sat în apropiere, cu un bilet scris de mîna răposatului în aceeași zi în care-și făcuse testamentul.

„*Du-te la d-l Alecu Vîrlan — se zicea-n bilet — și spune-i adevărul, căci el va păstra secretul și va face tot. Dumnezeu să te aibă în paza sa.*“

— Ce este domnișoară? întrebă d-l Vîrlan, cu inima încelestată.

Ea îi numără pe masă una după alta opt scrisori, care îi fuseseră adresate de răposatul.

Citind scrisorile cu răsuflarea oprită, suspinînd din cînd în cînd și schimbînd la fețe, bătrînul își ridică în cele din urmă ochii plini de lacrimi și se uita în fața tinerei femei.

Era mai presus de toată îndoiala că Raul mai are un copil, o fetiță de doi ani, care se afla în purtarea de grijă a Ursulinelor din Sibiu și căreia făgăduise a-i asigura o zestre de 100.000 lei.

— Mai știe cineva, domnișoară? întrebă el pe șoptite.

— Nu, îi răspunse ea, nimeni afară de mine. Precum ați văzut din scrisori, mi-a mijlocit concediu pe timp de un an și m-am întors numai după ce nu putea să bănuiască nimeni nimic.

— E interesul d-tale ca nici de azi înainte să nu afle nimeni nimic, grăi dînsul, apoi începu să se plimbe prin casă.

Se clătinau toate în jurul lui. Îi era greu afară din cale gândul că tot ar mai putea să afle cineva adevărul. Trebuia să-i asigureze cât mai curînd copilei și întreținerea, și zestrea făgăduită, pentru ca mama ei să nu

5 aibă cuvînte de a se plînge.

Cum însă!? De unde să ieie banii fără ca să se simtă și fără ca văduva și rudele să cadă la bănuială?

Un gând ademenitor îi luminează în cele din urmă fața.

10 — Domnișoară, grați dînsul, eu sunt gata să adoptez copila și să iau față cu dînsa toate datoriile unui părinte adevărat.

Muma copilei dete din cap.

15 — Nu, domnule, îi răspunse. Am s-o adoptez eu, însămi. Îmi cer transferarea departe de aici, și acum după ce el nu mai trăiește, puțin îmi pasă ce gînduri își va face lumea.

20 Nu-i rămînea bătrînului decît să-i asigureze suta de mii de lei, astfel ca din veniturile ei să fie întreținută copila.

Cum însă? De unde lua el o sumă atît de mare, așa, deodată, fără ca să rămîie urmă-n socotelile gospodăriei, și cum se putea justifica fără ca să dea pe față adevărul?

25 — Am s-o fac, neapărat am s-o fac, dar te rog să-mi mai lași răgaz de cîteva zile, acestea i-au fost cele din urmă vorbe.

Tînăra femeie a plecat, nu cu mina goală, căci trebuia să achite taxa pentru întreținerea copilei, dar peste zece zile iar a venit.

30 D-l Virlan nu ajunsese nici pînă acum să fie dumirit.

Adunase din economiile lui 42.000 lei în scrisuri fonciare și era gata să-i deie deocamdată pe aceștia. Putea să-și mai facă vreo zece mii de lei dacă-și vindea biblioteca și aparatele din laborator. Tot mai lipseau

35 însă vreo 50.000 lei, iar pe aceștia nu știa încă de unde are să-i scoată.

A mai venit dar tînăra femeie și alte dăți, așa, pe-nsărate, cînd putea să scape de la școală, și nu

40 venea în silă, căci bătrînul, ca s-o mai mîngie, luase obiceiul de a n-o lăsa să plece cu mina goală.

Bughea trăgea cu ochiul.

Dacă bătrînul o vedea pe mazurcă din cînd în cînd, așa, din întîmplare, fără ca să mai întrebe cine este ea și ce caută aici, omul lui de încredere nu mai întreba nici el cine e femeia tînără care vine atît de des pe la
5 bătrînul și stă închisă cu el, dar șoptea și el dimpreună cu alții că Virlan și-a pierdut la vreme de bătrînețe mințile și s-a încurcat rău de tot.

Mai vîrtos s-au pornit apoi șoptele cînd s-a zvonit că bătrînul are de gînd să vîndă biblioteca și aparatele
10 din laborator, și atît văduva, cît și rudele din ambele părți s-au pus în mișcare, căci nimeni mai bine decît Bughea nu putea să știe că tot ceea ce e-n casă e avutul răposatului.

Cînd vrei însă să-l prinzi pe hoț, îl lași să săvîrșească
15 fapta; nimeni nu l-a împedecat dar pe bătrînul, și el a vîndut și aparatele, și cărțile, la care ținea atît de mult.

III

Gîndul lui Virlan nu era să deie sută de mii de lei
20 dintr-al lui: aceasta ar fi fost o lipsă de pietate către răposatul, care lăsase destulă avere pentru ca din veniturile ei să se poată pune în timp de cîțiva ani o sută de mii de lei pe nesimțite la o parte. Vorba era însă ca să scape cît mai curînd de tînăra femeie depunînd
25 zestrea făgăduită la casa de depuneri, apoi își lua încetul cu încetul înapoi și ceea ce depusese dintr-al lui. Chiar acum toamna punea în vînzare peste 2 000 chile de grîu, în urmă venea rîndul vinului și al lemnelor adunate peste vară în pădure, iar la primăvară
30 vindea porumbul și țuica. Se putea storce din toate cîte ceva. Cum? Aceasta n-o știa deocamdată.

Pe la începutul lunii octombrie prețurile grîului s-au urcat în cîteva zile de la 75 la 86 lei și cumpărătorii au început să deie năvală.

35 Nu era greu să deie grîul cu 86 și să-l treacă în socoteli ca fiind vîndut cîteva zile mai-nainte cu 74, ceea ce făcea dintr-un condei peste 20.000 lei pentru zestrea fetei.

Da! El nu era însă omul care poate să și facă asemenea lucru. El să ieie înțelegere cu neguțătorul!? Peste puțință! Lucrul trebuia cu toate aceste să fie făcut și anume cât mai curînd.

5 După multă bătaie de cap și după grele lupte sufletești, nu i-a rămas decît să-l cheme pe Bughea și să-i spună din fir în păr cum stau lucrurile, ca să facă el operațiunea și să-i fie la nevoie mărturie.

10 Bughea stetea rușinat și nu îndrăznea să i se uite-n ochi. Știa acum de ce a vîndut biblioteca și aparatele, știa ce rost avea tinăra femeie, și vorbea din inima curată cînd i-a făgăduit că nu va spune niciodată nimănuia nimic.

15 Nici n-a spus, și în clipa aceea a rupt în gîndul lui toate legăturile cu văduva și cu rudele.

E însă grea ispita în care cade cel ce știe un mare secret, căci un mare secret e o mare putere și se cere oarecare virtute ca să nu abuzezi de această putere.

20 Om isteț și fără de sfială, Bughea făcea operațiunile pe care i le cerea bătrînul, dar mai făcea și altele.

Și adevărat de ce să nu facă!? De cine și de ce ar fi avut să se teamă!? Lasă că bătrînul nu prea vedea cele ce se făceau mai prin ascuns, dară chiar și dacă ar fi văzut, era destul să-i șoptească la ureche: „Dacă
25 nu taci, nici eu nu tac!“ și tăcea.

Nu mai erau acum timpurile de mai-nainte.

30 Cînd pleca la gară, ca să se ducă la Ploiești ori poate chiar la București, Bughea alegea din grajd cei mai frumoși cai, își lua „cocoana“ la dreapta și treceau zile pînă ce se-ntorcea. De! erau concerte și teatre și șantanuri și prieteni și modiste și croitori care te țîn în loc.

35 Mai dăi apoi și cu lanțurile de aur, cu inelele, cu brățările, cu ceasornicele și cu fel de fel de alte lucruri frumoase și plăcute, care costă și ele ceva și de care un om și mai ales o cocoană care se respectă nu poate să se lipsească.

40 A ieșit, în sfîrșit, la iveală că „cocoana“ are și ea un copil fără tată și trebuie, ca orișice mumă adevărată, să poarte grijă de el și să-i asigure viitorul.

„De unde iese pentru unul — își zicea Bughea, care ținea să aibă un trai bun — poate să iasă și pentru altul.“

5 Bătrînul mai nu vedea, mai se făcea că nu vede, dar se zbătea din ce în ce mai rău, căci nu numai își făcea muștrări, ci mai simțea că văd alții și se temea-n fiecare clipă că lucrurile se dau pe față și toate i se surpă-n cap.

10 După ce prin martie a ajuns, în sfîrșit, să poată depune zestrea, el a răsuflat ușurat și-a luat hotărîrea de a se opri, renunțînd să mai scoată și ceea ce deduse dintr-al său. Ce nevoie mai avea el de economiile lui, cînd era asigurat pînă la sfîrșitul vieții sale!?

15 Cum să-l oprească însă pe Bughea, care mergea înainte cu hotărîrea omului care-și face datoria!?

Chinuit de gîndul că alții văd și tac, ca să facă și ei ca Bughea, el nu mai avea nici tigna somnului, nici poftă de mîncare și umbla buimac de ici pînă colo pe moșie, se lega de toate nimicurile și simțea-n fiecare clipă că toți îl iau peste umăr ca pe un trecător și nimeni nu mai ține seamă de dînsul.

20 Mai rămăsese însă unul, Raumer, care se încrunta cînd cineva îndrăznea să pună fie măcar și numai printr-un gest la indoială buna-credință a bătrînului și curăția gîndurilor lui. Știa și el multe și le avea notate în toată regula, dar adeseori își zicea: „O fi nevoit bătrînul să sufere pe moșie și un om ca Bughea“.

Parcă Bughea ar fi fost om care-ntreabă pe cineva dacă-l sufere ori nu!

30 A fost grea de tot pentru Virilan ziua cînd Raumer, nemaiiertîndu-l firea să tacă, a venit să-i spună ce are pe inimă.

Ce putea să-i răspundă!?

35 Își ștergea nădușelile, tușea-n sec și-o scâlda în șapte ape, rugîndu-l să fie cu răbdare, că toate se vor îndruma pe calea cea bună, apoi s-a îmbărbătat și l-a chemat pe Bughea, ca să-l roage cu toată dragostea părintească să fie cu băgare de seamă, că lumea face caz mare și de cele mai mici lucruri.

40 Bughea era cuprins de indignațiunea legitimă a omului care n-are să se teamă de nimeni.

Auzi d-tal? un neamț, pripășit de prin țări depărtate, să-l controleze pe el, care s-a pomenit aici și a fost crescut anume pentru moșie!?

5 Un venetic să ducă vorbe-n lume și să se atingă de numele unui om cinstit, care a executat ordine primite de la superiorul său!?

— Am să-i arăt cine sunt! strigă. Ori eu, ori el!

10 Era o nebunie ceea ce zicea Bughea, căci, după contract, Raumer avea să primească la concediere leafa pe doi ani, 24.000 lei, dar bătrînul tremura cînd se gîdea că Bughea, voind să-și apere „bunul nume“, ar putea să spună ceea ce știa. Bucuros dar că poate scăpa cu obrazul curat, Raumer, și-a luat banii și a plecat, ca să-i facă lui Bughea loc.

15 „Bughea director și mazurca mare și tare! ziceau gurile rele. Acum o să meargă toate strună: un hoț și un pungaș fac împreună bună tovărășie!“

Așa și era.

20 Radu se juca sub privegherea guvernantei sale prin curte, prin livezi, pe cîmp ori prin pădure, după cum era timpul.

Văduva, remăritată, era mulțumită că-și ia cele patru mii de lei regulat la trimestru.

25 Rudele băiatului își căutau de treburile lor, căci, la urma urmelor, interesele băiatului, iar nu ale lor erau în joc.

Bughea cunoștea bine lumea în care trăia și n-avea cuvinte de a se teme: mergeau toate strună, ca într-o lume cu cea mai bună rînduială, și-n vreme ce bătrînul pierdea pe picioare, de-i tremura mîna cînd îi dedea subscrierea, Bughea se îndopa și mazurca se înfoia în mătăsuri și-n catifele.

Așa ar fi mers pînă la sfîrșit dacă Bughea n-ar fi avut și-un păcat pe lingă marile lui virtuți.

35 Ținea ca lumea să se plece-n fața lui, și vai de cel ce se uita chiorș la el, căci îl lovea ca pe Raumer, de unde nu-și mai venea în fire.

40 Trebuia dar să se găsească între cei mulți, în cele din urmă, unul care-și ia inima în dinți și se duce să facă denunțarea.

Lui Bughea puțin îi păsa, căci el avea pe cine să
se descarce și era sigur că bătrînul cu nici un preț nu
va spune adevărul; bătrînul era însă mai mult mort
5 decît viu cînd s-a pomenit cu procurorul și cu judecă-
torul de instrucțiune la castel și-a fost poftit să le
deie oarecare lămuriri.

IV

O grea vină-l apăsa pe Virlan și-l făcea să umble
adeseori fără astîmpăr, încît mulți nu-l mai socoteau
10 în toată firea: a primit o sarcină, pe care nu era în
stare s-o poarte, s-a răzemat pe un om de nimic și a
suferit și acoperit cu numele lui o mulțime de mișelii.

S-a dovedit fapte neîndoioase și cu acte-n toată
regula că s-au săvîrșit neregularități și că moșia a fost
15 păgubită în timp de aproape trei ani cu cel puțin
130.000 lei, dar Bughea stetea om cu obrazul curat,
căci toate s-au făcut cu subscrierea dată de d-l Alecu
Virlan.

Acesta se socotea dar și singur el vinovat de a fi
20 abuzat de încrederea testatorului și, după lege, dator
să deie cuvenita despăgubire și vrednic de pedeapsa
croită de lege pentru abuzul de încredere.

Virlan stetea cu capul plecat și recunoștea și el că
a fost păgubit orfanul, că e la mijloc abuz de încredere,
25 că trebuie neapărat să fie pedeapsă, că el însuși e
vinovat și că are dreptate lumea care-l socotește mișel
și arată cu degetul asupra lui.

„Să vie orișice! își zicea dar. E vrednic fiecare de
soarta pe care el însuși și-o face.“

30 Mințile i seturburau însă și întreaga fire i se răz-
vrătea cînd își dedia seamă că n-are voie să se deie
biruit, ci trebuie cu orice preț să poarte pînă-n sfîrșit
grijă de băiatul lui Raul și de avutul lui.

De zece ori lua-n fiecare zi hotărîrea de a se duce
35 la judecător, ca să-i spună adevărul, să-i pună pe masă
scrisorile primite de la tînăra femeie și să arate
dovada c-a depus 100.000 lei. Voia, dar nu-l ierta
firea s-o facă.

Era peste putință ca el să spună că fetița e mai mică decît băiatul, născută din adulter.

Osîndit în prima instanță, el a făcut apel, amăgindu-se cu gîndul că va putea să facă în fața mai bătrînilor judecători de la curte ceea ce n-a făcut la tribunal.

El nu mai era însă-n stare să se îmbărbăteze: stetea ceasuri întregi ca timpit în jețul lui ori se lungea pe divan și-și închidea ochii cuprins de simțămîntul că nu e cu putință să mai trăiască un om căruia nu i-a mai rămas decît să moară.

Nu! Chiar dacă ar fi putut lua hotărîrea de a-l da pe Raul de gol, el nu era omul care, spre a se scăpa pe sine, poate să deie pe gura lumii o biată femeie amăgită într-o clipă de slăbiciune și să dezvăluie pata urită pe care o copilă nevinovată o purta chiar din zămislire pe frunte.

Așa a vrut și Raul el însuși, care a ținut atît de mult să-și ascundă păcatul, ca să nu adimenească prin fapta sa pe alții.

Cîteva zile înainte termenului de înfățișare el a primit un bilet prin care președintele curții l-a poftit să treacă pe la dînsul, ca să-i deie cîteva lămuriri confidentiale.

Fiind subliniată vorba „confidentiale“, bătrînul a tresărit și parcă i-a trecut un junghi prin inimă.

Ce „confidențe“ putea să aibă președintele curții cu dînsul?

Aici nu putea să fie la mijloc decît o destăinuire făcută de Bughea, singurul care știa ceva.

„Și eu tot îl mai sufăr în curtea aceasta!“ își zise bătrînul rușinat.

Mare i-a fost dar zăpăceala cînd, ducîndu-se la președinte, acesta i-a prezentat un proces-verbal, prin care d-l maior Aurel Marja, pensionar, de 62 ani, declară că pune la dispozițiunea curții recipisa pentru o sută de mii de lei, pe care d-l Alecu Virlan, în virtutea unei promisiuni făcute de răposatul Raul Stolnicu în ajunul căsătoriei sale, a depus-o la casa de depuneri ca zestre a copilei Elvira, acum fiica adoptivă a sa și a soției sale Maria.

Bătrînul rămase cu ochii-nholbați.

— Care va să zică, ea s-a măritat și-a adoptat dimpreună cu soțul ei copila!? grăi dînsul ca într-un fel de aiurire.

5 — Da, zise președintele, și s-a constatat că d-ta ai depus banii. Nu mai rămîne acum decît să ne prezenți dovezi că ai făcut depunerea în virtutea unei dorințe exprimate de răposatul ca ultimă a sa voință.

10 D-l Virlan stete cîtva timp pe gînduri.

În suta de mii de lei erau economiile vieții lui, biblioteca și aparatele lui.

— Nu — grăi dînsul în cele din urmă — asta nu se poate. Poate la mare nevoie să abuzeze omul de încrederea celor vii, dar de încrederea celor morți

15 niciodată.

— Dar noi, curtea, urmă președintele, avem să motivăm sentința și nu putem să te achităm dacă nu ne putem răzema pe dovezi neîndoioase.

— Mă condamnați, grăi bătrînul, căci vinovat sunt, dacă nu de rea-credință, de ușurința cu care am procedat.

20

Vina aceasta și-o spășise însă cu prisos, și nu mai rămînea decît să se-mbărbăteze ca să deie la o parte pe mișelul care-l adusese aici, ceea ce în clipa aceasta era și hotărit să facă.

25

— Scrisori de un caracter cu desăvîrșire intim, urmă el, nu pot să fie puse la dispozițiunea judecătorilor. Nu ca să mă apăr, ci pentru ca recipisa să fie restituită copilei, vă voi arăta, d-le președinte, d-voastre personal, între patru ochi, ca unui om de onoare, spre a vă forma convingerea, atît scrisoarea în care răposatul a făcut promisiunea, cît și un bilet scris în ajunul morții sale, dar din mină nu dau nimic. El însuși a voit ca să rămîie o taină în veci ascunsă a vieții lui.

30

Președintele s-a plecat, și cîteva zile-n urmă curtea a constatat că inculpatul a procedat cu bună-credință.

„Acum e vorba să sfîrșesc cu Bughea!“ își zise bătrînul după ce s-a întors acasă.

Chemîndu-l la sine, i le-a înșirat una cîte una,

40 apoi l-a poftit să stringă iute tot ceea ce a adunat și

să vadă că-n timp de patruzeci și opt de ceasuri să nu-i mai rămâie nici o urmă prin partea locului.

— Și să nu te pună păcatul să scapi vreo vorbă, a adăugat, că e destul să fac un semn ca să intri tu unde erai să mă bagi pe mine!

Bughea s-a retras umilit, cu ochii în pământ și tîrîndu-se de-a-ndoaselea, apoi, ieșit la aer, nu s-a mai uitat înapoi.

1. BUMBU ȚIGANUL

Eram în vara anului 1869 adjunct notarial vulgo-
 scrietor la Cumlăuș, un mare sat de pe Cîmpie, nu
 5 departe de Arad, și-l aveam pe Giurgiu Veșcan coleg
 mai bătrîn și mai priceput în ale notărășiei.

Principalul nostru, acum răposatul G. Popovici,
 căruia prietenii îi ziceau și Briha, era un fel de uriaș,
 înalt, spătos și bine hrănit și avea o voce de basso de
 10 zîngăneau ferestrele bisericii cînd el, teolog absolut,
 cînta din strană heruvimul ori priceasna. Cu deosebire
 zelos și cuprins de temerea ca nu cumva să i se îngră-
 mădească „restanțele“, el se scula cu noaptea-n cap,
 umbla cu pași greoi și bombănind prin cancelarie, ca
 15 să-și reguleze hîrțile, apoi muncea fără de răgaz, cu
 cana de apă rece în fața lui, și nu ne lăsa nici pe noi
 să mai răsufăm stînd de vorbă.

Cu totul alt om se făcea după ce mirosul de bucate
 pătrundea-n cancelarie. El se-nviora și-și descrețea
 20 sprîncenele. Mincăcios n-ai fi putut să-i zici, dar îi
 plăcea să mănînce a-ndelete și pe gustate, iar după
 ce-și potolea foamea, i se deschidea inima, i se dezlega
 limba și era nesecat în născocirea glumelor de tot
 felul, încît abia pe la trei-patru-l ierta firea să se
 25 scoale de la masă.

Cînd era vorba de aceasta, îl întrecea părintele
 satului, jupînul birău Petre Muscău, unul dintre cei

mai înstăriți săteni, om mărunț și cam slab, oacheș, cu privirea scrutătoare, cu pletele totdeauna răsucite pe fus, curat și la mîni, și la față, și la îmbrăcăminte și oarecum molatec atît la vorbă, cît și în toate mișcările lui.

5

Avea gospodărie întinsă, dar o lăsa în grija nevestei sale, și era mare minune să-l găsești acasă, unde i se ura. Nu ne apucam diminețile bine de lucru, și ne pomeneam cu el în cancelarie, unde nu prea avea treabă. Pornit a căuta în toate cele partea hăzoasă, el ne făcea să rîdem pentru ca să ridă și el, cum se zice, atît de dracul, cît și de tămîie.

10

Principalul rîdea și el, dar adeseori își perdea răbdarea.

15

— Caută-ți, omule, de treabă, îi zicea atunci, și lasă-ne să lucrăm, că nu mai știm unde ne stă capul.

Muscău ieșea, mai umbla căscînd de ici pînă colo, apoi trecea în circiuma de alături, unde găsea de cele mai multe ori oameni care știu unde le stă capul, și cîntea mai pe unul, mai pe altul, care era gata să-i ție de urît ori să ridă de glumele lui, mai ales vreunul dintre țiganii care n-aveau nici ei altă treabă.

20

Era adecă la Cumlăuș și-o țigănie vestită, peste o sută de fumuri, nu corturari, nici lingurari, nici lăutari, nici golani ce caută oase, zdrențe și tinichele ruginite prin grămezile de gunoi, ci tot geambași de cai, oameni cu stare, unii chiar bogați, toți fuduli, lăudăroși și guralivi.

25

Muscău avea o deosebită slăbiciune pentru ei. Își petrecuse copilăria în mijlocul lor și vorbea țigănește ca cel mai neaș cioroi, le cunoștea firea și apucăturile, știa să umble cu dinșii și cu dinșii își făcea cele mai multe treburi. Țineau însă și țiganii la el, de s-ar fi făcut moarte de om la alegeri dacă ar fi voit cumlăușenii să-și pună pe altul birău, iar nu pe „dumnezeul țiganilor“, cum îi ziceau cei răi de gură.

30

35

Cite și mai cite se petrec și rămîn îngropate într-o țigănie! Orîșicît ar ținea țiganii unii la alții și orîșicît de înrădăcinată li-ar fi neîncrederea, el le știa toate și-i băga în draci cînd le șoptea cite ceva la ureche.

40

Știindu-i limbuți și ușuratici, el îi zgîndărea cu vorbe măgulitoare.

— Cine face cinstel? întreba intrînd în circiumă.

5 Geambașii dedeau pe-ntrecute năvală, căci țiganul primește bucuros ceea ce-i dai, dar își perde capul de bucurie cînd te pui în rînd cu el și se poate lăuda c-ai primit de la dînsul.

— Ei, și ce mai știi? întreba iar după ce-nchina paharul. Ce mai e pe la voi? Pe unde ai mai umblat? Ce-ai mai pățit? Pe cine ai mai prostit?

10 Zicînd apoi cînd: „Aș?“, cînd: „Se poate?“, cînd: „Auzi d-ta?“, ori: „Ei, și!“, cînd: „Bravo țiel!“, el nu numai își petrecea timpul bine, ci mai și scociorea multe, încît țiganii erau în stare să jure că stă în legătură cu Bengu al lor, care le știe toate și i le și spunea, și tremurau în fața lui.

Cînd nu găsea pe altul, se mulțumea cu Bumbu, un cioroi mărunt și sprinten, de curînd scăpat din cătănie, pe care-l și făcuse chiș-birău, adecă vătășel.

20 — Măi — îi șoptea, ca să-i pună fitil, la ureche — tu ai ieșit acum din rîndul țiganilor și ai trecut în partea noastră, făcîndu-te cel dintii după mine. Noi amîndoi stăpînim satul: tu pe țigani, iară eu ciurucul cellalt.

25 Ca să-l incredințeze mai bine, i-a dat un lung băț de alun, pe care a pus pecetea satului.

Se și simțea Bumbu. N-ar fi venit, Doamne ferește, la casa orașului desculț ori în izmene, cum umblau chiar și cei mai bogați dintre țigani acum, în timpul căldurilor de vară. Era totdeauna îmbrăcat în nădragi strîmți, încălțat în cisme cu tureci lungi și cu călcîiul înalt, la pălărie purta un mare smoc de colilie, iar peste cămașa cu mîneci largi avea un peptar de postav roșu ca floarea macului, cu două șiruri de bumbi de argint adevărat.

35 — Bine, Bumble — îi zise într-un rînd Muscău, uitîndu-se cu jînd la peptar și numărînd din ochi bumbii cei mari și deși — dar cine o să ne vadă împreună n-o să mai știe care dintre noi amîndoi e birăul. Mare frumuseță de peptar! Mare scumpete de bumbi!

40 Bumbu se-nălță țanțoș din călcîie.

— De — îi răspunse înotînd în fericire — peptarul mi l-a făcut, mînca-te-aş, nevasta, iar bumbăria mi-au dat-o ai noştri.

5 — Fiel dar nici nu e pe toată Cîmpia sat care se poate făli cu chiş-birău ca tine.

Cum să nu să simţă Bumbu? Cum să nu umble călcînd în călcîie, legîndu-se din şolduri şi clătîndu-şi capul?

10 „Huptai! Firtig!“ striga cînd îl chemai, şi nu mergea, ci zbura cînd îi ziceai: „Să te duci!“. I se-ntimpla, ce-i drept, adeseori că iar se-ntorcea, ca să-ntrebe: „Dar unde să mă duc şi ce să fac?“ dar, totdeauna deştept, şi atunci era încredinţat că prost eşti tu, care l-ai trimis fără ca să-i spui şi unde.

15 Deşi nu era dintre cei plătiţi, Bumbu ţinea mult la sîmbria lui de 15 florini pe lună, căci era-n gîndul lui agonisită cu mare cinste şi se simţea în al şaptelea cer cînd putea să li-o arate celorlalţi ţigani şi să se cîntescă din ea.

20 Nici nu era apoi sîmbria lui ca toate sîmbriile.

Intrase în slujbă la 20 ale lunii şi tot la 20 îşi lua şi sîmbria. Deoarece toţi ceilalţi şi-o lua pe a lor la 30, el, şi socru-său, şi cumnatu-său, şi verii săi, şi 25 ceilalţi ce mai erau prin pregiurul lui dedeau cu socoteală că Muscău nu-l pune în rînd cu orişicine, ci îi socoteşte luna numai din 20 de zile şi-l plăteşte cu 10 zile mai-nainte.

Cînd se apropia dar ziua de 20 ale lunii, întreaga 30 ţigănie era cuprinsă de un fel de neastîmpăr, iară el dedea zor să-şi ia cei 15 florini, pentru ca nu cumva să i se mai lungească luna.

Într-una din zile şedeam la masă.

35 Aveam în faţa noastră un mare blid de raci, slăbi-ciunea principalului, care mîncase a-ndelete, cum îi era obiceiul, vreo cincisprezece şi abia începuse să mînce. Giurgiu şi eu, sătui acum, îi ţineam de urit cam pe căscate şi ştergîndu-ne din cînd în cînd sudorile.

40 Bumbu dedea mereu, scăpărînd din picioare, tîr-coale pe la uşă.

Zărindu-l, principalul începu să zîmbească. Deși nu știa țigănește, își petrecea și el, cînd n-avea altă treabă, bucuros timpul „cu ai noștri“.

— Ce e, Bumbule? întrebă el.

5 Bumbu-și scoase pălăria cu colilie, se opri în prag și se plecă smerit și zîmbind dulceag.

— Uite, țucu-te, grăi dinsul, leafa dregătoriei nu mi-a dat-o „prețitorul“ și trece ziua.

10 — Bine, măi, întîmpină notarul, dar mai avem zece zile pin' la sfîrșitul lunei.

Bumbu începu să tremure de i se scutura ca-n bătaia vîntului colilia din pălărie.

15 Era în gîndul lui un lucru învederat că nu știe notarul taina. Să i-o spună ori să nu i-o spună? Să-l deie ori nu pe Muscău de gol??

El mai făcu tiptil un pas înainte.

— Mie — grăi apoi pe șoptite — nu mi-o dă ca la ceilalți, ci cu zece zile mai-nainte. Îmi socotește luna — adăugă și mai încet — din douăzeci de zile numai.

20 Noi bufnirăm de rîs, dar principalul ne făcu semn să ne stăpînim.

— Care va să zică tot la douăzeci și iar la douăzeci.

Notarul se uită cu un fel de tăinicie împregiur.

25 — Închide ușa, ca nu cumva să ne mai audă cineva, îi șopti apoi țiganului.

Bumbu rămase zăpăcit. Nu-i venea de loc la socoteală să stea cu ușa-nchisă, și-l răzbise temerea că s-a sfîrșit acum cu luna socotită din numai douăzeci de zile.

30 — Închide ușa, țigane, se răsti notarul, și să nu te pună Benga să-ți umble gura, că te cotonogesc în bătăi.

Cuprins de frică, Bumbu își luă inima-n dinți și-nchise ușa, apoi se opri stînd smirna-n fața mesei.

35 — Tare ești prost, măi Bumbule! îi zise notarul. Nu vezi tu că Muscău al vostru e un hitru și te înșeală?

Bumbu dete îndărătnic din cap.

40 Nu intra în mîntea lui gîndul că poate Muscău să-l înșele pe el, nici că cineva în lumea aceasta poate să prostească o întreagă țigănie.

— Bine! urmă notarul. Unul și cu unul cit face?

- Doi face, răspunse țiganul, chiar doi.
— Dar doi cu doi?
— Patru fac, să trăiești.
— Dar zece cu zece?
5 — Douăzeci.
— Dar douăzeci cu douăzeci?
— Fac patruzeci.
— Ei bine, stărui notarul, dacă douăzeci și cu
douăzeci fac patruzeci și el te plătește acum la douăzeci
10 și iar la douăzeci, din câte zile-ți socotești luna? Nu
din patruzeci?
- Bumbu dete iar din cap și se uită la noi zăpăcit,
sperios și scârpînindu-se cînd la ureche, cînd în creștet.
Nu mai era în stare să-și deie seama dacă fac ori
15 nu patruzeci, și nu-i era de bani, ci de rușinea pe care
o pate dacă iese la iveală c-a fost prostit. Iar prostit
era fie de unul, fie de altul.
- Uite, stărui notarul, să-ți spună și d-lor, că sunt
scriitori și se pricep în ale socotelilor.
20 — De, grăi Giurgiu, ce să zic? Eu așa știu, că două-
zeci și cu douăzeci în toate țările fac patruzeci.
— Poți să le numeri și pe degete, adăugai eu.
- Bumbu tot nu era convins. Orișicît de multă silință
ne-am fi dat însă noi, nu puteam să ne stăpînim risul,
25 și aceasta-l zăpăcea și mai rău.
- Așa să fie oare? grăi dînsul, fricos.
— Cînd mărturisim noi, toți trei cărturari, stărui
principalul. Nu vezi cum rid amîndoi de prostia ta!?
Dacă nu ne crezi pe noi, du-te și-ntreabă pe țiganii
30 tăi. Auzi!? om ca tine!
- Să-ntrebe el pe țiganii!? Dar tocmai de aceasta voia
să scape. I-ar fi sărit cu toții în cap, ca să-l ocărăscă
pentru rușinea ce le-a făcut, l-ar fi luat cu „huideo“
purdelușii și l-ar fi lătrat toți cinii.
- 35 — Aoleo! strigă trintindu-și în cap pălăria cu
colilie. O să văd eu care se prinde cu mine, cine vrea
să-l prostească pe Bumbu al lui Farculea. Miș-fărămiș
il fac dacă-l prind cu minciuna! urmă încheindu-și
la piept bumbii de argint, apoi se-ntoarse în călcîile
40 cele înalte, deschise pe izbite ușa și o porni nebunatic
să-l caute pe Muscău.

Noi alergărăm la fereastră, ca să vedem cele ce
aveau să urmeze.

5 Muscău se întorsese și-și făcea plictisit de lucru
prin fundul largei curți, unde se aflau grajdurile
pentru armăsari și pentru taurii de prăsilă ai satului.
El începu să ridă cu toată pofta când îl văzu pe Bumbu
venind ca țapul gata de a se lua în coarne.

— Rîzi, hai! rîzi!? îi zise țiganul rinjindu-se ca și
cînd ar fi mușcat în pară pădureață. Rîde numai, rîde,
10 c-o să-ți treacă pofta de ris cînd o să vezi cum își bat
joc ăia de noi, de noi amîndoi, de mine și de tine.

Zărindu-ne și pe noi la fereastră, Muscău își dete
cu socoteala că e vreo șotie de a notarului la mijloc și
se-ncruntă la țigan.

15 — Ce-î!? se răsti la el. Te-a apucat strechea!?

— Auzi!? stăruî Bumbu. Zice că m-ai prostit și
m-ai înșelat. De cite zile-mi socotești luna?

Muscău iar începu să ridă.

20 — De treizeci, cioroiule, îi răspunse. Nu cumva
la voi luna e mai lungă?

Bumbu se uită mînios la el.

Nu-i mai rămînea acum îndoială că are notarul
dreptate. Dacă i-ar fi zis fie douăzeci, fie patruzeci,
l-ar fi crezut: treizeci nu putea însă să fie cînd el lua
25 leafa la douăzeci.

— Care va să zică, mă păliși!? se tîngui dînsul.
Îmi turnași luna din patruzeci de zile și mă făcuși
de risul satului!? Jupîne birău, urmă scoțîndu-și iar
din cap pălăria și rugîndu-se pe gemute. Gaură-n cer
30 nu se face dacă mi-o lași cum a fost vorba, de două-
zeci. Fă-mi, mîncă-ți-aș ochii, dreptate și nu mă lăsa
de batjocură.

Abia acum se porni Muscău cu toată pofta pe ris.
Rîdeam însă și noi la fereastră, ba principalul ieși
35 chiar în pridvor.

— Haid', se răsti Muscău, cară-te de aci, că-i
pun pe ceilalți să-ți tragă o bătaie de crapă nădragii
pe tine.

40 Bumbu rămase cu gura căscată, cel mai de plîns
dintre oamenii de pe fața pămîntului. Nu și-ar fi

FOAIE ILUSTRATĂ PENTRU FAMILIE

APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ

GOGU ȘI GOGUȘOR

«Dă-lei pe zi, de mâncare și o literă de vin la masă: te mulțumesc!»
 «Sărut mâna, Coconită!»
 «Când vii să moși rufele?»
 «Când porunciți, Coconită!»
 «Să începem de luni?»
 «Să trăiți, Coconită!»

Și luni în zori de zi Chiva era la albite, iar pe la zece, când cocoana Alina s-a sculat, fata din casă a zărescit-o cu ștreca, cu rufele, stăruind.

Hărăcă spălătoareasă!

«Și tot-odată femeie liniștită, care se mulțumeste cu ceea ce-i dă și nu se înfurcă cu ceilalți servitoi!». Iși zise cocoana Alina Marți.

Mercuri seara Chiva aduse întâia rind de spălătură: batoase, prosoape, servetele, camășoale, — toate albite ca floarea de câine și călcate netede și fără cute.

Cocoana Alina le petrecu uitându-se cu mare care mulțumire la ele.

Nu-i spusese, ce-i drept, că e multumită, dar o spălătorcăși experimentată vede cu ochii, dacă e ori nu multumită cocoana, și Chiva și supse buzele.

Bine-a zis însă cine-a zis: n-ai să-i dai muiului degetul cel mic, ca-ți ia mâna pînă la cot.

După ce cocoana Alina lăă spălatura în primărie, Chiva rămase cu mâna îndoită în țeșă.

Măi viți ceva? o întrebă cocoana.

«Sărut mâna, Coconită», — grați Chiva, — am un băiat de vreo șase anșori: n-aiș putea să-l iari cu mine, ca să nu rămie singur acasă?»

Cocoana Alina rămase o clipă pe gânduri.

Avuse Chiva și mai nainte copilul acela și știa, că-l are: de ce o spunea aceasta abia acum!?

Dar au putea să-l iara, lucră mare, la prima urmelor lui cea.

«Să-l aduci, — grați Alina, — dar gâta, — n-am-i făcă!»

«Bunica știe-l, Coconită», zise Chiva, băiat liniștit și nu se deparțea de la mine.»

Așa și fost Jof Gogușor a săf toată ziua la masă, stăcros și liniștit, cuminate și făcând, în casă și în curte, ca nica în știe să, orbăcăcă.

Tot când era moșneul în casă, Amie pe în ziua aceea, Gogușor, s-a dat până la ușă grădărită, și apoi, după amiezoni a intrat în grajd, și ca-și mină pe cal, țora Sambata, dințate și ca-și, unul dintr-o ogări boierului, de zădă de și ca-și, dăca, țora, cârtica, în graj.

Noșneul Chivei, ca vrea Sambata și în știe să, și săf spălatură, ca să poată făcă.

Pece dintr-o ogări n-ai în graj, Chiva, dacă poate ori nu știe în știe să, Gogușor, și Alina, ea lucră de sine întodele, ca are să-și, Alina, înșă de a fi pecat de acasă ță băiat bine, ca-și, ție minie, ca n-are să intră în grajd, met, met, des să tragă de zădă pe ogări boierului.

Teacul a fost bine, și dacă septimăna n-ai fi atât de lungă, Gogușor ar fi rămas, cum zăsesse, Alina, băiat liniștit, care șade, fermos pe înșă muma-să, Măi încolo înșă, pe Jof, pe Yineri, când Chiva, cal și nu putea să se deparțea de la fecul căld, Gogușor se simția în țargul lui să se vârtă prin țate băgharite, urca toate scările, ba Sambata Chiva se prouca cu el în virul contolul.

Peste țar doșe septemul Chiva se simția în dreptul ei să-și și pe Gogușor cu dinsa, țară Gogușor murgăca, venind, cu chet past înainte și intră în curte ca la el acasă. Se obraznicise b-

Începutul nuvelei *Gogu și Gogușor*, la prima apariție în *Vatra* (1895, nr. 3).

Gândul lui Vîrlan nu era să dea sută de mii de lei dintr'al lui; aceasta ar fi fost o lipsă de piehate către reposatul, care lăsa de astăzi avere pentru ca lui venimile să se poată pune în timp de cât va avea o sută de mii de lei pe nesimțite la o parte. - Vorbi era înse, ca să scape cât mai curînd de tinerea femeii depunînd restea fetei dîtă la casa de depuneri, apoi își lua inelul cu inelul înapoi și casa ce deduse dintr'al lui. Chiar acum trimisa punea în vîntare peste 2000 chile de grîu, în unuț vîntă vîntul vîntului și al lam, vîntă adunată peste vînt în pîdure, era la pînă în vîntă pînă în pînă și pînă. Se putea stăruie din toate cîte se va. Cum? Aceasta în o dîră de amănunțit.

Pe la începutul lunii octombrie pînă în zile grîului și se arăta de la 75 la 86 lei în cîte va zile și amputațiun au început să dea nîntale.

Au era greu să dea grîul în 75 și să trimisă în vîntă în pînă vîntă cîte va zile mai vîntă cu 74, casa ce făcea dîntă în vîntă peste 20,000 lb. pentru restea fetei.

Da! - El nu era înse omul care poate să se facă asemenea lucru. El să se în-talajere cu negătîntul! - Peste pînă în pînă în vîntă cu toate aceste să se făcînt și amuse cât mai curînd.

După multe bătărie de cap și după unele lipsă sufletești nu i-a rămas din dîntă să îl cheme pe Bugher și să-i spună

Tranșilvania, 2 Mart 1875.

35
= 4

Tabita Tomule Negruzzi!

Te trimis în locul acestora humorescul în Cruciile roșii.
L-au cules în jamașca de aici și a plăcut. Cu toate
dar, că nu l-au făcut pentru „Cuvorbin”, după ce H.
Măvorescu s-a căsătorit, și face și cu unele de n-1
trimită la „Cuvorbin”. Cănu H. - it. fi. fidibus
dău el, dacă nu-l aflu în modurile de această cinște.

Fiind ocrotă la literatură, să rămânem la ea.

Te plăngi, că nu ai material. Eu am gata: Stan Bă-
lăban - o poveste (20 file). Polijul unchiului - come-
die într'un act (45 file). Câte trei case - o novellă
în felul lui Popa Tândă - (50 file). Aceste sunt în ma-
gazin, au fost scrise și admise - au. Afară de aceste
sunt și în redacție asta voi fi scris o novellă
mai mare, din care nu vor fi 20 file. La și poezie.
Toate aceste, dispuneți cu Popa Tândă și în „Cuvor-
bin” voi trimite succesiv, astfel, că, dacă-ți va conve-
ni, de la mine ai material pe anul întreg.

În vol. I. al lui - Călușă la Traian - „jocurile” va fi
stind, Hădoșu ca și - și face jamașca orășana de a a
hajinovi. H. Măvorescu nu poate rezista. Respon-
dă. Dacă „Romanul” nu va vor și publică rezpon-
dă și voi trimite la „Cuvorbin”. Nu-e mult și pua

Scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, din 2 martie 1875,
prin care îl înștiințează că îi trimite nuvela *Cruciile roșii*
(mss. Bibl. Acad. R.S.R.).

inchipuit niciodată că poate Muscău să-i vorbească lui așa.

— Adecă nu-mi faci dreptate!? grăi dînsul îndîrjit. Au dreptate notarășul și scriitorii, care rîd de noi
5 amîndoi!? Jupîne birău, bagă de seamă că se-ntîmplă o mare nenorocire de-o să ne meargă pomina.

— Piei, țigane, să nu te mai vîd în ochi! strigă Muscău ridicînd bățul, ca să-l sperie.

— Mare nenorocire o să se-ntîmple! strigă iar Bumbu, ca ieșit din minți. Îmi faci ori nu dreptate!? Spune:
10 Îmi faci ori nu!?

— Du-te dracului, smintitule! îi zise Muscău și se întoarse ca să se depărteze.

Bumbu începu să scrișnească din dinți: măsura era
15 plină, mai mult nu putea să rabde.

— Fugi, hai, fugi!? răcni. Las', că am să-ți arăt eu ție cine-i Bumbu Țiganul!

Cuprins de un fel de turburare, el rupse colilia de la pălărie în bucățele, pe care i le aruncă lui Muscău
20 în față, își trînti pălăria de pămînt; apoi dezbracă peptarul cel cu bumbi de argint, îl luă în dinți, îl sfîșie și i-l aruncă lui Muscău la picioare.

— Așa vezi, strigă, așa-ți trebuie ție! Satură-te, caltule! Dă-i-o la bunica mă-ti să-și facă din ea tichie
25 și caută-ți, dacă mai găsești, chiș-birău ca mine!

Mulțumit apoi de ceea ce făcuse, el se-ntoarse și se depărtă, văicărîndu-se: „Iacă ce mi-a făcut Muscău!“

*

Pe-nserate ne-am pomenit cu întreaga țigănie în
30 fața primăriei. Țigani de toate vîrstele, țigănci și țigăncuțe, purdei și purdelași se-ndesuiau de-a valma și făceau gură de ai fi crezut că au să răstoarne ceea ce le cade-n cale.

Cînd le-a ieșit însă Muscău în față și s-a încruntat
35 la ei, s-a făcut liniște ca-n biserică după ce popa a ieșit cu darurile.

Bircălău, cel mai cu rost dintre țigani, s-a uitat o dată cu strășnicie împregiurul lui, apoi a înaintat spre Muscău.

— Jupine birău, a grăit el. Se-ntimplă. De! oameni suntem. Bumbu al nostru e copilaș nevinovat și fără pricepere. Știm că ți-a făcut mare supărare, dar oameni suntem. Haid', să treacă și de la noi: să nu fie douăzeci, dar nici patruzeci. Pune-l și pe el la treizeci, în rind
5 cu ceilalți, că tot om e și țiganul, și dă-i peptarul, să i-l cîrpească nevastă-sa, și pălăria, ca să nu umble cu capul gol, ca la-nmormîntare.

Așa s-au și-mpăcat lucrurile. Să nu-l mai fi pus
10 însă pe nimeni păcatul să rostească în fața lui Bumbu vorba douăzeci, că făcea spume la gură și era-n stare să sară cu cuțitul.

2. JOIMĂRIȚA

Făceam, cită vreme țineau căldurile, adeseori călătoria de la Cumlăuș pînă la Criș și înapoi, iar acela care ne ducea și ne aducea era mai ales Fercuș, o matahală de țigan înalt, spătos și cu fălcile late. Mai aveau și alții dintre țigani cai buni și căruță ferecată, dar țigănamea-l împingea înainte fiindcă era om inimos,
20 iar el ținea să-și arate virtutea.

Fiindcă era în cancelarie mult de lucru, nu puteam să plecăm mai-nainte de șase, ba se făceau adeseori și șapte fără ca noi să fim plecați.

Fercuș se-nființa însă pe la patru, citeodată chiar
25 pe la trei și ne dedea zor să plecăm, că ne prinde noaptea. După ce ne vedea apoi urcați în căruță, le dedea bici cailor și ne ducea în săltate, ca să nu-l prindă noaptea la-ntoarcere.

Orișicît de inimos ar fi fost, cu umbrele nopții nu
30 se-ncurca țiganul bucuros.

Babele, care dau cu bobii ori cu cărțile, ghicesc din ghioc ori din palmă și se pricep la fel de fel de vrăji, îi spusese ră de atîte ori că lumea e plină de duhuri, care ziua se potolesc și stau pitite, dar nopțile
35 ies la iveală, ca să-i incurce pe oameni, să-i ducă-n ispită și să-i împingă spre rele ori să-i peardă dacă li se pun împotrivă. Omul cu minte își părăsește doar

treaba și nu umblă noaptea, ci stă-n casa lui, afumată cu tămâie.

5 Orișice ar fi făcut însă Fercuș, noi tot pe întunec ne întorceam, ba, ținuți de atîta timp în ham, nemîncați, neadăpați și goniți la ducere, caii nu mai mergeau la-ntoarcere decît în pas, și ne prindea noaptea-n cîmpul pustiu, unde numai pe ici, pe colo se ivea prin depărtări cite o mogildeață deșirată, cite un salcîm ori cite o cumpănă de puț.

10 Pe noi nu ne supăra incetineala cailor. Răcoarea înserării era plăcută, noaptea și-n singurătate viața sufletească se desfășura mai din plin și vorbeam Giurgiu și eu mai despre una, mai despre alta, iară Fercuș trăgea cu urechea, ne auzea vorbind și se simțea bine-n pelea lui.

20 Se-ntimpla însă citeodată ca numai unul dintre noi putea să plece. Atunci Fercuș se făcea de tot vorbăreț. Spunea mereu cite-i treceau prin minte, iar după ce ajungea la fundul sacului cu minciuni, se punea pe-ntrebări. Tot i se-ntfunda în cele din urmă și cu-ntrebările. Atunci se uita cuprins de-ngrijare înapoi.

— Ei, de ce tot taci? zicea. Mai spune și d-ta ceva.

25 Mult îi era feroasă tăcerea-n singurătatea nopții, și dacă s-ar fi pomenit singur, și-ar fi părăsit trăsura și caii, ca să alerge după mine.

Nu mă ierta firea să-l bag în boală pe țigan și-i țineam tot drumul de urit.

30 A pățit-o însă chiar și la el acasă, în mijlocul țigăniei, unde se petreceau adeseori cele mai feroase lucruri.

35 Deși om încă tînăr, Fercuș avea fată mare, nu țigăncușă frumoșică, ci țigancă frumoasă, înaltă și subțirică, ușoară și mlădioasă, cu obrajii plini, rotunzi și de o rumeneală arămie, cu dinți curați între buze roșii, cu ochi mari și cu un zîmbet oarecum drăcos în față. Ținea Fercuș la ea și o-mbrăca numai în mătăsuri, căci avea de unde, iar țigăniea se fălea cu dînsa și nici nu-i mai zicea Garofița, cum o chema, ci Grofița.

40 Fiindcă era trecută de cincisprezece ani și cam prostută, ca toate fetele frumoase, Fercuș se temeă ca nu cumva să i-o fure cineva, și și-a pus de gînd s-o mărite

cît mai curînd după un băiat bun, care să-i fie ginere-n casă și să poarte grijă de toate în timpul cînd el umbla cu caii pe la tîrguri.

5 Și-a zidit dar Fercuș o casă nouă, casă cu lărgime, cu trei încăperi mari, cu tindă mare și cu cuptor de pine, casă de cărămidă, ce-i drept, nearsă, dar acoperită cu ciripă roșie, de se vedea de la mari depărtări.

Era muruită casa pe dinlăuntru, și tocurile ferestrelor se aflau puse la locurile lor. Ușile erau potrivite și ele în ușchiori, fiecare cu broasca ei.

10 Rămînea doară numai să fie puse și geamurile în cercevele, să se deie spoiala cu var și să intre apoi cu toții de nuntă în casa cea nouă.

15 Tîrgul de săptămîină se ține la Arad vinerile. Geambașii pleacă însă joi dimineața, pentru ca să le odihnească marfa și să aibă și ei timp de a mai da o raită prin tîrg. Vineri e vineri. Sîmbătă se bea aldămașul. Geambașul adevărat abia sîmbătă seara ori duminică dimineața se-ntoarce dar acasă.

20 Fercuș, care plecase cu nevastă-sa și cu cei doi copii mai mici ai săi, știind-o pe Garofița singură acasă, era cam îngrijat și s-a întors sîmbătă seara.

Cîte și mai cîte nu e-n stare să facă un copilaș nevinovat cum era Garofița cînd rămîne singur!?

25 De cînd cu zidirea casei, țigani dormeau noaptele care pe unde apuca, unul sub cerul lui Dumnezeu, altul sub șopronul căruței, iar altul în grajdi, și Garofița își muta de colo pînă colo lada cu hainele cele frumoase și scumpe.

30 Sîmbătă după-amiazăzi s-a-ntunecat cerul, iar pe-nserate a dat o ploicică răcoritoare.

Garofița a luat iute lada și-a dus-o în tindă, ca nu cumva s-o ude ploaia.

De! fată cuminte.

35 De ce adecă să-și ție dînsa hainele îndesuite în ladă după ce le-a adus o dată în casă!?

Era mai cuminte să bată cuie-n perete și să le agațe de ele.

Cuie-n perete încă nevăruit?

40 Lucru neobișnuit.

De ce adecă nu!?

Cuie sunt destule prin preajma unei case noaue.
De ce însă în tindă și nu în dosul cuptorului, unde
hainele stăteau mai la adăpost!?

5 Ea a bătut deci câteva cuie-n peretele din dosul
cuptorului, a atârnat de ele un cearceaf, ca hainele cele
scumpe să nu se atingă de muruiala peretelui, a așezat
pe cuie cingătoarea ei cu două cătărâmi împodobite
cu diamante și-a atârnat hainele peste cearceaf.

10 Mai bine decît așa nici o adevărată grofiță n-ar fi
putut să facă.

Vorba era numai că Fercuș și nevastă-sa nu știau
nimic despre aceasta.

Era-ntunec și tot mai ploua cînd s-au întors
acasă.

15 Unde să se adăpostească? Unde să-și petreacă
noaptea?

— Auzi întrebare, cînd ai casă cu lărgime!? grăi
Fercuș.

20 — Cum!? întimpină țiganca. S-a mai pomenit ca
oameni în toată firea să doarmă-n casă nevăruiată și
încă nesfințită de popă!?

— Aș! îi răspunse Fercuș, [care] luă rogojina, o
duse în casă, o întinse pe jos și gata fu culcușul.

25 Țiganca, ce să facă?

Se cam temea, nu-i vorba, dar cu un bărbat inimos
ca Fercuș al ei intri chiar și pe poarta iadului.

Dacă se culcase Garofița ea singură-n tindă, puteau
și dînșii să se culce cu ceilalți copii în tindă.

30 S-a culcat dar și, știindu-l și pe Fercuș în dosul ei,
a și adormit.

Fercuș însă nu putea să doarmă.

De! Și ale muierei au cîteodată rost.

Nu știi ce cărări apucă Necuratul.

Casă nevăruiată și nesfințită de popă!

35 Afară mai slăbise ploaia, dar bătea vîntul și trăgea
rău de tot prin ferestrele fără de geamuri, încît rochiile
cele frumoase ale Garofiței mereu se mișcau fluturate
de vînt. Din cînd în cînd norii se mai răreau și o slabă
zare de lumină se resfrîngea din cele două diamante
40 cuprinse-n cătărâmile-ncingătorii. Ici se zgîlția o ușă,

colo pocnea ceva prin pod, peste puțin urla vîntul prin hornul cuptorului.

Fercuș stetea cu nasul la perete și se zbătea în el.

5 — Thii! spurcată vreme! grăi dînsul în cele din urmă și se-ntoarse cu ochii-nchiși în cealaltă parte.

Deodată rămase-ncremenit.

10 Deschizînd ochii pe o clipă, el iar îi închise; acolo, în dosul cuptorului, se mișca ceva alb și nu alb, o mogildeață fioroasă, care se-nholba cu doi ochi mari, la el — să-l mănînce, nu alta.

O singură pornire-l stăpînea: să se salte-n picioare, să fugă la fereastră și să sară pe ea, căci ușa prea era aproape de cuptor. Era însă-nțepenit de nu se putea mișca.

15 — Didol! Didol! îi zise el cu glas înăbușit țigăncii. Uite-n dosul cuptorului, Marțolea! Uite! Se mișcă și se-nhoalbă!

20 Speriată din somn, țiganca se uită, așa buimacă, și văzu și ea că se mișcă și se-nhoalbă, dar pe dînsa, care era mai știutoare, nu putea el s-o prostească.

— Uliu! șopti tremurînd în tot trupul. Nu-i Marțolea, nu-i! De unde Marțolea simbătă noaptea? Fuge Marțolea cînd vede cap de bărbat. E Joimărița! strigă și-ntr-o clipă se săltă-n picioare și nu sări, ci zbură pe fereastră.

Fercuș, văzîndu-se singur, se deștepeni și, cit era de mare matahala, după ea.

Erau acum scăpați.

30 Cum rămînea însă cu copiii, care dormeau pe rogojină somnul lor cel dulce?

Te pomeneai că-i incalecă Joimărița și le strimbă gura pînă la urechi, le răstoarnă ochii-n cap ori le sucește minile și picioarele de-i face schilozi.

35 Dacă ar fi avut cîngi cu coadă lungă, i-ar fi apucat Fercuș, om inimos cum era, și i-ar fi scos cu ea unul cîte unul pe fereastră.

N-avea însă Fercuș cange, și hai la vecini.

40 Peste puțin, țigănia era întregă în picioare, adunată împregiurul casei încă netencuite și nesfințite de popă. Dar gură nu făceau, ci se sfătuiau pe șoptite și umblînd în virful degetelor de la picioare, dîndu-se

fiecare înapoi și îmbrîncind pe alții înainte. Cite unul mai îndrăzneț se apropia de fereastră, ca să se uite-n dosul cuptorului, și vedea și el pe Joimărița. Cum să n-o vadă, cînd se mișca și se-nholba!

5 Erau trecute zece și Giurgiu și eu jucam cu principalul o partidă de calabrias cînd ne-am pomenit cu țigănia la primărie. Se pornise iar ploaia și erau cu toții udați learcă, dar nu mai vorbeau pe șoptit nici nu se dedeau îndărăt, ci strigau în gura mare și

10 dedeau îndirjiți năvală.

— Ce e? întrebă notarul, care, deprins cu prăpăstiile lor dedea cu socoteală că e vreo poznă la mijloc. Cine dracul v-a pus acum, în cap de noapte, fitil? A luat foc vreo casă și vă ard rablele în grajduri? V-ați încăierat și a rămas schilod vreunul dintre ai voștri?

15

Bărcălau cel gureș, și de astă dată tot el, dete cu cotul și ieși printre ceilalți în frunte.

— Mai rău, domnule notarăș, grăi, și mai rău, de tot rău; a intrat Joimărița în casa cea nouă a lui Fercuș și nu vrea să iasă.

20

Văzînd cum li se năzărise țiganilor de a intrat spaima-n ei, notarul se dete speriat, dragă Doamne, și el trei pași înapoi.

— Cum ai zis!? strigă. Joimărița!? Vi se va fi părut numai.

25

O gălăgie diavolească s-a stîrnit acum. Care mai de care strigau țiganii și dedeau năvală să ne încredințeze c-au văzut Joimărița cu ochii lor și să ne spună cum stetea în dosul cuptorului, cum se mișca și cît de

30 însăimîntător se-nholba.

Noi ne stăpîneam risul, iar principalul dedea din cap din ce în ce mai îngrozit. În cele din urmă el ridică amîndouă minile și le făcu țiganilor semn să tacă.

— Care va să zică, ați pățit-o! le zise. Rău de tot ați pățit-o. Ei vezi! urmă apoi, întorcîndu-se spre Fercuș. Așa vin lucrurile dacă nu sunt curați banii cu care-ți zidești casa. Mai zici acum că nu erau de furat cail din prețul cărora ți-ai zidit casa!?

35

Fercuș trase capul între umerii cei lați ai lui și

40 rămase umilit și plin de căință.

— Au fost, zise, de! și mai de furat, au fost și cam orbi, și spetiți au fost, dar copiii, bieții de ei, și Grofița, domnule notarăș, n-au nici un păcat. De ce să le strîmbe gura? De ce să le întoarcă ochii pe dos? De ce să-i schilodească de vii!?

5

Țiganii se porniră pe o văicăreală de ai fi crezut că e vorba să-i jupoaie pe toți de vii!

— Să vie stăpînirea și s-o scoată de acolo! strigă Bărcălău.

10

— Să vie cu puterea ei, că plătim după dreptate! adăugă Buțu.

— Plătim! — strigară iar toți din toate părțile — și ne ducem și noi.

Principalul iar le făcu semn să tacă.

15

Afară de el și de birău, mai era încă-n Comlăuș, unul căruia îi plăcea să-și petreacă timpul cu țiganii, unul din cei doi preoți: popa Costiță, parohul lor, care-i boteza, îi cununa, îi înmormînta și le citea la vreme de mare nevoie molitvele. Gîndul de a-i trimite pe capul lui era prea de tot adimenitor.

20

— Tare mai sunteți proști, măi țiganilor! le zise dar. Nu înțelegeți voi că stăpînirea are putere numai asupra oamenilor? Pe duhuri, cum sunt Joimărițele, strigoi, felele, vircolacii ori pricolicii, e stăpîn numai popa. Cu sabia, cu sulița, cu pușca și cu tunul nu răzbești în casa lui Fercuș. Trebuie să vie popa cu crucea și cu cădelnița, ca s-o toace cu crucea-n cap, s-o-neze-n fum de tămîie și s-o stropească cu aghiazmă.

25

Fercuș se uită dezmeticit la Bărcălău; Bărcălău se uită la Buțu; Buțu se uită la Țepenuș: într-o clipă se dumiriră țiganii și-o porniră-n grabă spre casa popii, căci timp de perdut nu aveau.

30

Giurgiu și eu după ei, ca să-l vedem pe părintele Costiță cum se descurcă.

35

Tot mai ploua, dar gloata înainta călcînd voinicește prin biltoace și făcînd gură de se strinseseră în calea noastră toți cîinii din sat.

Părintele Costiță se culcase de mult și-și dormea somnul cel mai dulce cînd am sosit în fața casei lui.

40

Speriat din somn, el a sărit buimăcit din pat, a alergat la fereastră și a deschis-o, ca să vadă ce e.

Era peste putință să se dumirească din gălăgia făcută de țigani. Auzea numai, fără de nici o legătură, vorbele Joimăriță, Joimăriță și iar Joimăriță, cruce, cădelniță, tămîie, patrafir, aghiazmă. Îndată însă ce
5 ne-a zărit și pe noi rizind la o parte, a dat cu socoteală că iar e la mijloc o șotie a notarului, și nu era popa Costiță Popovici om care nu știe să se descurce.

— N-am, zise, nici cruce, nici cădelniță, nici patrafir, nici aghiazmă. Sunt toate la biserică, iar în biserică
10 numai de Paști se poate intra și noaptea. Am să mă duc mine să vă citesc molitva cea mare, să vă afum casele cu tămîie și să le stropesc cu aghiazmă. Iar acum — urmă arătînd asupra lui Giurgiu — să meargă el cu notarășul. Le dau binecuvîntare și-o bucațică de tămîie
15 sfîntită. Să facă ei ce-or ști!

Țigani se mai potoliră și se uitară iar unii la alții, scărpinîndu-se-n cap.

— Del — grăi Bărcălău — dacă dă și binecuvîntare, și tămîie.

20 — Dar să i le deie și să nu ne prostească, adăugă Buțu.

— Vorba mea e vorbă de popă, îi încredință părintele Costiță. Ba le mai dau și-o luminărică de ceară, luată de la icoana Maicii Domnului.

25 Acum erau mai împăcați țigani.

Giurgiu și eu țineam să vedem ce-au văzut țigani de le-a intrat atît de rău spaima-n oase; am pornit deci amîndoi în fruntea gloatei, ca să-l luăm pe notar și să dăm împreună năvală asupra Joimăriței.

30 Țigani se codeau însă și acum.

Se făcuse miezul nopții, și cocoșii începuseră să cînte pe ici, pe colo.

— Hait! le zise Giurgiu țiganilor. Am pățit-o. Cîntă cocoșii. N-o să mai putem pune mina pe Joi-
35 măriță.

Țigătimea se-nvioră. Știau și ei că toate duhurile-ntunericului o iau la fugă cînd aud cîntatul cocoșilor. Mergeam deci cu toții îmbărbătați în urma lui Giurgiu și-am trecut fără de frică pragul după Giurgiu, care
40 mergea cu luminărica aprinsă în fruntea lor.

Cearceaful cel alb atirna și acum din cuiele bătute-n perete, rochiile pestrițe ale Garofiței se mișcau fluturate de vînt deasupra cearceafului, iar cele două diamante din catarama scliceau în fața luminării.

5 — Mă, dar proști mai sunteți! grăi Giurgiu. Nu vedeți voi că aci erau podoabele Garofiței!?

Țiganii deteră din cap. Ei știau prea bine ce văzuseră fiecare cu ochii săi și nu se lăsau să fie prostiți.

10 — Cu ele s-a gătit — grăi Berca cea bătrînă și atoateștiutoare — și-n dosul cearceafului e pitită Joimărița.

Nu era-n lumea aceasta popă care să le poată scoate din minte gîndul că acolo a fost Joimărița și că au văzut-o gătită în podoabele fetei nevinovate, iară

15 Garofița nici tăiată n-ar fi fost în stare să pună pe trupul ei curat rochiile fermecate, orișicît de frumoase și de scumpe ar fi fost ele.

Numai molitva, fumul de tămîie și aghiazma puteau să alunge farmecele.

20

3. PEPENAȘ

— Ufl grăi colegul meu Giurgiu, aruncîndu-și cit colo condeiul, ca să-și ștergă sudorile din ochi. Mă ustură, mă arde și-o să orbesc de tot dacă mai țin afurisitele aceste de călduri. Îi este ușor principalului să

25 ne ție toată ziua înhămați: pune caii la trăsură, își încarcă copiii și se duce ca o pașa de se răcorește c-o baie bună-n apa Crișului, în vreme ce noi muncim ca niște cîni.

Nu puteam decît să-i dau dreptate. Lasă că era om mai vechi decît mine și știa să-mi dea îndrumări, dar căldurile erau în adevăr nesuferite. Nu puteam, cu toate acestea, nici să-mi stăpinesc risul cînd vedeam strîmbăturile ce făcea ștergîndu-și sudorile.

— Cîinii nu prea muncesc, întîmpinai, zîmbînd cu

35 oarecare răutate.

— Dar gîfiiie și scot limba, răspunse el îndîrjit. Auzi, sat ca Cumlăușul. Numai dobitoace ca cumlăușenii au putut să-și așeze satul în pustietatea

aceasta, unde cale de trei zile giur împregiur nu dai de riu, ba nici de o baltă măcar.

Eu iar zîmbii.

5 Adevărul era că făceam și noi, deși mai rar, ca principalul, și cu cai buni eram într-un ceas și jumătate la Criș.

— Trei zile dusul și trei zile-ntorsul, zisei, dar peste o săptămînă tot o să se-ntoarcă și principalul, și apoi plecăm noi.

10 El se-nceruntă la mine.

— Îți mai vine poftă de glume sarbedel se răsti. Trei zile n-or fi, dar trei ceasuri sunt, și te strîmbi și tu cînd îți vine rîndul să-i plătești țiganului chiria căruței.

15 — Fie, că facel întîmpinai. Dai un florin, dar te și scutură pe hodorogite pentru zece, de și se zguduie măruntaiele-n pîntece.

20 — Și tot te căciulești la Bumbu țiganul, adăugă el, ca să aibă bunăvoința de a-ți căuta printre ai lor pe vreunul care se-ndură a-nhăma caii, faci peri cărunți așteptînd și sări într-un picior de bucurie cînd vine, în sfîrșit, căruța — dacă vine.

25 — Ce să-i faci țiganului!? Cită vreme mai are rămășițe de mîncare printre dinți, se pune pe boierie și nu se urnește din loc.

— Să fiu eu notar ori birău, strigă Giurgiu, li-aș lua pofta de boierie: porunci să-i dai și să-l piști o dată cu biciul, că se face sprinten.

30 Muscău, birăul, ședea-n pridvor, unde adia vîntul, și ne auzea. El se ivi acum în prag.

— Nu e asta — grăi dînsul zîmbind pe sub mustață — dar d-voastre plecați pe-nserate și vă întoarceți după ce s-a-ntunecat, iar țiganii sunt fricoși și se sperie de gîndul că o să treacă noaptea printre lanurile pustii.

35 — Li-aș scoate eu, dac-aș fi în locul d-tale, frica din piele, grăi Giurgiu.

40 — Las', că e bună și frica de ceva, întîmpină Muscău. Deștepți să fiți. Ia-ncercați a-i băga-n draci pe geambașii ce vin să-și ieie bilete pentru cai, și să vedeți cum sar cu toții. Stau ziua-ntreagă tolăniți la umbră,

iar caii le fac zîmbre la pășune ori prin grajduri: puțin lucru le este să-nhămeze dacă știi să-i iei.

Cel însărcinat cu facerea biletelor era Giurgiu.

— Del! își zise el. E și asta ceva.

5 Umblînd de la bilci la bilci, geambașii adunau ce găseau, și cai frumoși, și cai mai cu cusur, pe care îi țineau un timp oarecare ca să-i „dreagă“, un lucru la care se pricepeau cu toții.

10 Ba-i țesălau și-i ungeau cu fel de fel de alifii, ba-i hrăneau cu ovăz și-i dedeau la coardă, ba-i îndopau cu arsenic, ca să le scapere ochii scintei.

Mai cu anevoie se dregeau caii care aveau cusurul de-a fi de furat.

Geambașii mai hîrșiți se pricepeau și la asta.

15 Mai-nainte de a pleca cu caii la tîrg, ca să-i vîndă, ei trebuiau să vie la primărie și să ieie pentru fiecare dintre cai un „pășuș“, drept dovadă că-l stăpînesc cu dreptate. Acest „pășuș“ se dedea-n virtutea biletului primit de la stăpînitorul de mai-nainte.

20 Pentru caii de furat n-aveau geambașii asemenea bilete.

E însă și la cai viață și moarte, și tot țiganii erau cei ce jupuiau caii morți. Nu le era dar geambașilor greu să-și adune bilete de cai morți și să aleagă dintre 25 acestea unul pentru calul de furat.

Prea mult timp ar fi trebuit să piardă Giurgiu și prea mare bătaie de cap și-ar fi făcut dac-ar fi voit să se-ncredințeze că biletul ce i se prezenta e în adevăr al calului pe care țiganul umbla să-l vîndă.

30 Se mulțumea dar ca biletul să-i fie prezentat de un om bine cunoscut, care la nevoie să poată fi urmărit.

— Stai! — zise el acum — că vă frec eu pe voi.

35 Cel dintîi care i-a căzut pe mină a fost ginerele lui Bărcălău, Pepenaș, un țigan voinic, cam gros, cu obraji plini și cu ochii mărunți, unul dintre cei ce plecau la tîrg cu cinci, citeodată chiar cu zece cai.

El avea de data aceasta două bilete pentru o pereche de cai cumpărați la Giula.

40 Giurgiu luă biletele, le examină cu multă băgare de seamă și pe față, și pe dos, apoi le-mpătură frumuseț și le așeză-n sertarul mesei.

— Să vii, îi zise, mai târziu. Acum n-am vreme.
Pepenaș, care umbla totdeauna cu capul ridicat,
rămase oarecum mirat.

5 Notarul și birăul plecaseră la Arad și ne aflam în
cancelarie numai Giurgiu și eu, stăpîni în toată lărgimea.

Pepenaș începu să se neliniștească, își mai plecă puțin capul și se uită cu coada ochiului la sertarul mesei.

10 Cumpărase caii cu bani buni de la un șvab, care îi deduse și biletele. Omul deprins a umbla cu minciuna nu are însă în nimeni încredere și totdeauna se teme ca nu cumva să fie înșelat: te pomenești că șvabul a furat caii ori i-a cumpărat de la vreunul care i-a furat.
15 De ce a pus Giurgiu biletele-n sertarul mesei? Lucru curat nu putea să fie.

— Dar de ce să vii mai târziu? întrebă el făcîndu-se mititel, încît Giurgiu și eu abia ne mai puteam stăpîni risul.

20 — Asta-i! răspunse Giurgiu. Parcă noi suntem aci numai ca să ne scobim în dinți așteptîndu-vă pe voi. Am acum atîta treabă. Vino peste vreun ceas; vino după-ameazăzi; vino mine.

Pepenaș nu plecă.

25 Îl rodea rău de tot gîndul că biletele rămîn închise în sertar. Mai știi ce era scriitorul în stare să facă cu ele!

Erau ale lui și ținea să le aibă la dînsul, ca să le arăte socrului său și celorlalți oameni mai pricepuți.

30 — Dar „pășușurile“ să mi le dai, stăruie dînsul foarte umilit. Cum să îți le aduc cînd voi veni dacă nu le am la mine?

— Ba bine că nu!? răspunse Giurgiu. Rămîn aci, ca să le vadă și d-l notarăș, ba și jupinul birău. Și —
35 mai adăugă uitîndu-se pe sub gene la el — cînd vei veni, să aduci și caii cu tine.

Pepenaș tresări și se făcu verde la față.

— Dar de ce să aduc și caii? șopti el, cu inima înclăștată.

40 — De ce! Ca să vedem dacă se potrivesc orinurile biletele pe cai. Așa a venit acum poruncă de la stă-

pinire și mira-m-aș foarte dacă azi-mine nu s-ar petrece lucruri mari.

„Lucruri mari!? își zise Pepenaș. Ce fel de lucruri mari?!“

5 Nici legat n-ai mai fi putut acum să-l ții: era în stare să se lepede și de bilete, și de cai. Singurul lui gând era să scape și să ajungă cit mai curind la ai lui, ca să le spună că vin lucruri mari.

10 În vreme ce noi așteptam cele ce aveau să urmeze, țigănia s-a pus în picioare.

Pepenaș i-a spus, ce-i drept, socrului său în mare taină cum s-au petrecut lucrurile, dar acesta li-a vorbit altora tot în mare taină. Tocmai tăinicia aceasta i-a pus însă pe toți în fierbere. Slabi și de inger, și de gură, țiganii vorbeau numai pe șoptite, dar peste puțin au pornit-o-n gura mare și în curind s-a stîrnit o furtună de ai fi crezut că are să se năpustească întreaga țigănie asupra primăriei și să le facă toate valvirtej.

15 Auzi! Să-nchidă „pășușurile“ în cutia mesei. O dată cu capul nu se-nvoiau geambașii să-și ducă și caii la primărie. Nu mai era vorba de cei doi cai ai lui Pepenaș, ci de toți caii cu oarecare cusur pe care-i străcori în vâlmășeala bilciului, dar nu-ți dă mîna să-i duci la primărie. Lucruri mari aveau să se petreacă: 25 ce fel de lucruri mari!? Nu mai încăpea indoială că vorba era ca stăpînirea să ieie pentru oștire ceimai frumoși dintre cai. Mai bine morți!

— Stați! Potoliți-vă! strigă Bărcălău, care punea armăsari ca niște zmei la căruța cu arcuri, se cîntea 30 cu baronii și cu grofii și era socotit drept cel mai cuminte și mai pișicher dintre toți țiganii. Stăpînirea-i stăpînire și porunca-i poruncă: dacă așa-i porunca, s-a mintuit. Altfel avem s-o sucim și s-o-nvîrtim. Las' pe mine! Scriitorașii aceia, urmă el mai pe șoptite, sunt, ce-i drept, niște domnișori, dar dintre cei 35 pîrliți, care țîșie cînd văd colțul bancnotei de zece zloți. N-ați înțeles vorba că se scobesc în dinți așteptîndu-ne pe noi? Puneți-i pe masă cite un zlot, cite doi, fiecare după virtutea lui, și stați liniștiți, că mă duc eu singur, cu capul meu, și să mă mîncăți fript 40 dacă nu se dau pe brazdă.

5 Mai era însă mult pînă la amiazăzi cînd ne-am pomenit în cancelarie cu el; țintoș ca totdeauna, călcînd rar și apăsător și dîndu-și aere de om cu mare greutate, care binevoiește cîteodată a sta de vorbă și cu cei mici.

10 Giurgiu și eu ne aruncarăm unul altuia cîte o căutătură. Ne era amîndurora-nvederat că el a venitsă descurge darăvera scumpului său ginere. Țiganul nu umbla însă pe calea cea dreaptă, și Bărcălău se făcu că nu știe nimic despre cele petrecute, și venea să ceară bilet pentru unul din caii săi.

15 El își dezbumbă dar peptarul, scoase din buzunar un portofel mare și luă din el cu multă ceremonie biletul, în care pusesese două hîrtii de cîte zece florini.

15 — Să-mi dai — zise rostind vorbele rar și puind biletul pe masă — „pășuș“ pentru o rablă de cal cumpărat de la groful din Șimand cu cinci sute de zloți.

Giurgiu zîmbi pe sub mustață și scrise înainte.

20 — Am acum altă treabă, îi răspunse fără ca să se uite la el. Vino mai tirziu; vino mine; vino zilele aceste.

Luă apoi biletul și-l aruncă cu cele două hîrtii cu tot în sertarul mesei.

Bărcălău rămase ca picat din cer.

25 Lasă că nu i se mai întîmplase ca pînă chiar și el, Bărcălău, să fie aminat pe mine, pe poimîne, dar mai erau la mijloc și cele două hîrtii.

„Te pomenești, își zise, că dă peste ele după ce am plecat eu și se face că nu le-a găsit.“

30 Se apropie dar, călcînd în virful degetelor, de masă și se plecă spre Giurgiu.

— Dar să te uiți, îi șopti, ca să vezi „pășușul“ luat de la grof, că nu-i ca toate „pășușurile“. Ia să-l vezi, ieșiți-ar norocul în cale, și să-mi spui ce zici.

35 Nu putea să-i treacă lui Giurgiu prin minte că biletul e garnisit, și el ținea să-l moaie pe Bărcălău făcîndu-l să aștepte.

— O să-l văd cînd voi avea timp și-o să-ți spun cînd vei mai veni, îi zise scriind înainte și tot fără ca să se uite la el.

40 — Chiar acum, rogu-te, stărui țiganul. Uite, eu stau și aștept și nu plec mai-nainte de a te fi uitat la el.

— Așteaptă cit îți place dacă n-ai altă treabă, grăi Giurgiu, iar eu am de lucru și-o să ți se urască așteptind.

5 Bărcălău începu să se scarpine-n dosul urechii. Țiganul, orișicît de țațoș ar fi, se pleacă dacă-l iei cu zorul.

— N-am, zise el de tot muiat, altă treabă. N-am, repetă și rămase ca-nfipt în pămînt, gata să aștepte fie chiar și pînă seara.

10 Peste puțin se ivi însă la ușchiorul ușii deschise capul lui Buțu, care deduse și el doi florini.

Vorba rămăsese, ce-i drept, că Bărcălău să se ducă el singur la primărie. Porniți însă pe bănuieli și nerăbdători, țiganii deduseră cu socoteală că Bărcălău, al
15 dracului cum îl știau, ar putea să-i înșele și să bage banii-n buzunar. A rămas deci ca Buțu și Crăcălea să se ducă și ei și să stea la pîndă.

N-ar fi fost însă mare minune dacă Buțu și Crăcălea, tot ai dracului și ei, s-ar fi-nșeles cu Bărcălău, ca să-și
20 facă fiecare parte din bani.

* S-au mai dus dar și alții ca să steie la pîndă.

Pe cînd Bărcălău aștepta, s-a făcut pîrtie de la țigănie pînă la primărie și din ce în ce mai mult țiganii
25 dădeau tîrcoale prin fața primăriei, prin curtea ei și-n cele din urmă pe la ușa deschisă a cancelariei, toți umblind în virful degetelor, toți vorbind pe șoptite, dar și din ce în ce mai nerăbdători.

Bărcălău îi vedea, scrișnea pe-nfundate din dinți și le arunca cîte o căutătură încruntată. Nu îi mai era
30 acum de cei douăzeci de florini, pe care era gata să-i deie de la dînsul, căci avea de unde, dar îl rodea gîndul că n-o să poată face nici o treabă și-o să-l ia țiganii-n răspăr.

35 Giurgiu și eu vedeam și noi și rîdeam tot pe infundate.

— Dar voi ce căutați aici? întrebă-n cele din urmă Giurgiu, întorcîndu-se spre cei cîțiva țigani ce se aflau la ușa.

— Pe Dracul îl caută, chiar pe Dracul și pe muma lui! răspunse Bărcălău. Țigănimе proastă și ticăloasă!
40 Haid'! Plecați de aici.

Îeșind apoi în prag, se puse cu gura pe ei și începu să-i ocărască pe țigănește.

5 Într-o clipă se adunară-n fața lui toți țiganii și începură să facă gură de-ai fi crezut că sunt gata să le facă toate miș-fărâmiș, iar în fruntea lor a ieșit Pepe-
naș, care, acum de tot îndrăzneț, striga într-una că nu-și dă caii, că puțin îi pasă de porunca stăpînirii, că mai bucuros le dă cu toporul în cap decît să-i vadă încălecați de husari.

10 — Nu-i dăm! strigau și alții. Mai bine cu toporul în cap!

— Del! grăi Bărcălău, întorcîndu-se spre mine. N-am zis eu să se uite la „pășuș“!? Dacă se uita, toate erau bine. Dacă nu vrea!? Țiganii sunt oameni pri-
15 mejdiosi, și nu știi ce sunt în stare să facă.

Acestea le zicea ca să ne bage-n răcori.

Noi mai văzuserăm însă asemenea furtuni și știam că nu iese nimic din ele.

20 — Eu ce să le fac?! urmă Bărcălău. Dacă d-sa nu are vreme. Ba vino mai tîrziu, ba vino după-prinz, ba vino mîne.

— Parcă voi grăbiți cînd noi ne căutăm căruță ca să ne ducem la Criș și să facem baie? întîmpină Giurgiu. Umblă bietul de Bumbu cu limba scoasă și-n cele
25 din urmă rămînem acasă.

Bărcălău tresări ca speriat din somn.

— Aolică maică, măculița mea! strigă dînsul. De asta e vorba!? Să nu ne faci, domnișorule, de rușine. Cai avem spuză, tot zmei și zmei, căruțele ne sunt fere-
30 cate, ba și pe arcuri, iar țiganii n-au altă treabă decît să-și dreagă caii puindu-i pe goană. De ce nu mi-ați spus mie, că vă făcea Bărcălău vînt de vă duceți pe zburate și de trei ori pe zi. Măi țiganilor! urmă apoi, întorcîndu-se spre gloată. Care dintre voi îi duce pe
35 domnișorii cu căruța la Criș!?

— Eu, eu, eu! răsunară deodată zeci de glasuri, și toți se-ambulzeau, dîndu-și coate, ca la pomană.

Și acum tot Pepenaș era-n frunte.

40 — Dați-vă la o parte! strigă. Înapoi! — strigă iar — că voi nu aveți „pășuș“ în săltar.

— Nu da, pîrlitule, năvală, striga altul, că nu merg domnișorii cu rable ca ale tale!

— Nu vă sfădiți, că nu sunteți corturari, îi înfruntă Bărcălău, că-i vine fiecăruia rîndul.

5 — Azi unul, mine altul, grăi Giurgiu. Noi nu avem să nedreptățim pe nimeni și primim pe orișicine care are cai buni și căruță pe arcuți.

Era pusă treaba la cale, și pe cînd țigani sîltau de bucurie că și-au scăpat caii, Giurgiu și eu rîdeam în

10 pumni, c-o să umblăm și noi pe de-a fitea la scădat. Mai erau însă la mijloc și cele două „băncuțe“ din săltarul mesei.

Țigani se strîmbau fel și chip la Bărcălău și-l întrebau din ochi din ce în ce mai stăruitor cum rămîne

15 cu ele.
De! și „băncuțe“, și căruțe nu se prea putea.

Bărcălău iar se apropie oarecum tîrîș de masă și iar se plecă spre Giurgiu.

— Dar acum, zise, tot o să te uiți, mînca-ți-aș

20 ochii în „pășuș“. Ba să mi-l și dai, adăugă peste puțin, c-am uitat ceva în el.
Giurgiu, nemaiavind cuvinte de a-l zăbovi, scoase-n toată nevinovăția biletul și i-l dete, iar Bărcălău îl trecu, tot ca cel mai nevinovat om, în portofelul lui cel

25 mare.
— Dumnezeu să te ție! îi zise apoi, și pe aci îi fu drumul.

Țigătimea după el, ca să-și ieie fiecare partea.

— Aolică, neică-neiculiță! grăi Bărcălău, uitîndu-se ncruntat împregiurul său. Cine a mai pomenit împărțeală la bani de dăruială!

Dai aldămaș, îi bei, și pace bună!

S-a făcut deci la cîrciuma de alături mare chef pe banii lui Giurgiu.

35 — Mare meșter e Bărcălău al nostru! — zicea apoi Buțu, seara tîrziu, cînd se-ntorceau acasă — el cu „pășuș“ făcut la poruncă, el cu caii scăpați din primjdie și tot el și cu aldămașul!

Nu era cale de o zi bună giur împregiur om de dai Doamne care nu-l știa pe Bodor Zoltan, mindrul cavaler, și puțini mai sunt azi cei ce știu ce era pe acele
5 timpuri un donjuan de viță nemeșească.

„În vremea nemților“, pentru Podgoria Aradului centrul politic era în gura largei lunci a Crișului Alb, la Pincota, unde „domn de pământ“ era un vestit life-
10 rant al armatei împărătești, bogatul Dietrich, care avea acolo un fel de castel, grajduri, grinare și o sistematică administrațiune domenială. Simbăta se ținea la Pincota târg de săptămână, la care se aduna multă lume din Podgorie, din lunca Crișului și de pe Cîmpie.

Tot acolo se stabilise dar și administrațiunea politică, precum și cea financiară, și acolo se aflau farma-
15 cia și medicul cercului.

Era dar la Pincota multă lume aleasă, mai ales nemți și boemi, căroră li se zicea „husarii lui Bach“.

După ce împăratul a pus prin diploma din octom-
20 brie 1860 capăt regimului absolutist, au plecat încetul cu încetul acești „husari“ și iar au venit în locul lor solgăbiraiile, care pe timpul acela erau și judecători în afaceri de mai puțină importanță.

Zoltan era „jurat“, adecă ajutor al solgăbirăului de
25 la Pincota mai ales în afaceri judecătorești. Îl însoțeau-n plimbările ce făceau călare, jucau împreună cărți,

ieșeau la vinătoare, luau amândoi parte la petrecerile de tot felul și treceau regulat pe la birou de câte două, ba adeseori chiar și de câte trei ori pe săptămână ca să-i ție de scurt pe cancelariști, care îi știau de frică.

5 Om de vreo douăzeci și șase de ani, nu tocmai înalt, dar binefăcut și chipeș, bălan, cu ochi albaștri și cu părul blond și totdeauna cam în plete, Zoltan ținea să nu treacă nicăieri nebăgat în seamă, își alegea bine îmbrăcămintea, făcea curte la femeii de toate

10 vârstele și de toate treptele și conducea cotilionul la serate familiale și la baluri de binefacere.

Se pornise mișcarea națională și era la modă cultul lui Garibaldi, care era înălțat în slava cerului alături de Kosuth și de generalii Klapka și Turr.

15 Domnișoarele purtau ca servitoarele părul în coadă lungă lăsată pe spate și împodobită cu două panglici late, una tricolorul maghiar, iar cealaltă cel italian.

Tinerii eleganți se-mbrăcau și ei „național“. Zoltan purta cizme de carmajin roșu ca racul bine fiert, cu scîrțiietoare la talpă și cu pinteni mari la călcie, nădragi și giletcă de postav vișiniu, nădragii cu găitane verzi, iar giletca cu mari bumbi de argint, iar pe deasupra o atilă, o haină croită pe trup și lungă pină

20 la genunchi, postavul verde, iar găitanele vișinii ca nădragii. La gît el avea o fundă mare, tot vișinie, cu lungi ciucuri de fir, care atirna peste bumbii de argint. În cap, în sfîrșit, purta pălărie de herghelegii, înaltă și cu bordurile mici, împodobită cu o mare pană de cocor. Mai puneți-i și pipa de spumă-n gură, dați-i

25 în mină focoșul, un băț cu toporaș de argint la vîrv, și-l aveți întreg așa cum trăia aieva încît nu mai rămîne decît să-i ungeți mustața cu pomadă și să i-o răsuciți.

Mare minune n-ar fi fost dac-ar fi avut, cum se credea el, mari succese la sexul frumos, un lucru la care

35 și ținea mai presus de toate.

Podgoria Aradului, cîmpia din partea locului și mai ales lunca Crișului sunt „lume românească“, și văzîndu-l pe Zoltan atît de frumos gătit, românii mai

40 îndrăciți din partea locului și-au născocit și ei port național, haine de aba cu găitane albastre croite ici

à la Avram Iancu, colo à la Mihai Viteazul. Se uitau deci Zoltan și românii aceștia, cînd se-ntîlneau, cam chiorîș unii la alții, și n-ar fi fost adevărat dacă s-ar fi zis că sunt vii simpatiile între dinșii.

5 D-l Botor Zoltan era cu toate aceste un bun prieten al românilor. Crescut într-un sat românesc, unde tatăl său avea un petec de moșie, el îi cunoștea bine pe români, vorbea și înjura pe românește tot atît de bine ca-n limba maghiară și ținea ca românii să-i zică
10 „domnișorul nostru“. Nesuferiți îi erau numai cei ce purtau găitane albastre pe abaua cea albă ca zăpada din muntele Găina, la poalele căruia copilărise Avram Iancu. De aceștia se cam temea ca de niște oameni ce-n toată clipa erau în stare să facă vreuna nefăcută.

15 Nu se răsfrîngea însă această repulsiune și asupra părții mai gingașe și mai nevinovate a neamului românesc. Fetele, surorile și nevestele găitănarilor îi erau lui Zoltan tot atît de dragi ca cele ce-și purtau părul în lungi coade lăsate pe spate, ba parcă aveau pentru el
20 chiar mai mult farmec.

I se opreau ochii mai ici, mai colo, și știa să treacă pe sub fereastră și pe jos, și călare, să ofere buchete, să tragă cu ochiul, să ofteze și să șoptească vorbe dulci și-n cea mai fermecătoare românească.

25 Orișicît de multe ar fi fost însă frumoasele care îi furau inima, era una care i-o robise cu desăvîrșire. Doamna Călăceanu, soția notarului dintr-un sat apropiat, femeie de curînd măritată, o oacheșă subțirică și înaltă, care ar fi scos din minți și pe cel mai nobil
30 grof.

Se vedeau simbetele, cînd Călăceanu, aducîndu-și nevasta-n plimbare la tîrg, trecea mai cu o treabă, mai cu alta și pe la cancelaria solgăbirăului.

35 Tînăra femeie se simțea cu deosebire măgulită că-i dă atențiune domnul cu nădragi vișinii și cu tunică verde, și se uita la el cam pe sub gene și zîmbind cu tainic înțeles.

Încurajat, el a început să-și prelungească plimbările pînă prin satele vecine.

40 Cînd l-a văzut trecînd călare prin fața ferestrii, doamna Călăceanu a tresărit și a zîmbit cu înțeles mai

deslușit, încît el, simțindu-se biruitor, nu s-ar fi dat nici pe Garibaldi.

La întoarcere s-a oprit dar, ca să zică „bună ziua“.

5 Călăceanu, simțindu-se onorat că superiorul său îi face o vizită, l-a poftit în casă și i-a oferit, după obiceiul locului, un pahar din vestitul vin de la Măderat.

Făcea în urmă Zoltan plimbări și cînd era, și cînd nu era Călăceanu acasă și se oprea și stătea de vorbă.

10 La primărie însă, unde-și avea Călăceanu locuința, era totdeauna multă lume, care se uita cu coada ochiului la el.

Era însă mai ales Biri, femeia de casă, o țigăncușă durdulie, neastimpărată și cu ochi focoși, care-i ieșea mereu în cale, se uita cu un fel de nesațiu la pintenii, 15 la bumbii de argint, la ciucurii de la fundă și la mustăcioara lui răsucită, intra mai cu una, mai cu alta-n casă și nu-l lăsa nici pe o clipă singur cu frumoasa ei stăpînă.

Afară din cale supărătoare nu i-ar fi fost lui Zoltan aceste stăruințe, căci el nu făcea deosebiri de rang și pișca cîteodată și slujnica curățică dacă stăpîna ei era prea năzuroasă: ținea însă ca doamna Călăceanu să nu simtă nimic. Așa-n treacăt, prin ascuns, cu mare 20 pază, a pișcat-o, ce-i drept, o dată, de două ori, dar tocmai prin aceasta a scos-o din sărite, încît era-n stare s-o strîngă de git pe stăpîna ei, care îi stetea în cale.

„Își inchipuiește, bufnița de ea, că de dragul ei vine!“ își zicea Biri, tare incredințată că mai bucuros 30 ar veni Zoltan dac-ar ști că nu e stăpîna acasă.

Lumea cea multă era însă de altă părere, și Călăceanu ferbea-n el.

Ce ar fi putut însă, bietul de el, să facă? Nu putea să se pună-n dușmănie cu superiorul său.

35 Tocmai de aceea cei cu găitanele albastre erau din ce în ce mai îndrijiți și-l pășteau pe Zoltan cel nerușinat.

Mult ar fi dat să-l învețe minte, să-l facă de rușine, ca să nu-i mai vie în viața lui pofta de a se lega de o româncă.

40 Degeaba-și frămîntau capetele, că nu știau cum să-l apuce.

N-adeuce însă anul ce aduce cîteodată ceasul.

Mai era-n afară de Zoltan și Pîrvu, o cătană scăpată din oaste, care intrase vîtaf la primărie și ținea s-o păstreze pe Biri pentru sine și numai pentru sine.

5 Chiar și dacă ar fi fost cu puțință ca el să nu bănuiască nimic, Biri era fata căreia îi plăcea să se laude, și atît era destul pentru ca bucătăreasa, inimă neagră, să-i șoptească și azi, și mine lui Pîrvu cîte ceva la ureche.

10 Era dar și Pîrvu incredințat că nu pentru stăpină vine Zoltan, și ardea de dorința de a-l stringe de gît pe împintenatul cu pană de cocor.

— Fă-o! îi zise Cărăbuș, scriitorul d-lui Călăceanu, un tînăr cu capul plin de drăcii.

15 S-o facă; dar cum?

Se apropiase toamna, strugurii începuseră a se coace și, după obiceiurile locului, cine are vie își petrece plăcutul timp de toamnă mai ales la cramă.

20 — Ne mutăm la vie — îi șopti într-una din zile Biri lui Zoltan la plecare — și eu plec azi să dereticesc. O să dorm la noapte acolo, eu singură — adăugă apăsată.

Zoltan era destul de deștept ca s-o înțeleagă, și lucrurile s-ar fi desfășurat după gîndul amîndurora dacă Biri n-ar fi fost prea de tot lăudăroasă. Iar a
25 scăpat-o însă gura, iar i-a șoptit bucătăreasa lui Pîrvu la ureche, și s-au petrecut lucruri la care d-l Bodor Zoltan de loc nu s-a așteptat.

Ziua următoare el n-a mai trecut pe la birou. Se zicea c-a fost înaintat tocmai la Kecskemet, iar peste
30 cîteva zile Găgălină, lăutarul de la Pincota, se rățoia îmbrăcat în nădragi vișinii, în giletcă cu bumbi, de ai fi crezut că e vreun donjuan de viță nemeșească.

Cărăbușul le spunea tuturor, așa, mai pe șoptite, c-a stat la pîndă cu Veregan, învățătorul, și cu Doardă,
35 teologul „absolut“, și l-au văzut pe d-l Bodor Zoltan cînd a scăpat descult, în cămașă și cu capul gol din minile afurisitului de Pîrvu.

— I-am ris, zicea el, în nas, l-am petrecut în chiote, și era de toată frumusețea cum se ducea, fără ca să se
40 mai uite înapoi și fără ca să ne mai întrebe cine suntem și ce voim.

Era băiat leneș, dar deștept și parcă prea vioi pentru un șvab ca dînsul. În catalogul clasei era trecut sub numele de Wieser Ioszef, dar acasă, la St. Ana, îi ziceau Sepl, iară noi făcuserăm din Sepl, Sepi.

5 Gavra, unul dintre colegii și bunii mei prieteni, care era de la Cumlăuș, îl știa bine încă de acasă, și chiar în prima clasă gimnazială ștregăriserăm toți trei împreună, umblînd hoinari, mai prin păduricea orașului, mai pe la morminți, mai prin zăvoiuil de pe
10 malul Mureșului.

Neamț de baștină și crescut alături cu românii de la Cumlăuș, el ținea mai mult cu noi decît cu băieții de domni și vorbea mai bucuros românește decît în limba maghiară, pe care o rostea foarte prost.

15 Deși ne potriveam însă și la fire, și la apucături, nu eram deopotrivă la stare, căci tatăl său era om bogat și nu mai avea afară de dînsul decît o fată, Rezl.

El s-a dat dar încetul cu încetul cu băieții mai de seama lui, și prin clasa a treia eram, ce-i drept, tot
20 prieteni, dar nu mai umblam pe aceleași căi. În clasa a patra el purta atilă, nădragi strîmți și cizme de Cordovan, iar în clasa a cincea n-a mai urmat.

Rezl se măritase după un notar, și bătrînul Wieser își luase băietul acasă pentru ca să-l îndrumeze în
25 ale gospodăriei și să-l aibă mină dreaptă.

Nici nu avuse el de gînd să scoată domn din Sepi, ci ținea numai să trăiască un timp oarecare la oraș și să-nvețe ceva, ca să se deosebească de ceilalți șvabi.

5 Abia patru ani în urmă, după ce-mi trecusem examenul de maturitate, l-am întîlnit iar.

Era mai pe toamnă, după culesul porumbului, și ieșisem cu un prieten al meu, vînător pasionat, la pusta Bîrnozel, care se-ntinde pînă spre Sf. Ana, el la vînătoare de iepuri, iară eu mai mult la plimbare.

10 Bătrînul Wieser, deși avea trei sesiuni de pămînt în hotarul Sf. Anei și vie frumoasă în dealul de la Gașa, mai luase și la Bîrnozel în arendă vreo patruzeci de jugăre, pe care pusese parte porumb, parte nutreț, căci avea mare slăbiciune pentru caili frumoși și făcea

15 prăsilă cu armăsari de la Mezöhegyes.

Mă aflam de două zile acum la conacul pusteii, cînd Sepi a venit într-o cabrioletă trasă de doi zmei cu nările umflate și cu ochii plini de văpaie, ca să-i achite administratorului arenda.

20 Ne era viuă bucuria revederii, dar ne uitam cu un fel de mirare unul la altul.

Eu rămăsesem om mărunt, iară el se făcuse de tot înalt, lat în umeri, cu obrajii plini și rumeni, om de o rară frumuseță. Nu mai era însă șvab, cum mi l-aș fi

25 închipuit eu, ci parcă un pui de gentri de prin Cumania.

N-avuse bătrînul Wieser de gînd să facă domn din el, dar tot domn a ieșit, băiet de bani gata, care-și petrecea zilele și cîteodată și noapțile după plac, în vreme ce tatăl său alerga-n treburi, cum era deprins

30 din tinerețele lui.

Și adecă de ce nu?

Atîta băiat avea și el și se simțea mîngîiat în sufletul lui cînd îl vedea în rînd cu domnișorii, ba mai și mai decît mulți dintre dinșii. Munca vieții lui n-ar fi

35 avut, la urma urmelor, nici un rost dacă n-ar fi fost cine să se bucure de roadele ei.

Era apoi și firească slăbiciunea pe care o avea bătrînul pentru feciorul său, că-ți rideau ochii cînd te uitai la el, dar tot mai rămăsese și ceva nemțesc în ființa lui.

40 În timpul pe care l-am petrecut în gimnaziu, Sepi era băiet cu deosebire duios, care plîngea pentru toate

nimicurile și lua parte la durerile tuturor. Acum duioșia aceasta ieșea la iveală cu atît mai vîrtos cu cît nu se potrivea cu vigoarea lui trupească. Era-n el ceva a fată mare.

5 Cînd se-ntîlnesc prieteni vechi, care nu s-au văzut de mult, e multă sămință de vorbă și se dau toate celelalte la o parte.

Stînd de vorbă cu mine, cu administratorul, om tînăr și el, și cu prietenul meu Ferco, Sepi a uitat și gîndul cu care venise, și pe cei doi zmei, care-și mușcau zăbalele și săpau groapă bătînd cu copitele-n pămînt.

Pe puste,cărora nu din senin li se zice puste, oaspetii, chiar și dacã n-ar fi ca Sepi, sunt todeauna bine văzuți, ba adeseori sunt opriți cu de-a sila la masă.

15 Peste cîtva timp dar cei doi zmei au fost deshămați și trecuți la grajdi, iar cabrioleta a fost trasă sub șopron.

Am luat cu toții o masă frugală, ca la pustă, rachiu de drojdii, ca să se deschidă pofta de mîncare, cîteva felii de șuncă, tocană de berbec, tăiței cu brînză dulce, 20 cu smîntînă și cu jumere, spinare de iepure și clapon fript la tavă, iar printre toate, din cînd în cînd, cite un pahar de vin de Măderat, să-l tot bei de dimineața pînă seara și de seara pînă dimineața, că te-nveșelești, dar nici nu te moi, nici de dureri de cap nu te plîngi.

25 Ce faci, te rog, la pustă, cînd ți-a trecut pofta de vinătoare?

Ceea ce face toată lumea: te pui să joci cărți, și joci, ca jocul să fie mai interesant, pe bani, mai întii cu miza mică, apoi cum vine norocul. Prietenul meu, 30 Ferco, cu vreo patru ani mai mare decît mine, era băiat bun, dar cam țațoș, nu prea avea bani la dînsul, și de voie, și de nevoie, nu se avînta la mize mari. Sepi cîștiga într-una, administratorul împingea spre mize mari, și Ferco se simțea din ce în ce mai strîmtorat.

35 Fecior de proprietar cu nume bine cunoscut și student în drept, el nu putea să se dea de rușine față cu un biet de administrator de moșie, ba chiar și față cu un fecior de plugar de rînd. Dacã n-avea bani, avea credit.

— Stai, șvabule, că te regulez eu pe tine! grăi 40 dînsul, luîndu-și avînt.

Obrajii cei rumeni ai lui Sepi se făcură roșii ca bujorul dogorit.

5 Era o glumă, poate cam proastă, dar glumă, de care nu trebuia să se împedecă Sepi, căci el nu numai se știa șvab, dar ținea să fie socotit tot șvab, ca tatăl său și ca bunicul său și ca toți cei de mai-nainte ai săi. Era însă în felul cum Ferco rostise vorba ceva cel jigneă adînc pe Sepi. Îi intrase-n minte gîndul că
10 tatăl său, care era șvab și mumă-sa, care era șvăboaică, sunt oameni foarte cumsecade, religioși, curați la suflet și la trup, cu bună rînduială în toate ale lor, harnici și buni chivernisitori, oameni despre care n-are să vorbească nimeni cu dispreț.

15 Lui i se umplea gura cînd rostea vorba șvab: de ce s-o rostească alții cu dispreț!?

Dac-ar fi fost alt om, s-ar fi uitat o dată în ochii lui Ferco, s-ar fi ridicat de la masă, i-ar fi trîntit una, ori și-ar fi arătat puterea; el însă a rămas mîhnit și-ndurerat și a-nceput să peardă.

20 Ferco nu-l mai slăbea din,, șvab“ acum, pentru că-l vedea perzînd.

Sepi rîdea și perdea, iar mie îmi venea să plîng, căci îi înțelegeam starea sufletească. În zadar îi trăgeam cu ochiul, în zadar făceam semne dîndu-i cu
25 cotul ori călcîndu-l pe picior, în zadar îi șopteam pe furiș vorba: „Lasă-l în știrea Domnului“, căci el schimba mereu la fețe, rîdea și perdea, pînă ce a pierdut tot, și ceea ce avusese la dînsul, și banii pe care îi primise de la tatăl său ca să plătească arenda.

30 Acum nu-i mai erau rumeni obrajii, ci albi ca varul.

Mie-mi era parcă mi se prăbușește casa-n cap.

— Ei! nu-ți face inimă rea, îi zisei după ce ne scularăm de la masă. O să treacă și asta!

35 — Nu mi-e mie de bani, răspunse el. Ce-o să simtă însă tata și mama cînd vor afla adevărul!? De zis n-o să-mi zică nimic, dar mare o să le fie durerea.

Se-nserase cînd Sepi și-a chemat argatul și i-a spus să pună caii.

40 Administratorul nu voia să-l lase să plece, căci mai ales aici, departe de satele de dimprejur, era lucru riscat a umbla noaptea pe puste.

Dincolo de Birnozel, pînă-n drumul ce duce de la Sf. Ana la Arad, e pusta Feldioara, de tot întinsă, peste cinci mii de pogoane, iară în cealaltă parte, pînă-n drumul ce duce de la Şiria la Arad, sunt pămînturile Cladovenilor.

5 Cladova e un sat mic şi infundat, din sus de Cuvin, în văi. Deoarece giur împregiur sunt numai păduri, cînd s-a făcut împrietărirea, cladovenii au căpătat pămînturi aici, la depărtare de vreo trei ceasuri de la
10 satul lor. Cînd se porneşte munca cîmpului, ei vin aici cu toate ale lor şi nu se-ntorc pînă ce nu mîntuiesc. Şi-au făcut dar sălaşuri, care partea cea mai mare a anului stau deşerte.

15 Aci se adăpoteau aşa-zişii „băieţi săraci“, dezertori şi fel de fel de alţi oameni urmăriţi, care-şi petrec viaţa pe puste, unde nu pot să fie surprinşi de prigonitorii lor, pe care-i văd de la mari depărtări.

20 Administratorul îi ştia foarte bine, căci, spre a se şti sigur, le dădea regulat slănină, pîne, şi, în genere, de ale mîncării. Dacă nu le-ar fi dat destul, ar fi luat ei mai mult, ba, dîndu-le, mai avea folosul că-i păzeau moşia.

25 Sepi, care n-avea asemenea legături cu dînşii, făcea mai bine dacă rămînea la conac peste noapte.

Strivit însă de gîndul că mare lucru n-ar fi dacă s-ar prăpădi un om căruia poate să i se întîmple ceea ce i s-a întîmplat lui, ţinea cu orice preţ să plece, ba era oarecum ademenit de gîndul c-ar mai putea să-i iasă şi tîlharii în cale, ca să-l scape de muncile sufle-
30 teşti.

— Ai tu vreo treabă? mă întrebă el. N-ai putea să vii cu mine? Te aduc mine înapoi, ori te duc acasă, cum vrei. Mi-e parcă frică să umblu singur, frică nu de tîlhari, ci de mine însumi.

35 O făceam bucuros aceasta; mi-am luat dar puşca şi am încărcat, ca la drum, amîndouă ţevile.

— Mine viu să-ţi aduc arînda, îi zise Sepi administratorului.

Acesta dete din cap.

40 Îl cunoştea bine pe bătrînul Wieser.

— Ba lucrul acesta să nu-l faci, răspunse el. De ce să-l mai amărăști pe bătrîn!?

Acum se făcu Ferco alb ca varul la față.

Îi părea rău c-a cîștigat în jocul de cărți.

5 — Îți dau eu chiar acum chitanța, ca să i-o arăți, și-o să-mi dai banii cînd îți va veni la îndemină.

— Aida-dee! zise el strimtorat. Plătesc eu arînda și-mi rămîne Sepi mie dator.

10 — Mie ori ție, tot acolo vine, întîmpină administratorul.

— Nu, grăi dînsul, noi, șvabii, suntem oameni simpli, dar corecți: perdut e perdut! Eu n-am jucat pe credit, ci-n bani numărați pe masă, și dac-am făcut-o, trebuie să am și curajul de a o mărturisi. Ai cîștigat și rămîi cu banii și cu fala, iară eu, care am perdut, rămîn cu paguba și cu rușinea.

15 Era o situațiune penibilă, încît steteam toți patru uitîndu-ne unul la altul.

20 Nu mai era vorba numai de arînda pe care Sepi n-o plătise, ci și de amorul propriu al jucătorilor, care țineau să arate că nu pun preț pe bani, ci pe onoare.

Îndeosebi administratorul era nemîngîiat că lucrurile s-au petrecut la masa lui și n-ar fi voit o dată cu capul să meargă vestea că la casa lui se joacă pe bani și se perd sume mari.

25 Aceasta a și fost lucru hotărîtor pentru Sepi.

Nu-i intra la început în minte gîndul că s-ar putea să nu le spună părinților săi adevărul ori ca să primească banii pe care Ferco îi aruncase pe masă. Văzînd însă strimtorarea în care se afla administratorul, care-l ospătase cu atîta bunăvoință, încetul cu încetul s-a muiat. Era cestiune de onoare să primească chitanța și să făgăduiască în fața tuturor că nu-i va vorbi nimănuia despre cele petrecute.

35 A făcut-o, dar cu gîndul de a achita cît mai curînd suma pentru care luase chitanță.

Înnoptase cînd am plecat, și caii, amîndoi puși abia de cîteva luni la ham, sperioși și nedepriși cu-ntu-necimea, se aruncau din cînd în cînd sforăînd mai la dreapta, mai la stînga. Sepi îi ținea însă de scurt și

stetea cu ochii ațintiți la drumul îngust, băgînd de seamă să nu deie în vreo groapă ori în vreun șanț.

Eu ședeam pe capră la stînga lui, țîind pușca înaintea mea, cu țeava în sus.

5 Vom fi mers vreo jumătate de ceas așa tăcuți, el frămîntat de gîndul cum are să scoată banii ca să achite arînda, iară eu cu inima încleștată și neîndrăznind să vorbesc.

10 Deodată argatul, care ședea în dosul nostru, se plecă puțin spre noi și-l trase pe Sepi de mîneacă.

— Mină încet, grăi dînsul. Pare-mi-se că de la stînga, despre Feldioara, ne iese cineva în cale.

15 În adevăr, la depărtare de vreo cinci sute de pași înainte, se mișcau niște negrețe spre drum, mai întîi două, apoi încă una.

Eu ridicai pușca și trăsei cocoșul.

— Să nu te pună păcatul, îmi zise Sepi în limba maghiară, ca să nu înțelegă argatul, care era pădurean. Căii sunt ai mei, iar nu ai tatei. Un adevărat noroc ar fi să ni-i ieie: așa zice că mi-au luat și banii. Noauă tot nu ne fac nimic dacă nu ne-mpotrivim. Ar trebui să ne urmăm drumul pe jos: atîta tot.

25 Dacă e vorba să spună o minciună, tot era mai ușor să spună una mai mică și mai puțin urită, și nu mai avea nici să-și bată capul cum are să scoată banii, iară eu îi eram mărturie.

— Să fie și așa! îi răspunsei cu părere de rău, deși tare mă îndoiesc că, ajuns în fața tilharilor, așa fi fost în starea descarc. Viteaz ca cei de felul meu, tremuram în tot trupul, și dac-ar fi atîrnat de mine, le dedeam 30 cailor bici și ne-ntorceam de unde-am venit.

Nu era însă nevoie de așa ceva, căci nu erau „băieții săraci“ atît de primejdioși cum le mersese vestea.

35 Unul singur dintre cei trei, un omuleț mărunt, ne aștepta la marginea drumului. Ceilalți doi rămăseseră la depărtare de vreo treizeci de pași.

Omulețul își scoase pălăria foarte umilit, ne zise-n limba maghiară: „Bună seara!“ și-ntrebă cam sfiicios cîte ceasuri sunt.

40 Erau abia opt de curînd trecute.

— Ceva de mâncare nu se nimerește să aveți? întrebă el iar.

— Îmi pare rău, îi răspunse Sepi, dar nu venim de acasă.

5 — Ceva mărunțiș de cheltuială? stăruie omulețul mai dezghețat, dar cu ochii la pușcă.

Sepi se uită la mine.

— La vinătoare oamenii ca mine nu pleacă cu punga plină.

10 — Uite, prietene, îi zise. Ia caii și cabrioleta.

— Aș! răspunse omulețul, acum îndrăzneț. Ca să mă prindă persecutorii cu ei!? Uite — adăugă peste puțin — pușca aia să mi-o dați, că ceilalți doi le au pe ale lor încărcate.

15 Eu să-i dau pușca încărcată din mina mea? Dar dac-o-intoarce spre minel?

Nu știu ce-aș fi făcut dacă n-ar mai fi fost și ceilalți doi, care nu rămăseseră degeaba la oarecare depărtare.

20 I-am dat pușca, și eram mulțumit că ne lasă să ne urmăm drumul.

Era pe la noauă când am sosit la Sf. Ana, dar bătrînii nu-și mai așteptau feciorul.

25 Dînd cu socoteala că nu-l va fi găsit la conac pe administrator și-l va fi așteptat, erau incredințați că nu se întoarce-n timp de noapte, ci rămîne pînă dimineața la Birnozel.

30 Cu atît mai mare li-a fost spaima cînd le-am spus ce-am pățit pe drum. Mai ales jupîneasă Gretl, mama lui Sepi, era incredințată că lucrurile s-ar fi petrecut cu totul altfel dacă n-aș fi fost și eu în cabrioletă, și nu mai știa unde să mă pună și cum să mă ospăteze.

Eram, cu toate aceste, foarte strimtorat, căci Sepi umbla ca pe spini și nu-ndrăznea să ridice ochii.

35 Dacă n-ar fi fost cu noi argatul, care le-a văzut și le știa toate, Sepi n-ar mai fi dat chitanța, ci ar fi spus că nu l-a găsit pe administrator și a fost nevoit, la-ntoarcere, să le deie tilharilor banii. Așa însă tremura în fiecare clipă gîndindu-se că tatăl său, om cu rinduială, îi va cere chitanța, ca s-o treacă la socoteală.

40 Era peste putință să nu i-o deie după ce făgăduise că nu va spune nimic despre cele întîmplate la Birnozel.

I-a și dat-o, numai el știa cu câtă greutate.

Acum ar fi putut să râsufle mai ușor.

5 Era însă în felul lui ceva — cel puțin pentru mine — nesuferit: le ascundea toate în el. Pornit o dată pe minciună, mințea în fiecare clipă, în fiecare vorbă și-n fiecare gest, ceea ce mă jignează.

10 Orișicare faptă rea îl înjosește pe cel ce a săvârșit-o și-l umple de dispreț față cu sine însuși. Voind să nu simță și alții disprețul acesta, el e fățarnic și se înjosește cu atât mai virtos ori săvârșind altă faptă și mai rea. Se dă însă de gol ca omul beat, care, voind să-și ascundă beția, trece de-a lungul străzii cu capul ridicat, țeapăn și călcând apăsat, parcă n-ar fi în lume om mai treaz decât dînsul.

15 Își făcuse Sepi datoria față cu administratorul, care-l primise prieteneste la masa lui, dar și-o făcuse nesocotind datoriile sale către părinții săi.

Gîndul acesta-l apăsa de tot greu.

20 Mai rău însă îl apăsa gîndul că Ferco își va fi bătînd joc de șvabul care a pierdut în joc de cărți bani ce nu erau ai lui și nu e în stare să-și achite la timp datoria.

25 M-aș fi așteptat să aibă inima deschisă cel puțin față cu mine, care îi dădusem destule dovezi de prietenie. El mă luă însă și pe mine drept om pentru dînsul străin, ținea ca nici în fața mea să nu se deie de gol, și nu-mi spunea nimic.

30 Toată noaptea s-a zbătut în culcușul lui, iar ziua următoare m-a purtat prin întinsa lor gospodărie, pe la iepele cu mînji, pe la lăptărie, pe la prășila de porci, pe la oborul mînjiilor, pe la grînar și pe la hambare și mi-a vorbit despre toate, numai despre gîndurile care-l frămîntau n-a scăpat nici o vorbă.

35 Abia după-amiazăzi, cînd am început să mă pregătesc de plecare, s-a uitat lung în ochii mei.

— De ce să pleci? mi-a zis. Ai vreo treabă care nu poate să fie amînată pe mine? Nu mă lăsa singur, că nu știu ce mi se poate întîmpla dacă n-am pe nimeni în apropierea mea.

„Acasă la părinții lui și cuprins de simțămîntul că n-are pe nimeni prin apropiere“, mi-am zis, viu mișcat, și am mai rămas.

5 Nu mi-a spus însă nici acum nimic, și ziua următoare, în curînd după masă, am plecat acasă, tot cu cabrioleta trasă de cei doi zmei cu nările umflate și cu ochii plini de văpaie, dar astă dată fără de argat.

— De ce să-l mai iau cu mine, mi-a zis, dacă pe drum n-am nevoie de el, iar acasă la voi se va fi gășind
10 cineva care să poarte grijă de cai pînă la întoarcerea mea.

Tot tăcuți am făcut și drumul acesta, puțin am vorbit și acasă la noi, iar la despărțire mi-am luat ziua bună fără ca eu să fi ajuns a-mi putea da seamă cum
15 are el de gînd să-și facă bani ca să achite arinda.

Citeva zile în urmă am citit prin ziarele din Arad știrea că tinărul Wieser de la Sf. Ana, întorcîndu-se de la Birnoz, a fost oprit în drum de niște tilhari, care au luat de la dînsul caii și cabrioleta.

20 Era un lucru pe timpul acela obicinuit, care se petrecea azi ici, mine colo, dar în fiecare zi. Pustele de pe întinsul șes al Țării Ungurești erau pline de oameni fără de căpătii, care se însoțeau pe ici pe colo și formau, sub conducerea vreunei căpetenii vestite, bande adeseori primejdioase. Mulți dintre păzitorii ordinei,
25 așa-numiții persecutori, erau luați dintre acești făcători de rele, și nu o dată persecutorii ascundeau ceea ce foștii lor tovarăși furau. Erau pretutindeni notari ori scriitori de ai lor care dedeau bilete pentru cai ori
30 pentru vite de furat, și nu puțini dintre oamenii cu stare erau, de voie, de nevoie, ocrotitori, dacă nu chiar gazde de hoți.

Îmi aduc aminte de un om cu stare frumoasă, primar în satul lui, care într-o bună dimineată s-a pomenit cu doi boi frumoși în grajdul lui, unde nu îndrăznea
35 nimeni să-i caute. Deda el cu socoteala ce fel de oameni sunt cei ce i-au furișat peste noapte în curtea lui: ce-ar fi putut însă să facă!? A tăcut și-a așteptat să plece persecutorii, care le căutau urma.

40 Caii însă, care pot să fie goniți, treceau din mină în mină, încît într-o singură noapte li se perdea urma.

Nu se îndoia dar nimeni că și-a pierdut Sepi caii și că nici nu mai are să-i găsească.

5 Mie-mi era însă mai apropiat gândul că el și-a vîndut prin ascuns caii și cabrioleta ca să-și achite datoria de onoare, și-a mințit nu numai pe toată lumea, ci și pe părinții săi îndeosebi.

10 Peste vreo zece zile am întilnit pe prietenul meu de la Birnoz, care mi-a spus că Sepi în adevăr și-a achitat datoria, și nu mai aveam nici o îndoială.

— Vorbești prostii, îmi zise el. A venit seara aceea pe jos la mine și-a petrecut noaptea la conac. La mare nevoie, aș putea să-ți spun chiar anume pe cei ce l-au jăfuit, argații mei îi știu pe toți cei de prin împregiurimi.

15 Eram zăpăcit, dar tot nu puteam să cred.

„Nu cumva!? — mi-am zis — nu cumva a intrat în tovărășie cu hoții, dindu-le caii să-i ducă departe și să-i vîndă!?”

20 Mi se părea prea fantastic lucrul pentru ca să-l pot crede, și a și trecut mult timp mai-nainte de a fi ajuns să mă dumiresc.

25 Mai trăiesc încă și azi unii dintre cei ce l-au cunoscut și l-au știut de frică pe nemilosul Ráday, care luase asupra sa greaua sarcină de a curăți pusele de făcături de rele.

Înzestrat cu puteri discreționare, el a primit la dispozițiunea sa cetatea de la Seghidin, a constituit un tribunal extraordinar, a organizat poliția după buna sa chibzuință și a pornit o strașnică goană nu numai pe puste, ci și prin sate și prin orașe.

30 Nu trecea zi fără de surprinderi senzaționale, căci Ráday scotea la iveală lucruri vechi și de mult uitate, punea pe ocrotitori și pe gazde în rînd cu complicii, nu ținea seamă de stare, de rang ori de sex, și în fiecare zi te puteai aștepta ca persoane care se bucurau de multă considerațiune să fie duse sub escortă la Seghidin.

35 Sepi era și el dintre cei ce tremurau de frică și-n timp de cîteva săptămîni de zile i-a perit tot sîngele din obraji și s-a făcut om șubred și cu fața suptă.

40 Într-una din zile a fost chemat la poliție, ca să spună ce fel erau oamenii care au luat de la dinsul

caii și cabrioleta, dacă erau oacheși ori bălani, mărunți ori înalți, în ce limbă i-au vorbit și cum erau îmbrăcați.

5 El a răspuns că lucrurile s-au petrecut de mult și nu-și mai aduce aminte amănuntele, dar a spus ceea ce știa, că nu este adevărat, ca să-i zăpăcească.

10 L-au luat apoi la întrebare și pe bătrînul Wieser, care era consilier comunal, și l-au ispitit, ca să afle de la el dacă cei doi cai erau cumpărați, ori din prășila lui, care era vîrsta, cum erau după păr, după mărime și după port, dacă erau ori nu înfierați, dacă scosese ori nu bilete pentru ei.

Bătrînul își aducea aminte de toate amănuntele și-a spus numai ceea ce știa că este adevărat.

15 Citeva zile-n urmă iar a fost chemat Sepi la poliție.

Fuseră găsiți caii descriși de bătrînul. Se aflau la un bogătan de la Jászberény, care îi cumpăraseră cu bilete-n toată regula în tirgul de la Nyiregyháza. L-a-ntrebat dar poliția și pe Sepi cum îi erau caii, ca să se încredințeze dacă caii găsiți sunt în adevăr cei luați de la dînsul.

Nici astă dată însă nu-și mai aducea Sepi aminte de amănunte, și descrierea făcută de dînsul nu se potrivea de loc cu cea făcută de tatăl său.

25 Aici era la mijloc un fel de mister, pe care oamenii ca Ráday nu-l lasă nedeslușit. Mai trebuiau să fie luați la întrebare și alții care cunoscuseră caii, deci, înainte de toate, argații de la grajdul lui Wieser și mai ales acela care purta grijă de cei doi cai și umbla cu Sepi cînd acesta se ducea undeva.

L-au găsit și pe acesta tocmai la un șvab de la Aletea, și de la el au aflat cum atunci, seara, cînd ne-ntorceam de la Birnozel, un omuleț mărunț ni-a ieșit în cale și a luat pușca încărcată de la mine.

35 — Un omuleț mărunț!? grăi agentul de urmărire, care umblase pe la Sf. Ana. E și între argații lui Wieser un omuleț mărunț: nu cumva poate el să ne spună mai multe!?

40 O-ncercare nu putea să strice, și omulețul a fost pus și el la întrebare.

El nu ştia nimic, nu cunoştea caii şi nu putea da
nici o desluşire, căci intrase mai târziu slugă la Wieser.
Schimbă însă faţa când i s-a pus întrebarea dacă n-a
5 auzit cumva despre cele petrecute-n seara când Sepi
se întorcea din Birnoz. Văzindu-l dar cam încurcat,
agentul l-a luat cu dînsul la Seghidin, deocamdată ca
informator ce are să fie luat mai de scurt.

Acum i-a îngheţat lui Sepi tot sîngele-n vine.

10 Ráday îşi făcuse-n timp scurt reputaţiunea de om
care le descoase şi le desluşeşte toate, încît nu putea să
rămîie nimic ascuns.

N-avea decît să urmeze înainte pe calea ce-a apucat
şi să-l ieie la-ntrebare şi pe administratorul de la Bir-
noz, ca să deie pe faţă şi cele petrecute la conacul
15 pusteii, să afle cum s-a dat chitanţă pentru banii per-
duţi în joc de cărţi şi cum citeva zile în urmă a fost
achitată arinda.

Dus apoi o dată la Seghidin, Ghiuriş, omuleţul,
nu mai scapă, şi-n fiecare zi putea să mărturisească că
20 el a fost acela care a dus caii la Nyiregyháza şi i-a
vîndut cu bilete primite de la stăpînul lor unui geam-
baş şi că în timpul cît a stat la casa lui Wieser, unde
nu îndrăznea nimeni să-l caute, nu o dată a dosit cai
de furat pentru o zi, doauă în grajdul stăpînului său
25 cînd acesta lipsea-n multele lui treburi de acasă.

S-ar fi putut ca toate aceste să nu iasă la iveală, dar
Sepi le ştia, se temea, nu îndrăznea să se razăme pe
virtutea lui Ghiuriş şi-şi punea mereu mîinile amîndouă
în cap.

30 Nu era vorba numai de el, ci şi de cei ce într-un fel
ori într-altul aveau legături cu dînsul şi mai ales de
părinţii lui, oameni cuvioşi, muncitori şi curaţi la
suflet, care o viaţă întreagă-şi păstrasera numele cel
bun, ca să rămîie la bătrîneţele lor, fără de nici o vină,
35 de batjocura lumii.

El se cutremura şi iar se cutremura, se speria de cel
mai mic zgomot, rămîinea cu răsufierea oprită şi cu
inima strînsă cînd citea prin gazete cîte o ştire despre
isprăvile lui Ráday, se aştepta-n fiecare clipă să fie
40 arestat şi adus la Seghidin, şi somnul lui nu mai era

somn, mîncarea lui nu mai era mîncare, viața lui era numai o tînjire chinuită.

5 S-ar fi mai ușurat, poate, dac-ar fi avut pe cineva mai apropiat de suflet, căruia ar fi putut să-și spună gîndurile, ca să ieie îmbărbătare. Tot tăcut era însă și acum. De tinerii de seama lui, unii rude, alții prieteni din copilărie, se-nstrăinase, iar ceilalți îi erau străini fie nepăsători, fie porniți în fiecare clipă să zică „prostul de șvab“ ori „ticălosul de șvab“.

10 Sunt afară din cale multe și mari mizeriile vieții omenеști; în gîndul lui Sepi însă cea mai mare din toate era rușinea.

Și tocmai de aceasta era amenințat.

15 El umbla buimac de ici pînă colo fără de nici o treabă, începuse să beie, ca să se mai ametească, încă-leca din cînd în cînd pe cel mai sirep dintre armăsarii din grajdul tatălui său și gonea ceasuri întregi peste cîmpul întins.

20 Orișunde însă el îl vedea, parcă, pe Ferco stînd la o parte, rînjindu-se batjocoritor și rostind printre dinți vorbele: „Prostul de șvab! Ticălosul de șvab!“ Iară el nu era singur așa. Putea el s-o ducă o viață întregă în felul acesta!?

25 O, dacă n-ar fi fost durerea cea mare a părinților săi, ar fi știut el cum să spăsească vina de a fi mințit cu stăruință pînă chiar și pe părinții săi.

— Numai păcatele sunt ale omului, i-a zis mama lui într-una din zile; norocul și nenorocirea vin de la Dumnezeu, și dacă primim norocul cu umilită recunoștință, cu încă mai umilită supunere avem să primim și nenorocirea, orișicît de mare ar fi ea, căci bine ne este nouă tot ceea ce de la Dumnezeu ne vine.

Sepi a răsuflet ușurat.

35 „Da! — și-a zis în gîndul lui — cel ce astfel gîndește nu suferă, ci se simte înălțat cînd e lovit de mari nenorociri“.

Doauă zile în urmă apoi, ieșind cu niște prieteni la vinătoare, a uitat cocoșul pușcii ridicat când s-a urcat în cabrioletă și-a ținut pușca, din nenorocire, așa, că ea s-a descărcat sub bărbiile lui, încît el a rămas mort fulgerat.

5

— Săracul de Wieser! zicea lumea.

— Bietul de Sepi! zicea și Ferco. Era om foarte cumsecade. Păcat de el.

— Bagă de seamă, să nu te încurci, nene Ilie, că are un copil dat la doică, îi șopti una dintre vecine la ureche.

5 — Ei și!? răspunse Durac uitându-i-se rîzînd în față. Parcă eu sunt băiat nevinovat!? N-o mai fi avînd nici ea mult pînă la treizeci de ani, și i-ar șede rău s-o-nceapă abia de aci înainte.

10 — Bagă de seamă, că e ofticoasă, îi șoptea alta la cealaltă ureche. N-o vezi că e șubredă, încît abia-și mai ține răsufllarea?

— Ei și!? îi răspunse și ei. Nu cumva o să mă molipesc și eu!?

15 Om chiabur, voinic, bine hrănit și voios, Ilie Durac nu se temea de nimeni și de nimic și ținea să și le facă toate pe plac.

20 Îi mergea de minune magazia de lemne, pe care o avea în gura Oborului, căci știa să caute și să aleagă lemnul și pentru construcțiuni, și pentru timplărie, și pentru rotari, și-i bătea pe alții și la calitate, și la prețuri.

Adunase dar bani frumoși și-și ridicase casă mare, vopsită și pe dinafară, cu geamlîcuri în fel de fel de fețe, iar pe dinlăuntru plină de oglinzi mari.

25 Cea mai mare dintre slăbiciunile lui era să aibă cal mare și frumos, unul singur, dar iute, ca să-i ducă-n

goană mare cabrioleta ușoară, încît trecătorii să se oprească și să se uite după el.

Il și avea calul și-l schimba des, ca toți oamenii cărora le place să gonească.

5 Mai ținea să aibă pușcă bună și ușoară, și frumoasă, și bine potrivită, ca să-și facă cheful cînd ieșea pe la păduri, ca să-și caute și să-și aleagă lemnul după plac.

10 Pușca fără de cîni nu se poate. Avea dar Ilie Durac și cîni, cel puțin cite patru, toți de vînătoare și nu de același fel.

Mai avea Ilie Durac slăbiciunea să mănînce bine, mai ales fleică și caracudă friptă la grătar, și să bea vin, nu mult, dar bun.

15 Cîteodată, cînd era-n voia lui cea bună, chefuia, nu însă cu prieteni, ci cu golani. Atunci punea și lăutari, și vinul curgea, iară el stetea la o parte, gusta nițel cite nițel din pahar și striga din cînd în cînd: „Beți, băieți!! Unul e Ilie Durac!“

20 Pentru femei n-a avut Ilie Durac slăbiciune. Nu doară c-ar fi fugit de ele: nu se oprea-n loc cînd le vedea alergînd după dînsul. Le cam schimba însă cum își schimba și calul și nu înțelegea cum poate să fie cineva atît de prost ca să i se dea rob legat uneia singure.

25 Acum deodată, om trecut de patruzeci și șase de ani, și-a pus mîntea cu Firica, pe care o știa cel puțin de zece ani.

Nu doară că ar fi avut vreo mare slăbiciune pentru ea ori c-ar fi simțit că are ea slăbiciune pentru dînsul. 30 I-a plăcut totdeauna pentru că era subțirică și avea ceva ager și-n ochi, și-n zîmbet, și-n mișcările ei, dar ea n-a alergat niciodată după el, iară el avea obiceiul de [nu] alerga după femei, și astfel treceau unul pe lingă altul fără ca să se impedece ea de el ori el de ea.

35 În timpul din urmă au mai venit însă și altele.

Gonînd mereu cu cabrioleta și umblînd prin păduri, mîncînd bine și bînd vinuri bune, el a-nceput să facă burtă. I s-au rotunjit obrazii, i s-au lăsat bărbiile, i s-a-ngroșat ceafa, a-nceput să cam gîfiie cînd cobora 40 din cabrioletă, și l-a cuprins durerosul simțămînt că

nu mai aleargă femeile după el, ci parcă se feresc din calea lui.

5 Înțelegea acum că tot nu sunt atît de proști cum i se păreau lui cei ce se leagă ca să [se] lege, și nu mai cerceta dacă are ori nu Firica copil la doică și dacă e ori nu ofticoasă.

Era păcat de casa lui cea frumoasă ca numai el singur să se vadă din cînd în cînd în multele ei oglinzi.

10 Și-a luat dar și soacra la dînsul, ca să fie casa mai plină, iar după vreun an și jumătate, pîrîndu-i-se și așa goală, și-a luat inima-n dinți și-a întrebat-o pe Firica dacă e ori nu adevărat că ea are copil la doică.

— Păcat ar fi, adăugă, să-l mai ții la ea cînd e atîta lărgime și atîta belșug în casa noastră.

15 Firica se uită înduioșată la el.

— Și tu crezi c-aș fi așteptat să mă întrebî tu pentru ca să-ți spun dacă l-aș avea!?

— Care va să zică tot minciună e și asta!? grăi dînsul îndurerat. Nu-i, nu-i nici atît!

20 Ce mai putea să-și facă dacă s-a deșteptat prea tîrziu!

Treceam cu vaporul legănat de valuri verzi despre Lindau la Constanța, de unde aveam să iau calea ferată, ca peste Zürich, Berna și Geneva să ies în
5 Italia.

Puțin după plecare, ochii mi s-au oprit asupra unui om de vreo treizeci de ani, înalt și mlădios, oacheș și cu fața cam posomorită, bărbat de o rară frumusețe, care, deși îmbrăcat în bluză de pinză și cu șapcă de
10 muncitor în cap, avea în ținuta, în căutătura, în mișcările, în întreaga lui înfățișare ceva aristocratic.

Văzînd că-l caut mereu cu ochii, el s-a apropiat de mine și în curînd am făcut cunoștință.

— Jules Guidal, chimist asociat al casei „Barague“
15 din Paris, mi s-a prezentat el în o nemțească foarte corectă, dar rostită cu un accent pentru mine cam ciudat.

Peste puțin m-am încredințat că era om de o inteligență superioară și cu o foarte largă cultură, dar
20 socialist oarecum exaltat.

Citiseam pe ici, pe colea cite ceva despre socialism și discutasem adeseori cu socialiștii, dar stăruiam în
gîndul că vederile socialiste sunt greșite, ca să nu zic
25 chiar primejdioase, și nu se putea să nu intrăm, noaua mea cunoștință și eu, în conflict de vederi. Am petrecut cele vreo trei ceasuri, cit am mai călătorit impre-

ună, în discuțiuni din ce în ce mai animate și mai suges-
tive și am răscolit întreaga viață socială.

5 El tăgăduia raționalitatea vieții religioase, lua
căsătoria legitimă drept un fel de robie, în care omul
intră de bunăvoie drept pedeapsă pentru prostia sa,
era răzvrătit împotriva celor ce îngrămădesc bogății
ca să le treacă prin moștenire la urmașii lor imbecili
și-și dedia silința să mă convingă că așezămintele ome-
nești toate au să fie refăcute din temelii.

10 Eu dădeam mereu din cap și-l incredințam că așe-
zămintele toate sunt bune, un rezultat firesc al dez-
voltării istorice, dar sunt răi oamenii, care le strică
și abuzează de ele fiecare potrivit cu slăbiciunile lui,
și că nu așezămintele avem să le refacem, ci pe oameni
15 trebuie să-i înfrinăm.

El zicea: „Nu!“, dar în ochii lui era ceva ce mă făcea
să simt că-i sunt plăcute vederile mele și că mă ascultă
bucuros.

— Orișicare suferință omenească, i-am zis dar,
20 izvorăște din păcatul cuiva, și n-ar mai suferi nimeni
dacă toți oamenii ar fi în adevăr religioși, dacă toți
soții și-ar îndeplini datoria, dacă cei ce dispun de
averi mari s-ar socoti numai chivernisitori ale lor și
s-ar folosi de ele ca să ușureze soarta nevoiașilor.

25 El se cutremură și se uită la mine lung și încrun-
tat, parcă l-aș fi atins pe el personal.

— Dacă, dacă, dacă! strigă scos din răbdare. Toc-
mai acest „dacă“ e dovadă că nu rămâne decît să iei
biciul, sabia și făclia aprinsă ca să stirpești tot ceea ce
30 a mai rămas din trecutul urgisit.

Nu mai era acum vorba de deosebiri de vederi, ci
de repulsiuni neînvînse, și am dat discuțiunilor altă
îndrumare.

35 La Constanța, unde el a luat drumul spre Colonia,
ne-am despărțit ca buni prieteni.

— Dacă te oprești la Genova — îmi zise stăpî-
nindu-și glasul — vizitează și palatul Galliera. E unul
din cele mai frumoase și sunt adunate-n el multe opere
de artă. Apoi — adăugă mai mult pentru sine — vei
40 afla, poate, și lucruri care-ți vor schimba părerile.

5 Mi-a rămas viu întipărită figura interesantului meu
tovarăș de călătorie, dar m-am oprit trei zile la Zürich,
am petrecut trei la Berna, m-am plimbat timp de vreo
zece zile pe lacul de Geneva și prin împrejurimile lui,
am mai zăbovit și prin Ponente și-l uitasem pe pari-
zian când am sosit la Genova. Aici am început să fac
băi la Bagni di Strega și aș fi uitat și palatul Galliera
dacă n-ar fi fost la mijloc un lucru care mi se părea din
ce în ce mai ciudat.

10 Deoarece italienește nu prea știam, vorbeam cu
genovezii, pe cât era cu putință, nemțește, și aceștia
poceau nemțeasca tocmai ca parizianul meu de pe
lacul de Constanța.

15 Nu puteam să-mi dau seamă cum a ajuns el să
aibă în nemțește accentul genovez, dar mi-am adus
aminte și de palatul Galliera și am hotărît să-l caut
și să-l vizitez.

— A! Palatul ducilor de Galliera! îmi zise chelne-
rul. E unul din cele mai mari și mai frumoase între
20 palatele de marmură. Trebuie neapărat să-l vedeți.
Numai aci la Genova îl puteți vedea. Sunați, vă dați
biletul de vizită și, dacă e acasă și-i faceți o bună
impresiune, Luigi, acum bătrînul camerist al ducesei,
vă conduce. Aceasta e plăcerea lui. Să nu-i dați însă
25 nimic, decît, poate, o țigară, că se supără.

Ciudat lucru mi se părea și un italian care se supără
dacă în asemenea împregiurări îi dai ceva, dar cu atît
mai virtos mi-am dat silința să-i produc o bună impresi-
siune.

30 I-am și produs-o, și el m-a condus cu multă bună-
voință.

Palatele de marmură de la Genova sunt în ceea ce
privește înfățișarea externă mai prejos de palatele din
Veneția ori cele din Florența ori din Roma, ele sunt
35 însă mari și au curți și scări de o frumuseță uimitoare,
colonade, galerii, terase și arcade combinate în fel de
fel de chipuri. Am stat dar timp îndelungat în curtea
oarecum pustie, pe care bătrînul Luigi, om de vreo
șaptezeci de ani, ținea să mi-o arate în toate amănun-
40 tele ei mai-nainte de a fi urcat scările, ca să văd comoara
despre care-mi vorbise Guidal.

Ce aveam să văd? Locuința particulară a unei familii bogate, care timp de patru sute de ani a adunat mereu pentru împodobirea casei sale tot ceea ce-i încânta vederea, mobile lucrate cu măiestrie, opere de

5 pictură ori de sculptură, gobelinuri, covoare, vase, argintării, scule de tot felul. Ar fi trebuit să stau zile întregi de-a rîndul ca să le pot vedea pe toate și ascultam cuprins de un fel de amețeală lămuririle pe care mi le dădea neobositul bătrîn.

10 Intrați în cabinetul de lucru al ducelui, el se opri cu un fel de religiozitate în fața unui bust de marmură albă, care era așezat la stînga biuroului pe un pedestal de abanos.

— *Il Signorino!* Fiul ducesei, grăi dînsul într-un ton sărbătoresc.

15

Era portretul unui băietan de vreo patrusprezece ani, figură de o rară frumuseță, mie, parcă, cunoscută.

— A murit? întrebai uitîndu-mă în ochii lui umezi.

— Cum!? întrebă el mirat. D-voastră nu știți? nu cunoașteți nespuse de dureroasele întîmplări!?

20

Îl încredințai că n-am auzit niciodată despre familia ducală și despre minunatul ei palat.

— Atunci n-au pentru d-voastră nici un înțeles cele ce ați văzut ori veți mai vedea aici, întîmpină adunîndu-și gîndurile, ca să spună trista poveste, pe care de atîte ori o mai spusese. Ați văzut în sala de ceremonii portretul și bustul ducelui?

25

— Da, îi răspunsei, acel bătrîn înalt și cu privirea plină de mîndrie.

— Era un cavaler din timpurile cele frumoase, cum azi cu anevoia se va mai fi găsimd pe ici, pe colo cite unul, mă-ncredințai dînsul. Ați văzut și portretele ducesei?

30

— O adevărată minune de frumuseță! îi răspunsei.

— O adevărată minune, stăruî dînsul, și vă spun eu, nu numai de frumuseță, ci și ca îndrumare sufletească.

35

Ducele era în al doilea rînd vădud și trecut acum de cincizeci și opt de ani cînd, orbit de farmecele ei, a luat-o, fată de abia douăzeci și trei de ani, în căsătorie. Țiînd mai mult la numele său decît la marile sale

40

5 bogății, el îi făcea toate plăcerile. Ținea seamă chiar și de cele mai excentrice capricii ale ei, zimbea cu mulțumire cînd ea risipea aurul cu pumnii, dar o păzea cu multă grijă, ca nu cumva să aducă vreo pată numelui său ducal, și nu se depărta niciodată de dînsa, ci o avea mereu sub ochii săi pînditori.

10 Nu pot, domnule, să vă descriu bucuria de care noi, slugile vechi ale casei, am fost cuprinse cînd, anul al cincilea al noii căsătorii, ne-am încredințat că tinăra noastră stăpînă se află în stare binecuvîntată. Genero-
sul nostru stăpîn era încă mai darnic și-și înteeța silințele de a-i face frumoasei sale soții plăcută viața.

15 Ca să scape de privirile scrutătoare ale lumii și s-o ferească pe ducasă de zgomote și de emoțiuni, a plecat cu ea, însoțit numai de o cameristă, de mine și de Raoul, bărbierul său, un tînăr din Marsilia, la feericul castel pe care-l avea din sus de Luca, pe țărmul mării, în mijlocul livezilor de măslini.

20 Acolo am stat în retragere liniștită timp de peste patru luni, pînă la nașterea copilului, băiatul acesta, adăugă arătînd iar spre bust.

Vreo patru săptămîni în urmă, după ce tinăra mumă a ajuns iar să umble pe țărmurii stîncoși, a fost botezat copilul și i s-a dat numele Giulio.

25 Bătrînul suspină o dată adînc:

— Vă spun — urmă apoi cu oarecare tăinicie — lucruri pe care le-am aflat peste douăzeci de ani în urmă de la stăpîna mea.

30 A doaua zi după botez, bătrînul duce a potrivit lucrurile să rămîie singur cu soția sa.

„Doamnă, i-a zis, am, precum știi, cuvinte hotărîtoare de a nu mă socoti părinte al copilului născut de d-ta. După lege îi sunt însă tată și am dreptul de a-l crește după gîndul meu, ca să-l fac vrednic de a-mi purta numele și de a-mi stăpîni averile. Îmi ești destul
35 de scumpă pentru ca să-ți trec cu vederea marele păcat și între toți oamenii eu prefer pe copilul d-tale. Numele meu însă are să rămîie curat cum l-am primit de la părinții mei, și mi se răzvrătește întreaga ființă cînd
40 mă gîndesc că e cineva care știe că nu sunt adevăratul lui părinte și că ar putea să-mi pună și alții la îndoială

paternitatea. Vreau dar să știu cine e tatăl copilului:
ori mi-l spui și mă ai legat cu parola mea de onoare,
ori ruptă e între noi orișice legătură și cu rușine ai
să-mi părăsești casa. Ești femeie încă tânără și muma
5 unui copil plin de viață: alege! Nu cer spășire, ci
numai căință și mărturisire.“

Cunoscîndu-i generozitatea, ducesa s-a plecat, a
căzut în genunchi și a făcut depline mărturisiri.

10 Puțin timp în urmă, ducele m-a însărcinat să plec
cu doica, cu copilul și cu camerista la Genova, unde
avea să se întoarcă peste cîteva zile și el după ce o va
fi însoțit pe ducesa la Florența. După plecarea noastră,
ducele și ducesa au ieșit însoțiți de Raoul deasupra
15 unei stînci de la marginea mării, ca să admire apusul
de soare. Ajunși deasupra stîncii, bătrînul duce l-a
apucat pe Raoul de piept, i s-a uitat drept în ochi și i-a
zis: „Ești un mizerabil, care a abuzat de încrederea
stăpînului și de slăbiciunea firească a unei femei
nobile!“ Învingîndu-i apoi un pumnal în piept, l-a
20 îmbrîncit în valurile spumegînde ale mării.

Ducesa a rămas înmărmurită și mută, și timp de
cincisprezece ani, cît a mai trăit ducele, niciodată nu
s-a mai vorbit despre acel fioros amurg de seară,
nimic n-a mai turburat viața lor casnică, nimeni n-a
25 pus la îndoială paternitatea ducelui, care și-a petrecut
viața purtînd grijă de copilul său pînă la vîrsta de
zece ani aici în Genova, iar în urmă călătorind cu el
prin Elveția, prin Franța, prin Germania și prin
Englittera.

30 După moartea tatălui său, Giulio, tînărul duce de
Gailliera, a stat cu muma sa mai ales la Paris, unde-și
urma studiile în rînd cu alți tineri. Abia la vîrsta de
douăzeci și doi de ani a aflat de la mama sa adevărul
asupra nașterii sale.

35 El a ascultat ca fiind într-aiurea și a stat timp înde-
lungat înmărmurit și mut ca odinioară muma lui de-
asupra stîncii, așa cum îl vezi aici.

„*Giammai!*“ a strigat apoi. *Tu non sei mia madre!*¹
Nu poate să fie mama mea femeia care a putut să

¹ Tu nu ești mama mea! (It.)

trăiască în căsnicie cu omoritorul celui ce mi-a urzit viața! M-ai născut fără de voia ta și sunt dator ca să te cruțez: nu voi spune nimănuia ceea ce am aflat, dar eu din clipa aceasta nu mă mai socotesc nici fiu al tău, nici duce de Gailliera.“

5

— E d-l Jules Guidal, chimist la Paris, zisei, viu emoționat.

10

— Da, *signore*, răspunse bătrînul. Ziua următoare a făcut la tribunal declarațiunea că, fiind împotriva convingerilor sale să poarte un titlu de nobleță și să stăpînească averi pe care nu le-a agonisit, renunță la moștenirea rămasă de la ducele de Gailliera în favorul mumei sale.

15

— Și dînsa a primit? întrebai.

— Numai pentru ca să constituie din avere, patruzeci de milioane, un fond pentru acte de caritate publică, răspunse bătrînul. Ea a murit săracă.

M-am închinat adînc, ca în fața unui altar și am plecat mai departe.

D-l Gogu Bondoc, profesor de aritmetică și de geometrie, era om nervos și distrat ca toți matematicienii cu adevărată vocațiune, deci și iute la fire și cam zăpăcit.

— Ai să faci o cură hidroterapeutică în toată regula, îi zise doctorul său curant, care îi mai era și bun prieten.

— Neapărat, Gogule, stărui cocoana Eliza, care, trăind de vreo nouă ani acum cu un matematician și mai avind și doi draci de copii, se făcuse și ea nervoasă.

— De! grăi Gogu, luindu-și timp să-și facă socotelele. La urma urmelor, de ce nu!? urmă iar, după ce-și răsuci de câteva ori mustața.

Citeva zile de-a rîndul au tot chibzuit apoi el și ea unde să se ducă, au făcut studii aprofundate asupra tuturor atlasurilor și au hotărît în cele din urmă că se duc la Gräfenberg în Silesia, unde li se părealocul mai la o parte și astfel mai potrivit pentru oameni nervoși.

Nici c-ar fi fost cu puțință să facă o mai bună alegere. După vreo trei săptămîni, Goguță, băietul, și Mimița, fetița, se făcuseră niște roșcovani plini de viață, cocoana Eliza alerga ca o căprioară sprintenă prin pădurile de brad, iar d-l Bondoc perduse opt

kilograme din greutate și se făcuse cel mai flegmatic și mai bine cumpănit om.

Ai fi jurat că nici neam de neamul lui n-a fost matematician. Nici bondoc, nici distrat, nici zăpăcit.

5 — Așal! fi zise dar medicul la plecare. De aici înainte poți să măninci orișice cu măsură dar vin să bei puțin, cafea să iei una singură pe zi, iară de ceai să te ferești pe cit se poate.

10 — Am înțeles! răspuse d-l Bondoc și-și luă rămas bun de la salvatorul său.

El luase pentru sine și pentru ai săi bilet de drum încă de la București, dus și întors, nu mai avea dar nici o bătaie de cap. Știind cum a venit, știa și cum are să se-ntoarcă.

15 Dacă s-ar fi uitat însă bine în cărțile lui de drum, s-ar fi dumirit că a venit via Viena-Prerau-Brun-Viena.

El nu mai era însă acum omul zăpăcit care are nevoie să le examineze toate în amănunt. Sosit dar la Prerau, unde se-ncrucișau drumurile, s-a mulțumit să-l întrebe pe conductorul atoateștiutor când pleacă trenul mai departe.

— La unu și treizeci, răspuse conductorul după ce se uită la cărticică.

25 Erau douăsprezece fără zece.

— Bravo ție! grăi d-l Bondoc. Avem soro, mai bine de un ceas și jumătate și putem să prinzim în toată tigna.

30 S-au și dat jos din tren, au prinzit nesupărați, dar când d-l Bondoc și-a comandat cafeaua, portarul a anunțat plecarea trenului la Viena.

Cocoana Eliza a sărit ca-nțepată de vespi și-a luat iute pe Mimița, ca nu cumva să scape trenul.

35 D-l Bondoc se uită la ceasornic.

Erau abia unu fără douăzeci.

— Stai, soro, nu te enerva! zise el foarte liniștit. Asta a fost abia întâia oară. Mai avem încă treisferturi de ceas. Cafeaua, pe care mi-a prescris-o doctorul, trebuie s-o iau.

40 — Ei bine — răspuse cocoana Eliza cu oarecare nervozitate — mai liniștită aștept în tren.

A rămas dar d-l Bondoc el singur cu Goguță, să-și ieie în toată tigna cafeaua. N-a sorbit însă o dată, de două ori, și trenul s-a pus în mișcare.

5 Orișicît de flegmatic, d-l Bondoc a sărit în picioare, s-a repezit la tren, l-a aruncat pe Goguță în cel mai apropiat vagon și a sărit cu toate protestările conductorului după el.

Urit lucru ar fi fost dacă dînsa ar fi plecat cu fata înainte, iar el să fi rămas cu băiatul la Prerau.

10 „Afurisiți de nemții își zise el. Li-a mers vestea că au regulă: asta regulă!? Cum rămîneau eu acum dacă n-aveam destulă prezență de spirit!?”

Ca om cu multă prezență de spirit, el l-a lăsat pe Goguță la locul lui și s-a dus să caute, trecînd din vagon în vagon, pe cocoana Eliza.

15 Nu-i însă, nu-i nicăiri.

Întreabă ici pe un călător, colo pe altul, mai departe pe conductor.

— Al! domnule — i se răspunse, în sfîrșit — o doamnă, cum zici d-ta, a trecut în trenul ce trece la Brun.

— Aoleo! strigă d-l Bondoc. A apucat un drum greșit și se pomenește la Praga fără bilete și fără para chioară la dînsa!

25 Ar fi fost în stare să oprească trenul, să-l răstoarne și să ieie la goană pe toți nemții dar locomotiva pufăia înainte și-l ducea cu o iuțeală de nouăzeci de kilometri pe oră.

Vine conductorul să ceară biletele.

30 — Domnule, îi zice într-o nemțească foarte deslușită, d-ta ai apucat un drum greșit: trenul acesta trece pe la Gaenzerndorf.

D-l Bondoc a rămas ca trăsmit din senin.

35 Drum greșit și el? Ce țară e aceasta, la care toate trenurile umblă pe drumuri greșite!

40 Dacă ar fi fost în țara lui, ar fi protestat cu cea mai mare energie împotriva unei asemenea răsturnări a toată ordinea; aici însă nu-i rămînea decît să-și dea pe față legitima indignațiune. Nu era nici acum nervos, nici zăpăcit, dar îi venea să turbe, și conductorul numai cu multă greutate a putut să-l stăpînească pînă la

proxima stațiune, unde trebuia să-l dea jos ca pe unul care a pornit pe drum greșit și turbură ordinea.

— Asta e culmea culmilor! strigă el. Care va să zică tot eu cel cu pricina!?

5 Se înțelege că s-a dat jos la stațiune, ca să-l reclame pe insolentul conductor. Nici n-a dat însă bine fața cu șeful stațiunii, când trenul a pornit înainte, ducind pe Goguliță.

— Aoleo! strigă iar. Acum și asta!?

10 El aici, nevasta cu Mimița spre Praga, iar Goguliță spre Gaenzendorf: i se spulbera familia de nu mai putea nimeni s-o adune la un loc; i se sfișia parcă trupul bucăți-bucăți.

15 — Opriiți! strigă iar ca ieșit din minți și alergînd după tren, ca să-l apuce de vreo roată și să-l ție în loc. Goguliță!

— Stai, domnule, nu-ți perde răbdarea, stăpînește-ți nervii, nu te zăpăci, păstrează-ți bunul cumpăt, că toate se regulează, grăi șeful de stațiune, un neamț potolit, care făcea, precum se vede, în fiecare an cură hidroterapeutică. Examinînd apoi orarul trenurilor, el dete afacerii o rezolvare rezonabilă: Soția d-tale, îi dăm o depeșă să se oprească și să se aștepte acolo. 20 Băiatul sosește peste cincisprezece minute la Lukau: îi dăm o depeșă să se oprească și să se-ntoarcă cu primul tren aici. Vă întoarceți apoi la Prerau, luați drumul prevăzut în bilet și o găsiți pe doamna la Vikau. D-ta plătești o depeșă la Vikau, alta la Lukau, un bilet 25 pentru băiat Prerau-Lukau dus și întors, un bilet dus și întors pentru d-ta, amenda reglementară pentru două persoane plecate fără bilet și toate sunt regulate.

35 În clipa aceea se prezenta și comisarul de poliție cu o depeșă de la Prerau, prin care era însărcinat să aresteze pe d-l care luase-n restaurantul gării o masă copioasă, împreună cu soția și cu doi copii, și spălase putina fără ca să plătească.

D-l Bondoc sta-ntr-un fel de aiurire și se uita sperios împregiurul lui.

40 El să se mai întoarcă!? Ferit-a Sfîntul! Se pomenea tocmai la Petersburg.

— Plătesc, domnilor, răspunse el, toate le plătesc, și depeșa, și biletele de drum, și amenzi de orice fel, și mîncarea, chiar și afurisita de cafea, dar de-ntors nu mă mai întorc și nici nu mă mai opresc. Faceți-mi
5 socoteala, ce mă costă ca să ne întilnim cu toții în gara de la Viena, și plătesc cu virf și indesat, ca să știu c-am făcut și eu o călătorie de plăcere prin țări depărtate.

Așa au și rămas apoi lucrurile, și poate orișicine să-și
10 închipuiască lacrămile de bucurie cu care Gogu și Eliza, Goguliță și Mimița s-au îmbrățișat în Gara de Nord de la Viena.

— Dar Gogule dragă, grăi cocoana Eliza, dacă e vorba să mai facem cură hidroterapeutică, o facem la noi în țară.

I

În toate părțile se făceau pregătiri zgomotoase. Întregul oraș era în vie mișcare. Aceeași pornire sufletească scotea pe bogatul proprietar din monotonia vieții sale și da colibioarei din marginea orașului o înfățișare sărbătorească. Funcționarii mici și mari, băcani și ciobotari, ostași și servitori, toți deopotrivă erau stăpîniți de același gînd.

10 Pentru un moment se uitară toate deosebirile sociale; oamenii se simțeau frate cu frate.

Ziua întreagă ulițele erau pline ca desfundăturile unui furnicar. Toți fiind grăbiți, oamenii nu umblau decît în goană pe ulița largă; ei își dădeau brinci pe 15 la cotiturile uliții, ei se loveau unii de alții; prin băcănii, prin lipscăanii și mai ales prin spițării ei se îndesuiau căutînd care mai de care să-și facă el cel dintîi treaba, să fie cel dintîi gata și să fie el cel dintîi la locul de întîlnire. În această grabă oamenii se aprindeau, își spuneau vorbe supărătoare și erau gata să 20 se certe; dar pe dată își aduceau aminte de însemnătatea zilei, își cereau iertare, se bucurau unii de treaba altora și se despărțeau mulțumiți.

Ziua era de însemnătate națională. Pregătirile se 25 făceau pentru seară. Înspre amurgul serii ulițele se deșertară. Numai pe ici, pe colea se ivea trecător din cînd în cînd cite un suflet rătăcit, cite un om aspru în

tăcerea sa și așezat în umbletul său, privind în dreapta și în stînga ca și cînd l-ar supăra toată această mișcare.

5 În vremea aceasta ferestrele erau luminate și lumea petrecea înaintea oglinzilor. Babe, neveste, fete și fetițe, toate voiau să fie frumoase în această seară. Și nu mai puțin stăruia partea bărbătească a orașenimii ca astă-seară să poată sta alături cu orișicine. Scriitorii aleseră cele mai bune mănuși din magazine, croitorii îmbrăcară cele mai noi modele de fason; cizmarii risipiră o mulțime de săpun, bărbierii își deșertară 10 magaziniile de mirodenii, iară oștenii își puseră toate rămășițele unturii pe mustăți. Fiecare își da silința să se arate cel dintii în felul său.

15 Înspre șase ceasuri întregul oraș sta gătit ca pentru ziua de Paști.

Dar nimeni nu ieșea din casă. Fiecare așteaptă ca altul să facă începutul. Unii trimiteau în vecini ca să vadă dacă e devreme; alții priveau furișat și nerăbdător pe fereastră, sperînd să zărească pe cineva 20 care, în sfîrșit, după atîta tărăgănare, să fi plecat odată.

Toate ceasornicele parcă se îndărătniciseră, oprind înaintarea timpului; toată lumea era în starea sufletească de care sufăr femeile înainte de a fi poftite la joc.

25 Într-un tirziu, începutul se făcu de către calfele cizmarilor, bobul ostășimii din loc și servitoarele de pe la casele mai depărtate.

Bărbierii și croitorii urmară îndată după acestea.

30 În sfîrșit ieșiră maisterii din deosebitele tagme, negustorii, funcționarii mici și mari și, tocmai în coadă, fruntea societății, în grabă mare.

Una după alta luminile se stinseră; numai pe ici, pe colea mai rămîne cite o fereastră prin care razele posomorite străbăteau în noaptea senină.

35 Ulițile iarăși se umplură. Acum însă ele se asemănau unui cîmp peste care florile par plimbîndu-se legănate de vînt. Oameni, femei și copii, în vestmînte de sărbătoare, nu se mai grăbesc, nu se mai supără unii pe alții, ci merg cu pași așezați, își spun cuvinte curtenitoare și se roagă unii pe alții a pofti înainte. Bucuria era generală... 40

El însuși, Féleky Zoltán, merge înainte cu capul ridicat, fiecare pas, lung întins și lat măsurat, iar minile mișcate în vînt ca două pendule lungi: trei
 5 oameni ar putea merge alătura pe drumul pe care îl cuprindea el singur.

În urma lui, cu pașii mărunței, ca o ciocirlicie, merge ea, chipul netăgăduit al frăgezimii, Iulcea, soție și
 10 mamă.

Borcea e fată mare. Alătura cu mamă-sa, ea merge ca purtată pe un fir de ață, pe virful degetelor, ca nu cumva haina ei noauă și părul așezat cu atîta îngrijire să
 15 i se deranjeze mai-nainte de a fi sosit la vederea lumii.

Pișta vine, șchiopătînd în urma lor. Bietul de el: îi sunt cam strîmte cizmele.

Sosiți la intrare, Féleky Zoltán, ca om binecrescut, se oprește, ridică capul, își umflă pieptul, pune mina stîngă în șold, iară cu dreapta își răsucește mustățile. Ochii îi strălucesc de bucurie; buzele îi tremură de
 20 nerăbdare; dar el, ca om binecrescut, nu intră decît în urma familiei sale.

Sunt șapte ceasuri. Sala cea mare a hotelului este plină, ticsită, încît un ac subțire, căzînd de sus n-ar putea străbate printre oameni. Hainele se boțesc, pălăriile se turtesc, oamenii se îndesuie; dar mulțumirea devine cu atît mai mare și așteptarea cu atît
 25 mai încordată.

Era seara aceasta cea dintîi reprezentațiune a piesei *Sobri*, hoțul pustelor, o întîmplare de cea mai mare însemnătate într-un oraș mic în care nu maghiarii fac partea cea mare a locuitorilor...

De opt zile, corifeii patrioți sunt în neobosită lucrare. Astăzi ei vor să culeagă rodul muncii lor, bucurîndu-se de mulțumirea ce vor fi procurat orășenilor bine simțitori. Ei sunt mîndri. Pe fețele lor este tipărit același gînd:

„Noi suntem noi! Tot noi suntem noi!“

Directorul companiei de artiști, Kósza Bandi, nu mai puțin e la înălțimea misiunii sale și nu mai puțin
 40 este mîndru.

Entuziasmul publicului desfășură puterea artiștilor. Cortina din față cîrpită, culisele erau din nou boite; în fața scenei ardeau trei luminări mai mult decît altă dată, ba chiar și un foc bengal era pregătit spre a produce un efect final acestei seri neobicinuite. Trupa e compusă cu prea multă îngrijire. Lukács Marcia, primadona, în rolurile ei este o artistă în toată puterea cuvîntului. Atît infățișarea elegantă, cit și vocea ei plăcută dau un farmec oarecare scenei. Marcia era puțin răgușită, dar tocmai aceasta o face interesantă. De altminteri, Lukács Marcia era o achizițiune proaspătă. Astă-toamnă, în Seghedin, plimbîndu-se într-o noapte pe o ulicioară strîmtă, d-l director Kósza Bandi se opri deodată locului și rămase uimit ascultînd o melodie de care răsuna ulița. El se hotărî, el cuteză, și în aceeași noapte el a și angajat pe frumoasa cîntăreață.

Tot atît de strălucită achizițiune s-a făcut în persoana primului-amorez Furcea Peti, altădată bărbier de profesiune. Villam Laczi, cel mai vestit măcelar din Dobrițin joacă rolurile de erou. Paller Miska, iscusitul zidar, face pe intrigantul, iar Lógó Marczi, fost portărel vreo zece ani la tribunalul din Kecihemet, este neîntrecut în rolurile de mijlocitor, avînd totodată și funcțiunea de purtător de afișe.

Ceilalți și celelalte sunt născuți și crescuți în artă: fii, fiice, gineri ori nurori ale d-lui director Kósza Bandi.

Este negreșit cea mai bună dintre toate trupele ambulante.

D-l director a jucat o dată cu o trupă din Seghedin.

Clopoțelul sună. Prin public trece un fior dezmiertător. Opt țigani își apucă instrumentele, incoardă, dezcoardă, dreg, potrivesc și... una, doauă, trei, ei cîntă uvertura din opera *Bank-bán*. Sufletele se aprind.

Clopoțelul sună încă o dată; muzica încetează; cortina se mișcă, se ridică; publicul erumpe în aplauze frenetice. S-a început!...

Arta e senină; frumosul consistă în armonie; plăcerile gustate din privirea acestei armonii sînt nespuse: stăm cuprinși de uimire și nu ne vine a mai zice nimic.

După reprezentațiune, oamenii ies și pleacă fiecare spre casă. La ieșire, la despărțire, la întâlnire, unde se
 5 se despart toți veseli, toți mulțumiți.

Zoltán iese, se oprește și așteaptă pe ai săi. Oamenii trec în dreapta și-n stînga pe lângă dinsul: el strînge o mină în dreapta, poștește noapte bună în stînga; cunoscuți, necunoscuți, astăzi toți sunt prieteni. Din
 10 ce în ce însă fața lui se întunecă mai mult. Ochii lui caută ceva și parcă nu găsesc ceea ce caută. Aceasta îi umple sufletul de amărăciune.

— A fost de minune, grăi amicul său Arpád, strîngîndu-i mîna.
 15 — Apoi de! a fost de minune, răspunse Zoltán ca trezit din somn.

Amicii își priviră în față.

— Tu ești însă nemulțumit, zise Arpád, văzînd norul de pe fruntea amicului și compatriotului său.
 20 — Sunt și nu sunt, îi răspunse Zoltán după o pauză;

dar aș avea motive să fiu, și fiindcă am motive, eu sunt. Da, sunt mîhnit, sunt necăjit, dacă dorești, sunt amărit, iubitul meu prieten!

Arpád mișcă din umeri întrebător.

— Nu vezi tu nimic? nu observi? nu te supără
 25 nimic? nu-ți lipsește ție nimic? îl întreabă Zoltán.

Fața prietenului se întunecă.

— Da, te pricep, răspunse el mîhnit.

Abia vreo doi, trei români...

— Șase au fost! strigă Zoltán aprins. Nu mai mult și nu mai puțin. Mi s-a stricat bucuria de astă seară!
 30 Aș fi dorit să vadă și dinșii, și apoi să văd ce vor mai zice!

— Oamenii ne urăsc pe noi din toată inima!

35 — Așa e, vezi, așa e! Românii ne urăsc.. înțelegi acum?!

În clipa aceasta directorul Kósza Bandi se ivi la ieșire și făcu o închinăciune adîncă înaintea prietenilor. Toți trei erau mindri de a-și putea strînge mînile,

de a-și putea face complimente și de a fi văzuți de către trecători în această apropiată relațiune.

— Sunt încântat de această primire, strigă directorul destul de tare pentru a putea fi auzit și de către cei mai depărtați.

5 — Cu atât mai încântați suntem noi! zise Arpád.

— Cu atât mai încântați, repetă Zoltán, apăsînd vorba.

10 — Dar nu înțeleg, grăi directorul mai încet, o mulțime dintre casele cărora li s-au trimis afișe n-au venit.

— Nu ți-am spus, prietene? nu ți-am spus? Domnul director a simțit numaidecît că o mulțime de case n-au venit și — urmă Zoltán aprinzîndu-se — nici nu vor veni, pentru că sunt case românești.

15 — Tristă treabă, dar așa este, grăi Arpád.

— Atunci nici n-o să le mai trimit afișe, zise directorul cam supărat. Și e bine că știi. Mine Lógó Marczy, un băiat minunat în asemenea trebi, are să plece la Bălgrad spre a pregăti cele trebuincioase: îi voi spune că nici acolo să nu mai împartă afișe pe la români. Vor veni ei! da, eu vă spun, vor veni!

20 Zoltán era chiar să-i răspundă, cînd ai săi coborîră treptele. El, ca om binecrescut, numaidecît strinse mina directorului, îi pofti și lui visuri plăcute și grăbi în urma familiei sale. În același chip și amicul său.

30 Familiile amîndurora mergeau alături vorbind despre ale casei: fetele mergeau la braț. Un scriitorăș se învîrtea pe lingă dinsele, apreciînd seara de astăzi; altul venea tăcut în urma lor, încît nici nu puteai pricepe dacă face ori nu face parte din societate. Pișta șchiopăta somnoros cînd în dreapta, cînd în stînga.

35 Prietenii mergeau încet în urma lor, convorbînd despre greutățile vieții și despre impresiile serii de astăzi.

IV

40 Nimic mai amăritor decît cînd oamenii care locuiesc împreună nu se împărtășesc de aceleași bucurii și de

aceleași mîhniri: vecinii nu se mai simt vecini, și concetățenii nu se mai simt concetățeni. În această zi atît de frumoasă românii nici n-au luat în seamă pe vecinii și concetățenii lor maghiari; aceasta umplea
5 sufletul prietenilor de amărăciune. Mergînd spre casă, ei nu mai puteau vorbi decît despre îndărătnicia românilor. În șirul cîtorva cugetări, toate cele petrecute în ziua de astăzi fură uitate, impresiunea rămasă după ele era că românii au disprețuit teatrul unguresc, și
10 aceasta fie pentru că nu înțeleg ce va să zică teatru, fie, în sfîrșit, pentru că nu vor să știe de ceea ce fac maghiarii. Orișicum își tălmăceau prietenii lucrul, aceasta îi necăjea, îi mîhnea, îi amăra, le umplea sufletul de îngrijare și de minie.

15 Niciodată nu s-a simțit atît de vie înstrăinare între maghiari și concetățenii lor români. Ură era de atita vreme și tot ură se arăta să fie și pe viitor parola zilei.

Prietenii începură să cerceteze intențiunile românilor. Ei își infățîșară ideea „daco-românismului“ cu
20 toate primejdiile atîrnătoare de ea. Suflete viforoase și dispuse la viziuni, din vorbă în vorbă ajunseră a-și aduce aminte de întîmplările din revoluțiune. Prigonitori și prigonîți au fost în acele vremi: sînge au vărsat, și sîngele lor a curs în luptă.

25 Zoltán zugrăvea cu cuvinte energice acest timp, care i se părea revenit; el simțea deodată frică, ură, minie și desperare. El se vedea fugînd pe căi ascunse cu copilul său în brațe și cu soția desperată în urma sa; el se vedea scăpînd la ai săi și apoi își infățîșa lupta, vărsarea de sînge, risipa de suflete și de averi. Moșii și mocanii pretutindenea aspri și nemiloși...

D-apoi în vremea lui Horia și Cloșca?!...

Prietenii, încă de pe cînd erau băieți nevîrstnici, au auzit povestea din gura dădacei, povestea turbării,
35 a lipsei de îndurare și a grozăviilor... „Vine moțul!“ le era spaima în întuneric și: „Te dau moțului“ era cuvîntul care îi îndemna la supunere. Și acești moși se mișcau pretutindenea ca un roi care-și căuta matca: pe coastele munților, pe văi, prin infundături, cale
40 de-o zi, în toate părțile, numai moți și chiar în oraș partea cea mai mare, moți.

— Da, iubitul meu prieten, grăi Arpád, suntem aruncați aici între dinșii. Și astăzi ne-am putut incredița că ei nu ne urăsc mai puțin decit în trecut.

5 — Așa este. Eu nu știu ce o să fie. Zic nu știu, dar o să fie ceva. Ți-o spun eu. Și-ți spun că o să fie mai grozav decit oricind altă dată. Mă înțelegi? Grozav are să fie.

10 Zoltán grăi aceste cuvinte cu siguranța cu care vorbește un om care și-a dat indestul seama de cele ce spune.

În vremea aceasta prietenii sosiră la casa unuia dintre dinșii, la casa lui Zoltán. Femeile se sărutară, își poftiră visuri plăcute și se despărțiră. Amicii rămaseră vorbind în uliță.

15 Trecătorii, unul după altul, se opriră, prinseră vorbă și se amestecară și ei în convorbire. Peste puțin, un număr de vreo zece, doisprezece inși se aflau adunați la poartă. Toți știau despre ce e vorba, toți îl înțelegeau pe Zoltán, și fiecare își reamintea câte-o suvenire din trecut. Ei se convingeau unii pe alții și se lăsau a fi convingși. Dar se apropia miezul nopții! Era vremea de a se despărți.

20 Când Zoltán strinse mina prietenilor săi și intră în curte, el era obosit sufletește. Mișcările și cugetările ce îl frământaseră parcă-i consumaseră toată puterea; nu mai gîndea și nu mai simțea nimic, el era ca sârbezit.

Fără ca să-și dea bine seama despre ceea ce face, numai fiindcă astfel era deprins, el întoarse cheia în portiță, scutură o dată zăvorul ca să vadă dacă este incuiat, apoi apucă spre scări.

30 La capătul scărilor se opri și aruncă „privirea de stăpin“ împregiu: era liniște în toate părțile. În momentul cînd era să intre, auzi un zgomot, ca și cînd ar scutura cineva o ușă din țîțini.

Zoltán tresări și cu o săritură se văzu peste scări. Zgomotul sună și mai tare.

— Fire-ar al dracului de porc! grăi el liniștindu-se. Era să mă speriu.

După ce intră în casă, Zoltán rămase puțin neho-
 5 tărit în mijlocul odăii. Era deplin întunec și deplină
 liniște; numai răsuflarea ușoară a celor ce dormeau
 se auzea. Întunecul, liniștea și răsuflarea trăgănată
 făceau asupra lui o impresie înstrăinătoare. Parcă se
 10 îndoaia dacă într-adevăr se află acasă și dacă cei ce
 răsuflă cu atita nepăsare sunt iubiiții săi. Dacă un
 șoarece ar fi zgariat peretele ori podelele, el ar fi tre-
 sărit; dacă un motan ar fi făcut o săritură, el ar fi
 fugit afară. Dar nimic nu se mișca, nimic decît dînsul.
 Încet, pe virful degetelor, el se apropie de patul Iulciei
 și-și pipăi pe iubita lui soție. Ea oftă, dar nu se trezi.
 15 Zoltán își pipăi fiica și apoi trecu la mîndria vieții
 sale, la fiul său, Pișta. Aceste pipăituri îl înălțară din
 lumea de idei în care petrecuse, dar numai spre a-l lăsa
 să cadă și mai adînc în ea.

El trecu în iatacul de alături, se așeză pe patul
 20 așternut și începu să se dezbrace încet, ferindu-se de
 a face zgomot. Oricît de neplăcute îi păreau liniștea
 și întunecul, ele se înfățișau ca garanții de siguranță
 pentru sine și pentru ai săi.

El se culcă și se acoperi. Sus pe tavan se păreau
 25 mișcîndu-se cete întregi de năluci fără chip determinat.
 El închise ochii.

Tavanul părea a se deschide, și în fundu-i se arătau
 scene, o palidă lumină de foc bengal și o mulțime
 cuprinsă în mișcare zgomotoasă.

În vremea aceasta ulițele se deșertară. În turnul
 30 bisericii ciocanul bate în dunga clopotului. Zoltán
 tresare, deschide ochii și numără mecanicește una,
 două, trei, pînă la douăsprezece. Sunetul se pierde, și
 noaptea rămîne iarăși ascunsă și tăcută.

Pe ulița cea mare trei oameni înveliți în mantale
 35 negre străbat cu pași mari înainte.

Luna iese din dosul unui nour zdrențuros și aruncă
 raze gînditoare asupra lor.

— Aici! grăiește unul dintr-înșii, oprindu-se în
 fața casei lui Zoltán.

40 — Ești sigur?

— Da, este cel mai înfocat ungur.

— Prea bine! zise cellalt, apoi se oprește, face trei pași înainte, ridică mâna dreaptă și tocmai între ferestre trage cu o cretă roșie trei cruci mari pe

5

părete.
Crucile roșii rămân pe perete, iară tainicii călători ai nopții pleacă înainte.

Zoltán ațipise. Deodată aude pași și tresare, aude zgomotul și se ridică din pat. Ascultă...

10

Nu mai aude nimic. Poate nu era decât o închiuire. Și totuși... a auzit. Se uită împregiur. Pe perețele din fund se vede de sus pină jos o dungă de raze. Zoltán tresare, tremură și rămâne incremenit.

15

Sunt razele lunei străbătute prin crăpătura perdelei. Zoltán își dă seama despre aceasta, însă dunga de raze, cu toate acestea, nu încetează de a-l supăra. Parcă pe unde se vede dunga, peretele ar începe a crăpa în două și în fundul crăpăturii ar lumina un foc bengal.. Ar dori să se ridice, dar se teme că va face zgomot. El se întoarce... și vede dunga la spatele său... o vede... și o înfățișează... și se întoarce iarăși repede spre ea, pentru a nu fi surprins.

20

30

În acel moment un nou zgomot îi atinge auzul. Zoltán ascultă. Zgomotul se apropie. El se ridică în pat. Atunci aude pași și glasuri. Sare din pat și se face numai ureche. Ulița răsună. Zoltán s-apropie de fereastră, împinge perdelele în lături și se uită afară. Pe dinaintea casei lui trecea o grupă de vreo zece oameni, între care și trei preoți. Ce caută ei pe timpul acesta?

Zoltán își aduce aminte că, trecînd pe lângă școala românească, a văzut mai mulți preoți și săteni grămădiți în curtea școlii.

35

O idee îi trecu prin minte: dar el nu ține socoteală de ce. Ideea însă rămîne îndărătnică. Dacă nu acum, dar o dată — chiar în curînd — e cu putință...

40

„Ce am face noi? Ce s-ar alege de noi? — își zise el în gîndul lui — dacă acești oameni ar năvăli într-o noapte asupra noastră? Ar fi o nebunie să mă expun cu familia mea, aruncîndu-mă aici între dîșii.“

Zgomotul se liniște, dar impresia lui rămâne vie în sufletul lui Zoltán. El se culcă din nou, dar nu mai poate ațipi.

5 Mîne, numai decît mîne trebuie să se înțeleagă cu prietenii și compatrioții săi. Ori să se aducă o garnizoană destul de mare în oraș, ori de unde nu, ei nu mai pot să expună primejdiei viața familiilor lor. Zoltán își dă seama în gîndul său despre modul și numărul înmulțirii garnizoanei pentru asigurarea liniștei publice, 10 el vede lupta între români și honvezi. Imaginile iau chip viețuitor în gîndul lui și din ce în ce el s-alină, privind la viitor cu mai multă siguranță.

Intr-un tîrziu i se păru că iarăși aude un zgomot depărtat. Ca și cînd mii și mii de oameni ar năvăli din 15 toate părțile spre oraș, încît de mulți ce erau, parcă nici nu se mișcau din loc, ci numai pămîntul se clătina sub picioarele lor... Și această mulțime părea că se află pe o scenă mare; fețele par luminate de un foc bengal. S-aprindea culisa... Arde o casă. Zoltán apucă 20 pe iubitul său Pișta în brațe și fuge afară din oraș. El vede casa arzînd. Privește îndărăt; orașul întreg arde; oamenii se gonec unii pe alții. Atunci o ceată de români infuriați i se ivește în cale. Zoltán fuge, străbate printre dînsii și scapă; dar fiica sa Borcea nu știe cum a căzut în mîinile lor. Soția sa strigă desperată și îl cheamă la sine. El o vede pe culmea unui deal, aleargă spre ea; este aproape să-i întindă mîna... În 25 acel moment însă el se vede incunjiurat de oameni înarmați; din pămînt începe să iasă un fum pucios, lungi stilpi de flacări se ridică din toate părțile spre cer; pămîntul trosnește și se cutremură sub picioarele lui. Ar vrea să strige, dar graiul parcă i-a pierit; ar vrea să fugă, dar nu se poate mișca din loc. Pișta nu mai e lingă dinsul. Îl vede înhățat de cîțiva oameni. 30 Patul se zgîție... Zoltán dă un țipet înăbușit și se trezește.

Deschizînd ochii, se uită buimăcit împregiur, dar nu e în stare să-și dea seama unde se află. Lumina 40 zorilor străbate în casă. Zoltán se șterge de sudori, se pipăie și iar se șterge. Lucrurile dimpregiur, atît de cunoscute, îl incredință că se află acasă la dinsul.

Am o multime de planșe. Unele albă și ventu-
te un tablou Convorbirile la bibliotecă Cărbăla din
București, se vede ca omienii le cam și ar vor să se ce-
tească. Dar după ce mi s'a spus, că actiunile Convorbiri-
lor s'au născut pe-a dină, amu prin costuțele în casă. Te
mă rog insă să fi încercat să ai Convorbirile nu sunt
puțin abonate pentru că sunt puțin scite, și reînnoia
românul dăru nu însuși să bani să se răscăie înlesniți.
Tăbăcăriile unde am fost, în Kana, în Strada și în
București Convorbiri sunt scite mai mult decât
alte ori. Deosebită și avom dar scite să se mal-
ținim și putea câștiga abonate pentru omiași no-
stra.
Ce nu am primit mai din omia, acela în care este
canta lui Ahac. Te rog să încep să mi se trim-
mă scite nu vor fi necesar să la Poșta.
Dacă știu bine am trimis la Convorbiri două
scite, care nu s'au publicat încă: Crucile roșii
și Polțul unchiului. Altes putea bine să se
s'au publicat înainte de a la fi necesar încă odată.
Am mai ales în Crucile roșii - și lucrul să se des-
colte mai mult decât mai bine caracterul lui Lăptari.

Am o multime de planșe. Unele albă și ventu-
te un tablou Convorbirile la bibliotecă Cărbăla din
București, se vede ca omienii le cam și ar vor să se ce-
tească. Dar după ce mi s'a spus, că actiunile Convorbiri-
lor s'au născut pe-a dină, amu prin costuțele în casă. Te
mă rog insă să fi încercat să ai Convorbirile nu sunt
puțin abonate pentru că sunt puțin scite, și reînnoia
românul dăru nu însuși să bani să se răscăie înlesniți.
Tăbăcăriile unde am fost, în Kana, în Strada și în
București Convorbiri sunt scite mai mult decât
alte ori. Deosebită și avom dar scite să se mal-
ținim și putea câștiga abonate pentru omiași no-
stra.

Am o multime de planșe. Unele albă și ventu-
te un tablou Convorbirile la bibliotecă Cărbăla din
București, se vede ca omienii le cam și ar vor să se ce-
tească. Dar după ce mi s'a spus, că actiunile Convorbiri-
lor s'au născut pe-a dină, amu prin costuțele în casă. Te
mă rog insă să fi încercat să ai Convorbirile nu sunt
puțin abonate pentru că sunt puțin scite, și reînnoia
românul dăru nu însuși să bani să se răscăie înlesniți.
Tăbăcăriile unde am fost, în Kana, în Strada și în
București Convorbiri sunt scite mai mult decât
alte ori. Deosebită și avom dar scite să se mal-
ținim și putea câștiga abonate pentru omiași no-
stra.

Am o multime de planșe. Unele albă și ventu-
te un tablou Convorbirile la bibliotecă Cărbăla din
București, se vede ca omienii le cam și ar vor să se ce-
tească. Dar după ce mi s'a spus, că actiunile Convorbiri-
lor s'au născut pe-a dină, amu prin costuțele în casă. Te
mă rog insă să fi încercat să ai Convorbirile nu sunt
puțin abonate pentru că sunt puțin scite, și reînnoia
românul dăru nu însuși să bani să se răscăie înlesniți.
Tăbăcăriile unde am fost, în Kana, în Strada și în
București Convorbiri sunt scite mai mult decât
alte ori. Deosebită și avom dar scite să se mal-
ținim și putea câștiga abonate pentru omiași no-
stra.

Am o multime de planșe. Unele albă și ventu-
te un tablou Convorbirile la bibliotecă Cărbăla din
București, se vede ca omienii le cam și ar vor să se ce-
tească. Dar după ce mi s'a spus, că actiunile Convorbiri-
lor s'au născut pe-a dină, amu prin costuțele în casă. Te
mă rog insă să fi încercat să ai Convorbirile nu sunt
puțin abonate pentru că sunt puțin scite, și reînnoia
românul dăru nu însuși să bani să se răscăie înlesniți.
Tăbăcăriile unde am fost, în Kana, în Strada și în
București Convorbiri sunt scite mai mult decât
alte ori. Deosebită și avom dar scite să se mal-
ținim și putea câștiga abonate pentru omiași no-
stra.

Am o multime de planșe. Unele albă și ventu-
te un tablou Convorbirile la bibliotecă Cărbăla din
București, se vede ca omienii le cam și ar vor să se ce-
tească. Dar după ce mi s'a spus, că actiunile Convorbiri-
lor s'au născut pe-a dină, amu prin costuțele în casă. Te
mă rog insă să fi încercat să ai Convorbirile nu sunt
puțin abonate pentru că sunt puțin scite, și reînnoia
românul dăru nu însuși să bani să se răscăie înlesniți.
Tăbăcăriile unde am fost, în Kana, în Strada și în
București Convorbiri sunt scite mai mult decât
alte ori. Deosebită și avom dar scite să se mal-
ținim și putea câștiga abonate pentru omiași no-
stra.

Scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, datînd dinainte de 19 septembrie 1876, prin care cere să-i resti-
tue, prin intermediul lui Eminescu, manuscrisul novelei Crucile roșii (mss. Bibl. Acad. R.S.R.).

560112
XPH
BIBLIOTECA
RATA 10/12

Sibiu, 7 Octombrie a. n. 1884.

Stimabile D^{na} Domnule ³ Maiorescu,

Ființel, pe care Vi-l trimit cu această scri-
oare, e nepotul meu Ioan Rusa, fiul
nepoatei mele surori. El a terminat cursul
de pedagogie și-l trimit la București,
ca să fie profesor la școala de la
sf. Ecaterina să învețe românește și
să măi vorbească.

Eu înșeu sunt și-am avut, cu trimi-
tându-l la București, trebuie să îl
trimit și Drăvoște să-l vadă. Dacă
ar vorbi mai bine românește e la
sf. recomandată și Doamna Krema
niște dinșeu torcăre, pentru părinții
mei alături.

Cuț pentru mine, dacănd vi-am

^agină din scrisoarea lui Slavici către Maiorescu, din 7 octom-
rie 1884, prin care îl informează despre terminarea publicării
a Tribuna a nuvelei Pădureanca (mss. Bibl. Acad. R.S.R.).

Mult în bucurie la Brașov, dar am lucrat ve-
sel, și am muncesc puțin, dar muncesc din
gân. Și cum stă, dacă nu am va cadu
mă în va fi muncă. Mă e dăstul să ști
în mine, că muncesc cu gândul bun, cu
așteptare, cu tot sufletul, cu din toată
noaptea ca să bună din mine așșăși, ca
să nu mi fie zadarnică muncă.

Nu vă mirați dar, că sunt mare cum po-
rit. Stă over să fiu uitat de toată lumea
câtă vreme nu se va hotărî a date, dar
bună am făcut or vrei, când am venit
înă. Mă născut gândul și dăstul să nu
care a-i încălzi pe ramani așșăși
și a-i ridica muii posur de cașă ca sunt
în viața lor, și mi-e regim de mătă
rădese că mă tem ca nu așșăși să
fi voit cașă ce ~~și~~ nu pot.

Pellucanța: am terminat-o cum am
terminat-o. Mărbu și f. și o f.
asa e, cum este. Dacă nu fi să fiu un
păcat liberar, iertabil și pe așșăși.

Al Drăculea al tuturor și
devotat și recunoscător J. Slavici

Dar nu-și aduce aminte de ziua de ieri... Da... a fost teatru, da... ieri seară la poartă, da... românii, cari treceau în taina nopții pe sub ferestrele lui...

5 „A fost un vis grozav? Este el o presimțire? «Memento»?”

Zoltán își urmă cugetările, cu care a fost adormit. Cu toate că se revărsaseră zorile, el nu mai putea să adoarmă. Se zvircolea în pat fără a dormi și chiar fără a cuteza să adoarmă.

10 De jos, din strade, se auzea un zurut de trăsură. Peste puțină vreme trecură una după alta trei trăsuri pe sub fereastra lui . El se ridică în pat și ascultă oamenii vorbind, dar nu putea înțelege ce vorbeau...
15 Din ce în ce zgomotul se depărtă, pină cînd nu se mai auzea nimic. Atunci îl cuprinse același simțămînt care îl cuprinsese astă-noapte, cînd se întorsese cu spatele spre dunga de raze; nu mai putea să stea în casă; trebuia să iasă la larg. Și se hotări să deștepte pe vreunul din amicii săi. Dar pentru ce? Singur nu-și
20 putea da seamă; simțea însă cea mai vie trebuință de a nu mai fi singur și de a-și împărtași cugetările spre a găsi un reazem moral.

Încet precum se dezbrăcase, el se îmbracă; și încet precum intrase, el ieși.

25 Afară în curte se pregătea de ziuă. Cocoșii cîntau; găinile se scuturau de pene; giștile stăteau de vorbă; vrăbiile începuseră a cîrți; porcii sughițau printre dinți. Din fundul foișorului se ridică un motan și veni torcînd și frecîndu-se de părete spre stăpînul său.
30 Toate aceste înriuriră într-un mod binefăcător asupra lui Zoltán: era o lume deschisă și pacinică.

El coborî treptele și aruncă și de astă dată o „privire de stăpîn“ împregiur. Toate erau după cum trebuiau să fie.

35

VI

Cîtva timp Zoltán se învîrta somnoros pe la capul scării. Deodată însă aude un nou uruit de trăsuri și niște glasuri zgomotoase. Atunci pleacă spre poartă, deschide și iese, oprindu-se înaintea ei.

Din vale se urcau cinci trăsură pline de oameni.
În cea dintâi și în cea de-a treia ședeau cite doi popi.

5 Zoltán privi la ei numai cu coada ochiului, arătându-se a nu-i băga de seamă; după ce însă trecură, el
privi îndelungat în urma lor, cercînd a-și da seamă de
scopul ce vor fi avînd acești oameni tocmai astăzi,
duminecă, în oraș. Starea sufletească în care petrecuse
ca de opt ceasuri și agitațiunea în care trăise de opt
10 zile îl puneau în neputință să nu-i aducă pe acești
oameni în legătură cu ideile ce-l frămîntau. El nu se
mai îndoia că românii au întîlniri tănuite și că lucrează
în societăți secrete. Acesta era un lucru firesc, cel mai
firesc între toate cite se potriveau cu soiul de idei ce-l
cuprinsese.

15 Preocupat de asemenea gînduri, el face cîtiva pași
înainte și începe să se plimbe pe dinaintea casei, aștep-
tînd cu nerăbdare să vadă pe vreunul din prietenii săi
ieșind pe stradă.

20 În acel moment vede pe peretele alb al casei sale,
chiar între ferestre, trei cruci roșii, iacă așa:

† † †

Zoltán rămîne uimit la această vedere. Nu își
aduce aminte să fi văzut ieri aceste cruci... El nu se
mai îndoiește că aceste au fost făcute astă-noapte...
25 Dar ce însemnează ele?... Ce sunt aceste?!... Cine a
făcut aceste cruci și pentru ce le-a făcut? La aceste
întrebări ce-și face îl cuprinde o îngrijare, o neliniște
pe care o simte omul în fața unui lucru de care nu-și
poate da seamă. El își caută explicarea în capul său,
30 și îngrijirea se încordează pînă la spăimîntare.

Apucat de o gîndire nehotărită, Zoltán pleacă spre
vale.

Pe casa vecinului său Bányi Béla, o cruce roșie...

Merge mai departe.

35 Pe casa amicului său László Antal, două cruci
roșii...

Mai merge cîtiva pași și se oprește încremenit
înaintea unei case mici, dar curate... Dal el nu se
înșală. Aici locuiește Munteanu: pe casa acestuia nici
40 o cruce...

În capul său s-aprind o lumină înfricoșătoare; începe să înțeleagă ce vor grămezile ce văzuse ieri și pentru ce românii nu veniseră la teatru; începe să înțeleagă zgomotul de astă-noapte, carele încărcate de oameni... să înțeleagă, în fine, ce înseamnă *crucile roșii*.

Ca gonit de un vrăjmaș neîmpăcat, el străbate ulița în jos și în sus... Pretutindenea casele locuite de maghiari sunt însemnate cu cruci roșii.

10 Deodată se oprește înaintea unei case mari. Este a lui Paveleanu. Un român, dar și el are trei cruci roșii. Al... el a fost aseară la teatru. Este un trădător în ochii românilor...

15 Nu trecură mai mult de zece minute, și Féléky Zoltán își îndreaptă pașii spre locuința amicului său Bátor Féréncz, pe care îl știa mai hotărît și mai îndărătnic între toți amicii și compatrioții săi.

VII

20 Domnul Bátor era din fire om cumpătat și mai puțin dispus la visătorie decât amicul său Zoltán. Deși luase parte la convorbirea de aseară și împărțise și el îngrijirile și supărarea prietenilor săi, i se părea totuși că amicul său este prea exagerat, și îndată la început el îi surise îndoielnic.

25 — Iubitul meu prieten, zise el cu glas așezat, asemenea lucruri nu se întâmplă fără veste și fără pregătiri.

— Aceasta este ceea ce mă îngrijește, răspuse Zoltán, pierzîndu-și răbdarea. Ei sunt pregătiți și acum vor să ne surprindă. Prietene, cerul a voit ca eu să vă previu: urmați-mă, zic eu! Vino singur și vezi crucile.

35 — Știi că mă supără stăruința ta? replică Bátor cam aprins. Dacă ei ar voi să ne surprindă, nu ne-ar face cruci.

— Dar voiesc a năvăli asupra noastră într-unul și același moment; pentru aceasta ne-au însemnat casele. Mă înțelegi acum?...

Bátor înțelegea combinațiunea; cu toate acestea, ea nu putea de loc să intre în șirul său de idei, și aceasta îl desera pe Zoltán. El începu a-i povesti dar cu de-a-mănuntul toate cele petrecute astă-noapte, de carele
5 încărcate, de visul său rămas atît de clar în aducerea-aminte a sa, și îi zise:

— Te rog, prietene, de dragul lui Dumnezeu! spune-mi pentru ce numai casele noastre sunt însemnate cu cruci? Te rog...

10 În șirul convorbirii, Bátor devenea din ce în ce mai serios. Oricît de curios i se părea lucrul, împregiurările coincideau mult mai mult decît să poată fi luat în glumă.

— Și-apoi ce crezi tu? zise el serios. Ce vor românii?

15 — Ce vor? Ce cred!? Nimic nu cred. Eu știu, eu sunt convins, eu nu mă mai îndoiesc. Românii vor o vespere siciliană. Te asigur: astăzi seara, cînd vom fi cu toții în teatru, românii vor năvăli asupra noastră și în aceeași vreme și asupra caselor noastre.

20 Bátor stete o clipă nehotărît.

— Cu toate acestea, eu cred că crucile sunt făcute de primărie, observă el gînditor. În tot cazul, trebuie să ne lămurim, dar fără zgomot.

25 — Asta o voi și eu! răspunse Zoltán mulțumit. Ziua de astăzi este a noastră. Acum, că știm totul, nu mai putem să fim surprinși.

— Negreșit, trebuie îndată să mergem la primărie. Eu sunt convins... Și, cu toate aceste, nu înțeleg de ce numai pe casele noastre... ș-apoi Paveleanu... E
30 lucru curios, foarte curios...

Bátor deveni din ce în ce mai gînditor. Cuvîntul „curios“ se repetă de mai multe ori pe buzele lui în vreme ce se pregăti să iasă.

35 Pe cînd ieșiră în uliță, iar se urcau la deal doauă care încărcate.

Zoltán nu zise nimic; se uită însă aspru la prietenul său.

40 — Negreșit, zise acesta, trebuie să aflăm pe dată totul: ce caută acești oameni aci și cine a făcut crucile?

— Pretexte vor găsi ei, iubitul meu amic.

— Ai dreptate, răspuse Bátor. Este mai bine să păstrăm tăcerea.

5 Mergînd spre primărie, prietenii se încredințară încă o dată cu ochii lor despre crucile roșii. Cu atît mai virtos simțeau îndemnul de a se grăbi.

Dar unde, atît de dimineată? Pe cine vor găsi acum la primărie? Nu erau decît servitorii și gardiștii. Cu aceștia nu puteau vorbi.

10 Ei o luară de-a dreptul spre casa d-lui primar Király Gyözö.

D-l Király fi primi în halat și fi pofti la cafea. Cafelele însă au rămas pe masă și s-au răcit.

15 Din ce în ce mai mult frunțile se încrețeau, și lucrul luă o față serioasă. D-l primar nu știa nimic despre crucile roșii, și nimenea fără știrea lui nu avea dreptul să facă cruci roșii pe case.

La moment trimise după secretarul său, poruncind numaidecît să vină.

Secretarul veni.

20 El nu știa nimic despre crucile roșii.

— Șaptezeci și șapte de care de bolovani! strigă primarul minios. Cine cutează și cine poate să minjească pereții orașului fără știrea mea? Ei bine, o să aflu eu, ș-atunci...

25 Secretarul fu trimis la d-l căpitan al poliției, Vitéz Adám.

D-l căpitan veni.

El nu știa nimic despre crucile roșii.

30 În această strimțorare secretarul crezu că a dat de urma făcătorului de cruci.

— Poate d-l colonel o fi voind să încuartireze, zise el cu sfială.

— Fără știrea primăriei? Cum? Ș-apoi pentru ce numai la casele unora?

35 Domnul primar era să continue; dar în acel moment Zoltán se sculă, necăjit de atita trăgănare.

— Domnule primar, zise el hotărît, eu am auzit cu urechile mele pe acei oameni trecînd pe sub fereastra mea, i-am văzut cu ochii mei. Eu nu mă mai pot

40 îndoii că ei au făcut crucile!

Bátor dete din cap: nici el nu se mai îndoia.

Căpitanul era de părerea că lucrul cel mai simplu ar fi a li se cere o aspră socoteală despre faptele lor. El era furios, căci își vedea serviciul compromis și nu avea dorință mai fierbinte decît să poată pune mîna pe toți cei bănuîți și să-i aresteze.

5 Ceilalți erau însă de părerea că afacerea are un caracter cu desăvîrșire local și că astfel face parte din cercul de activitate al primăriei.

10 Primarul, colonelul și președintele tribunalului care veniră în urmă și ei, căzură de acord că toată sarcina cădea asupra primarului; cu toate acestea, el era mindru oarecum de situațiune. El simțea că acum are și dînsul un rol. Cu atît mai mindru era colonelul.

15 — Domnilor, zise el după o pauză, în oraș sunt două batalioane de linie, care fac în total 750 de soldați, un escadron de husari și cadrul batalionului de linie. Vă garantez că pacea este asigurată.

— Trebuie însă numaidecît să depeșăm guvernului, adăugă primarul serios.

20 Toți recunoscură că acesta este cel dintii pas de făcut.

— Deocamdată, replică colonelul, eu voi da ordin ca toată garnizoana să stea la dispoziția d-lui primar. Eu garantez discrețiunea. Nimeni nu va ști de ce și pentru ce. Numai ofițerii vor fi inițiați puțin, spre orientare. Prin oraș nu vor circula decît două carauale, după cum se face obișnuit în toate duminecile.

Colonelul privi la cei dimpregiurul său, să vadă din fețele lor dacă sunt mulțumiți.

30 Președintele era pregătit să plece. Avea să meargă la Sibiu pentru cîteva zile.

— După toate aceste, zise el turburat, eu nu mai am, cred, nimic de făcut în această afacere. Eram de mult hotărît să...

35 — E peste putință, d-le președinte, îl întrerupse primarul, dacă pînă la trei ore trebile nu s-ar lămuri, eu am să arestez pe toți străinii aflători în oraș. Ș-apoi, mai-nainte de toate, depeșa trebuie s-o semnăm cîteșipatru.

40 Primarul luă hîrtia și în grabă scrise următoarea depeșă:

„Avînd destule motive de a bănuî că, din cauze necunoscute, liniştea publică va fi turburată de populaţiunea română din acest ţinut, vă rugăm, cu supunere, să binevoiţi a dispune să ne vină îndată un ajutor suficient pentru suprimarea revoluţiunii eventuale. Administraţiunea locală a luat toate măsurile spre a împedeca izbucnirea în seara de astăzi.“

VIII

10 Expediind depeşa, primarul luă imediat cele mai necesare dispoziţiuni spre a se informa despre mişcările românilor.

Mai-nainte de toate se informă de localul unde au să se adune românii, luă cunoştinţă de scopul adunării şi de numărul celor adunaţi, ordonînd să i se facă o
15 listă de numele celor mai notabili dintre dînşii. După toate aceste, luă dispoziţiuni să se ţină în vedere şi să se observe toate mişcările lor.

Patru oameni de încredere se porniră pe dată călare să străbată împregiurimile oraşului pînă la satele
20 megieşe şi să raporteze despre tot ce vor fi întilnit, despre tot ce vor fi văzut.

Căpitanul primi ordinul să aresteze, dar fără zgomot, pe toţi cei ce vor fi purtînd arme în localuri publice.

25 Însuşi primarul încălecă şi făcu o revistă de-a lungul stradelor mai însemnate ale oraşului.

Nimic neobişnuit. Cu toate acestea, nu ţinea minte să mai fi văzut o mişcare atît de zgomotoasă în oraş. Nu întilnea un om în cale-i fără să-l preocupe. Mai ales pe uliţa mare, în apropierea bisericii şi a şcolii româneşti, se simţea turburat.

30 Din cele ce aflase din lista proprietarilor şi mai ales de cele cuprinse în raportul căpitanului, bănuielile d-lui Féleki i se înfăţişau atît de fireşti, încît nu se mai putea îndoi. Tocmai pentru aceea însă înfăţişarea destul de obicinuită a oraşului şi aerul atît de nevinovat cu care îl salutau românii adăugau la îngrijările sale. Negreşit, gîndea el, dintre români nu sunt iniţiaţi în
35 complot decît fruntaşii, de la care atîrnă voinţa celor-

lalți. În curtea școlii nu văzuse decît vreo treizeci de oameni, între care cîțiva preoți și dascăli.

5 Toți aceștia erau din satele de prin pregiur, și fiecare din ei dispunea de o parte a satului; cu toate aceste, trebuie să afle ceva urme și dovezi. Planul este urzit cu atîta dibăcie — credea el — încît era cu neputință a străbate printr-insul. Aceasta-l dispera. În această stare sufletească se întoarse la primărie, unde îl așteptau mai multe raporturi și un ofițer de ordonanță.

10

IX

Între noauă și zece ore înainte de amiază toți proprietarii caselor însemnate cu cruci roșii primiră următoarea adresă secretă:

15 „Salutare patriotică!
Astăzi dimineața s-a constatat că pe casa d-voastre, ca și pe toate casele nelocuite de români, o mînă necunoscută a făcut cruci cu cretă roșie. Atît aceste cruci roșii, cît și alte împregiurări ajunse la cunoștința acestui
20 oficiu justifică bănuiala că populația română din oraș și dimpregiur, agitată și amăgită de oameni ambițioși și răuvoitori, are de gînd să turbure astă-seară liniștea publică.

Administrația locală a luat toate măsurile cuvenite pentru asigurarea liniștei, făcînd arătarea cuvenită
25 înaltului guvern regesc al trebilor dinlăuntru și cerînd ajutorul armatei.

Vă comunic aceste spre a vă scuti de orice grijă și a vă cere concursul patriotic în ceea ce privește susținerea ordinii!

30 Primăria a găsit de cuviință a lua următoarele măsuri și a vă invita să le respectați și să faceți ca ele să fie respectate de toți casnicii d-voastre:

35 1) Să păstrați cea mai adîncă tăcere despre toate cele privitoare la prezenta adresă, fiind încredințați de privegherea administrațiunii asupra tuturor mișcărilor din oraș și dimpregiurul orașului;

2) Să vă păziți de orice atitudine bătătoare la ochi și să stați cu toți casnicii d-voastre acasă; de altminterlea, puteți să ieșiți la plimbare, ca în alte duminici, căci în cursul zilei securitatea nu va fi cîtuși de puțin periclitată;

5 3) Să considerați de datorie d-voastră cetățenească a nu ieși și a nu permite casnicilor d-voastre să iasă din oraș, spre a nu da prin această motive de bănuială, cu atît mai mult cu cît administrația nu garantează securitatea decît înlăuntrul barierelor orașului;

10 4) Astă-seară veți lipsi de la reprezentațiunea teatrală atît d-voastre, cît și casnicii d-voastră, fără să lipsiți însă a vă face pregătirile și fără să spu-neți cuiva că nu veți merge.

15 Pe deplin încredințați de cumpătul patriotic al d-voastră, subsemnatul oficiu nu se îndoieste cîtuși de puțin că va avea acest concurs al d-voastră.“

Îndată după trimiterea acestei adrese, d. primar primi următoarea telegramă din Pesta:

20 „S-a dat ordin d-lui comandant din Sibiu, generalul baron de Lauffenteich, să se pună în înțelegere cu d-voastră, consignînd, deocamdată, un regiment de infanterie și o baterie de artilerie. Vă cer imediat un raport detaliat despre situațiune.“

25 Primind depeșa, primarul trimise îndată pe ofițerul de ordonanță la d-l colonel comandant și pe secretar la d-l președinte, spre a-i invita la consiliu.

30 Pînă la sosirea lor, primarul se așeză la masă și începu să citească raporturile intrate în absența sa, spre a-și aduna elementele raportului ce trebuia să înainteze guvernului.

35 „Noauă persoane au fost arestate pentru că s-au găsit arme asupra lor, doauă în oraș, patru în apropierea orașului, doauă s-au găsit într-un sat megieș și una în curtea receptorului Constantin Bocesan. Toate aceste arestări s-au făcut fără nici un zgomot și aducîndu-se respectivii la primărie sub diferite pretexte, fără a bănui că vor fi arestați.“

Primarul era mulțumit.

„În curtea bisericii s-au numărat peste trei sute de oameni, iar în curtea școlii, treizeci și opt. Între aceștia erau nouăsprezece preoți și douăzeci și trei oameni cu haine negre, dascăli negreșiți.

5 În ulița Pîrtul-de-Jos a fost o încăierare: cinci oameni din satul Gropile au bătut pe doi gardiști care intraseră la dinșii. Unul din gardiști s-a transportat la spital, iar cei cinci oameni s-au arestat.“

— Nimic! nimic deosebit, zise primarul supărat.
10 Dar să vedem pe celelalte.

Luă o altă hîrtie. O coală întreagă scrisă! O desface și citește:

„Domnule primar,

15 În urma unui incident regretabil, petrecut astăzi între opt și nouă ceasuri în ulița Pîrtul-de-Jos, cinci persoane au fost arestate de poliția locală, și anume: Petrea Vrănuț, Eftimie Cornuleț, Ștefan Repede; afară de aceștia, un fiu și o slugă ai acestui din urmă, toți cinci din comuna Gropile. Această arestare a produs cea
20 mai tristă impresiune asupra tuturor celor ce cunosc pe arestați, nu numai pentru că toți aceștia sunt oameni cu avere și capi de familie, veniți în oraș ca reprezentanți ai consătenilor lor, ci și pentru că ei au fost provocați prin insulte de către agenții poliției, ceea ce naște bănuiala
25 că dinadins s-a căutat pretext pentru arestarea lor. Stînd ca oameni pacinici lîngă trăsurile lor, ei au fost întîmpinați cu vorbe necuviincioase de către gardistul Kecskés Mátyás, care a mers cu insultele pînă a le atribui intențiuni revoluționare, amenințîndu-i că vor fi împușcați
30 cu toții ca niște cîni de români ce sunt.“

Primarul, aprins de mînie, se opri un moment.

— Suntem trădați! exclamă el, sculîndu-se desperat.
Apoi citi mai departe:

35 „Veți înțelege, d-le primar, că asemenea vorbe necumpanite puteau prea ușor să provoace un răspuns tot atît de primejdios. Cu toate că arestații nu și-au pierdut cumpătul decît numai atunci cînd gardistul voia să pună mîna pe dinșii și cînd, durere, în înfierbîntarea momen-

tului, au trecut peste marginile în care ar mai putea fi dezvinovați. Vă rugăm însă să binevoiți a-i pune în libertate pe garanția noastră, a celor subsemnați; vă rugăm cu atât mai mult că, dinprotivă, s-ar justifica bănuiala că

5 arestarea lor n-a fost decât o manoperă pentru împiedicarea reușitei Partidului Național, ceea ce ar agita spiritele și ar umplea populațiunea de indignațiune.“

Primarul puse hirtia pe masă și se așează obosit. În acel moment intră colonelul.

10

X

În vremea aceasta orașul își schimbă fața. Îndată dimineața, colonelul intruni pe toți ofițerii garnizoanei în cazarma cea mare.

— Domnilor!... Da! Domnilor — zise el adresându-se către corpul ofițerilor și oprindu-se un moment pe gânduri — este de prisos să vă vorbesc mai departe. Astăzi cazarma va sta ca în timp de asediu: veți sta cu toții în cazarmă, fiecare la compania sa; nu veți comunica cu nimeni în oraș și veți sta gata în fiecare

15

20

moment să ieșiți la semnalul de alarmă. Cred că ne-am înțeles!

Ofițerii înțelegeau — după regulament. Colonelul le vorbise cu atita răceală, încît nimeni nu bănuia nimic. Credeau că este vorba de vreo manevră de

25

cazarmă. Dar tocmai pentru aceasta ofițerii erau supărați, căci, ziceau ei în gândul lor, pentru asemenea distracțiuni d-l colonel putea să-și aleagă o altă zi, nu chiar duminica. Nimeni însă nu cuteza să zică o vorbă, ci fiecare își înghițea necazul.

30 Peste puțin timp s-adunară companiile și li se citi ordinul de zi.

În acest ordin însă erau două puncte foarte supărătoare: întâi, că numărul gardelor trebuia îndoit, și-al doilea, că nimeni nu putea să iasă ori să intre

35

fără voia ofițerului. Cazarma era închisă. Soldații vedeau în acest ordin o pedeapsă disciplinară. Ei erau supărați pe superiorii lor și mai ales pe sergenți, căci,

după credința lor, aceștia vor fi urzit această măsură. Sergenții erau supărați pe ofițeri, și ofițerii, după cum văzurăm, erau supărați pe comandant. Astfel, în întreaga populație a cazarmelor era o fierbere tănuită.

5 După trimiterea însă a ofițerului de ordonanță la primărie, tăcerea încetă. Această măsură neobișnuită îi făcea pe oameni să se întrebe ce o să iasă din toate acestea? Ce vrea ofițerul de ordonanță?

10 Oamenii se uitau cu aer de curiozitate unii la alții, dădeau din cap, dădeau din umeri și, în fine, începură a șopti în taină, adunîndu-se grămezi-grămezi, agitîndu-se din ce în ce mai tare.

Ce este aceasta? Ce o să fie? Pentru ce toate acestea?...

15

XI

Orășenii nu știau nimic de toate cele ce se petreceau în cazarmă. Ei erau ocupați cu pregătirile pentru teatru, încît nu le rămînea vreme să se gîndească la cele ce se petreceau împrejurul lor. Unii alergau în dreapta, alții în stînga; ulițele erau pline; piața bijbăia ca un stup; prăvăliile erau indeseuite. Nu era numai duminică, ci și o zi de serbare neobișnuită.

După nouă ceasuri dimineața, proprietarii de case primesc adresele secrete.

25 Ca printr-un ordin de comandă, ulițele se deșertară. Porțile și prăvăliile se închid una după alta. Pe la zece ore ulițele erau părăsite. Numai pe ici, pe colea se mai zărea cîte un slujbaș al primăriei, cîte un om care nu știa nimic de cele ce se petreceau, ori cîte unul
30 care se grăbea în fuga mare a sosi cu o clipă mai curînd acasă.

Înfățișarea orașului era ca în ziua de Paști, cînd toată lumea e la biserică.

35 Adresa secretă a primarului a avut drept efect tocmai ceea ce voia să înlătore: ea a produs o panică în tot orașul.

Bărbații erau serioși, îngrijați, furioși sau exaltați. Femeile plîngeau, și multe din ele leșinau. Toată lumea își ieșise din fire. Nu mai știau ce să facă, cum să scape,

unde să fugă, unde să-și ascundă comorile. Se certau, se acuzau unii pe alții, învinovăteau administrațiunea, osindeau guvernul și blăstămau pe români; prea puțini aveau încredere în ocrotirea puterii publice; cu atât mai mic era numărul acelor care, citind și recitind adresa secretă, nu puteau de loc s-o înțeleagă și se îndoiau că pericolul ar fi atât de iminent. Cu toate acestea, ei aveau dinainte-le adresa primăriei, vedeau crucile roșii și mintea li se oprea în loc. Cei mai mulți nu făceau nimic; unii, mai șireți, ieșeau în uliță, priveau în dreapta și în stînga, și cînd credeau că nu-i vede nimeni, ștergeau crucile roșii de pe pereții lor. În scurtă vreme mare parte din crucile roșii erau rase cu cuțitul ori spoite cu var.

Cei mai fricoși se hotărîră să fugă. Pe drumul despre Sibiu, în interval de o oră, ieșiră noauă trăsură încărcate; oamenii mai serioși însă alergară îndată la primărie, spre a se încredința înșiși despre situațiune; iar alții se grupau cu amicicii lor la locuri anumite, spre a se sfătui.

Pe cit de părăsitate erau însă ulițile, pe atât de mare era îmbulzeala la biserica cea românească și la școala de băieți.

Nu era suflet de om care să fi lipsit azi de la biserică. De cîteva zile se făcuseră pregătiri pentru ziua de astăzi.

Încă de ieri după-amiază sosise comisarul consistorial, părintele asesor metropolitan, dimpreună cu alte persoane mai însemnate din Sibiu, căci azi avea să fie alegere de protopop.

Mare parte din delegații satelor au venit de ieri seara; ceilalți au sosit astăzi dimineața: numai preoți, dascăli, notari și săteni de frunte.

Erau doi candidați, dintre care unul administrator protopopesc. La sfînta liturghie aveau să slujească împreună, să-i vadă poporenii și să-i cunoască pe amîndoi. Afară de aceasta, la „chemarea Duhului sfînt“ avea să pontifice părintele asesor metropolitan, va să zică trei protopopi, asistați de noauă preoți, adecă în total doisprezece duhovnici. În fine, școlarii aveau să țină corul și cei mai vestiți cîntăreți dim-

pregiur să țină strana. Avea să fie o zi cum n-a mai fost, cum nu s-a mai pomenit în acest oraș.

Încă de dimineață erau pline nu numai biserica, ci și curtea bisericii.

5 Oamenii stăteau de vorbă și, ca totdeauna la asemenea ocaziuni, se împărțeau în două cete. Unii erau pentru un protopop, alții pentru altul. Cei mai mulți însă stăteau nehotărâți, așteptând să-i vadă pe amândoi la altar.

10 Dară partea cea mai luminată și mai ales delegații și-au luat poziție față de candidați. Ieri seara se ținuse la școală o întrunire în care însă oamenii nu s-au putut înțelege. Toți admiteau că părintele administrator
15 cîntă și vorbește mai frumos, dar se bănuia că el ar fi avînd relații cu maghiarii. Așa fiind, partida națională îl considera drept renegat și lupta din răspuțeri, pe față, contra lui.

Cu cît se apropia alegerea, cu atît creștea și agitația. În cursul sfintei liturghii oamenii și intrau, și ieșeau
20 din biserică; vorbeau încet; p-afară se și certau; fiecare se silea să întărească pozițiunea candidatului său. De cînd au intrat însă în sfînta liturghie, partida părintelui administrator părea că crește. Glasul părintelui străbătea ca un fior prin mulțime; pe lângă aceste,
25 era om înalt și frumos, pe cînd concurrentul lui părea un popă de la sate pe lângă dînsul... Partida națională se agita cu atît mai mult în fața criticei pozițiuni a candidatului său.

Deodată, unul cite unul, oamenii încep să iasă din
30 biserică... Șoapte, zgomot... vorbe aprinse.... Într-o clipă se răspîndi vestea că poliția ar fi arestat pe trei dintre delegații Partidului Național.

Cîțiva inși alergară la primărie și se întorc turburați
înapoi. Agitația crește ca un roi, și în scurtă vreme
35 nimeni nu se mai îndoieste că părintele administrator s-a pus în înțelegere cu maghiarii. Atunci partida lui se reduce abia la vreo zece oameni, care îl cunoșteau mai de aproape. Aceștia, simțînd pe dată greutatea situațiunii, se hotărăsc și adresează acea petițiune
40 primarului prin care cereau libertatea arestaților pe garanția lor.

Purtătorii petiției se întorc fără rezultat, căci primarul nu era la primărie. Dînșii însă asigurau că arestații vor fi eliberați pe dată.

5 Acum însă nici libertatea arestaților nu mai putea domoli spiritele. În altar preoții scurtau textul liturghiei; în strană dascălii schimbau tipicul; toate mergeau numai de-a valma.

10 Mai-nainte de zece ceasuri liturghia se sfârși și lumea ieși toată în curtea bisericii. Bărbați, femei, copii, cu totul ca trei mii de suflete, se mișcau în amestec agitat prin curtea cea mare; bărbații discutau înfierbîntați, femeile steteau timide, iar copiii săltau și țipau, dezmiardați de acest zgomot. Unii voiau una, și alții voiau alta; unii propuneau, alții nu primeau; era o fierbere grozavă, în care nu puteau ajunge la nici o hotărîre. Unii ziceau că ar fi bine să meargă cu toții la primărie și să nu se miște din loc pînă nu vor izbuti să libereze pe cei arestați; dar acum nu mai era vorba de arestați; vorba era de insulta ce li s-a făcut. Au fost numiți „revoluționari“, au fost numiți „cîni de români“. Toți doreau o răzbunare.

În această învălmășeală, un om de statură mai înaltă se ivește pe treapta cea mai înaltă de la intrarea bisericii. Este avocatul Romulus Tiberian.

25 — Fraților! strigă el cu glas răsunător.

Într-un moment oamenii făcură roată împregiurul lui și zgomotul amuți.

Toți ascultau, căci în această încurcătură toți simțeau trebuința să audă o părere lămurită.

30 — Fraților, cuvîntă din nou oratorul. Nu e nimeni între noi care să nu fie intristat văzînd că în această zi, ce pentru noi constituie una din cele mai frumoase sărbători, nici unul măcar din cetățenii maghiari n-a găsit de cuviință a se face părtaș la bucuria noastră. Ne revoltă cînd ura lor merge pînă a ne insulta, numindu-ne „revoluționari“ și „cîni de români“, întăritînd astfel pe cîțiva frați de ai noștri și în urmă arestîndu-i. Toate acestea nu puteau și nu pot avea alt scop decît să agiteze și să turbure armonia între noi și să ne provoace la fapte nechibzuite. Ei caută pretext să împedecce
40 alegerea de astăzi și să ne compromită în fața lumii.

Orbiți de pasiune, ungurii nu prevăd urmările ce pot avea atari măsuri nehibzuite, nu vor să se gindească la răzbunarea ce poate cădea asupra lor întăritind pe pacinicii români. De aceea să ne arătăm mai tari
5 decît dinșii, să nu ne lăsăm să ne amăgească și să păstrăm cumpătul, căci numai astfel putea-vom păstra demnitatea noastră. Dar trebuie totodată, nu ne este permis să trecem cu vederea insulta ce am suferit în
10 ziua de astăzi: să cerem satisfacție; dar să o cerem acolo unde ne este sigură speranța să fim ascultați. Fraților, fiți liniștiți și să urmăim a încheia în liniște ziua de astăzi... Înălțatul împărat a fost totdeauna ocrotitorul nostru: îi vom așterne și de astă dată plîngerea noastră prin o deputațiune!...

15 Tiberian voia să-și urmeze discursul, dar mulțimea inepu să strige și să se miște exaltată. Oamenii își aruncau pălăriile în aer, cădeau în genunchi și își făceau cruce, binecuvîntînd pe împăratul.

20 Cu toate aceste, spiritele continuau a se agita și setea de răzbunare se aprindea din ce în ce mai mult.

XII

Pe cînd românii parte stăteau turburați în curtea bisericii, parte discutau serioși în localul școlii, orașul tremura, cazărmile fierbeau în ascuns, primarul buiguia
25 tot în ascuns, indecis, în comisia permanentă, iară el, nenorocitul urzitor al acestei situațiuni, Féleky Zoltán, umbla, ca ieșit din fire, pe strade.

După ieșirea sa de la primar, el deveni gînditor. Comunicînd unui cerc mai larg ideile și temerile sale,
30 ele perduseră o parte din farmecul lor. Traversînd ulițele, el vedea trecînd oameni ca de comun pe lîngă dînsul, și oricîtă osteneală își dădea, nu mai putea citi în fețele lor prevestirea unei zile de grozăvii. Toate păreau ca alte dăți.

35 Sosind acasă, Zoltán întreprinse o plimbare pe podeala casei, gînditor, neliniștit, frămîntîndu-se în lupta cu cugetările sale. Parcă nu putea înțelege de unde și pînă unde un pericol atît de iminent! Mîntea

ii sta pe loc, și el nu se putea nici într-un fel decide. Se lăsă dar în voia întâmplării.

5 El primi adresa secretă a primarului și, citind-o, tremura ca o frunză de plop. I se părea prea serioasă această adresă, prea plină de prevestiri și oarecum prea afară de orice asemănare. Își înfățișa efectul ce trebuia să producă în oraș, spaima, încurcătura, nenorocirile și toate urmările ei...

10 — Dar nu e cu puțință! strigă deodată, cuprins de agitare. Este o încurcătură.

Și zicînd aceste, își luă pălăria și ieși, ca turbat, pe stradă, fără să știe însă unde o să meargă. Vedea clar că nu poate să fie, și totuși nu înțelegea pentru ce nu ar putea fi; simțea însă, oarecum, că nu poate să fie...

15 „Nu! își zise el din nou. Nu se poate“, și se hotărî să meargă la primărie, să împărtășească primarului această convingere a sa... Pe drum el se hotărî să meargă mai întii la prietenul său, spre a se înțelege cu dînsul, și pe urmă să meargă împreună la primărie. Se întoarce și își schimbă direcția. Dar cînd se apropie de casa prietenului, se opri pe loc.

„Ce să caut la el? Ce-mi poate spune el? Cu ce mă poate lumina el?...“ și cu aceste reflecțiuni se întoarce și se hotărî să plece de-a dreptul la biserica românească.

25 „Da, își zise el, îi voi întreba pe ei înșiși, pe români, să-mi spună: pentru ce au făcut aceste cruci? ce vor? ce fac? ce gîndesc?“

Astfel o porni spre biserică.

30 Vro zece minute Zoltán străbătu cu pași repezi stradele una după alta. Toate erau deșerte, casele închise, oamenii numai pe ici, pe colo, cu aerul îngrijării pe față; întreaga înfățișare a orașului îl turbura. În sfîrșit zări în depărtare o patrule: patru soldați și un sergent. Un fior rece trecu prin vinele lui. Ce vor 35 acești oameni? Ce caută?

XIII

Era însă în oraș un grup de suflete care nu știau nimic de toată această încurcătură: actorii, dimpreună

cu tot ce era în hotel... Dar... aci s-au fost îngrămădit alt fel de necazuri.

5 Deja des-de-dimineată directorul Kósza Bandi înghitea la necaz, încît i se amărise ziua chiar din revărsatul ei.

Lógó Marczy plecase la Bălgrad ca să pregătească localul, locuințele și publicul. Și el a cerut să cheltuiască pe drum mai mult decît i se cuvenea.

10 După aceasta avu ceartă cu purtătorul de afișe. Dar se debarasase și de acesta... Vorba era acum de repetiție. Dar aceasta nu se putea ține pînă să se întorcă băiatul trimis după actori. Erau noauă și jumătate trecute. Băiatul nu mai venea.

15 În fine băiatul se întoarce. El spune că un actor e beat, altul s-a bătut astă-noapte și i s-a spart capul etc... lucruri în urma cărora repetiția era cu neputință.

— Să fiți ai dracului cu toții! strigă directorul desperat.

20 Preste puțin, însă, el se mîngieie, zicîndu-și: „Mai este vreme pînă deseară“. În acel moment intră Peti, afișierul, sfiicios, cu afișele subțioară.

Amîndoi, directorul și afișierul, se uită îndelung unul la altul.

25 — Ce? cum? răcnește directorul ca turbat. N-ai împărțit afișele?

— Stai, d-le director, stai, răspunde băiatul tremurînd. Sunt închise toate casele la care aveam să duc afișele. În zadar am bătut la uși... Nimeni nu era acasă, sau că nu voiau să-mi deschidă ușa.

30 — Ești un dobitoc și jumătate!, răcni din nou directorul.

— Ba ești dobitoc d-ta!, răspunse băiatul imperpinent.

35 Și apoi ceartă, și apoi injurături, pînă cînd Peti, băiatul, sfîrși prin a-și cere cei 80 de creițari, plata purtării afișelor. Directorul pretindea ca mai întîi de toate să împartă afișele. Vorbă din vorbă... una mai blîndă, alta mai aspră.

40 În sfîrșit băiatul iarăși plecă să poarte afișele, iar directorul Kósza Bandi se așeză la o masă și-și ceru o litră de vin...

Împărtitorul luă iarăși ulița de-a lungul, cu afișele, și, trecînd din cotitură în cotitură, deodată zări mulțimea adunată în curtea bisericii românești, și apucă într-acolo.

5 În aceeași vreme Zoltán venea din direcția opusă, și patrula, pe care el o pierduse din vedere, venea pe o ulicioară strîmtă de la deal la vale. Cam în același moment sosiră toți trei din trei părți înaintea bisericii.

10 Mulțimea se mai liniștise puțin după ce ascultă cuvîntarea oratorului Tiberian. Dar tot mai erau grupe de oameni ce păreau nemulțumiți și discutau cu foc între dinșii. Cea mai mare parte însă era mai mult decît mulțumită, era veselă, căci i s-a dat prilej să ridă de unguri.

15 — În ciuda lor, chiar în ciuda lor, vom face cum ne-o plăcea! suna din toate părțile și între acestea pregăteau ședința.

În apropierea uliții vreo douăzeci de tineri stăteau grămadă.

20 Unul propunea să ia o muzică, să străbată cîntînd toate ulițele, pînă tîrziu noaptea. Altul propunea să cumpere masalale și să facă o demonstrație cu ele noului ales, noaptea tîrziu, cînd maghiarii se vor fi culcat. Ei discutau, dar nu se puteau decide nici într-un fel. Numai asupra unui punct se înțelegeau cu

25 toții: că trebuie făcut ceva. Atunci sosi și Peti, afișierul, și se opri înaintea oamenilor cu afișele subsuoară.

Unul dintre tineri se apropie de dînsul și-l întrebă ce are subțioară?

30 — Afișe — răspunde el, dîndu-i o foaie — afișe pentru teatru.

— Bravo! zise acesta. Și întorcîndu-se spre trupă: Teatru, strigă el, teatru maghiar! Astăzi seara ne ducem cu toții la teatru.

35 — Bravo! ne ducem la teatru! strigară mai mulți.

— Mofturi! observă unul dintre ei, cu aerul mai serios. Credeți că este ceva de acel teatru?

— Tocmai pentru aceea! Cu atît mai bine. Vom merge să-i necăjim pe unguri, să ridem de ei...

40 — Bravo! strigară toți, și într-o clipă năvăliră asupra afișerului, apucîndu-i toate afișele de subțioară.

Afișerul rămase turburat privind la oameni, care făceau haz cetind afișele.

— Domnilor — zise el, în fine, sfiicios — sunt cruci roșii pe casele d-voastre?

5 Zoltán, care era și el de față la toate acestea, îngălbeni, apoi roși și începu să tremure.

— Cruci roșii!? strigă el. Cum cruci roșii? Cruci făcute pe părete cu cretă roșie? Ce știi d-ta despre ele?

Toată lumea se adună împregiurul lui.

10 — Da, cruci roșii! răspunse afișerul. Lógó Marczi, mai-nainte de a fi plecat la Bălgrad ca să pregătească cele de cuviință pentru trupă, mi-a însemnat toate casele la care am să duc afișe cu cruci roșii, cruci făcute cu cretă roșie.

15 Zoltán stete un moment incremenit. I se oprise respirația, era să cadă de pe picioare.

— Domnilor!, strigă el deodată. N-are să fie revoluție! N-avem să fim uciși! Eu sunt un mizerabil! Să mergem la primărie... Și zicind aceste, începu să fugă spre primărie, strigând neincetat: „Trăiască patria! Trăiască libertatea! Trăiască frățietatea!”

Toți citi il vedeau și il auzeau alergau după dînsul, crezînd că e nebun.

25 În cîteva minute ulițele despre primărie erau pline. Era o invălmășeală care avea înfățișarea unui asalt asupra primăriei.

Deodată se aude o împușcătură din curtea primăriei.

30 În acel moment tobele și trîmbițele dau semnalul de alarmă în cazarmă, și din turnul bisericii ungurești clopotele anunță pericolul suprem.

— E foc! e foc! s-aude din toate părțile, și oamenii fug înspăimîntați, fiecare încotro i se pare că poate fi focul. Cei mai mulți își urmau pasul spre primărie.

XIV

35 Sosind la primărie, Zoltán găsește porțile închise. Tobe, trîmbițele, clopotele, strigătele oamenilor și porțile închise il desperau.

— Deschideți porțile! strigă desperat. N-are să fie revoluție. Actorii au făcut crucile roșii. Românii n-au să neucidă.

5 În zadar, porțile nu se deschid. Mulțimea, auzind și ea tobe, trîmbițe, clopote și văzînd porțile închise, începu și ea să se aprindă. Auzea vorbindu-se de revoluție, de moarte și de cruci roșii; auzea și nu înțelegea nimic din ceea ce vedea, din ceea ce auzea.

10 Zoltán zbiară, țipă, dar în zadar. În momentul acesta apare în cellalt capăt al străzii o trupă de soldați pe deplin armați. Sunt două companii, cu maiorul Vutkevich, călare, în frunte.

Lumea vede și rămîne uimită.

15 Tot în această clipă se deschide o fereastră, și primarul se ivește, palid ca ceara, în fața mulțimii.

— În numele legii — strigă el cu glas tremurător — vă provoc să vă depărtați, să vă duceți fiecare pe la căminele voastre, ori dacă nu, ordon armatei să dea foc.

20 Uimirea mulțimei crescuse și mai mare.

— Domnule primar! strigă Zoltán răgușit. N-are să fie revoluție! Crucile roșii sunt făcute de către actori!

25 — Cum sunt făcute de actori?! strigă primarul încremenit.

30 Apoi roșește ca un bujor, acuși iară îngălbenește ca ceara; stă nemișcat ca o stîncă și nu mai poate spune un cuvînt; vede mulțimea adunată în fața porților închise, vede armata apropiindu-se cu pași măsurați, aude clopotele și trîmbițele, vede, aude și nu știe dacă toate acestea sunt realitate, ori este numai vis.

— Să se deschidă porțile! strigă deodată cu glas înăbușit primarul, retrăgîndu-se de la fereastră.

*

35 Peste un ceas, ulițele erau pline ca stupul și orașul avea înfățișarea unei case de nebuni.

De la primărie ieșea o ceată ca două mii de oameni înaintînd de-a lungul stradei mari spre biserică. În frunte pășeau doi stegari cu stindarde naționale tricolore

ce fluturau în aer; între ei, primarul, cu consilierii săi. După ei urmau arestații, orchestra cîntînd *Marșul lui Rákóczy*, și mulțimea era entuziasmată. O altă ceată ieșea de la biserica românească.

5 Părintele administrator a fost ales prin aclamațiune. El pășea în fruntea mulțimii, între două steaguri, urmat de o mulțime entuziasmată și de o muzică ce cînta *Marșul lui Mihai Viteazul*.

10 În piața cea mare cetele se întîmpinară cu strigăte entuziaste.

Oamenii cîntau, rideau, plîngeau, jucau, se îmbrățișau, își cereau iertare, promițînd a nu mai trăi izolați unii de alții, încredințîndu-se că nu mai au de ce să se teamă unii de alții și de ce să se urască, și astfel petrecură pînă seara împreună.

15 Seara se aprinseră masalalele și orașul răsună pînă la miezul nopții.

Mai-nainte de a se culca, primarul adresă guvernului următoarea depeșă:

20 „*Grație patriotismului românilor, în oraș domnește cea mai deplină armonie.*“

I

Cap deschis și fire potolită!

5 Lasă că era cu deosebire deștept, dar mai și citise mult, știa multe, îi erau ochii deschiși pentru toate și avea darul de a spune cu toată cumpenirea ceea ce gindea, încît era o mare mulțumire să-ți petreci timpul stînd de vorbă cu el.

10 Făcuse doi ani la Universitatea din Paris, unde se înscriesese la Facultatea de medicină. În loc însă de a face studii de anatomie și de fiziologie, el își indulcea viața citind operele clasicilor francezi, vizitînd teatrele, concertele și galeriile de tot felul, asistînd la conferințe și adîncindu-se în tainele botanice, pentru care prinsese o mare slăbiciune. În cele
15 din urmă s-a pătruns de convingerea că nu face nici el pentru medicină, nici medicina pentru el, și a luat hotărîrea de a se pregăti pentru vreo altă carieră, mai potrivită cu înclînările lui.

20 Era, ce-i drept, împotriva firii lui de a se silui pe sine însuși, dar adevăratul adevăr era că el nu numai din capul lui luase hotărîrea aceasta.

25 Tatăl său, toptangiu în brașovenia din București, murise încă mai-nainte de a fi plecat el la Paris, iar mamă-sa, care nu mai avea alt copil, trăia, așa-zicînd, numai de dragul lui. Avea de ce, căci, pe lîngă toate celelalte, mai era și un tînăr chipeș și binefăcut,

totdeauna cuviincios și bine cumpănit, cu deosebire curat în întreaga lui înfățișare, și ținea mult la mama lui. Aceasta era deci cuprinsă de o firească mîhnire cînd se gîndea că vor trebui să mai treacă ani și iar

5 ani de zile pînă ce el va fi ajuns să-și ia diploma de doctor și să se așeze ca om la casa lui.

Apoi Negrea mai era și ca un fel de miel care sugerează la două [oi], și anume mai avea o mătușă bogată, sora tatălui său, văduvă fără copii, care-i și alesese

10 drept pereche potrivită o verișoară, nepoata răposatului ei soț, care ținea la el și pentru care avea și el oarecare slăbiciune, încît îi purta mereu portretul la sine.

Era deci și-n gîndul mătușei că ar fi fost curată nebulie de a se mai canoni ani de zile de-a rîndul spre a-și lua diploma de doctor, cînd el era și de altmîntrelea om deștept, știa multă carte și moștenise, ba mai avea să moștenească destulă avere pentru ca să poată trăi în toată lărgimea.

15

El s-ar fi și întors acasă dacă n-ar fi prins slăbiciune de botanică. S-a înscris deci, de dragul botanicei, la Universitatea din Viena, mai în apropiere de orașul lui, iar aici s-a încurcat în geografie, apoi în geologie și-n chimie. Muncea omul întins și fără de răgaz, încît

20

25

și-ar fi fost milă de el dacă nu te-ai fi incredințat în fiecare clipă că făcea aceasta numai pentru mulțumirea lui sufletească.

Nici că obosea vreodată. Noi îi ziceam „Bătrînul“, nu numai pentru că era mai în vîrstă decît cei mai mulți dintre noi, ci și pentru că era bătrîncios și chibzuit în toate ale lui. Ținea să fie totdeauna bine îmbrăcat, să se hrănească bine, să-i fie locuința frumoasă, aerisită, curată și bine mobilată și să se împărtășească din toate distracțiunile plăcute: ar fi fost

30

35

impotriva firii lui să stăruie în vreo lucrare pe care n-o urma cu toată inima. Deși era deci, după cum se zice, tare-n materiile pe care le studia, el nu se zorea să se prezinte la examene. Cu toate acestea, mulți îl pizmuiau și toți erau de părere că el o să ajungă un

40

om foarte însemnat.

Dar Bătrînul nostru nu era om fără slăbiciuni. Din
cînd în cînd, simțindu-se-n apele lui, el scotea din
buzunar portretul „viitoarei“ sale și nu puteai să-i
5 era foarte simpatică și că împărtășeai, în toate amă-
nunțele lor, părerile lui în ceea ce privea viața casnică.

Apoi, pornit o dată, el nu mai sfîrșea: dedea uitării
botanica și geografia, geologia și chimia și-și desfășura
10 toată știința enciclopedică spre a arăta că de căsnicie
atîrnă nu numai fericirea fiecărui om îndeosebi, ci
totodată și bunul mers al societății, și că cea dintîi
datorie a omului, atît față cu țara sa, cit și față cu
părinții săi, este să-și întemeieze cit mai curînd viața
casnică și să poarte grijă de soție și de copii.

15 — Omul necăsătorit — zicea el rostînd vorbele rar
și răspicat și bătînd cu degetul în masă — orișicît de
multe și de mari i-ar fi vredniciile, e deopotrivă cu
ramura stearpă în pomul plin de flori roditoare.

Nici c-ar fi putut să vorbească altfel un om cum-
20 pănît ca dînsul, care avea nu numai o mamă, ci și o
mătușă bogată, ba chiar și o verișoară foarte gentilă,
care țineau să-l vadă cit mai curînd așezat la casa lui.

El însă stăruia să arate că de aceeași părere au
fost oamenii înțelepți ai tuturor timpurilor, că atît
25 Roma, cit și alte state au crescut și s-au întărit cită
vreme familia a fost bine așezată, și că pînă chiar și
Confuciu al chinezilor pune familia mai presus de
toate. Știa pe de rost legile prin care Iuliu Cezar
punea sarcini grele asupra celor trecuți de oarecare
30 vîrstă fără ca să se fi căsătorit și era pe deplin dumirit
asupra impregiurărilor în care s-a prăbușit societatea
romană după slăbirea legăturilor familiale.

Avea omul multă dreptate și știa să le spună toate,
încît era o plăcere să-l ascuți. Steteam cu toate aceste
35 citeodată pe gînduri, căci îmi dedeam seama că
verișoara cea gentilă nu va fi avînd slăbiciune nici
pentru botanică și geografie, nici pentru geologie și
chimie.

40 — Ce-ar fi adecă, i-am zis într-un rînd, dacă ea
și-ar pierde în cele din urmă răbdarea și s-ar mărita
după altul?

Negrea se uită la mine așa de sperios, încît nu-l mai cunoșteam. Era parcă cel mai pățimaș om, care ar fi fost în stare să săvîrșească faptele cele mai crunte.

5 — E oare cu puțință!? grăi dînsul. Uiți că mi-e verișoară. La noi în familie așa ceva nu se poate. Mare nenorocire s-ar întîmpla, adaugă el încruntat.

După cele spuse de el îmi dedeam cu socoteala că verișoara cea gentilă era nepoata mătușii bogate, care nu-i lăsa nepotului său moștenirea decît dacă el îi va lua nepoata în căsătorie. Era deci la mijloc o dară-veră în care el era neînduplecat și nu-i intra-n minte gîndul c-ar fi putut vreodată să fie nevoit să nu-și urmeze în toată tîgna viața după placul lui.

15 Și a și urmat-o, și noi, care la Viena l-am găsit, tot acolo l-am și lăsat cînd ne-am întors fiecare la ale sale.

II

20 Mult e cîntată fericirea zilelor de copilărie, și nici că mai începe îndoială că-n timpul copilăriei soarele e mai luminos, toate lucrurile din lumea aceasta fiind noi, par mai pline de farmec, simțămîntele sunt mai vii și mai năvalnice, întreaga viață se desfășură cu mai deplin avînt. Cu toate acestea, nu-i mai puțin adevărat că ni se par fericite zilele copilăriei abia după ce au trecut, cînd ne aducem aminte de ele cu un fel de duioșie pornită din gîndul c-au trecut și n-au să se mai întoarcă.

Același fel de duioșie ne cuprinde cînd ne aducem aminte de timpul petrecut la universitate, de prietenii cu care steteam de vorbă, de iluziile ce ne făceam, de mulțumirile senine pe care le aveam din cînd în cînd, fie chiar și de nevoile cu care aveam uneori să ne luptăm. Toate ni se-nfățișează mărite și fărmeacă-toare.

35 Alergînd deci prin lume și căutîndu-mi de treburi, îmi aduceam adeseori aminte de zilele petrecute cu colegii mei de la universitate, între care se ivea totdeauna și Negrea, Bătrînul, care știa atît de multe, era atît de cumpănit în toate ale sale, și acum, după

ani de zile, mi se părea mai presus de oamenii cu care
aveam a face.

5 Mi-l închipuiam întors la București, om așezat la
casa lui și cu mare trecere între concetățenii lui. Mă
miram deci că nu-i găseam numele prin gazete, în
coloanele cărora sunt acoperite, fie cu laudă, fie cu
ocară, atite secături nevrednice de a fi amintite.

10 Cum nu-l știam pe Negrea prea modest, îmi dedeam
dar cu socoteala că era la mijloc vreo întâmplare care-l
silise să-și petreacă viața fie în străinătate, fie retras
la vreo moșie, ceea ce de asemenea se potrivea cu
firea lui.

15 — Aș! mi-a spus Margu, unul dintre foștii noștri
colegi, pe care l-am întâlnit din întâmplare în timpul
unei călătorii prin Bucovina. Se află la București,
tot voinic, rumen, potolit și cu măsură, după cum îl
știi. Rar se întâmplă să nu-l vezi ziua, spre amezăzi
20 ori pe însărate, făcându-și plimbarea pe Podul Mogo-
șoaiiei, aproape totdeauna singur, cu pașii rari și apă-
sați și fără ca să se uite la dreapta ori la stînga, încît
treci pe lîngă el fără ca să te bage-n seamă. Ne-ntîlnim
cîteodată și stăm de vorbă, urmă el; ba într-un rînd
l-am însoțit pînă la el acasă, în Mahalaua Lucacilor.
25 Are casă frumoasă, grădină mare, florărie pentru
plantele exotice, bibliotecă bogată, o frumoasă colec-
țiune de minerale și un laboratoriu chimic.

— Copii are? am întrebat eu.

30 — N-o știu asta, îmi răspunse el; se poate să aibă,
eu însă nu m-am interesat de așa ceva, și după tot
ceea ce am văzut, nu părea a fi om cu soție și cu copii.

Mie mi se părea, din contra, peste putință ca el să
nu fie încă om căsătorit. Nu numai că aceasta nu se
potrivea cu felul lui de a vedea lucrurile, dar mai era
la mijloc și moștenirea mătușii celei bogate, la care
35 nu putea renunța cu una, cu două.

Mă-nșelasem.

Vreo doi ani în urmă l-am întâlnit la Constanța,
unde mă dusesem să fac băile de mare ce-mi fuseseră
recomandate de medicul meu.

40 Era tot omul pe care-l știam, ceva mai matur,
trecut acum de treizeci de ani, deși nu pomădat și

scilivisit, îmbrăcat cu deosebită-ngrijire și curat pînă-n cele mai mici amănunte, înmănușat, purtînd cu un fel de nepăsare bastonul cu miner de argint și oarecum înțepat, încît mă sfiam să intru în vorbă cu el.

5 Deși trecuseră noauă ani de zile de cînd nu ne mai văzuserăm, el m-a recunoscut și, după toate semnele, se bucură că puteam să stăm iar de vorbă.

Chiar de la început a trebuit să-mi dau cu socoteală că Margu avuse dreptate cînd îl socotise necăsătorit. El m-a poftit adecă să luăm masa împreună, ceea ce, fiind căsătorit, n-ar fi făcut fără să-mi spună că avea să mă prezente soției sale.

În timpul mesei m-am dumirit.

15 Aducîndu-și adecă aminte de cele ce-mi spusese odinioară, el se uită la mine zîmbind cu un fel de nepăsare ironică.

— Te vei fi mirînd, îmi zise, că mă găsești încă tot necăsătorit.

20 — Nevoile, răspunsei eu, care silesc pe om să facă ceea ce nu voiește sunt așa de multe, încît nu poți să te miri aflînd că el n-a făcut aceea ce ar fi dorit.

— Da! da! stăruî dînsul. Cel mai nesuferit dintre toate gîndurile este acela de a fi nevoit să faci ceea ce e împotriva firii tale. Acesta e lucrul de care m-am 25 ferit întotdeauna mai mult decît de orice. De aceea — adause cu tonul dăscăliton pe care îl știam — e așa de bine să ai puține slăbiciuni și multe bogății, căci bogățiile te scapă de multe nevoi. Dar lucrul acesta are un cîntec, pe care o să-l deslușim după masă, la 30 cafea, cînd o să putem vorbi în toată tigna, ca odinioară, cînd aveam mai puține experiențe și mai multe iluziuni. Deocamdată, adause zîmbind iar, îți spun numai că erau neîntemeiate îndoielile pe care le aveai în ceea ce privește pe verișoara mea. La mijloc 35 sunt vederile mele asupra vieții casnice, care nu se potrivesc de loc cu stările politice din țara noastră.

Mă uitai mirat la el.

40 — Nu pot, grăi, să-mi dau seamă despre legătura ce-ar putea să fie între viața casnică și stările politice.

— Mi-ai spus că ești judecător, răspuse el. Tocmai fiindcă ești judecător ai s-o înțelegei aceasta mai ușor decît oricine.

5 Dedeam din cap și din umeri ca omul care nu e în stare să se dumirească.

— Admiți — stăruî dînsul, cuprins de oarecare nerăbdare — că îndeosebi în țara noastră n-aș putea să iau parte la viața politică fără ca să mă înscriu în vreun club?

10 — Să zicem că da! răspusei eu.

— Nu să zicem că da, ci așa este, stăruî dînsul, încă mai nerăbdător. Omul care nu face parte din nici un club nu are la noi nici o trecere, nu este sprijinit de nimeni, e dat pretutindeni la o parte și e pus în combinațiunile politice numai în timpul alegerilor, 15 cînd au și unii, și alții nevoie de votul lui. Îmi vei da dreptate dacă-ți voi spune că un om ca mine nu se poate împăca cu gîndul că are să fie ținut în colț ori aruncat la o parte, în vreme ce alții, care sunt în toate privințele cu mult mai prejos de el, stau în 20 fruntea mesei ori merg înainte.

— Dacă-i așa, întîmpinai eu, atunci ai fără îndoială dreptate. Aceasta o spun nu numai ca judecător, dar și ca om cu bun-simț.

25 — Ei bine! — urmă el — intrînd în vreunul dintre partidele politice, am să întretin legături, să fac și să primesc vizite, să iau parte la întrunirile de tot felul, la soarele, la nunți și la banchete. Toate acestea costă parale, chiar multe parale, mult mai multe decît 30 ți-ar veni să crezi, căci exigențele societății noastre sunt foarte mari.

— Ei! mi se pare că-i oarecare exagerare la mijloc, i-am zis eu; omul într-adevăr vrednic și cumpănit își urmează drumul fără ca să ție seamă de aceste neajun- 35 suri sociale.

El dete cu îndărătnicie din cap: nu mai era omul potolit pe care-l știam.

— Și rămîne caraghios! strigă el. Pozițiunea ce ți se creează în societate atîrnă nu de la ceea ce ești într-adevăr, nici numai de la ceea ce ai, ci de la felul 40 cum te simți și te prezinți în casele altora ori primești

pe alții în casa ta, de la luxul pe care-l desfășuri în
lărgimea locuinței tale și în mobilă, de la cheltuielile
pe care le faci cu slugile, cu mesele, cu petrecerile de
tot felul. E în această privință un fel de întrecere, și
5 cel ce nu ia parte la întrecere se pune în inferioritate
și e socotit drept om de mina a doua, „om de casă“ al
celor ce țin să fie puși în rindul „elitei“.

— Dă-mi voie să te incredințez că pe mine nu
m-ar supăra așa ceva, întîmpinai eu.

10 — Pe mine însă mă supără, răspuse el, căci eu
m-am deprins de mic copil a fi socotit cel puțin deo-
potrivă cu aceia care îmi stau în față. Sunt poftit la
masa regelui, urmă el peste puțin. Mă simt foarte
onorat. La masa unui om pe care-l socotesc deopotrivă
15 cu mine mi-e însă greu să mă duc dacă nu pot să-l
pftesc și eu la masa mea. Chiar dacă eu insumi nu
m-aș simți umilit, alții mă coboară în gîndul lor și
mă umilesc. Așa ori așa, plăcerea de a fi mincat la
masa altora e plătită foarte scump. Eu, amice — urmă
20 iar apăsînd asupra vorbelor — sunt un om cu dare de
mină, am putut toată viața mea și pot și acum să
trăiesc în toată lărgimea, fără ca să fiu nevoit a-mi
trage ceva de la gură, dar mă simt prea sărac pentru
ca să pot lua parte la viața noastră socială.

25 — Mă iartă, îi zisei, dacă-ți mărturisești că n-o
înțeleg asta. Sunt atît de mulți oameni mai săraci
care iau parte la ea.

— O fac, răspuse el, fie pentru că sunt nevoiți s-o
facă, fie pentru ca să scape de sărăcie agonisînd averi
30 prin mijloace neiertate. Acesta e lucrul asupra căruia
îți spuneam că abia după masă am să te dumiresc.
Băiete, cafele! strigă apoi, luînd pozițiunea prin care
examinatorul nenduplecat îl bagă-n răcori pe candidat.

În fața lui se oglindea atîta asprime, încît iar nu-l
35 mai cunoșteam.

— Tocmai aceasta e! stăruî dînsul. Ca să poată
răzbi, oamenii aceia aleargă, dau din mîni și din
picioare, se fac luntre și punte, umblă tîriș-grăpiș după
cîștiguri necinstite, săvîrșesc și trec cu vederea fapte
40 neiertate, încît la fiecare pas ești nevoit să dai mina

cu nemernici pe care-i desprețuiești, ori să sâruti mina unor femei care nu sunt vrednice să-ți ridici pălăria-n fața lor.

5 — O fi, am întâmpinat eu, și oarecare exagerare la mijloc. Chiar însă, și fiind toate adevărate, nu ai decît să nu iei parte la viața politică pentru ca să scapi de neajunsurile împreunate cu ea.

10 — Te-nșeli! răspunse el. Oamenii și femeile de care-ți vorbeai îți ies pretutindeni în cale și nu numai au trecere, ci chiar și stăpinesc în societate și nu te sufăr în mijlocul lor, ci te fac urgisit dacă nu umbli-n căile lor. Iertare nu găsec la dinșii decît cei fie umiliți, fie destul de bogați ca să le poată impune. Vorbesc
15 ca om pătit. Nu numai știu prin ce am trecut, dar am și prieteni care, după un an petrecut în țară, au fost nevoiți să petreacă doi ani în străinătate, ca să facă economii. Oamenii săraci și cu minte au la noi să trăiască-n umilită retragere, și eu nu sunt destul de bogat pentru ca să mă-ncumăt a lua asupra mea răspunderea faptei de a-mi fi incurcat în societatea noastră soția, ba, poate, în urmă, și copiii. Ești judecător:
20 am ori nu dreptate?

Întrebarea mi-era pusă cu atîta hotărîre, încît nu-mi rămînea decît să-i dau dreptate. Steteam cu toate
25 acestea pe gînduri cînd îmi dedeam seamă că verișoara cea gentilă nu va mai fi acum o fată de tot tînără.

— Și domnișoara — întrebai deci cu oarecare sfială — e și ea de aceeași părere?

30 El sări în picioare ca înțepat de un vespe și-mi aruncă o căutătură parcă l-aș fi învinovățit c-a ucis pe bunicul său.

— Verișoara mea!? grăi stăpînindu-și glasul. Ea n-are să zică nimic, ci să aștepte moștenirea, fără de
35 care nu putem să întemeiem o viață casnică potrivită cu felul nostru de a viețui și cu pozițiunea ce ni se cuvine în societate.

Îl înțelegeam acum și nu mai aveam ce să-i zic: era tot omul care numai pentru mulțumirea sa le
40 făcea toate.

Au trecut la mijloc cîțiva ani, și cu ocaziunea unui proces am făcut cunoștința avocatului Papavera, care, din întîmplare, era om de încredere al vechiului meu prieten Negrea.

Mă bucuram că pot să mai aflu cîte ceva despre dînsul și-am spus cele ce aflasem de la el cînd ne-am întîlnit la Constanța.

— Vorbă să fie! grăi avocatul cam în zeflema. Te pomenești c-o fi crezut și el însuși ceea ce-ți spunea. Adevărul e că prea mult ține să se strecoare prin viață făcîndu-și parte de toate mulțumirile și se sperie chiar și de cele mai mici greutăți.

Moștenise — așa-mi spunea avocatul — de la părinții lui, pe lingă casele în care stetea, vreo două sute mii de lei în bonuri și o casă cu prăvălii în piață, care-i aducea un venit de vreo cincisprezece mii de lei pe an. Cu toate acestea, se simțea mereu strîmătorat.

Dorind adevă să se ție-n curent cu progresele științei, cheltuia mult pentru cărți și reviste, precum și pentru fel și fel de aparate, ba mai avea și slăbi-ciunea de tablouri și de bronzuri.

Om cumpănit cum era, el nu cheltuia, ce-i drept, peste puterile lui, dar își petrecea timpul citînd și făcînd fel de fel de experimente și astfel îi era nesuferită purtarea de grijă pentru avutul lui. Se simțea nenorocit cînd era nevoit să-și bată capul cu chiriașii, cu reparaturile ori cu achitarea impozitelor de tot felul. Pînă chiar și tăierea și încasarea cupoanelor avea deci să i-o facă avocatul, ceea ce iar îl costa ceva.

Era deci strivit de greutățile vieții cînd a luat moștenirea de la mătușă-sa, trei case mari și două locuri virane.

După experiențele pe care le făcuse, răposata l-a și lăsat, ce-i drept, singur moștenitor, dar pentru mai mare siguranță i-a impus sarcina ca să deie verișoarei sale, toată viața ei, cîte o mie de lei pe lună, bani pe care îi scotea dintr-un buzunar și-i băga în cellalt dac-o lua de soție.

Nu mai încăpea nici o îndoială că o va și face
aceasta îndată ce va fi trecut anul de doliu, deocamdată
a făcut toate pregătirile: a vîndut casele și locurile
virane, ca să nu mai aibă bătaie de cap cu ele; s-a
5 înțeles cu un antreprenor ca să-i zidească grajd pentru
doauă perechi de cai și șopron pentru doauă trăsuri
și și-a făcut socoteala ce are să-l coste caii și trăsurile,
mobila, vizitiul și rîndașul, bucătăreasa, feciorul și
femeile din casă, toaletele soției, primirile și mesele,
10 toate sarcinile împreunate cu viața casnică.

Era lucru firesc dacă tot mai stetea pe gînduri și
după trecerea anului de doliu. Îl cuprindeau un fel de
fiori reci cînd se gîndea la bătaia de cap pe care urma
s-o aibă cu atîte slugi și cu o gospodărie atît de com-
15 plicată. Ba mai era pe deasupra și răspunderea pe
care o lua asupra sa în ceea ce privea soarta soției și
a copiilor, care ajung așa de ușor să încurce socotelile
părinților.

Era parcă un demon care-i șoptea din cînd în cînd
la ureche: „Omule! dai o mie de lei pe lună și scapi
de toate!”

Nu! Omul cumpănit numai după cea mai matură
chibzuire poate să ieie asemenea hotărîri.

Mai trecut-au deci și alți ani, și iarăși alții, fără
25 ca Negrea să se fi pripit, și el a ajuns cu adevărat
bătrîn, tot cum fusese-n timpul tinerețelor lui.

I

5 Fă trei cruci și zi „Doamne-ajută!“ cînd treci pragul casei, fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întîmplări se alcătuieste, iar întîmplarea e noroc ori nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gînd.

10 Busuioc însă, bogătoiu, era om care știe ce voiește. Pe vrute, pe muncite, pe chibzuite, el ajunsese gospodar ce ară cu patru pluguri zece zile de-a rîndul și seamănă brazdele numai cu grîu bob ales, și de aceea se putea simți destoinic a scoate la capăt lucruri pe care alții nici măcar de gînd a și le pune nu se încu-
15 metau.

Se ivise holera-n țară, iar Busuioc nu voia să știe de ea. Holeră-n timpul secerișului?! La aceasta nu s-a gîndit și nici acum nu voia să se gîndească. Avea patruzeci de jugăre de pămînt acoperite cu grîu, un
20 singur lan ce șovăie mereu sub sarcina de spicuri grele: holeră, neholeră, el trebuia să-și adune rodul în timp de trei zile, căci puțin se scătură de la cei săraci, dar mult de la dînsul.

25 Și de la mulți mult s-ar scutura în fieștecare an și încă mai mult ani și ani de-a rîndul dacă n-ar fi brațul pădurenilor flămînzi.

Simțind apropierea timpului de secere, pădurile se pun în mișcare colibă cu colibă, sat cu sat se adună, văile pornesc întregi spre cîmpia întinsă, și în cîteva zile cît ține locul din Mureș pînă în părțile Orăzii și
5 pînă la izvoarele Crișurilor nu mai rămîn prin sate decît moșnegii neputincioși, babele bătrine și copiii nevîrstnici: setea de viață îi ia și-i duce pe toți la sărbătoarea cea mare ce se ține în fieștecare an o dată pentru împărțirea pînei de toate zilele.

10 Acum stăpînirea oprise această serbare: se dăduse de știre și cu toba prin sat, și în auzul oamenilor adunați la biserică precum că nimeni nu are voie să părăsească de seceriș hotarul satului său, nici să primească de seceriș oameni din alte sate.

15 — Să văd eu cine mă oprește pe mine a-mi strînge rodul muncii mele! strigă Busuioc. Curată nebulie! De unde ia stăpînirea puterea de a ne opri pe noi pe toți? La asta nu s-a gîndit?! Într-o mină e: „Măi, omule, vrei să mori de foame?“, iar în cealaltă:
20 „Bagă de seamă ca nu cumva să dai de holeră!“ Apoi tot mai bună e holera. Parcă dacă mi-a fi dat să mor de holeră, stăpînirea o să șteargă data mea de acolo unde s-o fi aflînd! Ți-e scris, ți-e scris; nu ți-e scris, nu ți-e scris, și sănătate bună.

25 Socoteala lui Busuioc era făcută: n-avea decît să pună caii la cîteva căruțe, să plece la păduri ca să-și aducă oameni, și apoi ar fi vrut el să știe care-i acela, un om din Curtici, care ar îndrăzni să facă gură.

— Măi taică, eu zic să mă duc eu, grăi Iorgovan,
30 iar Iorgovan era feciorul tătine-său.

Busuioc nu prea stetea de vorbă cu oamenii, și unul dintre oamenii cu care mai ales nu stetea de vorbă era fiul său, Iorgovan.

Iorgovan era, ce-i drept, mai tinăr decît taică-său, însă tocmai fiindcă era mai tinăr și fiindcă îl avea pe Busuioc bogătoiul tată, învățase mai mult în viața lui și era oarecum mai cuminte: asta o simțea Iorgovan, iar Busuioc o știa, și în fundul inimii se bucura de ceea ce știe.

40 Iorgovan umblase cinci ani de zile la școlile din Arad; era vorba să se facă „domn“, fiindcă avea pe

ce, și Busuioc visa nopți întregi la domnia feciorului său și nici n-avea de ce să nu viseze, fiindcă feciorul său era bun școlar. Într-o bună dimineață se pomește însă cu el acasă.

5 — Taică, eu m-am gândit să mă dau și eu la plugărie, îi zisese el atunci.

Busuioc s-a uitat lung la el, a mai stat pe gânduri, apoi l-a întrebat:

10 — Care va să zică rămii plugar ca mine: de ce nu mi-ai spus-o tu asta mai-nainte?

— Pentru că-mi ziceam, a răspuns Iorgovan, dacă îl întreb, știu că n-are să voiască; dac-o fac, știu că are să-i pară rău odată, iar dacă aștept pînă ce s-o mai gîndi și el, mă tem că o să-mi treacă pofta.

15 „Așa-i! — gîndise Busuioc în el — tot mai bine plugar de frunte decît boier de rînd.“

Însă Busuioc era om înșurat, el unul și cu nevasta doi, iar nevasta lui îl avea frate pe popa din Socodor, o avea soră pe preuteasa din Otlaca, mai avea și veri, și verișoare, și e greu lucru să ai neamuri multe și să te temi de gura lor.

20 „Busuioc nu știe să-și ție feciorul în friu“: asta n-ar fi voit Busuioc s-o zică neamurile nevastei sale despre dînsul, pentru că avea și el neamuri, și aceste se supărau cînd acelea îl grăiau de rău, și apoi se supărau și acelea cînd știau că aceste s-au supărat, încît Busuioc se bălăbănise cîte un an de zile pînă ce ajungea să le împace.

30 El se duse dar la popa, fiindcă popa era cel mai cu minte dintre toți.

— Lasă-l, frate! — a grăit popa — că el știe mai bine la ce-l trage inima!

35 De atunci Iorgovan tace, face și așteaptă, ca taică-său să se bucure, iar Busuioc e tată și se bucură și atunci cînd nu prea are de ce.

Cu toate aceste, acum Busuioc stete pe gânduri.

40 De mai cu minte era fiul său mai cu minte; acum însă nu era vorba de minte, ci de trecere, și trecere tot el, tatăl, avea mai multă. Știa pe toată lumea, și toată lumea îl știa pe el: nu intra în mintea lui gîndul că i s-ar pune cineva în drum cînd îi zice: „Eu sunt

Busuioc de la Curtici“. Așa era! lui nu i se puneau nimeni în drum; însă Iorgovan era mai mult decît dînsul: feciorul lui Busuioc!

— Bine, băiete, dar bagă de seamă, răspunse tatăl.

5 Și nici nu ar fi fost rău dacă Iorgovan, tot ca alte dăți, ar fi fost povățuit numai de gîndul că-i va părea odată bine bătrînului.

10 Era cu minte Iorgovan; însă mintea este și ea după timpuri și împregiurări: băiatul era de douăzeci de ani, și mai ales în timpul secerișului ar fi slabă de tot mintea de douăzeci de ani, prin care nu trece, fie chiar și numai pe fulgerate, și cite un gînd zburdalnic.

15 Secerișul este o sărbătoare, și Iorgovan voia ca pentru această sărbătoare el să-i aleagă pe oameni, și coșași, și legători, și fete ce trec de-a lungul brazdei s-adune în urma coșașului mănunchii sub secere.

20 An, lucrul fusese minunat: erau flăcăi sprinteni și la vorbă, și la lucruri, un cimpoieș și doi lăutari, era și-o gură spartă, erau și fetele tot una și una, încît iarna toată Iorgovan numai seceriș a visat.

25 Iar în mijlocul secerătorilor i se ivea totdeauna Simina, fata crîsnicului de la Zîmbu, și îndată ce i se ivea Simina, el trecea cu gîndul de la seceriș la trier și de la trier la culesul viilor, fiindcă Simina nu a plecat decît abia pe la fiertul vinului. La casa lui Busuioc e totdeauna de lucru pentru o Simină, pentru tatăl ei și pentru încă doi, trei oameni ce se țin de dînșii.

30 Dar cu Simina n-ar fi voit Iorgovan să deie față; asta și-o pusese el de mult în gînd. Prea își ieșise din fire pe atuncea: era bine că s-a dus.

Nu-i vorba, de cîte ori se gindea la dînsa, el își făcea muștrări că n-a sărutat-o nici măcar o dată.

35 Nu era băiat rușinos de felul lui, și chiar în cele dintii zile a voit s-o facă.

— Tu știi că eu te las de bunăvoie, îi zisese ea atunci; de ce vrei s-o faci cu de-a sila?

40 De acolo înainte el nu mai voia să o sărute, iar acum, cu un an mai bătrîn, îi era ciudă că n-a voit, și n-ar fi vrut să deie față cu dînsa, pentru ca nu cumva

să-l împingă păcatul să-i arate că poate voi, dacă vrea, chiar și mai mult.

5 Nu dar la Simina se gîndea Iorgovan, ci numai la un fel de Simină, care vine și trece și nu lasă-n urma ei decît o scurtă părere de bine c-a fost.

Lui Busuioc însă nici măcar atît nu-i trecea prin minte, și cînd Iorgovan și-a făcut cele trei cruci și a zis „Doamne ajută!“, tatăl se gîndea la cele patruzeci de pogoane ale sale, iar feciorul la secerătoare.

10 — Doamne ajută! grăi și Șofron, sluga, care nu se gîndea decît să facă treaba în care-l trimisese stăpînul său.

II

Busuioc avuse dreptate.

15 N-avea stăpînirea destulă putere spre a-i opri pe oameni la casele lor. Serile de iarnă ei își petrecuseră timpul povestindu-și unii altora cele ce văzuseră peste vară la cîmpie, primăvara îi opreau mereu pe drumeți în cale ca să afle de la dînșii cum stau sămănturile

20 de pe șes, iar acum știau cu toții că anul a fost mănos și așteptau cu nerăbdare să le vie vestea că spicul s-a îngălbenit.

Îndată dar ce le-a venit vestea, ei s-au pornit la vale.

25 Și adecă de ce să nu pornească?

Pe la dînșii nu era holeră. Porunca stăpînirii? Stăpînirea nu cerea nimic de la dînșii: îi oprise numai pentru că voia să le facă bine ferindu-i de primejdie, și treaba lor era dacă voiesc ori nu să se împărțășească

30 de această binefacere.

Așa-nțelegea toată lumea treaba, și de aceea, cînd oamenii au început să plece, slujbașii satului, care erau și ei tot oameni ca lumea, se făceau că nici nu știu, nici n-aud, nici nu văd, iar după ce drumurile

35 s-au umplut, i s-a trimis stăpînirii răspuns precum că n-a fost cu putință să-i oprească pe oameni pe la casele lor.

Drumul de țară de pe valea Crișului Alb, ajungînd
în apropierea șesului, la Maghierat, se despică-n
doauă, și o parte din cete o ia prin Pincota spre mij-
locul șesului, iar alta apucă spre Șiria, ca să înain-
teze la Arad și să treacă Mureșul în Banat.

5 Sosind la Șiria, cetele trec de-a curmezișa prin sat
și se opresc în bătătura de la marginea Cîmpiei.

Aici e începutul.

10 Satul se-ntinde la poalele celui din urmă și r
dealuri. Din sus de sat locurile sunt presărate cu vii,
și mai sus coasta e acoperită cu tîrși, pe culmea plaiu-
lui se vede marginea pădurilor, iar într-un vîrf ieșit
înspre Cîmpie, cel mai înalt dintre toate, se ridică
15 zidurile părăsite ale Vilagășului, o cetate veche, de
unde ochiul străbate toată Cîmpia cit pătrunde zarea
de lumină.

Iorgovan plecase de la Curtici înspre amurgul
serii și mîna drept spre țuguiul Vilagășului, și mîna
iute fiindcă-l mîna și pe el ceva înainte.

20 Iar Șofron se necăjea că Iorgovan mîna așa de
iute și[-și] zicea mereu: „Ce-o fi avînd de-i așa de
neastîmpărat?!“

În curînd apoi se inseră și Iorgovan îl lăsă pe
Șofron departe-n urma sa.

25 Dealurile se ridicau ca niște ziduri întunecate în
fața lui; se iviră apoi unul cite unul și focurile băieți-
lor ieșiți cu vitele la pășune, și iar se vedea cetatea,
care acum stetea-n zarea roșiatică a unui foc mare ca
o mogildeață nemișcată.

30 Era înspre miezul nopții cînd el ieși dintre holdele
din hotarul Șiriei și apuca drumul cel mare.

Plecat cu gîndul de lungă călătorie în treburi
grele, el era dus cu gîndul lui departe înainte, și de
cite ori vedea cetatea înaintea sa, îi era parcă n-a
35 plecat încă și iar mai îndemna caii la pas iute. Însă
om era și el. În cele din urmă începu să moțăie, și
cailor, oboșiți și ei, simțind că li se slobod frînele, o
deteră în pas domol de tot.

40 Apropiindu-se de sat, el deodată se trezi din obo-
seala lui.

De mult încă îi păruse că aude așa, din cînd în cînd, cimpoi, și ceteră, și fluier, și chiote zburdaluice: trecînd acum un pod de peatră, i se iviră și focurile de la marginea satului, dimpreună cu lumea ce se

5 indesuia prin zarea lor.

El sări în picioare, ca să vadă mai bine, apoi strînse frînele și trase cu biciul între cai, iar aceștia, nedepriși cu biciul, își luară zăbalele în dinți și i se-ntînseră drumului, încît oamenii de pe la focuri,

10 speriați de goana lor, grăbiră din toate părțile să li se pună în drum.

Oprind caii, Iorgovan se uita amețit împregiur.

Lume, lume și iar lume, sute și sute, mii de oameni, un bilci întreg, și tot nu era bilci, fiindcă la bilci

15 sunt și care, sunt și șetri, iar aici nu erau decît oameni vii, o oaste întregă, și tot nu era oaste, fiindcă aici

erau pe cîți flăcăi, pe atite fete. Și precum privea și precum asculta din drum, el nu putea să înțeleagă

20 nimic: pe ici, pe colo, cîte un foc, și oameni, grămezi-grămezi, unii întinși pe jos, alții indestuindu-se, cei mai mulți jucînd — cimpoi, lăutari, fluierași, cîntece, chiote și vorbă, vorbă, vorbă, care le leagă

toate și le împreună în o singură bijbiitură.

Iorgovan era foarte nenorocit.

25 Plecase în cale lungă și, plecat abia, se simțea la sfîrșitul călătoriei. Știuse el că va găsi pădureni la Șiria, dar că va găsi atît de mulți încît să nu mai aibă nevoie de a merge mai departe, la asta nu s-a gîndit.

30 Dar acum era vorba să vadă ce era de văzut.

El sări din căruță, desprinse caii pe de lături și plecă spre mulțime.

Oamenii erau veseli, și Iorgovan își speriasc somnul. Văzîndu-se dar în mijlocul gălăgiei repede-repede îi trecură prin minte trei gînduri deosebite.

35 „Bani ai?

Am.

Aici nu te cunoaște nimeni și nimeni nu te bagă în seamă.

40 Cine știe dacă o să-ți mai fie dat a vedea încă o dată un lucru ca și acesta.

O să-l trimit pe Șofron cu căruțele la vreun birt din sat și o să mă duc eu mai târziu.“

Căci erau aici multe pe care omul trebuie să le știe și să le vadă.

5 Cîțiva pași de la drum el dete peste o grămadă adunată împregiurul unui foc de vreascuri. Unii ședeau pe jos, iar alții steteau în picioare, dar toți ascultau neclintiți cîntecul unui moșneag ce ședea pe un fedeleș de lingă foc. Era cîntecul lui Novac. Iorgovan 10 il mai auzise, par' însă că nu tot astfel, și se necăjea că nu poate să-l audă destul de bine în gălăjia cea mare.

În dosul lui un fluieraș și un lăutar cîntau *Ardeleana*, iar un flăcău de cei cu gura spartă luase cinci fete. 15 și le juca. Lumea adunată împregiurul lor izbucnea la toată șotia lui în hohote și iar se stăpînea, ca nu cumva să-i scape vreo vorbă pe neauzite.

Iorgovan, auzind chiotul și hohotele, se-ntoarse în călcii, apoi tresări, rămase o clipă nemișcat și se 20 dete cîțiva pași înapoi.

Îi trecuse ca o săgeată prin inimă: una dintre cele cinci fete era Simina.

Nu! nu era Simina; era numai o pădureancă, o fată, și pădurencele și fetele mai ales pe la miezul 25 nopții seamănă unele cu altele.

Dar dacă nu era Simina, putea să fie, era un lucru firesc să fie.

Trecuseră luni de zile de cînd n-o mai văzuse în gîndul lui: știa numai c-a văzut-o, știa cum fusese, 30 dar nu mai simțise acreala de care i-a fost cuprins tot sufletul în timpul cît a stat dînsa la Curtici; acum, dimpreună cu oamenii de la păduri i se ivi și chipul Pădurencii, și simțămîntul de acreală, nu amărăciune, acreală, ca și acreala vinului stătut de fiert și încă 35 nelimpezit. Cît a stat dînsa la Curtici, zîmbet în fața lui nu s-a ivit, mîncarea lui n-a fost mîncare și somnul lui n-a fost somn, și totuși de cite ori era vorba de plecarea ei, îi venea să răcnească și-și inflegea ghiarele în șolduri. Era grozav lucru cînd vrei să nu voiești 40 ce vrei și simți că nu poți voi nimic, ci te duce altul

după cum te poate. Și lucrul ăsta grozav îl simțea Iorgovan și acum.

Tremura în tot trupul.

5 N-ar fi voit să deie față cu dînsa, dar vîoia s-o vadă, s-o găsească, să afle dacă e aici ori nu, pentru ca nu cumva să-l zărească ea pe el și să se lege de dînsul. Și fiindcă sufletul îi era plin de dînsa, oriunde se uita, tot pe dînsa o vedea, și de cîte ori se-ncredința că tot nu e dînsa, iar o vedea în altă parte.

10 Trecuse-n lung și-n lat, în cruciș și-n curmeziș, mergînd la început îngrijat și fricos și apoi mai iute și tot mai iute, dînd cu cotul la dreapta și la stînga și virîndu-și mereu capul printre oameni.

15 — Pe cine cauți, cîmpiene? îl întrebă un flăcău. Iorgovan rămase încrămenit.

— Eu? pe nimeni, răspuse el. Am venit și eu să văd.

Se dăduse de gol, se făcuse de rușine, își arătase slăbiciunea.

20 Dar de unde-l cunoștea pădureanul?

De unde? De pe port!

— Dar prost mai sunt! strigă el.

25 Fieștecare sat are portul lui: n-avea decît să caute un zimbran, pentru ca să afle de la el dacă Simina este ori nu aici.

Nu era Simina și nici nu era vorba să vie.

Nu era, știa că nu poate să fie, dar el, cu toate aceste, o vedea mereu: se uitase parcă prea cu dinadins în soare și îi scăpărau ochii.

30 În zadar! O Simină, o pădureancă era pe lumea aceasta, și de aceasta el nu putea scăpa: se temuse că o va găsi aici, iar acum, după ce știa că nu o poate găsi, era nemîngîiat și-i venea să plece drept la Zimbru.

35 Șofron, găsind căruța-n drum, s-a năcăjit că Iorgovan a lăsat caii plini de spumă în răcoarea nopții; a dus apoi căruțele la birt, le-a dat cailor nutreț și s-a întors și el în bătătura de la marginea satului.

— Ei, ce zici!? cum îți place!? întrebă, trezit și el din somn.

40 — Mai știi și eu!? îi răspuse Iorgovan.

Prea îi păreau molateci pădurenii. Erau veseli, nu-i vorbă, jucau, chiuiiau, rideau, dar Iorgovan ar fi voit să-i vadă ieșiți din fire, ca să-l ieie și pe el din minte.

5 Degeaba! veselie adevărată fără de vin nu se poate.

— Haid' să facem noi una, încît să-i meargă veste! strigă el. Ad-o vadră de vin! Tovarăși o să ne găsim noi.

10 O vadră, doauă, multe vedre putea feciorul lui Busuioc dacă voia. Iar tovarăși — slavă Domnului! — se găsesc tovarăși.

În amurgul zilei flăcăii frământau pămîntul, iar Iorgovan ședea pe fedelușul de lingă focul de vreascuri, bătea din palme și striga mereu:

15 — Hupa-țupa, hupa-țupa, hop!

Abia o dată, de doauă ori atinsese bocala cu vin, era însă amețit, rău amețit.

Deodată ochii i se umplură de lacrimi.

20 — Nu mai vreau! strigă el îndirjit, apoi se ridică și o luă spre sat.

III

Șofron, om ca de treizeci de ani, fusese cătană împărătească și era de mai mulți ani acum slugă cu simbrie, știa dar ce este datoria și porunca stăpînului.

25 Cîtă vreme vedrele erau pline, și-a făcut și el parte cuvenită din ele, iară partea lui era mare. Tocmai mătăhală nu era Șofron; te uitai însă la el și simțea că nici cu parul, nici cu păharul nu-l poți doborî. Înalt nu era afară din seamăn, era însă ciolănos, lat în umeri și greu în tot trupul, un om care duce la tăvăleală. Cu toate aceste, întorcîndu-se la birt, pămîntul i se legăna sub picioare și drumul de țară îi era prea îngust.

35 Ajuns la ușa grajdului, el se opri și-și adună toate puterile ca să steie drept.

„Sunt amețit, nu-i vorbă, își zise el, rău amețit, dar beat nu sunt. Busuioc e om cinstit, Iorgovan e

băiat de treabă, jupineasa Vica e bună și ea, de tot bună. Eil și ce-i mai departe!? Prea puțin îmi pasă! Tot mă-nsor la toamnă!“

5 Și putea Șofron să se însoare. Avea bănișori dați cu împrumutare, avea un loc de casă în Curtici. Intrase slugă la Busuioc pentru ca să și-l cîștige naș: toate erau gata; numai nevasta mai lipsea. Iar acum, nu era beat Șofron, era însă amețit și ar fi voit să aibă nevastă, ca să poată săruta pe cineva. Așa era el
10 cînd era amețit: îi era dragă lumea toată.

— Bună dimineața! zise el intrînd în grajd.

— Bună să-ți fie inima! răspunse tot el, deoarece cail, cărora le zisese „bună dimineața“, nu îi puteau
răspunde.

15 — Dar fin mai aveți d-voastre?

— Ia vino, mă rog, și te uită!

— Bun! bun! zise el iar, încredințîndu-se că este fin.

— Da, bun!

20 Însă Vulpoi, unul dintre cail de la căruța lui Iorgovan, stetea gînditor și nu mîncă.

Șofron își încreți sprincenele, îl apucă de urechi și-l țutură, apoi se dete înapoi și grăi:

— Șofroane! lasă! nu te necăji! culcă-te să tragi
25 un pui de somn; dar bagă de seamă să nu te fure somnul, Șofroane, că e ziuă, Șofroane, și ai treabă, Șofroane!

Culcat apoi în ușa grajdului, cu capul pe prag, el în curînd începu a zîmbi prin vis.

30 Cînd se albea de ziuă, el sări sprinten în picioare ca să adape cail și să-i țesele, iară cînd soarele se ivea din dosul dealurilor, el se-ntorcea în bătătura de la marginea satului, ca să vadă ce-i și cum și să-i poată da stăpînului său răspuns pe cînd se va scula.

35 Șofron, pădurean și el, știa să vorbească cu pădurenii, tocmai de aceea însă în curînd simți că anevoia se va înțelege cu dinșii.

40 Nici nu voiau pădurenii să steie de vorbă cu dinsul. Cei mai mulți ziceau că nu rămîn pe aici, ci trec în Bănat, unde ziua se plătește mai bine. Alții îl amîneau pe mîne, pe pomîne, zicînd că nu știu încă cum se

vor hotări prețurile. Iar puținii care erau gata de a merge chiar de pe acum la lucru cereau niște prețuri de te speriai de ele. Trebuia să le plătești zilele per-
dute pe drum și ostăneala drumului. Apoi anul era
5 bun, și dar din dar se face. Apoi veniseră mai puțini decît într-alți ani. Apoi — și mai ales — era holeră, și degeaba omul în gura morții nu intră.

Dar toate aceste calea-valea; vorba era că nu se găseau oameni pe placul lui Busuioc.

10 Busuioc își făcuse socoteala cîți cosași, cîți legători și cîți mănuncheși îi trebuiau pentru ca să-și poată aduna rodul în timp de trei zile. Pădurenii aveau însă alte socoteli. Voind a pleca la seceriș, ei se adună în cete de cîte cinci pînă la o sută de inși.
15 Fiecare din aceste cete are apoi un om al ei, care se învoiește pentru ceata lui; oameni răzleți nu se găsesc, deoarece pădureanul o dată cu capul nu se desparte de ceata cu care a plecat. Degeaba se căznea dar Șofron să adune numărul poruncit de Busuioc: o dată erau prea mulți legători; altă dată prea puțini cosași.
20 Dar, ceea ce era mai rău, se nimereau totdeauna prea mulți care nu fac nici o treabă. Fiestecare ceată de cel puțin opt inși are cîte un cimpoieș ori lăutar și cîte un băiat care poartă fedeleșul cu apă în urma secerătorilor, iar lăutarul e socotit drept cosaș și
25 băietul drept mănuncheș. Busuioc hotărîse un cimpoieș, un lăutar și doi băieți, iar lui Șofron i se nimereau cîte patru lăutari, doi, trei cimpoieși și cîte cinci, șase băieți.

30 „Să facă Iorgovan ce voiește el!“ grăi Șofron și să întoarse năcăjit la birt.

Mai rău se năcăji cînd află că Iorgovan tot nu s-a sculat încă, iar după ce se duse la grajd, el începu a se scărpinga la ureche.

35 Vulpoiul stetea cu urechile dăbălate și făcea zîmbre.

— Am zis eu, grăi Șofron. Are ceva Iorgovan, trebuie să aibă. Ziceam eu încă de ieri că omoară caii. Astă-noapte i-a lăsat asudați în mijlocul drumului, iar acum doarme ca ne alte dați.

40 Îl știa om care nu primește să fie purtat de slugile tătine-său; dar Vulpoiul era bolnav, și, năcăjit

cum era, Șofron nu mai avea răbdare și trebuia să-l trezească.

5 Iorgovan durmea și nu durmea: nu știa nici el singur ce face. Obicinuit a se scula de dimineață, el s-a trezit deodată cu Șofron, dar nu-i venea să se scoale. Îi era greu să mai deie față cu oamenii care-l văzuseră peste noapte și închise iar ochii, pentru ca să fugă din lume și să nu mai știe nimic.

10 El se uită dar cam supărat la Șofron când acesta îl trezi.

— Ce-ți pasă!? Îi zise apoi. Nu cumva ai voi să-mi stric și cheful ca să nu rămîi numai cu paguba? Lasă-l să piară dacă n-are zile!

15 Și iar închise Iorgovan ochii: ar fi voit să doarmă mereu și să nu se mai trezească tot el însuși.

Dar el nu mai putea să doarmă.

Un call? Puțină treabă! Dar nu era a bine! Tot n-ar fi vrut Iorgovan să păgubească.

20 Însă el voia să-i arate lui Șofron că prea puțin îi pasă și nu s-ar fi sculat — ferească Dumnezeu! — nici n-ar fi întrebat, după ce se sculă, despre Vulpoiu.

— Ce-i cu oamenii? Întrebă el uitîndu-se așa cam pe furie în fața lui Șofron.

25 — Să vii să vezi! Îi răspunse Șofron.

— Sunt ori nu sunt?

— Sunt și nu sunt.

— Vorbește-mi cum se vorbește, grăi Iorgovan mai răstit. Ai fost? n-ai fost? ai găsit? n-ai găsit?

30 — Am găsit și n-am găsit, îi răspunse Șofron. Așa cum îi cere nenea Busuioc, n-ai putea să-i aduni decît în sat, din plin.

Atît îi mai trebuia și lui Iorgovan. Dacă nu putea să doarmă, ar fi voit să meargă mereu înainte pînă ce nu va ieși din lume.

35 — Atunci pune caii, ca să mergem mai departe, zise el hotărît și se duse ca să facă socoteala conacului.

Șofron puse caii — la căruța sa trei, iar la a lui Iorgovan numai doi...

40 Iorgovan se urca-n căruța cu doi cai întocmai cum s-ar fi urcat cînd ar fi fost cu trei. Slavă Domnului,

feciorul lui Busuioc n-avea nevoie să-și piardă roștul pentru atîta treabă.

Dar omul om rămîne.

5 ioc. — Cu pielea cum rămîne? întrebă feciorul lui Busuioc.

— O s-o găsim aici, îi răspunse sluga.

— Mîna tu înaintel!

Șofron ieși cel dintîi din curte, iară Iorgovan rămase-n urma slugii.

10 — Mare minune! grăi Șofron. Fire-ar să nu-i fie de diochi.

IV

Noaptea, pe la cîntatul cocoșilor, Iorgovan era la Cil și se bălăbănea cu Iuțu, un om de acolo din sat, în vreme ce Șofron dormea la locul lui, în ușa grajdului, cu capul pe prag.

— Care va să zică mîne dimineată ești cu oamenii aici!

20 — Las' pe mine, grăi Iuțu. Dacă nu găsesc în Cil, caut prin satele de dimpregiur. Am pînă dimineată timp să cutreier toate satele pînă în Dulcele și Zimbru.

Iorgovan tresări.

— Nu e departe Zimbru de aici? întrebă el fricos.

25 — Cale de un ceas și nici atîta, îi răspunse Iuțu. Țiu mereu drumul de țară pînă la Iosășel, iar de aici apuc valea la stînga și ies drept în Zimbru.

— Haid'! pleacă! nu pierde timpul! grăi Iorgovan, cuprins de neastîmpăr.

30 Rămînînd apoi singur, el începu să se plimbe prin curtea mare și deșartă.

Avea destul timp pînă dimineată: putea să meargă și să se întoarcă, fără ca să știe Șofron în ce treburi a umblat. Însă caii erau obosiți, păgubise o dată, și Șofron dormea-n ușa grajdului.

35 Era o nebunie! De ce să se ducă? de ce s-o vadă? ce avea el cu dînsa!? Nimic, nimic, nimic! Era o mare nenorocire pe capul lui pădureanca aceea; dar îi ieșise o dată primejdia-n cale și nu se mai putea feri de ea,

îl apucase o dată gîndul de a se pune călare și nu mai putea, nu mai putea, răcoarea nopții, lumina lunii, umbrele copacilor, toate-l adimineau.

5 — Culcă-te și dormi! zise el îndirjit, apoi se duse drept spre o clăie de fin ce se afla în fundul curții, își găti un culcuș și se culcă și închise ochii.

Somnul însă e cîteodată primejdioasă scăpare.

10 S-a căznit cît s-a căznit, a și adormit de la o vreme, dar îndată ce l-a răpus somnul, el a și pornit la drum, iar în vis căile sunt scurte și, pornit o dată, nu se mai opri decît acolo unde-l ducea gîndul lui. În cele din urmă se trezi speriat din somn, se uită zăpăcit impregiurul său și, dîndu-și seamă că tot n-a plecat încă, sări în picioare și se duse la grajd.

15 Nu era decît pe jumătate treaz, și dacă s-ar fi culcat iar să doarmă, dimineața n-ar fi putut să-și deie seamă, a visat oare lucrul acesta ori l-a făcut în aievea; cu toate acestea, el luă de la scară pe cel mai prost dintre cei cinci cai.

20 Șofron sări în picioare, gata de a-l umfla.

— Stăi pe pace, că eu sunt, grai Iorgovan încet.

— Ce vrei să faci?

— Mă duc să caut secerători.

25 Șofron așteptă să iasă cu calul, apoi se culcă iar cu capul pe prag și dormi liniștit mai departe.

„N-o să mai fac eu în viața mea lucrul ăsta cu atita poftă“, își zise Iorgovan după ce se văzu ieșit în drumul cel mare.

30 Drumul pînă la Iosași e plăcut chiar și ziua, dar încă în zori de zi, pe răcoare, la lumina lunii, și Iorgovan îl trecea ca prin vis. Însă numai de la Iosași înainte era, mai ales pentru el, omul crescut la Cîmpie, țara minunilor nespuse.

35 Aci drumul apucă pe o vale mai strîmtă, țîindu-se mereu de țîarmurii unui riuleț zgomotos, acum printre țarinii și finațe, mai departe printre livezi și rariști, și iar mai departe prin păduri dese ori pe sub stînci ce atîrnă greu de coasta piezișă, presărată pe ici, pe colo cu cite un fir de mesteacăn. Se albea de ziuă, și
40 păsările începuseră a zbura din creangă în creangă: din cînd în cînd se auzea cite-o gaiță ori cite un sturz,

turturica gurăia, ciocănitorea bătea-n scoarța copacului, cocoșul-sălbatec cînta de zori, iar priveghitorea, care-l însoțise pe Iorgovan în tot drumul lui, speriată parcă de lumina ce începuse a se revărsa peste culmile dealurilor în vale, își urma cîntecul cu îndoită patimă.

5
Crescut la Cîmpie, Iorgovan n-ar fi crezut niciodată că sunt cu puțință atîte frumusețe îngrămădite la un loc. Însă el n-avea timp pentru ele. Ceasul lui Iuțu ieșise de tot lung, și Iorgovan își îmbărbăta mereu calul, 10
ca să nu-l apuce ziua pe drum.

Era ziua mare cînd valea se lărge.

În fund se ridica Moma, un munte înalt, cu coastele piezișe și acoperit de sus pînă jos cu pădure deasă, la dreapta un deal stîncos, iar la stînga alt deal mai 15
prelungit, pe care se întinde satul cu biserica și cu morminții din sus de ea.

Iorgovan se opri, și parcă-i venea să se întoarcă. Aici era Simina.

Ce să-i zică? ce să-i facă? ce voia el cu dînsa? 20
Putea el, om în toată firea, să-i spună c-a venit atîta drum de dragul ei?! Ori putea să-i spună că numai din întîmplare a nimerit pe aici?!
Dar de unde știa el ce poate și ce nu poate?

Simina, fată harnică, se sculase des-de-dimineată, 25
căci avea urzeală-n război, și la război hărnicia se măsoară cu cotul.

Neacșu, tatăl ei, ieșise în pădure să caute lemn de juguri, și ea ședea singură la războiul pus în o poiată din fața casei.

30
La moarte s-ar fi gîndit Simina, dar la Iorgovan nu. Nu-i vorba, era un timp cînd se gîndea și dînsa mult și pe cînd se gîndea, se pomenea că plînge. Însă fetele nu pot porni ca flăcării pe urma gîndului lor, ci stau și se gîndesc și așteaptă și plîng, iară gîndul te 35
părăsește cînd vede că nu te iai după el, și atunci se curmă și plînsul. Era frumoasă Simina și se știa frumoasă. Încă pe cînd era copilă simțea că toți se uită după dînsa, iar de cînd se făcuse fată mare, îi spuneau alții în fieștecare zi că e frumoasă, și se vedea și ea 40
însăși în ochii flăcăilor. Iar fetele frumoase pot să aleagă

din plin. Cu toate acestea, Simina nu și-a ales ea pe Iorgovan.

5 S-a nimerit așa. Pe cînd alți flăcăi se ațineau mereu după dînsa, feciorul lui Busuioc stetea departe și numai din cînd în cînd îi zicea cîte-o vorbă, pe care
10 numai dînsa putea s-o înțeleagă, și nici aceasta nu era vorbă de dragoste, ci vorbă scurtă, a omului ce vrea să-și ascundă durerea. Astfel a stat timp de trei luni aproape de dînsul, iar cînd era să plece dînsa, el trei zile de-a rîndul n-a mai dat pe acasă, pentru ca nu cumva să deie față cu dînsa.

Văzîndu-l acum intrat pe porțiță, ea își curmă lucrul, aruncă ochii la el, puse încet suveica pe pinza întinsă, apoi se ridică și-și făcu cruce.

15 Un fior, unul singur, îi trecu tot trupul și o aruncă cu un an în urmă: îi venea să închidă ochii și să se repeadă la el.

El însă venea zîmbind și liniștit, ca și cînd abia ieri s-ar fi despărțit de dînsa.

20 — Așa-i că te miri? zise el oprindu-se în fața ei, însă fără de a privi drept la dînsa.

— Nu știu — îi răspunse ea, începînd să tremure — știu însă că-mi pare bine.

— Am venit să te iau la seceriș.

25 — Mai știu și eu?! zise ea. Taica n-avea de gînd să meargă iestimp.

— Dar tu aveai? întrebă el.

— Nici eu! răspunse ea hotărît.

30 — Ei! atunci te-am văzut măcar, grăi el cu glasul înecat; poate că e mai bine așa.

— Mai știu și eu?! zise ea, și lacrămile o năpădiră.

Iorgovan își mușca buzele și se uita împregiurul său: ar fi voit să rumpă, să frîngă, să spargă; nu cuteza să se uite drept la ea; i se închideau ochii cînd o vedea,
35 căci simțea că îndată ce o vede, îi vine s-o apuce și s-o strîngă în brațe, încît să-i peară pofta de a mai plînge.

— Degeaba te uiți, grăi dînsa, că nu-i nimeni acasă; și chiar dac-ar fi, mie nu mi-e rușine să plîng.

40 — Atunci de ce plîngi? grăi el apropiindu-se de dînsa. Am venit eu ca să te văd plîngînd?!

— Mai știi și eu de ce ai venit! răspunse ea așezindu-se și întorcînd fața de la dînsul.

Iorgovan începu să-și rumpă c-o mină unghiile de la cealaltă. În cele din urmă el o apucă cu virful degetelor de mîneacă și-i zise:

— Simino! Auzi tu, Simino?! Fii cuminte. Uite, zău că-mi pierd și eu sărita. Și de ce?!

Ea își șterse ochii și se întoarse spre el.

— Tot am vrut să te întreb, zise apoi, și nu știu de ce nu te-am întrebat: ce vrei tu cu mine?

El dete din umeri.

— Nimic! Știi numai că-mi ești dragă de mi s-au urît zilele.

— Dragoste-n sec! zise ea. Eu dragă și tot eu arsă de dor.

— Așa-i — răspunse flăcăul — știu că-i așa.

— Atunci dă-mi pace!

— Dar tu de ce nu-mi dai mie?!?

Ea se uită lung la el, dar nu-i răspunse nimic.

— Așa el grăi Iorgovan strimtorat. Tu nu ai alergat după mine, dar m-ai făcut pe mine s-alerg. Dar cine știe, poate că e mai bine așa!

El ar mai fi voit să-i zică multe, și multe ar mai fi avut ea să-l întrebe, dar mai departe urmau lucruri despre care el nu putea să vorbească și pe care ea ar fi voit să le afle oarecum pe simțite. Rămaseră dar tăcuți, ea șezînd în război, iară el răzămat pe stîlpul surii, și cum steteau așa, fieștecare simțea că este un lucru de sine înțeles să steie așa și să tacă.

Așa i-a găsit Neacșu cînd s-a întors de la pădure.

„Adecâte cum vine lucrul ăsta!?” se întreba el uitîndu-se nedumerit la Iorgovan. Nu știa nici el, se bucură ori se năcăjește.

Dar de aceasta nici nu-l întreba nimeni: vorba era să-și ieie fata și s-o ducă la Cîmpie.

El stete pe gînduri.

O singură fată avea: dacă nici pentru asta n-ar fi avut slăbiciune, ce mai de om era și el!?

Să plece el singur la drum atît de lung? Asta n-o mai făcuse niciodată în viața lui, și nu putea parcă nici acum s-o facă. Cine știe cite i se pot omului

întimpla!? Și totuși tocmai în drumul acesta el n-ar fi voit să aibă tovarăș om din satul lui.

El se uita împregiurul lui, la casă, la șura cu războiul și cu sculele lui de dulgherie, la grădina cu pomi și la porțița curții sale, se uita cu un fel de înduioșare, apoi grăi:

— Se înțelege c-o să mergem! Trebuie s-o facem și asta, ca să nu zicem că n-am făcut-o, adăuga iar mai încet, așa, pentru dînsul.

Iorgovan se simțea ca popa ce-a ajuns cu chiu, cu vai să-și puie patrafirul și, cînd e vorba să înceapă slujba, nu știe să citească.

Îi venea să le zică: „Uite! dar dac-ați veni la anul?!“
Însă nici pentru asta n-avea destulă inimă.

El porni călare-nainte, iar pe dînsa o lăsă ca să vie-n urma lui pe jos, pînă la Cil, se-nțelege, numai pînă la Cil.

De la Zimbru pînă la Cil, Iorgovan își ținea mereu calul în frîu, deoarece, cu cît mai mult se depărta, cu atît mai rău îi părea c-a plecat. Sosind, în sfîrșit, la Cil, el se plimba neastîmpărat și se uita mereu în drumul din care sosise, dar se uita pe furișate, hoțeste, ca nu cumva să-l zăpsească Șofron.

Parcă lui Șofron îi treceau dalde-astea prin cap!?

Șofron, cînd o văzu pe Simina, se uita la ea așa din întîmplare, apoi se uita mai cu dinadins, apoi rămase cu gura căscată și în cele din urmă simți parcă i s-ar fi stricat toată viața cîtă-i mai rămăsese, și întregul suflet i se strînse într-un singur gînd: s-o ascundă, ca numai el să știe de dînsa.

— Haid', soro! tu vii cu mine, îi zise el cînd oame-nii începură a se urca în căruțe; sări apoi sprinten, își scoase sucmanul de subt sacul cu grăunțe și-l întinse pe scîndură, lîngă dînsul.

Simina mai stete o clipă nedumirită, mai trase cu coada ochiului înspre Iorgovan, apoi se urcă și se puse pe sucman lîngă Șofron.

Iorgovan le vedea toate și se necăjea, dar nu putea el să-și deie înaintea slugii slăbiciunea pe față; apoi pe Simina n-o perdea el orișiuunde ar fi lăsat-o; îi era destul c-o știe aproape și poate s-o vadă în tot minutul.

Simina ar fi voit cu toate aceste să fie singură, ca să poată plinge.

V

5 Busuioc moștenise de la taică-său o moară de vînt, și e bună sculă moara de vînt, mai ales la Curtici, unde cale de o zi de giur împregiur apă curgătoare nu se pomenește. Bătută însă mereu de vînturi, moara lui Busuioc s-a hodorogit în cele din urmă, și pe cînd el
10 umbla s-o repareze din temelii, cumnatu-său, popa, i-a dovedit că-i vine mai bine să-și cumpere o moară cu foc: acum Busuioc avea o locomobilă ușorică și ieftină, care lucra cu foc de paie și mina vara o mașină de treierat, iară în alte timpuri moara cu două petri, pusă în grădina de la marginea satului, în locul celei
15 de vînt.

Pupăză făcea focul la cazan.

Acest Pupăză, un om de vreo patruzeci de ani, era mai scurt decît toți oamenii scurți, cu capul de tot mare, cu fălcile ieșite și cu ochii infundați în cap și îi
20 ziceau Pupăză pentru că era cam tont de felul lui și umbla crăcit, încît parcă schiopăta de amîndouă picioarele.

El se trezise la moara lui Busuioc, unde-l lăsase maică-sa, o femeie fără de căpătii, de care abia cite
25 un bătrîn își mai aducea aminte. Și, precum e lumea, se vorbeau multe despre Pupăză: mai că-i este rudă, mai că frate din flori cu Busuioc. Destul că nu era slugă cu simbrie, ci om care se știa la el acasă. Și nici nu-i porunceau nimeni lui Pupăză: el făcea numai ce-i plăcea lui. Se pomenește la moară, crescuse la moară
30 și acum nu-și mai putea închipui el viața lui altfel decît la moară, întocmai precum nici Busuioc nu și-ar fi putut închipui moara fără de Pupăză.

Cu toate aceste, tocmai Pupăză era omul care nu
35 trebuia să steie la moară: mîncă Pupăză ce apuca, dormea unde-l prindea somnul, dar ținea la curățenie de țî se făcea milă de el, și dacă Busuioc puneau

cioareci și¹ peptar de postav civit, Pupăză ținea să aibă și el cioareci și peptar din tot acel postav. Altfel se ducea-n lume.

5 La moară însă și la gura cazanului curățenia vest-
mintelor nu se poate păstra: Pupăză era mereu plin de
făină, de prav, de funingine și de ulei, de te fereai să
nu te atingi de el.

10 Nu-i vorbă, el avea treabă multă și nu-i venea
timp să-și deie seamă despre aceasta; se găsea însă din
cînd în cînd cite un om care, neavînd altă treabă, se
lega de el și-l năcăjea.

Plecînd Iorgovan, Busuioc făcu rînduială, ca să
macine grîul ce mai era la moară, pentru ca după
seceriș să poată pune mașina de treierat neîntîrziat
15 în lucrare. El puse oameni să curățe locul de arie în
mijlocul grădinii și hotări locurile pentru șirele oame-
nilor învoiți să treiere cu mașina lui.

Era dar lume multă la moara lui Busuioc.

20 Pupăză crescuse la moară; la moară umblă mulți
oameni; mulți oameni știu multe, și multe învățase
Pupăză în viața lui: roata morii tot se mai oprea
citeodată, dar gura lui nu. Spunea mereu și spunea
tot prostii, și prostii puține, cite învățase el de la
alții, dar le spunea mereu la alți oameni și iar la alții,
25 încît morarului îi venea să fugă în lume, iară oamenii
ziceau că nu e om mai de haz decît Pupăză.

Verigă, om de aci din sat, aștepta de doauă zile
să-i vie rîndul la moară: auzise o dată, de doauă ori
prostiile lui Pupăză și i se urfise de la o vreme cu ele.
30 Ar fi voit să facă ceva ca să-i treacă de urit.

El se uită lung la Pupăză și-i zise:

— Bine, măi Pupăză, cum ai ajuns tu?

35 Pupăză nu se supăra cînd îi ziceau Pupăză, fiindcă
acesta-i era numele; el se uita însă la cămașa de pe
trupul său și era foarte strîmătorat.

— Ce-i? întrebă el, uitîndu-se la ceilalți oameni,
ca să vadă dacă sunt ori nu și ei de părere că nu e
curată cămașa lui.

40 Oamenii se siliră să nu rîdă; dar nu era cu putință
să-ți stăpînești risul cînd îl vedeai pe Pupăză uitin-

¹ În text: pe

du-se astfel, cînd la cămașa de pe trupul său, cînd la oamenii ce o văd.

5 — Rîdeți! grăi Pupăză, apoi se scutură pe mîni, ieși din moară, se puse pe un buștean și rămase bușumflat.

Îi era sărită țandăra, și cînd îi sărea lui țandăra, era sărită și pace bună.

10 Acum degeaba se trudeau oamenii să-l încredințeze că Verigă vorbește săcături, că n-au ris de dînsul și că la moară nimeni nu poate să aibă cămașă mai curată decît a lui: el era om cu minte, cu judecată și vedea cu ochii lui. Muncea cît zece, iar Busuioc nici nu-l îmbrăca măcar cumsecade: asta era o nedreptate. Nu putea Pupăză suferi ca oamenii să-i spună că i s-a făcut

15 nedreptatea aceasta.

În curînd el se ridică și se depărtă spre sat, ca să le spună altor oameni mai cu inimă că l-a părăsit pe Busuioc, că l-a lăsat pe el singur să facă dacă poate.

20 Așa făcea Pupăză totdeauna cînd îi sărea țandăra, și fiindcă lumea știa cum face, oriunde se ducea, toți se mirau de curățenia vestmintelor lui; iară copiii se luau droaie după dînsul și-l întrebau mereu dacă este ori nu flămînd. Flămînd!? Vorba aceasta Pupăză nu o putea suferi în urechile lui: era mai bucuros să

25 moară de foame decît să primească o bucată de pine de la cineva. Și cu toate aceste, cutreierînd ulițile și colindînd iute de la casă la casă, el își făcea poftă de mîncare, iar pofta de mîncare îl induioșa pe Pupăză.

Înspre seară el începu a li se plînge oamenilor că

30 Busuioc l-a alungat de la casa lui.

Iar Busuioc se plimba necăjit prin casă — nu, necăjit nu — mîhnit pînă în adîncul inimii lui. Cu toate aceste, acum, tocmai acum, nu s-ar fi legat, Doamne ferește, de nimeni: îi era greu a ieși din casă.

35 Nu l'știa el cine e Pupăză, dar știa ce zicea lumea despre dînsul și îi venea să deie cu toporul cînd se gîndea la droaia de copii și la oamenii ce rîd de-a lungul uliților.

Iar el nu putea să facă nimic.

40 Îndărătnic din fire, Pupăză rămase noaptea întregă pe uliți, umblînd de ici pînă colo și vorbînd mereu așa

singur, și abia a doaua zi pe la prînz, stăpînit, în sfîrșit, de foame, el începu să deie tîrcoale pe la casa lui Busuioc.

5 Era tîrziu după amiazăzi cînd el deschise porțița, intră fricos și se opri la intrare.

— Du-te, frate, c-a venit! grăi Busuioc, care nu putea să-l vadă.

Vica tăie un coltuc de pîne și ieși cu el afară.

10 Cînd o văzu, Pupăză începu să plîngă, să facă mătănii și să sărute pămîntul; luînd apoi coltucul din mîna ei, se-ntoarse și se depărtă iute, vesel și tot mai vesel spre moară.

15 Abia se-nchise porțița în urma lui Pupăză, și se deschise poarta cea mare, ca să între Iorgovan, cu cele doauă care de secerători.

Și n-ar fi putut Iorgovan să sosească în ceas mai potrivit decît acesta.

„Se-ntîmplă cîteodată!“ grăi Busuioc în el cînd văzu că la căruța lui Iorgovan sunt numai doi cai.

20 Un lucru de nimic!

Ar fi vrut să nu-l fi băgat de seamă.

Și totuși...

25 Îl știa pe Iorgovan om cu socoteală și nu se putea dumiri ce oare i se va fi întîmplat de și-a pierdut rostul, căci numai așa, din senin, paguba nu vine, ci omul trebuie să facă și el ceva ca să și-o aducă ori să-i deschidă măcar drumul.

30 Busuioc nu era acum dintre oamenii în curtea cărora poți să intri fără ca să fii băgat în seamă de stăpînul casei, și nici Simina nu era femeia care poate să treacă pe nevăzute pe dinaintea cuiva.

Ieșind în calea celor sosiți, el trecu o dată cu privirea peste oameni și ochii lui se opriră la dînsa.

Îl ardea parcă la inimă.

35 O știa de tot bine și-i era destul s-o vadă pentru ca să înțeleagă o mulțime de lucruri, căci iute se descură lucrurile în mintea omului cînd li se ivește căpătîiul.

40 Încă anul trecut simțise Busuioc că-i plac feciorului său ochii Pădurencei, și s-ar fi mîhnit, poate, dacă

nu i-ar fi plăcut, fiindcă erau făcuți pe plăcute, dar c-a trecut anul și nu i-a uitat, dar că-i plac atât de mult încît își pierde rostul și-și omoară cai de dragul lor, asta îl punea pe gînduri.

5 Acesta era dar gîndul care l-a făcut să meargă el după secerători?! Și s-a dus cale de două zile ca s-o aducă pe dînsa?!

I se făcea lui Busuioc o mare nedreptate; chiar feciorul lui îi făcea o mare nedreptate.

10 Și cînd i se făcea nedreptatea aceasta?

Acum, chiar acum, după ce i se făcuse o altă nedreptate tot atât de mare: abia ieșise Pupăză din curte, și intra Simina în ea. Dar Iorgovan era feciorul lui. Busuioc îi făcu fetei semn să se apropie.

15 Simina își rîndui prin o singură scuturătură hainele pe trup, apoi înaintă cu capul ridicat pînă la el, se plecă și-i sărută mîna.

— Să fii sănătoasă! îi zise el. Bine-ai făcut c-ai venit. Du-te-n casă, că leichii-ti o să-i pară bine.
20 Vicol — strigă apoi, întorcîndu-se spre casă — ia vino de vezi și tu ce oameni ne-au sosit la casă!

Dup-aceea el se duse la Neacșu, îi dete mîna și-î întrebă de sănătate în vreme ce Simina se depărta cu pas liniștit spre casă.

25 Iorgovan își făcea de lucru la căruță, iar Șofron stetea nemișcat și se uita.

În șapte ani de zile, cît a muncit cu simbrie, și-a adunat bănișori, frumoși bani, și i-a dat lui Busuioc, să-i pună cu camete bune pe la oameni, și mai avea și
30 doauă jugăre de pămînt cu griu, iar altul cu porumb; aceasta era mulțumirea vieții lui, începătura tuturor visurilor ce-și făcea despre ziua de mîne; cum stetea acum și se uita, ar fi vrut să-și strîngă-n o clipă tot ce are, să-și cumpere paie, multe paie, și să le deie
35 foc paielor și să ridă încît să se prăpădească.

— Să desprindem caii, îi zise Iorgovan, care se mira că trebuie să i-o zică.

Șofron se uita sperios la el.

40 — N-am poftă, îi răspunse. Să-i desprindă cine-i are!

Iorgovan rămase o clipă uimit, apoi se uită împre-
giurul său, ca să vadă dacă nu cumva a auzit cineva
vorbele aceste.

5 — N-am acu timp de ceartă, îi zise; dup-aceea des-
prinse caii și-i luă de căpăstru, ca să-i ducă în grajd.

— Ce faci cu caii?! strigă Șofron aspru și sări de-
i luă căpestrele din mină. Nu-i vezi că sunt înfierbîntați
de drum?!

10 Grăind aceste, el trase caii după el și începu să-i
plimbe prin curte.

Iorgovan era feciorul lui Busuioc și putea să facă
ce vrea el cu caii tătine-său; însă sluga avea dreptate,
sluga era mai cu băgare de seamă decît chiar fiul
stăpînului. El se duse dar, desprinse caii de la căruța
15 slugii, îi luă de căpăstru și începu și el să-i plimbe.

Astfel se plimbau amîndoi prin curte, privind mereu,
cînd unul, cînd altul, la scările casei, ca să o vadă pe
Simina ieșind. Iorgovan ar fi dorit să steie cit de mult
în casă, pentru ca să nu-l găsească în curte cînd se
20 întoarce, căci n-ar fi voit să deie față cu dînsa, iar
Șofron ar fi fost gata să plimbe toată noaptea caii
prin curte, pentru ca nu cumva, ducîndu-i la grajd, să-i
ducă și Iorgovan pe ai lui și să meargă-n casă mai-
nainte de a se fi întors Simina. De aceea, pe cit era de
25 liniștit Șofron, pe atît de neliniștit Iorgovan. În cele
din urmă el nu se mai putu stăpîni și duse caii la grajd.

Șofron ar fi vrut să-i spună că nu i-a plimbat încă
destul, dar aceasta nu era adevărat, și așa nu-i rămînea
decît să plece și el în urma lui.

30 Din grajd ei nu puteau să vadă dacă Simina se
întoarce ori nu: erau dar ca înțeleși să-și facă iute
treburile și să iasă cît mai degrab' la lumină.

Busuioc avea slugi destule și feciorul lui n-ar fi avut
nevoie să desprindă caii, să-i plimbe prin curte și să-i
35 ducă la grajd, însă nimeni nu-l putea opri de a le face
toate aceste dacă așa era pofta lui. Iar acum, după ce le
făcuse toate și Simina tot nu-și mai isprăvise vorba
cu stăpîna casei, el mai putea să tragă și căruțele în
șopron, să vadă dacă boii au nutreț, dacă sunt toate
40 în bună rîndială. Multă treabă-și poate face un om
harnic în o gospodărie ca a lui Busuioc.

Dar, în cele din urmă, el era feciorul părinților săi și se întorsese din drum: e bună hărnicia, dar tot nu te iartă să vii așa ca din pușcă și să-ți cauți de treburi fără de a fi schimbat mai-nainte o vorbă cu părinții tăi. Voia, nu voia, n-avea încotro: el trebuia să se ducă în casă.

Și-i era greu lui Iorgovan să deie față cu părinții săi. N-ar fi vrut, ferească Dumnezeu, ca ei să creadă că el umblă cu gândul de a și-o lua de nevastă pe Simina, dar o iubea, și încă mai puțin a vrut ca cineva să simță că-i este dragă și nu voiește s-o ieie.

Mai bine ar fi fost dacă o lăsa unde a găsit-o.

Dar Iorgovan se știa stăpîn la casă și, dacă era vorba, putea să deie față cu orișicine fără ca să i se încleșteze inima: el se depărtă cu pas hotărît.

Șofron se uită cît se uită în urma lui, cum te uiți în fața puhoiului ce vine de-a valma preste tine, și apoi, cînd îl văzu intrînd, se lăsă răzimat de ușchiorul de la ușa grajdului și rămase ametit. Îi era ca și cînd i s-ar aprinde casa-n cap și s-ar prăbuși toată lumea peste dînsul.

„Rău m-ai bătut, Doamne!“ zise el într-un tîrziu, apoi intră oarecum ușurat în grajd și începu să-și caute de treburi.

El însă nu mai putea să facă nimic.

Nenorocirea-i ajunsese năpraznic: era fărmeecat și nu altă. El ieși iar în curte, dar în zadar, căci nu putea să vadă nimic din cele ce se petreceau în casă, și nu-i rămînea decît să aștepte și să dorească, și atît de tare îi era dorul, încît îi părea că el trebuie s-o ajungă, s-o ieie și s-o aducă.

Și cine știe dacă nu cumva chiar dusă de dorul lui, Simina ieși în cele din urmă din casă și se uită peste curtea în care nu mai rămăsese nici unul din tovarășii ei de drum.

Șofron o dorise pentru ca să n-o mai știe aproape de Iorgovan, dar nu voia nici să o vadă, nici să deie față cu dînsa: văzuse destul, prea destul. El grăbi dar să-i spună că ceilalți s-au pus la odihnă în șura cea mare, ce se afla pe aria din dosul grajdurilor, iară Simina

șezuse tot drumul pe sucmanul lui și acum îi era greu de dînsul.

5 Ea nu mai întrebă dar nimic, ci se duse încotro socotea că-i va afla, spre porțița de la capătul dinspre case al grajdurilor.

Acum Șofron răsuflea mai ușurat, dar el tot nu putea să se depărteze. Era-n amurgul serii: încetul cu încetul se însera de tot; în cele din urmă răsări și luna, și el stetea mereu la ușa grajdului, și cită vreme vedea
10 lumină în case, îi era peste puțină să-și părăsească locul.

El trebuia să vadă cînd iese Iorgovan, dacă ar trebui să iasă, și să știe unde se duce.

15 Și precum stetea așa, gîndurile îl mînau mereu înainte și nu-l îngăduiau să se oprească la ziua în care se afla.

Putea el să împedec pe Iorgovan de a se întîlni cu Simina?

20 Trebuie să-l poată?! De cîte ori și-i gîndea pe dinșii singuri împreună, simțea că-și iese din fire și că trebuie să fie moarte de om. Și, totuși, Iorgovan era feciorul lui Busuioc, și în casă, el, sluga lui Busuioc, nu putea să-l urmărească. Iar Simina îi spusese c-a stat trei
25 luni de zile în casa lui Busuioc, și dacă a stat o dată, mai putea să steie. Apoi, dacă Iorgovan voia să fie singur cu dînsa, putea să-l trimită pe el undeva.

„Trebuie să i-o spun!“ grăi Șofron hotărît.

30 El auzi cheia în broasca de la ușa casei. Busuioc își incuia, ca în toate sările, ușile de la casă mai-nainte de a se culca.

Acum se putea pune și el la odihnă.

Nu se putea.

35 Stătuse toată seara în fața casei și-i văzuse pe toți care au intrat ori au ieșit; cu toate aceste, acum, cînd văzu ușa incuiată, îl izbi gîndul: „Dar dacă Simina ar fi și ea în casă?!“

Trebuia s-o vadă el cu ochii lui, ori lua un tăciune și-i dedia foc casei.

40 În șură era liniște. Oamenii-și făcuseră culcușuri de fin și dormeau toți, afară de trei, care steteau de vorbă împregiurul unui foc de la gura șurii. Între

aceștia era și Neacșu. Nu era om bătrîn tatăl Siminei; însă vara toată suferise de friguri, și boalele se întovărășesc și multe se adună unde s-a pus o dată una: el n-avea poftă de mîncare, tușea cam des și nu putea să doarmă. Iar omul care se simte o dată slăbănog mereu la boala lui se gîndește: Neacșu vorbea cu ceilalți de holeră și le spunea că se teme de ea, fire-ar să n-o fi zis în ceas rău.

5
10
15
Tată unei fete frumoase, Neacșu era obicinuit cu oamenii duși cu gîndul la înșurătoare, și-i fusese destul să schimbe o vorbă cu Șofron, pentru ca să-l știe unde bate. Îi spusese Șofron în de amănunt ce are și ce nu are, ce poate și ce nu poate, își dăduse toată silința să se puie bine cu dînsul, și nici nu nimerise rău. Dar tocmai de aceea Neacșu ar fi voit să fie culcat cînd îl văzu pe Șofron: dac-ar fi fost un om ca toți oamenii, treacă, ducă-se; nu era însă și-i venea greu să-l vadă că degeaba vine, degeaba se duce.

20
Șofron simți și el că bătrînului nu-i prea pare bine de dînsul, și după ce se încredință că Simina nu este în casă, se porni pe ducă. Dar una e s-o vrei, și alta e s-o faci. Venind, el stricase vorba oamenilor, care mai steteră cît mai steteră, apoi începură să caște și în cele din urmă se duseră și ei să se culce.

25
Șofron rămase singur cu Neacșu și acum nu se mai putea depărta.

Steteau tăcuți la foc, se uitau din cînd în cînd unul la altul și, cum steteau așa, ei se înțelegeau unul pe altul.

30
— Rău am ajuns, nene Neacșule, grăi Șofron într-un tîrziu; eu, om în anii mei! N-aș fi crezut niciodată că se poate una ca asta.

— Știu! îi răspunse Neacșu, dus pe gînduri.

35
Mai departe ce să vorbească?! Așa era cum zicea Șofron, și așa era cum zicea Neacșu; steteră dar cît mai steteră, apoi Șofron se ridică și plecă fără ca să zică măcar o: „Noapte bună!“, iară Neacșu luă cîteva surcele și le aruncă una după alta în foc.

40
În vremea aceasta Busuioc se plimba prin casă uitîndu-se din cînd în cînd la Filip, feciorul lui mezin,

un băiat de vreo optsprezece ani, care ședea la masă cu peana asupra hîrtiei.

— Serie! grăi părintele, în sfîrșit: „*Cumnate dragă!*“

5 — Dar de ce să nu-i scriu eu din partea mea? întrebă băiatul.

— Scrie așa cum îți zic eu! — grăi tatăl așezat — că tot vine mai bine. „*Mîne încep secerișul* — urmă el apoi dictînd — *și mi-au adus oameni de la pădure, cincizeci și doi, cîți îmi trebuie. Tu știi însă că e opreală din partea stăpînirii; te rog dar să pui caii și să vii cît mai neîntîrziat la mine, ca să ne sfătuiam ce trebuie să fac. Nu cumva să întîrzi, căci am mare trebuință de tine.*“ Atît! zise el după aceea, apoi își scoase pecetea din saltarul mesei, dete cu ea în perna cu vopseală și o puse sub scrisoare.

10
15

VI

Noaptele de vară sunt scurte, dar ele despart zilele lungi una de alta, căci multor bucurii, multor dureri și necazuri, multor gînduri, și bune, și rele, li se perde firul prin vis, și dacă îți se întunecă gîndul, culcă-te și dormi, că ori te vei deștepta înveselit, ori firea-ți este posomorită și întristarea îți priește.

20

Pe la cîntatul cocoșilor casa lui Busuioc era-n picioare, lăutarul își strunea coardele, cimpoieșul își potrivea piscoiul, iară oamenii se găteau de sărbătoare luîndu-și flăcăii coasele pe umăr, iar fetele secerea la briu. Ziua nu era încă dezvăluită de tot din noapte cînd ei erau strînși cu toții în fața casei, așteptînd să iasă gazda, ca să-i ureze de secerătoare.

25

Îndată apoi ce cheia răsuna în broasca ușii de la casă, cimpoieșul își umflă cimpoile și lăutarul începu să tragă cu arcușul.

30

Vioară și cimpoi cît îți place, dar și vioara, și cimpoile sună a pustiu cînd nu sunt însoțite de glas omenesc, și parcă nu erau zori de zi de vară, ci amurgul unei neguroase seri de toamnă.

35

Erau porniți oamenii spre veselie, nu-i vorbă, dar la casa altuia omul așteaptă să vie gazda să-i deschidă inima, iar aici gazdele erau toate puse pe gânduri.

5 Simina, dac-ai fi întrebat-o îi este inima bună ori nu, ar fi dat zîmbind din umeri. Îi era parcă-i venea să zboare ca pasărea ce se vede întoarsă la cuibul ei și să cînte și să facă toate nebuniile, și totuși umbra ca printre ouă și cuțite și-i era frică să vorbească, să se uite la unul ori la altul, se temea să se ducă de ici
10 pînă colo, căci mulți erau pe care îi putea supăra și mulți care puteau să-i strice voia bună. Dac-ai fi tăiat cu cuțitul în carnea ei, ea s-ar fi legat iute și ar fi mers veselă mai departe, numai pe alții să nu-i vadă posomorîți. Ar fi voit dar să între la învoială cu dîșii:
15 mîne-i mîne, dar azi să le uităm toate, fiindcă nimeni nu știe dacă sunt adevărate.

Șofron știa un lucru: că e zi de seceriș. Și omul care muncește zi cu zi tot anul și muncește cu drag în ziua secerișului nu se mai tirguiește. La nuntă tot
20 mai poți sta pe gânduri și la cumetrie, pentru că nunta și cumetria sunt începuturi; dar la secerătoare niciodată. Însă Șofron nu era vesel pentru că nu știa să fie trist: el se năcăjea, se minia, își ieșea cîteodată din fire, dar asta nu-l ținea, și cît dai în palme, iar îl vedeai cum îl știi, așa, nici zăr, nici smîntînă.
25

În timpul cît Șofron petrecuse pe drumuri, Petrea și Matei, argați la carele cu boi, suciseră din paie de săcară legători de snopi și le încărcaseră într-unul din care, ca să le scoată la cîmp. Erau multe, căci multe
30 trebuiesc la patruzeci de jugăre de griu, și erau grele fiindcă le stropiseră cu apă, ca să fie jilave.

Ei se căzneau să întoarcă carul cu proțapul spre poartă, dar locul era strîmt și nu puteau să-i vie de hac, iară Șofron, care se cobora din pod cu un sac de
35 porumb, se opri la mijlocul scării și privea zîmbind la cara lor.

Femeile sunt cam fricoase din fire, și văzînd că scara se îndoaie cu Șofron, Simina simți toată greutatea sacului și se apropie cam cu frică de scară.

40 — Dă-te jos, că-mi vine rău, îi zise ea lui Șofron. Mai bine te-ai duce să le ajuți lor.

Șofron stete o clipă rușinat, apoi coborî scara și puse sacul jos.

1 Ți părea bine că des-de-dimineată Simina l-a văzut și i-a vorbit și i-a spus să facă ceva; trebuia să-i zică și el o vorbă.

E însă greu s-o nimerești precum o gîndești.

El o apucă de amîndouă mînile și se uită nedumerit în fața ei.

— Știi că-mi vine să te sărut?! îi zise apoi.

10 Simina era fată de optsprezece ani și crescuse în sărutări; o sărutare mai mult sau mai puțin, n-o scotea din apele ei; însă Șofron era om de treizeci de ani, și fetele tinere se simt în strimtoare față de oamenii de treizeci de ani. Apoi Șofron nu era flecar.

15 — N-ai decît să voiești pentru ca să o faci, îi răspunse ea, fiindcă ești mai tare decît mine, dar sărutatul cu de-a sila nu are nici o noimă.

— Asta n-o știi tu, grăi el, apoi îi luă capul între mîni și-o sărută drept pe buze.

20 Simina își strînse buzele.

Așa nu voia Șofron, așa nu era mulțumit; cînd e uscat de sete, omul nu se satură cu roua de pe frunze.

25 El își lăsă brațul peste umerii ei și o strînse la pieptul lui, apoi îi sărută gîtul și ochii și iar gura, și cu cît ea își strîngea buzele, cu atît sărutările lui erau mai lungi.

Ea-și puse mina pe obrazul lui, ca să-l depărteze de la dînsa.

30 — Lasă-mă — îi șopti ea înecată — că mi-e rușine și-mi vine greu.

— Sărută-mă și tu — îi răspunse el — că nu te las pînă ce nu mă săruți.

Simina își închise ochii și-și întinse buzele.

O sărutare, dată de silă, de bunăvoie, dar o sărutare.

35 — Dumnezeu să ți-o răsplătească, grăi Șofron, dîndu-i drumul.

— Om în toată firea — zise ea turburată — și fără toate mințile! Du-te acum și le dă ajutor.

40 Șofron se aruncă din o săritură la car, îl apucă de inimă, între roatele de dinapoi, îl ridică și-l suci, încît

ceilalți n-aveau decît să-l cîrmească din proțap pentru ca să-l întoarcă spre poartă.

„Ce să-mi fac dacă-i așa de tare, zise Simina în ea. Și la urma urmelor, gaură-n cer pentru o sărutare nu se face.“

5

Însă Iorgovan le văzuse toate. Stetea și se uita, dar se făcea că nu vede ori că prea puțin îi pasă. Și mult nici că îi păsa lui Iorgovan. Știa el că Simina nu s-a lăsat de bunăvoie și că ea s-a supărat de sila ce-i făcuse, de silă, bucuos l-a sărutat și ea pe Șofron. Și orișicine i-ar fi spus-o aceasta, el i-ar fi răspuns că minte. Simina însă o știa și aceasta, și de aceea începu să tremure în tot trupul cînd dete cu ochii de Iorgovan.

15

Ea însă nu era supărată pe Șofron, nu-și făcea sie înseși muștrări, ci se întorcea cu pas hotărît spre casă uitîndu-se drept în ochii lui Iorgovan, ca și cînd ar fi voit să-i zică: „Tu ar trebui să faci ca alții să nu îndrăznească a mă săruta“. Iorgovan îi înțelegea privirea și fiindcă se simțea vinovat, se făcea că n-o înțelege și se arăta vesel.

20

Un singur om era care s-ar fi mîniat rău dac-ar fi văzut cele petrecute: acesta era Busuioc. Să-l puie păcatul pe un slugoi să sărute fata de dragul căreia feciorul își omoară calul: n-ar fi avut ochi să vadă feciorul, nici inimă să o mai poată răbda pe sluga aceea un ceas măcar în preajma casei lui.

25

Dar el nu știa nimic.

Știa numai că e zi de secerătoare și că satul vede cînd ies oamenii lui în cîmp.

30

— Voișii, băieți! nu vă lăsați, fete! le strigă el închinînd pîharul. Simino! Șofroane, și tu, măi Iorgovane, dați nainte, voi sunteți de casă!

Flăcării prinseră fetele-n joc și începură să chiuiască, apoi ieși Vica, stăpîna casei, ieși Filip cu pușca-n spinare, ieșiră și copiii mai mici, și după ce se întremă veselia, fetele începură să cînte și secerătorii plecară cîntînd și jucînd la cîmp.

35

Iar veselia-i bună și plăcută, și cînd o găsește omul, cu una cu două n-o părăsește.

40

Atît erau de veseli oamenii, încît Șofron uitase că trebuie să se simță nenorocit cînd Iorgovan se află în apropierea Siminei. El nu cînta, pentru că nu știa să cînte, nu făcea glume, pentru că nu știa să le nimerească, 5 nu spunea minciuni, pentru că n-avea de unde să le scoată; le ținea însă celor ce cîntau isonul, mormăind și el din cînd în cînd, rîdea de se prăpădea cînd făceau alții glume și asculta cu gura căscată minciunile altora. Treaba lui era să adune snopii și să-i așeze în cruci bine 10 încheiate, ca nici vîntul să nu le răstoarne și nici ploaia să nu strice bobul. Și de cîte ori lua cîte un snop în furcă și-l simțea că e greu, inima îi rîdea de bucurie, și pentru ca bucuria să-i fie mai mare, lua cîte doi și trei snopi deodată și se ducea cu ei țînînd furca-n 15 sus ca un steag. Iară cînd se nimerea să scormonească vreo prepeliță adăpostită sub snop, el se lua după ea și mare îi era mirarea că n-a prins-o din zbor.

Simina și Iorgovan nici ison nu le țineau celor ce cîntau, nici de glume nu rîdeau, nici la minciuni nu 20 ascultau, nici prepelițele din zbor nu alergau să le prindă: ei își trăiau ziua lor albă.

Cosașii mergeau înainte, pas cu pas, culcînd lanul greu în brazde lungi și groase și oprindu-se din cînd în cînd, ca să-și scoată cutea din teacă și să tragă cu ea 25 de-a lungul coasei ce răsună departe sub bătaia pietrii. În urma lor fetele sprintene adună cu secerea harnică brazdele în mănunchi. Vin apoi flăcăii cu brațele vînjoase, întind legătoarea, adună mănunchiile pe ea și o string sub genunchele lor greu, ca țeapăn să fie 30 snopul. Tocmai în coadă sunt cimpoieșul, lăutarul, băieții cu fedelușul și Șofron cu furca-n trei coarne de fier.

Și merg mereu înainte, și precum merg, lanul se culcă-n calea lor și crucile li se ridică pe urmă.

35 Iorgovan merge și el cu dinșii, mai leagă ici un snop, mai colo altul, mai stă fără de nici o treabă, mai se uită dacă crucile sunt bine clădite, e stăpîn, și stăpînul trebuie să-și puie mina la toate.

40 Ca din întîmplare se duce să stringă-n snop mănunchiile adunați de Simina, și mai cu drag îi adună decît alții, pentru că din mina ei trece în a lui. Ea se uită din

cînd în cînd peste secere la el, și el din cînd în cînd peste snop la dînsa, și așa vorbesc pe neauzite și se înțeleg unul pe altul.

5 — Nu te-ai supărat? îi zice ea în cele din urmă.
— Șofron e un nătărău! îi răspunde el și se depărtează, pentru ca peste citva timp iar să se întoarcă.

Simina îl urmărește cu ochii, și-l cheamă, și-l aduce, și-l ține aproape de dînsa. Iar tac și iar își trec de la mîna la mîna mănunchii cu spicuri grele.

10 — Dar vezi — îi zice ea, tot ea cea dintîi — obraznicul mînincă praznicul.

Iorgovan scăpă legătura din mîna și rămase privind nedumirit la dînsa.

15 — Nu te înțeleg, îi zise el. Vrei să fac și eu ca dînsul?

— Nu! îi răspunse ea rîzînd. Eu să fac.

Iorgovan se făcu roșu ca bujorul. Îi era rușine, și nici el însuși nu putea să-și deie seamă de ce: pentru că e atît de slăbănog, încît lasă ca o fată să-i zică vorbele aceste, ori pentru că-i este dragă fata care le zice. Destul că-i era rușine și nu-l mai ținea locul. Mai legă un snop, apoi se depărtă.

25 Simina se făcu acum și ea roșie. Era fată mare și se muștră că a grăit vorbele acelea, și era mîhnită că el a îmbrîncit-o la ele. De aceea fața i se întunecă din ce în ce mai mult, și ea nu-l mai căuta cu ochii, ci se apropia pe-ncetul de celelalte fete și intră în vorbă cu ele.

30 Iorgovan trase de cîteva ori cu ochiul spre dînsa și văzînd că nu mai întilnește ochii ei, iar nu-l mai ținea locul.

Fata știa că iar trec mănunchii din mînile ei în ale lui și se depărtă cu totul de celelalte fete; ea însă nu mai îndrăznea să se uite la el, nici să-i vorbească.

35 — Lesne te superi, îi zise el într-un tîrziu.

Simina se îndreptă spre el și se uită liniștită în fața lui.

40 — Eu? îi răspunse apoi. Un lucru să știi: poți să mă nenorocești pe toată viața, dar gînd rău n-am să-ți port niciodată.

— Nu știe omul care o să-i fie gândul de mine, grăi flăcăul turburat.

— Ba știe! îi întâmpină fata, adunînd un nou mănunchi. Știe — zise iar după ce-și ridică secerea
5 de pe brazdă — fiindcă simte ceea ce nu poate ști.

Nu-i mai păsa acum dacă cei de dimpregiur îi aud vorbele ori nu, căci toate le răbda, afară de una: ca Iorgovan să-i pună dragostea la îndoială.

— Știu — urmă ea liniștită — o văd, o simț în
10 tot ceasul că ți-e rușine de dragostea ce o ai cătră mine și te ferești ca nu cumva lumea să afle despre ea: dacă nu mă pot supăra de asta, Iorgovane, n-o să mă supăr de nimic în viața mea.

Lui Iorgovan îi venea să răcnească.

— Nu-mi mai zice vorba aceasta — îi zise el înecat
15 — că mă omor. Lasă! haid' să tăcem! Uite, mie mi-e destul să știu că-mi ești în apropiere, fără ca să te văd, fără ca să-ți aud glasul, și pămîntul pe care l-ai călcat tu îmi saltă sub picioare cînd îl ating, și spicul care
20 a fost în mîna ta, spicul ăsta mă farmecă. Doamne! cît de tristă e viața mea, și tot aș fi gata să sufăr muncile iadului de dragul unei singure zile din ea.

— Și eu, Iorgovane, grăi Simina mișcată.

— Atunci, haid' să tăcem, zise el iar, că vorbele
25 sunt făcute ca oamenii să-și ceară cu ele pînea de toate zilele; pentru aceasta nu s-au făcut încă vorbe, și nici nu-i nevoie de ele. Uită-te-n ochii mei precum mă uit și eu într-ai tăi, și dacă nu mă înțelegi, atunci n-ai în tine aceea ce-ți dă înțelegerea.

— Te înțeleg, Iorgovane, răspuse ea, dar uite
30 — adăugă arătînd spre Șofron, care alerga tocmai după o prepeliță — aș voi să te văd și pe tine alergînd să prinzi pasărea din zbor.

Iorgovan se uită lung după Șofron.

— E nebun, grăi el zîbind. Eu aș fi umblat s-o
35 prind din cuibul ei cînd rădicam snopul; dacă a început o dată să zboare, ori n-o mai prinzi, ori o strivești cînd pui mîna pe ea.

— Unde dai și unde crapă! zise ea. Eu cu gîndurile
40 mele și tu cu ale tale. Aș voi să te văd și pe tine vesel ca pe dînsul.

— Se vede că are de ce să fie vesel, îi răspunse Iorgovan.

5 Simina se uită în fața lui și se încredință că el n-a grăit acele vorbe ca să o mustre pe dînsa, și nu se gîndea Iorgovan la cele ce se petrecuseră dimineața, dar se gîndea dînsa, și obrajii iar i se roșiră.

— Nu are — zise dar — ci crede numai.

— Are cine crede că are, nu cine are numai, grăi Iorgovan.

10 — Atunci crede și tu!

Iorgovan se întristă și rămase pierdut în gînduri.

— Lesne e nădejdea cînd ți-e puțină dorința — zise el în cele din urmă — dorința mea e mare, Simină, și mă tem de nădejde.

15 Astfel, din vorbă-n vorbă, iar ajunseră acolo de unde nu puteau să meargă mai departe.

Șofron? el îi vedea schimbînd din cînd în cînd cîte-o vorbă, dar ce-i păsa lui de-un papă-lapte ca Iorgovan.

20 El i-ar fi crăpat lui Iorgovan în două capul dacă l-ar fi văzut sărutînd pe Simina, iar Iorgovan nici nu era măcar supărat.

Tot așa zicea și Neacșu. Pentru că dragostea e dragoste, și dacă ți-e dragă o femeie, nu prea te pricepi la glume.

25 Ei! e frumoasă fata și e deșteaptă; îi place să petreacă cu dînsa. Și nici dînsa nu prea ține la el, căci altfel s-ar fi supărat pe Șofron.

30 Așa zicea Neacșu, așa credea el, și fiindcă așa credea, era vesel, tușea din cînd în cînd, îl treceau într-una sudorile, se obosea la tot pasul, dar era vesel toată ziua.

Seara tîrziu, după ce oamenii începură să se aline, el își căută rost să fie singur cu fiică-sa.

35 O iubea și el pe Simina, ar fi iubit-o chiar și dacă nu ar fi fost frumoasă, iar așa cum era, ar fi iubit-o chiar și dacă nu i-ar fi fost fată.

40 Niciodată însă el n-a simțit atît de viu că o iubește ca acum, după ce se întorsese de la secere obosit de-l dureau toate încheieturile. Seara toată el a șezut la o parte pe un petroi de la colțul șurii, răsămîndu-și

spatele de stîlpul cel mare. Era dus în gînduri, dar ochii lui nu se depărtau de la fiică-sa.

5 Il apucase deodată dorul de casă, de satul lui, de oamenii cu care și-a petrecut viața, de biserica în care s-a cuminecat atît de adeseori, de morminții în care atît de des a aprins de ziua morților luminările de ceară galbenă, topită din fagurii stupilor săi. Mulți și lungi ani trecuseră decînd s-a spart cea din urmă oală de pragul casei lui, și numai ca din poveste-și
10 mai aducea aminte de părinții și de frații săi, de soția și de copiii săi, dar cum se uita acum la fiică-sa și cum se gîndea la dînsa, morții lui unul cite unul înviau.

„Taica, fie iertatul, taica întreg“, își zise el oprindu-și privirea asupra ochilor ei. Nu erau tot acei ochi,
15 nu tot acele gene, dar din o singură căutătură a lor se intrăma întregul om așa cum el fusese odinioară.

„Maica, fie iertată, maica-ntreagă“, își zise apoi, cînd privi la buzele ei.

„Și totuși — urmă el iar — parcă o văd pe Saveta
20 cînd mă uit la dînsa: așa își dedia fie iertata părul din față, așa își sugea buzele, ăsta îi era glasul în tinerețe și tot ca dînsa rostea vorba“, zise el iar.

Toți erau, în sfîrșit, rămași într-însa, dar nici unul
25 mai mult decît el însuși. Pe sine însuși nu se vedea Neacșu în fiică-sa: el își simțea sufletul trecut în trupul ei cel tînăr și plin de viață. Plecări bune și rele, slăbiciuni și apucături, firea cea așezată și îndărătnică, toate erau rupte din el și de aceea toate mingăieri pentru sufletul lui.

30 El îi făcu Siminei semn să se apropie.

— Ce-i, taică dragă? îl întrebă ea, cuprinsă de îngrijare.

— Nimic, Simina tatii — îi zise el, făcîndu-i loc pe peatră — șezi aci lingă mine, aproape, de tot
35 aproape. Sunt obosit și mi se intramă puterile cînd mi te simt aproape.

Simina ar fi vrut să-și puie capul pe umărul lui, dar ăsta nu era obicei la dînșii.

— Nu mai lucra dacă te simți slab, îi zise ea,
40 muștrîndu-se în inima ei că l-a făcut să plece de acasă.

— Nu-i așa, fata mea, îi răspunse el. E de mult de când n-am lucrat, și de aceea obosesc atât de lesne; simt însă că munca-mi prinde bine, nu mor eu așa de lesne.

5 — Nu vorbi de moarte, grăi ea cu inima încheștată.
— Zic numai așa, întâmpină el, și timp îndelungat rămăseră tăcuți.

Nu-i vorba, mai curînd ori mai tîrziu trebuia să moară și el și să rămîie dînsa singură.

10 Ei nu vorbiseră niciodată despre Iorgovan; așa, pe nesimțite, luaseră înțelegere între dinșii ca lucrul acesta să-l lase neatins. Acum el o prinse de mină și se uită lung în fața ei.

15 — Crezi tu — îi zise apoi — că Iorgovan o să te ieie de nevastă?

Simina își opri răsufierea, și bătăile inimii îi slăbiră: îi era greu să răspundă, dar îi părea bine că e cineva în lume căruia poate să-i vorbească și despre aceasta.

20 — Nu cred, răspunse ea.

— Ești cuminte, fata mea, grăi tatăl. Rău ar fi dac-ai crede, și mai rău ar fi dacă s-ar întîmpla una ca aceasta.

— De ce, taică? îl întrebă ea uimită.

25 — Pentru că însoțirea făcută fără de voie nu-i pentru oamenii plămădiți ca noi, îi răspunse el.

— Cum fără de voie? cine să-l silească?

30 — Slăbiciunea lui — grăi bătrînul — și asta nu ține toată viața, nici n-o au cu toții pentru tine. Nu te face, fata mea, pui de cuc în cuib de cioară — urmă el peste pușin — că nu-ți este firea pentru aceasta. Tu ai durmit astă-noapte aici, întinsă pe un braț de fin, și ai durmit bine, dar ei au durmit în paturi cu perini de puf și n-au să uite niciodată c-ai durmit
35 în șura lor.

— Nu-mi pasă, taică!

40 — Poate că nu-ți pasă acum, zise el, dar o să vie vremea cînd o să-ți pese. Tu nu știi să șezi la masa lor, nici să mîninci cu lingura lor, nici nu știi să te îmbraci în portul lor, nici să vorbești în limba lor.

N-a crezut Simina niciodată că Iorgovan o va lua de nevastă, cel puțin așa zicea, că nu crede; acum însă, cînd îl vedea pe părintele ei atît de îngrijat, ea începu a se teme că tot o va lua Iorgovan și ar fi voit să-i arete
5 bătrînului că n-ar fi o nenorocire pentru dînsul, nici pentru dînsa.

— Taică, îi zise ea, m-am gîndit și eu la toate; dar, vezi, slujnică să-i fiu, tot m-aș simți fericită: e om cuminte și cu inimă bună.

10 — Dar e slab de înger, îi răspunse bătrînul. Dacă ar fi om ca Șofron, ai putea să treci și prin foc și prin apă alături cu dînsul; dar grea e tovărășia cu un om care nu se uită mereu înainte, ci caută la tot pasul în dreapta și în stînga, ca să vadă cum vor alții să-l
15 ducă. Dar ce vorbesc eu!? adăugă peste puțin. Cum ți-a fi data, așa-ți va fi norocul. Dar tot aș vrea să știu cum o să-ți fie!

Ce să vorbească mai departe?!

20 Știau ei oare care este și care nu este adevărul, ca să stăruiască asupra lui?!

Neaçu ar fi voit să nu mai fi grăit vorbele pe care le-a scăpat, iar Simina ar fi voit să plîngă și nu putea.

— Dumnezeu să te poarte-n căile tale! zise el în cele din urmă și se ridică.

25 — Mai rămii, taică, îl rugă, cine știe cînd ne-o mai veni să stăm așa împreună.

El se așeză din nou lingă dînsa și-o întrebă ce voiește.

30 — Nimic, taică, răspunse ea, apoi își puse capul pe umărul lui și începu să plîngă.

— Fata mea, draga mea fată! plîngi, că e bun plînsul, grăi el mișcat, uitîndu-se mereu în fața ei.

VII

35 Cumnatul lui Busuioc era popa Furtună de la Socodor.

Nu-l chema Furtună pe părintele Ioan, dar așa-i zicea lumea și lumea știa ce zice.

Primind scrisoarea cumnatului său, el începu să zîmbească.

Unde l-o fi stringînd opinca de-i este așa de grabă?!

5 Căci de holeră nici nu putea să fie vorba. Doctorii
dovediseră că nu mor de holeră decît cei ce se îmbolnăvesc și n-au în ei destulă putere pentru ca să se facă
sănătoși; de aceea stăpînirea își schimbase poruncile
și orînduise ca oamenii să nu mănînce castraveți, nici
pepeni, nici poame necoapte, și dacă, cu toate aceste,
10 ar muri, să li se facă groapa c-o palmă mai adîncă
decît la ceilalți. Asta Busuioc trebuia s-o știe, și chiar
dacă n-o știa, n-avea el nevoie de barba lui popa Fur-
tună pentru ca să se descurce cu holera.

15 Popa începu să-și scarmene barba. Acesta era obi-
ceiul lui cînd îi venea vreun gînd bun.

Avea și el vreo douăzeci de jugăre sămănate cu
grîu și aștepta să-i vie secerători, ca să nu fie silit a
se căciuli pe la poporenii. Era lucru minunat: n-avea
decît să-i ieie pe cei de la Busuioc. Apoi era vorba să
20 pună caii la căruță, și grozav îi plăcea lui popa Furtună
să meargă și să vie, să bată drumul și cîmpurile.

— Preuteasă! Preuteasă! striga el uitîndu-se prin
casă spre a-și alege cele ce-i făceau trebuință la drum,
pușca, pîtașca, cornul cu prav, scăunelul în trei
25 picioare, păhărelul de apă și dichisul cu tacîm, căci
fără aceste nu se putea.

Ieșea după prînz, cu gîndul de a se întoarce-n
amurg, însă el le lua toate cu dînsul, pentru că altfel
nu-i pria vînătoarea. Dacă ar fi să cauți cu de-amănunt,
30 nu prea îi ședea bine popii pușca, dar dacă i-ar fi trecut
cuiva prin minte să-l oprească de la vînătoare, el și-ar
fi ras barba și ar fi făcut ca Iorgovan. Fără de cine
și fără de pușcă nu putea trăi popa Furtună.

— Ce-i, popă? s-a aprins casa? întrebă preuteasa
35 ivită-n ușă.

El se uită serios la ea.

— Așa-i! te-am chemat, zise el iute. Foarte binel
lasă, că fac eu, nu mai am trebuință de tine. Stăil
ce-mi mai trebuie? urmă apoi peste puțin, oprindu-se
40 în mijlocul casei și puindu-și mîna pe frunte.

— Dar unde vrei să pleci? îl întreabă ea rîzînd.

— La Curtici, răspunse el adunîndu-și boscircțele; o să aduc și secerători. Uitel — urmă apoi dîndu-i scrisoarea — citește și tu. E vreo treabă la mijloc.

5 Acu mă duc și acu mă-ntorc.

Grăindu-le aceste, el o apucă în semn de ziua bună de ureche și ieși, iar pe cînd preuteasa se ivi-n curte, el ședea-n căruță, cu pușca la dreapta, cu traista la

10 — Haid'! — îi strigă apoi vizitiului — și nu durmi, dobitocule.

— Încotro, părinte?

— La Curticil

15 Cît ținu drumul prin sat, popa ședea popește la locul lui, uitîndu-se mereu la cai, ca să le vadă mersul; îndată însă ce ieșiră la cîmp, el se ridică în picioare și luă frînele din mîinile slugii, ca să-i arete cum se mină cail dacā vrei să-i înveți la treapăt bun. Zboru, prepelicarul, sări și el în locul popii și se așeză țepăn,

20 uitîndu-se drept înainte și tresărînd mereu cînd se ivea cîte o pasăre în calea lor.
Și iar se așeza popa și se dedea jos prepelicarul, și iar se ridica popa și sărea prepelicarul în locul lui. Zboru știa apucăturile stăpînului său, și niciodată ei

25 nu-și steteau unul altuia-n cale.
Busuioc simțea că se apropie cumnatul său, îl vestiseră cîinii satului, care se țineau totdeauna haită de căruța ușurică a lui popa Furtună, în vreme ce popa-l punea pe slugă să tragă mereu cu biciul între ei, supărat că nu poate să facă el însuși treaba aceasta și mulțumit de cîte ori se nimerea ca sluga să piște pe vreunul din ei.

— Ce-i, ce s-a întîmplat? întreabă el chiar mai-nainte de a se fi dat jos din căruță.

35 — Toate la timpul lor, îi răspunse Busuioc. Acum îți mulțănesc numai că nu ne-ai uitat.

Dar popa Furtună nu era omul care poate să aștepte; el voia să știe acum, nentîrziat, pentru ce l-a chemat Busuioc. Întrînd în casă, el îi zise surorii sale: „Bună ziua!“, își dete mîna să i-o sărute nepoată-sa, Persida,

40 apoi îl luă pe cumnatul său la o parte, ca să-l descoase.

Busuioc era om trecut de patruzeci de ani și cu vreo zece ani mai bătrîn decît cumnatul său, însă acesta era popă, ba chiar om de frunte între popi, și de aceea neamurile nu făceau nimic fără de a-l fi întrebat mai-
5 nainte pe dînsul. Și nici nu era nevrednic părintele Ioan de trecerea pe care o avea la neamurile sale. Așa iute și furtunos cum era, el nu se pripea niciodată, ci-și lăsa timp. Și acum el asculta cu luare-aminte și dedia mereu din cap și zîmbea din cînd în cînd cu neîncredere.

10 — Pagubă de calul acela, zise el năcăjit. Nu-ți spuneam eu să mi-l vinzi, că n-ai tu oameni care să știe umbla cu el?

— Lasă-l în știrea Domnului de call! grăi Busuioc supărat. Ia spune-mi, ce să fac eu acum.

15 — Nimic! îi răspunse popa scurt. Tineretul să-și facă el singur treburile.

— Stăi! grăi Busuioc așezat. De cînd a venit fata aceea la casa mea, stau mereu ca pe spini, fiindcă nu știu cum să mă port cu dînsa. Ce fac eu dacă băiatul
20 își pune carul în pietri și o ia de nevastă?

— Nu-ți cunoști feciorul, îi răspunse popa.

— Nu cunoști tu fata, întîmpină Busuioc. N-aș voi de loc s-o am noră, dar așa bătrîn cum sînt, dacă aș
25 fi văduv, m-aș face luntreși punte s-o am nevastă. E deșteaptă, popă, și binefăcută, și e frumoasă mare minune.

— Apoi nu-l știu eu pe Iorgovan al nostru!? grăi popa rîzînd. Trebuie să fie ceva de dînsa dacă a făcut de dragul ei cale atît de lungă. Dar n-o ia, cumnate. Tu ai lua-o pentru că ești bătrîn, iar el n-o ia pentru
30 că e tînăr și n-are nevoie. Lasă-l, frate, lasă-l să-și trăiască și el traiul.

— N-am zis că nu-l las, răspunse Busuioc. Te gîndește, numai, că greu mi-ar fi s-o am noră dac-ar trebui să-mi fie rușine de ea. Vezi tu — adăugă el mai
35 iute — nu știu, s-o pun la masă cu mine, ori să n-o pun?

— Să n-o pui dacă n-o vrei noră!

— Dar dacă mi-o vokiește băiatul?

— Nu te învoi!

40 — De asta nu poate să fie vorba, răspunse Busuioc hotărît; mi-e fecior și nu pot, pentru că nu știu dacă

fac bine ori rău. De aceea te rog pe tine să-l descoși pe băiet, ca să știu ce să fac, unde-o pun, cum îi vorbesc.

5 — Cumnate, fii om cuminte, grăi popa nerăbdător; nu te speria de umbra ta. Lasă-l, că încetul cu încetul i se urește de dînsa.

Busuioc se uită lung la el și dete de cîteva ori din cap.

10 — Du-te de vezi fata, îi zise apoi, vorbește cu ea, și vino să ne înțelegem dup-aceea.

Popa Furtună stătuse destul la un loc, era obosit de atîta liniște și foarte mulțumit că se poate duce mai departe. El își adună dar boscirțele, luă pe Filip cu dînsul și ieșiră, ei doi și cu prepelicarul trei, la

15 vînătoare.

Iorgovan era posomorît. Iar i se înăcrise viața. Simina fusese toată ziua tăcută și nu se depărta de loc de tatăl său, încît el nu se apropia de dînsa.

20 Zărindu-l acum din depărtare pe unchiul său, el se depărtă fără de veste din preajma Siminei. Îl știa pe popa, ținea la el și n-ar fi vrut, Doamne ferește, ca să bănuiască ceva.

Părintele Ioan, sosind la secerători, le zise bun lucru și începu să certe mai pe unul, mai pe altul

25 dintre dinșii, pe o fată pentru că nu ține bine secerea, pe un flăcău pentru că nu sucește bine legătoarea ori nu o stringe din destul, pe un cosaș pentru că nu răstoarnă bine brazda: de toți se lega popa, tuturora le găsea pricină.

30 Iorgovan mergea pe urma lui și aștepta la tot pasul să-i vie rîndul.

— Dar tu cine ești? o întreba el pe una dintre fete.

Fata-i sărută mina, își spuse numele, și satul, și

35 părinții.

— Prea bine, grăi popa și se duse la alta.

Simina-l știa pe popa Furtună. O dată îl văzuse, dar atunci mai multe zile de-a rîndul își făcuse de lucru cu el, întrebînd mereu pe alții ce-i și cum și de unde, iar despre popa Furtună oamenii știau multe și

40 mărunte. Dar îi era destul să-i audă glasul și să-i vadă pasul, pentru ca să-i cunoască firea.

„Acesta-i om care se ceartă toată viața, dar nu se supără niciodată“, își zise ea; văzînd că el vine pas cu pas spre dînsa, lăși un măunchi ca să-i poată vedea spicele, alese apoi cîteva dintre cele mai frumoase,

5 le înnodă paiul potrivindu-le în chip de aripă și rupse în cele din urmă patele, o șchioapă din jos de nod.

Cînd se apropie popa, ea-l aștepta cu legături de spice în mînă.

Iorgovan simți că i se aprind obrazii.

10 — Ce-i asta? întrebă popa privind cam perdut la dînsa.

— Seceriș, părinte, răspuse ea întinzîndu-i legătura de spice.

15 Popa își luă pălăria din cap, ca să puie spicele la ea, apoi o apucă pe fată de mînă și-o întrebă cu voce bună:

— Dar tu de unde-ai răsărit?

Simina îi sărută mîna.

— E a noastră, părinte, îi răspuse Neașu.

20 Părintele Ioan se-ntoarse și se uită lung la bătrînul slăbănog și uscat de boală și de arșița soarelui.

— A ta e fata? — îi zise — și de unde ești tu?

— De la Zimbru suntem, părinte; suntem crîsnic la biserica.

25 — De la Zimbru? foarte bine! Ce mai face părintele Teodor?

— E bine, slavă Domnului — răspuse bătrînul — tocmai acum în postul Paștilor a vrut bunul Dumnezeu de i s-a nimerit noroc la casă.

30 Popa Furtună se duse mai departe la alt om și iar la altul, el înainte ducînd de-o mînă pe Simina și țîindu-și în ceealaltă pălăria, iar după el Iorgovan și frate-său Filip.

35 Și e lucru nu știu cum să te ieie cineva și să te poarte așa, trăgîndu-te după dînsul: Simina abia își mai putea stăpîni risul, iar lui Iorgovan îi venea să între în pămînt de greu ce-i era.

În cele din urmă ei trecură toți oamenii și, ajungînd la o cruce de grîu, popa se opri.

40 — Dar tu ce mai zici? o întrebă el pe Simina.

— Eu, părinte? — răspunse ea zîmbind de-i ieşeau toţi dinţii mărunţi la iveală — eu zic să-ţi pui pălăria în cap, că te arde soarele.

5 Popa-şi puse pălăria, apoi lăsă mina Siminei ca să se scarmene-n barbă.

— Prepeliţe sunt? întrebă el întorcîndu-se spre Iorgovan.

— Foarte multe! îi răspunse flăcăul.

10 — Atunci haid'! ia-ţi şi tu puşca şi vino cu noi. Îi plăcea grozav popii să împuşte prepeliţele din zbor.

Iorgovan ar fi voit să spuie că şi-a uitat puşca necurăţită, că nu-i prea ştie rîndul, că trebuie să rămîie la secerători, dar cu popa Furtună multă vorbă nu se putea face: ori te lua cu sila, ori te lăsa în mijlocul drumului. Plecă dar popa, îi plecară şi nepoţii, şi Simina rămase singură la crucea de pe miriştea ţepoasă.

Iorgovan se uită o dată-napoi; nu mai ştia: să se întorcă ori să se ducă şi să n-o mai vadă.

20 — Haid', grăbeşte, îi zise popa. Pare-mi-se că-ţi umblă minţile într-altă parte, adăugă apoi peste puţin. Măi Iorgovane, bagă de seamă, că dai de dracul! Tu mă ştii pe mine: să nu te puie păcatul să te legi de fată! Dacă ţi-e de fete, are taică-tău destulă stare să te însoare şi destule neamuri să-ţi dea perechea potrivită. M-ai înţeles?! Fata nu-i slută şi-i mai vicleană decît o şerpoaică cu pui: să nu aflu că umbli după ştrengării.

30 Ce-ar fi putut el să zică! Nu ştia el oare că pe unchiul său nu poate să-l scoată din ale lui! Asta o ştia. Dar nu ştia Iorgovan cum judecă unchiul său despre dinsul. Ştrengării!? Asta era vorba!? El umblă după ştrengării: atît, numai atît? De alta nu le este bună Simina?!

35 „Parcă nu tot a mea e vina!“ îşi zise el amărit şi se duse mai departe la vînătoare.

40 Erau trei inşi şi cu Zboru patru, dar numai Zboru era-n apele lui: popa dedea mereu greş, Iorgovan se trezea totdeauna prea tîrziu, iar Filip nici nu înţelegea cum e cu putinţă ca cineva să creadă că poate nimeri o pasăre care nu doarme pe creangă. Îi era lui popa Furtună destul să deie o dată greş pentru ca să-i

intre-n cap gindul că n-a plecat cu noroc de acasă și să nu mai poată nimeri.

— Mi-ai stricat tot cheful, îi zise el răstit lui Iorgovan, apoi își aruncă pușca-n spinare și se întoarse în sat, certându-l mereu pe Filip că e papă-lapte, că e prinde-muște, că e mămăligă nefeartă și cite și mai cite.

— Ce-i? întrebă Busuioc după ce se văzu singur cu dînsul.

10 Popa își aruncă pușca, și cornul, și păhărelul, și patașca, și dichisul cu tacim, toate una peste alta, în pat.

— Știe dracu ce să mai zic, zise apoi aprins. Și adecă de ce să le iau tot eu toate-n spinare?!

15 — Nu ți-am spus!? grăi Busuioc așezat.

Vorba aceasta popa Furtună nu putea să o sufere.

— Ce mi-ai spus?! îi întâmpină el trăgînd vorbele. Așa-i cum am zis eu. De undel? Nici vorbă! L-a încurcat fata, atîta e toată treaba. Dar, vezi, l-a încurcat rău.

20 — Asta o zic și eu — grăi Busuioc nedumirit — și de aceea te-am pus pe tine să-l descoși, fiindcă mie nu-mi venea bine.

— Lasă-l, frate, să se descurce el! strigă popa mînios; ce te amesteci în trebile lor?! Las-o să-și spargă capul de zid!

25 — Și dacă și-l sparge și el?

— Îmi rad barba! răspuse popa hotărit. Și n-avea popa jurămint mai greu decît acesta, fiindcă nimic nu l-ar fi durut mai puțin decît să-și radă barba.

30 Însă Busuioc nu era mulțumit cu barba cumnatului său.

„Nu s-a lămurit încă, își zise el; să-l mai las să se gindească.“

35 Și-l vedeai pe popa că nu e lămurit, fiindcă se plimba mereu prin casă și muta la tot pasul cite ceva din loc.

— Cine dracu a adus-o pe pădureanca aceasta aicea! strigă el în sfîrșit, adunîndu-și unul cite unul boscircetele.

40 — Eu am adus-o, cumnate — îi răspuse Busuioc cu inima îndoită — chiar eu, și, uite, îmi aduc aminte că-mi părea bine cînd am găsit-o, fiindcă oamenii

lucrează mai cu inimă cînd au de aceste în preajma vederii lor.

— Atunci nu te mai plînge, grăi popa și plecă strigînd să i se puie caii.

5 — Vii mîne să te pui la cale cu oamenii! strigă Busuioc.

— Viul

— O să mai vorbim atunci.

— Eu nu mai am nici o vorbă!

10 Busuioc tot ca mai-nainte, căci — în zădar! — omul cu copii tot părinte rămîne, și părintele, oricît de bătrîn i-ar fi copiii, tot copii îi știe și nu poate crede că ei vor face ca oamenii cu minte. Il chemase pe popa pentru ca acesta să-l facă s-o creadă aceasta și acum nu
15 putea să-l creadă pe popa.

„Eu în tinărețele mele aș fi făcut prostia aceasta, își zicea el; iar feciorul meu e tinăr.“

Uita Busuioc că el era feciorul tătine-său, iară Iorgovan era feciorul lui Busuioc.

20 Întorcîndu-se de la vînătoare, Iorgovan călca rar și măsurat. Trăise în timp de cîteva zile mai mult decît alte dăți în luni întregi și i se părea c-au trecut ani de zile de cînd a plecat după secerători. Noaptea petrecută-n bătătura de la Șiria, drumul făcut de la
25 Cil la Zimbru, întîlnirea lui cu Simina, toate i se păreau depărtate și despărțite prin multe și însemnate întîmplări de clipa în care se afla. Și trecute erau toate, toate.

30 Simina era mai tristă de cum fusese toată ziua: avea de ce să fie. El nu era trist: n-avea de ce să fie.

Alte dăți îi era groază să se apropie de dînsa; acum nu-i păsa dacă-i este ori nu aproape, dacă o vede ori nu, dacă-i vorbește ori nu.

35 Simina se uita din cînd în cînd la el și simțea că nu mai e omul cuprins în luptă cu neastîmpărul său.

— Iorgovane! vreau să vorbesc astăzi cu tine, îi grăi dînsa cînd secerătorii plecară spre sat.

— Astăzi e și acum, răspunse Iorgovan.

— Acum nu pot, grăi dînsa.

40 — Cum vrei — zise el — cînd vrei: n-o să mai poți zice că mi-e greu cînd mă vede lumea cu tine.

— Mi-e greu mie! șopti ea înecată, și ei își urmară calea mergînd tăcuți unul lîngă altul, Neacșu în urma lor, iară Șofron cînd trei pași la dreapta, cînd trei pași la stînga.

5

VIII

Seara, după ce oamenii au început a se alina, Simina umbla cuprinsă de neastîmpăr de ici pînă colo și nu putea să se depărteze, pentru că bătrînul nu-și mai lua ochii de pe dînsa.

10 — Taică! eu mă duc și mă întorc! îi zise ea, voind să se depărteze.

El o apucă de mînă și o întrebă unde se duce.

— Am o vorbă cu Iorgovan, răspunse ea cu inima deschisă.

15 Bătrînul îi strînse mîna mai tare, dar nu-i zise nici da, nici ba. Ea știa mai bine ce-o duce. Ar fi voit s-o pună înaintea sa și să se uite mereu la ea pînă ce nu i se vor fi stîns vederile: simțea totuși că dacă ea voiește, voiește și el, și dacă ea nu poate rămînea,

20 îi pare și lui bine cînd o vede plecînd.

Și Simina o știa aceasta: i-o spuse bătrînul nu cu graiul, nu cu ochii, ci cu mîna cea uscată. Ea se plecă asupra lui, îi sărută părul de pe frunte, apoi se depărtă, iar bătrînul rămase liniștit la locul său. Liniștit? nu,

25 asta nu e vorba! Rămase cu viața oprită-n loc.

Iorgovan, da! el era liniștit. Aștepta și el, dar aștepta ca omul care știe că nu în zadar așteaptă și are timp să aștepte.

Își făcea băiatul de lucru prin curte.

30 Șofron stetea în ușa grajdului: acolo îi era locul. Aștepta și el, el însă ca omul care ar dori ca zadarnică să-i fie așteptarea. Cînd Simina se ivi în curte, el tuși o dată.

35 Simina se dete cu inima încleștată înapoi. Nu știa dacă el a zăpsit-o ori nu, dar o dată cu capul n-ar mai fi ieșit.

Iorgovan plecă după dînsa.

Ea ridică mâinile și-i făcu semn să se depărteze.

El se opri în loc și privi împregiurul său.

Șofron ieșea în mină cu furca de fer din grajd: se ducea să coboare din pod o furcă de fin pentru cai.

5 Nu! tot n-ar fi voit Iorgovan ca sluga tătine-său să-l vadă stînd noaptea de vorbă cu Simina. Trebuia să mai aștepte.

Șofron coborî finul și-l duse-n grajd, iar Iorgovan se întoarse spre casă. Nu știa ce să facă. Era supărat.
10 Intră: te pomenești că Simina nu se mai întoarce, crezînd că el nu mai iese, ori se întoarce și nu-l găsește. Nu intră: ce-o fi gîndind sluga?! Oamenii cinstiți își fac treburile ziua, la lumina mare. Era supărat, supărat pe Simina, pe Șofron, pe sine însuși, supărat pe toată
15 lumea. Mai mare însă decît supărarea îi era rușinea de lucrul pe care îl făcea și nu putea să-l facă.

Busuioc avea fecior și n-avea astîmpăr. Nu i-a trecut niciodată prin minte să-l întrebe pe feciorul său unde se duce și cînd se întoarce: asta era treaba lui.
20 Acum însă tatăl nu-și găsea locul: ar fi voit să știe unde se află și ce face, ar fi voit însă fără ca să întrebe pe cineva.

În cele din urmă el se ridică de la masă, unde steteau cu toții de vorbă. Par' însă că toți știau de ce iese și
25 cu ce gînd pleacă: în clipa cînd întinse mîna spre broasca ușii despre curte, el se întoarse, intră în casa cea mare, se duse la fereastră și se uită în noaptea luminată de lună plină.

Șofron se cobora din pod cu o furcă de fin, Iorgovan se întorcea spre casă, iar la capătul grajdurilor Simina stetea înaltă și nemișcată.
30

Îi era și lui Busuioc rușine de ceea ce făcea, dar nici el nu putea să nu o facă, avea datoria de a ști cele ce se petrec.

35 Acum tremura și el, tremura și Iorgovan, tremura și Șofron, tremurau cu toții în trupurile lor, și neastîmpărul pornit de la Simina îi cuprinsese pe toți: dedeau toți din prisosul vieții lor.

Unul singur dedea din lipsă, și tocmai acesta tremura mai tare, Neacșu, care nu mai avea timp să
40

aștepte. El se ivi la colțul șurii, privind țintă la fiică-sa, care înainta iar spre curte.

Șofron iar tuși.

5 „Care va să zică, ăsta stă la pîndă!?“ grăi Iorgovan în el și plecă hotărît spre Simina.

Șofron ieși cu furca-n mînă.

Iorgovan se făcu că nu-l bagă de seamă.

10 Acum Șofron aruncă furca cît colo și o luă drept spre feciorul stăpînului său, care se opri în cale și-l așteptă.

Simina rămase incremenită, iar Neacșu plecă spre cei doi flăcăi.

— Ce vrei tu cu fata aceea? întrebă Șofron liniștit, de tot liniștit.

15 — Ce vrei tu? îl întrebă Iorgovan.

— Eu vreau s-o iau de nevastă! răspunse Șofron.

— Eu nu vreau s-o iau! grăi Iorgovan deschis.

— Atunci las-o-n pace!

— Nu mă lasă ea pe mine!

20 Șofron se dete un pas înapoi. Acum era acum: ce putea el să facă?

— Mîni — strigă el — mîni, mîni!

Simina, cuprinsă de frică, făcu un pas înainte și se puse între amîndoi.

25 — Nu mînte, Șofroane, grăi dînsa ridicînd mîna. De cînd e lumea nu s-a spus adevăr mai mare.

Șofron rămase cu ochii țintiți la pămînt, și pămîntul nu se deschidea ca să-l înghită.

30 Ridicîndu-și apoi privirea, se uită lung și la Iorgovan, și la Simina: ar fi vrut să vadă ce este în el de ea îl iubește atît de mult și ce lipsește în ea de el nu este gata să între în foc pentru dînsa.

— Nu s-a sfișit încă! grăi el întorcîndu-se înapoi. O să vedem, o să mai pățim noi multe.

35 Neacșu rămase neclintit între Simina și Iorgovan.

Era dus Șofron și era parcă dus pentru vecie: Simina îl alungase, și nimeni nu-i mai putea zice să se întoarcă.

40 Bătrînul se uita drept în fața lui Iorgovan. Multe ar fi vrut să-i zică, dar cu o singură vorbă Simina îl dezvinovățise.

— Și dacă nu vrei, de ce nu vrei? întrebă el în cele din urmă.

Iorgovan știa de ce nu voiește, dar era bătrînul acela slăbănog căruia nu voia să i-o spună, pentru că
5 îl dorea grozav cuvîntul său în urechile lui.

— De ce nu vrei dacă vrei, că de vrut vrei? întrebă Neacșu stăruitor.

— Pentru că nevasta mea nu are să-mi fie numai mie nevastă — îi răspunse Iorgovan — ci și părinților
10 mei noră și rudelor mele om din casă, și ar trebui să fie moarte de om.

Pe Simina o înecă plînsul.

Iară Busuioc, n-auzise nimic din toate aceste, și era bine că n-a auzit, pentru că n-ar mai fi avut ochi
15 să-și mai vadă feciorul care l-a osîndit atît de greu.

Cînd îl văzuse pe Șofron mergînd spre fiul său, deodată a și înțeles ce-l duce pe slugă și, cuprins de spaimă, începu să pipăie prin întunec și tot cu mîna goală ieși.

Cînd s-a ivit în pragul casei, Șofron se întorcea înapoi, iar ceilalți trei steteau la potrivite depărtări unul de altul.

El îi spuse lui Iorgovan să încuie ușa cînd se va întoarce în casă, apoi se duse să se culce.

25 Întrat abia, el auzi cheia în broască și pașii lui Iorgovan prin tindă, dar tot nu putea să doarmă.

Feciorul lui și sluga lui se certau asupra unei fete, și feciorul lui n-avea destulă virtute în el ca să-și rumpă gîndul de la o fată după care umblă și sluga.

30 Popa Furtună însă tot el cel mai cuminte.

— Nu ți-am spus eu!? zise el după ce Busuioc îi spuse cele ce văzuse. Așa e cum am zis: dacă i-ar fi de-nsurătoare, nu s-ar ascunde cînd voiește a sta de vorbă cu dînsa. Lasă-l, frate, să-și trăiască și el tine-rețele.
35

— Ba nu-l las! grăi Busuioc scurt.

Îl vedea, parcă, pe Pupăză făcînd mătănii și sărutînd pămîntul.

— Ia-o cu tine — îi zise apoi hotărît — și grija mea e să nu se mai întoarcă.
40

Cînd popa ieși la cîmp să se tocmească cu secerătorii, plecă și Busuioc cu el pînă în grădina de la marginea satului, ca să vadă cum stau treburile cu mașina de trierat.

5

Mașina era scoasă în mijlocul grădinii, și oamenii se căzneau tocmai să mute și locomobila, un lucru care nu se poate face fără gălăgie.

10

— Mai domol, mai domol! — strigă Busuioc — că nu vă goneșc tătarii.

Oamenii urmară a-și face treaba cu mai puțină gălăgie, dar cu mai mult zor.

Și nu e bun zorul cînd umbli cu lucruri primejdioase ca mașina de treierat.

15

Grăbit era mai ales Pupăză, care n-ar fi voit de loc să se mai supere Busuioc și acum: el se uita mereu cînd la mașinist, cînd la Busuioc, gata să puie mîna la toate și să sară de ici pînă colo, și dacă i-ar fi zis Busuioc, el n-ar mai fi stat pe gînduri, ci s-ar fi aruncat cu paie cu tot în focul cazanului. Căci era bun om Busuioc, milos și iertător.

20

După ce mutară locomobila și o așezară în dreptul mașinei, umplură cazanul ei de apă, îi deteră foc, și pe cînd mașinistul o potrivea din aburi, Pupăză se uita țintă la el.

25

— Trage chingal îi strigă mașinistul.

Pupăză lucra de trei ani și mai bine la moara cu foc, dar tot se mai temea de roate și inima i se făcea cît un purice de cîte ori se apropia de vreuna din ele. Voind dar să tragă chinga peste roata ce pune mașina în mișcare, el închise ochii, își ținu trupul departe, potrivî iute chinga și se dete iute înapoi.

30

Roata se învîrti de cîteva ori, apoi chinga scăpătă și mașina se opri.

35

— Prostule! grăi Busuioc și se duse el însuși să potrivească mai bine chinga.

Asta Pupăză n-o putea suferi. Sări asupra chingii, o apucă și-o potrivî mai bine pe roată, dar mîna lui rămase strivită sub chingă, și precum se învîrti, roata-l smînci și pe el cu dînsa, îl ridică în aer și-l

40

aruncă în celelalte două roate, care-i sfărîmară într-o clipă oasele și-l aruncară în cealaltă parte.

Locomobila scoase un șuier de se sperie tot satul și mașina se opri, iar Busuioc puse mîinile în cap și-și
5 întoarse fața, ca să nu vadă carnea de om ce se zbătea la picioarele lui.

— Oprește-oi! îi strigă el mașinistului. Afurisit să fie ceasul în care am adus-o în curtea mea.

Grăind aceste, el se întoarse iar și se plecă asupra
10 lui Pupăză.

Nu mai trăia, dar nici mort nu era încă: trupul lui tot se mai zbătea, buzele i se mișcau, răsuflarea nu i se oprise.

— O luminare! zise Busuioc. O luminare! strigă el iar, uitîndu-se în toate părțile, ca să vadă dacă tot nu i se mai aduce lumina.

O luminare?! Puțin lucru! însă tocmai fiindcă e puțin, oamenii nu se gîndesc totdeauna la el: nu e clipă în care moartea să nu-l poată ajunge pe om, și
20 oamenii tot nu-și poartă lumina la dînsii.

Pupăză muri fără luminare, și Busuioc se întoarse zguduit acasă.

Mort de moarte năprasnică, strivit de roatele mașinei de treierat: asta era un lucru nemaipomenit în
25 Curtici, și pe cit de iute se duse vestea despre el, pe atît de în grabă alergară și oamenii la moara lui Busuioc.

Murind, omul încetează a mai trăi, dar nu pierе din lume: sufletul lui rămîne și petrece cu cei vii, umblind
30 pribeag de la om la om, ca să-și ceară de la fieștecăre dreptatea, să mîngăie pe cei ce i-au îndulcit viața și să mustre pe cei ce i-au amărit-o, și vai ție dacă vei fi greșit de dînsul, căci pretutindenea unde se ivește el stai și tu, ca să fii judecat.

— Ce ție omul — grăi Fuștei — om cu minte ca Busuioc, să nu se gîndească el că la treburi de aceste
35 nu se pun oameni ca Pupăză!

— Dar bine a făcut, săracul, Dumnezeu să-l ierte! îi întîmpina Petrea lui Feregă, care știa c-așa i-o fi
40 fost data și ținea ca lumea să nu arunce asupra lui Busuioc vina pentru cele petrecute.

Să-l ierte Dumnezeu?!
Adecă de ce să-l ierte?!
Ce-a făcut el în viața lui?

5 Satul întreg, mic și mare, toți îl știau ca și când le-ar fi fost om din casă, toți simțeau că în viața lor nu-l vor uita, căci singur el fusese în felul lui și le plăcea tuturor să vorbească de dînsul, de mila pe care atît de adeseori a deșteptat-o în sufletele lor și de hazul ce și-au făcut cu el.

10 Iar Pupăză murise fără luminare.

Saveta lui Șoric știa bine că-ntocmai ca în viață va cutreiera și după moarte tot satul și va da mereu tîrcoale prin preajma casei lui Busuioc, încît o să-ți fie groază a mai ieși noaptea la uliță.

15 Așa zicea și Vica și-l vedea mereu făcînd mătăanii și sărutînd pămîntul.

Și fiindcă nici Busuioc nu zicea altfel, ținea să-l îngroape cu toată cinstea: să-l întindă în casa lui, să-i facă toate pomenile.

20 Vica însă ținea ca mortul să rămîie, după cum cere obiceiul, unde i s-a stins viața, iar Vica era stăpîna casei și avea tot dreptul de a stărui să nu i se aducă strigoiul pe cap.

Așa zicea și popa.

25 Era năcăjit popa Furtună că nu s-a oprit și el la moară, ca să fi putut vedea cu ochii lui cele petrecute, căci așa lucru nu în toate zilele se poate vedea.

— Nu se poate! grăi el hotărit. Poți să-l întinzi pe perini de mătase, să-i aprinzi o mie de luminări, dacă a murit fără luminare, n-o să-ți vie oameni la priveghie și popii n-au voie să-l prohodească, nici să-l îngroape în pămînt sfințit, poți să-i dai pomeni peste pomeni, dar n-o să ți le primească nimeni.

— Asta e treaba mea! îi răspunse Busuioc.

35 — La asta nu te pricepi tu, îi întîmpină popa. Dacă Dumnezeu ar fi voit să i se facă toate, l-ar fi lăsat să moară cu moarte firească.

— Se-ntîmplă cîteodată și lucruri pe care nu le-o fi vrînd Dumnezeu, grăi Busuioc și-l lăsă pe popa cu soră-sa.

Era mojie Busuioc cînd îi sărea țandăra.

Dar și popa era îndărătnic cînd se supăra.

— Să-i facă ce vrea! — grăi Vica — dar eu plec
și nici nu mă mai întorc pînă ce nu vor fi măturat
5 casa-n urma mortului.

— Ba tu rămii, zise popa, și plecă și el, să-i arate
lui Busuioc că tot nu va face precum voiește el.

Și peste un ceas tot satul știa că Busuioc s-a pus în
pizmă cu Vica și cu popa Furtună și că popii nu vor nici
10 să-l prohodească pe Pupăză, nici să-l îngroape în pămînt
sfînțit.

X

La cîmp secerătorii culcau ca mai-nainte lanul în
15 brazde lungi, adunau brazdele, strîngeau snopii, și
Șofron clădea crucile.

Veni apoi și popa, să se puie la cale cu oamenii.

Iorgovan, care-n tot timpul fusese liniștit și oarecum
aspru, începu să ridă dușmănește cînd află că popa o
ia și pe Simina la Socodor.

20 Simina își ridică cu îndărătnicie capul.

Așa-i găsi vestea despre cele petrecute la moară.

Mașina l-a frînt pe Pupăză de l-a făcut... mare
minune cum l-a făcut!

— Ei! și? întrebă Iorgovan.

25 Nu înțelegea el că atît numai nu poate să fie destul
spre a-l scoate pe om din ale lui.

Cînd el plecă dimpreună cu popa, ca să vadă cu
ochii săi, Simina făcu o mișcare ca și cînd ar fi voit
să-l oprească. Îi era frică, singură nu știa de ce: nu
30 voia să-l știe aproape de locul unde un om a murit cu
moarte năprasnică, nu voia să-l știe văzînd roatele
care l-au strivit pe acel om, nici omul, nici locul, și
parcă-l vedea mereu pe el în roate, și simțea că dacă
ea însăși le-ar vedea, nu s-ar mai putea stăpîni, ci s-ar
35 arunca orbiș în ele.

N-avea însă Simina de ce să se teamă.

Sosind la moară, el se uită la mort.

Era Pupăză, tot acel Pupăză pe care-l știa din copilărie, care-l purtase-n circă, pe care atît de adeseori îl necăjise și care pe el nu l-a năcăjit niciodată.

El se întoarse spre mașină.

5 Chinga, roatele și dulapul erau pline de sînge: vedea că aici s-a petrecut lucrul. Dar nu înțelegea Iorgovan cum au putut roatele aceste să-l răsucească pe Pupăză încît să-i stoarcă viața din carne și din oase. Căci grozav de țeapăn îi părea lui întrată viața în
10 carnea și-n oasele omului.

Mașinistul îi arată cum l-a apucat roata pe Pupăză, cum l-a aruncat în celelalte roate și cum i-au sfărîmat aceste oasele.

15 Acum Iorgovan înțelegea, vedea cu ochii; se întoarse iar spre mort, ca să-l vadă și-n aievea.

Era Pupăză și era mort; dar era mort și nu mai trăia: asta să-ntîmplă-n toate zilele; asta o pot toți oamenii!

20 El se mai uită o dată la roate, apoi se depărtă, dus ca să nu le mai vadă, și tot le vedea mereu stînd tăcute, nemișcate, pline de sînge și ademenitoare în osiile lor de fier.

Simina se uita în calea lui.

25 Venea drept, cu capul sus, cu pasul ușor, iar ochii nu îi mai erau ascunși sub genele dese, ci se aruncau îndrăzneți în lume: acesta era feciorul lui Busuioc bogătoiul, omul mîndru și încrezut în el, care nu se sfiește niciodată.

30 — Eu nu pot pleca, grăi Simina. Nu pot eu să-l văd așa și să mă depărtez.

O lovise greu acest om, dar simțea că dac-ar călca-o în picioare, ea ar săruta călcîiul ce-o apasă.

Ea se uită și iar se uită la el, cum te uiți la omul pe care ai voi să-l siluiești a intra în voile tale.

35 — Iorgovane! — îi zise ea în cele din urmă încet — tu ai mințit aseară și minți și acum.

— Eu? îi răspunse el zîbind. Am o deosebită slăbiciune de a minți, și dacă i-ar veni Dracului pofta
40 să mi se puie călare în spete, zău m-aș făli că eu l-am încălecat pe el. Pagubă numai, că Dracul nu are poftă!

— Ba are Dracu poftă, mare poftă! întimpină ea.
Știi tu că e vorba că eu plec mine de aici?

— Știu, răspuse el.

5 Simina tăcu. O durea nepăsarea cu care el rosti
această vorbă și-i venea să se depărteze iar de la dînsul.

— Iorgovane! îi zise apoi peste puțin cu amărăciune,
dar liniștită ca totdeauna. Tu știi ce faci și-i fi avînd
cuvintele tale, și nu te mai întreb ce s-a întîmplat de
10 te-ai făcut cum ești. Nu crezi tu însă că lucrul ăsta
trebuia să fie făcut altfel? nu simți tu că rușinea mea
e mai mult decît toate?

— Așa mi-e pofta! îi răspuse el, rizîndu-i în față.

— Și dacă te-ai pomeni că eu nu voiesc să plec!?
îi zise ea îndărătnic.

15 Iorgovan se uită speriat la dînsa.

— Și dacă taică-tău zice să pleci? o întrebă el.

— Nu zice!

— Dar vrea!

20 — Tocmai pentru că voiește, trebuie să fac după
cum mă trage inima mea și mă povățuiește gîndul
meu, zise ea. E vorba de viața mea, Iorgovane, de
norocul meu, și nu voiesc să blestem pe nimeni: mai
bine să mă căiesc toată viața.

25 — Rămîi, soro! grăi el rizînd iar. Eu te-am adus și
trebuie să te țiiu. Tot omul să poarte beleaua pe care
și-a luat-o din draga lui voiei!

— Îih! grăi Simina și se întoarse înscîrbită de la
dînsul.

30 Scîrbă îi era Siminei, nu însă de el, ci de sine
însăși: de el îi era groază.

XI

Seara era priveghie la casa lui Busuioc, iar la pri-
veghie se cere voie bună și multă gălăgie.

Și era gălăgie la casa lui Busuioc.

35 Ținuse Busuioc să se știe că moare cu cinste cine a
trăit în casa lui și să-i arate popii că poate el cînd vrea:
casa era plină de oameni, popii erau gata să-l proho-
dească pe mort, iar de pomană, grija lui.

Însă nici popa nu stătuse cu minile în sîn.

5 Mortul nu era întins în casa cea mare, ci jos, într-una din odăile slugilor; Vica, stăpîna casei, şedea înfundată într-un iatac şi nu voia să ştie de nimic; groapa nu se
10 săpa înlăuntrul morminţilor, ci tocmai la şanţul de împrejmuire; popii ziceau c-o să-i facă prohod, dar prohodul nu era decît o moliftă de iertăciune; iar bocitoare nu găsise Busuioc, căci femeile sunt fricoase. Oamenii jucau cărţi, se băteau în palmă cu cirpa împletită, spuneau poveşti, rîdeau din cînd în cînd; dar popa
15 zisese că lucrul acesta nu poate s-aducă noroc, iar popa era popă: ei le făceau toate la porunceală şi cu frică, uitîndu-se mereu la uşă şi la ferestri, ca să vadă dacă nu cumva se iveşte fie Ucigă-l-Toaca, fie vreun strigoi, ca să le ceară socoteală pentru gălăgia ce o fac.

20 Nimeni însă mai mult decît Busuioc nu simţea că nu sunt a bine cele ce se petrec: era frînt şi muiat, atît de mîhnit, încît Neacşu se uita cu milă la el şi nu se îndoia în sufletul lui că Pupăză i-a fost frate.

Hotărîndu-se a intra la mort, pădureanul îşi scutură picioarele, îşi netezi părul şi-şi puse pălăria jos lîngă uşă; dar el se opri, cuprins de sîială, în prag.

Era singur mortul; nimeni nu şedea la dînsul, nimeni nu-l bocea.

25 — Să-i deie Dumnezeu odihnă! grăi Neacşu, făcîndu-şi cruce. Iartă-mă, Doamne! dacă-ţi calc voinţa, adause apoi peste puţin şi intră, luă un scaun şi se aşeză într-un colţ al casei.

30 Nu putea el să vadă casa pustie: mortul acesta îi era, parcă, lui frate şi cel mai apropiat om din lume.

Simina şedea pe un buştean de la capătul casei, dusă-n gînduri. Din cînd în cînd îi curgea cîte-o lacrămă peste obraz: ea o lăsa să se usuce pe el.

35 Într-o casă era mortul, într-alta Busuioc, iar într-alta Vica, şi Iorgovan nu era nicăiri.

40 Întorcîndu-se de la cîmp, el a stat cît a stat, apoi s-a dus. Era vorba că s-a dus la moară, ca să vadă cum stau lucrurile acolo. Îl aştepta Simina, îl aştepta mereu să se întoarcă, şi, precum îl aştepta, inima i se strîngea tot mai tare şi pămîntul tot mai tare-i ardea

sub picioare. Ce face el? unde se află? de ce nu se mai întoarce? nu cumva i s-a întâmplat ceva? Sfinte Doamnel nu cumva i s-au urit zilele? Trebuia să-l vadă și să nu-l mai scape din preajma vederii sale.

5 Ea-și șterse lacrămile și se ridică.

Dar unde să plece și cum așa, fără de veste?

Bătrînul era la mort. Ea nu putea să între la el, n-avea în ea destulă inimă să vadă acum un mort întins pe masă.

10 Șofron stetea-n ușa grajdului, răzemat de ușchior. Ea se duse drept la el.

Șofron se cutremură cînd o văzu apropiindu-se de dinsul.

15 — Șofroane, îi zise ea, dacă ar fi să mă caute taica, spune-i că mă întorc în curînd.

El o apucă de mină, o strînse și o ținu citva, apoi întrebă:

— Unde vrei să te duci?

20 — Tu știi. De ce mă mai întrebi? De ce mă silești să ți-o spun!? răspunse ea înecatã.

Șofron se uită lung la ea.

25 — Uite! zise el. Am fost obraznic cu tine, dar să nu mă crezi așa. Nu știu de ce, dar atît de bine îmi pare că-ai venit acum la mine, încît grozav de bine îmi pare! Lasă, că mă duc eu și ți-l aduc. Știu eu ce-i asta, Simino! adăugă apoi depărtîndu-se.

Simina își acoperi fața cu amîndoauă minile și intră înecatã de plîns în grajd.

Șofron în fugă se duse și în fugă se întoarse.

30 — Nu vrea să vie, grăi el amărit.

Simina-și șterse lacrămile.

— Unde se află? întrebă ea.

— Aici la un loc.

— Unde?

35 — Nu poți tu să te duci acolo.

— Unde?!

— La birt, îi răspunse el turburat.

Simina se îndreptă, făcu o mișcare, ca și cînd ar voi să se întoarcă, apoi întrebă cu sfială:

40 — Îi este acesta un obicei?

Șofron nu era dintre oamenii care înțeleg și ceea ce nu li se spune, dar era om cu multă inimă și simțea când nu putea să înțeleagă.

5 „Da! da! ti este un obicei. Îi place să meargă la birt. Și dacă intră o dată, nu mai e chip să-l scoți.“

Acesta era răspunsul care-i dădea brinci.

— Nu-i adevărat! strigă el îndărătnic.

— Ce nu-i adevărat? îl întrebă ea mirată.

10 — De un an, de când sunt aici, o singură dată l-am văzut și pe el la chef, și acu de a doua oară!

— Haide! haide! zise ea plecând înainte. Haid', ca să nu mă duc singură!

Șofron plecă cu pas hotărît în urma ei.

Îorgovan petrecea.

15 Într-o odaie retrasă de la birtul cel mare ședea cinci inși împregiurul unei mese încărcate cu sticle și cu pahare de tot felul unele pline, altele răsturnate. Iorgovan era singur pe o canapea din fund; la dreapta lui ședea Vasilică, scrietorul notarului, la stînga Șarica, 20 o fată de aci din Curtici, pusă sus pe colțul mesei, între sticle și păhare. La ușa odăii cîntau cinci țigani, iar Buczy Arpád, un prieten de școală a lui Iorgovan, juca în mijlocul odăii un ceardaș cu Borișca, o altă fată de aci din Curtici.

25 Iorgovan bătea mereu din palme, șuiera ceardașul și era vesel.

Un chelner veni să-i spuie la ureche c-a trimis taică-său sluga să-l cheme acasă.

30 — N-am vreme! răspuse el, și-și urmă a-și petrece. Am spus că n-am vreme.

Chelnerul ieși mulțumit de acest răspuns; dar peste puțin se ivi Șofron în ușă.

35 Iorgovan sări mănios în picioare, Șarica se dete jos de pe masă, iar Buczy dete o dată din pinteni și se opri în loc.

— Spune-i că nu mă duc! strigă Iorgovan. Să nu-mi strice cheful, că le dau dracului toate.

40 — Să-ți spun eu ție o vorbă, și rămii cît îți place, grăi Șofron, apoi se duse la el și-i spuse încet că Simina e afară și vrea să-l vadă.

Iorgovan stete o clipă cam scos din sărite.

— Ei! strigă apoi, dînd cu pumnul în masă. Foarte bine! Să vie și ea să petreacă cu noi. O aduc aici.

— Pe cine!? pe cine!? strigară ceilalți.

— O să vedeți voi le răspunse el și ieși.

5 Simina se dete un pas înapoi cînd îl văzu apropiindu-se cu pas șovăitor de dînsa și parcă-i era rușine de a fi venit.

— Haid', fă! îi zise el apucînd-o eu brațul. Acum e acum! Acum ca niciodată!

10 Fata se simți cuprinsă de groază, dar nu încercă să i se pună înprotivă, ci rămase sfiită înaintea lui ca prepelița ce se vede apucată fără de veste.

Șofron simțea că nu e de vorbit cu Iorgovan. E însă mare lucru cînd omul se știe tare.

15 — Lasă fata — grăi el apăsînd vorbele — că e pagubă de doi oameni ca noi. Nu e fata asta de seama ta.

— Nu e de seama mea!? întrebă Iorgovan întorcîndu-se spre el. Cum așa?! Dar adecă ce cauți mereu lîngă dînsa? Ce vrei, mă!? strigă apoi, punîndu-se
20 drept în fața lui Șofron. Știi tu cine sunt eu!?

— Un ticălos ești, un om de nimic! răspunse Șofron.

— Șofroane! strigă Simina aruncîndu-se între
amîndoi. Haid', Iorgovane! — urmă apoi stăruitor
— haid' să intrăm să petrecem. Nu-l vezi tu că nu știe
25 ce zice?

— Ticălos eu?! strigă Iorgovan voind s-o deie în lături. Stăi să vedem!

— Iorgovane!? — urmă ea — vrei tu să te pui aici la ceartă cu el? Haid', haid' să intrăm.

30 — Care va să zică tu vrei să te duci cu el?! întrebă Șofron rece.

— Da! ea voiește! răspunse Iorgovan și o apucă iar cu brațul, ca să o ducă.

35 — Șofroane! — grăi Simina plecînd — tu vezi că trebuie.

Sosită apoi în pragul odăii retrase, fata se opri uitîndu-se la masa-nărcată, la țigani, la cei doi tovarăși, se uită la Iorgovan și la cele două fete, apoi își trase cu virful degetelor peste frunte. O apucase
40 parcă un fel de amețală, se uita parcă de sus într-un mare adînc și adîncul o trăgea spre el: grozavă îi părea

plăcerea desfrului ce-i răsărea din păharele răsturnate, din fețele țiganilor și din părul încilcit al celor două fete.

— Dacă ție nu-ți este scirbă de aceste, să rămînem
5 — zise ea fricoasă — să rămînem și să petrecem.

Iorgovan se uita și el la masă, la cei doi tovarăși, se uita la Simina și la cele două fete, se uita la Șofron, care stetea ca un stîlp de peatră în dosul Siminei.

— Nu vreau! zise el muiat, apoi se întoarse și plecă
10 șovăind mai departe.

Simina-l apucă de braț, ca să-l sprijinească, iar Șofron rămase-n urma lor, călcînd pe virful degetelor, ca să nu-i supere prin zgomotul pașilor săi.

Grozav se simțea de nenorocit, și totuși îi părea
15 bine.

— Lasă-mă! grăi Iorgovan peste puțin, dîndu-se la o parte. Merg eu și singur.

— Dacă te supără, îi răspunse ea.

— Mă supără! grăi el, apoi se desfăcu, se mai duse
20 cîtiva pași și începu în cele din urmă să plîngă.

Simina își acoperi iar fața cu amîndoauă minile și se opri din drum, dar acum nu mai putea să plîngă.

Iorgovan se opri și el, se uită cîtva timp la ea, apoi deodată, se lăsă căzut înaintea ei, ca și cînd ar fi voit
25 să sărute pămîntul de la picioarele ei.

Fata bătu îngrozită din palme și rămase o clipă cu minile-nceleștate.

— Haid! — grăi apoi plecîndu-se spre el — să-l ducem, să-l culcăm.

30 Iar Neacșu, ieșind într-un tirziu de la mort, s-a uitat în toate părțile. Fata lui! unde era fata lui? ce s-a făcut fata lui?!

Cînd Simina și Șofron se apropiau cu Iorgovan, bătrînul stetea în portiță.

35 Ei se opriră.

— E taica — grăi Simina — du-te și-i spune să se uite prin curte, ca să nu ne vadă nimeni cînd intrăm cu el.

40 Și Neacșu stetea de pîndă, în vreme ce sluga și Pădureanca îl furară pe feciorul lui Busuioc în grajd, ca să-l ascundă.

— Taică, grăi Simina după ce se văzu singură cu părintele ei. Tu vezi că mine nu putem pleca de aici.

Neaçu dete din cap.

5 Nu mai putea el să-și vadă fata în casa aceasta, unde mortul e părăsit, stăpina casei se pune în pizmă cu stăpînul și feciorul umblă rătăcit.

— Fata mea! grăi el cu blîndeță. Tu știi că n-am vrut niciodată să calc voința ta, dar acum trebuie să fie cum zic eu.

10 — Nu pot, răspunse ea; nu că nu vreau: nu pot. Mi-e frică, taică, mi-e frică, mă tem c-o să mă blestem toată viața. Nu-l vezi tu unde a ajuns?!

15 Vede Neaçu. Dar ce-i păsa lui de feciorul lui Busuioc, bogătoiul din Curtici?! avea el însuși o fată, una singură, ca puține în lume, și aceasta nu putea să rămîie aici.

— Haide! zise el hotărit, apucîndu-și o șuviță din părul cărunt, și blestemă părul acesta.

— Rămii tu! — îi răspunse ea — că tu poți.

20 „Vine dacă mă vede pe mine plecînd“, își zise el.

„Rămîne dacă vede că eu nu plec“, își zise ea.

S-au înțeles toată viața lor: cum să nu se înțeleagă acum, cînd se află în culmea vieții!?

XII

25 Trebuie să se și supere omul cîteodată: altfel ori se clocește, ori prinde mucigai.

Aceasta era vorba cu care-și sfirșea popa Furtună toate supărările.

30 Des-de-diminează era la Curtici, și nu venise ca să-și ieiesecerătorii: aceștia puteau să meargă și singuri, căci era acasă preuteasa și ea se pricepea la treburile gospodăriei mai bine decît dînsul. El era popă și trebuia să-și caute de popie: a venit cu patrahir, cu molitvelnic și odăjdii, ca să slujască și el mortul de la
35 casa lui Busuioc, fiindcă Busuioc îi era cumnat și casele lor erau una și aceeași casă.

Busuioc îl știa pe cumnatu-său și n-avea de ce să se mire; simți cu toate aceste că-l trece un fel de junghi prin inimă când îl văzu dîndu-se jos din căruță.

5 Ca nealte dăți, popa se dete așezat, iar nu pe sărite, la pămînt, apoi se scutură de prav și-și potrivi hainele pe trup, ba tropoti chiar cu picioarele, ca să-și curățe încălțămîntea, ceea ce el nu făcea decît la scările vîldicului poate. Busuioc se uita îngrijat la el, dar nu numai că nu-l întrebă despre cele petrecute, ci ar fi
10 voit să-l roage ca deocamdată să nu-i spuie nimic. Avea destule pe capul lui.

Însă popa Furtună nu era omul care tace cînd are ceva de spus.

— Nu ți-am spus eu?! grăi el cam răstit după ce
15 se văzu în casă.

— Ce mi-ai spus, cumnate? întrebă Busuioc fricos.

— A intrat holera și la noi, răspunse popa. Ieri au murit doi, și astăzi o să mai moară cîtiva.

Busuioc rămase cîtva timp înlemnit.

20 Să pună caii la căruță, să-i încarce pe oameni și să-i ducă de unde-i luase: acesta era gîndul care-l cuprinsese mai-nainte de toate.

Însă ar fi trebuit să ieie o hotărîre ca să o poată face aceasta, și acum, cînd îl avea pe Pupăză mort în
25 casă și aștepta s-o mai vadă și pe Simina plecînd, el nu mai putea lua nici o hotărîre. Și chiar dacă ar fi putut, nu l-ar fi lăsat popa, care avea douăzeci de lanțuri de pămînt, pe care voia să le secere cit mai curînd, ca să nu-l apuce toiul holerei cu ele în cîmp.

30 — Cum socotești tu; ce vrea Dumnezeu, grăi Busuioc, și ei nu mai vorbiră despre aceasta.

Aveau și ei alte treburi.

Văzîndu-l pe Busuioc de tot muiat, popa și Vica se întreceau a umbla în voile lui: Vica stăruia să-l mute pe
35 mort în casa cea mare, iar popa ținea să-l prohodească șapte preoți și să-i sape groapa în mijlocul mormîntilor. Însă Busuioc ridica mereu degetul și zicea că toate trebuie să rămîie așa precum sunt. Căci dacă nu face nici un rău, omul nu are de ce să se mustre.

40 Iară Iorgovan ședea înfundat în iatacul său.

Strivit de gîndul celor petrecute, el nu mai avea în el destulă putere ca să deie față cu oamenii.

„Un ticălos, un nemernic!“ așa-i zisese sluga, și putea să i-o zică aceasta.

5 Așa steteau lucrurile cînd Neacșu se gătea de plecare.

Oamenii porniseră încetul cu încetul la Socodor, și el îi vedea depărtîndu-se într-un șir lung spre marginea satului.

10 Trebuia să plece și el, și neapărat că pleca, însă parcă uitase ceva.

Simina ședea pe bușteanul de la colțul casei și nu se mișca.

15 Îl văzuse pe popa dîndu-se din căruță, o văzuse pe Vica scoasă oarecum din ale ei, îl văzuse pe Busuioc de tot muiat cum era, îl văzuse și pe Iorgovan întorcîndu-se cu ochii în pămînt de la grajd, vedea întregă această casă învrăjbită și nu putea să se miște din loc, nici să înțeleagă încăpăținarea tătine-său.

20 Neacșu de mult acum își rupsese gîndul de a o mai face să plece cu el, dar simțea că în curînd ea va pleca în urma lui.

Și dacă totuși nu ar fi plecînd?!

El nu putea totuși să-și ridice desagiile de la pămînt.

25 Și totuși el trebuia să plece cît mai neîntîrziat, chiar acu să plece, pentru ca să nu să poată împăca cu omul ce-i desparte.

Și dacă totuși se împacă?!

30 „Atunci eu nu mai am fată!“ răsună lung în sufletul lui.

Nul nul el va avea fată, și fata lui era a lui.

35 „Cum îi va fi data!“ grăi el îndreptîndu-se. Ea are dreptate: cînd știi că moartea poate să te ajungă în tot ceasul, nu trebuie să-ți calci pe inimă. Și asta o știe omul.

El se depărtă spre casele slugilor, ca să-și ieie ziua bună de la Șofron.

— Noroc să-ți deie Dumnezeu, îi zise el întinzîndu-i mîna.

Șofron strânse mâna și o ținu lung în a sa, ca și când ar fi voină să-l oprească, ca să-i mai spuie ceva.

Căci avea ce să-i spună, fiindcă sluga popii îi șoptise-n taină o vorbă.

5 — Care va să zică te duci la Socodor? întrebă el.

— Mă duc, răspunse Neacșu.

— Uitel! — grăi Șofron, ținându-l mereu de mână — știi că la Socodor au murit mai mulți oameni de holeră?

10 Neacșu își scoase mâna dintr-a lui și rămase înaintea lui citva timp drept, înalt și cu fața uscată.

— Mai dă-mi și o luminare! grăi el apoi.

Șofron se-ntoarse în casă și-i aduse un colac și o luminare, căci colac și luminare de ceară se dau de
15 pomană la morți, colacul pentru zilele vieții și lumina-
narea pentru ceasul morții.

— Dumnezeu să primească! îi răspunse Șofron.

— Dumnezeu să ierte! grăi bătrînul primind colacul.

Puindu-și apoi luminaarea-n sîn, bătrînul se duse cu
20 colacul în mână la fiică-sa.

— Eu mă duc, fata mea, îi zise el.

Simina se ridică, îi potrivi desagii pe umăr, apoi ieșiră împreună la uliță mergînd tăcuți, el înainte, iară dînsa ceva mai în urma lui.

25 Cînd ea se plecă să-i sărute mîna, el îi sărută creș-
tetul apoi îi luă capul între mîni și se uită fericit în
fața ei.

— Și dacă s-ar întîmpla să-ți fie greu de ceva, îi
zise el, să-i spui băietului ăștia și să nu-ți fie greu
30 de dînsul.

— Știu, taică, îi răspunse ea.

Dup-aceea Neacșu se depărtă cu pas iute, ca să-i
ajungă pe ceilalți, iar Simina rămase privind în urma
lui și așteptînd ca el să se mai uite o dată înapoi;
35 el însă se ducea drept în calea lui și s-a dus pînă ce
nu s-a perdut din preajma vederilor ei, lăsînd-o pe
dînsa răzemată de stîlpul de la poarta casei lui Bu-
siuic bogătoiu.

În drumul Aradului, la mijlocul pusteii Tövisgyház,
 este o fîntînă largă și adîncă, cu două cumpene, două
 jgheaburi lungi, unul așezat pe picioare, pentru vite,
 5 altul pus jos pentru oi, și două găleți, una în fîntînă,
 iar cealaltă atîrnată-n aer, clătîindu-se mereu și
 scîrîind din cînd în cînd sub bătaia vîntului.

E zi de duminică, grînele sunt strînse și duse,
 pusta și șesul în lung și în lat e o pustie deșartă, închis
 10 din toate părțile între valuri de apă, ridicate de arșița
 soarelui de meazăzi în văzduh. Pe ici, pe colo se ivesc,
 mai pe aproape, mai pe departe, cite un copac, cite o
 cumpănă de puț, cite o casă, cite un turn de biserică,
 15 năluciri neastîmpărate, cufundate acum în apă, în-
 toarse apoi cu susul în jos și aruncate iar în aer, după
 cum se schimbă vîntul și după cum se mută ochiul.
 Din cînd în cînd vîntoasele se dau vîrtej, adună paie
 și frunze și prav, le ridică volbură naltă în aer, și se
 duce, se duce stîlpul frămîntîndu-se peste cîmp și de-a
 20 lungul pravului de pe drum pînă ce nu se sparge de-i
 zboară fărămăturile în toate părțile. Apoi o nevăstuică
 își iese din gaura pusă-n margine de drum, se pune-n
 două labe, se uită ca o păpușă isteată împregiur și
 iar — vișe! — intră la adăpost.

25 În vîrfurile cumpenei de la puț șade o cioară pribegită
 și cirăie din cînd în cînd a pustiului, iar în dreptul stîl-
 pilor este un car cu doi boi legați la proțap.

Și de mult trebuie să steie carul acesta aici, căci
 abia a mai rămas înaintea boilor cite o fărămătură
 30 din cocenii de porumb, și ei o adună cu limba, o risi-
 pesc iar și iar privesc cu ochi mari cînd la cocenii din
 car, cînd la jgheabul cu apă clocită.

În car e culcat un om cu o doniță lingă el: nu
 doarme, nu e mort, ci zace.

35 Busuioc se-ntoarce de la Arad, și Iorgovan mină
 caii cei buni de le rămîne pravul cale de trei pușcături
 în urmă.

— Stăi! voiește Busuioc să zică văzind bieteale vite chinuite. Mîină, Iorgovane, mîină mai iute! zice el cînd vede și omul .

5 Ce a văzut el în drumul lui să nu vadă nimeni, și nimeni să nu simtă ce a simțit el.

E grozav lucru moartea, mai grozav e moartea năprasnică, și mai grozav moartea între străini, dar moartea în margine de drum, la loc neumbrit, asta nu poate fi cu voia lui Dumnezeu.

10 Și el, Busuioc, bogătoiu din Curtici, și-a trimis feciorul cu două căruțe, cale de două zile, ca să i le aducă încărcate de oameni în drumul acesta. Era peste putință să nu-și facă muștrări amarnice.

15 Sosind acasă, el îl găsi aici pe popa, care-l aștepta cu nerăbdare, ca să-l vestească despre moartea lui Neașu.

Iorgovan rămase ca lovit de trăsnet.

— Nu se putea altfel, grăi Busuioc rizind. Asta de sine se înțelege! Ce holeră ar fi aceea care i-ar lăsa neatinși pe oamenii mei?! Și mai ales pe Neașu. E bun Dumnezeu, grozav de milostiv!

25 Grăind aceste, el se plimba mereu în sus și în jos și iar în sus și în jos, în vreme ce popa sta la o parte și-l privea cu un fel de mulțumire, căci era mulțumit popa totdeauna cînd se petrecea vrun lucru deosebit.

— Bine! a murit și o să-l îngropăm, grăi Busuioc în cele din urmă oprindu-se în fața cumnatului său. Dar cu fata cum rămîne?

30 — Mai știi și eu? îi răspunse popa. Te uiți la mine parcă eu l-aș fi adus aici. Cînd l-ai trimis pe Iorgovan după secerători, știai prea bine că s-a ivit holera: nu ți-a păsut atunci; nu-ți pese nici acum. Moare cine n-are zile.

35 — Eu însă! — strigă Busuioc răstit — nu mai am zi bună în viața mea dacă fata rămîne pe drumuri.

— Tu știi cum ți-e — grăi popa — aici să nu mă pui pe mine judecător.

Și iar se plimbă Busuioc în sus și în jos.

40 Erau în casa aceea trei oameni, Busuioc, Iorgovan și Șofron, și unul singur dintre dînșii, Șofron, știa ce voiește, și pe cînd acesta nu îndrăznea să facă ceea ce

voia, ceilalți doi se temeau ca nu cumva să facă din slăbiciune ceea ce în adevăr nu voiau.

Acum Busuioc era pornit s-o facă drept spășire.

5 — Iorgovane! grăi apoi, oprindu-se în fața feciorului său. Nu pentru că vrei tu, nici pentru că doresc eu, ci fiindcă așa e rînduit de la Dumnezeu... M-ai înțeles?!

Iorgovan se cutremură în tot trupul.

— Nu! — zise el umilit — s-o lăsăm aceasta.

10 Busuioc se depărtă fără ca să-i bage cuvintele în seamă și se duse la Vica.

Peste puțin toată casa știa că Neacșu a murit, dar nimeni n-avea voie să i-o spuie aceasta și Siminei. Vica ținea ca fata să nu afle nimic și să rămîie la
15 Curtici, pentru ca nu cumva să se-mbolnăvească și ea; popa îi spusese chiar că Neacșu e bine și nu îndrăznea nimeni să mai spuie că nu este adevărat ceea ce a spus popa.

Simina se obicinuisese a umbla ca-ntre ouă și cuțite:
20 de patru zile, de cînd se depărtase taică-său, era ca roabă în casa lui Busuioc. Umilită-n gîndul ei prin ceea ce făcuse, citeva ceasuri după plecarea lui Neacșu își adunase trebșoarele, ca să plece și ea în urma lui, însă mai era și Vica la mijloc. „Îmi alungă fata de
25 la casă!“ striga Vica de cite ori Simina voia să plece. „Îmi nenorocēște băiatul!“ striga de cite ori își vedea feciorul mereu cu ochii în pămînt. Iar Simina n-avea în ea destulă virtute ca să-și calce pe inimă, nu putea să plece cu gîndul că-i rămîine o casă învrăjbită în
30 urmă.

Era obicinuită Simina să umble ca-ntre ouă și cuțite, dar acum viața îi părea totuși prea nesuferită. Vedea că s-au schimbat toate fețele, că toți o ocolesc, că ceilalți vorbesc din cînd în cînd prin ascuns și se
35 frămînta mereu să-și deie seamă ce oare s-a petrecut. Un lucru știa numai, că schimbarea în fețele și în purtările oamenilor e de cînd a sosit popa la casă și-și aducea mereu aminte ziua în care a rămas ea singură la crucea de grîu, în mijlocul miriștii țepoase.

40 Dar cu toată strășnicia Vichii, aceasta nu putea să ție mult.

Era la casa lui Busuioc un om care le îndrăznea toate.

5 Aflind despre moartea lui Neacșu, Șofron își luă pălăria din cap, și-o puse în cui, apoi se duse s-o caute pe Simina, acum, degrabă, fără întârziere.

El o găsi jos la spălătoare și-i făcu semn să iasă, ca și când o ar fi chemat Vica.

În mijlocul curții el o opri din drum.

— Simino, îi zise, ce neamuri ai tu?

10 — Un văr și o mătușă la Zimbru — îi răspunse ea mirată — și un alt unchi aici la Cherechi. Nu-l cunosc, dar taica vorbește adeseori de el. Dar de ce mă întrebi?

— A murit taică-tău, grăi Șofron așezat.

15 — Taica! a murit?! șopti ea.

Înțelegea bine, nu se îndoia că e mort când i-o spunea Șofron, dar vorba aceasta, mort, îi suna a gol în ureche, nu putea să și-l închipuiască mort pe tatăl ei, nu-l vedea, nu-l simțea mort.

20 — Și cum a murit? întrebă ea fricoasă.

— De holeră.

— Și, nu știi, cum a murit de holeră?

— Nu știu, răspunse el; știu numai că luminare avea la dînsul.

25 Simina ridică mîna, și-o trase peste frunte și începu a se freca între sprîncene.

Nu era cu puțință!

Aici la loc străin, așa cum a plecat, singur și părăsit, el nu putea să moară.

30 — Și totuși era mort.

— Ce trebuie să fac eu acum? întrebă ea.

— Nu prea știu nici eu, răspunse el. O să întrebăm vreo babă. Acum du-te și-ți despletește părul, iară eu mă pun călare, mă duc la Cherechi și pînă la miezul nopții mă întorc cu unchiul tău la Socodor, ca să-l scalde și să-l întindă de priveghie. Pîn-atunci vino și tu, ca să-l bocești.

— E bine așa?!

40 — Bine! îi răspunse Șofron și grăbi spre casă pentru ca să-și ceară bani și un cal de la Busuioc.

Simina rămase privind în urma lui.

Scăldat! întins pe masă! priveghiat! bocit tatăl ei!
bocit de dînsa?!

Ea îl vedea, acum îl simțea mort.

5 — Șofroane! — strigă dînsa plecînd în urma flăcăului — nu te duce! Să meargă vreun altul. Tu nu mă poți lăsa pe mine singură.

Șofron se opri.

Așa era: el nu putea s-o lase pe dînsa singură.

10 Ea înaintă spre el un pas, doi pași, cîțiva pași, apoi se opri și scoase un țipet sfâșietor.

— Unde-l întindem pe taica?! unde-i facem priveghia?!

— La mine în casă! îi răspunse popa, grăbind la dînsa.

15 Simina îi sărută minile, apoi începu să plîngă și urcă scările casei, despletindu-și părul.

XIV

Noauă săptămîni de zile Simina nu și-a împletit
20 părul, noauă săptămîni de zile în toate serile ea și-a încheiat rugăciunea cu vorbele: „Iartă, Doamne, greșelile mele și-i dă lui odihna morților fericiți!”

Popa l-a îngropat, i-a făcut pomenile, i-a citit iertările, i-a ținut în casa lui fata. Popa? — nu! — preuteasa, căci popa era popă și trebuia să-și caute de popie.

25 În zădar stăruia Vica, în zădar unchiul de la Cherechi, în zădar mătușa de la Zimbru: Simina nu putea să plece de la Socodor, nu putea să-l lase pe mortul ei singur. Nu plîngea nici pe față, nici în ascuns, nu se ducea nici în cimitir, ca să-i ude mormîntul cu lacrimi,
30 dar stetea și voia să steie în satul acesta. Și de cîte ori o ispitea gîndul a se depărta, ea se trezea pe dealul din Zimbru, mai sus de biserică, între crucile mari vopsite în fel de fețe, și-l vedea cu ochii, viu îl vedea, puindu-și bățul pe țelină, și îl auzea grînd: „Vezi tu, aici, tocmai aci este înmormîntat bunicu-tău, aici
35 i-a fost groapa, s-a prăpădit, l-au călcat oamenii, dar aici a fost, și colo al bunichi-ti.“ „Iar aici e înmormîntat taica!” răsuna în sufletul ei, și ea rămînea.

Și dacă ar fi vrut să se ducă, n-ar fi lăsat-o preuteasa, căci era singură preuteasa și mai-nainte de a fi venit Simina la casa ei, dar ea nu știuse cât e de rău de a fi singură.

5 Și totuși tot preuteasa i-a adus aminte c-a rămas pustie casa din Zimbru și că trebuie să-și caute alta.

Se peptena Simina și preuteasa se uita la părul ei.

— Greu se descurcă! zise ea și luă peptenul și peptenă părul și începu să-l împletească.

10 Simina simțea că o năpădesc lacrămile, dar nu zicea nimic: odată trebuia să fie împletit.

Apoi au început amîndoaă să plîngă și au plîns și au plîns pînă ce n-au încetat a mai plînge.

15 — Și apoi, Simino! — grăi în cele din urmă preuteasa — de la Curtici la Socodor nu e cale lungă. Așa, din duminică în duminică, tot o să ne mai vedem noi.

„Pui de cuc în cuib de cioară! Simino! fata mea!“ răsuna în sufletul Siminei.

20 — Pîn-atunci o să mai treacă multă vreme! — răspunse ea cuprinsă de frică — dac-o fi vrodată și asta.

— Vine Busuioc duminică!

Simina-și plecă ochii și tăcu.

Duminică! acum, duminică?!

25 Știa dînsa ce voiește Busuioc și se obicinuisă cu gîndul că așa are să fie; el însă îi venea prea în curînd. Trecură doauă luni de zile de cînd n-a mai avut timp de a se gîndi la aceasta, și acum nu mai putea parcă să-și aducă aminte de cele petrecute.

30 Seara, mai-nainte de a fi adormit, ea stete mult timp trează și dusă cu gîndul în trecut și în viitor.

Ea însăși le-a făcut, le-a simțit și le-a suferit toate, dar acum, privindu-le cu ochiul ei limpezit în durere, parcă nu le mai credea: gînduri și simțiri se așezaseră cu totul altfel de cum au fost în sufletul ei, și de cîte ori se gîndea la Iorgovan, obrații i se umpleau de sînge și o pornire de neîndurare îi trecea prin suflet.

35 Precum puhoiul surpă, dărimă, ia, duce și nămoleşte, tot astfel și durerea mare curăță sufletul; precum după puhoi abia pe ici, pe colo se mai zăresc urmele celor foste, tot astfel și după durerea covîrșitoare depărtate ni se ivesc și acoperite în uitare cele simțite

mai-nainte; dar precum pe urma puhoiului de primăvară crește iarbă verde, tot astfel și durerea mistuitoare lasă în sufletul tinăr o noaună sete de viață.

5 Cită nebunie, câte dureri pe urma ei! — și totuși, simțindu-se cumiņițită, Simina începu să plingă. Era trezită din aiurirea ei, dar pierdut îi era și farmecul vieții, și de câte ori ea încerca să reînceapă povestea curmată, îi răsuna și iar îi răsuna în ureche vorbele:

10 „Pui de cuc în cuib de cioară! Simino! fata mea!“
Nu! Prea era în curind.

Îi trebuia timp, ca să se mai gindească.

Și totuși ea nu se simțea destul de tare în ea ca să se pună înprotiva voinței lui Busuioc.

15 — Eu am o mătușă, grăi dinsa, și un unchi: să văd ce zic aceștia; să mă ceară de la dînșii.

XV

Popa Furtună se făcuse om așezat.

20 Nu-i vorba, tot mai mergea la vinătoare, tot mai mina caii, tot mai ținea la prepelicarul lui, însă parcă nu-i mai pria nimic.

Mult ar fi dat să-l poată face viu pe Neacșu.

El nu era de vină c-a murit, dar tot ar fi fost mai bine să trăiască, ori, dacă-i era data să moară, să fi murit la el acasă.

25 Cu toate aceste, Simina, fiica mortului, era în casa lui, și de câte ori o vedea, trebuia să-și aducă aminte de răposatul ei părinte.

30 Și orișiuunde se duce, popa Furtună nu putea să scape de Neacșu, fiindcă Busuioc, cumnatu-său, era om știut de toată lumea: și cine oare n-ar fi voit să știe dacă este ori nu adevărat că Busuioc și-a pus în cap să-și ieie o pădureancă noră în casă?

Mai ales rudeniile cele multe ale lui Busuioc erau foarte nedumirite.

35 Unii erau de părere că bine face Busuioc, fiindcă e om cu stare, n-are nevoie de nevastă cu zestre, și nu este pe lumea aceasta lucru mai bun decît dragostea între nevastă și bărbat. Dar, mai presus de toate,

Simina era frumoasă, și nora frumoasă e podoaba casei.

Alții erau de părere că Busuioc nici nu voiește în adevăr să-și însoare feciorul, dar n-are-ncotro, fiindcă
5 Iorgovan e stăpîn în casă, el face tot ceea ce voiește. Și nici nu se putea să fie altfel. Iorgovan, ăsta, ce era el, dacă e vorba? Nici plugar, nici om de cartel! Umblase cît umblase la școală pînă cînd n-a pierdut rostul plugăriei, apoi, cînd a văzut că e lucru greu cartea, iar s-a
10 apucat de plugărit, adevăc la drept vorbind, a rămas de gură-cască pe acasă.

Iar alții știau că nici Iorgovan nu ține s-o ieie pe Simina de nevestă: cum ar și putea un om ca dînsul să se îndrăgească de o pădureancă? Ea însă l-a momit
15 cu farmecele ei, îl ține de scurt, i-a mai murit apoi și părintele, și Iorgovan, milos cum e, nu mai putea să scape de dînsa.

Popa Furtună știa că toate aceste nu sunt adevărate; el însă dedea din umeri și zicea că nu știe nimic. Le
20 dedea tuturor dreptate ca să scape de dînsii.

Un singur lucru știa el; că dacă n-ar fi murit Neacșu, Busuioc nu s-ar fi plecat la voința feciorului său și că
niciodată Iorgovan n-ar fi stăruit înprotiva voinței tătine-său.

De aceea, de cînd cu moartea lui Neacșu, popa Furtună se ferea de a vorbi fie cu Busuioc, fie cu Vica,
25 fie cu Iorgovan despre Simina.

Busuioc o simțise aceasta și, la început, parcă prea puțin îi păsa. El însă era deprins să ceară statul cum-
30 natu-său în toate treburile și încetul cu încetul se nedumeri.

— Eil spune — grăi el în cele din urmă — vorbește și tu o dată: ce zici?

Popa se uită zîmbind la el.

— Ce mă mai întrebi? îi răspunse. Parcă tu poți să faci altfel decît așa precum te bate pe tine capul!
35 Măcar o dată în viața ta, acum, cînd e vorba de însurătoarea feciorului tău, fă ce știi.

— O iau în spinarea mea! grăi Busuioc, și de aici
40 înainte lucrul era hotărit.

Cît pentru Iorgovan, el trăia în așteptare.

5 Era învrăjbit cu sine însuși, și firea și dorințele
i se schimbau pe ceas, pe minut. Simțămîntul de strim-
torare însă care îl cuprinsese atunci la Zimbru, cînd
Neacșu se invoise ca să plece cu Simina la Cîmpie, mai
ales acest simțămînt îl stăpînea mereu. N-ar fi voit
și n-avea în el destulă virtute ca să voiască.

10 Își aducea aminte de cele petrecute, de vorbele ce
grăise atunci noaptea, de mînia lui Șofron, de mînia
lui Neacșu, de hotărîrea Siminei, își aducea aminte
de beția sa și de moartea lui Neacșu; era preste puțință
ca el să mai poată privi după toate aceste în ochii
Siminei fără ca s-o urască.

Nu! aceasta nu se putea!

15 Simțea în el că dacă Simina i-ar aduce aminte cu
un singur semn măcar de cele petrecute, el ori s-ar
tîri ca atunci noaptea la picioarele ei, ori ar trebui să
încidă ochii și s-o omoare.

20 Și totuși el nu putea altfel, îi era peste puțință
să-și rumpă gîndul de la dînsa.

Adeseori, cînd îl vedea pe Șofron căutîndu-și liniș-
tit de treabă, se pomenea că-l privește cu un fel de
sfioasă uimire și parcă-i era frică de dînsul.

25 Știa c-o iubește pe Simina, știa că dînsa nu-l iubește
pe el, și gîndul că s-ar putea să-l iubească vreodată
nici nu intra în mîntea lui. Însă tot atît de bine știa
Iorgovan că Simina ține la Șofron mai mult decît la
un frate mai mare și că Șofron le știa toate. Era cu
putință ca el să nu-i zică Siminei: „Ferește-te de tică-
30 losul care astăzi te-a batjocorit, iar mîne e-n stare să-ți
sărute pămîntul de sub picioare.“

Și totuși el nu putea altfel.

35 Plecînd dar la Socodor, Iorgovan nu era în voie
de nuntă, iar Busuioc o simțea și el aceasta și-i venea
să-l certe.

Întrînd în curtea popii, Iorgovan începu să tremure
în tot trupul, iar cînd dete față cu Simina, vederile
i se împăingeneră și-i venea parcă să ametească.

40 Busuioc îl vedea și numai cu anevoiia se mai putea
stăpîni.

Cînd apoi preuteasa-l apucă la o parte și începu să-i vorbească despre neamurile Siminei, el se făcu rece ca sloiul de gheață.

5 Atît i-ar mai fi lipsit! N-avea oare el însuși destule neamuri!?

Dar nu-i intra lui Busuioc în cap gîndul că o fată rămasă pe drumuri ar mai putea să steie în chibzuri cînd el o pețește pentru feciorul său.

Nazuri muieresti!

10 — Zi-i să vie încoa! grăi el aspru și începu a se plimba prin casă.

Lucrul ăsta trebuia s-ajungă odată la capăt.

Peste puțin Simina întră și rămase cu capul plecat înaintea lui.

15 — Simino! îi zise el cumpenind vorbele, pentru ca nu cumva să pară prea de tot doritor de a-i fi socru. Cum rămîne cu tine? mai stai aici, te duci la unchiu-tău ori vii să stai viața toată la casa mea, unde atît de mult ești dorită?

20 Simina își ridică capul, își trase mîna stîngă peste frunte, apoi rămasă o clipă nemișcată.

Știa cu cine vorbește: acum nu mai putea să rămîie aici și-i era foarte greu să plece.

25 — Deocamdată — răspunse ea plecînd iar ochii — o să mă duc la unchiul.

Busuioc rămase ca trăsmit din senin.

La asta nu s-a așteptat.

Cum rămînea el față cu lumea, față cu rudele lui!?

Îi venea să-și înfigă ghearele-n carne.

30 Simina-și ridică iar ochii și-l privi ca și cînd ar fi voind să-l întrebe dacă mai are ceva de zis.

— Nimic, grăi el. Voiam numai să știu. Deocamdată voiești așa. O să ne vestești cînd vei fi voind altfel.

35 — Da! îi răspunse ea încet, apoi se plecă, îi sărută mîna și ieși cu pas domol.

Iorgovan o aștepta în pridvor.

Ea trecu repede înainte, ca omul ce n-are timp de a mai sta de vorbă.

40 El i se puse neclintit în cale, și citva timp ei rămăseră privind cu încordare unul la altul.

— Ce-i?! întrebă el.

- Nimic nu e! îi răspunse ea strimtorată.
— Ceva este, grăi el, ceva ce s-a pus între mine și tine. Vorbește: fii cum ai fost odinioară; vorbește-mi fără milă, cum i-ai vorbit atunci lui Șofron. Dacă n-a
5 perit el atunci, n-o să pier nici eu acum.
— Eu nu știu ce vrei tu să zici, îi zise dînsa turburată.
— Voiesc să zic că atîta om ca Șofron sunt și eu!
— Lasă-l pe Șofron!
— Eu îl las — grăi el cu patimă — dar nu te lasă
10 el pe tine!
Simina se îndreptă, se uită aspru în fața lui, apoi începu să ridă.
— Știi că mi-e frică de tine, zise ea încet. Spune-mi că te omori! — fă-ți obiceiul! — tu știi că cu aceasta
15 mă poți muia de mă tîrăsc la picioarele tale. N-ai decît să vrei, și mă dau în placul tău.
Grăind aceste, ea se întoarse ca să se depărteze.
— Ce-ți pasă ție acum dacă mor sau nu! strigă el.
— Apoi da!? grăi dînsa întorcîndu-se iar spre el.
20 Tu mori o dată ca să mă omori pe mine în fieștecare ceas, și mie prea puțin îmi pasă. Tu vorbești de Șofron?! — adause ea aspru — tu?! Șofron e om, Iorgovane!
Ea se depărtă înspăimîntată oarecum de vorbele ce grăise.
25 — O să vezi tu că și eu sunt om! grăi Iorgovan într-un tîrziu, ca deșteptat din vis. Pot eu să trăiesc și fără tine. Ba nu pot, nu pot! adause apoi peste puțin și căzu frînt pe o laviță din apropierea lui.

XVI

- 30 Plecînd Busuioc la Socodor, Curticiul întreg știa în ce treabă o să-i fie umblarea.
Știa și Șofron.
El pusese caii la căruță; chiar el cu mîna lui îi deduse lui Iorgovan biciul: i-a văzut plecînd; le-a
35 zis „noroc bun”; s-a uitat în urma lor.
La urma urmelor, știa el de mult că așa au să vie lucrurile, era obicinuit cu gîndul acesta și n-avea de ce să-și facă inimă rea.

Și totuși, întorcându-se la grajdul lui, el nu mai vedea parcă cu ochii: fără de veste, se întoarseră toate cu susul în jos în capul și în inima lui.

5 Una-i era să știe și să gândească numai, și alta să vadă că se și petrec lucrurile astfel.

Acum ar fi voit să-i oprească în loc și să le zică: „Mai stați, ca să mă mai gândesc și eu!“

El se lăsă frînt pe un sac cu grăunțe și stete mult timp așa, cu mintea oprită în loc.

10 Î se îmfundaseră toate.

De multe ori își zisese el că nu e Simina fată de seama lui, și-i era rușine că s-a gândit vreodată, om ca dînsul, să o ieie de nevastă; acum însă iar simțea în el că tot nu e om pe lume care să-i fie potrivit ca dînsul.

15 Fiindcă grozav îi era de dragă.

Dacă ar fi fost om mai iute în hotărîrile lui, el n-ar mai fi stat pe gânduri, ci ar fi luat un cal din grajd, s-ar fi aruncat în spinarea lui și s-ar fi întins drumului, ca să sosească la Socodor mai-nainte de Busuioc; numai însă unul cîte unul se întrămau gândurile în mintea lui și de cîte ori voia să se ridice el își aducea aminte că-a pățit o dată rușine, mare rușine, și rămînea înfipt la locul lui.

25 „Ține la mine! mult ține!“ își zise el, aducîndu-și aminte de cele din urmă zile pe care le-a petrecut cu dînsa, de noaptea în care îl aduseseră pe Iorgovan de la birt, de ziua cînd ea-l rugase să nu o lase singură, de dragostea pe care i-o arătase în timpul înmormîntării lui Neacșu. „Ține la mine! — zise iar — dar asta e alta!“

Așa era rînduit!

El însă, ce se făcea el?

Cum rămînea cu însurătoarea lui?!

Ce se alegea de locul lui de casă?!

35 Unde se ducea el? cum își urma viața mai departe? gândurile plăcute, pe care și le făcuse el mai-nainte de a o fi văzut pe dînsa, erau ele pierdute, toate pierdute?!

40 „Nu se poate! asta nu se poate!“ strigă el și sări în picioare.

Uitîndu-se apoi împregiur, el ieși din grajd, și din curte, și din sat, și luă drumul Socodorului, pe jos, încet, dar întins și cu pasul bine călcat, ca omul care știe că n-are să sosească prea tîrziu. Și cît ține drumul
5 de la Curtici la Socodor, peste bătăture, peste miriști și ogoare, Șofron s-a dus mereu, dar mintea-i sta în loc, asupra gîndului că asta nu se poate.

Sosînd la casa popii, el s-a oprit în loc și parcă începuse a șovăi în gîndul lui.

10 Mare rușine a pățit el în viața lui!

Curtea era deșartă: Busuioc plecase de mult, iar slugile erau duse la joc.

Ce făcea el acum?

15 Cu ea singură voia să vorbească: cum s-o puie asta la cale?

El intră sfiicios în curte, înaintă spre casă, urcă scările, apoi iar se opri și începu să tușească, doară-l va auzi Simina și-i va cunoaște glasul și va ieși la el.

20 Simina era-nfundată în iatacul preutesei, unde-și dedea silință să plîngă, dar nu putea.

Era însă preuteasa prin apropiere.

Auzind tușitul în pridvor, ea tresări, apoi ieși spăriată din casă.

— Ce-i, Șofroane? întrebă ea, oprindu-și răsuflarea.

25 — Nimic, îi răspunse el. Am venit eu așa, de capul meu: nu Busuioc m-a trimis; am o vorbă cu Simina, dacă se poate.

Simina sări spăriată-n picioare cînd preuteasa intră la ea și-i spuse că Șofron are să-i spuie o vorbă.

30 Dacă ar fi știut ce vrea Șofron, preuteasa ar fi lăsat-o pe Simina să se întorcă singură la el; o vedea însă atît de scoasă din ale ei, și parcă de sine se înțelegea că nu trebuie s-o părăsească.

35 Iară Șofron nu era nici el omul care le zice preuteselor chiar la ele acasă: „Te rog, ia mai fă bine să ne lași singuri“.

Ei intrară toți trei în casă; preuteasa și Simina se așezară, iar Șofron rămase stînd la ușă, și dacă mintea i-a stat vreodată în loc, acum i se înțelenise.

40 — Șezi, Șofroane, grăi Simina, ca să zică și ea ceva.

El se așează, apoi se uită la preuteasa și la Simina și iar la preuteasa.

— Uite! grăi, dar mai departe nu putea.

5 Știa el ce voiește, însă nu era încă dumirit și ar mai fi voit să se gîndească, căci una era să-și facă el lucrurile în capul lui cel sec, și alta să steie față-n față cu Simina: uitîndu-se la ea, el nu mai cuteza să aibă gîndul cu care venise, și lacrămile începură a curge peste obrajii lui rumeniți de vînt și de arșița soarelui.

10 Și nu e lucru de glumă să-l vezi muiat pînă la lacrămi pe un om ca Șofron, care stă ca un munte înaintea ta.

Simina rămase cu ochii perduți într-ai lui, cuprinsă de fiori la vederea focului ce ardea în ei, își strînse umerii și se dete puțin înapoi: simțea că vine ce vine, c-o înecă, c-o năbușește plînsul.

Preuteasa se ridică și rămase mirată între amîndoi.

— Nu e nimic! zise el rizînd. Uite, m-a apucat așa fără de veste, dar trece. Voiam numai să-ți spun că e bine — urmă el din greu — e prea bine așa! Și mie-mi pare bine că te măriți după Iorgovan.

Pe Simina o înecă plînsul, și cîtva timp ei steteră toți trei tăcuți și nemișcați.

— O, cît sunt eu de ticăloasă! strigă ea după ce se mai ușură. N-o să mă ierți tu pe mine niciodată pentru cele ce ți-am făcut!

— Eu? întrebă Șofron mirat și se uită la preuteasa, doară-i va spune ea de ce să o ierte pe Simina.

— Nu, Șofroane, urmă Simina, luîndu-și iar liniștea ei obicinuită. Asta a trecut pentru veciel! El m-a despărțit de taica în ziua morții lui, m-a despărțit de tine acum, cînd viața îmi este mai grea: căile noastre s-au despărțit și nu se mai pot întîlni în viața aceasta! Uite! adăugă apoi preste puțin. Nu pentru mine, căci eu sunt nevrednică, ci pentru că ai ținut la fie iertatul și a ținut și el la tine. O! dac-ai ști cit a ținut!? Uite! ție totuna îți este, tot n-o să mai rămii la Busuioc: mută-te aici la Socodor, ca taica să nu rămînă singur.

Grăind aceste, ea se depărtă.

— Apoi se înțelege că viu! s-ar putea oare să nu viu!? răspunse el și, făcînd un pas în urma ei, îi apucă mîneca de la cămașă și sărută pînza străvezie.

5 Și era foarte fericit Șofron că are unde să se ducă și putea să steie cu Neacșu la Socodor.

XVII

Ar fi vrut Busuioc s-o poată lovi pe Simina și simțea că nu se poate apropia de dînsa.

N-are în lumea aceasta averea nici un preț!

10 Era om bogat: ce folos avea de bogățiile lui?!

— E bine! grăi el cînd se văzu față în față cu Vica.

— Cum așa?! strigă Vica. Eu vă văd pe amîndoi parcă nu v-ar fi toate caprele acasă.

15 — E foarte bine! grăi Busuioc. Mai bine nici că se poate. Tu înțelege că așa trebuie să fie! Adecâte cum?! Sunt eu dintre oamenii ce-și adună casa de pe drumuri?! Are și ea neamurile ei: să se pună la cale cu ele; să-și gătească zestrea, ca să nu-mi fie rușine cînd o voi primi în casa mea; îi dau și eu de la mîne, 20 dar să ceară, să ceară, atît măcar.

Asta o înțelegea și Vica: săracul, dacă-i sărac o dată, să-i facă bogatului măcar mulțumirea de a cere.

25 — Apoi, urmă Busuioc, trebuie să o pețesc cîndva, să o cer de la cineva, să o iau de undeva: se duce dar deocamdată la unchiu-său la Cherechi. Așa voiesc eu!

Vica se mulțumi, și în curînd știa tot satul cum s-au pus lucrurile la cale, ba peste cîteva zile o știa și cei de la Cherechi.

Simina începu să răsufle mai ușor.

30 Înțelegea de ce Busuioc nu i-a spus nici chiar nevestei sale adevărul.

Încetul cu încetul se uită toate, chiar și rușinea pătită de el parcă nici n-ar fi fost.

35 Acesta era gîndul lui Busuioc, și nici Simina nu avea altă dorință.

— Așa este! le zicea dar celor ce-o supărau cu întrebări, și ca să-i încredințeze că în adevăr așa a rămas vorba, ea se puse pe lucru, ca să-și facă zestrea,

însă numai așa, azi un petec, mine altul și peste câteva zile strica iar, ca să înceapă din nou. Iar dacă se găsea pe ici, pe colo câte ceva ca să-i dea zor, ea zicea că n-are grabă, că tot n-are să fie asta niciodată.

5 Și parcă-i știa gîndul, și Busuioc scăpa pe ici, pe colo vorba că n-are grabă, că cine știe?! poate că și Iorgovan se va mai răzgîndi.

Peste câteva săptămîni știa toată lumea că Busuioc nu vrea, iară Iorgovan nu prea se opintește nici el.

10 Și — să stai și să te miri! — tot astfel zicea și Iorgovan.

Nu poate pentru că s-ar fi răzgîndit, nu! cu una, cu două, omul în dragoste nu se răzgîndește; el știa însă în el, era pus într-un colț tainic al sufletului său, că Simina se va răzgîndi ea, și dac-o va lăsa el pe ea, nu-l va lăsa ea pe el.

15 Șofron, în sfîrșit, era frînt și timpit, bunăoară, ca omul ce a stat toată noaptea pe drum, bătut de vînturi și de ploaje.

20 Mulți ziceau că e om prost Șofron, deși nimeni nu-și aducea aminte ca el să fi făcut vreodată vreo prostie. Era numai tîrziu la minte, atît de tîrziu, încît ar fi stat cu mintea oprită în loc dacă l-ar fi luat cineva repede și l-ar fi întrebat dacă e bărbat ori femeie; și-ar fi dat seamă de ce i se face întrebarea, cum trebuie s-o

25 înțeleagă, ce trebuie să răspundă și în cele din urmă tot ar fi răspuns: „Ia stai să mă mai gîndesc“.

Atît de mult se temea ca nu cumva să zică ori să facă vreo prostie, încît ținea capra de coarne și tot nu-ndrăznea să spuie că nu e ciută.

30 Și cu toate acestea, el făcuse o prostie, cea mai mare prostie, o ticăloșie nemaipomenită.

„Sunt un nemernic!“ își zise el întorcîndu-se de la Socodor, și dacă Șofron își făcea vreun gînd, acesta,

35 fie bun, fie rău, rămînea înfipt în el.

Nu era bine, nu-i părea bine că Simina se mărită după Iorgovan: el, cu toate acestea, a zis că e bine și că-i pare și lui bine.

40 S-a dus anume ca să-i spuie Siminei că nu se poate; cu toate acestea, i-a zis că e bine, că-i pare și lui bine.

Dacă nu i-a lăsat timp să se gîndească, ce să facă el, dacă l-a făcut Dumnezeu așa de slab de-și perde mințile îndată ce se află în fața Siminei?

5 Dar Simina a zis că n-are să fie lucrul acela nicio-dată.

A zis?! Ce mai ținea el samă de cele zise de dînsa!? El știa ce-a zis el însuși, știa ce gîndește, știa cum și-a pus în el lucrurile la cale și-și mai aduce aminte că trebuie să se mute la Socodor, pentru ca mortul să nu

10 rămîie singur.

Sosind la Curtici, el nu-și mai găsea locul.

Îi era groază să fie singur cu gîndurile rele, care zile întregi nu-l mai părăseau dacă și le făcea odată, și îi era rușine să deie față cu oameni.

15 Cînd îl vedea pe Busuioc, i se răcea tot sîngele în vine, iar de Iorgovan se ferea, ca nu cumva să-l apuce fără de veste și să-l strivească.

Știa el, nu-i vorba, că Simina nu e de seama lui, dar și Busuioc trebuia să știe că nu-i Simina de noră-n

20 casa lui, nici Iorgovan om pentru o fată ca Simina.

„Ei! și ce le pasă lor?! merge cît merge!“ își zicea el cîteodată. Și atunci îi venea să strige: „Feriți-vă de mine! luați-mă și mă legați! puneți-vă cu ciomegele și mă omoriți ca pe un cîne turbat.“

25 Dar lumea începu să vorbească despre biata Simină și să spună că Busuioc nu vrea, iar Iorgovan nu stăruie.

Șofron parcă nu-nțelegea bine.

„Căile noastre s-au despărțit și nu se mai pot întîlni în viața aceasta.“

30 Așa zisese dînsa.

Care va să zică așa este.

Îi era rușine lui Șofron, dar nu putea să-și deie seamă dacă-i este rușine de rușinea ei, ori de nedreptatea ce i-o făcuse lui Busuioc în gîndul lui, nici dacă-i

35 părea bine ori rău de rușinea sa.

Simțea numai că acum poate să-l vadă pe Busuioc fără ca să i se mai răcească sîngele în vine, că nu-i mai venea să-l apuce pe Iorgovan și că Simina nu-i mai părea atît de strașnică. Sărmană copilă!

40 Acum parcă nu s-ar mai fi sfiit să vorbească cu dînsa și să-i spună verde-n față ceea ce gîndește, fiindcă

el era mai în vîrstă, mai așezat decît dînsa și ținea la ea, mare minune cum ținea.

5 Mai ales acum Șofron nici n-ar fi stat de vorbă cu omul care ar fi zis că el nu se va muta după Sf. Dumitru la Socodor. Acesta era un lucru care de sine se înțelegea.

Dar nici nu zicea nimeni că n-are să se mute. Ziceau toți că se va muta, fiindcă așa zicea și el, și asta era treaba lui, el știa mai bine ce și-a pus de gînd.

10 Și fiindcă de sine se înțelegea că are Șofron să plece de la Curtici, tot de sine se înțelegea și că-i este de vînzare locul de casă. Așa zicea și el, și asta iar tot el trebuia să o știe mai bine.

15 Trecuse însă un an și jumătate de cînd își cumpăraseră acel loc, și în timpul acesta se înfipsea în el gîndul că locul acesta e al lui, că pe el are să-și zidească o casă, că acolo are să-și petreacă el viața cu nevasta și cu copiii lui. Cu una, cu două nu putea să părăsească el acest loc, de care se legau toate gîndurile plăcute

20 ce-și făcuse în timp de un an și jumătate: el nu se putea gîndi pe sine altfel decît avîndu-și locul lui de casă, și fără de acest loc el parcă nu mai era tot el.

Nu-i vorba, Șofron nu zicea că nu-și vinde locul, dar cînd se găsea cite un cumpărător, îi spunea că vrea

25 să se mai gîndească.

Și se tot gîndea Șofron; Sf. Dimitrie era aproape, dar el nici pe departe nu se apropia de plecare.

Doauă săptămîni înainte de Sf. Dimitrie, întorcîndu-se de la tîrg pe la Socodor, din vorbă-n vorbă

30 Busuioac află despre cele petrecute între Șofron și Simina.

Pe drum, pîn-acasă, și acasă, plimbîndu-se de la ușă pînă la fereastră, el își răsucea mereu mustața: acum se putea apropia de Simina, și vorba era numai

35 cum s-o apuce ca să o ție strînsă.

Banii lui Șofron erau în mînile lui. Nu-i ținea el, îi dăduse cu împrumutare pe la alți oameni, însă de la el atîrna cînd să-i înapoieze datornicii. Erau dați, ce-i drept, pînă la Sf. Dimitrie, dar greu ar fi fost să-i

40 capete mai-nainte. Mai tîrziu? nimic mai lesne!

El chemă pe Oanea lui Toader, unul dintre datornici, și începu să-l strângă în chingi.

5 Datornicii se află-n strimtorare totdeauna cînd le ceri banii, iară Oanea mai și păgubise de cu primăvară cu un bou: el se rugă dar să-l îngăduie o lună, doauă măcar.

— Bucuros, chiar și un an — îi răspunse Busuioc — dar tu știi că banii nu sunt ai mei. Vorbiți cu Șofron.

10 Îl știa Busuioc pe Șofron că nu știe stărui și că nu se poate depărta fără de banii lui. Ține la banii săi omul, care i-a cîștigat în sudoarea feții sale.

O știa și Șofron aceasta, și tocmai de aceea îi dăduse lui Busuioc, la care nu putea să-i piardă, pentru că avea din ce să-i înapoieze și avea destulă trecere ca să-i scoață de la datornici.

Șofron stete dar mult pe gînduri cînd datornicii veniră să-l roage ca să-i mai îngăduie.

20 — Eu n-am bani la voi, grăi el în cele din urmă; banii ce-am avut i-am dat lui Busuioc, la el am bani, și nu e treaba mea ce a făcut cu ei.

Asta așa era, dar dacă Șofron era om cu minte, nu erau nici datornicii mai proști și înțelegeau că Busuioc i-a trimis la Șofron fiindcă vrea să și-l mai ție slugă, să-l aibă legat, ceea ce le venea și lor la socoteală.

25 — Dacă-i așa, apoi sănătate bună, nici noi n-avem să-ți dăm bani, ziseră ei și se duseră în trebile lor.

Sosind ziua de Sf. Dimitrie, Șofron era hotărît, ca totdeauna, să plece, dar altfel toate erau ca mai-nainte.

30 El se duse la Busuioc, ca să-și facă socoteala de simbrie.

Și o și făcu.

Busuioc îi numără pînă la cel din urmă ban ceea ce îi mai rămăsese, îi pofti noroc și spor la toate, dar de bani nu-i pomeni nici c-o vorbă măcar.

35 „Se vede c-a uitat!“ își zise Șofron și mai așteptă că doară-și va aduce aminte.

Busuioc însă începu să-i vorbească de toate, numai de banii lui nu.

40 Șofron plecă în cele din urmă, se mai opri din drum mai-nainte de a ieși din casă, se opri încă o dată după

ce închise ușa în urma sa, stete cît stete și începu să se scarpine în dosul urechii.

„O să mă mai gîndesc! zise el plecînd. Se vede că tocmai acu nu-i are la îndemînă.“

5 Și iar începu Șofron să se gîndească.

Trecu o zi, trecură doauă, trecu o săptămînă, dar Busuioc nu-l mai chema să-i deie banii. Stetea așa la casă, făcea treburile ca mai-nainte, dar nu mai era slugă cu simbrie și parcă-i era rușine să mai steie așa

10 fără de nici un rost la casa omului și să-i mănînce pînea. Nici nu trecea însă seară, făr' ca el să-și zică: „Mine vorbesc cu el“. O zicea, dar nu o făcea. Era totdeauna ceva la mijloc: mai că Busuioc avea oameni la casă, mai că Vica se certase de dimineață, mai că o

15 slujnică spărsese vro oală.

Dar dacă nu se ducea Șofron, el se gîndea să se ducă, și cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai îndărătnic se făcea în hotărîrea lui de a se duce. De la o vreme

20 ajunsese de s-ar fi dus chiar dac-ar fi trebuit să treacă prin sabie și foc.

Busuioc știa de ce vine, se simțea cu toate aceste cam strîmătorat cînd îl văzu întrînd în casă și-i venea să-i zică să nu închidă ușa în urma sa. Parcă nu mai era tot omul pe care-l știa el și fără de voie-și aduse

25 aminte de noaptea cînd îl văzuse mergînd spre Iorgovan.

— Apoi, am venit și eu, grăi Șofron, să văd ce mai e cu banii pe care ți i-am dat astă-toamnă.

— Trage-ți seamă, Șofroane, îi răspunse Busuioc. Mie nu mi-ai dat nimic. Tu știi că eu n-am trebuință

30 de banii tăi. Ți-am căutat numai oameni care ți i-au luat cu împrumutare.

— Ba nu! îi întîmpină sluga. Ți-am dat banii. Cînd ne-am tocmît, am pus-o și asta în simbrie. Eu știu cît am muncit pînă ce i-am adunat și n-am vrut să-i dau

35 orișicui, ci mi-am căutat un om cîstit și bogat, care poate să mi-i deie orișicînd. „Iacă — am zis — primește banii aceștia, ca să mi-i dai la anul cu cametele lor: dac-o primești și asta, mă bag slugă la d-ta, dacă nu, îmi caut alt om, care o primește și asta.“ N-a fost

40 așa vorba?!

Busuioc, ar fi voit să-l poată da afară, dar nu putea ; el, Busuioc bogătoiul, nu putea să-l deie afară pe sluga lui, care se obrăznicea.

5 — Așa e, Șofroane, zise el, dar eu tot n-am luat banii tăi, tot nu m-am folosit de ei. Tu știi că nu sunt la mine. Dacă vrei, ți-i dau de la mine; dacă mai îngădui, o să ți-i scot de la ei.

— Dă-mi-i! — răspunse Șofron — că d-ta poți să-i scoți cînd vrei de la dînșii.

10 Busuioc nu-l mai cunoștea pe Șofron.

— Chiar acum, neîntîrziat? întrebă el rîzînd.

— Chiar acum! răspunse Șofron întunecat.

— Și dacă s-ar întîmpla să nu vreau ori să nu pot? zise iar Busuioc.

15 — Văd eu că nu vrei ori că nu poți, și nu știu de ce, grăi Șofron turburat.

La asta nu se gîndise.

Așa era! Cum rămîne dacă Busuioc nu vrea ori nu poate?

20 — Trebuie însă să mi-i dai, urmă el, nu se poate să nu mi-i dai. Eu m-am gîndit bine mai-nainte de a ți-i fi dat și am zis: „Dacă îi dau lui Busuioc, n-am nici o grijă, el mi-i dă iar înapoi.“

25 — Ai dreptate, Șofroane! grăi Busuioc, îi puse mîna pe umăr și se uită drept în ochii lui. Nici o grijă să n-ai. Banii tăi nu pot să fie puși mai bine decît la mine. Am să ți-i dau, dar nu astăzi, nici mîne; trebuie să mai îngădui o zi, doauă, o săptămînă, poate chiar și doauă. Ia gîndește-te tu cu capul tău. Mi-ai dat banii pentru că știai că eu pot să-i scot orișicînd de la datornici, fiindcă sunt om cu trecere. Nu-i așa?

30 — Așa e! răspunse Șofron.

— Oamenii însă nu prea pot să-i plătească acum și mă roagă să-i mai îngădui, urmă Busuioc. Vrei tu să-i dau în judecată, să le vind casele? vrei tu să mă stric de ei? Dacă-ăș face-o asta, nici într-un an nu ți-ai mai vedea banii.

— Dă-mi de la d-ta — grăi iar Șofron — și fă apoi ce vrei cu dînșii.

40 — Ba nu, Șofroane! — îi întîmpină iar Busuioc — căci și atunci tot acolo ar ajunge treaba. Acum ei

se silesc să plătească fiindcă știu ca banii sunt ai tăi; dac-ar ști că sunt ai mei, ar zice că eu sunt bogat și mai pot aștepta, și nici că s-ar gândi să plătească. Nu e oare mai cuminte să mai aștepți, să stărui tu însuși ca să ți-i plătească, iar dacă nu vor, le spun că mă strimtozezi tu și îi strimtozez și eu pe ei.

— O să mă mai gândesc, zise Șofron.

XVIII

10 Busuioc, bogătoiu de la Curtici, feciorul său, Iorgovan, Simina, fata crisnicului din Zîmbbru, și Șofron, care tot mai stetea la casa lui Busuioc, toți patru erau foarte mîhniți și parcă se temeau de vreo primejdie.

15 Dacă l-ar fi întrebat cineva pe Busuioc pînă cînd o să-l ție pe Șofron cu minciuna și să-l amine de pe o zi pe alta, el n-ar fi putut să-i răspundă. Nu știa nici el. Își închipuia însă că pe Simina trebuie s-o doară cînd știe că Șofron nu s-a mutat încă la Socodor, și nu se putea lipsi de mulțumirea de a-i face această durere.

20 „O să-i dau în ziua cînd îl voi vedea gata de a pleca și fără de ei, o să-i dau cînd nu-mi va mai rămînea alta“, își zicea el.

25 Era un fel de ștregărie în ceea ce făcea el. Și-o mărturisea chiar el însuși aceasta și adeseori îi era rușine ori se temea, dar nu se putea stăpîni, nu putea să-și calce pe inimă.

O vedea pe Simina scoțîndu-și cu virful degetelor cele cîteva fire de păr din față, uitîndu-se drept în ochii lui: era peste puțință s-o uite el aceasta!

30 Adeseori, dac-ar fi stat Simina înaintea lui și i-ar fi poruncit să taie, să spînzure, să deie foc la casa lui el s-ar fi supus orbește: tocmai de aceea însă el nu putea să îplinească dorința ei; îi era ca și cînd ar ști că dacă n-o va împlini, va veni ea însăși la el să stăruiască.

35 Nu era răutate în Busuioc, era însă dîca omului zăcaș, care nu-și prea dă nici el însuși seamă despre supărarea sa.

Numai atunci se muia Busuioc, cînd îi trecea prin minte gîndul că se poate ca ei prea puţin să-i pese dacă Şofron se mută ori nu la Socodor.

5 Iar gîndul acesta foarte adeseori îi venea lui Busuioc.

Căci un lucru era care nu putea să între în mintea lui: că Simina ar putea să-l iubească pe Şofron.

Şi asupra acestui lucru Busuioc, Iorgovan şi Şofron el însuşi erau de aceeaşi părere.

10 Mai ales acum Iorgovan s-ar fi simţit foarte nenorocit dacă Simina ar fi putut să iubească pe un om ca dînsul, un ticălos, o gură-cască, un vai şi amar de el, care nu ştie să facă nimic.

15 Se mira Busuioc de ce nu mai vine Şofron să-şi ceară banii.

N-avea de ce să se mire.

Ce-i păsa lui acum de bani?!

S-a frămîntat o zi, doauă, apoi le-a lăsat toate.

Dară ce ar şi fi putut el să facă?

20 S-a gîndit să-l deie-n judecată pe Busuioc.

El pe Busuioc? El să aibă judecată cu cineva, ba chiar cu Busuioc? Nebun ar fi trebuit să fie!

S-a gîndit să se ducă şi să-i spuie satului întreg că Busuioc nu e om cinstit.

25 Nu putea s-o facă, fiindcă Busuioc tot om cinstit era, tot cu trecerea lui rămînea.

S-a gîndit să-l ieie de scurt şi să-i spuie că-l omoară, că-i dă foc la casă dacă nu-i dă banii.

Asta, mai ales asta ar fi voit s-o facă.

30 „Nu pot! zise el. Dacă o zic şi el tot nu-mi dă banii, trebuie s-o fac şi nu vreau s-o fac. Să mă ferească Dumnezeu!“

E grozav lucru cînd omul se simte neputincios, însă mai grozav e cînd ştie că-l ştiu şi alţii.

35 Simina însă parcă le ştia toate. I-a spus că se mută la Socodor şi nu s-a mutat, pentru că n-avea în el destulă virtute să se mute, pentru că n-a putut să-şi vîndă locul de casă şi să-şi scoată banii de la Busuioc, pentru că nu e om.

40 Nici nu mai voia să se mute, nu mai voia să deie faţă cu dînsa, nu mai voia să ştie de dînsa: nu mai

voia nimic; trăia așa cum trăiește, cu viața infundată, fără ca să-i mai pese de ceva.

5 Și adevărat de ce să facă el ceea ce zice dînsa?! Ce-i este el ei? ce-i este ea lui? De unde și pînă unde să-și schimbe el toate gîndurile fiindcă ea voiește așa!?

Mare rușine a pățit el în viața lui!

Și cine știe?! el acum se frămîntă ca un nebun, iară ei poate că prea puțin îi pasă dacă el se duce ori nu la Socodor, ea poate că nici nu știe că el n-a plecat.

10 A zis-o atunci, cum a zis, că nu-l lasă pe Iorgovan! De ce să-și amărăscă el viața de dragul ei?!
Și așa viața lui tot nu era viață.

Astfel, frămîntat mereu de gîndurile sale, Șofron ajunsese în cele din urmă să nu mai voiască a se muta la Socodor.

15 Își rupsese el de mult gîndul de Simina; acum însă îl rupsese de tot. Ea ajunsese pentru dînsul o sarcină prea grea!

20 „Și cine știe?! noi ne frămîntăm între noi — zicea și Iorgovan — iară ei nici că-i pasă, ea poate că-și petrece cu altul.“

Ar fi vrut Busuioc s-o vadă pe Simina și să știe ce mai zice și ce mai gîndește, ar fi vrut și Șofron, dară mai mult decît toți ar fi vrut-o Iorgovan.

25 O să-i pară ei rău de ceea ce a făcut și o să vie căită la mine.

Aceasta era mîngîierea lui Iorgovan.

30 „O să vadă ea că sunt om și eu!“ zicea el, și oriunde se afla, de orișice se apuca, își dedia mereu seamă ce ar zice ea oare dacă l-ar vedea ce face, dac-ar ști ce gîndește.

Dar ea nu-l vedea, nu știa ce gîndește el, ba poate că nici nu voia să-l vadă și să-i știe gîndurile.

35 Asta-l muia pe Iorgovan și-l făcea din zi în zi mai nerăbdător.

Ar fi voit să mai afle ceva, să se mai întîmple ceva, îi era și lui infundată viața.

Mai muiată însă decît toți era Simina.

40 Pe ea o munceau ziua gîndurile, iar noaptea visurile.

Simțea acum c-a rămas singură, singurică pe lumea aceasta.

Șofron a părăsit-o și el.

Și nici că se putea altfel.

5 Și-a bătut joc de slăbiciunea lui.

Abia trecea noapte fără ca să-l vadă în vis și pe el, și pe Neacșu, acum desculț, mine flămînd, poimîne însetat și totdeauna supărat și făcîndu-i muștrări.

10 Diminețile apoi stetea ceasuri întregi și plîngea, dedea în urmă de pomană și pinea de la gură și cea din urmă haină ce-i cădea în mînă.

O ajunsese blestemul părintesc pentru că fusese oarbă și nu ascultase de sfaturile lui, pentru că-l părăsise în ceasul morții, pentru că și-a bătut joc de slăbiciunea omului la care ținea atît de mult răposatul.

15 Ședea, ședea singură, se gîndea la cele petrecute și cu totul altfel le vedea acum.

Își aducea aminte de ziua cînd l-a văzut întîia oară pe Șofron, cînd el a luat-o lingă el în căruță și i-a pus cojocul să șadă pe el, își aducea aminte de vorbele lui, pe care atunci nici nu le băga în seamă, iar acum și le reamîntea atît de bine și cu o sete nespusă.

25 Și cum a sărutat-o el, cum fugea să prindă prepelițele din zbor și cum l-a lovit ea fără de milă atunci noaptea, în fața lui Iorgovan și a lui Neacșu, și cit de nenorocit era Neacșu!

Iară ea nu putea nici măcar să le ceară iertare, să cadă în genunchi, să le sărute minile, să sărute, ca Pupăză, pămîntul de la picioarele lor.

30 „Și dacă ți-a fi de ceva, spune-i băiatului ăstuia!“

Nu mai era băiatul! îl alungase ea însăși de la dînsa.

Astfel zi cu zi și noapte cu noapte.

Ea nu mai putea să poarte viața aceasta.

35 Toamna tîrziu, cînd abia mai era pe ici, pe colo cite o frunză pe copaci, într-o zi de duminică ea-și aruncă o cirpă pe cap și plecă drept spre mormîntii din Socodor.

Cale de citeva ceasuri, cit merse pîn-acolo, ea se ducea dusă și ștergînd din cînd în cînd cite o lacrămă.

40 Intrînd apoi în mormînti, o înăbuși un plîns zgomotos,

ea se aruncă cu fața la pământ, sărută țărina și rămase timp îndelungat buiguită, ca și fără de simțiri.

Înspre amurgul serii ea sări în picioare.

5 O ceată de băieți cînta: „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi!“ Se aducea un nou mort, ca să fie așezat la vecinica odihnă.

10 Murise Stanca lui Martin, și Martin, cei patru copii rămași fără de mamă, Floarea, sora Stancii, Ana și Marta, surorile lui Martin, ajalnicele, prietenele răposatei, toți cu toții începură să se vaiete în gură mare cînd sicriul fu așezat la marginea mormîntului.

Simina rămase plîngînd și ea la o parte.

15 Gropașii sloboziră coșciugul în groapă, rude, prieteni și oameni de casă aruncară toți din toate părțile cite un pumn de țărină preste el, preoții cîntară: „În veci pomenirea ei!“, apoi lumea se risipi, jălitorii se depărtară încetul cu încetul.

20 Rămasă iar singură, Simina se uita lung în urma lor. Îi pierise parcă deodată toată mîhnirea din suflet. O cunoștea pe răposata. Era o femeie harnică și bună de gură.

25 Îl cunoștea și pe Martin. Un om de vreo patruzeci de ani, blînd și îngăduitor, dar slăbănog și sficios. Ce se făcea el acum cu gospodăria lui și cu patru copii rămași pe capul lui ca vai și amar de ei?!

30 Ea fusese singură la taică-său, care n-avea stare, și era om cu virtute ca puțini numai, și totuși mereu să plîngea fie iertatul; dar nenorocitul acesta de om, cu patru copii și cu avere frumoasă, ce se făcea el fără de femeie la casă?

Era parcă l-a scos Dumnezeu în calea ei și a scos-o pe ea în calea lui.

35 Căci nu mai putea Simina să se depărteze de aici, unde se simțea acum atît de mîngiată.

Ea plecă încet pe urma jelorilor.

40 Voia să vorbească cu Martin, să-l mîngieie, să-i fie de ajutor, să-l roage ca s-o primească pe ea în casa lui, ca să-i coacă pine, să-i gătească bucate, să-i poarte grijă de casă și de copii.

Dar ce o fi zicînd lumea!?

Ce-i păsa ei?!

Cui îi păsa de dînsa?!

5 Martin o cunoștea pe Simina. Nu era cu puțință ca ea să steie peste două luni de zile în sat fără ca toți s-o știe și să vorbească despre ea. Nu știa însă Martin cine e Simina. Își aducea numai aminte că murise tatăl ei, pe care-l înmormintase popa ca pe un văr, și că după moartea bătrînului ea a rămas la casa popii și preuteasa o ducea în toate duminicile cu ea la biserică.

10 Cînd dar una dintre vecine veni să-i spună, că Pădureanca are să-i spuie ceva, el, sfiicios cum era, începu să se invirtească zăpăcit în loc. Nu știa ce să facă, unde s-o poștească, ce să-i zică.

15 Cele două case erau pline de oameni adunați la pomană, alte trei mese pentru tineret și sărăcimea din sat erau în curte; iară Simina spusese că vrea să vorbească numai cu el singur.

20 Simina intrase în curte și aștepta la portiță, nerăbdătoare și supărată de oamenii care-și îndreptară cu toții privirile spre dînsa.

În fundul curții, mai spre grădină, era o căpiță de fin.

25 Ce vrea? ce căuta? de ce-a venit? se întrebară cu toții cînd Martin se duse la Simina și o duse așa oarecum fără de voie în dosul căpiței, ca să nu steie cu ea în vederea tuturor.

Nu vorbise niciodată cu dînsa, n-aveau nimic de împărțit unul cu altul; credea dar că vine din partea preutesei.

30 Popa Furtună, care fusese și el la înmormîntare și era acum în casă, venise să sfințească bucatele; și cînd Simina se depărta cu Martin spre căpiță, el ieși cu cartea și cu patrahirul subsuoară ca să se întoarcă acasă; se opri în capul scării și se uita nedumirit în urma ei.

35 O zărise, parcă, și în mormîni, dar de unde ar fi putut să-i vie lui gîndul de a se uita mai cu dinadinsul. Era însă chiar ea; nu mai rămînea nici o îndoială că ea era.

40 El stete cîtva timp nedumirit, apoi plecă și el spre căpița de fin.

— Martine! grăi Simina; văd c-a murit fie iertata și ai rămas cu copiii și cu casa fără de femeie. Vei fi vrînd să-ți găsești pe cineva să-ți facă trebile casei și să-ți caute de copii.

- 5 — Numai dacă nu m-ar fura, zise el fricos și smerit.
— Eu nu te fur, Martine! îi răspunse ea.

Martin era om înalt, uscat, bălan, cu fața lungă-reață, cu ochii albaștri și cu un negel la aripa dreaptă a nărilor.

- 10 — D-TA! zise el dîndu-se un pas înapoi.
— Eu te rog să mă primești, grăi dînsa, și să mă dai ca netrebnică din casă dacă te vei căi, ori copiii vor simți vreodată că nu mai au mamă.

- 15 El se uită lung și nedumirit la dînsa, apoi dete de cîteva ori din cap.

- Asta nu se poate, zise el. N-am eu casă pentru d-ta, nici nu sunt om ca să pot purta cămăși spălate ori să mînc pîne frămîntată de mina d-tale. N-aș mai avea tignă cît e ziua, nici odihnă cît e noaptea.
20 Nu vezi d-ta că abia mai stai pe picioare? Ce te-ai făcut de cînd nu te-am văzut? Erai rumenă și tare ca mărul copt, și acum nici vîntul să nu te atingă.

- Străinătatea, Martine, singurătatea m-au secat, îi răspunse ea. Chiar rudele mele mă chinuiesc, fiindcă
25 nu pot să fac ceea ce nu mă iartă inima și voia răposatului, a taichii, fie iertatul. Dar nu te uita la fața mea. Brațele aceste știu să muncească. Fie-ți milă de copiii tăi și lasă-mă să-mi cîștig mîngierea de a avea și eu pe cineva aici aproape de mormîntul taichii.

- 30 Acum sosi și părintele Ioan la dînșii.

Martin și Simina tresăriră amîndoi, iar preotul rămase încremenit cînd o văzu pe Simina înaintea sa.

- Ce-i?! draga mea! întrebă el mișcat. Ce faci tu?
Pe Simina o năpădiră lacrămile. Ea se duse la el,
35 îi luă mîna s-o sărute și rămase înecată de plîns.

— M-au părăsit toți, toți m-au părăsit; m-a ajuns blestemul tatii! strigă ea în cele din urmă.

Popa ar fi voit să trîntească patrahir și carte de pămînt și să frîngă tot ceea ce-i cade la îndemînă.

- 40 — Ei, păcatele mele! strigă el. Hai cu mine! haid' la preuteasa! Mai sunt și oameni pe lumea aceasta!

Busuioc, bogătoiul din Curtici, feciorul său, Iorgovan, și Șofron, care tot mai stetea și acum la casa lui Busuioc, săriră toți trei în picioare când aflară că Simina
 5 s-a mutat la Socodor, ca să-i frământa pine lui Martin și să poarte grijă de copiii lui.

Busuioc preste puțin se domoli.

Era, ce-i drept, foarte neastimpărat, îi era acum ca și când s-ar teme de o primejdie, dar nu putea să-și
 10 deie seamă dacă se bucură ori se necăjește mai mult. Îi părea bine că ea s-a întors la Socodor: era lovită și simțea lovitura. Ar fi dat însă, mult ar fi dat s-o poată scoate din casa lui Martin. Și totuși era bine așa! O vedea în gândul lui tăvălită, aruncată în uliți și întâia
 15 oară simți lămurit că dac-ar găsi-o așa, cum o vedea în gândul lui, ar ridica-o, ar curăți-o și și-ar încărca toată bogăția pe ea. Îi era rușine de această simțire, dar nu se mai ferea de ea.

El se plimba prin casă când Șofron intră fără de
 20 veste și se opri în fața lui.

O clipă ei steteră nemișcați și cuprinși amîndoi de o pornire îndărătnică.

— Eu mă duc, grați Șofron, la Socodor și mă întorc
 25 mîne ori poimîne să-mi iau banii. Ți-o spun de acum pentru ca s-o știi.

Busuioc știa de ce se duce la Socodor, și dacă umbla
 pînă acum să-l ție cu minciuna la Curtici, acum ar fi
 fost în stare să-și pună toată trecerea ca să-l oprească.
 Și putea Busuioc să facă multe. N-avea decît să spună
 30 că l-a furat, c-a ridicat cuțitul asupra lui și să ceară să-l închidă și să-l judece.

— O să-i chem pe oameni, zise el, și o să-i strimtozez.

Șofron făcu un pas înainte și se uită lung și aspru
 35 la el.

— Să le lăsăm aceste, întîmpină. Eu sunt om prost și nu știu multe. Mi-am tras seama cu mine: nu mă împinge la păcat, că viața mea tot nu mai prețuiește
 nimic, dar d-ta ești om cu avere și cu copii. Mă tem
 40 eu de mine însumi: teme-te și d-ta!

Fişa „Tribunei”

Pădureanca

de
Ionu Stăvilă.

I.

„Ea treizeci și doi de haine bune?” — cântă
cei trei prajni croși, de cui se vede de ea să iasă,
cu o haină din întimplări și acătuseaș, care în
trămbăcă e nouă: sunt nouăzeci, și nimeni nu
are, dacă va face ori nu avea ce să pună de gând.

Bucurie mare, buzașul, era om, care seie
cu toboară, pe vânt, pe moacăș, pe călăruș
și ajungea poporul ce era cu patruză plângeri
dure din de-a rândul și seamănă brazele arse
cu grâu lăsat, și de acuma se putea simți dea-
tău o senzație la capul lucrării, pe care năși năi
nouă de gând a și se pune nu se încredințau.

„Să ține holeră țara, că Bănușie nu vrea
— să se dădea. Holeră în timpul scorbii?”
La aceasta nu s-a gândit și nici acum nu vrea
— gândesc. Avea patruzeci de jgări de
pământ acoperite cu grâu, nu singur lui ce se
vasea mergea sub sacul de spicuri grele; holeră,
holeră, și înțeles să și aduce rodul în timp de
tre zile, răci puțin se scutură dela cei stăpâni,
dar mai delă dinși.

Să dea puțin mai să scrieră în hășce-care

nu și încă mai mult ani și ani de-a rândul, dacă
nu s'ar fi înțeles Pădurilor slăbăni.

Simțind apropierea timpului de seceră, pă-
durile se piau în mișcare, cobăia cu cobăia, aște-
pu cu sat se aduna, vâile pomice întregi spre căm-
pina înșină, și în câte-va zile căi fine lucul din
Mare până în parțile Oșăii și până la izvoarele
Crisarilor nu mai rămân prin aște două-mogoci
neputinici, labale lăcărne și copiii nevrătimeți
sotoc de viață și și dăde pe țepi în sălătoarea
cei mare ce se ține în hășce-care nu odăță puz-
tea împărticire pâinei de toate zilele.

Acum stăpânirea oprise această scriere: se
dăde de sece și în tola prin sat și în auzul
omnimeii adunată în biserică, prevăc-ă nimeni
nu are voie să părăsească hotarul satului său,
nici să primenească de seceră omneni din alte aște.

„Să văd eu cine mă speră pe mine a-mi
stringe rodul înșină melo!” — striga Bănușie.
— Curată noămie! De unde la stăpânirea puterea
a a ne opri pe noi pe toți? La asta nu s'a
gândit? Într-o mână e — „Mă, omule, vrei
să mări de hășce?” — car la cealaltă — „Băgă
de acuma, eu am curăva. Să dai de holeră!”
— Apoi tot mai bună e holera. Parcă, dacă nu
și dat să mor de holeră, stăpânirea o să gheră
fata mea de acuma, unde s'o fi sfârșit? Teu scrie;
teu scrie nu te scrie; nu te scrie, și stă-
tate bună.

Nepută în Bănușie era Bănușie: n'avea
de-a se puie că în câte-va cărpe, se phee la
Păduri, ce se-și aduce omneni, și apoi ar fi vrit

și să scrie, carci acela, un om din Curții, care
ar îndrăni să facă gura.

„Măi taică, eu zile să mă duc eu, — gră
lorgovan, cară lorgovan era feciorul tășă-ănu.

Bănușie nu prea aște de vorbă cu omneni,
și anul dintr-o omnenii, eu caro mai ales nu stătea
de vorbă, era fiul său lorgovan.

Lorgovan era, così drept, mai tiner decât
tășă-ănu, însă totuși fiind-ă era un tiner și
fiind-ă îl avea pe Bănușie Păgătoșul tată, în-
vășase mai mult în viața lui și era care-cum
mai eu mînto asta o simțea lorgovan, car
Bănușie o seia și în fundul inimii lui se bucura
de ceea ce seia.

Lorgovan umblase cinci ani de zile la
sculle din Arad; era vorba să se facă „duma”,
fiind-ă avea pe el, și Bănușie vrea nuși întregi
de donna feciorului său, și nici n'avea de ce
și nu vesele, fiind-ă feciorul său era bun școlar.
Într-o lună dimineața se pomeneșcă însă eu de
a cașă.

Tăic, eu m'am gândit să mă dau și eu la
pădură, — și găsesc atuneci.

Bănușie s'a uitat lung la el, a mai stat pe
gânduri, apoi la întrebă:

Caro va să dăci rămă și tu plugar ca mine:
de eu nu jă-nai spă-o în asta mai înșină?

Peșcu-ă-mi știeam, — a respuns lorgo-
van, — dacă îl întreb, seia, că n'are să voinică;
dac-o fac, seia, că are să-i bino odată, car
dacă aștept până ce s'o mai gândi și el, mă tem
că o voini treacă pușă.

„Apoi!” — gândise Bănușie în el, — va mă
bino plugar de frunte decât boler de rînd.

Într-Bănușie era om hășce, și anul și eu
măpăna doi, car noămie lui E avea fiușe pe
peștu din Șecodor, o avea aște pe pământ din
Oblata, mai avea și veș, și voinice, și o gre
luera să și menșuri multă și să se țea de
gura lor.

Bănușie nu seia să-și ție feciorul în fetu:
asta n'ar fi vrit Bănușie o-și dăci menșurile
noămie sale după dînaș, pentru-ă avea și el
noămie, și acoste se supăra, când acoste îl găsia
de rînd, și apoi se supăra și se-ia, când seia,
că acoste s'au supărat, într-Bănușie se lă-
băna căto nu se de zile până ce ajungă să le
frăpăce.

El se dăde dar la papa, sfădăș papa era
col nui eu mînto dintr-o țep.

„Lă-ă! frate!” — a grăit, papa — că el seia
mai bino la co-1 frage înșină!

De atuneci Lorgovan înco, face și aștepăta,
ca taci-ănu să se bucura, era Bănușie a taci și
se bucură călar și atenei, când nu prea are de ce.

Ca toate acoste acuma Bănușie stote pe
gânduri.

De mai eu mînto era fiul său mai eu mînto;
acum însă nu era vorba de mînto, ci de seceră,
și treceva tot el, taci, avea mai multă. Seia pe
toată lumina, și toată lumina îl seia pe el: nu
futura în mînto lui gîndă, ce și s'ar puțin
cineva în drum, când îl dăce: Să aște Bănușie
dela Curții. Apa era? Mai bino i o puză înșină!

Începutul nuvelei *Pădureanca*, la prima apariție în *Tribuna* (1884, nr. 63, din 1/13 iulie).

Biblioteca populară a „TRIBUNEI“.

Nr. 1.

PĂDUREANCA.

Novelă

de

Ioan Slavici.

—♦—
1884.

Editura și tiparul Institutului tipografic
societate pe acții.

40 cr. sau 1 leu nou exemplarul.

Coperta primului număr al Bibliotecii populare a *Tribunei*
în care se publică *Pădureanca* (1884).

ROMÄNISCHE REVUE.

HERAUSGEBER

Dr. CORNELIUS DIACONOVICH.

I. JAHRGANG. 1885.

BUDAPEST.

BEI HERAUSGEBER.

DIE WALDLERIN.

Erzählung von Dr. Cornelius Diaconovich.

Nach der Rumänischen von Joh. Braun.

„Nach drei Wochen und nun ein Hoffen!“ wenn ihr die Schwelle des Hauses überschritten, so es ein stütztes oder ein umarmendes, dann das Glück hängt nicht an Zufälligkeiten, die Zufälligkeiten aber machen Glück und Unglück aus, und Niemand weiss, ob er gut oder zur bösen Stunde war, dass er missig, sie er auch nicht weiss, ob er das, was er thut, will, wirklich durchführen kann.

Bisjak aber, der Richter, war ein Mann, welcher wusste, was er wollte, mit Fleiss, mit Arbeit und Beharrlichkeit hatte er es zu einem Hofmann gebracht, der mit vier Filzen zehn Tage hinter einander schlief, und die Furchen nur auf amüsanten Körn bebaut; dabei konnte er sich den Dingen gewachsen fühlen, zu die Andern nicht einmal zu denken wagten.

Die Cholera war im Lande aufgetreten, Bisjak aber wollte nicht von die wachen, Cholera zur Epidemie! Das war ihm auch nicht in der Sinn gekommen, nur wollte ihm jetzt auch nicht in den Sinn, es hätte Börsig Manes Land mit Getreide stehen, wie ein einziger Feld, das immer bis auf den Kopf, unter der schwarzen Archeide, im Chabon (oder nicht, er wusste die Frucht in drei Tagen erntbar, denn ein Acker konnte nur zehn erntbar, er aber viel.

Und viel würden viele erntbar in jedem Jahr und noch mehr in einer Reihe von Jahren, wenn die Hände der häusigen Walder nicht wären.

Nach die Zeit der Ernte begann, setzen sich die Walder in Bewegung, Hülfe um Hülfe, Hof um Hof versammelt sich, ganze Dörfer sammeln sich auf nach die besten Blaus und such einigen Tagen und mit der ganzen Strecke des Marsch, bis gegen Giresa, wandern und zu den Quellen des Chabon mit schwache Greise, alte Weiber und unruhige Kinder in den Dörfern, die Lebenslang hat in Giresa leben und dem grossen Geringe entgegengeführt, der einmal in jedem Jahre zur Vertheilung des täglichen Brotes begeben wird.

Coperta revistei *Romänische Revue* și începutul nuvelei *Pădureanca*, în traducere germană (1885, nr. 1, iulie).

415.269

SLAVICI

Pădureanca

32

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

slavici

pădureanca

482907

Grăind aceste, el se întoarce și ieși, ca să nu și-l mai simță aproape pe omul de la care îi venea nenorocirea.

5 Busuioc rămase timp îndelungat stînd ca un stîlp de piatră la locul unde-l lăsase Șofron.

Da, el avea stare și copii.

Avea și un fecior, care poate că și el era gata să plece la Socodor.

Nu!

10 Iorgovan încărca sacii din hămbar, liniștit ca și cînd nimic n-ar fi știind despre Simina.

Era joi, și joile Busuioc își făcea socoteala la moară și trimitea făina adunată peste săptămînă la Arad, ca să fie pe tîrgul de vineri acolo și să cumpere ceea ce mai
15 face trebuință pentru casă și moară.

După ce încarcă sacii, Iorgovan se duse la moară.

Moara lucra ca totdeauna și oamenii steteau de vorbă. Unul încărca sacii, altul descărca grăunțele, iar altul își avea grăunțele în coș, și vreo trei-patru
20 așteptau să le vie rîndul.

Ca la moară.

Dar nu mai era Pupăză ca să-i facă să ridă.

Întrînd în moară, într-un colț de la stînga era meșcioara cu condica deschisă.

25 — A plecat Șofron? întrebă morarul, în vreme ce Iorgovan rînduia pe masă.

— Da! răspunse Iorgovan.

— Se vede că tot nu se lasă de Pădureanca.

Iorgovan începu să tremure. El se așeză, luă pana
30 și o încinse în călimară.

— O ticăloasă! grăi apoi și începu să facă socoteală adunînd numerii cu glas tare.

Făcea greșeli în adunare și morarul trebuia mereu să-l îndrepteze.

35 Încheind socoteala, el se ridică, se mai învîrți prin moară, apoi se opri în fața mașinei și rămase uitîndu-se la fuga neastîmpărată a roatelor.

— Uită! — zise el — eu nici acum nu pot înțelege cum i s-a întîmplat lui Pupăză nenorocirea aceea.

40 — Apoi că nici nu era aici — răspunse morarul — ci la mașina de treierat.

— Așa e, frate! strigă Iorgovan. Vorbesc și eu alandala. Aici nici n-ar fi cu puțință una ca aceea.

— Mai ales! grăi morarul, care ținea să se știe cit e de strașnică moara lui.

5 Incepu dar să-i arate lui Iorgovan roatele cum se învîrtesc, cum ar putea să-l apuce pe om, cum l-ar arunca una într-alta și cum i-ar sfărîma într-o clipă oasele.

10 — Doamne ferește! grăi Iorgovan și să depărtă. Avea grabă; trebuia să fie deseară la Arad.

În Arad el trăise timp de șase ani; avea aici prieteni și cunoscuți, pe care-i întâlnea tot la două-trei săptămîni și care-l așteptau cu oarecare dor fiindcă le vena totdeauna cu plin.

15 El trase ca de obicei la gazda frăține-său, lăsă pe argatul de la car să caute și de cai și se duse pe ici, pe colo, ca să se mai întâlnească cu lumea, să mai vadă, să mai audă, să mai steie de vorbă.

20 Trecuseră luni de zile de cînd cu noaptea petrecută în birtul de la Curtici. I se urca sîngele la cap cînd își aducea aminte de acea noapte și se ferea de oamenii cu care se obicinuiseră a-și petrece. Nu voia să știe de petreceri; îi era scîrbă de ele.

25 Acum îi căuta parcă dinadins pe oamenii de viață; ceilalți îi păreau prea sarbezi.

În cafeneaua din strada Domnească el întâlni pe proprietarul său, Virgiliu Bărgăuț, un om de vreo douăzeci și trei de ani, scurt și gros, neastîmpărat și cam rău îmbrăcat, unul dintre tinerii ușuratici care trăiesc pe apucate, ciștigîndu-și pînea ca scriitor, azi aici, mine colo și poimîne nicăiri.

— Să mergem undeva, să facem ceva! ce stăm aici ca niște țapi umpluți cu cîlți?! îi zise Bărgăuț.

35 — Unde să mergem? ce să facem? întrebă Iorgovan, deși știa prea bine ce înțelege Bărgăuț cînd zice că vrea să facă ceva.

— Ai fost vreodată la „Moara Dracului“?

— Ce-i aceea?

40 — Un birt cîstit, unde omul poate să facă ce vrea, fără ca lumea să-și caște gura la el. Se bea, se cîntă, se joacă în cărți.

— Nu mă duc, răspuse Iorgovan.

Și totuși, de ce să nu se ducă? de ce să nu-și petreacă? de dragul cui?

5 Om domol și așezat, Iorgovan nu înțelegea petrecerea altfel decât așa, ca el să privească, pe cînd alții își petrec în socoteala lui.

10 El însuși nu era beutor; un păhar, două de vin îl ameteau și-l făceau ursuz. Îi plăcea însă să-i vadă pe alții bînd pînă ce nu mai pot să se ție pe picioare. El însuși nu cînta, nici nu juca. Cîntecul și jocul îi păreau lucruri nepotrivite cu un om care ține la sine. Îi plăcea însă să vadă pe alții jucînd.

15 El însuși era foarte cuviincios și alegea atît în vorbe, cît și în bucate. Îi plăcea însă să vadă pe alții îmbălbîndu-se.

Acum ar fi voit să aibă gălăgie, joc și cîntece, sticle sparte și vin vărsat pe jos, certuri și îmbrățișeri, să vadă oameni ce se dau orbiș desfrului.

Îi era însă rușine de ceea ce ar fi voit.

20 — Mai ai tu un rînd de haine? îl întrebă el pe Bărgăuț într-un tîrziu.

— De ce?

25 — Să le îmbrac, răspuse Iorgovan. Așa cum sunt, mi-e greu să mă duc. Plugarului nu i se iartă ceea ce voi aștialaltî faceți în toate zilele.

XX

Popa Furtună era om iute ca piperul, dar nu se pripea niciodată.

30 Văzînd-o pe Simina atît de percută, el își făcea muștrări, căci dac-ar fi fost el cum se cuvine atunci cînd era vorba, Simina acum n-ar fi fost părăsită de toți. El, cu toate aceste, simțea și acum că e mai bine așa. O știa pe soră-sa Vica, îl știa pe cumnatu-său Busuioc, îl știa pe nepotu-său Iorgovan și nu-și putea închipui un trai bun între dîșii fiind și Pădureanca la mijloc. De ce, n-a putut nici el s-o spună: simțea numai că nu poate să se împace cu gîndul unei însoțiri ca aceasta.

Acum însă Simina îl luase pe dinainte, îl scosese oarecum din sărite, și el ar fi fost gata să se ducă la Busuioc și să-l silească a veni încă o dată să o pețască pe Simina.

5 — De ce n-ai voit tu să te măriți după Iorgovan? o întrebă el după ce sosiră acasă și mai stătură citva timp cu preuteasa.

— Bine a făcut! grăi preuteasa.

10 — Eu n-am zis că nu voiesc, răspunse Simina, ci numai ca ar fi bine să mai așteptăm.

— Ei bine! vrei acum? o întrebă popa.

— Acum nu! — zise ea — mai puțin decit oriși-cînd.

— De ce nu?

15 — Nu pot!

Preuteasa știa de ce n-a voit și nu voiește, de ce nu poate; o văzuse stînd față în față cu Șofron.

— Ce mai la deal, la vale, zise ea. Să nu mai umblăm cu minciuna, Simina se mărită cu Șofron.

20 Popa se uită mirat la amîndoauă, iar Simina tresări.

— Ferească Dumnezeu! strigă ea. Taica, fie iertatul, n-ar avea odihnă în mormînt dac-aș face una ca asta.

25 — Iar eu îți spun că ai să te măriți după Șofron! grăi preuteasa hotărît.

— Ferește-l, Doamne! — zise iar Simina — și nu ne pedepsi.

„Aici trebuie să fie ceva la mijloc, își zise popa. O să vedem!“

30 Iar preuteasa știa hotărît că așa are să fie, precum zice ea.

De asta se temea și Simina.

Căci de ce n-a venit el la Socodor?

35 Îi era frică și nu mai voia să se întâlnească cu dînsa, se ferea cum se ferește omul de toată primejdia. A zis el că-i pare bine dacă ea se mărită după Iorgovan, dar ea a văzut și lacrămile lui, a auzit și glasul lui, ea a înțeles de ce vorbește așa și a simțit ce gîndește el. Nu putea el să uite lovitura pe care i-a dat-o, întocmai precum Iorgovan nu putea să uite vorbele pe

care i le-a zis la despărțirea lor, nici s-ar astîmpăra toată viața lui dacă ar ști-o măritată după Șofron.

Soarta ei era făcută: nu-i rămînea decît să umble singură pe cărările vieții.

5 Sosind citeva zile în urmă la Socodor, Șofron o găsi la casa lui Martin.

Cîtva timp steteră amîndoi incremeniți, cum stai în fața potopului ce vine asupra ta.

10 Tot drumul cit a venit de la Curtici pînă la Socodor, el s-a gîndit cum să-i spuie de ce n-a venit mai-nainte și cum să-i ceară iertare.

15 Acum, dacă i-ar fi pus cineva cuțitul la gît, el tot n-ar fi făcut nici una, nici alta. Nu putea, nu trebuia, n-avea de ce să le facă. De sine se înțelegea că n-a venit pentru că nu s-a putut să vie!

Altul era simțămîntul care îi stăpînea acum pe amîndoi: vrei, nu vrei, n-ai încotro!

20 Erau stăpîniți unul de altul: ea simțea că trebuie să facă ceea ce zice el, și el că trebuie să facă ceea ce zice dînsa.

El îi întinse mîna lui cea aspră.

— Și mie-mi pare bine că te găsesc, îi zise. Uite, credeam că o să-mi pară rău, și-mi pare bine.

25 — Eu nu știu, răspuse ea. Ce mai face leica Vica, Busuioac, ce mai face Iorgovan?

— Sunt bine, zise el, toți sunt bine. Să-i ție Dumnezeu năravul, e foarte cuminte. Eu mă temeam c-o s-o apuce rău. Știi tu atunci noaptea.

— Și eu, Șofroane!

30 Doi dintre copii, o fetiță de vreo trei și un băiat de cinci ani, steteau lingă Simina și se uitau cu ochi mari la el.

— Aceștia sunt copiii?! grăi el. Uită! am uitat să le aduc cite ceva.

35 — O să le aduci altă dată! zise ea și începu să-i spună cum sunt copiii, ce fac, ce zic, în ce fel își petrec, ce mai e pe la casă, care este firea lui Martin, care îi sunt apucăturile, în sfîrșit, multe și mărunte, cum e obiceiul femeilor.

40 Apoi ea urmă a-și face treburile, ca și cînd ar fi tot singură ca mai-nainte, iară el se așeză pe un

butoieș din tindă și rămase umblînd cu ochii după ea și vorbind mereu așa singur.

— Nu te teme tu... O să vezi tu... Eu sunt om cu mintea întreagă. Știu eu ce se potrivește și ce nu se potrivește. Eu n-am să te supăr... Simino! strigă el într-un tirziu. Ai slăbit tu, ori numai îmi pare mie?

— Am slăbit, Șofroane! răspunse ea.

— Așa-i! ai slăbit! tare ai slăbit.

10 „Rău ai slăbit, urmă el iar pentru dînsul. Mă miram eu de ce-mi pare de tot altfel de cum fusese. Da! e mai frumoasă!”

— Tu, Simino! strigă iar. Și cînd ai slăbit?

— De mult!

15 — De ce?

Ea se uită rîzînd la el.

— De amarul tău, Șofroane! răspunse ea așa, cam în glumă. Nu știi tu cît m-am frămîntat eu de cînd mi-am dat seamă că rău am făcut de te-am rugat să te muți aici.

20 El se uită strîmtorat la pămînt.

— Așa-i! zise apoi. Mult a trebuit să te amărăști. Dar, vezi tu, acum știu de ce n-am venit mai-nainte. Ce să fac eu aici? Știam că te afli la unchiu-tău. Acum, 25 că te știu singură, m-a apucat deodată și-aș fi venit, Simino, chiar dac-ar fi trebuit să-mi las pe taica neîn-gropat.

El se sculă apoi, se duse la dînsa, îi apucă mîna și se uită în fața ei.

30 — Rău ai slăbit, urmă apoi. Dar să nu crezi, Simino, că mai umblu cu gîndurile pe care le-am avut odată. Mă crezi tu, Simino?!

— Te cred, Șofroane! răspunse ea.

Deodată însă o năpădiră lacrămile.

35 El rămase strîmtorat înaintea ei.

— De ce plîngi? o întrebă apoi, îi puse mîna pe umăr și se uită în ochii ei.

— Parcă n-aș avea de ce să plîng?! Întreabă-mă de ce nu plîng cînd nu plîng? Atît am plîns, Șofroane, 40 încît mi s-a făcut obicei și adeseori mă pomenesc că

plîng fără de veste, așa, din senin, numai fiindcă îmi sunt dedați ochii pe plîns.

— Așa-i! grăi Șofron. Asta vine de sine.

5 — Îl iau eu pe răspunderea mea! strigă popa Furtună, care intră c-o falcă în cer, cu alta în pămînt pe portiță, cu doi jendarmi în urma lui.

— Se poate — răspunse unul dintre jendarmi — dar noi avem poruncă să-l ducem.

Șofron și Simina se speriară amîndoi.

10 — Ce e, Șofroane? ce s-a întimplat?! întrebă popa răstit.

— Nu e nimic — răspunse Șofron întorcîndu-se spre Simina — nu-ți face spaimă degeaba. Eu am fost cătănă împărătească; mie nu mi se face nedreptate.
15 I-am tras o dată căprarului o palmă de i-au sărit trei măsele din gură și a zăcut doauă săptămîni; m-a pus căpitanul în fer scurt, dar a zis că bine am făcut. Mă duc, dacă e vorba, pînă la împăratul. O să mă închidă, dar o să-mi deie banii.

20 — Ce fel de bani? întrebă popa.

— Banii mei, noauă sute de zloți de argint, răspunse Șofron, pe care i-am dat. Și acum mă poartă cu minciuna.

25 — Ia haid' să vedem, grăi popa, să vedem noi dacă ți-i dă ori nu.

— Nu-ți face inimă rea, Simino, zise Șofron, apoi plecă cu popa și cu jendarmii.

Simina privi cuprinsă de spaimă în urma lor.

30 — Și asta tot eu am făcut-o! strigă ea deznădăjduită. Nu uită Busuioc, nu iartă! Dar Iorgovan?! — urmă peste puțin — lui cînd osă-i vie rîndul, el unde o să mă lovească?!

35 Busuioc rămase ca trăsmit din senin cînd văzu că popa, fratele nevestei sale, se pune între el și Șofron.

Dar el nu putea să rămîie de rușine!

40 — Nu-i dau pentru că nu-i dau! zise el cînd popa îl întrebă de ce nu-i dă lui Șofron banii. Să mi-i scoată cu judecată. O să-l învăț eu pe el a-mi pune cuțitul în pept.

— Iară eu îți spun, și s-o știi, întâmpină Șofron, că n-am să umblu cu judecata: ori te înjunghi, ori îți dau foc. Odată tot o să ies eu din închisoare.

5 — O să ieși chiar astăzi, strigă popa, iar de bani, grija mea. Mi-i lași mie să-i scot de la el, și dacă ți-e de bani, ți-i număr mine. O să vedem noi care pe care. Aici e alta la mijloc!

— O să vedem! strigă și Busuioc.

10 Era-ndirjit de ar fi fost gata să-și pună-n joc toată averea.

Seara însă el aștepta ca fiu-său Iorgovan să se întorcă de la Arad, cum se întorcea toate vinerile când umbla la Arad. Dar se înnoptă și Iorgovan nu mai venea. Vica, prepuielnică și fricoasă, ca toate

15 femeile, ca toate mumele, începu să-și facă fel de fel de inchipuiri, mai că se va fi întârziat și-l vor fi apucat oamenii răi pe drum, mai că va fi făcut ceva și-l vor fi închis și pe el ca pe Șofron.

Argatul se-ntorsese cu carul. Zicea c-a plecat joi seara, dar de atunci nu l-a mai văzut. Știe numai că s-a dus, unde s-a dus, cu unul Bărgăuț. A lăsat dar sacii acolo și s-a întors.

Busuioc îl știa pe Bărgăuț.

25 — Nu e nimic! îi zise el Vichii. S-a ticăloșit: asta e. Are să se întorcă, dar mai bine ar fi să rămâie acolo.

Și totuși mult ar fi dat să poată pune pe cineva călare, ca să-l trimită la Arad, să-l caute și să-l aducă. El însuși nu putea să o facă. Era feciorul lui și nu putea să-l facă de rușine.

30 El se plimbă timp îndelungat neastîmpărat prin casă.

Deodată apoi ieși deznădăjduit afară și porunci ca sluga să se pună călare, să meargă la Socodor și să-i spună popei că-l roagă să vie des-de-dimineată la

35 Curtici.

— Nu — zise apoi răzgîndit — lasă, că mă duc eu!

— Lasă-l — îi zise popa lui Busuioc — fă-te că nu vezi, n-auzi, nu bagi de seamă. Se întoarce el de sine; nu e făcut Iorgovan să poată umbla pe calea
5 ce-a apucat.

Așa a și făcut Busuioc.

Sîmbătă dup-amiază Iorgovan s-a întors acasă.

Îi era rușine de slugi și de vecini, ar fi vrut ca taică-său să-l certe și-i venea să se spînzure cînd vede
10 că nici nu-l întreba măcar unde-a stat, ce-a făcut, ba nici nu era supărat.

El îi dote banii pentru sacii de făină, pe care-i vinduse a doua zi, și spuse că l-a ținut negoțatorul de făină cu vorba de n-a putut pleca la timp.

15 Mînța Iorgovan. Nu numai că nu l-a ținut negoțatorul, dar banii nici că erau de la el: îi luase împrumut, căci prețul făinei îl cheltuise.

Întîia oară în viață se împrumutase și el, cu pușin numai pentru un om ca dînsul, dar datoria îl apasă
20 cu atît mai virtos cu cît n-ar fi voit să afle cineva c-o are și trebuia neapărat s-o plătească vinerea viitoare.

De unde?

Nu-i rămînea decît să-l înșele pe taică-său la socoteala morii.

25 N-ar fi avut decît să ceară, și știa că Busuioc îi dedita bucuros orișicît, dar tot îi părea rău. De ce să-l mai mihnească? Așa și-așa tot de la el ieșea.

Acum, o dată în viața lui, la strîmtorare, putea s-o facă.

30 Și joia viitoare el înșelă pe taică-său la socoteala morii.

Busuioc începu să tremure cînd văzu că fecioru-său iar vrea să plece tot el la Arad, dar el nu se simțea destul de tare ca să-l oprească.

35 Și nici n-avea de ce.

Și-ar fi pus Iorgovan viața că se întoarce la timp, că nu mai stă de vorbă cu nimeni, că nu mai face toată viața lui datorii.

40 Numai el știa cite amare muștrări și-a făcut în timp de opt zile.

Și s-a întors Iorgovan la timp și datorii n-a făcut.

El însă iar și-a lăpădat portul țărănesc, iar a petrecut toată noaptea, nu însă cu Bărgăuț, ci cu niște oameni pe care nu-i mai văzuse în viața lui, și nu în oraș, ci peste Murăș, la Schelă, unde nu-l știa nimeni.

Ba a cîntat Iorgovan și a jucat chiar și el.

Și totuși el nu-și făcea muștrări atît de amare ca-n rîndul trecut.

A petrecut, dar la urma urmelor cu cine? Cu niște oameni pe care nu-i mai văzuse și care n-o să-l mai vadă în viața lor pe el. Niște scîrnăvenii! Ce-i păsa lui de ei?!

Busuioc se liniștea cînd văzu că feciorul îi vine la timp și nu mai e atît de umilit în el cum fusese săptămîna trecută. Tot îi părea însă bine că s-a împăcat cu popa. Se temea că iar o să-i mai vie lui Iorgovan, și nu era pe lume om să-l ție în friu afară de popa. Da! bucuros i-ar fi dat Busuioc acum lui Șofron și banii îndoîți numai să nu se strice cu popa. Căci a cui era vina dacă se ticăloșea Iorgovan?

„A mea e vina, numai a mea!“ zicea Busuioc.

Așa zicea și Iorgovan.

Așa zicea cînd îl înșela la socoteala morii, așa cînd își petrecea, așa cînd cînta, juca și făcea lucruri de care mai-nainte îi fusese scîrbă.

Din vinere în vinere el se dedea tot mai tare desfriului. De la o vreme nici nu-și mai lăpăda portul țărănesc la petrecerile lui. În cele din urmă începu să umble la birtul din Curtici.

Busuioc se trezi acum și fugi iar la popa.

— Însoară-l! zise popa. Fie cu orișicine, dar însoară-l.

— E oare ceva ce-aș face mai bucuros!? strigă Busuioc. Tu știi c-am voit, dar n-am putut, și vreau, dar nu pot.

— Ei, las-o pe mine! grăi popa. Tu n-ai vrut cum trebuie să voiești. Ați fost amîndoi, și tu și el, niște netrebnici: să vezi tu că vrea Pădureanca dacă-i vorbești cum trebuie.

— Spune-mi ce să fac și fac tot! îi răspunse Busuioc.

— Pleacă-te!

— Mă plecl zise Busuioc.

5 — Dar pleacă-te pe toată viața ta!

— Pe toată viața meal!

— Să-ți aduci aminte de asta! grăi popa. Acum lasă-le pe mine.

10 Și poate că popa Furtună ar fi putut să scoată lucrurile la capăt bun dacă s-ar fi nimerit toate așa cum le știa el.

Șofron se mutase la Socodor. Își cumpărase doi boi, un car și un plug, luase pământuri în parte și-și făcea arăturile de toamnă.

15 Întîia oară în viața lui simțea și el cită dulceață este în munca pe care o faci în ogorul tău.

În Socodor nu-l știa nimeni pe Șofron, era om venit în curînd, o știa însă pe Pădureanca, și-l știau că se ține de dînsa, îi este rudă ori om din sat, știa 20 că el umblă des la casa lui Martin, iară ea se duce adeseori de-i rînduiește prin casă și-i spală albitura, și poartă grijă de el întocmai ca de Martin și de copiii lui.

25 De aceea lumea îi zicea lui Șofron — Șofron al Pădurencii.

Iară Iorgovan își petrecea în birtul de la Curtici.

— Măi Iorgovane, grăi scrietorul, îți mai aduci tu aminte de Pădureanca!? A dracului de frumoasă mai era!

30 Iorgovan se uită lung la el.

— Îmi aduc, zise, grozav îmi aduc aminte. Măi! știi tu că fata aceea, aceea-i fată, măi! cum nu mai e alta pe lume.

35 — Ei, știi c-acum să ține cu Șofron?! urmă scrietorul. Al dracului e pădureanul acela!

Iorgovan se ridică în picioare, se uită citva timp țintă la el, apoi își trecu ochii peste masă, căutînd să găsească ceva virtos și greu. Nu era decît sticla cu vin: el o apucă de git, o ridică și o aruncă drept 40 în capul scrietorului, care stetea uimit în fața lui.

— Se ține!? Cum ai zis!? Simina se ține!? răcni el apoi și se aruncă turbat asupra nenorocitului, care se răsturnă cu fața plină de sînge la pămînt.

Săriră toți din toate părțile ca să-i despartă.

5 Iorgovan era feciorul lui Busuioc bogătoiul și putea să spargă capul scrietorului fără ca să i se mai întîmple și vreo altă nenorocire.

Și aceasta îi era însă destulă.

10 Doi dintre oameni îl apucară și-l scoaseră cu puterea din birt, ca să-l ducă acasă, și peste puțin se adună lume multă, mai ales copiii, în fața birtului, ca să afle ce s-a petrecut și să vadă ce se petrece mai departe.

15 Văzînd că oamenii se iau droaie după dinșii, Iorgovan își veni în fire, se opri în loc și privi împregiurul său.

— A fost destul, zise el, nu mi-o mai faceți și asta; lăsați-mă, că mă duc eu singur, oriunde ați voi să mă duceți.

20 — Acasă! grăi unul dintre dinșii.

— Chiar și acasă! îi răspunse Iorgovan.

Acum orișunde ar fi mers mai bucuros decît acasă; dar trebuia să scape de ochii lumii, și el plecă cu pași iuți înainte. Mergînd, el nu se uita nici la dreapta, nici la stînga, nici înapoi; îi vedea cu toate 25 aceste pe oameni venind în urma sa, îi auzea întrebîndu-se asupra celor petrecute și ar fi voit ca prietenul lui să moară, pentru ca nimeni să nu afle de ce l-a lovit cu sticla în cap.

30 Sosit apoi acasă, el stete neclintit față în față cu taică-său, în vreme ce oamenii veniți cu dînsul spuseră cele petrecute.

— Unde-ai ajuns?! ce-ai făcut, Iorgovane?! grăi Busuioc, mîhnit pînă în adîncul inimii, după ce se văzu singur cu dînsul.

35 — Eu n-am făcut nimic — îi răspunse feciorul — tu le-ai făcut toate!

40 Grăind aceste, el se depărtă, ca să nu-l mai simtă aproape de sine pe taică-său și să poată înăbuși pornirea ce izbucnise fără de veste în el cu atîta putere,

incît îi venea să-și ieie lumea în cap, să se ducă de parte pînă ce nu i se va fi perdat urma.

Busuioc alergă iar la popa.

5 — Acum mai ales să-l lăsăm în pace, grăi popa, și dacă nu-și vine în fire, atunci e rău. Vorba e numai să punem lucrurile la cale și să facem ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

10 Popa se duse dar la scrietorul care zăcea bolnav, îl împacă, și lucrurile se neteziră, iar Iorgovan rămase nesupărat de nimeni.

El avea însă destulă supărare în el însuși.

I se turburase toată firea și în turburarea lui nu mai găsea nicăieri odihnă.

15 Îl vedea mereu înaintea sa pe Șofron căutîndu-și molcom de treabă, îl vedea pe scrietorul răsturnîndu-se cu fața plină de sînge, se vedea pe sine lovind fără cruțare în Simina, bătîndu-și joc de norocul său, tăvălindu-se prin birturi, furînd pe taică-său și auzea neincetat cuvintele: „Șofron e om, Iorgovane!”

20 Da! Șofron era om!

Dar una îl strivea pe Iorgovan mai presus de toate: incordarea dintre el și taică-său.

„Tu le-ai făcut toate!”

25 Aceste vorbe, spuse așa în pripa miniei, Iorgovan nu putea să și le ierte: trebuia să mai adauge ceva la ele, să le lămurească, să spună tot ceea ce avea pe inimă.

„Mai avem o vorbă!” își ziceau ei amîndoi de cite ori ochii lor se întîlneau.

30 Nici unul nu avea însă destulă virtute în el ca să deschidă vorba.

Lui Busuioc îi era silă, iar fecioru-său se temea ca nu cumva să se întîmple un lucru de care s-ar îngrozi un întreg colț de țară.

35 Joi după-amiazăzi, cinci zile după cele petrecute la birt, Iorgovan îl întrebă pe taică-său dacă se duce el ori nu la Arad.

— O să mergem vinerea viitoare, îi răspunse bătrînul strîmătorat.

40 „De ce ?!” ar fi voit Iorgovan să întrebe, el însă se întoarse îndărătnic în călcîi, ieși din casă și plecă

drept spre birt, așa, din pornire îndărătnică, fără ca să-și mai deie seamă despre ceea ce face. Voia să-l doară pe taică-său!

5 Intrînd în birt, el simți, că toți se feresc de el.
Ceru vin, așteaptă însă timp îndelungat și nimeni nu-i aduse.

El începu să bată în masă.

— Vine! îi răspunse unul dintre băieți, dar trecu iar timp la mijloc și nimeni nu veni.

10 El începu să bată din nou în masă; văzînd apoi că acum nici nu-i mai răspunde nimeni, se ridică minios și se duse în partea cealaltă a birtului, unde-l văzuse pe băiat.

Acesta stetea nedumerit într-un colț.

15 — Ce-i!? grăi Iorgovan minios.

Băiatul dete strîmătorat din umeri, iar cei patru oameni care erau la una dintre mesele despre uliță rămaseră privind cu încordare cînd la unul, cînd la altul.

20 — Busuioc a lăsat vorbă să nu îi mai dăm, grăi băiatul întorcîndu-se spre ei.

Iorgovan începu să ridă.

— Aici, zise el, nu poruncește Busuioc: poruncesc eu. Tu mă știi că nu mă pricep la glumă. Adă vinul!

25 Grăind aceste, el se întoarse iar în partea retrasă a birtului și se așeză din nou la locul lui.

— D-voastre vedeți că n-am încotro, le zise băiatul celor patru oameni și se duse de-i dete vinul.

30 Rîzînd apoi așa în el, Iorgovan își beu încetul cu încetul cele cîteva pähare de vin, mai stete cît mai stete fără de nici o treabă, apoi plăti și pe-nserate o luă drept spre moară, ca să-și încheie socotelile.

Ca totdeauna, erau și acum oameni la moară, și cîțiva dintre dînșii steteau de vorbă cu morarul
35 la lumina unei lămpi ce era atîrnată într-un cui deasupra mesciorii din colț.

Ei se sculară cînd Iorgovan intră.

40 Iorgovan le zise: „Bună seara!“, se așeză cam posomorît la masă, apoi luă condica și pana, ca să facă socoteala.

Nu era beat, vedeau însă cu toții că e cam amețit.

— Nu e stricat nimic la moară? îl întreabă el pe morar.

— Nimic, răspunse acesta.

— Ia să vedem, grăi Iorgovan ridicându-se. Taica
5 zice că n-o să ducem făina pe mine la tirg. Mă duc
eu singur, și dacă e ceva de trebuință, e bine să știu.

În moară se aflau trei lămpi: una deasupra coșu-
lui, alta în fața locomobilei, unde lucra morarul, iar
10 a treia, cea atârnată deasupra mescioarei. În partea
dreaptă a morii, unde se aflau roatele cele primej-
dioase, era de tot întuneric.

Văzînd că Iorgovan pleacă spre această parte,
morarul luă lampa din perete și plecă cu ea în urma
lui, ca să-i lumineze.

15 Iorgovan cercetă cu de-amănuntul roate, șuruburi
și chingi, atingîndu-le mereu cu condeiul pe care-l
avea în mînă; la roate însă el lăsă condeiul să cadă
fără de veste, apoi zise că e bine și se întoarse iar
la condica de pe masă.

20 Morarul atîrnă iar lampa de cuiul ei.

Iorgovan începu să caute pe masă.

— Condeiul, zise el. Așa-i! l-am uitat.

Morarul grăbi să-l caute.

25 — Lasă! că-mi aduc aminte unde l-am scăpat,
îi zise Iorgovan și se întoarse iar spre partea întune-
cată a morii.

Morarul sări din nou la lampa din cui, o luă și
plecă cu ea în urma lui.

Iorgovan se opri strîmtorat din drum.

30 La asta nu se gîndise.

— Adă lampa! grăi el cu glas înăbușit și tremurînd
în tot trupul.

Luînd însă lampa de la morar, el o apucă așa, că
tinicheaua strălucitoare rămase întoarsă spre fața lui,
35 și nu numai că nu-i arunca lumina în cale, dar îi
mai lua și vederile cu strălucirea ei.

Cîtva timp se făcu liniște, încît nu se mai auzea
decît învîrtirea roatelor neobosite, bătaia coșului și
pașii lui Iorgovan, care înainta oblu spre unul din-
40 tre stilpii de la dreapta locomobilei.

Deodată scoase un răcnet de se cutremură toată moara, hîrburile de sticlă căzură sfărîmate peste fierăria locomobilei și moara se umplu de lumină.

5 Grăbind să deie ajutor, oamenii-l găsiră pe Iorgovan sub stîlp, învăluit în flacăările care într-o clipită cuprinseseră hainele de pe el.

XXII

10 Fă trei cruci și zi „Doamne-ajută“! cînd treci pragul casei, fie ca să ieși, fie ca să intri, căci lumea din întîmplări se alcătuieste, iar întîmplarea e noroc sau nenorocire, și nimeni nu știe dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-și pune de gînd.

15 Nenorocirea îl ajunsese strașnic pe Iorgovan: a dat în graba lui peste stîlp, s-a izbit de el, a spart lampa și a căzut aprins la pămînt.

20 Cine e oare acela care s-ar încumeta să se laude că nu i s-ar fi putut întîmpla și lui una ca aceasta?! cine oare putea să nu fie cuprins de milă cînd îl vedea plin de arsuri, trupul o rană!?

25 Satul întreg era adunat la casa lui Busuioc cînd oamenii îl aduseră pe Iorgovan, și nimeni nu se mai gîndea să alerge la focul ce ardea în marginea satului, mistuind și moara, și grîul din saci, și făina din coș, și condica cu socotelile morii.

— L-au frînt și pe el roatele ca pe Pupăză! zicea unul.

30 Unii știau că e mort, alții, că mai trăiește, dar n-o s-o ducă pîn-a doua zi, iar alții, că n-are decît pe ici, pe colo cite-o arsură care o să-i treacă în citeva zile.

Cînd doctorul sosi la casă, se îndesură cu toții în urma lui și curtea lui Busuioc se umplu de lume.

Cînd doctorul intră, Iorgovan zăcea nemișcat și amețit de usturime.

35 Doctorul îl căută cu de-amănuntul, stete apoi pe gînduri și dete din umeri.

— E rău de tot, zise el, dar omul e tînăr și poate încă să scape. O să facem tot ceea ce va fi cu putință.

— Averea mea toată ți-o dau, strigă Busuioc, nu mai să-l mai văd încă mergînd la birt!

Iorgovan își ridică ochii spre el.

5 — Nu mai vreau! grăi apoi încet. O să vezi tu că nu vreau.

Preste puțin el apucă mîna doctorului, o strînse cu deznădăjduire și se uită lung și stăruitor în ochii lui.

— Aibi răbdare — îi zise doctorul — că scapi.

10 — Am răbdare, mă vezi că nu mă vaiet, îi răspunse Iorgovan.

Și avea Iorgovan răbdare. Ceasuri întregi el zăcea nemișcat în culcușul lui, iar cînd se apropia cineva de dinsul, ochii lui rîdeau.

15 Liniște, multă liniște cerea doctorul, și liniștea îi intrase chiar și în suflet, căci omoară durerea trupească orișice simțire din om și rămîne ea singură stăpîină pe el.

Primind vestea despre nenorocirea ce-l ajunsese pe Iorgovan, Simina sări în picioare.

20 „Nu-i adevărat! își zise ea. El minte și acum! Și-a făcut el însuși nenorocirea“.

Apucată de gîndul acesta, ea alergă la Șofron.

— Du-te, zise el, că o să-i fie bine dacă te vede și te știe aproape.

25 Simina își încleștă mînile, rămase cîtva timp cu ochii ațintiți la el, apoi își acoperi fața cu amîndouă mînile și suspină adînc și lung.

— Ce-i!? întrebă el apropiindu-se de dînsa.

30 — Șofroane! îi răspunse ea, luîndu-și iar firea ei așezată. Busuioc vrea, mi-a spus-o alaltăieri preuteasa, și eu nu mai pot, nu mai vreau, nu mă iartă firea să-i zic ba. Am, Șofroane, slăbiciunea pentru Iorgovan! Ce să mă fac dacă am, cum aș avea pentru copilul meu, și, Doamne ferește, mi-e groază de gîndul morții lui
35 mai mult decît de al morții mele.

Șofron se dete puțin înapoi.

— Atunci nu te duce, zise el. Nu-l iubești tu pe el cît te iubesc eu pe tine.

40 — O știi! — strigă ea — asta e, c-o știi. Ca tine, Șofroane, nimeni nu poate, că tu ești om, iar eu sunt o muiere ticăloasă, care nu poate nimic.

— Pot eu! — zise el — și nu te las. Dacă te iubesc și nu te vreau, e fiindcă văd că nu e bine nici pentru tine, nici pentru mine, iar nu pentru ca să te las să dai în nenorocirea pe care o văd, o simt, am trăit-o de atâtea
5 ori stînd de vorbă cu mine insumi. Viața ta e a ta, și mie de a lui prea puțin îmi pasă!

— Și ce vrei să-mi faci? îl întrebă ea îndărătnică.

— Ce vreau? răspunse el. M-am gîndit eu și la asta. Mult mă gîndesc eu și tot la tine mă gîndesc. Am destul
10 timp. Cînd port coarnele plugului și potrivesc brazda ca să fie dreaptă și potrivită-n adîncime, n-am altă treabă decît să gîndesc, fiindcă lucrul ăsta îl fac eu și prin întunerec, atît de bine îl știu, mi-l face mîna ea de ea, oarecum fără de știrea mea. Apoi știu eu ce-i
15 în mine și nu se poate în lumea asta s-o știi și tu fără ca să îți la mine, măcar cum țin eu la Coarneșul meu, fiindcă e al meu și trage bine și mă cunoaște, mă simte, Simino, de departe, și cînd mă duc să-l iau de la iarbă, se întoarce spre mine, își ridică ochii și mă așteaptă,
20 uitîndu-se în calea mea. Și dacă nu vrea Coarneș, un lucru, nu pot nici eu să-l fac cu toată inima. Tu fă ce vrei, dar știu că nu poți. Iar dacă poți, Simino, atunci e mai bine să fii dobitoc decît om.

Simina rămase cîtva timp perdută și cu ochii la
25 pămînt înaintea lui, apoi începu să plîngă, îi apucă mîna și o sărută de mai multe ori.

— Nu pot, zise ea. Ce să fac dacă nu pot?! Șofroane, nu mă părăsi.

— Niciodată, răspunse el, tu știi că niciodată n-o
30 să te părăsesc.

Și s-a dus Simina la Curtici, fiindcă nu mai putea să rămîie.

Busuioc era gata să-și deie toată averea ca să-și vadă încă o dată feciorul pus în picioare, dar nu i-a spus doctorului că a venit Simina, Pădureanca, să-l
35 vadă și să-l caute pe bolnav. Ce știa doctorul?! Te pomenești c-ar fi zis că nu e bine s-o vadă, nici ca ea să-l caute.

Cînd Simina intră în casă, Iorgovan zăcea pe spate,
40 liniștit și nemișcat ca de obicei.

Ea se apropie tremurînd și fără zgomot, apoi, cînd

ochii lor se întâlneau, rămase neclintită în loc, sub farmecul ochilor lui mari.

— Vai, Doamne! Tu, Simino! Săracul de mine! șopti el, apoi își adună toate puterile, ridică amândouă brațele spre ea, o apucă de umeri, o aduse spre el și-i sărută gura, apoi un ochi, apoi celălalt, apoi o depărtă, ca să se poată uita drept în fața ei.

10 Ea îi luă mâna și o dete încetinel înapoi, se lăsă pe pat, lângă dînsul, și citva timp rămaseră așa tăcuți și nemișcați.

— Și Șofron ce mai face? întrebă el într-un tîrziu.

Ea tresări, se ridică puțin, apoi se întoarse asupra lui, îi luă capul între mâini și-i sărută fruntea.

— E bine, sănătos, răspunse.

15 Cuprins de fiori, Iorgovan își strînse încă o dată toate puterile, ridică din nou brațele, ca să o cuprindă cu ele, apoi dete un gemet lung, brațele îi căzură înapoi și răsufierea i se curmă.

20 Simina se îndreptă, stete citva timp ca scoasă din fire, apoi se întoarse repede, să uită prin casă, se duse de deschisă ușa și strigă tare, dar cu glasul așezat și deschis:

— O luminare!

NUVELE

VOLUMUL IV

BABA DANA. O RĂZBUNARE. SÎN
VASIL. PASCAL, SĂRACUL. DIN ALTĂ
LUME. DĂSCĂLAȘUL. ÎMPĂCARE. OM
DE CHARACTER. O MOȘTENIRE GREU.
RENAȘTERE. O AVENTURĂ GALANTĂ.
TOVĂRĂȘIE NEPOTRIVITĂ. CEAS RĂU.
MITOCANUL. LA RĂSCRUCI.

5 Orișicare om adevărat trebuie neapărat să fie cuprins de induioșare când, mai ales pe-nsărate, aude vreun clopot care sună ca cel de la biserica la care umbla-n timpul copilăriei sale.

Își aduce aminte de viața trăită atunci în toate amănunțele ei și simte din nou starea sufletească a zilelor de mult trecute.

10 Mie îndeosebi îmi este peste putință să nu mă gîndesc în asemenea împrejurări și la Baba Dana. Lumea îi zicea Prescurăreasa, fiindcă popa, socotind-o femeie iertată și curată la suflet, primea drept bine plămădite prescurile ieșite din mâinele ei.

15 Barbu, soțul ei, era crîsnic, trăgea clopotele, purta grijă pentru curățenie și buna rînduială în biserică și-i ducea popii cădelnița, și noi, băieții de la școală, ne simțeam foarte fericiți cînd el ne dădea voie să tragem clopotele alături cu dînsul și drept recunoștință măturam prin biserică ori îi dedeam într-altele ajutor.

20 Pe Baba Dana eu numai babă o știam. Chiar și în timpul copilăriei mele dînsa era babă știrbă, cu fața zbîrcită, cu părul cărunt și cu ochii mărunți și pătrunzători. Tot babă a rămas și după ce eu m-am făcut băiețan, iar cînd am ajuns flăcău, ea mi se părea mai puțin
25 bătrînă de cum mi-o aduceam aminte din timpul copilăriei mele.

Ea nu era numai prescurăreasă. Îi mersese vestea și ca descîntătoare cu rost binecuvîntat.

5 Cei ce sufereau de junghi în coaste, de friguri, de dureri de cap ori de inimă la dînsa alergau, și mare minune ar fi fost dacă nu s-ar fi vindecat.

Mai presus de toate erau însă buruienile de leac, rădăcini, cotoare, frunze, flori, mai rar semințe, pe care mai ales în timpul tîrgului de țară le vindea într-un colț al pieței. Nu pot să mă gîndesc la timpul copilăriei mele fără ca s-o văd înconjurată de lumea pe care o dumirea care dintre cele puse de dînsa-n vînzare pentru care anumite boli este leac bun și dîndu-le cumpărătorilor îndrumări cum au să se folosească de cele cumpărate de la dînsa.

15 Întîmplîndu-se într-un rînd s-o găsec singură, m-am oprit din drumul meu și-am întrebat-o, după obicei, ce mai face.

— Del — mi-a răspuns dînsa — mă lupt și eu ca toată lumea cu multe nevoi ale vieții și aștept să-mi vie rîndul.

Era răspunsul obicinuit al bătrînilor la întrebări ca cea pusă de mine, și eu îl găseam prea firesc după ce de atîta timp o știam babă.

25 — Ți se va fi urît, că e cam de mult de cînd tot aștepți, i-am zis eu.

Ea se uită zîbind la mine.

— N-aș spune adevărul dac-aș zice că da, grăi dînsa. Orișicît de lungă ar fi viața și orișicît de multe i-ar fi nevoile, cîtă vreme ai parte de sănătate, nu te saturi de a-ți înșira zilele.

30 Așat trebuia să vorbească dînsa, care-și trăia zilele purtînd grijă de sănătatea altora.

— Te văd acum om în toată firea — urmă peste puțin — și mi te aduc aminte ca copil și sunt mari schimbările prin care-ai trecut făcîndu-te om. Nu sunt nici eu tot ceea ce eram atunci.

Deși era lucru firesc ceea ce-mi spunea, mi se părea că-n cercul restrîns în care-și petrecea viața ea nu putea decît să rămîie tot ceea ce a fost.

40 — Mie — i-am zis dar — îmi pari tot cum erai și parcă nici n-ai fost vreodată altfel.

— Pentru că numai așa m-ai văzut și altfel nu mă știi, întimpină dînsa. Uite, urmă peste puțin, arătînd asupra buruienilor ei. Mama, fie iertată, m-a învățat cum se culeg buruieni de acestea și cum să mă folosesc
5 de ele pentru vindecarea boalelor. Nu era cu puțință să mă opresc unde m-a lăsat dînsa. Orișicît de bune ar fi fost povețele ce mi-a dat, am adăugat azi una, mîne alta la ele, și azi știu cu mult mai multe de cum știa dînsa. Toată buruiana e bună de ceva: vorba e
10 numai să știm la ce e bună și cum avem să ne folosim de ea. Multe din ele sunt într-un fel hrană, într-altul leac și iar într-altul otravă. De la una iei rădăcina, de la alta cotorul ori scoarța, de la alta ramurile, mugurii, frunzele, florile, fructul ori semințele. Unele le
15 gusti crude, altele le fierbi, iar altele le opărești, ca să le bei zeama, le usuci și le sfărîmi praf ori le pui pe foc, ca să te afumi cu ele. Unele le pui pe rană, cu altele faci oblojeli, iar altele le fierbi, ca să te speli cu zeama lor. Mai rămîne apoi să știi cînd și cum ai să le aduni
20 iarna, primăvara, vara ori toamna, mai-nainte de a fi înflorit ori după ce i s-a copt rodul, noaptea ori ziua, dimineața ori seara. Multe, foarte multe ai să știi, multe încercări ai să faci pentru ca să te dumirești, și trăindu-mi zilele, eu am adăugat și adaug mereu la
25 puținele pe cari le știu din spusele mamei. Cum ar fi cu puțință să mi se fi urit a-mi aștepta sfîrșitul, cînd mai sunt atîtea și atîtea asupra cărora nu m-am dumirit încă?! Se zice că omul cît trăiește mereu învață, deci cu atît mai mult trăiește, cu atît mai multe ajunge să
30 știe. Apoi — adăugă luindu-și răsufierea — mă întreb, în tot cazul: ce se alege, după ce voi fi murit, de întreaga trudă a vieții mele? O să mai fie cumva de vreun folos ceea ce, trăind pe pămînt, am adunat în sufletul meu?

35 — Mare întrebare, la care nici unul dintre muritori pînă acum nu s-a învrednicit să dea răspuns, îi zisei eu.

— Eu — stărui dînsa — dau cu socoteală că ceea ce în suflet s-a adunat nu rămîne în pămînt, ci trece cu sufletul în lumea cealaltă, unde bobii nu se numără
40 numai, ci se și cîntăresc, și sămînța seacă nu poate să fie deopotrivă cu cea miezoasă. Așa mă taie capul,

dar de știut nu pot să știu nimic și de aceea durerea cea mare a bătrînețelor mele e că n-am cui să las moștenire cele moștenite de la mama și sporite din truda vieții mele.

5 — E o lume întreagă care te-nconjură, îi zisei.

— E , răspunse ea. Am și copii, atît băieți, cît și fete, ba și nepoți, precum și nepoate. Băieții și nepoții umblă însă fiecare în cărările sale, iar fetele și nepoatele se leapădă de cele băbești. Lumea de azi e de tot nouă
10 și nu vrea să aibă nici o legătură cu cea veche, și pe cînd mai-nainte femeile veneau la mine să le dau buruieni ca să aibă, azi dau năvală, cerînd buruieni, ca să nu aibă copii. De ce adecă să-i mai ai dacă cer atîta
15 bătaie de cap și atîtea jertfe și pe urma lor nu te poți aștepta nici măcar la mulțumirea de a ști că au să-ți ducă mai departe gîndul cel bun și să scoată la capăt cele începute de tine?!

— Del — am adăugat așa, mai în glumă — buruienile rămîn și de aci înainte tot cele ce au fost pînă
20 acum și nu se mai întrebă dacă mai știu ori nu oamenii cînd să le adune și cum să se folosească de ele.

Au trecut ani și iar ani de zile fără ca s-o mai fi văzut pe Baba Dana și adeseori îmi aduceam aminte de spusese ei.

25 „Ce va fi lăsat oare aici?! și ce va fi luat cu dînsa?“ m-am întrebat apoi cînd am primit, în sfîrșit, vestea despre moartea ei.

O RĂZBUNARE

Nuvelă

I

5 — O, Doamnel! Eu ce să-mi faci? grăi Chiriac.
Ți-am dat și iar ți-am dat cită vreme aveam de unde
să-ți dau. Îți dau și acum bucuros cînd și cît mă iartă
împrejurările. Un psalt ca mine, însă, puțin ciștiğă,
căci de cînd cu războiul, nunțile sunt de tot rare, bote-
zurile au scăzut, oameni mor, ce-i drept, dar nu aici,
10 la București, ci pe unde sunt îngropați fără prohod, iar
înmormintările și parastasele sunt sărăcăcioase. Mai
ai și tu răbdare. În vremuri ca cele de azi nu ne rămîne
decît să se mulțumească fiecare cu ceea ce se poate.

15 — Dar nu cer nici eu ceea ce e peste putință, îi
răspunse Caliopi, fiica lui. Azi-mîne se împlinesc doi
ani de cînd Iancu a plecat și m-a lăsat cu doi copii în
spinare. De atita timp nu mai știu ce s-a ales de el.
Mai trăiește ori e mort de mult și îngropat undeva în
vreun șanț de la marginea drumului.

20 — Asemenea gînduri să nu-ți faci, o-ntrerupse
Chiriac. Acum, după ce, cu voia lui Dumnezeu, s-a
sfîrșit războiul, azi-mîne o să ne pomenim cu el ori cel
puțin o să primim veste despre dînsul. Dacă ar fi murit,
ni s-ar fi trimis cuvenita înștiințare. Te pomenești
25 c-a căzut prizonier și l-au dus undeva de unde vestea
străbate cu anevoie pînă la noi.

— Chiar și dac-așa ar fi — întîmpină dînsa — deocam-
dată eu și copiii umblăm iarna în haine de vară, căci cele

ce țin cald s-au învechit și sunt purtate și zdrănuite de ți-e greu să ieși îmbrăcată în ele. A rămas, nu-i vorba, și turcoica, urmă ea, cu trei copii și bine nu-i va fi mergînd nici ei de cînd ai noștri i-au luat bărbatul
5 și l-au dus în Moldova, dar milă are să-ți fie mai mult de noi, care-ți suntem apropiați.

Chiriac, supărat, se uită la ea lung și clătînd din cap.

— De milă nu e și nici nu poate să fie vorba, îi zise.
10 Aș fi în stare să-i scot măruntaiele și să le pun în vinzare dacă mi-ar da cineva pentru ele ceea ce am să iau de la dînsa. Ani și iar ani de zile de-a rîndul mi-am tras și azi, și mine de la gură, ca să adun gologan cu gologan
15 banii pe care i-am dat pentru cocioaba dărăpănată din Calea Moșilor. Mă adimenise gîndul ca să-i dau o spoială și-o să iau chirie bună pentru ea. M-am bucurat dar cînd a venit turcul să-mi spună c-o ia și-n starea în care se află. Iată că au trecut însă doi ani și mai bine
20 fără ca să fi avut vreun cîștig pe urma banilor băgați în acele ziduri mucegăite. Cum îți mai poate trece prin gînd că mi-e milă de turcoică! Tu știi prea bine că am colea în sertarul mesei hotărîrea judecătorească în virtutea căreia pot să scot în vinzare tot ceea ce găsesc
în casă și-n prăvălie. M-am și dus s-o fac aceasta.

— Dar te-a răzbit mila cînd ai văzut-o plîngînd și
25 bocindu-și cei trei copii, îl întrerupse Caliopi.

Chiriac mai virtos se supără.

— Ba mai puțin îmi pasă ce se va alege de dînsa și
30 de copiii ei! Întîmpină dînsul. Vorba e însă, cu ce m-am ales? Am să iau de la dînsa peste patru mii de lei, iar din cele ce am găsit în casă și-n prăvălie nu pot să scot nici două mii. Nu e oare mai cuminte ca acum, după ce s-a sfîrșit războiul și azi-mine poate să se-ntoarcă
35 și turcul, să-i lași în pace, ca să-și vindă mărfurile, mai cafea și ceai, mai măsline și lămîi, mai rahat și zaharicale, mai scrobeală, săpun și altele de felul acesta? Agonisise nu numai pentru sine și pentru copii, ci și pentru ca să-și plătească încetul cu încetul chiria.

Caliopi era din ce în ce mai nerăbdătoare.

— Tot milă e, orișicum vrei s-o cocoleșești! strigă
40 dînsa. Cine știe ce are să fie peste șase luni, peste un an,

peste doi? Știu însă că-n vremuri ca cele de azi suta
prețuiește mai mult decît peste un an, doi mia. Ai uitat,
se vede — urmă ea aprinsă — prin cite am trecut noi
5 după ce nemții, unгурii, bulgarii și turcii s-au năpustit
asupra noastră și s-au făcut aici stăpîni, de-au luat
pentru sine tot ceea ce era bun și și-au bătut joc de
noi, lăsîndu-ne numai ceea ce lor nu le mai trebuia.
Nul milă de dînșii să nu ai nici dacă i-ai vedea pe ai
lor sîngerînd din toate mădulările ori murind de foame
10 și de frig. O mare mulțumire sufletească e să-i vezi
umiliți și călcați în picioare!

Chiriac o ascultă plimbîndu-se în jos și în sus prin
casă, apoi se duse la masă, scoase hotărîrea judecătorească
15 din sertar și i-o dete fiicei sale.

— Poftim, îi zise. Fă ce vrei și ce poți cu ea. Poto-
lește-ți focul. Dar să nu mai zici apoi că mi-e milă de
una ca dînsa și să mă lași în pace. Al tău să fie tot
ceea ce vei putea să scoți, să vă îmbrăcați de iarnă tu
și copiii tăi, dar să știi că nu mai am de unde să-ți dau!

20

II

Fatma, singura soție a lui Selim Ghiordun, era ade-
vărată turcoaică, femeie cu frica lui Dumnezeu, tăcută
și sfiicioasă, gata-n toată clipa de a se pleca-n fața ace-
lora pe care-i socotea mai presus de dînsa. Rău de tot
25 i-a mers deci numai în timpul cînd dușmanii erau pe la
hotare. După ce turcii au intrat dimpreună cu ceilalți
în București, dînsa a găsit între dînșii oameni cu
suflet curat, care i-au venit într-ajutor. Tot a mai
trecut însă timp pînă ce a ajuns să-și deschidă iar prăvă-
lioara și să cîștige și din vrednicia ei cite ceva. Lasă că
30 nu avea mărfuri, dar n-o ierta firea ei de musulmancă
să steie cu fața dezvelită în dosul teșghelei și să-și
vîndă marfa ca orișice creștină. Abia după citeva luni
a ieșit de undeva un armean, care i-a dat și marfă și o
fetișcană de vreo cincisprezece ani, care le dedia muște-
riilor marfa și lua de la dînșii gologanii. Nici acum
35 însă cîștigul nu prea era îmbelșugat, căci armeanul lua
jumătate din el.

Mai era apoi și că Selim nu cîștiga numai din vînzarea mărfurilor, ci și ca meșter iscusit, care făcea ori repara rîșnițe de cafea.

5 Nădejdea ei era că turcii-l vor schimba pe bărbatul ei cu vreunul dintre românii prinși de dinșii, ceea ce-i și făgăduiseră, dară ei au fost nevoiți să plece-n graba mare mai înainte de a o fi putut face aceasta.

Bine nu putea să-i meargă Fatmei nici după ce s-au întors ai noștri.

10 Te miri c-a scăpat cu marfa și cu boarfele ce mai avea.

Cînd dar Chiriac a venit să-i arate hotărîrea judecătorească, ea s-a plecat umilită și cu ochii în pămînt.

15 — Iată, a zis, aceasta e tot ceea ce am. Fă ce vrei, căci orișice vei fi făcînd, nu mi se cuvine și nici nu am să mă plîng.

Cum o fi stat ea-n fața lui, cum se va fi uitat la el și cum va fi rostit vorbele, aceasta nu se poate spune; destul că nu era om cu inima deschisă Chiriac cînd i-a spus fiicei sale că loc pentru milă în sufletul său nu-i... și celelalte pe care le-a mai spus.

20 Om era și el, slab de înger ca toți cei de seama lui, ființă neajutorată.

25 — Bine, jupineasă, i-a zis el. Uite, n-am să ți-o fac. Am și eu tată și mamă, am frați și surori, am soție și cîțiva copii care au trecut în lumea cealaltă, de unde vor fi putînd să-mi vadă faptele, și nu vreau să-i supăr. N-aș face-o poate pentru d-ta, dar o fac pentru cei trei copii, al căror tată-i dus în drum pe care nu-l face de bunăvoie. Te mai păsuiesc, dar ai și d-ta grijă, ca să
30 nu mă căiesc de a o fi făcut aceasta, și pune-n fiecare zi cîte ceva la o parte, pentru ca să scapi în cele din urmă cu obrazul curat.

Aceasta o făcea Fatma și fără ca să i-o fi spus el:
35 aduna, sărmana de ea, și azi, și mine, dar pușin cîte pușin, și cînd nu pui mult, se cere mult timp pentru ca să aduni destul.

Acum ea se-nchină-n fața lui, copleșită de simțămîntul că tot oameni cu inima curată și cu gîndul
40 îndreptat spre cele bune sunt și creștinii.

— Alah! Alah! Nu mă certa, dar eu nu mai înțeleg de ce le poruncești tu celor ce ți se-nchină să singereze și să moară luptându-se împotriva celor ce sunt deopotrivă cu dinșii.

5 Cînd s-a pomenit deci față-n față cu Caliopi, care a venit iar cu hotărîrea judecătorească, Fatma a rămas cuprinsă de îndoieli împreunate cu uimire.

Nu intra în capul ei cel strimt gîndul că un om în toată firea poate să zică azi una și mine să se deziacă.

10 „De! își zise-n gîndul ei. Ce nu e omul în stare să facă de dragul copiilor săi!? Se vede că ea l-a scos, săracul, din minți.“

15 Caliopi nici nu era apoi bărbat, ci femeie, ca orișicare turcoaică. În fața ei dar nu stetea Fatma tot atît de plecată.

— La aceasta nu mă așteptam, grăi dînsa, dar de mirat nu mă mir, căci pe toate căile sunt oameni care azi zic una și alta fac mine. Tatăl d-tale mi-a spus, ce-i drept, că-mi lasă timp de răsufare, dar nu mi-a spus și pînă cînd. E pînă astăzi, și nu pot decît să-ți zic ceea ce i-am zis și lui: orișice vei fi făcînd, nu mi se cuvine și nici nu am să mă plîng.

25 Caliopi se simțea adînc jignită. Ii era greu că tatăl ei a grăit într-o clipă de slăbiciune o vorbă de care împrejurările nu-l iartă să se ție.

— Te plîngi, îi zise, chiar cînd mi-o spui aceasta. Vorba e însă că am și eu copii, al căroră tată e dus de atîta timp și nu știe nimeni ce se va fi ales de el.

30 — Vei fi avînd ori nu, întîmpină Fatma, asta nu înseamnă nimic: ai dreptate, și atît e destul. Am și eu copii, da' tot îți recunosc dreptatea, și nu sunt în stare să ascund nimic din cele ce ți se cuvin. Părintele care-și iubește copiii nu face de dragul lor nimic ce nu trebuie să facă. Mai curînd ori mai tîrziu tot are să-și facă muștrări, și atunci îi iubește mai puțin, ba chiar, îi pare rău de a-i fi avut. De aceea e rea și fapta copilului care-și înduplecă părintele să facă ceea ce nu se cuvine. Ia, cucoană, tot ceea ce este-n prăvălie și-n casă; toate ți se cuvin!

40 Caliopi se simțea strivită de gîndul că-n adevăr nu trebuie să-l ispitească pe tatăl ei, dar tocmai aceasta

o făcea și mai îndirjită. Mai virtos rîvnea la mulțumirea sufltească de a o vedea pe turcoaică umilită și călcată-n picioare.

5 — Nu cumva ai voi să răbdăm noi la foame și la frig pentru ca voi să aveți mai puține suferințe!? exclamă dînsa.

— Asemenea gînduri sunt departe de mine, îi răspunse cealaltă. Încă o dată îți spun: ai dreptate și atîta e destul. Turcii noștri n-au cituși de puțină milă de voi
10 cînd le cădeți în mînă; de ce să aveți voi milă de o turcoaică și de copiii ei?

Aceasta le-ntrecea toate și-o scoase pe Caliopi din răbdare, încît singele îi năvăli în obraji și ea-ncepu să tremure în toate încheieturile.

15 — Să mă ierți, strigă dînsa. Noi nu suntem turci! Niciodată și nicăieri noi n-am siluit, n-am despuiat, n-am asuprit pe nimeni, nici ne-am dat silința să luăm pămîntul de sub picioare ori pînea de la gura altora.

— Nedreptăți se fac și aici, și multe au și-n mijlocul
20 vostru străinii să sufere, întîmpină turcoaică.

— Nu! Nu! strigă iar Caliopi, care abia acum înțelegea slăbiciunea tatălui său. Vor fi suferind, dar nu de la românii cei adevărați, ci de la veneticii pripășiți
25 și cei mai neași români. Și pentru ca să știi că așa este — adăugă dînsa cu hotărîre — mai bucuros mă lipsesc decît să fiu pusă în rînd cu turcii. Poftim! urmă, aruncîndu-i în față hotărîrea judecătorească.

30 Ce era, adecă, dacă treceau ea și copiii prin iarnă îmbrăcați în vechituri!?

Turcoaică i se uită cu îndrăzneală-n față.

— Și mîne ori poimîne o să fii iar aici, cu altă hîrtie! îi zise.

35 N-a mai venit Caliopi, dar nici Fatma n-a mai avut zi ticnită și somn liniștit pînă ce nu s-a-nvrednicit să se ducă ea ca să numere banii pe masă.

5 Era un vechi obicei al casei ca cea din urmă noapte
 a anului s-o petreceă adunați cu toții la un loc, și d-l
 Iorgovan Ceplac, căldărarul, ținea să păstreze cu toată
 10 sfințenia obiceiul acesta. Așa se pomenise el și cucoana
 Sofița, care era fată de căldărar, de fel din Brașov, și
 nu-și puteau închipui sfârșitul anului altfel. Bolnavi
 dacă ar fi fost, de Sîn Vasii s-ar fi sculat din pat și-ar
 fi stat la masă cu calfele și cu ucenicii, căci altfel
 15 Anul nou nu putea să le aducă noroc.

Încă la amezăzi se înceta cu lucrul, pentru ca oa-
 menii să aibă timp de a se spăla și premeni și să iasă-n
 oraș, dacă voiau să-și cumpere cîte ceva. Treceau apoi
 unul cîte unul pe la „cantor“, ca să fie socotiți, și patro-
 20 nul le număra simbria pe o lună pe deasupra, ca să se
 bucure și să fie voioși, iară la opt seara suna clopotul
 și se adunau, cu mic, cu mare, la masa-ncărcată cu
 toate bunătățile, totdeauna aceleași după rinduiala
 pe care cucoana Sofița o știa din copilăria ei, ca la
 25 masa din ziua de Anul nou: sarmale, purcel fript în
 coaja lui, plăcintă cu bani și cu bilete de noroc, iară
 vinul totdeauna negru.

Acum, o dată pe an, cei mici erau mari, iară cei
 mari se făceau mici: ucenicii ședeau în fruntea mesei,
 25 calfele se înșirau mai în coadă, cucoana Sofița servea,
 iară d. Ceplac turna vin în pahare.

Era lucru frumos, dar nu și mare la început când patronul și stăpîna casei n-aveau copii și se lucra-n atelier cu cite trei-patru calfe și tot atîția ucenici. Au venit însă unul cîte unul copiii și-au crescut, iar atelierul a crescut și el, de s-a făcut adevărată fabrică. Acum erau cinci copii, trei băieți, Mitru, cel mai mare, absolvent al școalei comerciale și căldărar și el, iar ceilalți doi în liceu, și două fete, dintre care Tina, cea mai mare, trecută de optsprezece ani. Iar în atelier și-n prăvălie lucrau totdeauna peste douăzeci, cu ucenici cu tot, cel puțin treizeci de oameni, dintre care unii căsătoriți, și țineau patronul și stăpîna casei ca de data aceasta nimeni să nu-și strice rostul, ci să vie fiecare, ca în trecut, cu toți ai săi, cu nevastă și cu copii, dacă-i are.

Acum era dar nu numai frumos, ci totodată și mare lucru seara de Sîn Vasii, praznic în puterea cuvîntului, și cucoana Sofița nu mai biruia cu fetele ei la masa cea de tot lungă, ci era nevoită să-și ia și ajutor.

Oamenii se simțeau la început cam strîmtorați, și ucenicii, ajunși în cap de masă, steteau cu ochii în pămînt și ca pe spini. D. Ceplac însă și Mitru lucrau la căldări și la cazane în rînd cu oamenii, iar cucoana Sofița și fetele crescuseră în mijlocul lucrătorilor și știau să vorbească cu ei; peste puțin se deschideau dar inimile, și cînd venea rîndul plăcintelor, erau cu toții parcă-n adevăr nu era nimeni mai mic ori mai mare și ucenicii își dedeau și ei pe față bine știuta fire de ștregari plini de drăcii.

După masă venea rîndul sacilor cu nuci. Își lua fiecare suta bine numărată, apoi începeau, tot după vechiul obicei, să joace cărți. Vai de capul celui ce-n seara de Sîn Vasii își pierde nucile la cărți, căci rîd cu toții de el, și țanțoș umblă cel ce a răușit să adune nucile de la ceilalți.

Dar lucrul cel mare, turnarea plumbului topit, urma înspre miezul nopții, cînd se deschide cerul și saltă banii din pămînt.

Acum se alegea care cum o să-și petreacă nu numai anul ce vine, ci toată viața, căci asta se arată deslușit în figurile pe care le face plumbul turnat în apa rece.

Mai ales fetelor mari și flăcăilor li se lămurește acum ursitul: vorba e numai să știi tălmăci figurile de plumb, lucru la care nu se pricepea nimeni atât de bine ca cucoana Sofița.

5 În preajma miezului de noapte se umpleau paharele, iară cînd suna de miezul nopții, se stingeau pe o clipă toate luminile, apoi, peste puțin, patronul aprindea o luminărică de ceară, striga: „Ura!“ și-nchina paharul de Anul nou.

10 Ce era acum, Doamne!?

Chiuiu cu toții, jucau, ciocneau paharele, zîngăneau banii de argint, se-mbrățișau, se sărutau și-și urau unii altora mulți și fericiți ani — un huiet, o zarvă, o gălăgie și-un avînt furtunatic de ai fi crezut că se ridică
15 cu casă cu tot în văzduh.

Așa a fost ani de zile de-a rîndul și așa și trebuia să fie, de aceea îi mergeau lui Iorgovan Ceplac și-n casă, și-n atelier, și-n prăvălie, și-n lumea cea mare toate bine.

20 Anul acesta însă nu mai era ca de obicei.

Încă după amiazăzi patronul era îngîndurat.

I se păruse că sunt cam plîși ochii Tîncuței.

El se uita cu coada ochiului la cucoana Sofița; era-
ngîndurată și ea, căci i se păruseră și ei cam plîși ochii
25 fetei și-l vedea pe patron cam trist.

Băieții și fata mai mică, văzîndu-și părinții îngîndurați, de asemenea-și perduseră voia bună pe care trebuia să o aibă de Sîn Vasii.

30 Ce faci cu ceilalți cînd vedeai pe patron, pe stăpîinii casei și pe ai lor atinși parcă de brumă!?

„Ce Sîn Vasii o să iasă de aici!? Ce An nou? Ce viață!? Curat ca la priveghie!“ își zicea d. Ceplac și, marea
bunăătate de om blajin ce era, îi venea să ia un ciomag,
să spargă căldări și cazane și să le facă toate valvirtej.

35 Și dacă era vorba, el însuși și-o făcuse, numai el, cu încăpățînarea lui.

Fusese la casă un om, Pantelemon, care se vira în toate fiindcă toți îi dedeau nas. O mutră de nu puteai
40 s-o vezi fără ca să rîzi, dar iute ca veverița, isteț de-ți ghicea dintr-o căutătură gîndurile și hăzos, ca să fugi mereu după el.

Anul trecut, de Sîn Vasii, cînd a turnat Tinca plumbul, îi ieşise ceva ce semăna mare minune a Pantelemon şi a măritiş. Asta tot ar fi trecut, dar şi lui Pantelemon i-a ieşit plumbul a înşurătoare. Rîdeau cu toţii, 5 pînă chiar şi patronul, deşi gluma îi părea chiar şi de ajunul Anului nou cam groasă.

La miezul nopţii, însă, cînd s-au stins luminile, Pantelemon, îndrăzneţ şi din născare, şi din deprindere, n-a mai avut răbdare să aştepte pînă ce o porneşte patronul închinînd paharul, ci a luat-o razna înainte 10 şi, cînd s-a aprins luminărica, l-au găsit sărutînd-o pe Tincuţa, şi să sărutau parc-ar fi fost numai ei amîndoi, aşa în glumă, dar cu o stăruinţă încît nu le mai lăsau rînd şi altora.

Rîdeau şi acum toţi chiar cu mai multă poftă. Patronul rîdea şi el, dar mai în silă. De Sîn Vasii se trec însă multe, şi el n-a zis nimic nici mai tîrziu, dar prin februarie i-a căutat lui Pantelemon pricină şi i-a 15 făcut vînt, după ce stătuse timp de doisprezece ani la casa lui.

Nu s-a mai vorbit apoi despre Pantelemon: era parcă n-ar fi fost niciodată. Chiar şi Tincă-şi aducea numai arareori aminte de el, şi-ar fi voit să nu-şi mai aducă, căci inima îi se stringea cînd se gindea că 20 din vina ei îi s-a făcut lui nedreptate.

De! o dată pe an, şi numai atunci, sunt toţi deopotrivă şi pot pentru cîteva ceasuri cei mici să se ridice-n rînd cu cei mari.

Cum ar fi putut să-i treacă cuiva prin minte că rîsul 30 de atunci o să se mai prefacă vreodată-n plîns!?

Nici că s-ar fi prefăcut dacă patronul n-ar fi fost om sucit, care nu poate să vadă pe alţii îngînduraţi, nici mai ales cu ochii plînşi fără ca să-şi peardă sărita.

Nu se putea nimic mai firesc decît ca de Sîn Vasii să-ţi aduci aminte de ceea ce s-a petrecut la alt sfîrşit 35 de an. El însă ţinea să-i vadă pe toţi voioşi cum se cuvine la zi mare şi nu se putea-mpăca cu gîndul că fata lui chiar şi acum, după un an de zile, se mai gîndeşte la cele de mult uitate.

— Bine, fată, se poate!? îi zise. Nici într-o zi ca 40 cea de azi nu pot eu să am linişte!?

Ea se uită mirată la el. Nu-i luase niciodată liniștea vreunei zile.

— Dar eu n-am zis și nu zic nimic, grăi.

5 — Tocmai asta e, întâmpină el, nu zici nimic, dar ești și acum după un an de zile-ngîndurată, le ascunzi toate-n tine și te văd c-ai plîns în vreun colț.

— Eu!? răspunse ea speriată. Chiar dac-ar fi, o să-mi treacă îndată ce-i voi fi văzut pe ceilalți voioși.

10 — Cum să-i vezi voioși cînd te uiți la ei cu ochi plîși!? o mustră el. Ai să rizi tu dacă e vorba să fim veseli noi ceilalți.

— Uite, rîd, grăi dînsa începînd să zimbească, dar în ochii ei zimbitori străluceau picăturile de lacrimi.

15 — Nu vreau așa! strigă el și ieși, ca nu cumva să-l vadă fiică-sa ștergîndu-și lacrămile, că era om slab de înger și el.

20 Nu! așa nu puteau să rămîie lucrurile. Îi veneasă plece de acasă, pentru ca să nu se facă de rîsul lumii petrecînd seara de Sîn Vasii ca la pomană.

„Dacă n-a uitat pîn-acum, așa o să te fiarbă toată viața, îi șoptea un glas la ureche. Degeaba! De ursita sa nu poate nimeni să scape: cum s-a arătat la plumb, așa trebuie să fie!“

25 Peste vreun ceas el a chemat pe Chiriac, care făcuse anii de ucenicie deodată cu Pantelemon și-i fusese acestuia totdeauna prieten bun.

— Să te duci, îi zise, și să mi-l aduci pe Pantelemon, că seara de Sîn Vasii fără de el nu se poate face.

30 Chiriac se uită la patron cuprins de-un fel de grijă, parc-ar fi stat la-ndoială dacă e ori nu-n toată firea.

Știa foarte bine de ce a trebuit Pantelemon să plece și înțelegea unde bate gîndul patronului cînd vrea să-l aibă de Sîn Vasii, dar nu-i venea să creadă.

35 — Pe Pantelemon să-l caut și să-l aduc aici? Pe Pantelemon al nostru? întrebă el.

— Da, da, dal răspunse patronul. Pe îndrăznețul acela. Ți-am spus că fără de el nu-i seară de Sîn Vasii.

40 Chiriac mai stete puțin, dete din umeri, se scărpină-n creștet, apoi plecă oarecum șovăind.

Unde putea el să-l găsească acum, așa, deodată, pe Pantelemon, a căruia urmă o perduse de mult?

„Păcatele mele! își zise. Îl scot și din fundul pământului, și n-au mai fost Sîn Vasii cum au să fie azi!”

5 Afară viscoala și zăpada era adunată troieni pe la adăposturi. Chiriac și-a tras căciula peste urechi, și-a vîrit minele-n buzunări și a pornit-o din atelier în atelier, ca să afle unde lucrează, să-i caute de la atelier locuința și să-i prindă urma. E însă mai ușor să cauți
10 decît să găsești pe un om, care, neavînd nici un rost, umblă stingher prin lume și nu știe nici el unde-o să ajungă cînd pleacă singur singurel de la gazdă. Pe la opt, cînd masa era gata și toți erau adunați, Chiriac trecea prin viscol și prin troieni din Dealul Spirii spre
15 Calea Griviței, unde aflase c-ar fi putînd să-l găsească într-o cafenea pe Pantelemon.

Rînduiala e însă rînduială, și d. Ceplac nu era omul care putea s-o strice: a mai așteptat cît a mai putut,
20 apoi a dat semn să sune clopotul și s-au așezat cu toți la masă.

D-l Ceplac ședea ca pe spini și se uita mereu la ușă. Îl rodea rău de tot gîndul că n-a trimis mai curînd pe Chiriac. Se înșelase, însă, crezînd că o să fie ca la po-
25 mană. Ce știau ceilalți!? Ba chiar și dac-ar fi știut, puteau ei să petreacă la o zi ca aceasta și fără de Chiriac, și fără de Pantelemon mai ales. Nu simțea nimeni că patronul e dus rău de tot cu gîndul, că stăpîna casei nu e ca de obicei și că se ivește pe ici, pe colo cîte o
lacrimă în ochii rîzători ai Tincuței.

30 Abia cînd a venit rîndul la turnarea plumbului și-a adus pe ici, pe colo cîte unul aminte de Pantelemon, care a turnat și el odată plumbul topit și i-a ieșit de tot anapoda.

— Minciuni! ziceau unii.

35 — Mofturi! ziceau alții.

◆ Cine mai poate să pună vreun temei pe asemenea minciuni!?

Mai ales Tincuța nici nu mai voia să toarne ca de obicei plumbul. De ce să-l mai toarne, cînd atît de
40 bine știa că nu-i adevărat ceea ce iese din el?

„Uite! își zicea d. Ceplac. Așa se slăbește credința în inimile oamenilor: vine cite un om hain ca mine, se pune împotriva, și nu mai crede nimeni“.

5 — Toarnă, fată, stărui, că nu știi ce-o să iasă.
Tochmai acum s-a întors Chiriac, lihnit de foame și istovit de multă umblătură prin viscol și prin troieni, aducînd cu el pe Pantelemon.

Au stat o clipă cu toții uitîndu-se unii la alții, apoi să vezi chiote și gălăgie și zarvă și-mbrățișări — în
10 adevăr să ridica casa-n slava cerului.

Patronul stătea-n mijlocul lor zîmbind cu mulțumire, căci și aceasta tot el le-o făcuse.

— Stați, nebunilor, n-o luați și voi razna înainte, că nu s-au stins încă luminările, grăi dînsul. He-he-he!
15 Vedeți că nu minte plumbul topit dacă-l torni cu rost în apă rece?! Să facem logodna, și numai după aceea stingem luminările. Chef apoi, chef să-i meargă pomina, pînă mine-n ziua mare, ca să începem anul cu bine!

— Ura! ura! și la anul trei din doi să fie! strigă
20 unul mai gureș și mai îndrăzneț.

„Mulțumirile orișicui sunt și ale mele, și cu atât mai virtos sunt și ale mele durerile orișicui.”

5 Încă din timpul tinerețelor sale învățase Pascal de la cineva aceste vorbe frumoase, și de aceea el era cu desăvârșire pătruns de gândul că durerile lui sunt ale tuturor și că orișicare e dator să-și deie silința de a le alina.

10 El și era însă în adevăr vrednic de compătimirea orișicui.

 Nu-mplinesc bine vârsta de cincisprezece anișori cînd nașul său, pe atunci vestitul comisar Pascal Riga, îl luase copist în cancelaria sa, și pe cînd alți băieți de seama lui alergau după fel de fel de ștregării, el 15 stetea ici căscînd, colo ațîpînd în dosul mesei stropită de cerneală, mai tras de unul, mai împins de altul, mîngăiet azi cu cîte un bacșiș și mîngîindu-se mine cu vreo sfînțuială mai mult ori mai puțin bună.

20 Ar fi dus-o, săracul de el, numai pe gîfite, cîteodată chiar pe gemute dacă n-ar mai fi fost în lumea aceasta și țuiculița, pelinașul, fleica și vrăbioara ori mușchiul la frigare, care-i maiușurează omului sarcina vieții.

 Era om trecut de treizeci de ani cînd a ajuns, în sferșit, să între și el în rîndul celor pricopsiți.

25 Murind adică nașul, i-a lăsat finului drept moștenire fără de sarcini cășcioara sa din Delea Veche, dim-

preună cu locul ei, peste optzeci metri în față și vreo patruzeci și cinci de metri în adâncime, mare frumuseță de pomăt, și pruni, și meri, și peri, și vișini, și cireși, și caiși, de toate bunătățile.

5 Tot atunci Pascal s-a făcut om așezat, luind în căsătorie pe cocoana Profira, o prietenă a răposatului, fată mare în cea mai frumoasă vîrstă, trecută abia de patruzeci de ani.

10 Nu se poate spune dacă era ori nu vreo legătură între moștenire și căsătorie. Un lucru stetea însă mai presus de toată-ndoiala: că Pascal o nimerise de astă dată bine, căci cocoana Profira, pe lingă vîrsta ei frumoasă, mai avea și tot ceea ce se cere pentru gospodărie — mobilă, albituri, vase de bucătărie și de masă... și, mai presus
15 de toate, o purtare de grijă la care Pascal nici din partea celei mai adevărate mume n-ar fi putut să se aștepte.

Se pomenise orfan în lume și perduse acum și pe nașul său, singurul razăm ce avea în lume: cocoana Profira îi era și mumă, și nașă, și soție, și soacră, căreia
20 trebuia să-i deie socoteală despre fiecare gologan ce-a cheltuit și despre toată clipa petrecută departe de dînsa.

Celor căzuți în păcatul de a le scruta toate din fir în pîr le place să spună că noi oamenii avem două feluri
25 de caracter, fie adevărat, cum suntem fiecare prin sine însuși, lucrînd după propriul său îndemn, fie empiric, cum nevoile de tot felul ale vieții și voința altora ne silesc să ne arătăm. Pascal, săracul de el, nu mai avea nici un fel de caracter: el era cum cocoana Profira ținea
30 să și-l facă. Nu-i era însă rău să fie așa, căci, știindu-se cum era, în orișice păcat ar fi căzut, el nu se simțea vinovat de fapta sa și niciodată muștrări nu-și făcea.

An după an, peste douăzeci de ani deplini și lungi a trăit în starea aceasta de fericire turburată numai
35 de muștrările ce-i făcea dînsa cînd se întîmpla să se întoarcă prea tirziu acasă. Pacinică și liniștită, pe deplin fericită le era viața numai cînd o petreceau singuri, amîndoi împreună. Țiind deci să-l vadă mereu cu fruntea senină, mai ales verile, în timpul zădufurilor
40 înăbușitoare, ea făcea tot ce-i sta prin putință ca să-l scoată din Sodoma și Gomora de București și să-l

ducă undeva la aer curat și la apă de izvor, unde-l avea mereu sub ochii ei.

5 Pascal, fiind seamă că dorințele ei au să fie și ale lui, nu se dedea-ndărăt și, ca să-i vie într-ajutor, vindea o părticică din locul și de altminteri prea mare al casei, iar după ce se sfârșeau banii luați pe el, vindea o altă părticică și iar alta, căci — de! — cu el în groapă nu putea să-l ieie.

10 Deplină era fericirea câștigată cu prețul acesta, dar în același timp și scurtă, căci iar urmau zilele în care, el trebuia să alerge-n treburile sale și să vină pe ici, pe colo prea târziu. Dăinuitoare nu putea să le fie fericirea decît după ce dînsul, ieșit la „pensie“, putea să-și petreacă timpul după pofta inimii lui, deci și-a inimii ei, ceea ce era totuna.

15 Au venit, în sfîrșit, și aceste zile, mai presus de toate binecuvîntate.

E lucru mare să fii om în putere și în același timp și pensionar. Abia acum își dedea Pascal seamă ce va să zică naș prevăzător, a căruia purtare de grijă se-ntinde departe, cu zeci de ani înainte.

El, om în floarea vieții, iară ea, deși ceva mai în vîrstă, femeie matură, care știe să se îngrijească încît fir de păr cărunt în capul ei și zbircitură-n obrazul ei rumen nu vedeai: abia acum se porneau pe trai bun.

25 Mai-nainte, cînd era nevoit să iasă-n fiecare zi la salahorie, cum îi plăcea să zică, ea-l peptena și-i potrivea cărarea, îi încheia gulerul frumos călcat și-i făcea funda cravatei, îl peria din toate părțile și-l însoțea pînă la porțiță și se uita lung după el. Cînd se-ntîmpla ca el să-și pună fracul și jobenul și să-și încingă eșarpa pentru vreo paradă, ea era cuprinsă de un fel de fierbințeli și se ducea și ea la paradă, ca să-l vadă umblînd de ici pînă colo ca un mare căpitan de oștiri.

30 Nu mai avea acum nevoie să-l pieptene nici să-i înnoade cravata, nici să-l perie, să-i scrobească gulerul și să i le calce. Îmbrăcat în halatul lui, cu fesul în cap și cu țîrlicii-n picioare, el umbla de ici pînă colo, ori, tolănit pe divan, trăgea fumul ca un tabla-pașa din ciubuc, în vreme ce dînsa, gătită-n capot, își bea țigaretile subțirele. Cățelușa Șerica stetea de pază

la picioarele ei, iar motanul lui, Bursuc, ședea torcînd pe umărul lui.

5 Diminețile venea băietul de la băcănia din colț, ca să-ntrebe ce are să le aducă de la grătar și dintr-ale băcăniei, iar peste puțin trecea pe la dinșii olteanul cu coșurile, ca să-și aleagă trufandale.

10 Ea mai păstrase din timpul acum depărtatelor ei tinerețe obiceiul de a avea totdeauna-n dulap rahat, zaharicale, tablete de ciocolată, smochine, curmale și stafide, iară el, ca să nu rămîie mai prejos, avea totdeauna pastramă, ghiudem, țirișori, cînd era sezonul, ba chiar și cite-o cutie de sardele.

15 Halatul lui și capotul ei acopereau rufăria zdrențuită, iară albiturile frumos spălate, bine-mpăturate și călcate cu lustru erau păstrate-n dulap, dimpreună cu hainele, bine scuturate și periate.

20 Îi mai rămăseseră lui Pascal douăzeci și unu de metri din cei peste optzeci. A mai vîndut acum încă doisprezece, ca s-o poată duce-n toată lărgimea. Nouă metri erau destul și para destul pentru ei amîndoi.

Să tot trăiești și să nu te mai saturi de viață!

25 Răsplătite i se păreau lui Pascal cu vîrf și-ndesat toate necazurile și multele amărăciuni ale celor patruzeci de ani de salahorie polițienească și răsplătite ar și fi fost dacă-n lumea aceasta n-ar fi lege nestrămutată că trecător e tot ceea ce intră-n ființă și că omul se naște pentru ca să poată muri.

30 S-a-ntîmplat adecă tocmai acum că Pascal, de atîta timp orfan, a rămas și văduv, om în adevăr lipsit de orișice razăm în lumea aceasta.

Ar mai fi fost oare cu puțință ca el să nu se pătrundă de gîndul că durerile lui sunt ale tuturor și că orișicare e dator să-și deie silința de a le alina!

35 Pomenindu-se deodată singur, el nu mai știa ce să facă și-ncotro să apuce, dar nu-i rămînea decît să facă ceea ce neapărat trebuia și abia acum a ieșit la iveală firea lui cea adevărată, caracterul lui.

40 „Eu nu mai pot să trăiesc! Am să mor și eu, azi, mîine, în curînd am neapărat să mor!” își zicea el, cuprins de simțămîntul că nu e-n stare să ieie asupra sa răspunderea pentru propriul său fel de a fi și era

hotărît să-și facă testamentul ca să se știe lămurit cui lasă casa cu locul ei și cu cele ce se aflau în ea.

Deocamdată avea să facă-nmormîntarea scumpei răposate.

5 Mare dandana... Supărări peste supărări!

Nici nu-și dăduse încă moarta bine sufletul, și-au început să deie năvală babele din vecini; unele, ca s-o bocească, altele, ca s-o scalde și s-o gătească, iar altele, ca să-i deie îndrumări, ce anume are să facă de ochii
10 lumii, toate ca să ieie parte la durerea lui și să capete drept semn de vecinică pomenire cîte ceva din cele rămase de la răposata.

Peste puțin au început să vie și cîte-o rudă depărtată și cîte-o prietenă din copilărie, iară Pascal, de ochii
15 lumii, trebuia să le între tuturora-n voie.

Era zăpăcit de-i venea să-și smulgă părul din cap cînd s-a pomenit cu stăpînul ciocilor de la pompele funebre, care a venit să-i spună că are să-și cumpere
20 fără de-ntîrziere loc la cimitir și să ieie înțelegere-n ceea ce privește înmormîntarea, coșciug, dîric, decor funebru, luminări de tot felul, popi și dascăli, colivă și celelalte, toate celelalte. Îi venea să-și ieie lumea-n cap și să se ducă încît să i se peardă urma, dar de
ochii lumii trebuia să rămie și să le facă ori să le
25 suferă toate.

Mai era apoi Sevasta, verișoara, Clio și Olimpia, nepoatele, și Smaranda, buna, foarte bună, de tot bună prietenă a răposatei. Buna rînduială cerea ca el să le cumpere haine de doliu și tot ceea ce se mai cuvenea...

30 — Și asta!? a suspinat Pascal, dar de ochii lumii s-a supus.

Tot nu era însă destul nici atât.

Un om care a intrat băiat de cincisprezece ani în poliție și-a făcut peri cărunți ca polițai are mulți
35 prieteni și multe cunoștințe bune. Tot de ochii lumii avea să-i poftască la pomană, căci toți luau parte la durerea lui.

„O, scumpa și neuitata mea! zicea Pascal în gîndul lui. Ușor a fost pentru tine să mori, dar greu afară din
40 cale e pentru mine să te văd înmormîntată!“

A făcut însă și pomana după rînduiala stabilită de cucoana Smaranda, care se pricepea la de aceste: *Tuică* binecuvîntată de preot, cu măslina și bucățele de prescură;

- 5 *Borș cu perișoare;*
 Sărmăluțe cu smîntină, cu vin negru;
 Pilaf cu pui, vin alb de Drăgășani;
 Friptură de berbec;
 Colivă.

- 10 Pascal se uită la meseni, ferbea-n el și se cătrănea văzîndu-i cum îmbucă cu toții ca niște hapse, mîncînd cu nesațiu cu toții dintr-ale lui cum n-ar fi mincat nici unul dintr-ale sale.

- 15 I se păreau niște potrivnici nemiloși, care se potrivesc între dînșii puindu-se-npotriva lui.

- Dar în lumea aceasta nu e nimic dăinuitor. Pe cînd unele intră-n ființă, altele se strecoară prin ființă și iar altele ies din ființă. Cele rele trec și ele întocmai ca cele bune, și Pascal a scăpat, în sfîrșit, și de grelele încercări ale înmormintărei. Putea acum să-și facă, 20 precum avuse de gînd, testamentul, pentru ca nu cumva să-l găsească nepregătit moartea-n gîndul lui foarte apropiată.

- 25 Abia acum a ajuns însă să-și dea seama că e lucru foarte greu să-ți faci testamentul.

- Se-ncredințase cît de mult se iubesc oamenii între dînșii, cum unii iau parte la durerile altora și cum fiecare îi sare într-ajutor nu numai de-aproapelui său, ci pînă chiar și celui mai depărtat. Țiînd deci seamă 30 de aceasta, el trebuia să se gîndească bine mai înainte de a-și scrie testamentul, să-și facă inventarul avutului și să chibzuiască bine cui ce dă, pentru ca să nu jignească pe unii, dîndu-le prea puțin altora.

- 35 A stat omul pe gînduri, s-a plimbat în sus și în jos prin casă și iar a stat pe gînduri, iar s-a plimbat prin casă, pînă ce l-a răpus foamea.

- Scotocind apoi, ca orișice om flămînd, prin dulapuri, a dat peste rămășiță de pomană și a început să mînce cu poftă, parcă n-ar fi mincat dintr-ale sale, ci în socoteala altora, mai întii o bucățică de friptură, apoi 40 cîteva îmbucături de pilaf și la sfîrșit o sarma, două,

trei, patru sarmale, și peste ele câteva pahare de țuică, apoi câteva pahare de vin.

5 Luminat acum asupra rostului celui adevărat al lucrurilor din lume, el s-a înduioșat de-i venea să plingă.

„Auzi d-ta, lume ticăloasă! Afurisită lume! își zicea. Să dau eu banii mei pentru lucruri pe care le bagi în pământ ori le mistui în flacără! Cîte mîncări gustoase și băuturi bune mi-aș fi cumpărat eu pe banii aceia!”

10 Cu gîndul acesta a fost răpus de somn, cum fusese mai înainte răpus de foame. Și e lucru știut că omul care mîncă cu poftă, bea bine și doarme dulce se deșteaptă voios, iar la voie bună omul e ispitit și de porniri bune, și de rele îndemnuri, după cum se ni-
15 merește.

Stătea Pascal șezînd la marginea patului și se scăr-
pina din cînd în cînd în dosul urechii.

Nu mai știa, parcă, de ce adică are să-și facă el testamentul.

20 „Și cum rămîne, își zicea, dacă mi s-ar întîmpla nenorocirea ca să nu mor atît de curînd cum se cuvîne!”

Parcă un demon îl ispîtea, șoptindu-i la ureche că el n-a trăit încă, ci abia de aici înainte are să trăiască.

25 Așa cum se simțea acum, după ce a mîncat, a băut și a dormit bine, el era pornit mai mult spre viață decît spre moarte. Era, dacă e vorba, om în toată puterea. Răposata, care era cu zece ani mai în vîrstă decît dînsul, n-avea nici peri cărunți în cap, nici zbirci-
turi în față. Cu atît mai virtos n-avea el, care era cu
30 zece ani mai tînăr. Zece ani mai în vîrstă ea și zece ani mai tînăr el fac — zece și zece — douăzeci.

Se ivea de la sine gîndul de a se căsători din nou, luîndu-și soție cu douăzeci de ani mai tînără decît dînsul. Păcat ar și fi fost să n-aibă cui lăsa bunătatea
35 de pensiune ce i se cuvenea după o slujbă urmată cu credință timp de patruzeci de ani lungi și grei.

Da! El trebuia fără doar și poate să se gîndească bine mai înainte de a-și face testamentul.

40 Deocamdată se căia, mereu se căia că a vindut cea din urmă pîrtică din locul casei și banii luați i-a cheltuit cînd cu înmormîntarea.

Cum rămânea însă cu ochii lumii?

De ochii lumii el era cel mai nenorocit dintre toți văduvii.

5 Să vi-l inchipuiți cum era, om mărunțel și cam
crăcănat, oacheș și cu barba-n cioc, îmbrăcat în cel mai
adinc doliu: ghetete negre, pantaloni negri, jiletcă
neagră, plaston negru, manșete negre, cravată neagră,
guler negru, clacul cel negru, mănuși negre, batistă
10 neagră, toate negre drept dovadă despre cea mai neagră
suferință. Nu-i vorba, ochii i se furișau când la dreapta,
când la stîngași gîndurile zburau la fel de fel de
drăcii, dar el își urma drumul smerit și cu capul plecat
pe deplin incredințat că toți trecătorii pe care-i întilnea
se uită cuprinși de-nduioșare după el și-și zic:

15 „Iată, acesta e Pascal săracul, nu numai orfan încă
din timpul copilăriei, ci vădov la cea mai frumoasă
vîrstă. Săriți să-l mîngiați.“

Nu sărea, ce-i drept, nimeni, căci oamenii sunt
sfiicioși; el era însă hotărit să nu lepede niciodată
20 doliul, căci nu mai era nevoie să i se spele manșete,
cămășii și gulere, nici mai ales să i se scrobească și să
i se calce, și astfel scotea ceva din cametele banilor
cheltuiți cu-nmormîntarea.

Ca să scoată și cîteva din capete, el trecea pe la cei
25 ce mincaseră cu atîta poftă la pomană. Lasă că pretutindeni
lua cel puțin dulceață și cafea, pe aiurea chiar
și cite o țuică ori cite un pahar de vin cu ceva pe
deasupra, dar el mai știa să-și facă și altfel treburile.

30 Se ducea, a bunăoară, la cocoana Smaranda și sta și
sta uitîndu-se mai în tavan, mai țîntă la pămînt și
oftînd din cînd în cînd, pînă ce vedea că stăpîna casei,
femeie dulce la fire și prietenă duioasă, începea să
suspine și ea.

— Nu știu ce-o să se aleagă de mine, zicea apoi
35 Pascal, vorbind pe tînguite. Nu mai pot! Mă prăpădesc.
E la noi în curte un soc. Cînd mă uit la el, mă
podidesc lacrămile, căci îmi aduc aminte cum îi aduna
răpostă florile, ca să le usuce și să-mi fiarbă ceai în
timpul iernii, cînd aveam guturai.

40 Cocoana Smaranda ștergea o lacrimă.

— Tot așa mă podidesc lacrimile, urmă el, când văd cei doi corcoduși, din care aduna corcodușele verzi ca să-mi acrească borșul după plac. Nu se gindea Profira, săraca, decît să-mi îndulcească viața, să-mi pună cea mai bună bucățică la o parte, să-mi gătească toate trufandalele... Nu... aceste sunt lucruri care nu se pot uita!

— Trec, toate trec! zicea cocoana Smaranda ștergînd una după alta două lacrimi.

— Nu, stăruia dînsul cu desăvîrșire muiat. Sunt grozave serile, mai ales cele cu lună plină. Știi prea bine că locul casei noastre s-a-ngustat încetul cu încetul, încît azi pare de tot adînc, peste patruzeci și cinci de metri pe numai nouă. Tot a mai rămas încă cîte ceva din pomătul odinioară atît de frumos: cițiva corcoduși, doi zarzări, un cais, un vișin, nucul din fund, iar mai departe cîte un soc, cîte un salcîm, tufișuri de oțetari, cum s-a nimerit să răsară din semințele aduse de vînt. Printre toate cresc apoi bălării, ici urzici, colo cucută-naltă, mai departe bozii, brusturi, cîte un laur, pelin... Eu stau singur-singurel în fața casei, care se află cam la mijloc, și orișunde mă uit, o văd parcă pe dînsa purtînd grije de toate. Cînd trece cineva pe uliță, prin fața porțiței, eu pe dînsa o zăresc. Sus, pe cerul plin de stele strălucitoare, se ivește luna și-și revarsă lumina asupra celor de dimprejurul meu, iară jos adie vîntul răcoritor, puind în mișcare pomi, copaci și bălării. În umbrele mișcate eu pe ea și iar pe ea o văd, încît îmi vine să fug. Intru-n casă: ea mă privește parcă în prag, cum mă privea odinioară. Vreau să trec la stînga, în salonașul plin de cele rămase de la dînsa, și nu îndrăznesc. Trec la dreapta, în iatac, unde ne sunt paturile și dulapurile cu haine și cele cu fel de fel de albituri. Fug mai departe în odaia de lingă bucătărie, unde ne aveam sufrageria, cu toate ale ei. Nu! eu nu mai pot să trăiesc, simt că-mi este apropiat, de tot apropiat sfîrșitul, și viuă îngrijare mă cuprinde cînd mă întreb: Cui o să rămînă, în paza cui o să las cele multe, scumpe și frumoase pe care le-a lăsat dînsa!?

Cocoana Smaranda, care știa prea bine cît de multe, de scumpe și de frumoase sunt aceste, se simțea răpusă

și, ca să-i deie îndrumare și să-i vie într-ajutor, îl pofti la masă.

5 Pascal, care știa că om pe om n-are să se jignească, a intrat în voile bunei prietene a scumpei răposate și s-a supus, gata de a mânca cu aceeași poftă ca cocoana Smaranda la pomană.

10 Când poștești apoi pe cineva la masă, porți de grijă și pentru mîncări ceva mai bune, și cînd adaugi un tacim, sporești și mîncările cu un fel. Pentru ca să fie deci totdeauna pregătită, a rămas ca duminicile Pascal să ieie masa la cocoana Smaranda.

El s-a supus și la aceasta.

15 Tot așa a pățit-o apoi și cu cocoana Sevasta, care ținea cu orice preț să-l aibe toate joile la masă.

20 Mai erau și cele două nepoate: Clio și Olimpia, de care nu putea să scape, iar vinerile trecea pe la metocul mănăstirii Cernica, unde-l avea bun prieten pe ieromonahul Pahomie. Era zi de post adecă, și buna rînduală cerea să ieie masa dimpreună cu cel mai curios dintre părinți.

Aceste nu erau decît începuturi.

25 Un om care și-a făcut anii de pensiune în poliție are, precum știm, mulți prieteni și încă mai mulți cunoscuți, se pricepe la multe treburi și știe să umble pe toate drumurile.

30 Dacă i se-ntîmpla vreunuia să aibă vreo treabă pe la primărie, pe la percepțiune, pe la prefectură ori pe la orișicare altă direcție, alerga Pascal și-i punea treburile la cale mai bine decît orișicine.

35 Dacă vreun altul era nevoit să se mute, Pascal alerga să-i caute locuință.

Dacă iară altul căuta o slugă, Pascal i-o găsea.

40 Dacă aveai ceva de vînzare ori voiai să cumperi ceva, n-aveai nevoie să plătești anunțuri la *Universul*, căci Pascal era bun și pentru așa ceva.

45 În același timp el avea catastiful lui, în care îi erau trecuți toți prietenii și toți cunoscuții mai cumsecade, cînd își au ziua onomastică ori aniversarea nașterii ori a căsătoriei, și-n largul cerc al cunoștințelor lui, nici botez, nici logodnă, nici nuntă, nici mai ales pomană fără de dînsul nu era cu puțință.

Era fără de margini iubirea lui de oameni și de aceea alerga fără de răgaz, și azi și mine, ca să le vie altora într-ajutor. E apoi o cestiune de bun-simț să-i cauți pe oameni când poți să-i găsești acasă, deci asupra
5 mesei, căci atunci tot omul de treabă se-ntoarce la căminul său. Și nu era el omul morăcănos și necruțător care răspunde: „Nu!” când i se zice: „Să ne faci *cinstea* de a sta cu noi la masă“. Pe aceia pe care îi iubești îi și cinstești. Dacă alerga deci pentru doi
10 mînca pentru trei.

Tot smerit ca dintru început, tot văduv nemîngiat, tot gata să moară îndată ce-i va sosi ceasul, el o ducea de azi pe mine, ostănind mereu de dragul altora, om de
15 bună-credință, care e cu desăvîrșire hotărît să lase după ce va fi murit tot ceea ce-i va fi rămas din cele ce i-au lăsat nașul său și scumpa sa soție.

Cînd!? Aceasta nu atirna de dinsul.

Aștepta doară și el să scape de zbuciumul acestei lumi, și cîtă vreme nu i se făcea parte la mîngierea
20 aceasta, nu-i rămînea decît să-și caute mulțumirea alinînd suferințele altora.

Diminețile se scula pe la șase, ba în timpul verii chiar înainte de cinci, punea halatul ca în timpurile fericite, își făcea cafeluța și bea, tot ca în timpurile
25 fericite, cafea și ciubuc. Trecea apoi la dulapul cu proviziuni, care era și acum plin de toate bunătățile, rahat de Sira, zaharicale și bomboane, stafide, smochine și curmale, icre, sardele și pește marinat, ghiuden, pastramă și șuncă, tot ceea ce-i dorea inima și-i reamîntea pe scumpa lui răposată. I se cuveneau toate
30 omului care ostănea atît de mult din iubire către alții, și pînă pe la zece, cînd ieșea la munca zilei, el era al său și numai al său.

Nu mai era ispitit și acum de gîndul de a se căsători. Prost ar fi fost dacă ar fi intrat, așa zicea el, slugă, care
35 nu primește, ci plătește simbrie. Iar dacă ar fi venit așa, pe neașteptate, cineva să-l vadă, el ar fi încuiat dulapul, s-ar fi șters pe buze și ar fi început să geamă, ca orișice om rămas singur în lume, singur și lipsit de
40 orișice razăm.

Mai era și că-i lucru urit să stai singur în casă pustie.
Nici că s-ar fi putut zice că n-are cuvinte de a geme.

Cine-i așternea, adecă, patul? El însuși!

5 Cine-i mătura prin casă și-i ștergea praful? El însuși!
O făcea o dată pe săptămână, dar o făcea!

Cine-i curăța ghetele și-i peria hainele? El însuși!

Cine-i spăla ciorapi, batiste și gulere? El însuși!

10 Plastronul negru, cravata neagră, gulerul negru și
manșetele negre îi veneau, ce-i drept, într-ajutor.
Cînd era însă la mijloc vreo nuntă ori vreo logodnă,
el își călca pe inimă și de dragul celor cu pricina se
lepăda de doliu.

15 El era în adevăr singur în lume și lipsit de orișice
razăm. Bunătatea inimii lui le covârșea însă toate și-l
ajuta să răzbească.

Într-una din zile, alergînd ca de obicei în treburile
altora, a întîlnit în calea lui pe Leanca, o femeie de
vreo treizeci și doi de ani, voinică și sprintenă, care
venea din cînd în cînd să-i spele răposatei.

20 — Bună ziua!

— Sărut mîna!

— Ce mai faci?

— Iacă bine.

25 Din vorbă în vorbă Pascal a aflat că Leanca trăiește
spălînd pentru unii acasă la ei, pentru alții acasă la ea,
unde plătește chirie treizeci și doi lei pe lună, și că
mai avea și un copil de vreo cinci anișori. Dacă ar fi
întrebat-o cine-i tata copilului, n-ar fi fost în stare să
30 dea răspuns căci nu semăna bietul cu nici unul dintre
cei ce ar fi putut să-i fie tată. Tot iubirea de oameni
era și aici la mijloc.

— E păcat, Leanco! mare păcat! a zis Pascal.
Treizeci și doi lei sunt bani mulți în vremea de azi.
De ce să-i plătești cînd mai ai și copil... Uite! La mine
35 stă goală bucătăria și odaia în care ne aveam sufra-
geria cînd trăia răposata. Mai sunt și copaci de care-ți
poți lega frînghiile pentru întinsul rufelor. De ce să
plătești chirie cînd n-ai nevoie!?

40 Leanca-l știa pe Pascal mare bunătate de om, dar la
aceasta tot nu s-ar fi așteptat. De! Nenorocirea îndul-
cește peste măsură firea omenească.

S-a mutat Leanca! Ar fi fost oare cu puțință să nu se mute!?

Abia de aici înainte a ajuns să cunoască în toată întinderea ei iubirea de oameni a lui Pascal.

5 Știind adecă prea bine că părinții au slăbiciune pentru copiii lor, iar copiii au slăbiciune pentru zaharicale, Pascal, căruia nu-i lipsea niciodată din dulap zaharicalele, lua totdeauna câteva și-n buzunar —
10 pentru copiii părinților. Era deci iubit de copii, prin urmare și de părinții acestora. Copil era și băietul făr' de tată pe care îl adusese Leanca-n casă.

— Ce vrei, Leancă? a zis el cînd aceasta i-a mulțumit. Tu știi că eu parte de copii n-am avut, n-am pe
15 nimeni în lume și mă întreb în fiecare zi cui o să-i las ceea ce mi-a rămas de la alții. Slăbiciuni omenеști..

„Ce-ar fi adecă dacă m-aș pomeni că și-l face moștenitor!“ și-a zis Leanca, și dacă ea avea casă fără chirie, el și-a făcut slugă fără simbrie.

Cînd el a început să-și aștearnă patul și să măture
20 prin casă, ea l-a dat la o parte și-a măturat ea și prin tindă, ba chiar și prin fața casei.

— Bine, Leanco, nu vreau să te supăr: să-ți faci plăcerea! a zis el.

Altă dată el voia să-și curețe ghetetele și să-și perie
25 hainele. Dînsa i-a luat din mîna peria, și el iar i-a făcut pe plac.

Dar altă dată ea nu l-a lăsat să-și spele ce avea de spălat și el s-a supus. I-a dat în cele din urmă voie pînă
30 chiar și să curețe bălăriile din curte, ca să-și poată întinde mai ușor sforile pentru uscatul rufelor.

Știind cît de dulce e mulțumirea de a osteni de dragul altora, el nu era în stare s-o lipsească de mulțumirea aceasta, care i se cuvine orișicărui muritor.

Iar altă dată el a început să se plîngă că îl doare și-l
35 junghie prin toate încheieturile. Om tînăr nu mai era, și la o vîrstă oarecare tot insul simte că îi scîrție mai ici, mai colo cite ceva.

— Să-mi cauți, Leanco, o babă, ca să mă tragă, căci sufăr rău de tot în toate mădulările, a zis el tot
40 gemînd.

— Ce să mai caut baba!? a răspuns ea. La așa ceva mă pricep eu mai bine decît toate babele.

El s-a supus și de astă dată, căci nu-l ierta firea s-o jignească.

5 Del E fiecare cum îl iartă puterile.

Oamenii care sunt cum trebuie să fie rar de tot se ivesc și umblă cu capul ridicat, de-i vezi de la mari depărtări. Pascal, om cum oamenii în aievea sunt, se strecura pitiș pe încilcitele cărări ale vieții și căuta să răzbească, dîndu-și silința să le fie tuturora pe plac.

10 Mărunt și cam crăcănat, cum îl știm, el mai era, săracul, și din ce în ce mai plecat din spinare și cu barba în cioc din ce în ce mai căruntă, cu obrazul din ce în ce mai plin de zbircituri și cu ochii din ce în ce mai strînși, smerit cînd trecea de-a lungul uliților, smerit cînd le făcea altora cinstea de a lua masa cu dinșii, smerit și blajin la zile onomastice, la nunți și la po-
15 meni, dulce la fire chiar și față cu Leanca și pornit spre răzvrătire numai cînd la primărie, pe la perceptorat, pe la prefectură ori pe la vreo altă direcătorie umbla în treburile altora.

Știindu-și ani de zile de-a rîndul mereu apropiată moartea, el și-a făcut atît inventarul, cît și conceptul de testament, în care făcea mereu schimbări, după
25 cum îi erau visurile și după cum i se păreau purtările oamenilor.

Suflet bun și stăpînit de gînd curat, el era hotărit ca în clipa morții să se lepede de toate cele pămîntești și nu cerea decît ca ceilalți să-i îndulcească pînă
30 atunci viața.

Afară vremea și-n casă era mai mult frig decît
cald.

5 Nu ninge, ce-i drept, nici nu plouă, dar bătea vînt
aspru, care din cînd în cînd, via prin hornuri a pustiu,
și norii, mai mult decît cenușii, duși în goană mare
despre răsărit spre apus peste cerul posomorit, se-ngră-
mădeau ca-n toiul iernii.

10 Raul, posomorit și el, o aștepta pe soția sa Laura,
care plecase cu verișoara ei Evelina să-și înghebeze
găteala pentru balul mascat.

Era de mult acum de cînd aștepta, tot aștepta, și
timpul îi trecea oarecum tîriș: de ce nu se mai in-
torcea?

15 „Pe unde o va fi purtînd verișoara ei? Ce va fi făcînd
pe acolo!? Cu cine-și va fi petrecînd timpul!?”

20 Așteptarea e lucru urit totdeauna, pretutindeni și-n
toate împrejurările. Te sature în curînd de ea pînă
chiar și acasă la tine, în satul tău ori în orașul unde-ți
petreci viața și-n care-ți sunt bine cunoscute toate
ulițile, cu toate casele din ele, pînă-n cele mai mici
amănunte, și cu toți oamenii adăpostiți în ele. Închizi
ochii și le vezi în gîndul tău toate ca-n aievea, încît
poți să-l urmărești pretutindeni pe cel așteptat.

25 Ți-e însă parcă stai în lumea basmelor cînd te afli,
cum se afla dînsul, într-un hotel dintr-un oraș străin,

din țară străină, și aștepți pe cineva care a plecat și nu se mai întoarce. Degeaba ar fi să-ți închizi ochii. E-ntunerec în toate părțile, și la tot pasul te aștepți să-ți iasă-n cale cine știe ce.

5 Ele plecaseră pe la opt, și vorba era ca să fie întoarse înainte de zece.

El scoase ceasornicul din buzunar.

Erau abia nouă și un pătrar.

10 — Aș! peste putință! grăi dînsul și puse ceasornicul la ureche pentru ca să vadă dacă nu cumva s-a oprit. Ticăloșiei! Trebuie să fie cel puțin unsprezece. Trei ceasuri, dacă nu chiar mai mult, au trecut de la plecarea lor.

El sună ca să vie chelnerul.

15 — Cît e ora la d-ta? îl întrebă.

Chelnerul își scoase ceasornicul și se uită cu multă băgare de seamă la el.

— Opt și un pătrar, îi zise apoi.

20 — Nu se poate! întîmpină Raul, scos din răbdare. Ceasornicul d-tale întîrzie.

— Nu se poate, stărui chelnerul. E ora oficială.

— Oficială, neoficială! exclamă Raul. Țară ticăloasă, oraș fără de rost, în care toate ceasornicele întîrzie.

25 Trecuseră adecă una după alta cinci nopți, în care abia pe la două-trei după miezul nopții ajunsese să se culce: minune nu era dacă toate ceasornicele îi erau în întîrziere.

Lucru tot atît de firesc era să le vadă toate strîmb.

30 Una ar fi fost dac-ar fi plecat ea singură, și alta era c-a plecat cu verișoara ei Evelina, care mai ales în împrejurări ca cele de acum nu-i părea de loc femeie în care poți să ai încredere. Prea vorbea iute și prea îi jucau ochii-n cap. Cine știe unde a dus-o, cu cine s-au

35 întîlnit, ce fac, de ce întîrzie!?

Frămîntat de asemenea gânduri urite, el se plimba din ce în ce mai îndîrjit prin casă.

„Am să mă maschez — a zis ea — încît mira-m-aș, mult m-aș mira dacă m-ai cunoaște.“

40 „De ce așa, ca eu să n-o pot cunoaște? își zise el. E învederat că e la mijloc o mișelie. Cine s-o cunoască?

Fără doar și poate e cineva cu care vrea să-și petreacă timpul chiar și-n fața mea, fără ca eu s-o cunosc. La urma urmelor, rostul balurilor noastre nici nu poate să fie decât acesta! Se schimonosește fiecare așa, ca numai
5 unul singur, cel anumit, să știe cine se află-n dosul mășcii.“

Asta le-ntrecea toate.

Îi venea lui Raul să plece-n urma lor, și ar fi și făcut-o aceasta dac-ar fi știut încotro are să apuce și
10 unde trebuie să le caute pentru ca să le poată găsi.

„Te pomenești — își zise iar — că ele nici nu se mai întorc. Nu le-am înțeles bine. În adevăr vorba e că dacă înainte de zece nu se întorc, am să le caut la bal. Altfel nici n-ar mai avea înțeles spusa ei, că n-o s-o
15 cunosc sub masca ei. Cum să n-o cunosc dacă mergem împreună la bal!“

Așa se desfășură-n capul omului un gând dintr-altul și cel frământat de presupuneri se-ntetește el însuși prin sine.

Își perduse Raul într-atîta sărită, încît era în stare să spargă toate oglinzile și, trîntindu-se pe divanul din fundul odăii, închise ochii, ca să-și croiască planul, cum are să se ducă, știricind din om în om, și să nu se
20 oprească pînă ce n-o va fi găsit.

Ceea ce ar mai fi putut să-l ție în loc erau numai cele cîteva nopți în care abia pe la două-trei a ajuns să se culce.

Ațipit abia, el sări-n picioare și sună iar, ca să vie chelnerul.

30 — Nouă și jumătate, îi zise acesta, intrînd cu ceasornicul în mînă.

— Nu de aceasta e vorba, întîmpină Raul. Să-mi dai un costum și o mască: vreau să mă duc la balul mascat.

35 Chelnerul se uită cu ochi mari la el și dete din umeri.

— Costum? zise. De unde să-l iau? Ar fi, poate, să-ți dau unul din costumele mele, iară mască poți să găsești acolo și să ți-o alegi după plac.

40 — Bun, grăi Raul. Dă-mi costumul. Pe cel mai jerpelit, numai soios să nu fiel

Cît dai în palme, el fu apoi îmbrăcat ca orișicare
chelner adevărat și, luîndu-și o servietă pe umăr și cite
un pistol încărcat în fiecare dintre buzunările panta-
lonilor, o porni furtunatec pe urma celor două femei
5 necredincioase, și dus a fost, încît nici el însuși nu era-n
stare să-și dea seamă cum a ajuns, chelner cu mustața
rasă și cu favoritele de un cot, în mijlocul sălii în care
se-ndesuiau fel de fel de măști, tot slugi și numai slugi,
bucătărese, spălătorese, femei de casă, rîndășițe, bucă-
10 tări, rîndași, vizitii, feciori de casă, toți și toate fiecare
cu uneltele ce i se cuvineau, o-ntreagă lume de slugi,
încît te mirai de unde-au putut să se adune atîția.

Raul stetea năuc în mijlocul lor, ținîndu-și la spate
mîna stîngă cu servieta și netezîndu-și din cînd în cînd
15 favoritele lungi cu dreapta.

În sala cea mare, de tot mare, nu era numai înde-
suală, ci totodată și un zgomot de-ți venea să crezi
că te afli-n fundul iadului: unii chiuiiau, alții rîdeau cu
hohote, iar alții răcneau, și pe ici, pe colo, fie cite
20 unul, fie cite una plîngea, și mai multe orchestre cîntau
una peste alta. Unii urcau apoi scările din fund, alții
coborau scările spre subsol, și iar alții jucau răzbind
printre ceilalți.

Așa ceva Raul nu mai văzuse, ba n-ar mai fi văzut
nici alții. Era ceva ce numai în inchipuirea omenească
25 e cu putință. De unde ar fi putut el s-o găsească și s-o
cunoască aici pe Laura lui!?

Putea dînsa să-și petreacă-n draga ei voie cu oriși-
cine după placul ei, căci el, chiar și dacă s-ar fi împe-
30 decat de ea, n-ar fi fost în stare s-o cunoască.

Deodată, cineva care se afla-n dosul lui îl apucă de
mîna pe care și-o ținea la spate și-i scoase servieta.

„Asta e dînsa!“ își zise el și se-ntoarse.

Era în adevăr dînsa, dar altă dînsă.

35 În fața lui se afla o femeie subțirică și înaltă, îm-
brăcată-n Pierrot, nu tocmai tînără, nici afară din cale
frumoasă, dar o adevărată intrupare a ispitei, oacheșă
cu fața prelungă, cu obrajii supti și cu bărbia cam ascu-
tită, cu buzele roșii și parcă arse de văpaia firii, cu
40 dinții mărunți și cu niște ochi mari sub gene lungi și
dese, înfundați oarecum sub un cearcăn larg.

Raul, mai buimac de cum fusese, nu-și putea lua ochii de pe dînsa și stetea la îndoială dacă vede o mască croită cu multă măiestrie ori o față machiată. Uitîndu-se la mîna ei și la degetele ei subțiri și lungi, era
5 incredințat că dînsa nu e Laura.

Mai era apoi și că-n dosul ei stetea o matahală de om îmbrăcat ca arnăut, în fustanelă creață și la briu cu hanger și cu pistoale.

— Ești un caraghios! îi zise ea. Îmbraci hainele jerpelitate ale unui chelner și-ți uiți în degete inelele cu diamante, care prețuiesc o avere întreagă. Nici această mină mică, albă și moale nu se potrivește apoi cu favoriții cilțoși pe care-i mîngii cu ea. Ce cauți aici, omule?
10

Raul stete cîțva timp zăpăcit: nu se putea dumiri ce are să-i răspundă.
15

— Dar tu ce cauți? întrebă-n cele din urmă. Și de ce n-ai pus mască viind la bal mascat?

— Eu ce caut? îi răspunse ea. Am un soț care nu se mulțumește cu o singură femeie și am venit să-mi caut și eu, drept răzbunare, încă un bărbat, iar de mască n-am nevoie, căci unde nimeni nu mă cunoaște, pot să-mi vadă toți fața, cum în adevăr o am, mască e și asta.
20

Raul se-nvioră.
25

— Am, zise, și eu soție care aleargă pe la baluri mascate fiindcă nu se mulțumește cu un singur bărbat.

— Și-ai venit — adăugă dînsa — ca să te răzbuni căutîndu-ți și tu încă una.

— Nu! răspunse el. Vreau s-o fac de rușine: s-o prind și s-o duc acasă. Vreau, la nevoie, chiar mai mult: am în fiecare buzunar cîte un pistol.
30

Femeia cea ispititoare rîse cu hohote.

— Ești un nebun! strigă dînsa. În vreme ce tu o cauți, cuprins de minie, ea stă ascunsă în dosul mășcii și-ți ride-n dos dimpreună cu celălalt, cine-o fi. Scoate, omule, masca, pentru ca să te cunoască, și ia-mă de braț, pentru ca, văzîndu-te cu mine, ea să crape de necaz.
35

„Așa el își zise el. Zis-a și dînsa că n-am s-o cunosc după ce-și va fi pus masca.“
40

— Dal da! — adăugă apoi luînd-o de braț și scoțîndu-și masca. Să zicem că tu ești cealaltă.

5 — Să zicem și să facem, adăugă și dînsa, apoi o porniră razna printre cei indesuiți, urcară scările, cutreierară cele de sus, coborîră, ca să cutreiere cele de jos, încît era peste puțină ca ea să nu-i fi văzut dacă era de față.

10 Uitîndu-se mereu cu încordată luare-aminte și la dreapta și la stînga, ca doară s-o scoată pe Laura din dosul vreunuia dintre măscile pocite, Raul a amețit în cele din urmă, încît nu mai era-n stare să-și dea seamă cînd e dus la dreapta și cînd la stînga.

15 — Am s-o fac eu să-și peardă sârta și să-și scoată și ea masca, grăi cealaltă și-i făcu un semn arnăutului, care se ținea pas cu pas de dînșii.

În vreme ce arnăutul se depărtă, ea îl luă pe Raul și-l duse la o masă, îl pofți să șadă și se așeză și ea pe genunchii lui.

20 „S-o văd acum dacă e în stare s-o inghită și aceasta“, își zise ea.

Raul se simțea în mare strîmtoare. Se aștepta-n fiecare clipă s-o vadă pe Laura izbucnind de sub masca ei. Cea de pe genunchii lui era însă atît de ușoară și se aliepa cu atîta mlădiere de el, încît era peste puțină să n-o pipăie, s-o cuprindă cu brațele și s-o stringă la piept, ca să se-ncredințeze că e trupul viu în aieva.

— N-o fi cumva prea mult? întrebă.

— Dă înainte! îl îmbărbătă dînsa. Mai e pînă la cele neiertate!

30 Drept dovadă nendoioasă, ea îi cuprinse gîtul cu brațele și-l sărută.

Măscile-și căutau însă fiecare de drumul ei, și de sub nici una din ele nu izbucnea minia la care se așteptau.

35 Erau lucruri pe care acolo, prin sâlile acelea, le mai făceau și alții.

— Să vii cu mine, grăi dînsa peste citva timp. Să vedem, ce va face cînd ne va vedea plecînd împreună.

40 La ieșire arnăutul cel cu fustanelă creață îi aștepta cu cai înșelați, și peste puțin ei goneau în treapăt întins de-a lungul unei alee de plopi înalți.

Era o noapte de steteai la indoială dacă te mai afli ori nu pe fața pământului.

După vîntul cel aspru urmasa o adiere lină și blîndă. Partea despre apus a cerului mai era încă acoperită de nori, și fulgi mari și de tot rari fluturau prin văzduh, dar despre răsărit luna plină se ridica pe un cer aproape negru de-nseninat ce era și-și revărsa lumina printre ramurile desfrunzite ale copacilor. Pe jos, pe sub copitele cailor, fișiau frunzele spulberate și bătaia copitelor răsuna departe în liniștea nopții de toamnă tîrzie.

Departa, spre fundul văii largi, la loc ceva mai ridicat, se vedea din cînd în cînd, după cum cotea drumul, un castel cu ferestre de tot mari, din ale căror geamuri se răsfrîngea ca un fel de văpaie lumina lunii.

Erau toate cum numai prin vis poate să le vadă omul pierdut în somn.

Sosiți la scara cea mare a castelului, ei au descălecat, și în vreme ce arnăutul a plecat cu caii, el și ea au urcat scările și-au intrat în sala cea mare.

Nu-i aștepta nimeni; nimeni nu le ieșea în cale să-i primească: era parcă într-o casă pustie.

Văzîndu-se în mijlocul sălii celei lungi, late și de tot înalte în tavan, pe care n-o lumina decît luna pătrunsă prin ferestrele cele de tot mari, Raul era cuprins de un fel de fiori reci.

„Ce cauți tu aici!? se-ntrebă dînsul. Cite și mai cite ți se pot întîmpla pe urma îndrăznelii tale!“

Ochii lui cu atît mai virtos erau îndreptați spre dînsa.

Ieșind din sala cea mare, ei intrară în o încăpere mai mică și bine luminată, în mijlocul căreia se afla o masă încărcată de toate bunătățile, atît mîncări cit și băuturi.

— Unde ne aflăm? o-ntreabă dînsul.

— Aici e acasă la mine, răspunse ea.

— De! întîmpină dînsul. Am trecut, așa mi se pare, peste cele iertate.

— Aș! grăi dînsa. Mai sunt multe pîn-acolo.

— Și dac-ar fi ca el să se-ntoarcă și să mă găsească aici?

— Cel pornit în calea păcatelor nu mai e în stare să se întoarcă. Apoi, la urma urmelor, ceea ce face el mi se iartă și mie.

Raul stete cîtva timp pe gînduri.

5 — Aceasta parcă nu, zise peste cîtva timp. Eu mă tem, și lucruri pe care te temi a le face nu pot să fie iertate. Tot atît de puțin pot să fie iertate lucrurile pe care ți-e rușine de a le fi făcut.

10 — Vorbă să fie! întîmpina dînsa. Se perde ușor atît rușinea, cît și temerea.

— Tot e mai bine ca ea să se teamă și să se rușineze! strigă dînsul.

15 Frumoasă vorbă, dar omul, pornit odată în căile păcătuirii, nu se oprește cînd vrea, ci cînd poate, și nu intră de bunăvoie, ci cade orbiș în păcat.

E greu să nu mînfinci cînd ți-e foame și ai în fața ta masa încărcată de fel de fel de bucate, greu e să nu bei cînd băuturi amețitoare și se toarnă în păhar, greu e să nu stringi în brațe femeia care-ți șade pe genunchi.

20 „Și dac-ar fi să nu fie adevărat ceea ce-mi închipuiesc eu despre dînsa? Cu cît dispreț s-ar uita ea la mine!”

Zicînd-o aceasta, el se zbătea ca să scape.

25 A și scăpat, căci în clipa aceea, scuturat de o mînă ușoară, el s-a deșteptat din somn și s-a pomenit în fața Laurei, care-i arăta ceasornicul.

Erau zece fără un sfert.

Scăpase Raul, dar tot îi era rușine de cele ce visase.

DĂSCĂLAȘUL

Nuvelă

I

5 „Grea viață, și nu se mai sfișește“, suspină Zamfir, moșneagul scurt și costeliv pe care de la Domnești pînă la Jilava și pînă la Argeș toată lumea-l știa cîntînd cu glas subțire în strana bisericii de la Vîrtej, pe la-nmormîntări, pe la nunți și pe la cumetrii.

10 Cîntase în timpul tinerețelor sale în Dealul Filaretului, la biserica Cuțitul-de-Argint, unde sunt icoane făcătoare de minuni. Le mergea bine popilor, dar rău nu-i mergea nici lui. După ce i-a murit baba, s-a mutat cu toate acestea la Vîrtej, în casa părintească, și a lăsat să-i crească părul lung și barbă ca la popi.

15 Îi ziceau Dăscălașul nu numai pentru că-i mersese vestea ca psalt și tipicar iscusit, ci și pentru că era sfântos și de multe știutor, un adevărat zodiaș, care pătrunde tainele firii, ba chiar și vrac, care pe mulți vindeca de boale grele.

20 Acum el ședea în pridvorul casei așezate pe coastă și se uita îngindurat peste lunca cea largă a Sabarului.

Era-n ajunul zilei de Sf. Dumitru.

25 Pe cer se-ngrămădiseră mai multe straturi unul peste altul norii cenușii, pe care vînturile de toamnă îi goneau pe unii-ncoa, pe alții-ncolo, încît lumina zilei se perdea într-un fel de amurg posomorît. De mai multe zile acum ploua rar și mărunț, dar fără-ncetare, din cînd în cînd printre picăturile oarecum cernute prin

sită deasă flutura și cite un fulgușor de zăpadă și-n
răceala umedă se vărsau la vale undele galbene ale
Sabarului unit cu Ciorogîrla, ducînd cu ele frunzele
scuturate din copacii de pe țărături, ici plopi, colo
5 sălcii ori arini, mai rar salcîmi.

În amurg, vite plouate, minate de copii plouați,
se întorceau de la pășunea udă, și mari stoluri de
ciori și de stîncuțe zburau cîrîind peste luncă spre
10 zăvoaiele de pe Argeș. În burnița revărsată peste
toate se perdea tot ceea ce ar fi putut să înveselească
inima omului și-nzecite se înfățișau și cele mai neîn-
semnate dintre multele griji ale vieții.

„Urită lumel!“ suspină iar Dăscălașul.

Două zile mai avea, numai două, și legea-l silea
15 să deșerteze casa, care încă-n timpul verii fusese vin-
dută. Era casa în care s-a născut și-n care a petrecut
partea cea mai mare a vieții sale.

I-o dăduse, dimpreună cu pogoanele, de zestre
Sandei, singurul său copil, care mai era-n viață,
20 iar aceasta, rămasă văduvă, a vindut-o.

O știa aceasta de mult și a avut destul timp pen-
tru ca să-și facă rost de alt adăpost pentru zilele de bă-
trînețe. Nu putea însă să se-mpace cu gîndul că fata
lui îl scoate din casa pe care el i-o dăruise, și aștepta și
25 azi, și miine să se-ntîmple ceva, un fel de minune,
în urma căreia dînsul să și moară în casa în care s-a
născut. Știa că nu-i rămîne decît să plece, dar nu
era-n stare să se-nchipuiască pe sine trăind în altă
casă, nici adunîndu-și puținele rămășițe ale avutului
30 său, ca să le ducă nu știa unde.

Ar mai fi trecut și aceasta: un moșneag ca dînsul
o duce cum o duce, și cînd nu mai poate s-o ducă, nu
se sperie de moarte. El nu era însă singur și mai avea
și altele pe sufletul lui.

Măritată după un orzar din gura Oborului, Sanda
35 s-a incurcat cu altul și a fugit de la bărbat, părăsin-
du-și singurul copil, Leanca, o fată de vreo cinci ani,
care, după moartea tatălui, a rămas la bunicul său.

„Ce faci cu fata!“ se-ntreba acum moș Zamfir.
40 Citind prin tot felul de cărți bisericești, stînd de
vorbă fie cu sine însuși, fie mai cu unul, mai cu altul

dintre cei de seama lui, tălmăcind visuri, vedenii și
inchipuiuri, el se-ndrumase spre știința tănuită, care
numai la-ntunerec și pe șoptite e trecută de la om
vrednic la alt om vrednic, și nu se înspăimînta, ci
5 se înduioșă, se-nveselea, se însenina cînd se gindea
la moartea care de toate-l scapă pe om.

Chiar și dacă și-ar fi dorit-o însă, chiar nici acum
cînd lumea i se părea atît de urîță, nu-l ierta firea să
și-o voiască.

10 Cum rămînea cu Leanca? Unde o ducea? Sub ocro-
tirea cui o lăsa?

Stînd așa singur cu gîndurile lui și uitîndu-se la
cele ce se petreceau împrejurul lui, el a fost covrșit
încetul cu încetul de amărăciune, încît vedea negru
15 și numai negru în fața ochilor săi.

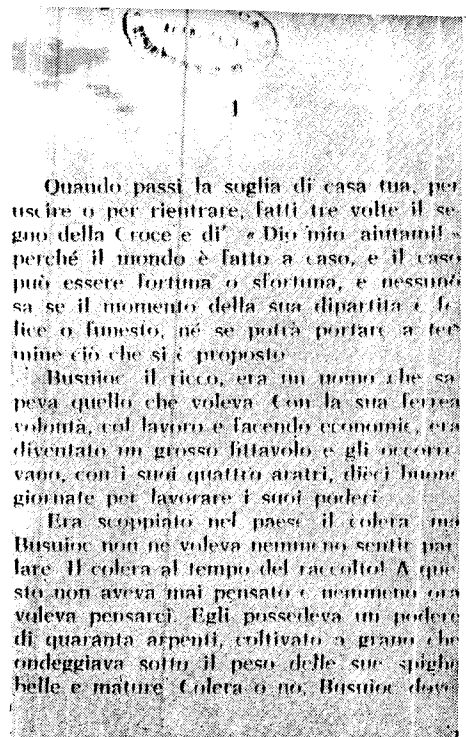
Își făcea, înainte de toate, cele mai aspre mus-
trări nu numai pentru starea în care se afla, ci și
pentru felul său de a fi.

Om era el!? Ce fel de ființă trebuia să fie pentru
20 ca la vîrsta în care se afla să n-aibă căpătii și să nu
știe cu ce-și va potoli mîine foamea?

„O viață ai avut și ai petrecut-o și pe aceasta-n
flecării!“ își zicea, scrîbit de sine însuși.

Era-n timpul tineretelor sale om cu dare de mină,
25 care-și ara ogoarele cu patru boi înjugați și avea o
pereche de cai frumoși, slăbiciunea lui. În loc de a
se pune cu hărnicie pe treabă, el și-a părăsit gospo-
dăria, dîndu-și-o în arendă, și a plecat la București,
ademenit de gîndul că-n oraș viața e mai plăcută.

30 A și avut adeseori zile în care nu picura, ci curgea.
În loc însă de a se pune pe treabă, ca să-și agonisească,
precum se zice, bani albi pentru zile negre, el își
ținea cai la grajd, căruța-n șopron și pușcă-n cui,
pentru ca, întovărășit azi cu unul, mîine cu altul,
35 să iasă la vînătoare — un alt păcat al lui. Rar era
omul care știa tot atît de bine ca dînsul unde și cînd
are să caute vînatul; pentru ca să-l și găsească, era-n
stare să piardă zile întregi bătînd cîmpii și călcînd
prin smîrcuri, și se socotea cel mai vrednic om cînd
40 se-ntorcea cu un vătui, cu o rață-sălbatică ori cu o
pătorniche, cu un sitar ori cu cîteva prepelețe.

Coperta volumului 'La ragazza della foresta' (Pădureanca), apărut la Francavilla (1965), și începutul
nuvelei în traducere italiană.

ALMANACHUL

ZIARELOR

Adevărul

SI

Dimineata

DE

1923

BABA DANA

de IOAN SLAVICI

Oricât s-ar putea să vădăți că nu aveți nevoie de ea, vă rugăm să nu vă lăsați să vă duceți în altă parte, ci să vă gândiți la faptul că ea este cea care vă va ajuta să vă recuperați sănătatea și să vă puneți în viață. Ea vă va ajuta să vă recuperați sănătatea și să vă puneți în viață. Ea vă va ajuta să vă recuperați sănătatea și să vă puneți în viață.

IOAN SLAVICI

cu o mare încredere și în Baba Dana. Într-o zi, în ziua de 15 octombrie, dintr-o dată, după ce am fost în vizită la un prieten, am simțit o durere în partea din spate a capului și am rămas în pat pentru câteva zile.

Baba Dana, pe lângă faptul că este un mijloc de tratament foarte eficient, este și un mijloc de prevenire și de curaj. Ea vă va ajuta să vă recuperați sănătatea și să vă puneți în viață. Ea vă va ajuta să vă recuperați sănătatea și să vă puneți în viață.

Șosoni și Gatoși

„TRAPEZ” sunt de calitate garantată

UMANITATEA

REVISTĂ LITERARĂ, SOCIALĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

Redactor, EUGEN RELGIS

ANUL I—No. 3-4.

IASI.—AUGUST-SEPTEMBRIE 1920.

PASCAL, SĂRACUL

„Mulțumirile ori-și-cui sunt și ale mele, și eu arăt mai
vărtos sunt și ale mele durerile ori-și-cui”.

Încă din timpul tinerzeilor sale învățase Pascal de la cine-
va aceste vorbe frumoase, și de aceea el era cu de-a-adevăra-
pătruns de gândul, că durerile lui sunt ale tuturor și că ori-
și-care e dator să-și dea silința de a le atina.

El și era însă în adevăr vreme de compatințirea ori-și-cui.
Nu'implinise bine vârsta de cinci-sore-zece anișori când
nașul său, pe atunci vestitul conșir Pascal Riga, îl luase cu-
pist în cancelaria sa, și pe când află buni de seana lui aler-
gau după fel de fel de strănzări, el stăea-țel cascând, și
aș plind în dosul mesei stromit de cerșetori, mai tunc de mult,
mai împins de altul, mângâier azi cu câte un băgăț și
gându-se mâne cu vre-o slăcuțică mai mult ori mai puțin
bună.

Ar fi dus-o, săracul de el, numai pe gâla e, câte odă deoar
pe gemute, dacă n'ar mai fi fost în loc de această și țărățică,
peinașul, fleică și vrăbiera ori mînșchul la frăiere, care
mai ușurează omului sarcina vieții.

Era om trecut de trei-zece de ani, când a ajuns, în sărbăl,
să între și el în rândul celor părăosiți.

Murind adică nașul, l-a lăsat fiului aștept moștenire. Era
de sarcini căcișoara sa din Delta Vechi, dintr-o cură cu țară
ei, peste opt-zece metri'n față și vre-o patru-zece și cinci de metri
adâncime, mare frumusețe de pomal, și prun și meri și perș,
și vișini, și cireși, și caiși, de toate bimatățile.

Tot atunci Pascal s'a făcut om așezat luând în căștărie
pe cocoana Profira, o bună prietenă a răposatului, țara mare
în cea mai frumoasă vârstă, fecută abia de patru-zece de ani.

Nu se poate spune, dacă era ori nu vre-o legătură între
moștenire și căsătorie. Un lucru stăea însă mai presus de
toată'ndoială: că Pascal o nimerise de astă dată bine, căci co-
coana Profira pe lângă vârsta ei frumoasă mai avea și tot
cecece se cere pentru gospodărie, mobilă, albțuri, vase de bu-
tărie și de masă... și, mai presus de toate o purtare de grijă,
în care Pascal nici din partea celei mai adevărate nume n'ar fi
putut să se aștepte.

Începutul nuvelei *Pascal, săracul*, la prima apariție în *Umani-
tatea* (1920, nr. 3-4, august-septembrie).

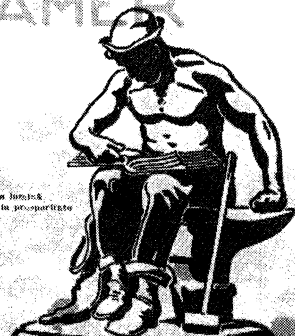
CALENDARUL NAȚIŢI

1924

1924

AMER

Pînă curte la jumătăt
Pînă înscă în prosperitate

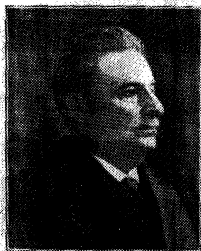
1924

© SPANGLER & COMPANY, 1924

DIN ALTA LUME

de: ION SLAVICI.

A PATA vrea să-și ia o casă
era mai mult legă de
când.

Nu ninge, ești drept, nici nu
plouă, iar bătaie vânt aspru,
cari din când în când vin prin
horțari a pustia și norii sunt
mult decaț amuși, dăsi în gura
mare depe Hâșorii spre Agus
peste vârtul posomorii, se țigra
mădian să în totuși iernu.

Rau, posomorii și el, și a
stăpa pe soția sa, Laura, care
plecase cu verișoara ei Evelina
și și îngheleze gâtuala pețru
talul năsen.

Era de mult acum de când
a tepla și aștepta, și timpul îi trecea care-cum-tare, de ce nu se
mai amărește?

Te amărește o viață purtând a căsătoria ei... Ce viață făcând pe
acolo?... Cu cine și va te petrecând timpul?

Așteptarea a lucra într-o totdeauna, printr-oțindem și în toate în
prezintă. Te săvârșe încurajă de ce până chiar și neșca la face în
seul tău ori brășul, unde te potrece, mă și în, ar și săi hite
căsătorii, toate, așchiera toate casele din che până și cele mai mite
amant, și ca toți oamenii adăpostii în ole. Înțelegi oțel și în ce
de rândul tău toate ca, însoțea înău poți să l'urnărești, printr-o
dăsi pe cel și și pui.

Te oțel par să și în lumea bătărie, când te așchiera și
a che, însoțea într-o hotel dintr-un uras străin din țara străină și
așchiera pe cineva, care a plecat și în se mai în țara. De ce să și
și să și înțelegi oțel. E înțelegi în toate părțile și la tot pasul în
așchiera și pe însoțea și înțelegi oțel.

Minunat era și acum timpul pentru vinătoare de sitari, și ochii se umplură de mînie.

5 Il vedea parcă jos în vale pe Wili franzelarul, cel mai stăruitor dintre tovarășii lui de vinătoare, care în clipa aceasta i se părea un fel de satană ispititor. E-n firea omului să caute a se dezvinovăți, și moș Zamfir era incredințat că de multe ori și-ar fi căutat de treabă dacă n-ar fi fost la mijloc Wili, care nu-l lăsa-n pace, ci-l zgîndărea mereu și-l fura cu vorba.

10 Wili ar fi putut, ce-i drept, să se plîngă și el cam în același fel.

„Da! își zise moș Zamfir. Îi este ușor lui!“ Pe cînd eu am ajuns ca vai de mine, el s-a îmbogățit, căci munceau alții-n locul lui în vreme ce noi cutreieram căutînd vinatul“.

15 Dar lucrurile tot n-ar fi ajuns unde se aflau dacă acum răposatul său ginere n-ar fi fost un om bleg, care nu știe să-și chivernisească avutul și să-și păzească cîntea casei. Prăbușirea a urmat abia după ce Sanda a căzut în păcat.

20 Iară Sanda!? O nenorocită de femeie care merge cum e pornită și se duce încotro îi dai brînci! Mișel e celălalt, care a scos-o din minți și a ademenit-o să se lepede nu numai de soțul și de părintele, ci pînă chiar de copilul ei.

25 Orișicît de stăruitor și-ar fi zis-o însă aceasta, el tot nu scăpa de gîndul că și el, ba chiar și mai mult decît toți este el însuși vinovat, și amărăciunea încă mai virtos îl împingea spre gîndul că la mijloc e un mare păcat, care numai prin moarte poate să fie ispășit.

30 „Cu bine nu poate să se sfirșească acestea!“ își zise ridicîndu-se ca să treacă în casă.

II

35 Deșteptîndu-se dimineața zilei următoare din somn, moș Zamfir s-a uitat împrejurul său buimac și mai amărît de cum fusese seara.

5 Era deprins să tălmăcească visuri, fie pe ale sale, fie pe ale altora, și de obicei era voios ori posac după cum îi erau visurile și după cum și le tălmăcea. Acum era necăjit, căci știa c-a visat multe, c-a văzut în vis pe Wili, pe răposatul său ginere, pe Leanca, dimpreună cu alți copii, dar nu era-n stare să-și dea seamă ce anume a visat. Mai era și foarte supărat pe Sanda, fără ca să știe de ce.

10 Pe deasupra burnița era mai deasă și ploaia se mai întetise, iară el era hotărît să plece la București, ca să-i spună Sandei că n-o mai ține pe Leanca, să și-o ia, să facă ce-o ști cu ea.

Trebuia să se sfirșească odată, cit mai curînd, chiar azi, nu mai departe.

15 „Unii o să ridă, iar altora o să le fie milă de minel!“ Așa mi se și cuvine! Seceră fiecare ce-a semănat!“ își zise îmbrăcîndu-și cojocul îmbrăcat pe dos, apoi își încarcă pușca, fără de care om ca dînsul nu pleacă în drum ce trece peste cîmpul pustiu, unde mulți și multe i se pot ivi în cale.

20 Umblat de cotigi de ale laptagiilor și de care încărcate cu zarzavat, drumul ce duce de la Vîrtej la București trece pe ici, pe colo prin băltoace și e plin de noroi. Moș Zamfir a luat-o deci pe la Nefliu și pe la fort, drum mai puțin umblat, dar și mai pustiu. Era pe aici mai puțin noroi, dar plăcere nu-i să umbli prin burniță ceasuri întregi fără ca să vezi ființă viețuitoare, și bătrînul era din ce în ce mai răzvrătit împotriva a toate.

30 Se zăreau prin ceața deasă cele dintii case de la marginea Bucureștilor cînd el se apropia de o vîrzarie și o pușcă se descarcă, apoi un iepure gonit de un copoi trecu în depărtare peste drum, ceea ce e de pează-rea.

35 „Să fie al dracului cel ce-a ochit și nu te-a nemerit!“ zise moș Zamfir, și în același timp se ridică din șanț vînaătorul, un om mai mult bătrîn decît tînăr, nu tocmai înalt, cu deosebire bine hrănit și cu obraji rotunzi, plini, rumeni și rizători.

40 „E Wili, franzelarul, chiar el!“ zise moș Zamfir, gata s-apuce fie la dreapta, fie la stînga, ba chiar

să se-ntoarcă înapoi. Era însă peste putință, căci Wili, în clipa în care l-a văzut, l-a și recunoscut și a pornit spre el, strigând în gura mare: „Uite, bravo! minunat!”

5 Minunate erau pentru el toate cele neașteptate. Dacă ar fi căzut în vreo groapă, el ar fi ris din toată inima, ar fi ris dacă s-ar fi răsturnat căruța în care ședea, ar fi ris chiar dacă i-ar fi căzut casa-n cap.

10 Ajuns el și moș Zamfir față-n față, unul rizind și altul cu sprincenele încrețite, era parcă ziua și noaptea când dau pept.

— Minunat! În adevăr minunat! strigă Wili când află că moș Zamfir are să-și deșerteze mâine casa și nu știe unde are să se mute. Să știi că norocul nu e
15 numai orb, ci totodată și vagabond, care poate orișunde să-ți iasă-n cale. Uite, eu caut de atîta timp un portar, om vrednic de toată încrederea, care stă la poartă și trece în condică pînea care iese fie în căruță, fie cu coșul. Mult l-am căutat și nu l-am găsit,
20 și iată că l-am găsit acum unde nici prin gînd nu mi-a trecut.

Moș Zamfir se uită încruntat la el și-l măsură din creștet pînă în călcîie. El slugă în viața lui numai
25 lui Dumnezeu i-a fost, numai la ușa bisericii a stat de pază, era o nerușinare ceea ce-i spunea franzelarul, și-i venea să întoarcă pușca pentru ca să-l lovească cu patul ei în cap.

N-a făcut-o aceasta, ci s-a mărginit să i se strimbe în nas și să-și caute de drum.

30 Umilit era, dar cu mult mai umilit se simțea și orbit de mînie a sosit la Sanda.

Iar mînia, făcîndu-l pe om nemilos, îl dezbracă de firea omenească și îl coboară în rînd cu fiarele codrului.

35 — De! a zis Sanda. Dacă zici că nu mai poți să o ții, nu-mi rămîne decît s-o iau. De soarta ei nu poate să scape. Îi plîng de milă, dar e trecută de anii copilăriei și o să răzbească cum i-o fi dat prin viață. Sunt o nemernică, o simt aceasta, și moartea
40 ar fi pentru mine scăpare, dar omul nu moare cînd e sătul de viață, ci cînd îi vine rîndul, și de aceea are

să se ferească de tot ceea ce-i face nesuferită viața. Mă trec fiorii când mă gîndesc ce are să sufere fiind trasă și împinsă ca copil oropsit în casa aceasta și mă cutremur gîndindu-mă ce am să sufăr eu de pe
5 urma suferințelor ei. Dacă zici însă că nu mai poți s-o ții, nu-mi rămîne decît să o iau. Toate cele suferite sunt răsplata păcatului în care am căzut. Mai am, precum știi, și băiatul, care s-a născut cîteva luni după ce am venit la casa aceasta. El nu-l poate suferi.
10 „De unde pot eu să știu dacă e ori nu e al meu? zice. Cum ți-ai înșelat bărbatul cu mine, puteai să mă înșeli și pe mine, fie cu el, fie cu altul.“ O să sufere amîndoi, fata și băiatul, ca să mi se împlinească canonul.

15 — Nu cumva ai vrea să te scap și de băiat pentru ca viața ta să fie mai ușoară și omul care te-a împins la păcat, să fie mai ferit de griji? întîmpină bătrînul.

— N-o vreau aceasta, răspunse Sanda. Vorbesc numai, îți spun cum stau lucrurile, îți mărturisesc
20 că nu sunt vrednică de milă și nu mă plîng, ci îmi plîng copiii.

— Nici n-am milă nici de tine, nici de dinșii, ci mă căiesc de a fi ajuns om fără căpătii, grați bătrînul. O vorbă tot am să schimb cu omul care mi-a surpat casa și mi-a întunecat zilele bătrînețelor, urmă
25 el cu îndîrjire.

— Asta te rog să n-o faci, stăruie dînsa. De ce să înăsprești lucrurile? Cui ar putea să-i fie așa ceva de vreun folos? Sunt doi ani acum de cînd trăiesc cu
30 el. Deoarece el zice că nu-i trebuie niçi pogoane, nici casă la țară, mi-am vîndut zestrea, pogoanele și casa, ca să-i aduc zestre banii luați pe aceste, căci are și el doi copii și nu poate nimeni să-l socotească vinovat dacă nu bucuros trage pentru alții de la gura copiilor
35 săi.

Ochii bătrînului iar se umplură de minie.

— Iară eu, strigă dînsul, să-mi trag de la gură pentru ca să se îndulcească alții.

Sanda clătină cu toată hotărîrea din cap.

40 — Aceasta n-o cere nimeni, zise ea. Dacă nu mai poți sau nu mai vrei să ții fata, am să mă duc s-o iau

și el n-are să mă oprească. Trebuia însă să-ți mărturisesc că viața celor doi copii ai mei are să fie amară și încă mai amară au să mi-o facă pe a mea. Te-am rugat dar să nu mai faci și altele pentru sporirea suferințelor noastre, care sunt, așa cred, și ale tale.

5 — Nu! nu! întîmpină el îndrjtit. Destul. S-a sfîrșit! dacă nu ți-a fost ție milă de mine, nu îmi este nici mie milă de tine, nici de copiii tăi. Puțin îmi pasă ce are să se aleagă de voi. Destul am trăit pentru alții; 10 puținele zile ce-mi mai rămîn am să le trăiesc pentru mine și numai pentru mine! Am ajuns să nu știu unde am să-mi pun căpățiul: ia-ți fata și lăsați-mă în pace. Treaba voastră e cum vă descurcați!

15 Vedeă parcă în depărtare iepurele trecîndu-i peste drum și, temîndu-se ca nu cumva să i se întîmple ceva, a ieșit oarecum cu ochii închiși și s-a întors vijelios acasă.

III

20 Pentru ca să nu mai treacă pe unde i-a trecut iepurele peste drum și unde l-a întîlnit pe Wili, Dăscălașul a ieșit din oraș pe Calea Craiovei spre Bragadir.

Ploaia încetase și aerul era limpede. Lumina soarelui răzbea pe ici, pe colo, printre norii mai răsfiirați. Prin grădinile de la dreapta și prin cele de la stînga 25 stoluri de vrăbii ciripeau a timp frumos, iar ciorile nu mai zburau, ci își căutau hrană prin gunoaiele risipite în toate părțile din belșug.

Bălăcind prin noroi și prin băltoace, bătrînul a ajuns încetul cu încetul să nu-și mai poată da seama 30 de ce s-a turburat, cum și-a pierdut așa deodată sărta, care e păcatul ca numai prin moarte poate să fie ispășit. Un singur lucru îl mai supăra: că mîine are să deșerteze casa și nu știa încă unde are să se mute.

35 Și supărarea aceasta era însă mică acum după ce a scăpat de fată. Așa, numai el singur, își găsea ușor un colț în vreuna din casele de la Virtej.

„La urma urmelor, își zise, așa e viața cea adevărată, așa e lumea în aievea trăită; e fiecare cum s-a

nimerit să fie, cu păcatele și cu nevoile sale adevărate; scapă fiecare cum îl taie capul și îl iartă puterile. Mai cuminte decât mine nu sînt nici alții și mai cumsecade decât Sanda nu sunt nici altele.“

5 Abia după ce a sosit acasă l-a răzbit iar gînduri ca cele ce-l făcuseră să plece prin ploaie la București.

I-a spus adecă fetei, nepoatei sale, că are să vie mama ei ca s-o ieie și s-o ducă la București, unde va și rămînea.

10 Leanca începu să salte de bucurie.

Nu doară că-și iubea mama afară din cale, dar era o schimbare, și orașul are în gîndul orișicui farmecele lui.

Bătrînul se înduioșă.

15 „Sărmana de ea! își zise. Nu știe unde se duce și ce-o așteaptă. Umblu să scap de dînsa eu, care îi sunt bunici, chiar mai mult decât părinte; dar cellalt, care nu îi este nimic și mai are pe capul lui încă trei?“

20 Îi era învederat că mai mult va avea să sufere și cellalt copil dacă va avea și pe sora sa lîngă dînsul, și Sanda de asemeni va suferi cu doi copii mai mult decât cu unul singur. Horopsiți au să fie amîndoi nu numai de tatăl lor cel mașter, ci și de mama lor.

„Da, urite belele sunt copiii“, grăi dînsul.

25 Era peste putință să nu-și aducă aminte povestea copiilor pe care părinții i-au horopsit și i-au dus în pădure ca să-i mănînce lupii.

„Lupii n-o să-i mănînce, zise el iar; ce o să iasă însă niște copii care în fiecare clipă sunt ghionțiți?“

30 Îi era și milă și rușine de ceea ce făcea și-i venea să-și facă muștrări pentru reaua-credință cu care căuta să scape de sarcina purtării de grijă pentru nepoata sa.

Nu degeaba îi trecuse iepurele peste drum.

35 Din clipa în care Wili îl poftise să-i fie portar, nu mai era adevărat că nu are unde s-o ducă pe Leanca. Lucru greu nu era să numere jimblele, franzelele și cornurile pe care le scot din curte unii în căruțe, alții în coșuri.

40 Putea apoi să-și ieie la casă o babă. Era la mijloc numai încăpățînarea lui de om, care nici de dragul nepoților săi nu vrea să intre slugă la casa altuia.

Deși obosit de drum, el se plimba neastîmpărat prin casă, și numai seara tîrziu a ajuns să se culce.

Nu era numai Leanca ea singură care nu-l lăsa să doarmă.

5 „Ia-mă și pe mine! Scapă-mă! — striga parcă băiatul — că o să te căiești toată viața ta de a mă fi lăsat la casa omului căruia îi sunt nesuferit.“

Adormit în cele din urmă, el se zbătea în culcușul lui, încît fruntea îi era plină de sudori reci.

10 Tîrziu după miezul nopții, spre revărsatul zorilor de zi, el a tresărit speriat din somn și s-a uitat împrejurul său, mulțumindu-i lui Dumnezeu c-a visat numai.

15 Îl văzuse adecă pe băiatul acela zdrențăros, murdar, plin de bube și cu părul vilvoi, lihnit de foame și îmbrîncit de unii la dreapta, iar de alții la stînga, luat în ghionturi pină chiar și de sora lui mai mare.

20 „Da! — grăi bătrînul — zice că nu știe dacă e ori nu al său copilul, eu nu mă îndoiesc că mi-e nepot, fiul fiicei mele, și nu știu dacă, lepădîndu-mă de el, nu m-aș zbate tot ca acum și în visul ce urmează după moarte. Nenorocitul de mine! Te pomenești că în vreme ce eu stau pe gînduri, Wili și-a găsit portar!“ urmă el sărînd din pat, ca să se îmbrace și să plece fără de întîrziere la București.

25 Îi era parcă, deșteptat din somn, s-a născut din nou și își dorea ca viața cea nouă să-i fie destul de lungă pentru ca să poată scoate la capăt ceea ce avea de gînd.

ÎMPĂCARE

Nuvelă

5 — Ce mai faci, maică? Cum o duci cu bătrînețele? întrebă părintele Hariton arhimandritul, care de vreo douăzeci de ani stăruia în obiceiul de a trece de sfintele sărbători pe la schit.

— Mulțumesc, preacuvioase părinte, de întrebare, îi răspunse maica Teofana. Iată, mă zbat și eu cu viața, așteptînd și azi, și mîine să-mi vie rîndul.

10 — Dacă te-am înțeles bine, așteptarea ți se pare prea lungă, întîmpină călugărul. Eu te văd însă tot în putere și dau cu socoteala că mult mai ai încă de așteptat.

15 — Ești și preacuvioșia-ta om bătrîn acum, grăi călugărița, iară eu eram tot babă și cînd ai venit — diacon tinerel și sprinten — cu preasfinția-sa înțlia oară pe la noi. Abia pe ici, pe colo, cite una dintre maicile de atunci mai e în viață, deși multe erau mai tinere decît mine, ba am dus la groapă și cîteva dintre
20 cele venite mai în urmă. Prea sunt ani mulți trecuți peste mine.

Arhimandritul îi tăie vorba:

25 — Și-ți sunt, zise zîbind, cei trecuți în altă lume parcă mai mult decît cei rămași aici. Pe cînd unii te mîngîie și te cheamă, ceilalți te mîhnesc și te alungă.

— Cam așa, părinte, stăruie dînsa. Mă iartă! Am scăpat vorba și n-am grăit-o dinadins, ca să mă plîng. După ce mi-ai dat însă răspunsul, se cuvine să-ți mărturisesc că așa e cum ai zis. Trăiesc aici în această
5 lume strîmță; mă supără, în adevăr mă mîhnesc cei în viață. Prea se ceartă maicile între ele — urmă rostind vorbele mai pe șoptite — și se ceartă și cu mine cînd fac, din păcate, încercarea de a le împăca.

Călugărul rise cu hohote înăbușite.

10 — Sunt, maică, certărețe, grăi dînsul, dar tot așa erau și mai-nainte, și nu numai ele sunt certărețe. Totdeauna și pretutindeni sunt porniți oamenii spre încăierare și se gilcevesc mereu, precum în bătaia vin-
15 tului fișie frunzele și freamătă codrul. Ceea ce ne face nesuferită sarcina vieții nu e însă nici mulțimea anilor trăiți, nici supărările ce [ne] fac alții, urmă el potolit. Îndeosebi, nouă bătrînilor ni se desfășură viața sufletească mai ales aducîndu-ne aminte cele de mult tre-
20 cute. Dacă fericită ni-a fost copilăria și de bucurii curate am avut partea în timpul tinerețelor, inima mereu ni se înveselește și viața ni-e dar din mila Domnului, iar dacă lipsită de soare ne-a fost copilăria și în zbuциumări ne-am trăit tinerețele, viața ni-e
25 Domnului, iar canonul avem să-l împlinim cu îndelungă răbdare. Ai avut, se vede, în trecutul mai mult sau mai puțin depărtat o mare mîhnire, care mereu ți se reivește în suflet și-ți face prea de tot sarcina vieții. Dacă n-ar fi aceasta, ai trece nepăsătoare și pe lîngă
30 cei ce se ceartă, și peste orișice neajuns al firii omenești.

Maica Teofana, femeie înaltă și sfrijită, numai carne uscată pe oase, dar cu ochii tot plini de văpaie, rămase o clipă cu privirea țintă la pămînt, apoi își ridică încet
capul.

35 — Da, grăi, o fi, părinte, și aceasta, ba e mai ales aceasta, dacă nu chiar și numai aceasta. O, Doamne, unde e omul care nu are în viața lui mîhniri, mai mici, mai mari, după cum le simte el însuși în sufletul său! Da! — urmă înviorată — copilărie fericită și tinerețe
40 plină de bucurii am avut și eu, și nici mîhnirile nu mi-au lipsit. Una însă, îndeosebi, una le covîrșește pe

toate, și ai, părinte, dreptate când îmi spui că aceasta le întunecă pe toate și-mi face pline de adîncă mîhnire zilele bătrînețelor.

5 — Ai pornit, maică, pe calea cea bună, stăruie călugărul. Dă înainte! Spune ceea ce ai pe suflet! Adu-ți acuma și în toate zilele aminte de adevărul că bucuriile împărtășite cresc, dar durerile împărtășite scad. Ușurează-ți sufletul.

10 — Împlinisem, preacuvioșia-ta, vîrsta de treizeci și opt de ani cînd am rămas văduvă cu un băiat de vreo patru ani, Ion al meu, începu ea. Au trecut peste cincizeci de ani de atunci, și resimt și acum durerea de care eram cuprinsă atunci, căci răposatul fusese om de o rară bunătate. Orișicît de adîncă mi-ar fi fost durerea,

15 ea se perdea în fața mîngîierii ce mi se revărsa în suflet cînd mă uitam la copilul meu, care era frumusețea, plin de viață și mi se părea deștept — mare minune.

— Așa este! — grăi călugărul — copiii sunt sarcină, și pentru ca părinții să se simtă îndemnați a purta sarcina aceasta, bunul Dumnezeu a orînduit ca orișicare părinte să se încînte de copilul său.

20

— Nu, părinte, nu! stăruie dînsa. El era în adevăr așa cum îl vedeam eu. Mai avusesem patru copii, și nici unul nu se putea semui cu el, era în adevăr frumos,

25 plin de viață, cuminte și foarte deștept. Aceasta o spuneau toți, și erau mulți cei ce-l știau și prinseră slăbiciune de el, căci avea obrații rotunji și rumeni, dinți albi, părul neted peptănat, mîinile curate, îmbrăcămîntea bine îngrijită și mai ales ochii vioi și fața luminată. Răposatul fusese zidar. Ca să mai agonisească ceva și-n timpul iernei, cînd n-avea de lucru, el cutreiera mahalelele vînzînd „terchea-berchea“, burtă pentru ciorbă acră, și citeodată picioare de vițel pentru piftii.

30 După moartea lui, cutreieram eu mahalalele și mai vindeam și păsări, precum și ouă, totdeauna proaspete. Cîștigam destul pentru ca să putem trăi bine amîndoi și să mai și pun cîte ceva la o parte. Neavînd cu cine să-mi las băiatul, îl luam cu mine și mai aveam și mulțumirea că ochii tuturor se opreau asupra lui.

35

40 Erau multe casele pe la care treceam în fiecare săptămîină de cîteva ori și pretutîndenea lumea se bucu-

ra că l-am adus și pe el cu mine. Mă văd și acum în
gîndul meu purtîndu-l de ici pînă colo, mîndră și
fericită de a-i fi mamă, și ai, părinte, multă dreptate:
5 bucuria mea de atunci mi se reivește mărită în suflet
și-mi inseninează zilele bătrînețelor.

— Răsplata iubirii adevărate, grăi călugărul.

— Slăbiciunea de mamă a unui singur copil, afară
de care nu mai are pe nimeni în lume și pe care și-l
gîndește drept un fel de minune, urmă dînsa. L-am
10 dat apoi la școală și mulți ani de-a rîndul numai prin
el și pentru el am trăit. Totdeauna cuminte, silitor
și supus, cel dintîi între cei de seama lui, el era fala
mea și fericirea vieții mele. Gîndul îmi era dus mereu
15 la el, nopțile îl vedeam în vis și neîncetat eram stă-
pînită de îndemnul de a alerga și de a osteni ca să-l
țin la școli pentru ca să scot din el om ales, om de
frunte, la care toți să se uite cu sfială.

— Orișice ar fi urmat mai tîrziu — grăi iar călu-
gărul — ai făcut ceea ce firea-ți poruncea și nu ai
20 nici un cuvînt de a te plînge.

— Nici că m-am plîns vreodată, stăruî dînsa. După
ce se pornise pe calea cea bună Ioan al meu, nu mai
putea să urmeze nimic ce pentru mine ar fi fost un
cuvînt de a mă plînge. Unii mă fericeau, alții mă piz-
25 muiau, iară eu eram amețită de o bucurie neistovită
căci el mergea mereu înainte. Am ajuns în cele din urmă
să-l văd inginer de frunte, vestit între cei de seama
lui. Un singur lucru îmi mai lipsea: să-i sărut cunu-
niile și să-l știu și om la casa lui, soț și cu voința lui
30 Dumnezeu, părinte... Mi-a fost dat și aceasta: cum
însă!? cum!? urmă ea cuprinsă de adîncă durere.
Am aflat de la alții că s-a logodit cu o fată frumoasă și
bogată, și mi-e și rușine să-ți spun, părinte, s-a cununat
fără să mă fi poftit la nuntă, apoi a plecat în călătorie
35 lungă, iar după ce am aflat că s-a întors, m-am dus
să-mi văd nora și am plecat plîngînd de la casa lui,
căci era în stare să mă puie să iau masa cu slugile lui.
Asta nu se uită, precuvioșia-ta, nu se iartă și-i
face și celui mai răbdător om nesuferită viața.

40 Părintele Hariton clătină din cap.

— Însuți ți-ai făcut-o, grăi dinsul. Dându-i mereu
zor să meargă mai departe, tot mai departe și să se
ridice, ai rămas însăși tot unde fuseseși mai-nainte, tot
mai departe în urma lui și tot mai înstrăinată de el.
5 Nu, maică! Iubirea părintească e neseacă și de aceea
neseacă e și răbdarea părintelui.

— Nu! strigă dinsa. Nu e în viața mea clipă în
care nu-mi aduc aminte de aceasta, și gândindu-mă la
umilirea mea, îmi reamintesc toate suferințele vieții
10 mele și nu mai e cu puțință mulțumirea omenească
pentru mine.

— Un semn învederat că nu din dragoste curată ai
alergat și-ai ostenit, ci rîvnind ca prin el să te ridici
însăși din ce în ce mai mult, stărui călugărul. Părintele
15 iartă. N-ar ierta frați și surori, dacă i-ar avea, n-ar
ierta rude, nu au să ierte oamenii în mijlocul cărora
trăiește, dar mama le iartă toate cînd își vede copilul
ajuns departe. Și dacă nesuferită-ți este viața, nu suferi
pe urma celor săvîrșite de dinsul, urmă el, ci fiindcă
20 nu ai iubit îndeajuns pentru ca să treci cu vederea
neajunsurile fiului tău, să ierți și să te împaci, nu
atît cu el, cît cu tine însăși.

Maica Teofana iar rămase cu capul plecat și cu
ochii țintă la pămînt.

— Auzi, femeie încăpățînată, mamă cu sufletul
înhăinit! urmă arhimandritul. Zece, poate chiar două-
zeci de ani au trecut de atunci, și tot se mai canonește
ea însăși pe sine. Nu te iartă cerul dacă nu ești ier-
tătoare și nu te primește pămîntul fără ca să te fi
30 împăcat. Ori nu cumva ai fi voit ca el să te puie în ca-
pul mesei, pentru ca să te facă de risul celorlalți me-
seni, cu care nu erai în stare să te potrivești nici la
vorbe, nici la port, nici la apucături!?

Mult s-a zbugiumat maica Teofana pînă ce n-a ajuns
35 să se hotărască într-un fel. Își dădea, nu-i vorbă,
seamă că are arhimandritul dreptate, dar n-o ierta firea
să se umilească în fața fiului său, și întreaga ființă i
se răzvrătea cînd se gindea, că nora ei și nepoții ei ar
putea să se uite din sus în jos la ea.

40 În cele din urmă și-a călcat pe inimă.

Era în ajunul zilei de Bobotează, după care urma ziua lui. În loc de obișnuitul ger, de care crapă copacii, se nemerise însă o zi cu soare, ca pe la sfârșitul luni martie, cer senin și limpede, adiere lină, căldură dulce, care scoate gingăniile de tot felul de prin adăposturile lor, ziuă parcă rinduită anume ca să ademenească pe baba, care în atâtea rinduri făcuse drumul până în oraș, mergând încetîșor timp de trei, cel mult patru ceasuri.

10 Dacă pleca pe la unu, sosea acolo pe la asfințit. Era însă cu inima îndoită, se hotărî cu anevoie, pleca-n silă și trecuseră două ceasuri cînd s-a pus, în sfîrșit, pe drum.

15 Nu era nici acum prea tîrziu, și mergînd întins, sosea pe inserate. Ea mergea însă oarecum făcînd doi pași înainte și unul înapoi, mereu ispitită de gîndul de a se întoarce. La dreapta și la stînga drumului cîmpul era apoi acoperit cît vedeai cu ochii plin de ciori și de stîncuțe, care cirîiau într-una, iar despre 20 răsărit se ridica o ceață deasă ce se-ntindea mereu, ca să cuprindă tot cerul.

Mai era mult pînă-n amurgul serii cînd ciorile s-au ridicat în stoluri mari, dese și nesfîrșit de lungi, iar cerul a început să se posomorească și s-a prefăcut ici 25 verde, colo portocaliu și iar mai departe roșu ca para focului. În același timp s-a pornit o adiere din ce în ce mai rece și mai înteuțită. Cînd s-a ivit apoi în depărtare luminile felinarelor din oraș, s-a pornit și ninsoarea. La început pe ici, pe colo cîte un fulgușor 30 mărunt, ca cernut prin sită deasă, apoi din ce în ce mai des și mai cu viscolire.

Se întorcea iarna, ca să între în drepturile ei, iar baba-și urma drumul zgriburînd, apoi rebegită și-n cele din urmă cu mîdulările înțepenite de oboseală și de gerul din ce în ce mai aspru. 35

Orișicît de dureros i-ar fi fost gîndul că se umilește în fața celor ce umiliți aveau să stea în fața ei, era împăcată în sufletul ei știînd că împlinește porunca firii aducînd jertfa aceasta.

Erau încă tot departe luminile felinarelor de la marginea oraşului cînd ea a sosit la o cruce de peatră care, ieşită din piua ei, zăcea culcată la pămînt.

5 Amorţită cum era, atît de frig, cit şi de oboseala trupească şi sufletească, ea s-a aşezat pe peatra rece ca să mai răsuflă, şi aţipind peste puţin, se vedea pe sine şezînd în capul mesei mari.

Acolo au găsit-o trecătorii în dimineaţa zilei următoare, acoperită de zăpadă.

Se nimerise ca el și ea să se-ntilnească în căile-ncil-
cite ale vieții.

5 El, d-l Corban, măsură toată ziua cu metrul mai
șișon, mai olandă, mai mătăsuri ori catifele, mai fel
de fel de alte pinzeturi ori stofe pentru rochii, și gura
nu-i mai tăcea. Era ca numai puțini priceput în ale
10 lipscăniei. Știa proveniența mărfurilor, le constata
din pipăite calitatea, era bine dumerit asupra prețuri-
lor, le spunea toate ca-nvățate pe de rost și toate erau
bine rînduite-n capul lui ca-ntr-un catastif purtat cu
îngrijire. Era apoi totdeauna spilcuit de l-ai fi luat cel
puțin drept procuror general, și prietenii îi mai ziceau
15 și „*Literatul*”. Nu doară că și-ar fi perdut timpul liber
făcînd încercări literare, dar serile, duminicile și zi-
lele de sărbători citea tot ceea ce-i cădea-n mîină,
umbla la teatru ca la școală, asista la conferințe și
astfel nu numai avea slăbiciunea de a le spune altora
20 ceea ce a citit, dar era totodată și mare măestru în
ceea ce privește gesturile și alegerea vorbelor.

Ea, d-șoara Didina, ședea tăcută și cam înțepată la
casă, lua banii în primire și-i înregistra, era neted pep-
tănată și de o excepțională simplitate în găteala ei.
25 Frumoasă nu s-ar fi putut zice că e, dar era plăcută, o
femeie înaltă și voinică. curată în toate amănuntele
înfățișării ei și ademenitoare cînd își deschidea gura.

El, om cu fălcile late și cu picioarele prea scurte, mai avea și mustața răsucită ca penele din coada rățoiului. Era însă ceva ce-i apropia.

5 Dinsa-l socotea mai presus de alții pentru că el purta grijă de mamă-sa, care era văduvă săracă, de frățiorul său și de cele două surori ale sale, iară el îi zicea ei „bună și cuminte“ fată fiindcă purta și ea grijă de mama ei, tot văduvă, și de doi frățiori ai săi.

10 Rar se-ntimpla să aibă timp ca să schimbe câte o vorbă. Din când în când, însă, ochii lor se-ntilneau și atunci ea zîmbea ca o fată cuminte. D. Corban, deși om așezat, zîmbea și el, drept dovadă că știa ce va să zică buna-cuviință.

15 La ameazăzi el se ducea la birtul economic din apropiere, ca să îmbrace-n pripă ceva, iară ea se retrăgea în iatacul din fund, își desfăcea legăturica și-și potolea foamea cu cele aduse de acasă, totdeauna puține, dar îi era multă pofta de mîncare și de aceea obrajii îi erau plini, rotunji și rumeni, de ai fi luat-o drept fetișcană dacă n-ai fi știut-o trecută de douăzeci și patru de ani.

25 Cîteodată, la-nceput mai rar, apoi ceva mai deseori, întorcîndu-se, el aducea un carton de prăjituri, pe care le mîncau amîndoi împreună, ceea ce le făcea amîndurora o deosebită plăcere, încît îți venea să zici că mare păcat ar fi fost ca alții să fi mîncat prăjiturile acelea.

30 Serile plecau împreună. Se nimerise că mama lui avea o casă de zestre în strada Traian, mai spre Calea Dudeștilor, iar mama ei ședea spre Delea. Făceau deci drumul stînd de vorbă pînă la Hala Traian unde se despărțeau, căutîndu-și fiecare de drum. Cînd vremeia însă, fie plointe, fie vînt mai aspru, fie viscolire, el n-o lăsa singură, ci făcea ocol, ducînd-o pînă acasă la ea.

35 Așa s-a urmat vara, cînd se-ntorceau în ziua mare, toamna, cînd făceau drumul prin amurgul serii, cu atît mai virtos iarna, cînd îi prindea noaptea prin mahalalele pline de ciini, și mult ar mai fi dus-o tot așa dacă n-ar mai fi fost în lume și alții.

4 Mai măsura însă cu metrul alături cu d. Corban
și d. Ilie Jalea, care n-avea mamă văduvă, dar moș-
tenise împreună cu sora sa, acum fată mare, o casă
5 cu loc larg, pentru care i se oferiseră peste o sută de
mii de lei. Deoarece nu rămîne nimeni bucuros slugă
la altul cînd poate să tragă nădejde de a fi stăpîn, îi
umbla lui Jalea prin cap gîndul că, puînd la un loc
partea sa din moștenire, priceperea lui Corban și
10 zestrea surorii sale, ar putea să deschidă o prăvălie,
fie chiar și mai spre Piața Sf. Anton.

Corban, tot slugă la altul și el, ce-ar fi putut să
zică!

15 Neaguător și om de bună chibzuință, el mai era și
fiu, precum și frate, și n-avea să peardă din vedere
că norocul ai să-l prinzi cînd îți flutură pe dinainte,
căci nu poți să știi dacă mai are ori nu să se-ntoarcă.

20 Avea, ce-i drept, să se lipsească de mulțumirea
de a vedea pofta cu care d-ra Didina mîncă prăjituri,
și ochii nu i se mai îndreptau spre casă decît pe furiș,
cînd ea se uita, din întîmplare, în altă parte, dar aceste
sunt lucruri peste care trece orișicare om ce știe să se
stăpînească pe sine însuși.

25 Mai greu îi era cînd își dedea seamă că se cuvine s-o
dumirească pe fată asupra cuvintelor, pentru care
trebuia neapărat să facă ceea ce avea de gînd. Aceasta
se mai putea însă amîna, căci era-n toiul verii, iar
lucrurile abia pentru Sf. Dimitrie erau plănuite, și
ei își căutau serile de drum parcă toate ar fi cum atîta
timp fuseseră.

30 Gura lumii se pornise însă, și în curînd a ajuns și
d-ra Didina să nu-și mai îndrepteze privirile decît
tot pe furiș, cînd ea se uita, din întîmplare, în altă
parte.

35 Îi era greu fetei și se simțea umilită, adînc jignită.
Pe-nserate dar, cînd se-ntorceau, ca de obicei, spre
Hala Traian, erau tăcuți, ca și cînd n-ar mai fi avut
ce să-și spună unul altuia.

40 — Mi s-a spus că e frumușică sora lui Jalea și
n-a-mplinit încă vîrsta de douăzeci de ani, grăi dîn-
sa-n cele din urmă, parcă numai așa, ca să nu tacă.
Cum o cheamă?

El se uită stăruitor la ea:

— Da! îi zise. Și de ce mă-ntrebi?

Se uită și dînsa stăruitor la el.

5 — De ce mă mai întrebi cînd știi prea bine că am de ce să te-ntreb!? îi răspunse ea.

— Așa-i! zise el iar și-și urmă citva timp pe tăcute drumul.

10 Nu doară că n-ar fi știut ce să-i spună. Erau în capul lui toate bine lămurite, dar ea-l luase prea repede și el nu știa de unde s-o-nceapă.

— Dacă e așa — urmă peste citva timp — te-ntreb și eu: ești ori nu mîhnită că ai să le faci și altora parte din ceea ce ciștiți pe urma ostenețelor d-tale?

Ea stete puțin pe gînduri.

15 Așa, trecînd de-a lungul mahalalei, îi era greu să spună ceea ce gîndea, dar o pornise odată și nu-i rămînea decît să meargă înainte.

— Îmi dau seamă de ce-mi pui întrebarea, zise ea. Da! Ai dreptate! Face fiecare ceea ce se potrivește
20 cu firea lui. Cea mai viuă și mai adevărată dintre mulțumirile vieții mele e să pun în mîna mamei mele bănișorii ce iau drept leafă. De cite ori mă gîndesc la aceasta, mă simt mai presus de alte fete și sunt încîntată de mine însămi, iar mulțumirea aceasta o
25 s-o am orișicît aș mai trăi. Nu-i așa că asta e ceea ce voiai să-ți spun? urmă dînsa, apăsînd asupra vorbelor. Ai și d-ta asemenea mulțumiri. Îți mai spun însă și că am avut mai multe partide, dar am rămas fată mare și-o să fiu azi-mîine fată bătrînă nu doară fiindcă aș
30 fi avînd slăbiciune pentru vreunul care nu mi-a cerut mîna, ci pentru că țin ca nimeni să nu aibă căderea de a se pune între mine și mama și de a cere să mă lipsesc de mulțumirea de care îți vorbeai.

35 Dl. Corban s-ar fi simțit în alte împrejurări jignit de această mărturisire. În starea sufletească în care se afla acum, el era încîntat de-nțelepciunea fetei, și încă mai încîntat ar fi fost dacă ea nu ar fi stăruit cu atîta-ndărățnicie-n hotărîrile ei și s-ar fi măritat, ca să nu i se mai pună acum în cale.

40 — Așa e, domnișoară, îi zise dar; ține fiecare să fie stăpîn pe sine însuși și să facă, nesupărat de nimeni,

ceea ce după cea mai bună a lui convingere trebuie să facă. D-ta n-ai avut nici o slăbiciune, așa zici, urmă el, apăsînd și el asupra vorbelor. Eu am avut și am o mare slăbiciune, dar sunt om de caracter și nu
5 m-aș ierta niciodată pe mine însumi dacă m-aș ști vinovat de a mă fi lăsat să fiu răpus de slăbiciunea mea.

— Tot aceasta am zis-o și eu, întîmpină dînsa; deosebirea e numai că-n gîndul meu slăbiciunea ade-
vărată e numai aceea care te răpune.

10 — Nu! grăi dînsul, clătînd cu-ndărătnicie din cap. Nu e bărbat în adevăratul înțeles acela care-ntr-o clipă de slăbiciune săvîrșește fapta și apoi toată viața lui se căiește-n fiecare clipă și-și face muștrări pentru
c-a săvîrșit-o.

15 — Așa e în romanele pe care le citești d-ta, întîmpină iar dînsa.

— Nu! strigă el luîndu-și avînt. În viața trăită în aievea este așa. Ziseși adineoară c-ai avut mai multe
20 partide, dar ai rămas fată mare. Foarte firește! Căsătoria este și ea o afacere, ca orișicare alta: intri-n ea dacă-ți vine la socoteală. Dacă vreuna din acele partide
ți s-ar fi potrivit, pentru ca încă mai virtos să-ndulcești viața mamei și a fraților, și s-ar fi făcut urgisit
cel ce te-ar fi înduplecat să n-o primești, și muma și
25 frații, ba chiar și alții l-ar fi blestemat pe adimenitorul acela. Așa e, ori nu-i așa!?

D-șoara Didina ridică mai întîi un umăr, apoi cellalt, dar nu mai zise nimic.

30 Știa acum că el era hotărît s-o facă și-i dedia dreptate. Vorba era numai să nu spună c-o face pentru ca ea să nu-i fie urgisită și pentru ca alții să n-o blesteme. O făcea pentru că daravera îi venea la socoteală, căci fata era tînără și frumușică, avea zestre și pe deasupra
și un frate cu care se putea întovărăși. Aceasta tot
35 mai trebuia să i-o spună.

— Del! zise dar; pe d-ta n-are, pe cit știu eu, nimeni să-și dea silința de a te-ndupleca să nu faci ceea ce vei fi avînd de gînd.

El o-nțelesese.

40 — Și chiar și dac-ar fi să fie cineva, îi răspunse, zadarnic i-ar rămînea toate silințele.

De aici înainte nu mai aveau ce să-și zică: mergeau stînd fiecare numai cu sine însuși de vorbă.

„ Ei și!? Puțin îmi pasă! își zicea dînsa. Eu prăjiturile n-am să i le mai mînc, de zîmbit n-am să-i
5 mai zimbesc, acasă cu el n-am să mă mai întorc.“

„Asta-i! își zicea dînsul. De unde și pînă unde s-a pomenit să-mi ceară socoteală despre ceea ce faci ori nu faci!“

10 Se mințeau amîndoi, și unul pe altul, și fiecare pe sine.

El își dedit din ce în ce mai bine seamă că purtările pe care le-a avut față cu dînsa n-au fost așa ca să poată zice acum că puțin îi pasă, și-i era greu să se mai uite-n fața ei.

15 Ea era din ce în ce mai mîhnită și-și făcea muștrări pentru că a fost proastă și nu s-a măritat cînd căsătoria ar fi fost pentru dînsa o afacere care putea să-i vie la socoteală.

20 Ziua următoare li se făcea amîndurora negru înaintea ochilor cînd se gîndea el la metrul cu care măsura, iară ea la casa unde avea să steie toată ziua, acum înspăimîntător de lungă.

25 „Ei! o să treacă și aceasta! își zicea el. Nu e nevoie cu care omul nu se deprinde voind cu tot dinadînsul.“

Tot așa zicea și dînsa. E însă prea de tot greu să te siluiești zi cu zi de dimineață pînă seara zîmbind, pentru ca să nu simtă nimeni că inima îți este plină de amărăciune. Cei dimprejurul lor își vor fi căutat
30 fiecare de treburile sale, dar atît lui, cit și mai ales ei li se părea că simt ceva, șoptesc între dînșii, ba chiar chicotesc prin colțuri. Îi venea ei mereu să țipe, să sară-n picioare și să fugă de la casa unde ochii tuturor erau îndreptați asupra ei. Iară el mereu era
35 ispitit să apuce mai pe unul, mai pe altul de pept și să-l scuture zicîndu-i: „Ce rîzi, domnule!? De unde și pînă unde te-ai pomenit să-ți viri nasul unde nu-ți fierbe oala!“

40 Așa au trecut două, trei zile, au trecut cinci, trecut-au și opt: slabă ca toate femeile duioase din fire, d-ra Didina n-a mai putut în cele din urmă s-o ducă tot

așa și — fie ce-o fi! — a rămas acasă, ceea ce a pus la grea-ncercare virtutea bărbătească a d-lui Corban.

5 După-ntorsătura pe care o luaseră lucrurile în desfășurarea lor, urma ca el să răsuflă mai ușor acum, după ce nu mai era osindit s-o vadă toată ziua în fața lui. Nu era însă la mijloc numai slăbiciunea, pe care el știa să și-o stăpânească cu atita bărbăție. Recunoștea și el că unul din amîndoi trebuia să plece, dar se-ntreba din ce o să trăiască ea și mama și fră-

10 țiorii ei dacă ea nu mai venea să-și ia bănișorii.

„Ba te pomenești că-n strîmtoarea ei, nu-i rămîne decît să se mărite după cine știe ce secătură! își zise. Asta pe urma purtărilor mele ușuratece. Am să plec eu, care, după Sf. Dumitru, tot n-am să mai fiu aici!“

15 Om de caracter, el trebuia să i-o spună aceasta fără de-ntîrziere și s-o-nduplece a se-ntoarce la casa ei. La ameazăzi n-a mai plecat dar la birtul economic, ci s-a dus pușcă-n Delea, ca să-și facă datoria, și abia după aceea să-mbuce undeva ceva.

20 A găsit pe mama ei, o femeie cu niște ochelari mari pe un nas tot mare și el.

— De! i-a zis aceasta. Mai știi și eu ce-a apucat-o!? Se zbate toată noaptea și nu mai poți vorbi cu ea. Din fată cuminte ce-a fost s-a făcut o zănatică. E

25 dusă acum la mătușa ei, verișoară-mea Corbeanca, tocmai dincolo de cimitirul Belu, pe șoseaua Giurgului.

D. Corban, plin de nădușeli, rămase uluit.

Tocmai dincolo de cimitirul Belu!

30 Cîte și mai cîte nu mai e-n stare să facă o femeie scoasă din sărute, care nu are destulă bărbăție spre a se stăpîni pe sine!?

Cel mai apropiat gînd al lui a fost să oprească o birjă și să se arunce în ea. Pe acolo însă unde se afla el nu prea umblă birji; a luat-o deci pe jos, cu nă-

35 dejdea de a prinde-n drum o birjă. I-a și ieșit una-n cale, dar tocmai pe la Maidanul Dulapului, și mare risipitor ar fi trebuit să fie ca să mai dea banii pe birjă și acum, cînd putea să-și urmeze drumul pe jos, iute și tot mai iute, deși era zăduf, dar era neliniștit de temerea

40 ca nu cumva în vreme ce el aleargă pe ici, ea să se

întoarce a-ndelete pe dincolo. Trecut de cimitirul Belu pe șoseaua Giurgiului, a întrebat mai pe unul, mai pe altul și-a dat peste puțin nu însă de Corbeanca, ci de bărbatul ei, un om posac, din care numai cu cangea

5 puteai să scoți vorbele.

— Didina? grăi dinsul. Nu-i aici.

— Dar a venit aici.

— Da, a venit, dar a plecat.

10 D-l Corban răsufală o dată din greu și-și șterse nădușeala din față.

„Cine, păcatele mele, m-a pus să intru-n daraveri cu asemenea femeie!?“ își zise cătrănit.

— Unde a plecat? întrebă apoi.

15 — Unde să plece!? Cu Tănase, cu fata și cu mă-sa la Copăceni, ca să adune ouă și să se scalde la podul de pe Argeș.

D-l Corban rămase într-un fel de aiurire.

Cu Tănase? Să se scalde la podul de pe Argeș, unde apa e adincă și plină de vultori.

20 Îi era greu să-ntrebe cine e acel Tănase și ce rost are.

— Și cînd e vorba să se întoarcă? întrebă.

25 — Vorbă și asta! Nu vezi!? îi răspunse posacul cu sprincene îmbinate arătînd spre Bragadiru, unde cerul era acoperit de nori negri, din care scăpărau din cînd în cînd fulgere. Te pomenești că-i prinde furtuna, încît o să fie nevoiți să miie la părintele Radu.

— Uleu! suspină d-l Corban scărpinîndu-se în dosul urechii.

30 Citise el multe romane, dar nici unul dintre ele nu-l zguduise ca-ntîmplările petrecute acum în aieva. El, omul totdeauna bine chibzuit, nu mai știa ce să facă, încotro s-o apuce și simțea că nu mai e stăpîn pe sine însuși. Flămînd și obosit era, la cerul acoperit
35 în mare parte de nori se uita, la treburile lui din prăvălie se gîndea și, cu toate acestea, era ispitit să plece-n urma ei la Copăceni, acum, numaidecît, în grabă mare. Mai fusese el la Jilava, ca să se scalde-n Sabar, și la Copăceni, ca să pescuiască-n Argeș, și-i erau
40 bine cunoscute locurile, dar acum drumul îi părea de tot scurt să-l faci într-o răsufulare. Era o nebunie, dar

trebuia neapărat s-o facă după ce venise odată pin-
aici.

Să se sfirșească odată. Să se aleagă într-un fel.

5 Nu trecuse încă de la cele din urmă case, când s-au
și pornit tunetele, din ce în ce mai dese și mai apro-
piate, la-nceput spre Virtej și Măgurele, apoi spre
Cotroceni și Băneasa, în urmă spre Plumbuita și
10 Pantelimon, ba chiar și spre Dudești și Cioplea.
Se-ngrămădeau din toate părțile nouri cenușii, se
vârsa mai ici, mai colo puhoiul, într-o clipă-n alta
se strimta cercul în care se vedea strins, și din când
în când începeau să cadă picături mari și deocamdată
15 rare. El se uita din când în când înapoi, la dreapta
și la stînga, ca să vadă de unde se stîrnește vîntul
virtejit ca să-i aducă furtuna, dar fie ce-o fi! își urmă
drumul cu pași lați și țepăn călcați.

„Iat-o!“ își zise înviorat cînd se ivea înaintea
lui la oarecare depărtare vreo căruță ori vreo trăsură.

20 „Nu e!“ zicea apoi mirat după ce se încredința că
s-a înșelat, și drumul nu-i mai părea și acum scurt,
dar nu-i rămînea decît să-l facă, deși tot nu știa ce
are să-i zică și să-i facă ei după ce-o va fi găsit.

Așa a sosit tîrziu după-amiazăzi la răscuri, unde
un drum apucă la dreapta spre sat, la casa popii,
25 iar cellalt se urmează înainte spre podul de pe Argeș.

„Ce faci, omule? se-ntrebă. Mergi înainte: te po-
menești că să află la casa popii și pleacă de acolo prin
dosul tău înapoi. Apuci la dreapta: te pomenești
că ea se află la pod și pleacă tot prin dosul tău.“

30 El se-ntinse ursuz pe iarba de la marginea drumului.
Ud learcă — nu de ploaie, ci de nădușeli — el se
uita cu jale la pantalonii lui cu dungă și la jacheta
lui croită după cel din urmă fason, haine scumpe și
pline acu de praf și stropite peste praf de ploaie.

35 „Ce-am ajuns!“ se tîngui. Făcutu-m-am din om
neom pe urma slăbiciunii mele! O să ridă pină chiar
și ea de mine.“

40 Îi era rușine lui însuși de sine și-i venea să fugă
și să se ascundă, cînd o zări, în sfîrșit, în brișculița
ce venea despre sat, trasă de un cal minat de Tănase,
băiatul de vreo treisprezece ani. I-o fi venit lui să

fuğă dar, după ce se ridică-n picioare, neajunsurile firii omenești îl ținură ca înfipt în pământ.

5 D-ra Didina rămase incremenită cînd îl zări la marginea drumului și opri brișculița. Li-a fost apoi destul să se uite o dată unul în ochii și-n fața celuilalt pentru ca să se-nțeleagă și să le fie orișice vorbă de prisos.

— D-ta de ce ai venit aici? întrebă dînsa zăpăcită și stăpîinindu-și firea ca să n-o înecă plînsul.

10 — Mă mai întrebi? răspunse el. Am venit pentru că n-am crezut și nu pot nici acum să cred că ai venit aici numai ca să aduni ouă și să te scalzi în apa Argeșului.

15 — Firește că nu de aceea am venit, grăi dînsa. Știam că ai să te superi, și dac-aș fi rămas acasă, tot n-aș fi putut să mă stăpînesc și m-aș fi dus la prăvălie. La mătușa mea de asemenea nu puteam să rămîn: și de acolo mă duceam.

20 D. Corban era foarte strimtorat. Urma să-i spună că trebuie să se ducă fiindcă n-are să se mai ducă el. Asta nu mai era însă-n stare s-o spună.

— O să mergem, zise, amîndoi, cum am mers pîn-acum.

25 Ea se uită cînd la Tănase, cînd la sora lui, cînd la mătușa sa: nu putea dînsa să spună-n auzul lor aceea ce îi era în gînd.

— O să fie parcă n-ar fi fost nimic, adăugă dînsul.

— Și-o să ridă toți ceilalți de noi, întîmpină dînsa.

D. Corban stete puțin pe gînduri.

30 — Pentru ca să nu ridă, grăi apoi, nu mergem nici mîine, iar poimîine — urmă mai pe șoptite — le spunem că ne-am logodit.

D-ra Didina rămase cu ochii-n pământ și nu zise nici „da“, nici „ba“.

35

★

De asfințite soarele a ieșit de sub nori și, uitîndu-se înapoi, a-nflăcărat tîrîile cerești și a vestit pe cei plouați că ziua următoare are să fie frumoasă, iar peste cîtva timp lună plină s-a ivit, mare și roșie, spre

răsărit și a-nceput să se ridice prin văzduhul limpede pe cerul înseninat. Ea era sus cînd Tănase, mamă-sa, soră-sa, Didina și Corban se-ntorceau îndesuiți în brișculiță și înaintau pe drumul înălbit de lumina revărsată din lună.

5

Era frumos și bine, răcoare și aer improspătat. În liniștea nopții de vară cîntau greierii, țîrțiau cosacii, orăcăiau broaștele, se răsfațau prin zăvoaie privighetorile și prin apele revărsate bubuia din cînd în cînd boul-de-baltă.

10

— Asta am fi putut noi s-o facem și fără ca să venim pe aici, grăi dînsa într-un tîrziu.

— Ferit-a Sfîntull răspunse el. Trebuia să trec prin toate ca să mă-ncredințez că slăbiciunea e în adevăr mai tare decît mine.

15

— Dal întîmpină dînsa. Așa zici acum. De unde știu eu dacă mai tîrziu n-o să-ți fiu urgisită și alții mă vor blestema pentru că...

20

— Asta nu! — o întrerupse el — căci pe cînd tu ai fugit de mine, eu am alergat după tine.

O MOȘTENIRE GREA

Nuvelă

I

5 „Bine e să fii pensionar, așa-și zicea nenea Iorgu
Calbac în fiecare zi de mai multe ori. Lasă că te culci
cînd îți vine somnul, te scoli cînd ți se urăște de a mai
sta culcat și-ți petreci ziua după pofta inimii tale,
dar mai e și că n-ai să te căciulești cînd șefului de
10 birou, cînd directorului de servicii, cînd vreunuia
dintre cei mai mari decît aceștia, care au fiecare toa-
nele lui.“

Pensioara nu și-o socotea, ce-i drept, răsplată deo-
potrivă cu munca ce săvîrșise în timp de patruzeci de
ani lungi și grei. El și-a petrecut viața la ghișeul de
15 la poștă, unde s-a deprins a chivernisi mii și mii în
fiecare zi, așa ca să iasă totdeauna cu obrazul curat,
deși purta în spinare și a căpătuit cinci copii, trei băieți
și două fete, care-i luau fiecare în felul său bucățica
de la gură. Știa dar și acum, cînd scăpase de aceștia,
20 să-și stăpînească firea și să-și împartă cele trei
sute pe lună fără ca să se incurce.

E purceasă din înțelepciunea omenească vorba
veche că e bogat săracul care știe să se mulțumească
cu puțin, și tot înțelept e și cel ce s-a pătruns de gîndul
25 că bucata pe care i-o dai altuia e mai dulce decît cea
înghițită de tine însuși.

Rămas văduv, nenea Iorgu a dat mobila și ce mai
avea prin casă Mariei, fiica sa mai mică, care se mări-

tase după un șef de stațiune, și n-a păstrat pentru sine decât un pat, un dulap pentru haine și albituri, o masă de brad, trei scaune și un cuier. Atît îi era lui destul pentru ietăcelul pe care l-a luat cu chirie în fundul curții unei case din dosul Cișmigiului. Cu cît mai puține-i rămăneau, cu atît mai mică îi era bătaia de cap.

Diminețile, după ce se scula, mătura și dereteca în ietăcelul lui, își văcsuia încălțămîntea și-și peria hainele, se spăla și se îmbrăca, apoi se punea să-și facă pe-ndelete cafeluța, pe care o lua sorbind rar și cîte puțin din ea, ca să-i simtă în deplin gustul.

Dacă timpul e frumos, iese apoi la plimbare prin Cișmigiu, cîteodată chiar la Șosele, iar dacă plouă, se duce în Piața Mare și umblă de ici pînă colo, ca să se dumerească asupra prețurilor, vechea lui slăbiciune.

Masa și-o ia la un birt economicos, apoi se-ntoarce acasă și trage un pui de somn, iar pe la patru se duce la cafenea, unde stă de vorbă cu prietenii săi, tot pensionari ca dînsul. Stă la o cafeluță pînă pe înserate, cînd iese și mai face o plimbare de la Piața Episcopiei pînă la colțul bulevardului și înapoi, o dată, de două ori, fie chiar și de trei ori, apoi se-ntoarce acasă și-și ia gustarea de cină, totdeauna puțin, ca să nu-și încarce stomacul mai înainte de a se fi culcat, mai puțină brînză, mai cîteva măsline, mai două ouă fierte la mașină, ori în timpul iernii la gura sobei, ceva mezeluri, cîteodată chiar și numai pine cu ceapă. Azi ca ieri și mîine ca azi, viață de om cumpătat și cu bună rînduială, care e deprins a se mulțumi cu puțin.

Putea să și fie mulțumit, căci avea mereu poftă de mîncare, dormea noapțile bine, era mereu sănătos, sprinten și-n voie bună, de puteau să-l pizmuiască și cei mai bogați oameni.

Cu desăvîrșire ferită de mîhniri nu era însă nici a lui viață.

Erau, mai înainte de toate, între prietenii lui și oameni care, pe lângă pensiunea mai mare decît a lui, aveau oarecare stare, și i se întimpla din cînd în cînd că mai unul, mai altul dintre aceștia, întîlnindu-l fie la cafenea, fie în timpul plimbărilor sale, ținea să-i facă cinste și-l poftea la un aperitiv. Nu era apoi nenea

Iorgu omul lipsit de bună-creștere, care-n asemenea împrejurări își jignește prietenii, și primea cu plăcere. Gusta el bucuros și-o sardea, și-o felie de cașcaval ori de șuncă, și cite un pateu, și bea fie un țap de bere, fie o țuculiță, fie un pahar de vin bun, unul, 5 două, ba chiar și mai multe, căci era om plin de duh și neprețuit tovarăș la chef.

Nefiind deprins cu asemenea îmbuibări, el pleca cam amețit, și dacă era asupra mesei, nu se mai ducea la birtul economicos, ci se-ntorcea acasă, din ce în ce mai posomorit, în cele din urmă ursuz. 10

Avea și el, ca orișicare om, păcatele lui, și când i se-ntimpla să amețească, își pierdea voia bună. Aducându-și adică aminte de nevoile cu care s-a luptat în timpul copilăriei și-n al tineretelor sale, de sarcinile ce i-au încărcat în spinare cei cinci copii ai săi, de umilirile ce-a suferit din partea șefilor săi de tot felul, de toate neajunsurile îndelungatei sale vieți, el se pătrundea din ce în ce mai mult de simțămîntul că e mare canon să trăiești în lumea aceasta. 15 20

Nici că s-ar fi putut zice că nu are omul dreptate. După ce a petrecut o lungă viață punîndu-și mereu sie însuși friu, se cuvenea să-și petreacă bătrînețele în oarecare lărgime. Chiar și dacă n-ar fi rivnit cu tot dinadinsul la mulțumirea de a da „revanșă“, cinstind și el pe alții, îl mîhnea afară din cale gîndul că nu-i este dată puțința de a-și face sie însuși cinste. 25

Ajuns apoi odată cu gîndul aici, el își dădea seamă, cuprins de durere, că nici unul dintre copiii săi nu s-a învrednicit să-i poată îndulci zilele bătrînețelor. Cel mai mare dintre aceștia, tot Iorgu și el, ajunsese, ce-i drept, maior, dar avea patru copii, și chiar și dacă nu i-ar fi avut, îi plăcea să trăiască, încît chiar nici leafa de general nu i-ar fi fost destul. Elvira, fata lui mai mare, funcționară la poștă, era măritată după dirigintele unui oficiu poștal, avea și ea păcatul femeilor cumsecade, o casă plină de copii. Coralia nu-și întemeiase încă bine casa, iar Costică, cel mai mic dintre băieții lui, era student la Facultatea de litere și o ducea numai el știa cum, dînd lecțiuni particulare. Unul singur ar fi putut să facă ceva, 30 35 40

Anton, bărbierul, care a știut să învartească lucrurile, încît avea la loc bun casă frumoasă, jos salonul lui de bărbierie, și o băcănie la colț; iar în etagiu, două apartamente date cu chirie. Acesta se făcuse însă
5 zgircit și cămătar, încît nici pînă la vîrsta de treizeci și șase de ani nu s-a căsătorit, și mai era și separat pentru că frații și surorile lui intraseră în rîndul boierilor, iar din el n-au scos părinții săi decît un biet de bărbier.

10 Erau triste și dureroase adevărurile acestea, dar nenea Iorgu se culca, își dormea somnul, și dimineața, deșteptat cu capul limpede, iar zicea că bine e să fii în lumea aceasta pensionar, care-și petrece viața după pofta inimii sale.

15 Așa ar fi zis în toate clipele vieții lui dacă mai unul, mai altul dintre prietenii lui n-ar fi ținut, din păcate, să-l cinstească, poftindu-l la un aperitiv, de la care se întorcea mai mult ori mai puțin amețit, purtîndu-și capul sus, călcînd țeapăn și cu băgare de
20 seamă, ca nu cumva să se răstoarne pămîntul ce i se clătina sub picioare, și dorindu-și multe, de care nu putea să aibă parte. I se desfășura viața cum curge riul lin și limpede, dar dînd pe ici, pe colo de cite un bolovan răsturnat în albia sa, se-nvultorește și se
25 tulbură pe o clipă, apoi iar se alină și se limpezește.

El tot mai bucuros da decît lua, și mulțumirea lui era să-și tragă de la gură ca să le poată face parte altora. Era aceasta moștenire rămasă de la răposați.

30

II

Nu trece zi lăsată de Dumnezeu, ceas nu trece, nici clipă fără ca să moară ici un om, colo altul, mulți în toate părțile, fiecare în felul lui. Mirare nu are dar să ne cuprindă că i-a venit și lui Anton rîndul și a
35 murit așa, pe neașteptate.

Primind vestea dureroasă, frații lui, maiorul și studentul, și surorile lui, una soția dirigintelui și alta soția șefului de stațiune, au grăbit să-i facă

inmormintarea și să împartă între dinșii moștenirea rămasă de la el.

5 Avea fiecare dintre dinșii nevoie de partea ce i se cuvenea. Ei știa, ce-i drept, că moștenirea tatălui lor i se cuvine, dar era lucru de sine înțeles că acesta renunță la ea în folosul lor. Au și plecat cu toții la tribunal, ca nenea Iorgu să-și facă declarațiunea de renunțare, dar, sosiți în sala de așteptare, au fost nevoiți să aștepte, ca să le vie rîndul.

10 Nu e însă lucru mai supărător decît să aștepti în sala de așteptare a judecătorei, unde toți forfolesc, fiecare în treburile sale, și supărarea e cu atît mai mare cînd îți dai seamă că așteptarea nu e de nici un folos.

15 „Cu ce m-am ales după ce-mi va fi venit rîndul? Ce cîștig după ce voi fi făcut renunțarea? Așa se întreba el. E oare lucru cuminte să renunț, pentru ca dintr-o moștenire destul de însemnată să se facă patru mici, care-n timp au să fie risipite?”

20 El își cunoștea copiii: îl știa pe Iorgu, maiorul, ce poamă e; își închipuia că are să facă cellalt, studentul, cînd va pune mina pe pîrticica lui; despre cele două fete nu mai era vorba. Era învederat c-o să se îmbuibे un timp oarecare și-o să se deprindă cu belșugul și-apoi o să fie toți patru, viața lor întreagă, nemulțumiți cu sărăcia în care au trăit pînă acum și o să fie nevoiți a trăi și-n viitor.

25 „Un aperitiv care te-ametește și te scoate din minți, apoi te lasă cu inima friptă!” își zise el și hotărîrea îi era luată.

30 — Să ne-ntoarcem, dragii mei, acasă, că degeaba ne-am mai pierdut timpul așteptînd aici, le zise el copiilor săi. Eu am chivernisit viața mea întreagă averi mari fără ca să mă fi incurcat vreodată, știu să chivernisesc și să-mi stăpînesc firea și e mai cuminte să iau eu în primire averea rămasă de la fratele vostru și s-o sporesc.

35 Așa a zis, căci acesta îi era gîndul, și așa a și rămas să fie. Nu era nenea Iorgu om care suferă ca copiii lui să treacă peste vorba lui, și bun îi și era de altminteri gîndul.

Lucrurile nu ies însă totdeauna așa cum și le plănuiește omul.

5 În fundul curții caselor pe care nenea Iorgu le luase în primire ca bun chivernisitor al moștenirii rămase de la răposatul său fiu se afla fosta locuință a acestuia, două odăi bine mobilate, un iatac în care dormeau cei doi ucenici ai bărbieriei, un alt iatac în care ședea Ioana, care purta grijă de gospodăria răposatului, și o mică bucătărie.

10 Nenea Iorgu, bun chivernisitor, a dat bărbieria în arendă, și arendașul, unul din fostele calfe, om cu rosturile lui, nu avea nevoie și de locuința din fundul curții. Mult a stat noul stăpîn al casei pe gînduri, dar în cele din urmă tot nu i-a rămas decît să

15 părăsească iatacul în care petrecuse atîtea zile plăcute și să se mute în fundul curții sale, luînd-o dimpreună cu celelalte și pe Ioana, care era femeie sprintenă, curățică și cu deosebire pricepută întru ale gospodăriei.

20 Nu mai mătura de aici înainte și nu mai deretica prin casă, nu-și mai văcsuia încălțăminte și nu-și mai curăța hainele, cafeluța nu și-o mai făcea el însuși. Se și cuvenea ca la vreme de bătrînețe să fie cruțat.

25 Avînd-o la îndemină pe Ioana, nu mai avea nevoie să prînzească la birtul economic. Știa Ioana nu numai să gătească bucate foarte bune, ci să-și aleagă atît la băcănie, cît și pentru oamenii ajunși la vîrsta în care se afla dînsul.

30 Diminețile dar el nu se ducea în piață numai pentru ca să se dumirească asupra prețurilor, ci și pentru ca să cumpere, și o lua și pe Ioana cu coșul cel mare, pe care-l umplea potrivit cu stăruințele ei. Mult se oprea și mai ales pe la măcelării, căci omului ajuns la vîrsta lui îi priește din cînd în cînd cite o fleicuță,

35 cite o vrăbioară, cite un mușchiuleț, cite un uger de vacă, cite-o pulpă de berbec și ce se mai cuvenea pe lîngă aceste, pe care Ioana știa să i le gătească atît de bine.

40 Apoi, la bătrînețe firea, ea însăși, cere cite un pahar de vin, iar vinul ori să fie bun, ori să nu-l bei. Umbla deci nenea Iorgu mereu de ici pînă colo, ca să

guste vinurile și să-și găsească un izvor de vinuri „naturale“ și curate.

5 E însă lucru trist să-ți petreci viața-n singurătate și mai ales să stai la masă. Când avea deci câte o bucată bună, el îl poftea pe fiul său, studentul, care venea bucuros să-i ție bunului său tată de urit. Bun, bucuros era dinsul și când Ioana și-a dat părerea că e păcat să stea gol iatacul în care dormeau mai înainte ucenicii. După ce el s-a mutat apoi acolo, erau
10 doi care-și dedeau silința să-i facă bătrînului plăcută viața.

Ținea nenea Iorgu și acum să se ducă la cafenea, ca să stea de vorbă cu prietenii săi, dar nu mai mergea singur, ci dimpreună cu fiul său, și tot el plătea, dar fiul său comanda — ori ceaiul cu rom și cu gogoasă, mine cafea cu lapte și cu o bucată de cozonac ori cu pesmet de Brașov.

A început apoi nenea Iorgu să le dea „revanșă“ celor ce-l poftiseră ori îl poșteau la un aperitiv, iar
20 serile Ioana îi punea și câte ceva cald pe masă.

El era tot cel de mai-nainte, dar felul de a vieții îi era cu totul altul.

Omul nu numai mîncînd și bînd trăiește.

El, care-și petrecuse zilele vieții la ghișeu, era de-
25 prins să fie totdeauna bine și curat îmbrăcat. Nu i se părea nimic mai frumos decît haina veche și bine păstrată. Acum i se părea că tot mai frumoasă e haina nouă și bine croită, mai ales fiind bună și frumoasă și stofa din care era făcută. Iar fiul său îl încredința
30 că are multă dreptate și-n ceea ce privește multe alte amănunte ale vieții de toate zilele.

E apoi cu desăvîrșire netăgăduit adevărul că omul nu numai de hrană trupească are nevoie pentru ca viața să i se desfășure cu bine, iară hrana sufletească e distracțiunea. Hrana aceasta o găsea stînd
35 de vorbă cu prietenii săi, tot mai priincios îi era însă dacă mai adăuga la ea și o partidă de table, una de domino ori una de cărți, ba din cînd în cînd și câte o plimbare, ceea ce-i făcea mult bine unui om
40 ajuns la vîrsta lui.

Mai ales serile, după ce se scula de la cina atît de bine gătită de Ioana, nu îi era iertat să se culce numai-decît. Ar fi fost lucru mai mult ori mai puţin primejdios. Îngrijind deci de sănătatea bătrînului său tată,
5 fiul stăruia ca acesta să mai petreacă un ceas, două fie la un cinematograf, fie la un concert, fie chiar la teatru, ceea ce nu-l supăra pe bătrînul.

Era o viaţă plină de amănunte plăcute, de care nenea Iorgu nu se mai sătura, dar voia bună de mainainte el n-ajungea s-o mai aibă. Era mereu posomorît
10 şi ursuz, parcă s-ar fi întors de la un aperitiv.

El a rămas tot bunul chivernisitor, care nu se-n-curcă niciodată; îşi făcuse socoteala veniturilor pe care le are, le împărţise aceste pe trimestre şi pe luni,
15 hotărîse cu multă chibuzinţă cît era să cheltuiască pentru hrană, cît pentru cheltuiala casei şi pentru plata Ioanei, cît pentru îmbrăcăminte şi cît pune în fiecare lună la o parte pentru sporirea averii ce-o să le rămîie după moartea lui copiilor şi nepoţilor
20 săi drept moştenire. Pentru plăcerile şi comodităţile vieţii nu cheltuia decît ceea ce mai rămîinea, şi cînd ajungea la fundul sacului, strîngea băierile pungii şi zicea: „Atît şi mai mult nu!“

Zicea el aşa, dar tocmai de aceea era ursuz, mereu
25 supărat de simţămîntul că pentru noul său fel de a vieţii are prea puţin. Îi era nesuferită supărarea aceasta, şi ca să scape de ea, niţel cîte niţel iar le dădea băierilor drumul.

„Ei! — îşi zicea dîndu-se pe brazdă — şi o să pun
30 la loc luna viitoare ceea ce iau acum din partea socotită pentru sporul averii.“

Se împrumuta omul dintr-un buzunar ca să aibă ce scoate din cellalt, dar tocmai de aceea îi era încă
mai mare şi mai nesuferită supărarea luna viitoare
35 cînd sosea termenul de plată şi se încredinţa că iar e nevoit să se împrumute.

„Da! îşi zicea acum. Ce să-mi faci? Nevoile vieţii. O să pun la loc trimestrul viitor“.

O zicea el aceasta, dar era din ce în ce mai strivît
40 de simţămîntul că numai cel tare e în stare să se

stăpânească pe sine însuși și că el nu mai e destul de tare ca să se înfrîneze.

5 Purtînd povara acestui simțămînt, nenea Iorgu nu mai umbla cu capul ridicat și nu mai călca țepăn și apăsător, deși îi era și acum parcă i se clătina cu totul altfel pămîntul sub picioare.

10 Era, dacă e vorba, cel mai nevinovat om, care se mîrginește a se folosi de drepturile sale, și cu toate aceste, umbla cu ochii în pămînt și se uita din cînd în cînd împrejurul său sperios, ca omul care se știe vinovat de a fi asuprit și despuiat pe ceia ce se reazemă cu încredere pe el și-n toată clipa se aștepta să fie tras la răspundere.

III

15 Dumnezeu l-a inzestrat pe om cu minte ca să judece și să poată deosebi ceea ce e bun de ceea ce e rău, iar omul se folosește de darul dumnezeiesc pentru ca să se încredințeze pe sine însuși că e bine ceea ce se simte ispitit a face.

20 Nu-l trăgea nimeni pe nenea Iorgu la răspundere, dar se judeca el însuși pe sine și nu-l ierta firea să se asuprească. Avea, dacă e vorba, toată dreptatea cînd își zicea că i se cuvine să-și petreacă în toată lărgimea puținele zile de viață ce-i mai rămîneau. A suferit, 25 a răbdător, a muncitor, s-a canonit destul în timpul lungii sale vieți: prost ar fi fost dacă și-ar mai fi tras de la gură și acum, cînd nu era nevoit.

Destul era să păstreze averea rămasă de la fiul său așa cum a luat-o în primire, ba vinovat nu putea să-l scoată nimeni nici dac-ar mai fi micșorat-o.

30 Așa vedea el lucrurile judecîndu-se pe sine însuși, și mult n-a stat pe gînduri, ci s-a împrumutat cu cîteva mii de lei cînd medicul, un om priceput într-ale lui, a stăruit să facă o cură de vro patru săptămîni 35 la Karlsbad. Sănătatea mai presus de toate!

Una e însă cînd e s-o faci și alta după ce ai făcut-o, și el nu mai era omul liniștit și totdeauna voios care fusese mai-nainte.

Plecat adică odată la drum, se căia de a fi făcut-o, și-i era greu să facă ceea ce făcea.

5 Nu doară că se socotea vinovat și-și făcea muștrări, dar își cunoștea copiii și știa că dinșii, maiorul și cele două surori ale lui, se socotesc nedreptățiți și sunt porniți cu minie asupra fratelui lor, studentul, în gândul lor un lingușitor viclean, care profită de slăbiciunile bătrînului său părinte ca să se indulcească.

10 „Ba, zicea el, imi așteaptă cu nerăbdare moartea, ca să poată pune mina fiecare pe partea ce i se cuvine din moștenire. Iar lumea, totdeauna părtinitoare și pornită spre răutăți, le dă dreptate. Urit e să trăiești în lumea aceasta!”

15 I se făcuse negru înaintea ochilor cînd se gîndea că e plecat, cu toate aceste, în drum lung și costisitor spre a-și căuta desănătate, ca să-și lungească viața.

Sosit la Karlsbad, nenea Iorgu, mai posomorit și mai ursuz decît orișicînd, s-a dus la medicul ce-i fusese recomandat.

20 Acesta l-a pipăit și l-a ciocănit cum știa dînsul, apoi s-a uitat la el strîmbînd din nas.

— Da! i-a zis. De scăpat ai să scapi dacă vei face cura convenită trei ani de-a rîndul, dar sunt multe lucrurile pe care n-ai să le faci; multe mincările din care n-ai să guști, multe băuturile de care trebuie să te ferești.

Mai negru i se făcea lui nenea Iorgu înaintea ochilor.

— Dacă-i așa, de ce să mai trăiesc? ce rost mai are pentru mine viața!?

30 Umblind ca să-și facă plimbările prescrise, el căuta cele mai strîmte poteci, pe unde era mai deasă și mai întunecată pădurea, și tresărea speriat cînd i se ivea fie în față, fie în dos vreun om ca dînsul.

35 Mereu era ispitit de gîndul de a împărți între copiii săi averea rămasă de la răposatul lor frate. Iar i se înșenina, parcă, cerul cînd își aducea aminte cum își mătura și deretica prin casă, cum își văcsuia încălțămîntea și-și curăța hainele, cum își făcea cafeluța:

40 „Am s-o fac! își zicea din ce în ce mai hotărît. E cel dintîi dintre lucrurile ce am să fac după ce mă voi fi întors acasă“.

O zicea aceasta și după ce s-a întors, dar se amîna mereu de azi pe mîine și de mîine pe poimîine. Era pentru dînsul moștenirea aceea o mare pacoste, de care voia să scape, dar nu e ușor să te lipsești de ceea ce

5 poate să-ți indulcească viața.

„Ce te mai tot zorești așa? îi șoptea, parcă, cineva la ureche. Azi-mîine o să-ți vie și ție rindul și o să-și ia fiecare dintre dînșii partea la care rîvnesc cu mult nesățiu copiii tăi, pentru care atîta timp ți-ai tras de

10 la gură și care acum îți doresc moartea.“

Mergea deci omul posomorit și ursuz, ducîndu-și pe gîfiiite spre mormînt greaua sarcină a vieții.

Da! — îmi zise el — eram prieteni, deși nu ne potriveam nici la gânduri, nici la simțăminte. Lui îi era adecă milă de mine pentru că tot mai cred, iară mie îmi era
 5 milă de el pentru că-l știam lipsit de mîngăierea credinței. El mai trecuse apoi patru ani la Facultatea de medicină, unde se deprinsese a privi întreaga viețuire sufletească drept un fel de aiurare purceasă din funcționarea organelor trupești. Stăruia deci cu un fel
 10 de încăpăținare în gîndul că temelia fericirii omenești e neadormita purtare de grijă a fiecărui pentru sine însuși. Rîdea de mine cînd îi spuneam că obîrșia a toată fapta bună e¹ compătimirea firească a omului, și fie la o ceașcă de cafea, fie plimbîndu-ne pe la locuri mai do-
 15 nice, petreceam ceasuri întregi, ca să mă convingă că durerile vieții toate ar înceta dacă n-ar fi atît de mulți oamenii care, alergînd după fel de fel de fantasmagorii, nu poartă din destul grijă de sine însuși. După părerea
 20 lui, statele și popoarele erau însoțiri pentru apărarea intereselor pozitive ale celor întovărășiți, și i se înfipsese în minte gîndul că măsura iubirii de țară și de neam e ura împotriva celor ce nu sunt din aceeași țară și de același neam ca tine. În felul acesta făcuse din ură o mare virtute, și una din mulțumirile vieții lui era să
 25 deie dovezi despre ura lui.

¹ În text: și; modificat conform contextului.

Mai era și de o zgîrcenie adeseori mojicească, încît se făcea fie de rîs, fie nesuferit. Noi, colegii lui de la Universitate, țineam cu toate acestea la el, căci era de bună-credință și cu inima deschisă, își spunea gîndul
5 fără incongiur, de puteai să pui temei pe el, și era o ade-
vărată mulțumire sufletească să stai de vorbă cu el.

Cînd s-au pornit mișcările pentru intrarea în răz-
boi, el era în fruntea celor ce spărgeau ferestre și hui-
duiau pe neutraliștii urgisiți. Rău nu-i ședea, căci mai
10 avea și mutră de zurbagiu — om scurt și îndesat, cu
părul cam creț și totdeauna vilvoi, cu privirea-ncrun-
tată și răstit la vorbă.

Rîndul la oaste n-a voit, se-nțelege, să-l facă mai
în dosul frontului, ca sanitar, ci a stăruit să intre-n
15 linia luptătorilor.

— Aceasta — i-am zis eu — nu se potrivește de loc
cu principiul că fiecare de sine însuși are să poarte grijă.
Dacă țineai la principiul acesta, trimeteai pe alții în
foc.

— N-ai dreptate, mi-a răspuns el. Ura e o patimă
care orbește pe cel stăpînit de ea, și omul nu are numai
interese materiale. Pe mine nu gîndul de a alina su-
ferințe și de a scăpa vieți mă-n-cîntă și mă adimenește:
20 rivnesc la mulțumirea de a da lovituri și de a-mi
vedea dușmanii murind în chinuri grele.

Mulțumirea aceasta diavolească i-a fost dată s-o
aibă din plin și cu prisos și a gustat-o cu atît mai vir-
tos cu cît tatăl său, om în toată puterea, a fost unul
dintre cei mulți care au murit de tifos exantematic.

30 După ce germanii și aliații lor au început să se re-
tragă, el a grăbit la Cîmpulung, unde-i rămăsese de la
tatăl său o casă și altă avere destul de frumoasă.

Dușmanii erau plecați de trei zile cînd el a sosit
cu cele dintii trupe române acasă, și chiar ziua aceea
35 a plecat la Dragoslave, ca să vadă ce s-a ales de heres-
traiele și de depozitul de scinduri pe care tatăl său
le avuse pe Dimbovița.

Mă aflam, din întîmplare, la Nămăiești cînd el s-a
oprit la minăstire, ca să mai răsufle calul de la brișcu-
40 lița cu două roate în care venise.

Ne bucuram amândoi de revedere, căci în tot timpul războiului nu numai că nu ne văzuserăm, dar nici n-am auzit unul de altul.

5 Deoarece el era hotărît să se întoarcă pînă seara acasă și astfel era grăbit, ca să mai putem sta de vorbă, l-am însoțit cu atît mai virtos cu cît eram doritor să văd locurile unde românii i-au ținut pe dușmani atîta timp în loc.

10 Știindu-mi părerile în ceea ce privește războiul, el nu-mi vorbea despre faptele ce săvîrșise pe cîmpul de luptă. Țineam însă eu să aflu dacă și după grozăviile războiului el mai stăruie ori nu în vederile lui de mai-nainte.

— Vrei să-ți vorbesc cu inima deschisă, după cum
15 îmi este firea, îmi zise el. Abia acum am ajuns să-nțeleg de ce-n scurgerea vremurilor atite și atite milioane dintre cei mai destoinici oameni s-au prăpădit pe cîmpul de luptă. Nu e pentru bărbatul adevărat nimic mai presus de pornirea delicioasă de care e cuprins războinicul cînd dă pept cu moartea. Moare în chinuri grele un dușman, iar colo, unul dintre tovarășii de luptă, și, mînat de-un fel de beție, de o patimă oarbă, de o nebulie, răzbești printre morți și peste trupurile celor ce se
20 zbat în chinuri. Cu cît mai mare e simțămîntul de a fi înfrunți, cu atît mai dulce e simțămîntul de a fi trecut prin ea și dacă ai scăpat¹ aștepți cu nerăbdare ziua de mîine ca să te arunci iar în foc. N-o-nțelege aceasta decît echilibratul, care aleargă sărînd într-un picior, dansează, se dă peste cap pe o funie întinsă la
25 o mare înălțime.

30 Ziua trecută fusese lapoviță, iar peste noapte ninsese, acum însă ninsoarea încetase și negurile se risipiseră, tot mai era înnourat cerul, iar culmile munților de pre Laota se vedeau. Trecînd peste Mateiaș în valea Dimboviței, drumul apucă pe sus, de-a lungul coastei prăpăstioase, de unde albia riului strimtorat între stînci nu se poate vedea, dar s-aude vijîitul furtunatic al apelor revărsate peste bolovanii risipiți în calea lor. Măreția sălbatică a locurilor e feroasă și încă mai

¹ În text: *scăpat ori*; modificat conform contextului.

fioroasă și-o fac tranșeele și gropile de adăpost risipite la dreapta și la stînga drumului.

— Vezi tu, urmă dînsul, pe mine tranșeele acestea mă fac să tresalt. Locurile acestea sunt parcă anume croite pentru cele mai crîncene lupte, și-i pizmuesc pe cei ce s-au luptat aici. Aud bubuitul tunurilor, rîpăitul mitralierelor, șuieratul gloanțelor, răcnetele de atac, vaietele și gemetele celor ce trag de moarte și văd cum ici unul, colo altul să prăvălește-n adîncime.

Deodată calul se dete sforăind la o parte.

La marginea despre prăpastie a drumului zăceau întinși la pămînt doi oameni, după toate semnele unul mort, iar cellalt, un tînăr de vreo douăzeci și cinci de ani, bălan și voinic, greu rănit, care-și ridică puțin capul și-și întoarse fața spre noi.

Depart spre fundul prăpăstiei zăcea răsturnat cu roatele în sus un automobil, care-n căderea lui se oprise-n niște copaci. Era învederat că, trecînd cu mare iuțeață peste șanțul din fața noastră, automobilul s-a săltat și i-a aruncat la mare depărtare pe cei doi ce se aflau în el, apoi și-a schimbat direcțiunea și s-a prăvălit.

Cel mai apropiat gînd îmi era că nu putem să-l lăsăm pe mort și mai ales pe rănit în starea în care se aflau.

Prietenul meu se uită lung la mine.

El îi ura pe ruși, pe bulgari, pe sirbi, peste tot pe slavi, pe care îi socotea cei mai primejdioși dintre dușmanii neamului românesc. Încă mai mult îi ura însă pe maghiarii care nu înțelegeau că trebuie să caute prietenia românilor, căci și pentru poporul maghiar sunt slavii cei mai primejdioși dintre dușmani. Îi ura deci și pe austriaci, precum și pe germani, pentru că îi sprijineau pe maghiari. S-ar fi putut apoi ca mortul și rănitul să fie chiar maghiari.

— Ba bine că nu, îmi zise dar. Nici cioclu, nici agent sanitar nu sunt și n-am fost niciodată.

Eu stăruii însă.

El îmi aruncă o căutătură în care mila se-mbina cu luarea în bătaie de joc, dar ca să nu mă jighească, opri și ne deterăm jos, apoi ingenunche lîngă rănit, îi pipăi.

pulsul și-l examină în amănunte, în vreme ce acesta-l roagă să-i dea apă, vorbind în o românească pocită cu accentul maghiar.

Atit i-a mai lipsit prietenului meu.

5 — Aș! Apă? Dar de unde s-o iaul? șopti cu un gest parcă era gata să dea cu piciorul în el.

Întorcîndu-se apoi spre mine, el dete din umeri.

10 — Îmi pare foarte rău, zise, dar ăștuia nu mai poți să-i dai nici un ajutor. Nu e, ce-i drept, rănit în înțelesul obicinuit al cuvîntului; dar în cădere i s-au frînt două coaste și i s-a scrîntit încheietura de la șold, ba sunt și semne de leziuni interne, căci a început să aibă fierbințeli. În tot cazul, nu e transportabil.

15 Ce puteam să fac? În brișculiță n-avea loc, iar în spinare nu puteam să-l iau: nu-mi rămînea decît să-mi urmez drumul, cuprins de adîncă mihnire, alătura de el, care era tăcut și ursuz.

Peste citva timp sosirăm la un șipot.

— Iată apă! zisei eu.

20 — Apă, da — răspunse el cam pe răstite — dar cum i-o duci? O iai în pumni ori i-o duci în gură? Dă-l în-colo! urmă peste puțin cu necaz. Necuratul ni l-a scos în cale, ca să ne strice cheful. I-o fi lui sete, dar încă mai mare decît setea îi este nevoia de oblojeli reci.

25 El se mișca neastîmpărat și, cuprins de nerăbdare, trăgea dînd cu biciul în cal, deși apucaserăm la vale și era mai mare nevoia de a-l opri.

— Om tare la fire, urmă el. Zace de cel puțin două zile acolo și tot se mai ține. Nu-i vorba, de scăpat mare minune ar fi dacă ar scăpa, dar tot mai trăiește, în vreme ce cellalt a murit, după toate semnele, de cel puțin două zile. Del ce să-i faci? urmă iar. Știu c-o să zici că una e să mori la margine de drum și alta să-ți dai cea din urmă răsufare la adăpost. Așa-i însă

35 la război: cîți dintr-ai noștri s-au prăpădit așa?!
— Treci cu vederea că nu mai suntem în război, îi zisei eu.

Aceasta-l scoase din răbdări.

40 — Ei bine! zise. La urma urmelor, dacă ți-e atit de mare nevoia, am putea să improvizăm un fel de targă de crăci și să-l ducem pînă la cel mai apropiat

canton, care nu mai poate fi departe. Mare mizeriel
grăi prietenul meu, stăpînindu-și minia. Cum, păca-
tele mele, să-njghebez targa dacă nu am topor, ba nici
măcar un cuțit mai mare? Da! — urmă aruncîndu-mi
5 o căutătură încruntată — să le vii și altora într-ajutor
cînd n-ai altă treabă și ești în stare s-o faci. Te pomenești
însă că, perzîndu-mi timpul pe aici, n-o să mă mai pot
întoarce acasă și tot nu mai fac nici o treabă...

— Ei bine! — îi zisei — să ne căutăm de drum.
10 — Lasă-mă în pacer se răsti el. Dacă te-ai apucat
de-o treabă, ai s-o scoți la capăt. Tot vom fi găsind noi
pe aici pe undeva două crăci rupte, fie de vînt, fie-n
toiul luptelor, iar dacă avem crăcile, alcătuim cu
chiu, cu vai targa.

15 Căutînd apoi la dreapta și la stînga, mai la deal,
mai la vale, am și găsit în cele din urmă două crăci
potrivite, am pus pe ele de-a curmezișul altele mai
scurte, am așezat pe aceste cetină și, bombănind
mereu: „Ce mizeriel“, el a injghebat targa.

20 — Haid! Pune mînal s-o ducem la rănît, îmi zise
apoi. Ca să nu zici că n-avem și noi, cei mai cu minte,
ceea ce voi numiți inimă.

Gîndul lui era să le facă pe toate numai pentru
ca să nu mă mihnească pe mine. Văzîndu-mă însă pe
25 mine mulțumit, era mulțumit și el, și gustînd dulceața
mulțumirii de a fi săvîrșit o faptă bună, era din ce în
ce mai îndeplin stăpînit de îndemnul de a merge mai
departe pe calea în care pornise.

30 Era înduioșătoare grija cu care s-a pus să pregă-
tească culcușul pentru rănît. I se părea lucru neier-
tat să-l culce pe cetină; a-ntins deci peste cetină pă-
tura calului, apoi și-a dezbrăcat paltonul, ca să i-l
pună căpătîi.

35 Toate bune și frumoase; făcîndu-și însă anii la
Facultatea de medicină, el se dumirise că e lucru pri-
mejdios să ridici pe un om cu coaste frînte și cu în-
cheietura de la șold scrîntită fără ca să-i fi făcut mai-
nainte un bandaj provizoriu, iar în asemenea împre-
jurări nu-ți rămîne decît să scoți fișii din cămașa de
40 pe trupul tău. Eram gata să-i dau pentru această că-
mașa mea; el n-a voit cu nici un preț s-o primească,

ci, drept nouă dovadă de prietenie, a sfișiat-o pe a sa.
Altă pacoste.

5 Îl luam noi pe nenorocitul acela după ce îi va fi
făcut bandajul și-l duceam undeva la adpăost. Cum
riminea însă căruța și calul? Ce făceam dacă găseam
cantonul ruinat? Mai era apoi și mortul, la care el
aruncă o căutătură lungă.

10 — De! zise. Nu. Nici pe acesta nu' putem să-l
lăsăm aici — hoit părăsit la margine de drum. Nu e, la
urma urmelor, nici cîne, nici dobitoc.

15 Dacă am fi avut unelte, i-am fi săpat groapa acolo
unde l-a ajuns moartea și l-am fi înmormîntat, după
obiceiul rămas din bătrîni, la margine de drum.
Aceasta nu eram însă în stare s-o facem, ceea ce ne
mîhnea pe amîndoi.

20 — Dau cu socoteală — zise el necăjit — că injhe-
bind targa, am ostenit fără rost. Tot n-o să ne ră-
mie decît să căutăm fie la canton, fie chiar în sat un
car cu boi, ori o căruță, în care-l ducem și pe rănit
mai bine decît pe targă.

— Fără indoială, întîmpinai eu, dar perdem timp
și n-o să te mai poți întoarce azi acasă.

El se scărpină în dosul urechii.

25 — Ei bine! — strigă încă mai necăjit — o să ne
întoarcem la noapte. Ne-a căzut odată în cap beleaua
aceasta, avem să le facem toate ca să scăpăm de ea.

30 În vreme ce el a făcut bandajul, eu am plecat cu
brișculița la vale. Mult a trebuit apoi să alerg încoace
și încolo la vale și la deal, căci cantonul n-avea nici
uși, nici ferestri, iar prin sat numai pe ici, pe colo
mai rămăsese cîte o casă întregă. Nici nu puteam
apoi să-l lăsăm pe rănit în seama orișicui și abia tir-
ziu am dat peste o babă pricepută și sfătoasă, care era
în stare să-i poarte de grijă.

35 Cu toată graba mea, era deci cam tirziu după-
ameazăzi cînd m-am întors la deal ca un car, aducînd
cu mine și doi oameni cu uneltele convenite ca să sape
groapa.

40 — Să fie ai dracului toți nemții de pe fața pămîntu-
lui! strigă dînsul cînd îi spusei în ce stare am găsit
cantonul.

— Dar nu nemții au luat ușile și ferestrele, ci ai noștri, zise unul dintre cei doi oameni.

— Nu le-ar fi luat dacă n-ar fi venit nemții, întâmpină el.

5 — Dar le-au luat abia alaltăieri, după ce au plecat nemții, grăi cellalt.

El se uită zăpăcit când la oameni, când la mine.

— De! răspunse peste puțin. Tot ceea ce se poate. Războiul e o mare nenorocire, în urma căreia oamenii se însălbătesc.

10 — L-am ridicat apoi pe rănit în car, unde baba îi făcuse culcuș potrivit, și răminea ca-n vreme ce noi îl duceam, cei doi săteni să sape groapa și să-l înmorminteze pe mort.

15 Ei se uitară nedumeriți la noi.

— Cum adecă să-l înmormintăm? întrebă unul dintre dinșii. Nu cumva așa, fără coșciug?!

— Lasă c-a murit, ca un dobitoc, fără luminare și fără ca să-i fi închis cineva ochii, adăugă cellalt, 20 cel puțin la înmormintare să aibă parte de rinduiala cerească.

— Ce să-i faci? le răspunsei eu. Așa e în vreme de război. Cite și cite mii dintre ai noștri au murit și au fost îngropați așa, de nu mai știe nimeni unde le 25 zac oasele?!

— Urit lucru!

— Mai rău decit păginesc!

Prietenul meu strimbă din nas, dar nu zise nimic.

— Ei bine! grăii eu. Săpați-i groapa, c-o să-l înmormintăm noi când ne întoarcem.

30 Coborînd încetul cu încetul la vale, el era posomorit și tăcut, iar trecînd prin sat, pe lângă casele ruinate, el trăgea din cînd în cînd, așa, bolborosind pentru sine, cite o injurătură.

35 — Nu știu nici eu ce să mai zic, grăi apoi într-un tîrziu. Mi-e greu să spun că oamenii aceia n-au dreptate, ba mi-e parcă mă bucur cînd îi aud vorbind așa. Pentru mort, ce-i drept, totuna dacă o fi îngropat cu ori fără de coșciug, dacă o fi mistuit de foc pe rug, fie-n cuptor, dacă o fi mîncat de viermi ori de 40 fiară flămînde: leșul e și el tot hoit! Nu e însă totuna

pentru cei rămași în viață și e lucru neiertat să-i jignești pe aceștia, neștiind seamă de obiceiurile și de credințele lor. Ai grăit adevărul când li-ai spus că mulți dintre ai noștri tot așa au fost îngropați, urmă
5 el; când era însă cu puțință, tot le făceam înmormintare după obiceiul pământului. Vor mai fi rămas prin vale pentru scînduri ca să înjghebăm un coșciug.

— Eu nu zic nu, îi răspunsei, dar dau cu socoteală
10 că atunci n-o să te mai poți întoarce nici la noapte acasă.

— Chiar și dacă ! întimpină dinsul. Știe omul când și unde pleacă, dar nu când și cum se întoarce. Am dat peste beleaua aceasta și eu mă gîndesc mereu ce vor fi zicînd sătenii despre noi dacă l-am îngropa pe
15 mortul acela ca pe un cîne.

— Bună părere n-au să-și facă, zisei eu, fără indoială greșită, dar bună nu.

Aici era ajuns când am ajuns la casa babei.

Baba l-a dus mai departe.

20 Ea începu să-l bocească pe tinerelul mamei, pe voinicul și frumusețul mamei și să întrebe dacă are mamă și unică, frați și surori, poate chiar și soție și copii, care toți îl doresc și plîng, toți așteaptă cu inima înclăștată însănătoșirea lui.

25 — Trebuie, măicuțiță, să-i vestiți cît mai curînd, ca să știe și să vie, dacă poți — stăruî dînsa — că nu e leac mai bun decît ochii celor ce te iubesc.

— De, babă dragă, îi zisei, în vremuri ca cele de azi nu poți să trimiți știri nici dintr-un sat în cellalt, dar
30 decum la mari depărtări.

— Mare păcat! se văicări dînsa. E urgia lui Dumnezeu. A căzut blestemul părinților pe capul nostru, de și-au pierdut oamenii mințile și s-au făcut mai răi decît
fiarele codrilor.

35 Prietenul meu iar tăcu, făcîndu-și de lucru pe lîngă rănit, pe care-l ispiți, ca să afle cine anume e mortul și unde i se află familia.

— Baba are toată dreptatea, zise el. Cînd va fi cu puțință, avem să-i vestim pe ai lui, dacă n-o fi cumva
40 prea tîrziu, ba avem să-i punem mortului la căpătii o cruce cu numele lui, ca trecătorii să știe că om e îngropat

acolo și ca ai lui să-l poată găsi dacă-l vor fi căutînd vreodată. Cel puțin atîta mîngiere li se cuvine celor rămași în viață.

5 Baba se uită sperioasă cînd la mine, cînd la el.
— Se poate!? grăi dînsa. Nu se poate, maică. Nu cumva credeți că un om îngropat așa poate să aibă odihnă-n lumea cealaltă? Nu!! Umblă fără de astîmpăr și nemîngăiat de aici pînă colo și cerșește mereu luminare aprinsă, tămîie pe jăratec și dezlegarea prin rugăciuni făcută de preot. Ciocli să nu vă faceți, dragii mei, că dacă-ar fi să nu vi se arate ca strigoi, o să-l vedeți mereu în vis, o să vă căiți toată viața și o să vă hulească toți cei ce știu. Tot omul are după moarte să fie îngropat în legea lui.

15 — Aș! Bazaconii băbești! grăi dînsul.

Deși pe deplin convins însă că cel ce-a murit e mort și nu mai poate să supere pe nimeni cerînd mai una, mai alta, nu se îndoia nici că poate să-l viziteze, nici mai ales că hula lumii îi urmărește pe cei ce nu țin seamă de deprinderile ei. Mai era apoi și alta. Luase-n gîndul lui hotărîrea că are să vestească familia mortului cum și unde l-a îngropat pe acesta și-i era greu să nu poată spune că i-a făcut și înmormîntare creștinească.

25 — La urma urmelor, zise dar, popa unguresc e la bărăția din Cîmpulung și lucru afară din cale greu n-ar fi să i-l aducem, ca să nu se poată zice că noi, românii, suntem neam de oameni haini din fire.

Da, dar lucrurile se-ncurcau și dandanaua se făcea din ce în ce mai mare.

30 Rănitul, zdruncinat, precum se vede, de drum, avea fierbințeli și pulsul îi era accelerat. Îi făcea oblojeli reci și-i arăta și babei cum are să le facă după ce vom fi plecat noi. Se temea însă de vreo complicațiune, ar fi trebuit să aibă termometru, pentru ca să-și poată da seamă dacă nu cumva e nevoie să-i lase singe, și nu prea avea încredere-n babă. Dacă mai era apoi vorba să-i facă mortului înmormîntare creștinească, erau nevoiți să-l aducă și pe el la casa babei.

40 — Așa n-o să te mai poți întoarce nici la noapte acasă, îi zisei iar.

— Se-nțelege că nu! răspunse el îndirjit. Nu vezi, că se-nșerează și eu tot n-am ajuns să văd de treburile mele?! Toate merg alandala. Nu m-apuc bine de una și dau cu socoteală că n-am pornit-o bine, trebuie să
5 încep alta. Se-nțelege că n-o să mă pot întoarce, urmă el, plimbându-se încă mai îndirjit prin casă. Cum să mă întorc, dacă pentru una am venit și alta fac, nu-ncep bine una și la alta trec? Afurisit să fie cel ce-a pornit războiul.

10 Eu mă uitai zîmbind la el.

— Războiul l-ați pornit voi, cei ce n-aveți răbdare ca să așteptați ceea ce vine-n virtutea desfășurării firești a lucrurilor, îi zisei. Închipuindu-vă că puteți fie să grăbiți, fie să împedecați ceea ce trebuie să vie.
15 vă avîntați...

— Nu! strigă el. Eu și alții ca mine, care ne-am avîntat, am fost imbrințiți în valurile apei adinci: nu ne-a rămas decît să dăm din mîni și din picioare. În vreme ce noi sîngeram pe cîmpul de luptă ori răbdam prin tranșee de foame și de frig și eram mîncați de păduchi,
20 ei chefuiau departe-n dosul nostru și adunau bogății pentru zilele viitoare. Pe urma lor am ajuns de batjocura lumii, încît le suntem tuturor urgisiți și nu mai are nimeni încredere în noi. Nu! — urmă el — noi am fost unii amăgiți, iar alții siliți. Băgați odată-n război, am mers orbește înainte. Uite, tocmai ca acum: am pornit-o și nu-mi rămîne decît s-o duc pînă-n capăt. Ce știu eu!? multe se pot întîmpla în timpul nopții care vine și nu m-aș ierta niciodată eu însumi pe mine
30 dacă din vina mea ar muri omul acesta înainte de vreme. Nu mă iartă firea nici să-l las în purtarea de grijă a babei, nici să iau eu însumi răspunderea pentru cele ce se vor mai întîmpla. Mă zbućium și nu știu ce să fac ca să fiu mulțumit eu însumi de mine. Abia acum
35 am ajuns să-mi dau seamă că cea mai mare dintre toate crimele e fapta prin care-ți faci neamul urgisit.

Mult am chibzuit apoi pînă ce n-am ajuns să luăm în cele din urmă hotărîrea că el rămîne să poarte grijă de rănit, iară eu mă-ntorc singur la Cîmpulung,
40 ca să aduc de acolo un medic și un preot pentru

inmormintarea mortului, pe care cei doi oameni urma să-l ducă la canton, închizînd ușa cu crăci.

5 Sarcina ce am luat asupra mea întorcîndu-mă la Cîmpulung era cu mult mai grea de cum ne închipuiserăm noi.

Era tirziu după miezul nopții cînd am sosit la Cîmpulung, obosit de drum și de alte osteneli ale zilei, și abia pe la amiază am ajuns să ies ca să caut medic și să iau înțelegerea cu popii de la bărăție.

10 Erau la Cîmpulung mai mulți medici, între care și unul militar german, care rămăsese acolo cu vreo douăzeci de greu răniți, care nu puteau să fie transportați; nici unul dintre dinșii nu putea însă să plece decît după ce vor fi fost împlinite anumite forme.

15 Unul spunea că nu poate să-și părăsească clienții, altul ținea să știe cine are să plătească, medicul militar român, care sosise cu primele trupe române în localitate, era de părerea că întreaga afacere privea Crucea Roșie, iară medicul militar german era, după părerea celor în drept, prizonier de război, care numai cu voia comandamentului românesc și sub paza militară ar fi putut să plece.

25 Încă mai mari erau greutățile în ceea ce-l privea pe preot. Mi s-a spus adecă la bărăție că preoții catolici n-au voie să prohodească decît pe cei ce-n timpul vieții lor au făcut parte din singura mintuitoarea biserică romano-catolică. Întrebarea era deci dacă mortul de la Dragoslave a fost ori nu fiu al bisericii romano-catolice. Pentru ca să pot da răspunsul la întrebarea
30 aceasta, am fost nevoit să trimit un om călare la prietenul meu, care mi-a dat următorul răspuns:

„Iubite amice,

Vestea ce mi-ați trimis m-a luminat asupra lumii în care mi s-a petrecut viața de pînă acum.

35 *Celor ce te întrebă de plată răspunde-le că am să plătesc eu, drept adaos la ceea ce am pierdut în timpul războiului, iar medicului care va fi luînd hotărîrea de a se jertfi venind aici spune-i că stau zi și noapte la căpătîiul bolnavului și am nădejdea că el va scăpa. Temperatura*

se urcă, ce-i drept, încetul cu încetul, dar el e de o constituțiune puternică și, după părerea mea, e nevoie să i se lase sînge cît mai curînd, ceea ce cu răspunderea mea nu cutez să fac.

5 De preot nu mai e nevoie.

Mortul e calvinist și s-ar cutremura-n coșciug dacă prohodul i l-ar face un popă romano-catolic, care pentru el nu e preot.

10 Abia acum am ajuns să înțeleg de ce românii au stăruiț cu atîta hotărîre în așa-zisa lege strămoșească. A trecut adecă din întîmplare pe aici părintele Serafim, călugăr de la mînăstirea Stînișoara, care-n timpul războiului a stat adăpostit la schitul din gura Peșterei. I-am spus că preotul romano-catolic n-are voie să prohodească pe creștinii care-n viața lor n-au fost fii ai bisericii papale.

15 «Noi, taică — mi-a zis el — suntem datori să prodohim pe orișicine, fie creștin, fie păgîn, căci oamenii, orișicare le-ar fi credințele ori rătăcirile, toți sunt fiii lui Dumnezeu și frați între dînșii, și orișicît de deosebiți ar fi în timpul vieții, după moarte sunt deopotrivă. De aceea îndeosebi noi românii nu suntem în stare să prigonom pe alții pentru că țin la neamul și la legea lor și desprețuim pe cei ce se leapădă de obiceiurile, de credință și de legea lor.»

25 Așa mai înțeleg și eu legea creștinească.

Romano-catolicii duc mai departe tradițiunile romanilor, pentru care erau barbari toți cei de nu erau romani, ale elinilor, cari disprețuiau pe cei ce nu erau elini, ale evreilor, care numai între dînșii se iubeau, și ale tuturor celor ce nu erau în stare să se ridice pînă la gîndul iubirii de oameni. Tot astfel creștinii din Orient duc mai departe tradițiunile lui Mohamed, care spunea că Dumnezeu i-a pus sabia-n mînă ca să stîrpească pe cei ce nu-i primesc învățăturile. De aceea trăiesc popoarele din Europa în harță necurmată.

30 Am rugat deci pe părintele Serafim să-l prohodească pe mort după rînduiala bisericii noastre și, vestînd familia mortului despre cele petrecute, voi avea mîngîierea sufletească de a-i putea spune că noi românii avem inimă și pentru dușmanii noștri.

Dă, iubite amice, zor cu facerea formelor, ca să mi-l poți aduce mai curînd pe medic.“

Am și dat zor, dară formele erau multe și întortocheate.

5 După îndelungate și cu deosebire amănunțite discuțiuni, cei în drept au ajuns în sfîrșit să se dumirească între dinșii că nenorocitul de la Dragoslave are să fie socotit drept prizonier de război. Urma deci ca medicul
10 german să iasă la fața locului și să ia cuvenitele măsuri pentru aducerea lui la ceilalți răniți, tot prizonieri de război și ei.

Abia ziua a patra am putut dar să plec din Cîmpulung, împreună cu medicul german, luat pe răspunderea mea.

15 L-am găsit pe rănit încă-n viață, numai însă pentru ca medicul să-și poată exprima mirarea c-a putut s-o ducă timp atît de îndelungat și să ne-ncredințeze că n-ar fi scăpat nici dacă i s-ar fi lăsat sînge. Ceea ce se făcuse pentru el n-a putut decît să-i aline suferințele
20 și să-i ușureze moartea.

Prietenul meu era cu toate acestea nemîngîiat:

— Și tu tot mai stăruie că e bun și drept Dumnezeuul căruia te inchini, îmi zise el, răpus de amărăciune adîncă. Drept răsplată pentru bunele mele îndemnări,
25 pentru ostenelele mele, pentru faptele pornite din cea mai curată iubire nu mi se cuvenea oare mulțumirea de a fi scăpat de moarte pe omul acesta!?

— Vezi cu desăvîrșire greșit lucrurile, i-am răspuns. Te întreb dacă-ți pare ori nu rău de ceea ce ai făcut.
30 Te căiești de a fi avut acele îndemnuri bune? Ești mîhnit de a fi ostenit săvîrșind fapte pornite din iubire curată? Îți faci oare o muștrare?

— Asta nu! strigă dinsul. Mă simt, din contră, înălțat în propriul meu gînd, mai vrednic de a mă
35 socoti om. Sunt mulțumit, chiar mîndru de mine însumi, și mulțumit și mîndru am să mă simt totdeauna cînd îmi voi aduce aminte de ceea ce am făcut. Tocmai de aceea mi-a fost foarte scump omul acesta. Stînd ziua și noaptea la căpătiul lui, deși numai prin gesturi
40 puteam să ne-nțelegem, ne-am apropiat sufletește și

sunt cuprins de adincă durere văzindu-l mort în fața mea.

5 — Ei bine! am stăruit eu. Bun e Dumnezeu, drept și înțelept pentru că l-a făcut pe om așa ca să se răsplătească pe sine însuși prin mulțumirea ce i se revarsă în suflet de câte ori săvârșește vreo faptă pornită din adevărată iubire și de câte ori își aduce aminte de asemenea fapte ale sale. De aceea sunt atât de dulci și de
10 senine bătrînețele omului care și-a petrecut viața săvârșind fapte bune, și numai omul dezbrăcat de firea omenească poate să fie hain și asupritor.

— O fil! întâmpină dînsul. Nu mai zic nici eu că nu, dar omul acesta, de ar fi trăit, totdeauna și pretutindeni ar fi vorbit bine și numai bine despre români,
15 și una din cele mai senine mulțumiri ale vieții e să fi săvîrșit fapte pe urma cărora neamul tău cîștigă iubirea și încrederea obștiilor omenești. De mulțumirea aceasta m-a lipsit moartea lui.

— Neamul, iubitul meu prieten, sunt oameni
20 mulți, i-am zis, și numai prin faptele bune multora se ridică-n gîndul obștesc. De aceea cel ce-și iubește cu adevărat neamul este neadormit, stăruitor ca frații săi să nu asuprească pe nimeni, să deie fiecăruia ceea ce i se cuvine și-n toate împrejurările să se înalțe prin fapte
25 pornite din iubire curată.

„Nostimă! — Pui de drac împelițat!“ își zise Nicu, răsucindu-și mustăcioara.

5 De! tînăr cu temperament, băiat de bani gata, sublocotenent de roșiori, trăit de cîteva luni acum într-o garnizoană dosnică și scăpat, în sfîrșit, pe cîteva săptămîni în concediu, ce-ar fi avut să caute în lume dacă nu femeii frumoase?

10 Nu-i vorbă, nici afară din cale frumoasă, nici cu deosebire elegantă nu era, dar avea talie minunată, se mlădia ca o păuniță în mersul ei și trăgea și ea cu ochiul — așa, mai pe furis, ca să nu bage de seamă domnul cam bătrînior, după toate semnele, soțul ei, care-i scosese biletul și se dusese acum să expedieze bagajul.

15 Trenul nu era încă aranjat și se plimbau ea în sus și Nicu în jos, ea în jos și el în sus, uitîndu-se la fiecare întîlnire ea la el și el la ea, căci gînd cu gînd se potrivește cînd inimile bat la fel.

20 El pleca la Sinaia, unde avea de gînd să-și petreacă concediul, iar dînsa-și luase biletul pentru trenul de Galați, care pleca cu vreun sfert de ceas mai înainte.

25 Ei și? Nu era lucru mare să-și ieie și el bilet pînă la Ploiești, iar de acolo-și schimbă trenul.

S-o facă?... să n-o facă?

N-ar fi făcut-o, poate, dar strașnic jucau ochii în capul ei, încît parcă-i zicea în fiecare clipă: „Dă înainte“.

5 Ea însă nu era singură; ce făcea cu morocănosul acela? cum îl dădea la o parte? cum trecea peste el? cum îl prostea?

Tocmai aceasta-l ispitea pe Nicu, care, simțindu-se irezistibil, se sucea și se învîrtea ca curcanul care se umflă în pene.

10 Femei sunt, la urma urmelor, destule. E plină lumea de ele! Pentru oamenii ca dînsul însă farmec adevărat au numai femeile măritate, care se euceresc cu anevoie și la care răzbești trecînd cu inima în dinți prin mii și mii de primejdii.

15 După ce bagajul fu expedit, ea se depărtă, ca să iasă pe peron, dar se uită în cîteva rînduri înapoi ca cea mai rafinată actriță, parcă ar fi voit să-i zică: „Nu mai sta pe gînduri!“

20 „Haid'! O iau cu asalt!“ își zise el, apoi își luă bilet pînă la Ploiești, își expedie și bagajul pînă acolo și grăbi în urma ei.

Altă incurcătură însă.

El își luase, ca de obicei, bilet de clasa întii, iar ea se urcase în clasa a doua.

25 „Ei și! își zise el iar. Parcă cu bilet de clasa I nu poți să treci în clasa a II-a?“

30 Da, se poate; dar dacă soțul ei, cîrcotaș ca toți soții, i se pune-n față, i se uită în ochi și-i zice: „D-ta, domnule sublocotenent, de ce ai trecut din clasa I? ce cauți aci? de unde te-ai pomenit tocmai în vagonul acesta?“

Era o mică prostie ceea ce făcea el.

Cum adică, cum ar fi putut să se apropie de dînsa?

35 Două minute mai înainte de a se fi pus trenul în mișcare, el simți că-i trece un fel de junghi prin inimă și că picioarele încep să-i tremure; bătrîiorul nu pleca și el și ea rămînea singură.

Acum erau hotărîte toate.

40 Nu o dată li se întimplă oamenilor tineri că urmăresc cu o stăruință oarbă vreo femeie, iar în clipa cînd

se văd, în sfârșit, aproape de ea, se opresc cuprinși de spaimă și-o iau la fugă.

De acest simțimînt oarecum copilăresc era cuprins Nicu văzînd c-a rămas singură tinăra femeie care-i trăsesse cu ochiul.

5

Nu-i mai venea acum să dea asalt.

Deși de abia împlinise douăzeci și doi de ani, cocoana Lucica, mama lui, n-avea dorință mai fierbinte decît să-l vadă cît mai curînd căsătorit cu vreuna din fetele drăguțe și bune pentru care avea dînsa slăbiciune.

10

De zestre n-avea nevoie și putea să-și aleagă după plac. El însă voia luptă și ținea să se mai bucure de libertate, să-și mai petreacă tinerețele cu prietenii lui.

15

„O să te încurci, băiete, cu vreo smîntită ori cu vreo ticăloasă — îi zicea dînsa — încît o să-ți muști degetele că nu o să știi cum o să scapi, și o să-mi amărăști și mie viața. Cîte nu sunt mumele care o pat așa!?”

„Aș! vorbe de babă fricoasă!” își zicea el, care cunoștea lumea mai bine.

20

Nu vedea el cum se petrec lucrurile în societate?

Unul zboară ca fluturile din floare în floare, altul toacă pe vreo bătrîioară, iar altul e tocat de una mai tinăra, pune coarne vreunui prostănac de bărbat ori își are puiculița ascunsă unde numai el o știe, și toți se simt bine.

25

„O duci cît o duci, iar după ce te-ai săturat, dai acolo ceva și scapi”, își zicea el.

Acum însă se teme.

De unde știa el ce poate să iasă de aci, pînă unde se duce și cum se încurcă.

30

„O las eu, dar nu mă lasă ea, își zise. Nu! N-am să trec în clasa a II-a “.

Nici n-a trecut pînă la Chitila.

De la Chitila pînă la Buftea e lung drum, și-l străbați cu anevoie așa singur, căci îți ard scîndurile sub picioare cînd o vezi pe dînsa stînd pe coridorul vagonului la fereastră. Între Buftea și Periș el a trecut dar, așa, de încercare, ca să dovedească că poate s-o facă și fără de nici o teamă, că e om cu virtute, care nu se încurcă dacă nu vrea.

40

Ea stătea sfiicioasă ca o mironosiță, cum se cuvine unei femei care călătorește singură, iar el se făcea din ce în ce mai îndrăzneț.

5 Pe la podul Ialomiței el a pornit atacul, constatînd că e foarte cald.

— Da, domnule, răspuse ea, fără ca să-și ridice ochii.

— Călătoriți la Iași?

— Nu, domnule.

10 — La Galați?

— Da, domnule.

— Lung drum, așa singură!

— Da, domnule, foarte lung.

— Soțul d-voastră e bucureștean?

15 — Soțul meu? strigă dînsa ridicînd ochii și uitîndu-se la el oarecum rușinoasă, ca orișice femeie cumsecade care călătorește singură. Nu, adăugă peste puțin. Cardini mai are la București oarecari afaceri, vreo două-trei zile.

20 — „Cardini? își zise Nicu în gîndul lui. Care va să zică, doamna Cardini, iar soțul ei mai are treabă la București“.

Mare ispită pentru un locotenent ieșit abia de curînd în lume.

25 De la Ialomița la Ploiești drumul e însă de tot scurt: abia ai intrat în vorbă, abia ți-ai aruncat mreșile și ai și sosit.

Ce era adică dacă lua bilet spre Buzău?

30 La Sinaia nu-l aștepta nimeni, bani avea cu ridicata și putea să se întoarcă și mîine și poimîine și peste cîteva zile la Sinaia.

„Haid’!“ își zise, iar după ce sosi la Ploiești, își luă bilet pînă la Galați.

35 Ce nu faci de dragul unei femei tinere, care-și aștepta bărbatul abia peste cîteva zile!?

Om cu gînduri ascunse, el a început s-o ieie pe departe, și s-o descoasă, ca să afle ce-ar zice ea dac-ar voi s-o întîlnească la Galați, undeva la vreun loc mai retras. Ea se cutremură: la Galați, unde toată lumea o cunoștea!? Peste puțină.

40 El nu era însă om care se sperie de greutăți.

Era tocmai pe la amiază cînd se apropiau de Focșani.

— Ar fi, zise, o minunată idee să ne oprim, să luăm masa aici, să facem o plimbare prin oraș și să urmăm
5 cu trenul deseară drumul spre Galați.

Ea se uită speriată la el, voi să-i întoarcă spatele, dar Nicu, oștean în putere, nu se da, s-a avîntat în luptă crîncenă și a ieșit în cele din urmă biruitor.

Degeaba! În fața unui om ca dinsul nu putea să
10 reziste o femeie care călătorește singură și-și aștepta bărbatul abia peste cîteva zile.

Abia acum se simțea el ridicat în șea.

Opriți odată, au căutat cel mai bun restaurant din oraș, au luat o masă cum el știa s-o comande, au deschis o sticlă de șampanie, apoi încă una, și inimile s-au
15 încălzit, sufletele s-au apropiat, încît toată lumea-i credea înșurăței.

Țiind apoi s-arăte că nu e numai berbant, ci și galant, au ieșit după masă la plimbare și s-au oprit ici
20 la un magazin de modă, colo la un giuvaergiu.

În zadar, însă, căci ea strîmbă mereu din nas. Nu-i era nimic pe gust.

Cine vine de la București nu se poate mulțumi cu ceea ce găsește la Focșani. Acolo ar fi voit ea să-l plimbe,
25 să-i pună galantonia la incercare.

El avea însă planurile lui, croite cu multă violenție.

Va fi fost de vină el, va fi fost ea, vor fi fost amîndoi, destul c-au scăpat trenul. Ea era nemîngîiată, deznă-
dăjduită iar el rîdea, bucurîndu-se-n fundul inimii lui.

— Nu e nimic, doamnă, îi zise, un episod plin de haz, de care mai tîrziu vă veți aduce cu plăcere aminte. Ne întoarcem în oraș, luăm o odaie pentru d-voastră,
30 altă pentru mine, mai petrecem o seară împreună, iar mine dimineață ne urmăm drumul, și soțul d-voastră n-are să afle nimic.

— Nu, domnule, nu! îi răspunse ea. Aici nu rămîn cu nici un preț. Ce să fac eu la Focșani? Pun biletul de bagaj în plic și-l trimet la Galați, ca să nu-mi zacă
40 bagajul la gară, iar eu mă-ntorc la București. Sosesc acolo pe la zece, trag la o prietenă și spun că am uitat ceva.

Nicu rămase zăpăcit, ca pescuitorul care a scăpat peștele cu undiță cu tot.

— Dar soțul d-voastră ce o să zică? întimpină el.

5 — N-am nevoie să-l văd, grăi dînsa. Bucureștii sunt mari, el umblă cu trebile lui, și aș putea să stau și mai multe zile fără ca să ne-ntîlnim.

Mai multe zile!? În gîndul acesta era și pentru dînsul mult farmec.

10 Ar fi rîs camarazii lui cu hohote dac-ar fi aflat că el a plecat la Sinaia și s-a pomenit la Focșani, că să rămîie acolo ca un caraghios.

Cu totul altfel se prezentau însă lucrurile dacă se întorcea cu dînsa la București și petrecea acolo cîteva zile.

15 Ar fi mai fi stat, poate, la gînduri, dar trenul nu aștepta.

„Haid’l!” zise dar și acum și iar și-a luat bilet.

În zadar! e adevărat că știe omul unde pleacă, dar nu poate să știe unde va ajunge.

20 Ce se va fi întîmplat apoi pe drum, cum va fi potrivit el lucrurile, destul că de la gară ei au plecat în aceeași trăsură și el n-a dus-o la prietena ei, ci, mai de nevoie, mai cu dragă inimă, la hotel, unde n-au luat două odăi, ci deocamdată una singură.

25 — Ce mi-ai făcut, domnule!? se tingui dînsa cînd se văzu singură, în sfîrșit, cu dînsul. Ce o să se aleagă de mine!?

Nicu, stăpîn acum, se plecă ca s-o mîngie, strîngînd-o în brațe și sărutînd-o.

30 Ea nu mai făcea fasoane, ci se lăsa în voile lui ca o biată mieluşea jertfită care se supunea cu ochii închiși. După ce s-au coborît însă în restaurant, ca să-și ieie supeul, ea s-a mai dezghețat. Iar s-a făcut însă rușinoasă cînd s-au întors în odaia lor.

35 Nu voia o dată cu capul ca dînsul să aprindă becul și ținea să se dezbrace pe întunerec. El însă ținea cu atît mai virtos să o vadă în cămașă și, în cele din urmă, după ce ea s-a dezbrăcat, tot a aprins prin surprindere becul. Cuprinsă de o spaimă, ea a fugit într-un colț.
40 El după ea. Era ceva nespus de încîntător. Numai începutul e însă greu, și el era din ce în ce mai mirat

și mai încântat de rafinările ei. Pornită odată pe calea cea bună, ea era parcă toată viața și-ar fi petrecut-o împreună cu dînsul și ar fi fost în stare să fugă cu el în străinătate.

5 Ametețit de simțimintul celei mai depline biruințe și de fericirea omului ce nu mai are nimic de dorit, Nicu ar fi fost în stare s-o facă și aceasta, căci o dată sunt tinerețe, dar pentru așa ceva erau prea puțin cele trei mii de lei pe care i le dăduse cocoana Lucia, ba și
10 din aceștia cheltuise o bună parte.

Dimineața zilei următoare ea nu se mai rușina, da' era nemîngiată.

Ca s-o mîngie, dînsul a scos-o la plimbare, și acum dînsa nu mai strîmba din nas nici pe la magaziile de
15 modă, nici pe la giuvaergii, ci ținea să arate că are gust și știe să aleagă. A și ales, încît mai pe înserate Nicu era neliniștit de gîndul că n-o să-i ajungă banii pentru cele două-trei zile ce dînsa putea să petreacă la București și a început să mai strîngă băierile pungii.

20 Femeie de o delicateță rară, ea a simțit lucrul acesta și a început să-și facă, cuprinsă de o vie durere, pregătirile de plecare.

„Adio! parcă zicea. Adio pentru vecie!”

El ce putea să-i facă!

25 Acum era mîhnit, peste puțin se bucura că scapă, dar în cele mai multe clipe îi era rușine, și atunci îi venea să alerge și să caute vreun camarad care îi mijlocește un împrumut de vreo mie de lei, ca să iasă cu obrazul curat din încurcătură.

30 Un om ca dînsul găsea totdeauna, fie chiar și cu camătă ceva mai mare, ajutor la strîmtoare.

„Uite! — îi șoptea însă la ureche un glas tainic — vezi, așa se incurcă oamenii tineri!”

35 Nu! el era om cu virtute, care nu se dă; a lăsat-o să plece, cu durerea-n inimă și cu rușinea-n obraz, dar a lăsat-o parcă n-ar fi fost niciodată nimic între el și ea.

După plecarea ei, însă, umbla buimac, ca omul care nu mai știe ce să facă.

Să plece, în sfîrșit, la Sinaia!?

40 Abia vreo șasezeci de lei îi mai rămăseseră.

Să ceară bani de acasă?

Îi era greu.

Tot numai la un camarad putea să-și găsească scăparea.

5 Lua vreo cinci sute de lei, cu care o ducea mai pe sărăcie vreo două-trei săptămîni, apoi scria acasă.

I-a și găsit unul dintre camarazi un băncher, care, om bine informat, o știa și pe cocoana Lucia.

Acesta se uită însă lung la el.

10 — Cinci sute de lei? îi zise. Numai atît!? Oameni ca d-ta nu se încurcă cu sume atît de meschine: cel puțin cinci mii!

Altă ispită!

15 N-avea Nicu decît să-și pună iscălitura pe o bucată de hîrtie și făcea de rușine pe orîșicine care ar fi îndrăznit să-l ieie drept un pîrlit.

Făcea, nu-i vorbă, o prostie și se încurca, dar avea și o satisfacție, și nu-i mai era de nici un folos bogăția dacă nu se folosea de ea ca să-și facă cheful.

20 „Haid!“ zise și acum și luă banii, apoi plecă cu cel mai apropiat tren, dar nu la Sinaia, ci la Galați.

Ar fi ris camarazii lui cu hohote dac-ar fi aflat că se plimbă zăpăcit prin orașul depărtat și caută, el singur nu știa pe cine, pe o domănă Cardini, cum știa el, pe care nimeni n-o știa acolo.

25 „O găsesc! — își zicea el — îi dau de urmă, o scot din fundul pămîntului. De mine nu scapă!“ își zicea cutreierînd străzi și piețe și grădini publice, ca doară să deie, din întîmplare, de undeva peste ea.

30 Pretutîndeni pe unde ajungea, pe pereții caselor, pe uluci, pe porți erau lipite mari afișe, prin care i se aducea publicului iubitor de artă la cunoștință că seara se va da la grădina „Paradis“ o mare reprezentațiune extraordinară pentru debutul domnișoarei Evelina, celebra cantatrice lirică și melodramică, a căreia sosire de mult anunțată fusese aminată în urma unei împrejurări neprevăzute.

35 „Acolo am neapărat s-o găsesc!“ își zise el, convins că de la o asemenea reprezentațiune extraordinară o damă ca dînsa nu poate să lipsească.

40

Seara, dar, el a fost între cei dintii sosiți la grădina „Paradis“ și a rămas înfipt la intrare, ceva mai la o parte, ca nu cumva să-i treacă cineva pe nevăzute.

5 Venea lumea ca la comedie, dedea năvală ca la po-
mană, dar frumoasa lui, gingașa lui, dorita lui nu se
ivea nicăiri, și e urit lucru să stai și să aștepti fără ca să
știi dacă o să vie ori nu cine-ți este în gând.

Nicu însă, om neînfrînt, nu s-a mișcat de la locul
lui nici după ce s-a început reprezentația.

10 Deodată s-a pornit un vifor de aplauze și de urlete
frenetice: domnișoara Evelina, celebra cantatrice ea
însăși, se prezentase pe scenă cu un mare buchet de
flori și făcea cu multă grație complimentele la dreapta
și la stînga.

15 Nicu rămase pe o clipă într-un fel de aiurire.

Îi semăna leită grațioasa cantatrice cu doamna
Cardini a lui: aceeași față, aceiași ochi, aceleași buze,
aceleași brațe, aceeași talie, aceleași pulpi. Ce păcat! ?
20 el o cunoștea, slavă Domnului, destul de bine, pînă
în cele mai ascunse amănunte.

„Ei! drăcia dracului — zise peste puțin — dar asta
nu seamănă, ci e chiar ea! Spurcăciunea naibii!“

Îi venea să se ascundă sub vreo masă, ca nu cumva
25 ea să-l zărească și să alerge la dînsul, și se uita sperios
împrejur, parcă toată lumea îi striga, rîzînd cu hohote:
„Care va să zică de dragul ăștia ai umblat tu pe la
Focșani și ți-ai cheltuit banii pe la București și-ai
subscris polițe și alergi ca un smintit pe aici. Subțire
cavaler! Deștept băiat!“

30 S-a mai uitat o dată spre scenă, apoi și-a luat
capul între umeri și-a ieșit ca pe furiș din grădină,
hotărît acum să se întoarcă, nici acum însă nu la Sinaia,
ci acasă, și să-i spună mamei sale că tot are ea dreptate
cînd vrea să-l știe căsătorit.

5 Ilie Condac, croitorul de haine prețești, ba-n urmă și de odăjdii bogate, dar și scump plătite, n-a avut decît doi copii, o fată, Lina, și un băiat, Costel. Deoarece treburile îi mergeau din ce în ce mai bine, a măritat-o pe Lina după Spirică, cea mai pricepută și mai harnică dintre calfele sale, iar pe Costel l-a dat, 10 ce-i drept, la învățătură, dar după cîtiva ani s-a răzgîndit și l-a oprit în prăvălie, unde lucra cu șase, cîteodată pînă chiar și cu zece caMe și mai făcea și multă vînzare.

Rezămîndu-se pe doi stilpi, norocosul socru și tată a ajuns în curînd să-și poată purta căciula pe-o ureche, 15 să-și ia bețigașul cu bumb de argint și să-și petreacă cea mai plăcută parte a timpului mai plimbîndu-se pe Podul Mogoșoaiei ori pe la Șosele, mai stînd de vorbă cu prieteni de ai săi cînd într-o cafenea, cînd în vreo berărie și încheindu-și munca zilei în vreunul din 20 varieteurile zgomotoase.

Deși popii sunt oameni care-și țin strînse băierile pungii, ceea ce ieșea din prăvălia aceea era destul pentru ca să poată trăi-n toată lărgimea atît socrul, cît și ginerele, care în curînd s-a învrednicit să aibă casă 25 plină de copii, precum și cumnatul ginereului, care n-a întîrziat nici el cu însurătoarea și nici în ceea ce privește copiii nu se lăsa mai prejos.

A pățit-o însă și Condac cel norocos cum o pat cei mai mulți dintre oameni: l-a ajuns moartea când ardea de dorința de a se mai bucura de viață.

5 Prăvălia cea mănoasă le-a rămas celor doi cumnați în tovărășie.

Mare-ncurcătură.

Cită vreme a trăit hătrînul, el era stăpîn, lua din cîștig cit vrea și le făcea celor doi tovarăși după toată dreptatea parte. N-avea, la urma urmelor, nici ginerele, 10 nici fiul cuvinte de a se plînge.

Acum erau amîndoi deopotrivă stăpîni, și nu mai încăpea nici o îndoială că i se cuvenea fiecăruia dintre dinșii cite jumătate din cîștig.

15 Da! Dreaptă era însă împărțeala aceasta numai dacă amîndoi munceau la fel, ori dacă nici unul, nici altul nu lua parte la munca din atelier, ci-și purtau ca răposatul, Dumnezeu să-l ierte, amîndoi căciula pe-o ureche, își luau bețigașul și umblau fiecare în treburile sale, în vreme ce alții muncesc pentru dinșii.

20 Spirică nu era însă om pe care firea-l iartă să-și petreacă astfel viața.

El se răsfața așa-zicînd dacă lua între degete și pipăia o pănură bună, se uita cu plăcere la bucata croită ori la cea cusută de dînsul și se simțea mîngîiat 25 în sufletul lui cînd ieșea din mîinele sale o haină bine croită. Nu se simțea deci nicăieri atît de bine ca în atelierul de croitorie și de aceea diminețile la ora opt îl găseai totdeauna la locul lui. Stătea pînă la amiazăzi, apoi pleca la masă, iar după masă se-ntorcea la două 30 și stătea pînă la șase. Croia omul, încerca haine ori lucra în rînd cu calfele, totdeauna liniștit și întins, cu învederată plăcere, și niciodată nu se simțea obosit. Cînd se-ntimpla, cu toate acestea, ca cineva să-i vie după ora unsprezece ca să-i ia măsură ori să-i încerce 35 o haină, el îl poțtea să vie după masă, iar dacă-i venea după prînz la aproape șase, îl amîna pe mîne.

Aceasta-l supăra pe Costel și-l făcea să ieie el măsura ori să-ncerce haina.

40 Încă mai rău se supăra Costel cînd se întimpla ca cumnatul său să îi zică vreunui mușteriu: „Avem mult

de lucru: mai-nainte de vreo două săptămîni nu suntem în stare să vă dăm lucrul gata.“

5 Cînd era vorba de așa ceva, Costel intra în atelier cu noaptea-n cap, le ținea pe calfe la ore suplimentare și era-n stare să stea la lucru pînă-n miezul nopții, încît Spirică rîdea pe sub mustață de el.

— Mai dă și tu zor, că schilod nu ești, îi zicea Costel cumnatului său.

10 — Ție mai ușor ți-e să te mai potolești mulțumindu-te cu mai puțin, îi răspundea Spirică.

Nu era chip să se potrivească unul cu altul.

Spirică n-avea de loc nevoie să-și dea zor.

15 Umbla îmbrăcat în haine de șaiac, pe care și le croia el însuși după pofta inimii sale, își purta copiii potrivit cu starea tatălui lor, ținea la casa lui — pentru toate o singură slugă — mîncea după împrejurări, mai borș cu perișoare, mai tocană de berbec, mai varză cu carne, mai mămăligă cu brinză, și bea la masă apă proaspătă, curată, limpede și rece, n-avea deci nevoie să se opintească și să se lipsească de mulțumirea de a petrece

20 cite un ceas, două cu soția sa și cu copiii săi.

Costel, fiul lui Ilie Condac, era cu totul alt fel de om.

25 Om de statură mai mult decît mijlocie, subțirel și cam supt la față, el pășea mărunt ca orișice croitor adevărat, își purta brațele bălăbănite și se mlădia la tot pasul, dă-i la dreapta, dă-i la stînga. Pentru haine își lua cea mai bună și mai frumoasă stofă, iară croitul și-l alegea după cel mai nou fason. Masa îi era încărcată

30 lipsea niciodată de pe ea. Dintre copiii săi avea o fată la pension și doi băieți la liceu. Pe deasupra mai ținea la grajdul din fundul curții și un cal, pe care duminicile și zilele de sărbători îl punea la cabrioletă, în care-și încărcă nevasta și copiii, ca să-i scoată la plimbare cînd

35 se nimerea ca timpul să fie frumos. Orișicît de-ntins ar fi muncit, nu agonisea Costel mai mult decît ceea ce îi trebuia. Deși doar adeseori gîfîia și mereu se plîngea că e grea viața, el nu putea să ție seamă de stăruințele cumnatului său și să se mai potolească.

40 Ar fi fost oare cu puțință ca doi oameni atît de deosebiți să se nărăvească?

Spirică-l plîngea pe cumnatul său pentru că, rîvnind la prea multe, nu se sătura niciodată și astfel se istovea muncind peste măsură.

5 Costel îl plîngea pe cumnatul său pentru că, petrecîndu-și viața în trîndăvie nu agonisea destul pentru ca să poată trăi cumsecade.

Nu rămînea decît să-și ieie fiecare partea și de acolo înainte să-și caute amîndoi de treabă și să rămîie rude bune și prieteni cu inima curată.

10 Pentru aceasta însă unul dintre amîndoi ar fi trebuit să plece, lucru de tot greu, căci prăvălia lui Ilie Condac era vad vechi, pe care nici unul dintre dinșii nu voia să-l părăsească. Spirică ținea să rămîie pentru că

15 dinsul era-n atelier mai vechi decît cumnatul său, iar acesta se socotea mai în drept de a rămîiea căci era fiu adevărat al lui Ilie Condac.

Mai era apoi la mijloc și cocoana Lina, care ținea la soțul și la copiii săi, dar era în același timp și soră mai mare a lui Costel, pe care-l știa de cînd era cît

20 pumnul și pentru care avea mare slăbiciune. Ea îi dădea soțului său dreptate, dar nu se putea împăca nici cu gîndul ca fratele ei cel adevărat să plece din prăvălia tatălui său, în care și-a făcut ucenicia.

25 S-ar fi socotit cea mai nenorocită dintre femeile de pe fața pămîntului dacă de Paști, de Crăciun, de Rusalii, de Sf. Constantin și Elena, de Sf. Spiridon și de încă citeva zile-n timpul anului n-ar fi stat dimpreună cu toți ai săi la masă cu Costel dimpreună cu toți ai lui: masă mare și încărcată, veselie multă și

30 gălăgie pornită din răsfățări erau pentru dînsa floarea vieții.

Tot cam la fel își îndrumase cucoana Lina și bărbatul.

35 Apropiindu-se deci sfintele Paști, Spirică era dus mereu cu gîndul la dealul Filaretului, unde răposatul le lăsase copiilor săi moștenire o vie rară, opt pruni, trei cireși, patru caiși, doi meri, cinci peri și o odaie încăpătoare. Acolo-și făcuseră obiceiul să petreacă sărbătorile Paștilor, ale Rusaliilor și zilele de toamnă,

40 cînd erau coști strugurii, cei mari și cei mici, claie peste grămadă.

Adevărul Literar și Artistic

VANATORII

Povești la Manul Ancuței

de MIRAL BADOCVENU

„Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă. „Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă.

„Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă. „Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă.

Sirofe pentru Intineric

Duși pe un sat de Trapieni.
Tu ai fost sălășul ei și odată
Și din țărâni aprins ai țărâna
Împotrivă, asupra ei ai avut-o

Intineric, întineric, întineric.
Cu simțămîntul lui de dată care a ști
Tu ai fost, sălășul ei și odată
Tu ai fost, sălășul ei și odată

Tu ai fost, sălășul ei și odată
Tu ai fost, sălășul ei și odată

... și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă. „Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă.

Dăscălașul

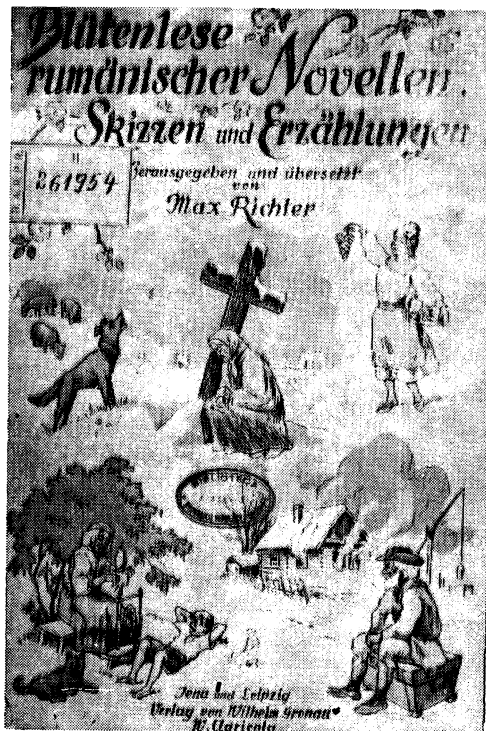
de IOAN SLAVICI

„Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă. „Vad veni!” și-l văd pe băiețel în fața ușii. E înalt, are ochi negri, și se uită la mine cu o privire curioasă.

Inceputul nuvelei **Dăscălașul**, la prima apariție în **Adevărul literar și artistic** (1921, nr. 53, din 27 noiembrie).

Expoziția Stefan Ponescu

Inhaltsverzeichnis

Verwort	5
Kurze Einführung in die rumänische Literatur	7
SLAVICI	
Scormon	13
Verheißung	23
Die Kränzenberge	31
Ein verlorenes Leben	47
CARAGIALE	
Das Gesock	69
STEFĂNESCU-DELAVRANCEA	
Der Großvater	99
Die Großmutter	103
BRĂTESCU-VOINEȘTI	
Castors Tod	111
Der Pelz des Lupa	117
Der Mikrob.	127
GĂRLEANU	
Die Geldstrolche	137
In der Noctis alten Kirche	153
AGĂRBIȘCIANU	
Fefeșega	167
REBREANU	
Der Baum und die Sonne	171
Donna Leote	176
PETRESCU	
Die Abrechnung	189

Coperta volumului *Blütenlese rumänischer Novellen, Skizzen und Erzählungen* și sumarul volumului în care se consemnează traducerea nuvelor *Scormon*, *Împăcare*, „*Hanul Ciorilor*“ și *O viață pierdută*.

De data aceasta Paștile se nimerea să cadă deodată cu ziua de Sf. Gheorghe, și iarba era verde și deasă, copacii înfrunziseră, pomii erau încărcăți de flori, albinele zbrîntiau printre ramuri și privighetorile
5 începuseră să cînte ziua toată și toată noaptea. Spirică o vedea pe cucoana Lina gătind borșul, își vedea copiii ciocănind cu verii lor ouăle roșii, se vedea pe sine însuși făcînd focul, ca să frigă mielul tras în frigare, îl vedea pe cumnatul său desfînd sticla de pelin... masă-
10 ntinsă și-ncărcată, chiote și risete, băuturi, adevărate zile de sărbătoare.

— Păcat ar fi, mare păcat, cumnate, să ne invrăjnim pentru un lucru de nimic, îi zise dar într-una din zile lui Costel. Nu doară că cine știe ce, dar omul ține mai
15 presus de toate la pacea casei sale, și o știi pe Lina cît e de stăruitoare cînd i-a intrat ceva în cap. Noi am putea, la urma urmelor, să rămînem amîndoi în prăvălie și fără ca să mai fim tovarăși.

— Cum ar fi adecă așa ceva cu puțință? întrebă
20 Costel.

— N-ai văzut tutungerii în care-și are și cite un ceasornicar prăvălia? întîmpină Spirică.

— Noi suntem însă amîndoi croitori, stăruie Costel.
25 — Cu atît mai bine, răspuse Spirică. Lucrăm la aceeași masă, fiecare în socoteala sa. N-ai decît să te mulțumești tu lucrînd cu șase calfe, căci mă mulțumesc și eu să lucrez cu trei și să iau pe seama mea ce rămîne de la tine.

— Dar dacă nu rămîne nimic? grăie Costel.

30 — De așa ceva nu mă tem, îl încredință Spirică. Muncesc de atîta timp în prăvălie, știu ce intră-n ea și ce iese din minile noastre.

Costel ar fi voit să lucreze el singur fie chiar și cu zece calfe, dar o știa pe Lina, care îi era soră mai mare
35 și deprinsă a le orîndui toate după buna ei chibzuință. Acum, în ajunul sfințelor sărbători, nu-i dădea mîna să se pună în pizmă cu ea.

— Del — zise dar — să vedem, poate că e bine și așa.

40 — Cam așa a și rămas apoi, deși lucrul era neobicinuit.

Știind cele trecute, Spirică nu se-ndoia că cumnatul său va lucra și-n viitor dimpreună cu calfele sale pe la miezul nopții și nu-i va lăsa citeodată și lui de lucru. Gîndul acesta nu-l supăra însă. Mai virtos se bucura că
5 va putea să-și petreacă timpul ieșind la aer cu copiii săi ori stînd de vorbă cînd cu unul, cînd cu altul dintre prietenii săi.

Nici că s-ar putea zice c-au dus-o rău: își purta treburile fiecare potrivit cu firea sa.

10 Eu le-am făcut cunoștința vreo douăzeci de ani în urmă.

Costel se făcuse țir, era nervos afară din cale și se plîngea că-i tremură mîinile și picioarele, că nu vede bine și că are adeseori amețeli, ba mai și tușește mult.
15 Tot își mai ținea șase calfe, dar el însuși nu mai lucra-n rînd cu ele.

Cel mai mare dintre copiii lui, o fată măritată după un căpitan, o ducea greu de tot, căci leafa lui de căpitan nu-i ajungea, iar de la tatăl ei puțin ajutor putea să capete, căci mai era acasă o fată, acum cam bătrîioară. Unul dintre băieți era funcționar la poștă, iar altul avocat. Bine n-o duceau nici ei. Trăgeau însă nădejde că după moartea tatălui lor li se va mai ușura traiul, deși cheltuielile erau multe, felurite și mari.

25 I se înăcrise omului viața. Umbla posomorit de ici pînă colo. Se ducea din cînd în cînd mai pe la unul, mai pe la altul dintre copiii săi, ca să se mai înviioreze, dar încă mai posomorit se-ntorcea acasă, căci prea erau multe greutățile vieții.

30 Spirică, deși cu cîțiva ani mai în vîrstă, era tot om în putere, rumen la obraji, vioi și neobosit. Lăsase, ce-i drept, prăvălia în seama fiului său Iorgu, dar tot se amesteca în toate, și dacă nu găsea altă treabă, lucra în rînd cu calfele.

35 Deși posomorit nu era, se ducea și el mai la unul, mai la altul dintre copii și să se bucure de nepoții săi azi mai mulți decît ieri.

Tănase, cellalt fecior al lui, era tovarăș la o neguțătorie de postavuri. Sanda, cea mai mare dintre fetele lui, era preoteasă prin preajma Oborului. Lina, cealaltă fată, era măritată după un cherestegiu. Orișunde se

ducea, inima i se-nveselea, și el din ce în ce mai virtos se pătrundea de gândul că e bine să trăiești în lumea aceasta, în care n-ai decît să rivnești la puțin pentru ca să ai totdeauna destul nu numai pentru tine însuți, ci și pentru alții.

5

Primăvara însă, cînd toate se premenesc și atît de multe intră-n ființă, el nicăieri nu-și petrecea timpul atît de bucuros ca la Costache, cel mai tînăr dintre feciorii săi, care era preot într-un sat de pe aci de prin apropiere și avea o gospodărie întinsă, și grădină de legume, și pomet, și curte plină de păsări, și vacă cu vițel, și scroafă cu purcel, și oițe cu mielușei, casă cu rosturi multe, în care nu te mai saturi să ostănești.

10

Nu, nu mai era chip! Așa nu mai putea Laie s-o ducă!

5 Fusesse simbătă spre duminică Ana pe la dinsul, ca să-l vadă, să-i spună ce-a mai aflat și să-i aducă o piine, o bucată de slănină și ceva brinză, iar acum era joi spre vineri și ea nu mai venea și nu mai venea.

10 E grozav lucru să stai la marginea bălții așa singur, cu gindurile tale și cu frica în vine, mereu treaz, ca nu cumva să fii apucat fără de veste, și gata în toată clipa de a te strecura pitulat prin păpuriș spre trestia înaltă, ca să ți se piardă urma.

15 Lasă că nu mai avea ce să mănince, lasă că-l omora singurătatea și nerăbdarea de a ști ce s-a mai petrecut, dar își dorea nevasta, care nu mai venea și nu mai venea.

Nu, așa nu mai era chip s-o ducă!

Ah, ce nemernică e firea omenească!

20 Om cu rostul lui, scăpat din oaste, voinic, vesel, harnic și sănătos, n-ar fi avut decît să rămîie ceea ce era pentru ca să-și petreacă viața în tignă.

„Hm! — suspină el — afurisit să fie ceasul în care i-am văzut pe Șișcă și pe Graur!“

25 Ei au pus la cale spargerea, ei l-au amețit și l-au momit, ei l-au luat nici singur nu mai știe cum și tot ei s-au dat de gol; cum ar fi putut să creadă că nu-l vor

da, după ce au fost odată prinși, de gol și pe el?

Nevoie n-aveau s-o facă, și din el, dacă ar fi fost în locul lor, n-ar fi putut nimeni să scoată nimic; nu-i socotea însă oameni cu destulă virtute și de aceea

5 aștepta cu inima înclăștată să vadă cum vin lucrurile.

Luase, cînd a plecat de acasă, înțelegere cu nevastă-sa ca să spună, dacă l-ar fi căutînd cineva, că el s-a dus la lucru unde va fi găsin_d și are să se întorcă — ea nu poate să știe cînd — apoi să vină ca

10 să se înțeleagă ce au să facă mai departe. Cinci săptămîni de zile ea venise aproape în fiecare noapte, ca să-i spună că nimeni nu-l caută: nu era a bine că acum nu mai vine!

15 Ori i se urîse, ori se temea, ori nu mai voia să aibă legătură cu el.

Îi zvicnea, cînd se gîndea la aceasta, și i se turbura tot singele în vine, căci de la dînsa îi venea, la urma urmelor, tot răul.

20 Dacă Șișcă și Graur îl vor fi dat în adevăr de gol, vinovată era numai dînsa, care nu-i putuse suferi la casa ei și-l pusese în vrajbă cu dînșii.

Pe urma ei căzuseră toate relele pe capul lui.

25 Ce ușoară și ferită de griji îi era viața mai înainte de a o fi luat pe dînsa și ce puțin i-ar fi păsat dacă singur ar fi fost și acum de cele ce pot să-l ajungă!

Treci, cînd stai singur în lume, și prin bine și prin rău și puțin îți pasă; ea însă nu-l lăsa nici să moară, nici să trăiască în pace.

30 Cum, Doamne, să poată muri, cînd ea îi făcuse atît de dragă viața!

Și tot mai ușor se împăca cu moartea decît cu gîndul că ea ar putea să trăiască și fără dînsul, ba poate chiar și cu altul.

35 El porni cu pas hotărit spre sat: ce-o fi să fie, mai rău de cum erau lucrurile tot nu puteau să vie!

Se mîngiase el, stînd așa singur, cu gîndul că ar putea, la urma urmelor, să trăiască ei și așa, stînd el ascuns.

40 Se deprind oamenii cu toate și n-are, așa zicea el, să-i mai poarte nimeni grija după ce va fi stat cîteva săptămîni ascuns pe la marginea bălții.

Crezându-l dus în lume, îl vor da încetul cu încetul uitării și el va putea să se întoarcă și să stea ascuns în casa lui. Era mult farmec în gândul acesta, dar Ana nu era încântată de el.

5 — O să ți se urască în cele din urmă, zicea dînsa; o să vie o zi în care o să uiți că trebuie să te ascunzi și-o să te dai de gol. Să ne ducem unde nimeni nu ne știe!

10 Da! să te duci, dar cum să te strecorei prin lumea aceasta plină de îngrădiri și de pînditori?

Tot era mai bine aici, la marginea bălții, unde cale de un ceas nu putea nimeni să se apropie fără ca să-l zărești: și fiecare zi petrecută aici era un scump adaos la viața fără de silă.

15 El, cu toate acestea, se ducea spre sat, stăpînit cu desăvîrșire de simțimîntul că orișicum ar fi mai bine decît așa. Ba, spre a se îmbărbăta el însuși pe sine, încep în cele din urmă să ridă.

20 De ce adică să stea el ascuns, de ce să-și lase nevasta singură, de ce să se muncească însuși pe sine, cînd nimeni, la urma urmelor, nu voia să-i facă nici un rău? Era numai o părere a lui, ceea ce-l făcea să se teamă, că Șișcă și Graur îl vor da de gol.

25 Grea-i viața cînd nu ți-e curat cugetul: ai culcuș moale și nu poți să dormi; ai hrană bună și nu-ți tîgnește; te vrea toată lumea și tu te ferești de ea!

„Da, da! — zise el — zici tu că are să mi se urască mie fiindcă a început să ți se urască ție; zici c-o să mă dau într-o zi de gol fiindcă simți că ai fi tu într-o zi în stare să mă dai de gol, ca să scapi de mine!“

Spurcat gînd!

Cum oare să nu meargă, dus de el, cu pas din ce în ce mai grăbit înainte?

Deodată el se opri.

35 Ochiul lui, deprins de atîta timp cu scrutarea depărtărilor în timp de noapte, umbla și acum oarecum el de el, și departe, de tot departe, pe cîmpul întins, el zărise două negrețe cari se mișcau, parcă fără ca să-și schimbe locul, cum nu se mișcă decît
40 oamenii cari se duc și vin pe același drum cu tine. Orișice ar fi fost acele negrețe, e foarte greu să mergi

înainte, când ești deprins să te ascunzi, îndată ce vreo ființă omenească se ivește în preajma vederii tale.

5 Laie nici că se mai întreba dacă vin ori se duc cele două negrețe: îi era destul că le-a zărit, pentru ca toate să se răstoarne de-a valma în capul lui.

 Spaima e, fie chiar din senin venită, întunecătoare, și Laie o luă iar înapoi spre baltă, mai mult pe pitite decît mergînd omenește.

10 Abia ajuns în trestie, a început iar să răsufle în toată lărgimea lui și să se întoarcă la gîndurile caril-luaseră să-l ducă spre sat.

 Nu! prea era de nesuferit viața lui; smintit ar fi trebuit să fie ca să creadă că poate o femeie să aibă destulă virtute ca să fie legată de un om cu aseme-nea viață.

15 — E peste putință! răcni el tare, încît glasul îi răsună departe peste cîmpia deschisă și se sperie el însuși de sine.

 Era peste putință!

20 Dacă ea, femeie, l-ar fi văzut fugînd, s-ar fi depăr-
tat cuprinsă de groază și n-ar mai fi avut inimă să se întoarcă vreodată în viața lui și a ei. El, munte de om, care ar fi fost în stare să spargă ziduri de piatră și să ție piept singur cu șapte, el a fugit ca din
25 fața unei puteri necovîrșite, încît viermele, care e vierme, dacă l-ar fi văzut, numai cuprins de milă s-ar fi putut uita la dînsul; dar ea, femeie slabă, ce-ar fi făcut dacă s-ar fi știut urmărită ca dînsul?

 Nu! Așa nu mai putea s-o ducă!

30 Tot mai bine fie mort, fie în fundul ocnei!

 Ea însă ce se făcea? Cum rămînea?

 Noaptea toată și ziua următoare toată el s-a zbătut, muncit de întrebarea aceasta, așteptînd me-reu ca s-o vadă ivită despre sat și încredințîndu-se la
35 fiecare clipă el însuși pe sine că ea n-are să vie, că nu mai cutează, nu mai vrea să aibă legături cu din-sul.

 „Dac-a fi în ceas bun, bine, iar dac-ar fi în ceas rău, să fie!” zise el vineri spre simbătă și porni din
40 nou spre sat.

Cum lupul mînat de foame se duce în timp de iarnă geroasă spre stîna în care ştie adăpostită turma de oi, așa înainta Laie spre casa lui, fricos și privind mereu în toate părțile, oprindu-se din cînd în cînd, ca să vadă și să audă mai bine, dar hotărît să meargă înainte și gata să dea piept cu orișicine care i s-ar pune în drum.

5

Sosit acasă, el ascultă puțin la fereastra neluminată, apoi bătu încet, încet era peste putință ca Ana, dacă doarme, să-l audă.

10

Ana tresări cu toate acestea din somn și se ridică speriată în culcușul ei.

Încă în ziua cînd au venit să-l caute și să știri-cească unde a plecat, ea a luat hotărîrea de a se lepăda de el și s-a și lepădat. N-a spus, ce-i drept, nimănui în lumea aceasta că știe unde se află el, dar nici n-a zis că nu știe, ci numai că n-ar putea să știe chiar nici dacă el i-ar fi spus unde se duce, iară el a zis să spună că nu știe nici el unde o să ajungă și cînd o să se întoarcă. De atunci n-a mai supărat-o nimeni; dar ea era destul de deșteaptă pentru ca să simtă că e păzită în casa ei, că l-ar da de gol și ar fi năpăstuită și ea dacă s-ar mai duce la el. Nu s-ar fi dus însă nici dacă nu s-ar fi temut de aceasta; din clipa în care-l știa părtaș la vinovăție cu Șișcă și cu Graur, ea se socotea desfăcută de el.

20

25

Și dacă ar fi să vină acasă?

„Dacă vine ziua — își zicea dînsa — îl prind, iar dacă vine noaptea, ori nu-i deschid, ori fug prin fereastra din dos“.

30

Un gînd o stăpînea pe dînsa: că și dînsa e părtașă la vina lui, c-a știut, ori c-a voit să-l scape.

Nu era însă în stare să-l vîndă, și de aceea, orișicît de greu îi era, stetea singură acasă, tremurînd mereu, dormind nopțile iepurește și tresărînd în toată clipa din somn.

35

Nu putea nici acum să-și dea seamă dac-a auzit în aievea, ori i s-a părut numai în vis că cineva bate la fereastră și rămase ascultînd, cu răsuflarea oprită și cu inima încleștată a omului gata de a săvîrși o faptă grea.

40

Știa ce are să facă și nici că și-ar fi putut închipui că el o va abate de la hotărîrea ei.

Ea rămase deci nemișcată, ca înfiptă, în culcușul ei și după ce el bătu din nou în geam.

5 Era un deget de om care atinsese geamul, un deget ca toate degetele; ea simțea, cu toate acestea, că al lui e degetul, ba din zingănitul geamului socotea toată stăruința, toată durerea deznădăjduirii lui. Lacrimile o năpădiră și-i venea să răcnească, dar ea nu
10 putea să-l scape și nu voia să fie părtașă la soarta lui.
„ Ah! sărmana de mine! suspină ea încet. De ce nu m-a născut mama moartă! ”

Era bărbatul ei omul care bătea la fereastră și era om să-l sorbi cu ochii și să mergi cu el și la moarte; iară ea nu putea să-l primească în casă. Știa că
15 pînditorii sunt prin apropiere și-l vor prinde dacă va mai sta citva timp la fereastră; ea însă nu putea să-i dea nici un ajutor.

Cîinii din vecini începură să latre.

20 Ana își opri iar răsufierea și-și închise ochii, parcă ar fi voit să nu mai vadă, să nu mai audă, să nu mai știe nimic.

Îi vedea cum vin, cum se apropie, cum îl zăresc, îl înconjoară și-l prind — viu dacă se dă, ori mort
25 dacă nu vrea să se dea.

Ea sări din pat, alergă să deschidă ușa, apoi, scoțînd capul prin crăpătura ușii deschise, șopti stăruitor:

— Laie, fugi, fugi, că te pîndesc și vin să te prindă!
30

Drept răspuns, el făcu cîțiva pași mari pînă la ușă și trecu pragul.

— Las' să mă prindă — grăi cu glasul înecat —
— că tot e mai bine decît acum.

35 — Nu, Laie, nu! răspunse ea dîndu-se un pas napoi; nu crezi nici tu ceea ce zici. Dumnezeu îmi vede sufletul și știe ce aș vrea eu: degeaba aș vrea însă să te ajut, că nu te pot, și nu ți-e de nici un folos dacă mă vor lua și pe mine deodată cu tine.

40 — Îmi ești nevastă, întîmpină el, și nu mă poți părăsi cînd mi-e mai grea viața.

— Bine — zise Ana muiată — dacă crezi că trebuie s-o fac și asta, nu am încotro. Se vede c-așa mi-a fost dată. Ești mai tare decît mine și nu aș putea nici altfel să te opresc cînd vrei să intri în casa ta. Eu

5 te-am rugat să ai milă de mine și stau, dacă zadarnică mi-e rugămîntea, neputincioasă în fața ta.

El intră în casă și se lasă istovit pe un scaun, apoi se uită lung la dînsa.

10 Era întuneric în casă, dar el vedea, fiindcă o simțea, așa cum o știa, femeie cu trup de viespe, nu prea naltă, dar nici scurtă, bălană, cam ciupită de vîrsat, dar cu buzele rumene și cu ochi neastîmpărați, aspră la fire și rea de gură, dar duioasă și dulce cînd e cu tragere de inimă.

15 — Cînd au venit să mă caute? întrebă el.

— Duminică dimineața, răspunse ea, și de atunci stau mereu la pîndă, încît i-aș fi dus pe urma ta dacă aș fi venit să te văd. Trebuie să fie și acum pe aici prin apropiere.

20 Laie scoase pistolul încărcat și-l așeză pe masă. Ana se cutremură.

Nu-i mai rămînea decît să fugă și era hotărîtă la aceasta. Aștepta numai o clipă potrivită.

25 — Dă-mi ceva să mînc, zise el, că-mi vine să leșin!

Grozav lucru!

Cum putea dînsa să fugă mai înainte de a-i fi pus ceva pe masă!?

30 Laie se afla acasă la el și știa prea bine unde are să caute ca să găsească ceva de mîncare. Deși lihnit de foame, el era trupește și sufletește istovit, încît nu mai era în stare să facă nimic și, așezat o dată pe scaun, nu s-ar fi mișcat nici chiar dacă prigonitorii lui s-ar fi ivit în pragul casei.

35 — Și de ce adecă să se miște? De ce să se mai ostenească?

Orișice ar fi făcut el, soarta nu și-o putea schimba. Singurul lui simțimînt era că orișicum ar veni lucrurile, mai rău de cum îi era nu putea să-i fie.

40 Iară Ana se uita cu inima îndoită la el. Era pe polița din tindă și piine și niște fasole gătită de post,

- ea însă se temea să iasă în tindă. Prea era, dacă a ieșit odată, ispășită să nu se mai întoarcă și parcă era păcat să-l părăsească în starea în care îl vedea. Îi era bărbat omul acesta, trăiseră atâtea zile bune împreună, se deprinsese cu gândul că tot cu dinsul o să-și petreacă toată viața, și dacă nu putea să-i dea nici un ajutor, nu s-ar fi iertat viața ei toată dacă ar mai fi sporit și ea chiar acum necazurile vieții lui atât de grele.
- 10 Ce bine ar fi fost, Doamne, dacă lucrurile s-ar fi urmat fără ca să mai facă ceva!
- Ai ceva? întrebă el într-un tirziu.
- Am, răspunse ea și ieși în tindă.
- Ea stete o clipă pe gânduri.
- 15 Ciinii din vecini nu mai lătrau. Degeaba asculta, căci ei nu mai lătrau. Dacă ar fi lătrat și acum, ea n-ar mai fi stat pe gânduri, ci s-ar fi dus și ar fi scăpat odată de munca sufletească, dar ei nu mai lătrau; se vede că tot nu-l zăpăsisse nimeni; fără ca să-și dea bine seamă de ceea ce face, ea închise ușa despre curte,
- 20 apoi luă piinea și blidul cu fasole de pe poliță și se întoarse în casă.
- Îi era deodată parcă n-a fost bărbatul ei niciodată urmărit, și după ce el începu să mănince, ea se uită
- 25 cu mulțumire la el, căci mare e mulțumirea de a vedea mîncînd cu poftă pe cel ție apropiat.
- Și de duminică n-au mai venit să mă caute? întrebă el după ce-și mai astîmpără foamea.
- Nu, răspunse ea, ci stau numai de pîndă, ca
- 30 să vadă unde mă duc și să apuce urma ta.
- El mîncea, dus cu gândul, mai departe.
- Uite — urmă iar peste cîtva timp — vor fi stînd ori nu la pîndă, ei nu m-au simțit și n-ar crede, dacă li s-ar spune, că mă aflu acasă: am să rămîn
- 35 ascuns aici, iar tu te duci de mîine să mă cauți, ca să mă caute și ei aiurea.
- Nu — grăi Ana, cuprinsă de fiori reci — asta nu se poate. Eu nu știu să mint, nici să mă prefac, și ar fi destul să se uite în ochii mei pentru ca să
- 40 știe că ești ascuns acasă.

El nu mai zise nimic; ea însă ar fi rămas cuprinsă de groază dacă ar fi putut să vadă căutătura lui.

— Ce vrei atunci să fac? întrebă el peste citva timp.

5 — Doamne! — zise ea suspinînd — nu știu ce să fac eu, de unde aș putea să-ți spun ție, ce ai să faci?

— Hm! — întîmpină el cu amărăciune — ți-e ușor ție, care n-ai decît să tragi o dată cu ochiul ca să scapi de mine. Eu am să rămîn aici, și pe sufletul

10 tău să fie dacă mă vei da în mîna lor.
Ana se îndărătnică și-și strînse buzele.

— Nu mă lua așa, că nu mă las să mă iei, zise ea. Poți să rămii, dar eu îți spun că mult timp n-o să poți sta fără ca ei să simtă că te afli aici, fiindcă

15 eu, chiar și dac-aș voi, nu știu să mă prefac. Eu însă nu vreau: proastă aș fi dac-aș voi cînd știu că nu pot și mișea aș fi dacă nu ți-aș spune adevărul.

— Eu rămîn, grăi el, și o să vezi tu că o să știi să mă păzești.

20 Ridicîndu-se apoi de la masă, el își luă pistolul și-l puse sub perna de la căpătiul patului, apoi se întinse, așa îmbrăcat cum era, în patul așternut.

Ce putea Ana să-i facă?

Se afla acasă la el, culcat în patul lui. Ar fi voit

25 ca să-i zică să se ducă în podul casei unde era mai bine ascuns, dar n-o ierta firea cînd știa că de atîtea săptămîni n-a odihnit în culcuș moale.

Nu-i rămînea decît să-l păzească.

Ea se așeză pe scaunul de pe care se ridicase el și

30 rămase nemișcată și stăpînindu-și oarecum răsufarea, ca nu cumva să-i turbure somnul.

De unde putea să știe dacă nu acesta e cel din urmă

35 somn al lui?
Zolit cum era, adormi îndată ce-și puse capul pe perină, și nu e singurătate mai grea decît cea petrecută priveghînd la căpătiul celui ce doarme dus: ți-e parcă nu mai știi dacă stai treaz, ori visezi și tu cu el.

40 Era peste putință ca Ana să stea așa pînă dimineață. Lasă că-i era urît și o treceau fiori reci cînd se gîndea cite se pot întîmpla pînă în zori de zi, dar ea-

și făcea muștrări pentru că n-a făcut ceea ce atît de tare se hotărîse a face și l-a primit în casă, a rămas cu el, ba mai stătea și acum.

5 În cele din urmă se ridică hotărîtă, își luă hainele de pe lada de la picioarele patului, se îmbracă tiptil, apoi tot tiptil ieși din casă în tindă și din tindă în curte.

10 Nu putea dînsa să mai stea cu un făcător de rele, pe care, dacă nu azi, mîine îl luau, ca să-l ducă poate pe toată viața în temniță. În zadar erau toate, traiul lor era sfîrșit!

În curte însă se opri.

15 Cîinii din vecini iar începură să latre, cum latră cîinii numai cînd simt om străin prin apropiere. Cuprinsă de temerea că acum vin, în adevăr se apropie prigonitorii lui, ea se întoarse repede în casă, ca să-l deștepte și să-i spună ca să fugă ori să se ascundă.

— Ce-i? strigă el, sărind în picioare cînd ea-l atinse puțin, ca să-l deștepte.

20 — Fugi — șopti dînsa cu glasul înecat de spaimă — că vin să te prindă.

El stete puțin buimăcit.

— Nu se poate, grăi apoi; ar fi venit ei de mult dacă m-ar fi zărit cînd am venit.

25 Deșteptat, cum fusese, din somn, el ar fi fost în stare să jure c-au trecut mai multe ceasuri de cînd se afla acasă: era peste puțină ca ei să-i fi lăsat atîta timp.

30 Cîinii, însă, cîinii lătrau a om străin, ba, ascultînd mai cu dinadins, Laie auzi în cele din urmă prin liniștea nopții și pași de oameni ce înaintează încet și cu măsură. Cuprins iar de groază, el își luă pistolul de la căpătîi și ieși în tindă. Un singur lucru putea să facă: să se urce în pod prin gaura din tindă.

35 Seară nu era însă la gaura podului.

40 Deznădăjduit, el sări pe vatră și se prinse cu amîndouă miinile, la un noroc, de cuierul pe care Ana își atîrna vasele, ca să se salte și să se ridice în horn. Nu era însă făcut cuierul acela ca să poarte atîta greutate, și în clipa cînd Laie-și dete vînt ca să se salte, cuiele ieșiră din peretele slab și Laie se

răsturnă cu vase cu tot pe vatră, încit răsună casa de spărtura hirburilor.

Acum erau toate sfirșite.

5 Omul însă nu se dă cu una, cu două cînd știe că nu-i rămîne decît moartea ori lungi ani de muncă silnică: în vreme ce Ana rămase cu inima încleștată și cu răsufllarea oprită, Laie scoase pistolul, încordă cocoșul și ieși pe ușa deschisă, ca să-și facă drum printre prigonitorii lui.

10 Ea-și închise ochii și-și astupă urechile, ca să nu vadă, nici să audă.

Pindarii de noapte, cari dăduseră și noaptea aceasta ca și noptile trecute mereu tircoale împrejurul casei, dar nu-l zăriseră pe Laie, se opriră mirați din drumul lor cînd auziră zgomotul vaselor căzute pe vatră. Chibzuit și tîrziu la hotărîre cum e românul, unul dintre dinșii întrebă pe cellalt ce-o fi aia, iar cellalt dete cu socoteala că trebuie să meargă să vadă, pentru ca să poată spune mîine dimineață ce s-a petrecut peste noapte la casa lui Laie. Nu erau ei puși ca să-l prindă pe Laie, ci numai să-i caute urma; frumos lucru ar fi fost însă dacă, așa pe neașteptate, ar fi putut să-l lege cot la cot.

25 Vorba era numai dacă e ori nu pe aici prin apropiere și dacă se va lăsa ori nu să fie legat, și fiindcă Laie nu prea semăna a om care se lasă, ei s-au mai gîndit puțin și au intrat cu băgare de seamă pe porțița care se afla în fața casei, la depărtare de abia vreo douăzeci de pași de la ușa tindei.

30 Ieșind în curte, Laie i-a văzut chibzuindu-se și s-a oprit lingă perete. Neputîndu-și da seama dacă l-au văzut ori nu și ei pe el, s-a tras în dosul ușii, care se deschidea în afară, și-a așteptat să vadă ce vor face.

35 Aici a rămas și după ce ei au intrat pe porțița și, pe cînd ei înaintau cu băgare de seamă spre casă, el îi așteptă cu inima încleștată și cu cocoșul încordat, gata să tragă și să descarce în ei, îndată ce vede că ei l-au zărit și vor să-l prindă.

40 Prigonitorii lui Laie trecură pe lingă ușă și intrară în tindă, fără ca să-și dea seamă că nu prea e lucru obișnuit ca noaptea ușa tindei să stea deschisă.

Ana, văzînd că timpul trece fără ca să se întîmple ceva, începu să asculte cu luare-aminte. Nu putea să-și dea seama ce se va fi făcut Laie: căciula îi rămăsese pe masă, lingă blidul din care mîncase fasolea.

5 Un singur pas ar fi avut să facă pentru ca s-o ia și s-o arunce sub pat, dar în clipa cînd ea voi să facă pasul acesta, se și auziră pașii în tindă și ea se opri.

— Ce-a fost aici? întrebă unul din pînditori cam cu jumătate de gură.

10 — Ce hodorogeală? adause cellalt.

Ana stete o clipă pe gînduri.

Era îmbrăcată, acum, în cap de noapte și căciula rămăsese pe masă: ea nu putea să umble cu minciuna.

15 — Ce să fie? răspunse dar cu glas limpede. Laie s-a întors peste noapte acasă și i-am spus că-i căutați urma. Simțînd apoi că vă apropiați, el a ieșit și vîind, precum se vede, să se urce în pod, s-a atîrnat de cuierul cu vase și l-a răsturnat.

20 — Aș, dete cu socoteala unul dintre pînditori. Nu se poate: l-am fi văzut noi dac-ar fi venit.

„N-ai spune tu dac-ar fi adevărat!“ adăugă cellalt în gîndul lui.

— Și unde e acum Laie? întrebă unul dintre dinșii.

25 — Nu știu, răspunse Ana. Nu e treaba mea să vă pun la cale: chiar și dac-aș ști, n-aș putea să vă spun. A fost aici, a ieșit și nu știu ce s-a făcut; căutați-l dacă vreți să-l găsiți, dar băgați de seamă că are pistolul încărcat și cocoșele sunt încordate.

Pîndarii iar steteră pe gînduri.

30 Ar fi trebuit poate să caute prin casă și prin prejurul casei, pentru ca să se încredințeze: era însă peste putință ca ea să vorbească așa dacă Laie ar fi fost în adevăr prin apropiere.

Apoi nici nu erau puși ca să-l prindă pe Laie.

35 Împăcați cu gîndul că au fost și au cercetat, ei se întoarseră iar în uliță, unde le era locul.

Nu sunt cu putință slujitori mai blajini decît aceștia: Ana tremura, cu toate acestea, ca frunza de plop.

40 — Mai bine moartă, zise ea, decît trăind asemenea viață!

Ea nu putea, cu toate acestea, să facă ceea ce voia. Numai acum simțea cât de mare e slăbiciunea ce-a prins-o de el și ce grozavă are să fie viața pentru dînsa după ce-l vor fi dus pe el. Mai grozavă însă era neho-

5 tărîrea ei de acum, neliniștea și temerea neîncetată.
— Fă, Doamne, să se aleagă într-un fel, suspină ea, cuprinsă de simțămîntul că în zadar se frămîntă, căci nu poate ști ce are să facă.

10 Laie, îndată ce pînditorii se depărțară, ieși din dosul ușii și se întoarse cu cîteva sărituri în casă. Ana se dete speriată înapoi.

Îl crezuse dus, și acum, cînd vedea c-a fost aci, cu totul aproape de cei ce umblau să-l prindă, îi era ca și cînd ar fi văzut moartea trecînd prin fața ei.

15 — Care va să zică — șopti el plin de venin — n-ai așteptat decît să vie pentru ca să mă dai în mîinile lor!?

— Ce voiai să fac? răspunse ea. N-ar fi avut decît să se uite bine împrejurul lor pentru ca să afle adevărul; și dacă pe tine te-a cuprins spaima în fața acestor oameni atît de blajini, nu poți cere ca eu să nu mă sperii în fața altor oameni mai isteți, cari ne vor veni mîine și vor cerceta mai bine. Nu ți-ar fi ție de nici un folos, vai însă ar fi de capul meu dacă m-ar

25 prinde cu minciuna.
Laie simțea că așa este, și mai înainte, cînd era muiat de foame și de osteneală, i-ar fi dat dreptate; acum însă, după ce-și potolise foamea și se mai odih-nise, ieșise iar în el la iveală firea lui cea adevărată

30 și nu se mai putea împăca cu gîndul că ea o să aibă o soartă deosebită de a lui.
— Știam eu, zise el, că ți-ai rupt gîndul de la mine și n-ai aștepti decît să mă vezi odată prins pentru ca să te dai la altă viață.

35 Ana se înduioșă.

— Așa ar trebui să fie și așa am și voit eu, dar vād acum că nu se poate, întîmpină ea cu glas tînguios. Ce adică am greșit eu ca să fiu vrednică de suferințele prin care trec și de soarta ce mă așteaptă?

40 Te socoteam, cînd m-ai luat, om cîstit, și Dumnezeu,

care-mi vede sufletul, mă știe că nu m-aș fi dus după tine dac-aș fi avut vreun prepus.

5 — Nici că m-aș fi încărcat cu păcatul dacă mi-ai fi fost și atunci nevastă! o intrerupse el cu spaimă, ca și când ar fi vrut să-i facă muștrări pentru că nu îi era nevastă și atunci.

10 — Zic și eu că nu, grăi dînsa. Nu te-ar fi iertat firea, și chiar dacă da, m-aș fi simțit vinovată și eu. Cum să mă simt însă vinovată cînd tu nu mi-ai spus nimic, nici mai înainte de a mă fi luat, nici după aceea? Cum să mă socotesc legată de tine și acum, după ce văd că m-ai înșelat și nu ești, cum te credeam, omul cu care pot să trăiesc?.

Laie începu să tremure de minie.

15 — Nu te temi tu să mi-o spui așa în față și să mă osîndești așa, fără judecată, mai aspru decît orișice judecător? grăi el, stăpînindu-și minia.

20 — De ce să mă tem? răspunse ea liniștită. Ce rău ar putea să mă mai ajungă? Chin mi-a fost viața cîtă vreme ai stat ascuns pe marginea bălții, chin îmi este de cînd te-ai întors acasă, chin mi-ar fi dac-am fugi amîndoi, ca să ne ascundem aiurea, și chin are să-mi fie după ce te vor fi prins pe tine, și scăpată aș fi fost numai dacă m-aș fi lepădat, cum am voit, de tine în clipa cînd am aflat adevărul. Tu vezi însă
25 că nu m-am lepădat, că nu pot să mă lepăd și grozav mă ceartă Dumnezeu pentru păcatul de a fi prins slăbiciune de un om ca tine? De ce să mă mai tem, Laie — urmă ea cu patimă — cînd numai moartea
30 mai poate să mă ajungă, iar moartea mi-e mai ade-
menitoare decît viața! Nu, Laie, dacă ai fi om cu
virtute, n-ai mai sta pe gînduri, ci le-ai curma o-
dată toate cu pistolul acela, care nu mai poate să-ți
fie de alt folos, căci tot mai bine e să nu fim decît
35 să fim precum suntem. Dar nu ești om, Laie, ci fire
de vierme, care se zvîrcolește și vrea să trăiască
pînă chiar și călcat în picioare.

40 — Nu-i adevărat! strigă Laie tare de răsunară zîngănind ferestrele, apoi, îmbărbătat, el ridică pistolul și-l descarcă în pieptul ei, incit ea se răsturnă cu un țipăt ușor, ca uluită, la picioarele lui.

Cînd însă el îndreptă pistolul spre pieptul său, mîna începu să-i tremure, și a doua țevă se descărcă tot în Ana, după ce căzu la pămînt.

5 „Orișicît de ticăloasă, numai viață să fie!“ acesta era singurul gînd care-l stăpînea, și cînd cei doi pînditori, auzind descărcăturile, alergară la fața locului, ei îl scoaseră de sub pat ca pe un cîine care nu mai cutează să muște.

De! ce să-i faci mitocanului? Orișicît l-ai ciopli și l-ai polei, el tot își dă în petec.

5 Sosit de la Paris cu diploma de arhitect în buzunar, Voicu era coconaş cu obrazul subțire ca orișicare fecior de boier și nu se mai putea întoarce în căscioara din Mahalaua Iancului, care se mai dărăpănase în timpul celor din urmă șase ani de cînd mumă-sa ră-măsese văduvă.

10 Nu împlinise încă vîrsta de unsprezece ani cînd a luat bursa de la liceul „Sf. Sava,” mai petrecuse șase ani în străinătate și pierduse deprinderea de a trăi în casă cu ferestre mici, cu tavanul scund și muruită pe jos. A tras dar, cum se cuvenea unui tî-năr cu pozițiunea lui, la hotel.

15 Muma lui însă tot mumă îi rămînea: ziua următoare s-a gătit, a oprit o birjă și s-a dus s-o vadă. Era dator s-o facă aceasta.

E însă mare lucru învățul din copilărie.

20 N-a stat nici un sfert din ceasul pentru care venise și a și început să-și facă planul cum are s-o repare casa și cum are s-o împrejmuiască. Ba a rămas și de prînz, și după prînz s-a dus cu mumă-sa la țața Marghioala, în Mahalaua Oborului, unde frate-său Dușu
25 avea o mică rotărie, iar vărul său Tudor era tovarăș la o băcănie.

S-a dus și s-a incurcat.

5 Șase ani sunt o bucată bună de viață și șase ani se împlineau peste câteva luni de când ei nu se văzuseră: cum, Doamne, să nu se incurce!? Ici un sfert de ceas, colo altul și încă unul: nici nu simți când te apucă seara. Apoi dacă e vorba, nici nevastă, nici copii, nici treburi de vreun mare zor nu-l așteptau acasă, și tare era bine pe acolo pe la Obor, unde-și petrecuse copilăria.

10 Ce păcat că nu mai putea să trăiască în lumea aceasta, unde toți îl întâmpinau rizind cu bucurie, toți îi vorbeau cu inima deschisă, toți umblau în voile lui, toți se făleau cu el, încit pînă seara, întregă mahalaua știa că s-a întors fratele lui Duțu și vărul lui Tudor de la Paris.

15 Nimeni însă nu-l putea opri de a se întoarce cit mai des în ea.

Așa zicea Voicu cînd se întorcea la otel.

20 Ziua următoare Voicu a început să bată pe la ușile miniștrilor și mult are să alerge cine a pornit o dată în calea aceasta, mai ales cînd nu-i purtat de cineva care are iarba-fiarelor ca să-i și deschidă ușile la care bate. Își închipuise Voicu că toți miniștrii au să se sperie cînd vor afla că el e Voicu Dicu, care

25 a luat premiul întii în toate clasele și se întoarce acum cu diplomă în țară: miniștrii însă nici că-l știau cine e.

Iară el venise în postul Paștilor anume pentru că era în ajunul campaniei și ținea să nu se plimbe, ci să-și înceapă cit mai curînd lucrarea. Văzînd însă

30 că degeaba umbla pe la ministere, a început să caute vreun antreprenor care știe să-i prețuiască cunoștințele, priceperea și hărnicia.

35 Una după alta au trecut dar zilele, ba trecut-au și săptămîinile, fără ca Voicu să mai fi putut trece pe la Obor.

Și e mai greu lucru să fii mamă, să-ți știi feciorul în apropiere și să-l aștepți în zadar și azi, și mîne, cînd ai mare zor de el.

Se nimerise, așa-i soarta, că rotăria lui Duțu se află tocmai peste drum de dogăria (lui) Ciungu, care nu era om sărac și avea trei fete și doi băieți.

5 Cît pentru băieți, ei nu-l supărau pe Duțu, dar între fete era una, cea mijlocie, Uța, care nu-i lăsa lui Duțu nici o zi ticnită. Del' fată, n-ai ce să-i faci, dacă el era, ce-i drept, cu vreo zece ani mai mare decît dînsa, dar voinic, chipeș și voios. Nu putea să nu-l vadă cînd îi era mereu în față, iar el ar fi vă-

10 zut-o de orișunde, căci mult era nostimă și nerăbdătoare de a-l vedea c-o vede.

Ciungu însă, Ciungu își perdea sărta cînd o vedea pe Uța stînd de vorbă cu pirlitul acela, care face trei roate într-o săptămînă și vinde două în trei. Nu de

15 nasul unui asemenea om era Uța, care mai avea și zestre de două sute de galbeni. Uța însă nu se uita la roate, ci la ochii și la mustața lui Duțu; de aceea, certată, necertată, mai pe față, mai pe furiș, ea stetea de vorbă cu Duțu de cîte ori numai putea.

20 Ce păcat era adică dacă stetea de vorbă cu el?

Trecuseră doi ani și mai bine la mijloc, și Uța, care nu-și făcea inimă rea cînd tatăl ei o certa, nu s-ar fi simțit nenorocită dacă ar mai fi trecut alți doi tot așa.

25 Acum însă, de cînd cu întoarcerea lui Voicu de la Paris, Ciungu nu-și mai certa fata, ba stătea și el de vorbă cu Duțu.

Ce-i drept, mai multe roate nici nu făcea, nici nu vindea vecinul de peste drum, dar avea frate arhitect, și un om harnic ca dînsul frumoasă rotărie își putea face dacă avea un capital de două sute de galbeni și ceva credit pe deasupra.

30

Mare lucru ar fi fost dacă acum, pînă în Paști, ar mai fi trecut Voicu pe la frate-său, ba ar fi stat așa, ca din întîmplare, de vorbă și cu vecinul de peste drum. Așa dedea cu socoteală bătrîna, care avea o deosebită slăbiciune pentru Uța.

35

Voicu însă uitase, parcă, pe ai săi.

— Să te duci, maică — îi zise ea în cele din urmă

40 lui Duțu — să vezi ce e cu el.

Duțu ținea mult la Voicu, care era cu cinci ani mai mic decît dinsul; acum însă era supărat pe el.

5 — Eu nu mă duc — răspuse dar — dacă nu vine el. El știe unde are să ne găsească; eu însă n-am mai umblat pe la oteluri și te pomenești c-o să-i fie boierului rușine că are frate ca mine.

10 Bătrîna era foarte mîhnită, căci ținea la Duțu, dar Voicu era mulțumirea sufletului ei și se simțea lovită ea însăși cînd el era grăit de rău. Orișice ar fi făcut Voicu era bine făcut, și ea nu era în stare să-l judece.

Și avea dreptate bătrîna.

15 Două zile în urmă Voicu a venit să-i spună că s-a învoit, în sfîrșit, cu un antreprenor, care-i dă patru sute de lei pe lună și parte la cîștig, și s-a mutat de la otel în strada Fîntîinii, unde au trei binale. El însă oprise birja, fiindcă era grăbit: trebuia acum să se pună pe lucru, pentru ca să arate ce poate, și să-și facă reputațiunea, care e cel mai bun capital.

20 Era dar foarte strîmătorat cînd mumă-sa îi zise să dea drumul birjei și să treacă și pe la frate-său.

— Trebuie, maică, îi zise ea. Ți-e frate și are să se mîhnească dacă află c-ai fost pe la mine și n-ai trecut și pe la el.

25 — Ei, răspuse Voicu, tocmai pentru că mi-e frate și nu om străin are să-i treacă supărarea dacă îi vei spune că eram grăbit și nu știu unde-mi stă capul.

30 Nu-i rămînea bătrînei decît să-i spună fără înconjur că mai e la mijloc și fata vecinului de peste drum.

Voicu se uită lung la mumă-sa.

35 Dacă ar fi avut timp de a se gîndi și ar mai fi cunoscut-o și pe Uța, el le-ar fi înțeles toate. Grăbit, însă, cum era, el nu putea să înțeleagă din puținele vorbe ale mumei sale decît că Mitocanul de peste drum crede că lumea se sperie de două sute de galbeni pe care îi dă drept zestre fetei sale, iar Duțu e destul de prost ca să alerge după o fată pe care nu vor să i-o dea.

40 — Cu atît mai virtos nu mă duc, grăi el îndărăt-nic. Auzi d-ta! Dacă nu m-ar avea frate pe mine, nu

i-ar da fata! și lui nu ti roșesc obrajii? El tot e gata s-o ia? Sunt destule fete în București: un om ca Duțu poate să aleagă și dintre cele cu zestre mai bună.

— Dar dacă numai asta-i place?

5 — Aș! prostii! grăi Voicu. S-a trezit de mult vorba că numai una îi place omului. Parcă nu sunt om și eu? Una-ți place azi și alta mâine; femeie să fie!

10 — Vorbești și tu ca toți oamenii cărora nu le-a plăcut încă nici una, întâmpină bătrîna zîbind; n-are decît să-ți cadă una tronc la inimă, nesuferite au să-ți fie toate celelalte.

Ce prostie! Parcă într-o femeie se reazămă lumea?

15 Dar Voicu era grăbit și nu mai putea să lungească vorba.

Om slab de fire, el luă pe mumă-sa în birjă, ca să meargă împreună la Duțu.

Se mustra c-o face, dar o făcea ca să scape.

20 Cînd birja s-a oprit în fața rotăriei, Duțu ar fi voit să-și tragă cîteva palme. Îl vedea pe frate-său că nu e în apele lui și le înțelegea toate: prea mare era nedreptatea pe care i-o făcuse!

25 Vecinul de peste drum se răsfața în fața dogăriei pline de fel de fel de găleți, ciubere și putini și se simți crescut cu o palmă cînd Voicu ridică pălăria și-l salută ca pe un om cu care vrei să legi o vorbă de alta.

30 Duțu era topit, umilit ca cel mai nemernic dintre toți muritorii; nu-i rămînea însă decît să treacă șoseaua și să-și prezinte fratele.

35 N-ar fi fost Ciungu omul care era dacă n-ar fi văzut că și la dreapta și la stînga și peste drum toți stăteau cu gurile căscate și se uitau ca la o minune. De! Mai rar dogari ca Ciungu, și încă mai rar rotării cari au frate ca Voicu, și, la urma urmelor, fiecare și zicea în gîndul lui: „Asta e dintr-ai noștri!”

40 Ciungu era, ce-i drept, mitocan, dar știa ce se cuvine: cu oameni ca Voicu nu sta de vorbă în uliță; îl pofti deci pe vecinul său de peste drum, dimpreună cu frate-său și cu mumă-sa, în casă, la o

dulceață servită pe tavă de argint și la o cafea turnată în cești înflorite.

La asta nu se așteptase Voicu: n-avea însă incontro; a intrat o dată în horă și nu-i rămânea decît să joace. Mult ar fi dat, însă, dac-ar fi putut să scape cît mai curînd și, strîmtorat cum era, se simțea grozav de stîngaci mai ales cînd trebui să dea față și cu muma fetei.

Deodată însă el se dezmetici, adică drept vorbind își pierdu și puțina stăpînire de sine ce-i mai rămăsese.

Uța, o fată ca de vreo optsprezece ani, cam înaltă și plină la obraji, mai mult smeadă decît oacheșă, cu un zîmbet de copil răsfățat în ochi și împrejurul gurii și curată și fragedă ca mărgăritarele stropite de roua dimineții, intră cu tava de dulcetuuri și se duse mai întii la bătrîna.

Pe cînd bătrîna lua tacticos și bătrînește dulceața, ochii ei se furișau hoțeste la Voicu, care uitase că mai sunt și alții de față și se pierduse în privirea ei. Nu! Așa fete nu văzuse el pe unde umblase.

De la bătrîna, Uța trecu la Voicu.

Tava îi tremura în mîină, însă nu de emoțiune, ci fiindcă îi era greu să-și stăpînească risul. Și-l stăpînea, nu-i vorbă, dar ochii ei și gropițele din obraji ei se mișcau cu neastîmpăr: îi venea să arunce tava cît colo, să sară la Voicu, să-l apuce și să-l sărute. N-a făcut-o, dar s-a uitat o dată drept și deschis în ochii lui, încît Voicu se simți parc-ar ști-o de copilă mică, parcă ar fi purtat-o în brațe, și nu-și mai putea stăpîni risul.

— De! — acum îl înțeleg și eu pe Duțu — grăi el cu inima deschisă, ca și cînd în casa aceasta ar fi crescut.

Duțu era foarte supărat, iar bătrîna se uita mirată la fiul său.

Nu! Prea o luase repede!

Așa zicea și Ciungu în gîndul lui.

Erau strîmtorați cu toții, de nu mai știau cum să iasă din incurcătura aceasta.

— Doamne! grăi Uța, cuprinsă de neastîmpăr. Ce să mai umblăm cu mofturi? Parcă nu știm cu toții care dintre noi ce gîndește!

5 Ea-și acoperi apoi fața cu amîndouă minile și începu să plîngă.

Așa sint femeile: acum rid ca niște nebune și, cit bați în palme, încep, te miri de ce, să plîngă.

10 Bătrînele amîndouă, deși foarte voioase, începură să plîngă și ele.

— Ei, lăsați acum plînsul, că nu se prăpădește lumea, grăi Ciungu supărat; îi mai dau o sută de galbeni pe deasupra; să fie trei!

15 — Ia lasă galbenii, întîmpină Duțu dezghețat. Parcă n-am fi putut noi face lucru acesta și acum doi ani!

— Ba să nu-i lase, grăi Uța, că ne trebuie și nouă. De ce adică să fim noi săraci și ei să se uite peste drum parcă n-am fi fost oameni ca dinșii?

Ce mai puteai să zici?

20 Dacă e vorba, Voicu era acela care dăduse lucrurile fără inconvaz pe față și după el se luase Uța, iar celorlalți nu le mai rămînea decît să-și deschidă și ei inimile.

25 Voicu găsea ceva frumos în această lipsă de sfială și peste două zile iar a găsit un sfert de ceas ca să treacă pe la Obor: prea îi era nesuferită lumea în care trăia și i se deschidea inima cînd se întorcea aici.

30 După Paști s-a făcut nunta, iar după nuntă au urmat zilele albe cu dumineci petrecute pe la grădina lui Eliad, pe la Tei, pe la Pantelimon, pe la Băneasa, pe la Herăstrău.

35 Voicu nu putea să lipsească niciodată. El îi făcuse, la urma urmelor, bărbat și nevastă și nu se putea lipsi de mulțumirea de a-i vedea ce bine trăiesc; iară Uții nu i-ar fi priit nimic dacă n-ar fi fost de față și Voicu.

40 Peste săptămîină el stetea de dimineața pînă seara cu zidarii, cu dulgherii și cu țiganii salahori, serile, obosit, se culca, cum se zice, deodată cu găinile, iar duminecile și zilele de sărbători alerga la Obor: se făcuse de nu-l mai cunoșteau prietenii, pe cari nu-i

mai vedea decît din întîmplare, și pierduse în cîtiva ani toată poleiala pe care i-o dăduse Parisul în timp de aproape șase ani.

Toate au însă sfîrșitul lor firesc.

5 Mai spre iarnă, tocmai cînd arhitecții au destul timp de plimbare, Voicu nu mai avea ce să caute pe la Obor. Luase Duțu obiceiul de a ieși numai cu nevasta, fără Uța nu putea să iasă.

10 De sărbători au avut bucurie la casă; după sărbători au tras un chef de botez și apoi frații nu se mai vedeau decît, vorba românului, din Paști în Paști.

Voicu luase peste vară cîteva zidiri la țară, unde alți arhitecți cu obrazul mai subțire nu bucurosi mergeau; iară Duțu lucra cu trei calfe, mai ținea și doi ucenici și nu putea să lase rotăria. Ei însă tot frați erau și nu-l ierta firea pe Voicu să nu vie la Obor cînd se nimereau cîte două sărbători una după alta.

15 Așa au și rămas lucrurile: avea fiecare treburile lui și, în vreme ce Duțu umplea magazia de roate și Uța umplea casa de copii, Voicu își cumpăraseră loc și adunau material ca să-și zidească casă sus în Dealul Spirii.

20 Așa chef au tras apoi cînd Voicu a ajuns să-și sfințească casa.

25 Erau adunați cu toții: bătrîna cu feciorul ei Duțu și cu nora ei Uța, Ciungu cu nevastă-sa, cu fetele și nurorile, cu feciorii și cu ginerii săi, Tudor cu nevasta și peste toți o droaie de copii, tot unul mai mic decît cellalt.

Uța era cu toate acestea posomorită.

30 Prea era mare și largă și frumoasă, prea boierească casa lui Voicu: așa numai pentru sine nu și-o zidise omul, și Uța, femeie prevăzătoare și mumă a patru copii, dedia cu socoteală că mai curînd ori mai tîrziu o să fie și o stăpînă în casa aceasta.

Vreo cocoană năzuroasă, care nici că se mai uită la rudele soțului său.

I se închidea inima cînd se gîndea la aceasta.

40 Și, totuși, păcat de așa casă să trăiești singur cuc în ea.

Mai întâi Ciungu, care era cel mai bătrîn dintre dinșii și știa mai bine decît toți ceilalți ce mare lucru e să ai oameni aleși între nemoteniile tale, a închinat paharul în sănătatea viitoarei.

5 Apoi și-a dat și bătrîna focul pe față, mărturisind că atîta dorință mai are și ea în lumea aceasta.

Dușu n-a zis nimic, dar și-a mîngîiat copilașii și a cuprins-o pe Uța cu brațul, apoi s-a uitat în ochii fratelui său ca și cînd ar fi voit să zică: „Nu e pe lumea aceasta mai frumos dar de la Dumnezeu!”

10 Voicu rîdea de el.

De ce oare și-ar fi zidit casa dacă nu acesta i-ar fi fost gîndul?

Rîdea și Uța, dar rîdea de dinșii.

15 Iară Uța, miere cu gura rea, s-ar fi simțit umilită dacă n-ar fi spus fără de încunjur ceea ce gîndea.

— Vorbiți și voi ca ăl din poveste, care și-a dorit să fie împărat, grăi dînsa. Asta nu e om care-și ia nevastă. Vă pomeniți că-l ia pe el una care-l face să

20 ne închidă ușa înaintea nasului.

Erau grăite în glumă vorbele acestea. Voicu se simțea cu toate acestea atins de ele.

25 Nici unul¹ dintre cunoștii lui, ajuns odată ceva mai în capul mesei, nu mai voia să știe de rudele sale, ba se sfia pînă chiar și de părinții săi. El disprețuia pe asemenea oameni, iar acum Uța, pe care o socotea femeie cu judecată, îl punea în rînd cu dinșii.

— Îmi pare rău — zise el mîhnit — că nici acum nu mă cunoști. Eu n-aș putea să trăiesc cu o femeie

30 care n-ar ținea și la voi.

Uța se uită zîmbind la el. Nu se-ndoia că el așa simte cum vorbește: nu putea însă nici el să știe cum are să simtă după ce va fi prins vreo slăbiciune, și era om făcut să aibă mari slăbiciuni.

35 Asta și-o mărturisea și Voicu și de aceea era foarte fricos.

Cînd începuse a-și aduna material pentru casă, el era hotărît să se însoare îndată ce-și va fi zidit casa.

Îi era urîtă singurătatea și nu e lucru mai ușor decît

¹ În toate edițiile și în periodic: *nu unul*.

să te însori după ce ai o carieră bună și ți-ai mai adunat și avere, ca să poți alege după plac.

Casa era însă sfântită și el nici măcar alegerea nu și-o făcuse.

5 Erau multe cari îi plăceau și multe dintre acestea s-ar fi simțit fericite dacă el le-ar fi cerut mina, fiindcă, deși cam rustic, el era om deștept, voios, cu foarte bună reputațiune și simpatie. Idealul lui era însă o femeie frumoasă și curată, deșteaptă și săracă, un
10 fel de Uță, pentru care căsătoria cu dînsul ar fi fost un mare noroc; iar ochii lui se opreau asupra femeilor frumoase și elegante, fete din familii mai înstărite, unele cu zestre mai mare decît averea lui și nici
15 nu-i era nimic mai urît decît bărbatul care, căsătorindu-se, intră slugă la stăpîn.

A trecut dar anul și-au mai trecut și alți ani și Voicu a început să simtă că e mai greu să-ți alegi nevastă decît să-ți zidești casă.

20 Voicu, cel mai mare dintre băieții lui Duțu, intrase în școala comercială, iară Voicu, fratele lui Duțu, trăia tot singur cuc în casele din Dealul Spirii care nu mai erau nouă. Și nu numai casele se învechesc; se cam învechise și stăpînul lor, care se uita din zi în zi mai îngrijat la perii cărunți de pe tîmplele lui.
25

De, om tocmai tînăr nu prea era, și, neînsurat, omul care nu mai e tînăr se simte totdeauna mai bătrîn de cum în adevăr e.

30 Lasă că cei mai mulți dintre prietenii lui de odinioară erau de mult oameni cu rost și cu copii mari, iar prietenii lui de acum erau cu cîte zece ani mai tineri decît dînsul, se sporeau însă din zi în zi și fetele care îi plăceau, dar nu se mai uitau la dînsul. Ajunsesse în cele din urmă că nu mai credea ca vreuna
35 să-l ia și pe el.

Nici că se putea altfel!

Pe stradă, pe la binale și prin birturi nu poate nimeni să-și găsească nevastă; iar prin casele oamenilor nu intra Voicu.

40 Nu i-ar fi rămas dar decît să primească ajutorul cocoanei Firichii din Calea Moșilor, care trecea foarte

adeseori pe la bătrîna și avea pe fiecare deget mai multe, și mai tinere și mai potrivite la vîrstă, tot una și una, cari l-ar fi luat bucuros; el însă desprețuia pe oamenii cari nu-și aleg ei înșiși nevasta și nu
5 voia să stea de vorbă cu cucoana Firica, ba nici că voia să vadă portretele pe care ea le lăsa din cînd în cînd la bătrîna.

Un singur lucru îl mai muia pe Voicu: perii cărunți, cari se făceau din zi în zi mai deși.

10 Cînd se gindea la aceștia, el tot se uita fie chiar și numai din curiozitate la portretele cucoanei Firichii.

— Uite! — îi zise într-una din zile bătrîna, scoțînd la iveală un portret — de ce adică n-ai lua-o pe
15 aceasta? Ce boboc de fată! Familie bună... zestre de opt mii de galbeni...

Voicu se uită cu un fel de jale la portret.

O cunoștea, așa, de pe stradă, cum atît de multe
20 îi erau cunoscute: era Olga, fiica cofetarului Bondoc. Adevărat boboc de fată, dar una dintre multele cari nu se mai uitau la dînsul.

— Bine, mamă, grăi dînsul, și d-ta m-ai lăsa s-o iau pe asta?

25 — Adică de ce să n-o iai? răspunse bătrîna. Nu ți-e destul de tînără, destul de frumoasă? N-are destulă zestre?

— Ba mi-e prea tînără și prea frumoasă pentru zestrea ce-o are, zise el. Nu vezi d-ta că asta e o mof-turoasă care nici nu se uită la oameni ca mine?

30 Bătrîna se uită adînc jignită la el.

— S-ar simți, grăi dînsa, foarte fericită dac-ar găsi un bărbat ca tine. Nu degeaba au trimis-o pe cocoana Firica la mine.

35 — Aș! — întîmpina el — au trimis-o părinții, cari umblă să scape cît mai curînd de ea și-i caută, ca oameni cu minte, un bărbat mai așezat. Asta este dintre femeile cari și cheltuiesc zestrea îndoit și te fac în fiecare zi să simți că ți-au adus-o, și dacă m-ar lua, ar face-o numai pentru ca să scape de părinții
40 ei. Apoi vorba Uței, chiar dintru început v-ar trînti ușa în nas!

Obrajii bătrinei se umplură de sînge.

— Asta e, vezi, asta! strigă ea cătrănită. De mult ai fi tu însurat dacă nu te-ai uita în gura Uței. Cauți mereu și nu găsești, fiindcă ai voi să iai nu numai

5 pentru tine, ci totodată și pentru noi. Apoi asta n-o găsești nici într-o mie, nici între zece mii: ori e de seama ta și nu mai e de a noastră, ori e de a noastră și nu mai e de a ta; amîndouă nu sunt cu puțință.

— Dacă ține la mine, grăi Voicu, trebuie să țină și la voi.

10

— Vorbești și tu parc-ai fi Uța, răspunse bătrîna; de unde să ție dacă nu te cunoaște? Stăi, așteaptă, rabdă: asta vine cu timpul.

— Nu! — zise el cu toată hotărîrea — eu nu pot să fac ceea ce e împotriva firii mele!

15

Vorba e numai că hotărîrile unui om care a ajuns să nu-și mai poată număra perii cărunți foarte ușor se schimbă cînd e la mijloc vreo femeie care e și tînră și frumușică.

Cocoana Firica, femeie trăită în lume, nu voia să-l siluiască pe Voicu. O încercare însă nu putea să-i strice. Goreanu, unul dintre prietenii lui Voicu, luase de curînd în căsătorie pe o verișoară a Olgăi; ce ar fi fost adică dacă s-ar fi întîlnit ca din întîmplare la Goreanu?

20

25

Cucoana Firica își dedia parola de onoare că are să pună lucrurile la cale astfel încît chiar nici nevasta lui Goreanu să nu bănuiască nimic.

Vorba era numai că e greu de tot să poștești la casa ta o fată și un flăcău fără ca să bănuiești nimic, și încă mai greu e ca un om de curînd căsătorit să știe ceva ce n-are să afle și nevasta lui.

30

Cucoana Firica puse lucrurile la cale așa ca Olga să vie după-amiază cu lucrul la prietena ei și să rămîie și la masă, iar d-l Goreanu să-l aducă apoi și pe Voicu, ca din întîmplare, la masă.

35

Goreanu însă nu putea să aducă la masă un prieten pe care nevastă-sa nu-l cunoștea încă fără ca să spună o vorbă, iar pe nevasta lui n-o răbda firea să nu-i spună verișoarei că are să fie Voicu la masă.

40

Olga nu-l cunoștea pe Voicu, dar îl știa de la muma ei, care vorbise despre dînsul, ba-i arătase chiar și portretul lui.

— Nu mă duc! zise ea foarte hotărîtă.

5 Hotărîrile unei fete trecute abia de șaptesprezece ani sunt însă tot ca ale flăcăilor cu peri cărunți.

Mai ales după ce verișoara ei a incredințat-o că Voicu nu bănuiește nimic, Olga s-a dus din curiozitate femeiască, așa zicea dînsa.

10 Și tocmai fiindcă era curioasă, Olga era nerăbdătoare, cuprinsă de un fel de fierbințeli.

Voicu chiar mai mult decît dînsa.

15 Îi părea rău că s-a lăsat să fie tras în incurcătura aceasta. Se simțea parc-a luat asupra sa o sarcină grozav de grea și e legat pe vecie din clipa în care a luat înțelegerea cu prietenul său. Viind deci la Goreanu, el se mîngîia cu gîndul că încercarea o să rămîie zadarnică.

20 Tot e mai bine să stai singur decît să-ți legi viața de toanele unei femei care nu e, la urma urmelor, pentru tine!

Cu totul altfel i se prezentau lucrurile după ce s-a văzut față în față cu ea.

25 Nu era sârmanul obișnuit să vadă femeile atît de aproape și nu fusese în viața lui atît de înaintat, ca acum, spre căsătorie. Prea era nostimă: ar fi fost în stare s-o ia chiar și fără de voia ei!

30 Vorba e numai că Olga nu se uita la el. Șerpoaică neastîmpărată alte dăți, acum era înțepată și scurtă la vorbă: voia parcă să-i arate că nici că vrea să știe de oameni ca dînsul.

Iar Voicu nu era omul care știe să se apropie de femeile tinere și să le deschidă inima: tot înțepat și scurt la vorbă era și el. Se îndărătnicise omul și
35 parc-ar fi fost în stare să-i zică: Lac să fie, că broaște sunt destule.

Și totuși!

40 Fetele tinere se simt foarte măgulite, înălțate oarecum în gîndul lor cînd știu că un om mai matur și mai așezat are slăbiciune de ele, și n-avea Olga

decît să se uite la dinsul pentru ca să vadă că el a venit anume ca s-o vadă.

5 Era foarte greu să-i ții la un loc pe amîndoi și te așteptai în toată clipa să-i vezi luîndu-se la ceartă; d-l și d-na Goreanu se uitau cu toate aceste rizînd unul la altul.

— Să-i lăsăm singurii șopti ea după masă și ieși ca să vadă de treburile casei.

10 Lui Goreanu îi plăcea ideea.

— Să mă ierți, zise el peste puțin și se duse după nevestă-sa.

15 Voicu era foarte strîmtorat. Olga însă, care îi vedea strîmtorarea, se simțea oarecum la largul ei, parcă l-ar fi prins și ar putea să facă tot ceea ce voia cu dînsul.

Ea rămase citva timp tăcută, așteptînd să vadă ce va zice el. Văzînd apoi că el nu zice nimic, ea își ridică ochii și se uită drept în ochii lui.

20 Voicu se uită și el drept în ochii ei și parcă le venea amîndorura să ridă.

25 Dacă ar fi fost Uța la mijloc, ea ar fi zis: „Ce să mai umblăm cu mofturi?“ Olga era însă mai mofturoasă; ea ar fi voit ca el să se apropie de dînsa și să-i zică ceva, și fiindcă el nu se apropia și nu zicea nimic, ea îi întoarse mîhnită spatele și se uită pe fereastră. Îi venea să plîngă și îi era rușine; ar fi voit să răcnească și nu-i ședea bine.

El se apropie sfiicios de dînsa.

30 — Domnișoară — grăi apoi încet — n-ai de ce să te superi pe mine. Eu n-am înțeles lucrurile așa, dar verișoara d-tale vrea să-și facă o jucărie cu noi.

— Ce vrei d-ta cu mine? răspunse ea, uitîndu-se iar în ochii lui.

35 El apucă, fără ca să-și dea seama, mîna ei, și e lucru mare să ții în mîna ta mîna ei.

— Nu mai vreau, zise, decît ceea ce vrei și d-ta. Aș fi foarte fericit dacă ai voi ceea ce doresc eu, dar înțeleg că e lucru foarte greu. Sunt cam bătrîn.

40 — Ba nu ești — răspunse ea îndărătnică — dar d-ta nu mă cunoști; eu sunt zburdalnică, caprițioasă și nu te cunosc. Mi-e oarecum frică de d-ta.

— Nu — zise el rîzînd — frică nu poate să-i fie de mine nimănui.

5 Şi deodată parcă se răsturnară toate lucrurile: acum se simţea el în largul lui, încît o prinsese parcă şi putea să facă tot ceea ce voia cu dînsa.

— O să ne cunoaştem mai bine, zise el şi, tot fără ca să-şi dea seama, luă mîna ei în amîndouă mîinile lui, se uită drept în ochii ei deschişi, apoi îi atinse puţin obrazul şi o mîngîie ca pe un copil.

10 Ea se ridică oarecum speriată şi așa, depărtați unul de altul, îi găsi d-l Goreanu cînd se întoarse.

Vedea că s-au schimbat lucrurile, dar nu putea să-şi dea seama ce s-a petrecut între Voicu şi Olga, care era supărată de-i venea să plîngă.

15 Văzîndu-l pe Voicu sfiicios, ea-l luase drept un om blajin, cu care poate să facă tot ceea ce voieşte. Nu era dar cituşi de puţin supărată cînd a rămas singură cu el; îşi inchipuia că are să se joace cu el ca şoarecele cu pisica. Era însă prea tînră pentru asemenea joc, el o luase prea serios şi lucrurile au ieşit cu totul altfel. Ar fi voit deci să mai stea cu el pentru ca s-o poată cîrmi şi era supărată că aceasta nu mai e cu putinţă şi el rămîne cu impresiunea pe care o primise.

25 Nici că era bună impresiunea aceasta. Prea iute se petrecuseră lucrurile.

După ce atîta timp îşi făcuse planuri de căsătorie, Voicu se infipsese încetul cu încetul în gîndul că e foarte greu să cîştigi o femeie. Olga i-a părut dar femeie admirabilă, de care nu îndrăznea să se apropie, numai însă cîtă vreme ea a fost rece, scurtă la vorbă, oarecum neapropiată; acum vedea într-însa pe copila uşuratică ce se arunca orbiş în braţele celui dintii venit numai ca să scape de disciplina pîrintească şi să poată trăi mai liber.

Erau toate stricate: acesta era simţimîntul de care erau cuprinşi cu toţi în clipa despărţirii.

Abia seara, cînd se află singur, a mai început Voicu să se răzgîndească.

40 Copilă uşuratică? Da! Însă tare drăguţă! Păcat! Putea, așa simţea el, să facă tot ceea ce voia cu dînsa

și e foarte greu să găsești o femeie cu care poți face tot ceea ce vrei.

S-ar fi bucurat, la urma urmelor, dacă ar fi putut să mai stea singur cu dînsa, ca s-o cunoască mai bine.

5 S-ar fi bucurat, dar nu era omul care știe să pună la cale o întîlnire.

Tot cocoana Firica trebuia să-i vie într-ajutor, un lucru pe care foarte bucuros îl făcea.

10 Cocoana Firica ținea însă ca alergătura să nu-i fie degeaba: l-a purtat dar pe Voicu cu vorba de azi pe mâine, pînă ce n-a putut să-l ia cu frumosul, ca să-l ducă drept la casa viitorilor săi socri, ceea ce era deopotrivă cu pețirea.

15 Nu era Voicu hotărît s-o facă, dar a făcut-o din slăbiciune omenească, iar după ce a făcut-o, se simțea angajat și nu se mai putea întoarce. Astfel s-a pomenit fără de voia lui legat, de nu se mai putea mișca. Ce-i drept, mina domnișoarei Olga n-o ceruse, dar, vorba Uței, știa fiecare dintre dinșii ce vor ceilalți, era
20 foarte bine primit la casa lui Bondoc, și Olga, copila cea ușuratică, putea să facă tot ceea ce voiește cu dînsul: celelalte se înțelegeau de sine.

O singură greutate mai era la mijloc: doamna Bondoc, care era cocoană, și domnișoara Olga, care
25 crescuse în „pension“, cu fete din „case bune“, țineau ca mama lui Voicu să nu fie poftită la logodnă. La nuntă da, ziceau ele, dar nu și la logodnă. Țineau ca logodna să se facă fără de zgomot.

Voicu s-a învoit, ca să scape de greutatea aceasta.
30 Îi era foarte greu s-o facă, dar a făcut-o.

Logodna nu era de loc fără de zgomot. Venise, din contra, multă lume la ea și dansul s-a urmat pînă în zori de zi.

Voicu se simțea singur, părăsit, nebăgat în seamă,
35 afară din cale strîmtorat în mijlocul acestei lumi străine pentru dînsul; se mîngîia însă cu gîndul că la nuntă îi va avea și pe ai săi împrejurul său.

Se mîngîia; din cînd în cînd însă tot singele îi năvălea spre obraji; se gîndea cum ar fi primită în
40 mijlocul acestei societăți mama lui și Uța, la care atît

de mult ținea, și-i era rușine de pozițiunea falsă în care intrase.

Cine era, la urma urmelor, acest Bondoc? Cine era doamna Bondoc? Cine erau toate aceste cocoane gătite și sulemenite?

5 Și totuși citeva zile în urmă, când doamna Bondoc a scăpat vorbă că ar fi mai bine dacă el nu și-ar pofti pe ai săi nici la nuntă, el n-a fost în stare să-i aducă aminte că vorba era ca să-i poftească. Era hotărît
10 să se retragă, și trei zile nici n-a mai dat pe la casa lui Bondoc. A patra zi a trecut însă pe la mamă-sa, ca să-i spună că el nu se poate hotări, iar de la bătrîna nu s-a mai întors acasă la el, ci la Bondoc.

15 Era cuprins de simțămîntul că intra rob, dar altfel nu putea să facă, și peste citeva zile Uța știa că Voicu n-are s-o poftească nici la nuntă.

— Nu — zise ea îndirjită — lucrul acesta n-are să se facă. Am să mă duc și nepoftită! Nu vezi tu c-au făcut o păpușă din el? Dacă se lasă acum să-l poarte
20 de nas, jucăria lor are să fie toată viața lui. Dușule! — adăugă ea aprinsă — adu-ți aminte de ajutorul pe care ți l-a dat el cînd erai să te însori: trebuie să-l ajuți și tu pe dînsul!

— Cum, păcatele mele, să-l ajut? răspunse Dușu.
25 Dacă e slab, eu nu pot face om din el. Așa a fost și așa și are să rămînă toată viața lui!

Trebuia, cu toate acestea, să facă ceva dacă voia să mai aibă trai bun cu Uța, care nu era deprinsă a suferi să nu i se facă voile. Nu degeaba era el fratele lui
30 Voicu: trebuia să facă tot ceea ce-i spune nevasta cînd era să scape pe fratele său de sub stăpînirea viitoarei lui neveste.

— E, zicea Uța, rușine pentru un bărbat să se lase ca nevastă-sa să-l poarte de nas!

35 Dușu se uită lung la ea.

— Tocmai de aceea — răspunse el zîbind — n-am să mă amestec în aceasta: n-o să stric eu norocul fratelui meu numai ca să fac chefurile tale.

— Auzi? Să-i strici norocul? grăi Uța. Vai de
40 așa noroc!

Degeaba, cu Uța nu putea Duțu s-o scoată la capăt.

Ca să scape de gura ei, duminică înainte de amiază el s-a gătit și s-a dus la Bondoc.

5 N-ar fi fost, dacă l-ar fi întrebat cineva, în stare să spună ce voiește să facă; el însă știa ce voiește și se simțea destul de deștept ca să se descurce.

— Aș putea — întrebă el pe unul dintre băieții din prăvălie — să vorbesc cu domnul Bondoc?

10 Băiatul îl trimise la „cantor“, unde Bondoc își făcea socotelile de peste săptămână.

Duțu, care nu mai era sărac ca odinioară și nu uita niciodată că are frate arhitect, se duse fără de sfială, poate chiar prea îndrăzneț la fereastra con-

15 toarului, apoi, după ce se uită pe fereastră și-l văzu pe Bondoc la masă, coti, deschise ușa și intră ca la el acasă.

Bondoc se uita cam mirat la mitocanul fercheș și țanțoș.

20 — Vin, grăi Duțu, ca din partea fratelui meu Voicu și aș dori să grăiesc, dacă se poate, o vorbă cu cocoana d-tale și să văd pe coconița, mireasa fratelui meu.

Bondoc era strimtorat. Nu că l-ar fi supărat, poate, 25 purtarea lui Duțu, dar îl băga în răcori gura nevestei sale, care atît de mult ținea să n-aibă a face cu mitocănimea viitorului ei ginere. Nu-i vorba, tot un fel de mitocancă era și ea, dar se ridicase și ținea la ochii lumii, avea ambițiunea ca nimeni să nu poată zice:

30 „Se vede că e neam de mitocan!“

Tocmai de aceea cel mai cuminte lucru era să-l scoată pe Duțu cît mai curînd din prăvălie, pentru ca nu cumva băieții să prindă de veste și să bată toba cea mare.

35 — Sunt foarte vesel — zise el dar cam strimtorat — și o să vedem dacă nevastă-mea e acasă.

Poftindu-l apoi să iasă pe ușa din dos și să urce scările, îl introduse chiar în salon, unde nechemat n-avea nimeni voie să intre, și-l rugă să aștepte puțin.

40 Rămas singur, Duțu se uită împrejurul său și examinează cu ochii mobila și tablourile din perete.

„Pină-aci — grăi el zîmbind — toate merg de minune: mă pomenesc că mă oprește și la masă, numai să scape de mine.“

5 El se așează apoi pe canapeaua de sub oglinda cea mare.

La asta nu-l poftise Bondoc. Duțu știa însă ce voiește, era fratele lui Voicu și acolo îi era locul. Cocoana, dacă era de altă părere, n-avea decît să cheame slugile și să-l dea pe scări.

10 Cucoana se supără cînd auzi că a venit fratele lui Voicu și că bărbatul ei l-a poftit chiar în salon. Era de părere că de asemenea oameni nu mai poți scăpa dacă nu știi să-i ții la cuvenita depărtare. Înțelesese însă și ea că nu-i rămîne decît să-l ia cu binele și intră, însoțind pe soțul ei, cu zîmbetul pe buze, în salon. Cînd îl văzu însă tolănit pe canapea, ea-și perdu sărita: la atîta obrăznicie nu se aștepta.

15 Duțu însă nu-și pierdu sărita: ridicîndu-se după canapea, se închină puțin, apoi înainte spre dînsa și întinse mîna, ca să apuce pe a ei și s-o sărute, după cum cerea buna-cuviință.

Doamna Bondoc își dedea seama că nu-i rămîne decît să-i dea mîna. Era însă femeie, și femeile, cînd sunt supărate, nu prea sunt în stare să se stăpînească.

25 — Ce poștești d-ta? întrebă ea înțepată și fără să-i dea mîna.

— Nici nu știu cum să-ți spun, răspuse el zîmbind. Am venit să vă rog să nu ne poftiți nici la nuntă, fiindcă n-am putea, dacă ne-ați pofti, să venim și să-ar mai supăra și frate-meu.

30 — Nici nu e vorba să vă poftim, grăi dînsa mai potolită. D-ta știi cum e lumea: ar fi greu pentru d-voastră...

— Prea bine, o întrerupse el. De cînd cu logodna, nu mai am trai bun cu nevasta și cu socrii; n-aș mai vrea să mă stric și cu frate-meu. Și dacă vi-e rușine d-voastră de noi, ni-e încă mai rușine nouă de rușinea d-voastră!

Asta trecea toate mărginile!

40 Obrajii doamnei Bondoc se umplură de sînge, iar d-l Bondoc, care știa că toate în capul lui au să se

spargă, era în stare să-l apuce pe Duțu de piept ca să-l dea pe scări.

Duțu era însă foarte mulțumit de ceea ce făcuse. El nu mai așteaptă deci să fie poftit, ci se închină
5 cu plecăciune.

— Fără supărare! grăi și plecă, hotărît în gîndul lui să se ducă drept în Dealu Spirii, ca să-i mai spună și lui Voicu ceea ce avea pe inimă.

La drumul jumătate însă el se opri și se întoarse
10 acasă, la Uța lui.

La urma urmelor, cu Uța avea el să-și petreacă viața; puțin îi păsa de toată cea lume. N-avea nici frate-său decît să se descurce cum va fi știind cu Olga lui.

15 Asta era însă lucru cu mult mai greu.

De cînd se logodise, Voicu nu mai era în apele lui. Îi era mereu ca și cînd toate s-ar petrece fără de voia lui; se simțea parcă s-a dat rob pe toată viața și nu-i rămîne decît să-și poarte lanțurile.

20 După prînz, cînd s-a dus să vadă pe Olga, n-a găsit decît pe viitorul său socru, care era strîmătorat și nu știa cum să-i spună cele petrecute și să-l vestească că Olga și muma ei sunt foarte supărate, afară din cale supărate.

25 Voicu se îmbărbătă.

— Eu cred, zise el, că am și eu cuvinte de a fi supărat și supărările n-au, precum se vede, să mai înceteze. Cel mai cuminte lucru e să le curmăm de
30 pe acum: doamna Bondoc poate să-și găsească gî-
nere mai potrivit cu pretențiunile d-sale.

Grăindu-le aceste, el se-nchină și se depărtă, îm-
păcat cu gîndul că e mai bine așa.

Da, mai bine ar fi fost dacă n-ar fi gustat din plă-
cerile timpului de logodnă, dacă Olga n-ar fi fost
35 atît de drăguță și dacă perii cărunți n-ar fi fost atît
de deși pe tîmplele lui. Se deprinsese el de mult cu
gîndul că are să fie stăpînit viața lui toată de Olga,
care îi era din zi în zi mai lipită de suflet: de stăpîni-
rea aceasta nu se temea. Așa, din cînd în cînd, însă tot
40 se ivea în sufletul lui îndoiala: parcă tot ținea el prea
mult la Olga și Olga ținea prea puțin la dînsul. Cînd

îndoiala aceasta se ivea în sufletul lui, îi venea să se ducă la Obor, ca să-i mulțumească lui Duțu pentru că l-a scăpat.

5 Nu mai era însă în stare să meargă nicăieri, nici la Duțu, nici mai ales la Bondoc.

Iară Olga?

Sunt curios neam de oameni femeile.

10 Întrebată dacă iubește ori nu pe Voicu, ea ar fi fost în stare să zică că nu, dar îl stimează, ține la el, îl pune mai presus de alții. După ce au trecut vreo două zile fără ca ea să-l fi văzut, a cuprins-o un neastimpăr care creștea din minut în minut. Nu-și mai găsea locul, nu mai avea poftă de mâncare, nu mai putea să doarmă: se simțea cea mai nenorocită

15 ființă de pe fața pământului.

Și atita fată avea Bondoc, căci cei doi băieți pe cari-i mai avea nu erau fete.

20 Simbătă cocoana Firica a alergat toată ziua de la Bondoc în Dealu Spirii și din Dealu Spirii în Mahalaua Vergului, iar duminică după-prinz Bondoc a pus caii la trăsură și s-a dus cu nevasta și cu fata să facă vizitele cuvenite: la muma lui Voicu, la frațele lui, la socrii acestuia.

Apoi era bine, de tot bine.

LA RĂSCRUCI

I

SPRE CASĂ

— O fi, cum zici, purtarea de grijă a lui Dumnezeu,
5 n-o fil? nu știu! grăi Tănase urmîndu-și pe-ndelete
drumul; știu, însă, că vrednicia omului multe poate
să-nfrunte.

Andrei se opri pe o clipă și se uită cuprins oarecum
de grijă la dînsul.

10 — Mi-e, parcă, frică să te ascult de cîte ori te
aud vorbind așa, îi zise. Nu-i a bine cînd îndoiala se
furișează în inima omului.

— Se vede că și după trei ani petrecuți în oaste
tu tot popă ai rămas, întîmpină Tănase așa, mai în
15 glumă.

— Nu e popia, ci copilăria, răspunse Andrei, și
dînșii își urmară iar cîtva timp drumul în tăcere.

Se întorceau de la oaste acasă, după ce-și făcuseră
Tănase anul de voluntar, iar Andrei cei trei ani rîn-
20 duiți de lege pentru oamenii de rînd. Veniseră pe
calea ferată pînă la acea mai apropiată stațiune și
mai aveau pînă la Răscruci, unde ședeau părinții
lui Tănase, cale de vreo trei ceasuri, pe care acum toam-
na o făceau cu plăcere pe jos. Deși cu vreo patru ani
25 mai mare, Andrei îi fusese încă în seminar bun prieten
lui Tănase, și-n timpul petrecut la oaste, unde
Tănase îl găsisese sergent-major, prietenia aceasta se
mai strînsese.

— Tu știi, urmă Andrei, că în seminar nu prea am fost îndrumați spre credință și cei mai mulți dintre noi vorbeau ca tine, iar după ce am ieșit din seminar, am dat prea adeseori de preoți sfătoși, care nu cred
5 ceea ce zic în biserică și afară de biserică își mărturisesc cu un fel de fală îndoielile. Nu! — stăruie el — popia nu e! Am primit dimpreună cu întocmirile apusene prea multe din păcatele apusenilor. Dezbrăcându-ne hainele părintești, ne-am lăpădat și de slăbiciunile
10 lor și ne temem că nu cumva să nu mai fim socotiți în rînd cu oamenii luminați dacă ne vom mărturisi credința rămasă din timpul copilăriei în inimile noastre.

— Nu putem s-o mărturisim dacă n-o mai avem,
15 întîmpină iar Tănase.

Andrei iar se opri puțin din drum.

— Aș! — îi zise — nu puteți să n-o aveți! Nu se perde credința atît de ușor cum ți se pare ție, căci ea e temelia vieții din copilărie. Mi-e drag — urmă el
20 mergînd înainte — satul meu, mi-e dragă casa părintească, îmi sunt dragi văile și dealurile, dragi îmi sunt oamenii de la noi, fiindcă cea mai fericită parte din viața mea e copilăria, în care mi s-a croit sufletul, și o dulceăță nespusă se revarsă în toată
25 ființa mea cînd îmi reamintesc zilele copilăriei. E peste putință să uit zilele acestea, care dau farmec întregii mele vieți, și cînd mi le reamintesc, trebuie neapărat să se reivească în sufletul meu și simțăminte
30 de care eram stăpînit atunci. Ar trebui să mă năstrăinez de toți ai mei, să uit pe mama și să mă lepăd de ea pentru ca să piară din mine simțămintele în care ea m-a crescut. Nu, Tănase! ceea ce tu zici e peste
35 putință. Fără credință, cu adevărat necredincioși nu pot să fie decît oameni cărora soarele nu le-a luminat anii copilăriei, care n-au avut parte de iubire, copii horopsiți, munciți, chinuiți, iar aceștia se fac suflete
40 inhăinite, cari nu iubesc, ci își petrec zilele în vrajbă cu semenii lor. Tu și eu și toți oamenii ca noi trebuie neapărat să credem și să nădăjduim!

Drumul lor trecea printr-un stejăriș amestecat pe
40 ici, pe colo cu tei, cu ulmi, cu plopî, cu carpeni și

cu frasini, al căror frunziș, pișcat de brumă, își pierduse verdeța și se făcuse ici galben, colo roșiatic și iar mai departe portocaliu ori roșu ca singele de bou, iar sub pașii lor fișiau frunze scuturate înainte de timp.

5 Ieșind ei în luminișul din culmea dealului, li se deschide deodată o vedere largă peste valea Teleajenului, care se întindea în fața lor tăcută pînă la munții pierduți în ceața albăstrie a depărtării, unde ei vedeau în gîndul lor Suzana și Cheia.

10 — Vom fi iubind, grăi Tănase, și locurile. Uite, urmă, arătînd spre fundul văii. E oare cu puțință să nu iubești acest cuib de viețuire neturburată!?

Andrei dete din cap.

— Numai locurile de care se leagă reamintiri plăcute le iubim, răspuse el. Ceea ce ne dă mulțumirea iubirii sunt oamenii cari ne-au făcut viața plăcută.

— Ai dreptate, Andrei, grăi Tănase. Mi-e, precum știi, mai dragă decît orișicine soră-mea Ileana, și de cîte ori mă gîndesc la dinsa, îmi aduc aminte și

20 de locurile în cari mi-am petrecut copilăria. Ai multă dreptate. Acasă mă văd mai rar, și cînd mă văd acasă, mi-l aduc aminte pe tata, gospodarul neobosit, care lucrează fără de răgaz ca să adune pentru copiii lui și să-și întemeieze starea. Îl știu om sărac și l-am

25 văzut cum s-a ridicat în cele din urmă cel mai de frunte la Răscrucci, fruntaș între fruntașii din valea Teleajenului. Bucuriile copilăriei mele au fost clăi de griu și coșare pline de porumb, zăcătoare de prune și butoaie cu țuică, care de poame și cules de vie,

30 și nu pot să-mi aduc aminte de copilăria mea fără ca să văd în fața hanului carele drumetilor, pe cari tata atît de bine știa să-i indulcească cu vorba lui nesecată, încît nu erau în stare să treacă fără de a se opri puțin la casa lui.

35 — Da! îl intrerupse Andrei. Dumnezeu i-a binecuvîntat lucrarea fiindcă era pornită din îndemn curat. El nu împarte mila ca noi oamenii făcînd cu mîna largă dar din puțin, ci-i luminează pe cei iubiți de dînsul, ca să apuce totdeauna calea ce-i duce la izbîndă

40 și le întărește inima umplînd-o de nădejde, ca să meargă cu hărnicie înainte. N-a fost nenea Ghiță numai gos-

podar vrednic, ci totodată și om deștept, care a știut cum să-și apuce treaba și cum s-o scoată la capăt, un chivernisitor cumpănit, care le potrivește toate bine, iar aceasta nu se-nvață, ci vine de la voia lui Dumnezeu.

5 — Eu te fericesc, îi zise Tănase, uitîndu-se la el cu un fel de mirare, în care era amestecată și oarecare milă.

10 — Nu știu dacă mă vei fi fericind ori nu în adevăr, răspunse Andrei; te-ncredințez, însă, că eu însuși mă simt fericit. Cîte nevoi mari au căzut pe capul meu, prin toate numai neclintita mea credință în purtarea de grijă a lui Dumnezeu m-a ajutat să trec cu inima liniștită. Am fost, precum știi, nevoit să rămîn acasă după ce tata, fie iertat, a murit și ne-a lăsat rău incurcați: n-aș fi crezut niciodată că n-o să mă mai întorc în seminar, ca să-mi urmez studiile. Cînd însă, toamna viitoare, era să mă întorc, a venit vorba despre măritișul surorii mele. Ai și tu soră 15 și o să vezi odată ce lucru mare e să ți-o ceară un om la care ții și să nu i-o poți da. Îl știam pe Vasile din seminar, și nu mă-ndoiam că nu e zestrea ceea ce-l ține în loc, dar avea nevoie neapărată de vreo 2.000 lei ca să-și ia parohia și să-și întemeieze casa, și-mi singera inima cînd o găseam pe soră-mea plîngînd 25 pe-nfundate prin unghere. Aș fi fost în stare să mă vînd pe ani de zile înainte ca să-i pot ajuta: am mai stat dar un an acasă, iar după trecerea acestui an am fost luat în oaste. Ce făceam eu dacă nu era în sufletul meu credința că așa vrea Dumnezeu, care știe mai bine decît mine ce mi se cuvine și-mi pune pedeci ca să mă îndrumeze pe calea ce mi-a croit!? Nu-i, Tă- nase, trai binecuvîntat fără de credință, și sufleteste mort mi se pare omul care și-a pierdut credința.

30 El se opri deodată cu privirea îndreptată spre vale. Cotînd la dreapta, zărise casele mari și frumoase pe cari Băltac și le zidise în timpul celor doi ani de cînd ei nu mai fuseseră pe acasă.

— Să fie oare ale lui Băltac?! zise el.

40 — Adecă de ce nu? grăi Tănase. Nu degeaba a învîrtit mă-sa atîta timp treburile la curtea boierească.

Nu știe nimeni cine i-a fost tată; chiar însă dacă nu i-ar fi, cum se zice, bătrînul, a știut Rada să se folosească de neputințele lui ca să adune ceva pentru băiatul ei. A luat apoi și zestre cu slăbănoaga lui și e om zgircit și fără de inimă.

5 — Om al zilei de astăzi, care știe că lumea nu te prețuiește după ceea ce ești prin tine însuși, adăugă Andrei, ci se întreabă ce ai și cu cine te însoțești. Și dacă-i vorba, urmă Andrei, cam așa și trebuie să fie. Nu se poate vedea ceea ce e în sufletul tău, și nici deșteptăciunea, nici știința nu-ți sunt de vreun folos dacă ești nevoit, ca să poți trăi, a le pune în serviciul celui ce are și poate să-ți dea.

15 Vorbind așa și cotînd iar la stînga în mersul lor la vale, ei se apropiară de casele cele mari și frumoase, un han încăpător, în partea de jos circiumă și băcănie, iar sus o mai largă încăpere, cu cerdac mare pentru drumeții mai aleși, la dreapta „pavilionul“ obicinuit în partea locului pentru horă, iar în fundul curții grajdurile, șopronul și un pătul.

20 Din cerdac se uita de-a lungul drumului ce șerpuia la deal un om îmbrăcat nemțește, mărunț și slab, cu fața lată, suptă și veștedă, dar cu ochii vii și neastîmpărați, nu tînăr, dar mai mult sleit de puteri decît bătrîn de zile.

25 Îi zărise încă la cotitură pe cei doi călători și nu putea să-și dea seamă cine sunt și ce rost vor fi avînd.

30 Tănase, tînăr înalt și mlădios, mai mult bălan decît oacheș, i se părea după umbletul lui legănat un coconaș, care numai pentru pierdere de vreme umblă pe jos, iar Andrei, om mai scurt și spătos, cu fața cam colțuroasă și cu mustața mare, deși îmbrăcat țărănește, avea în cap o șapcă militară, și nici după umblet, nici mai ales după gesturi nu semăna de loc a țăran de rînd.

35 — Da, grăi Andrei după ce se mai apropiară de han. El e!

40 Îl cunoșteau amîndoi bine pe Băltac. Era vad vestit la hanul lui, și nu o dată făcuseră și ei popas aici.

— Pare însă că s-a mai spălat, adăugă Tănase.
Așa și era.

Rămas de vreun an și jumătate vădov, zgircitul de mai înainte se făcuse om cu mina largă.

5 „Abia de aici înainte am să trăiesc și eu!“ și-a zis și și-a zidit casele, s-a mobilat boierește, și-a cumpărat trăsură ușoară, ținea cai frumoși și iuți, se îmbrăca totdeauna ca de sărbătoare, își da în toate împrejurările silința să arate că nu degeaba și-a

10 ținut pînă acum strînsă punga și că-i dă mina să-i facă trai bun fericitei care-i va fi soție. De ce folos i-ar și fi fost averea dacă nu și-ar fi îndulcit viața din ea!? Împlinise vîrsta de patruzeci de ani și voia să-și trăiască pe plac zilele ce-i mai rămîneau.

15 El tresări puțin cînd îl recunoscă pe Tănase, feciorul bunului său prieten Ghiță Chelaru și frațele Ilenei celei frumoase.

— Ce-mi văzură ochii! strigă el scoborînd treptele cerdacului. Bun sosit din cale lungă! Mă vei și

20 uitat de cînd nu ne-am mai văzut!

Nu-l uitase nici Tănase, nici Andrei, căci nu se uită și totdeauna plăcuți sunt oamenii pe cari-i știi din timpul copilăriei. Era neprefăcută bucuria revederii, și peste puțin Tănase, Andrei și Băltac ședeau la

25 masa din cerdac ca trei vechi și buni prieteni, și pe cînd Tănase și Andrei își spuneau pățaniile, Băltac îi dumirea asupra celor petrecute pe acasă în timpul cit au lipsit dinșii.

Așa află Tănase că tatăl său, Chelarul, trecuse

30 ca ieri pe inserate spre Tohani, ca să cumpere vinuri de la Lina Văduva.

Nu i-a spus Băltac și că tot în cerdacul în care se aflau a petrecut cu lăutari, nici că era în voie bună cînd a plecat mai departe, nici mai ales că umblă

35 des și stă mult pe la Lina, care e o femeie voioasă și are pivniță vestită; tot îl mîhnea însă pe Tănase gîndul că n-o să-l găsească acasă pe tatăl său, la care ținea mult.

Sunt însă trecătoare mîhnirile cînd se întîlnesc

40 oamenii ce nu s-au văzut de mult. Vorba trece de-a valma de la un lucru la altul și nu prea ai timp să

te gîndești la ceea ce ai aflat pînă ce iar alta ți se spune.

Mai erau apoi și la han, unde unul iese, altul intră.

5 Nu-și încălziră încă bine locurile, cînd la colț se ivi, coborînd despre vii, cocoana Paula, cu Viorel, băiatul ei.

10 Era nevasta subprefectului cocoana Paula și venise numai așa, în treacăt, la Băltac; ca să-i facă însă plăcere, a mai rămas și făcea de vreo trei săptămîni acum cură de struguri la aer curat.

Cei doi tineri o știau bine ca cocoană foarte simandicoasă și se simțeau strimtorați gîndindu-se că au să stea așa plini de praful drumului în fața ei.

15 Erau, nu-i vorba, prin partea locului și oameni cari o știau și din timpul cînd o chema Păuna și umbla desculță ca celelalte fete din satul ei, precum și din timpul cînd Naie Văleanu, prefectul, o luase la casa lui, ca să-i dea oarecare spoială; tocmai de aceea însă
20 cea mai neadormită grijă a ei era să nu-și dea de gol începuturile, vorbea mereu despre nenea Naie, prefectul, ori nenea Naie, deputatul, unchiul ei, și în vorbă, în îmbrăcăminte, în apucături, pînă chiar și
25 mai aducă aminte ce a fost ea odinioară. Numai acasă la ea, cînd nimeni n-o vedea, se lăsa să fie cum în adevăr era, și singur d. Moină, soțul ei, știa cine l-a luat de bărbat.

Viorel, băiat plin de viață, nu putea suferi pasul domol al mamei sale. Mai ales cînd văzu în cerdac șapca militară, el o porni înainte și urcă în săltate treptele cerdacului.

Era om făcut Viorel.

35 Mai avea, ce-i drept, cîteva săptămîni pînă la vîrsta de unsprezece ani, dar era fiul mamei sale, trecea în clasa a doua, le știa toate și ținea să se vîre pretutindenii, un adevărat copil al timpului, căruia nu-i lipseau decît anii pentru ca să fie om mare.

40 Nu înțelegea Băltac cum adecă Tănase și Andrei, pe cari li știa seminarisți, au ajuns să-și facă rîndul la oaste.

— Nimic mai deslușit! îi zise Tănase. Eu am luat bacalaureatul ca să trec la Facultatea de drept și mi-am făcut anul de voluntar ca să scap de taxă, iar pe Andrei nu l-a găsit asentarea în seminar, de unde plecase cu un an mai înainte, ci acasă.

5 — Foarte cuminte! strigă Viorel, copilul deștept. Nu se poate prostie mai mare decât să te faci preot după ce ți-ai ros timp de doisprezece ani coatele pe băncile școlilor. Eu, ce-i drept, n-aș fi ales ca d-ta: azi nu mai prețuiește nimic licența în drept. Dar asta e chestiune de gust! D-ta însă — urmă el îndreptându-se spre Andrei — d-ta cu ce te-ai ales dacă ai plecat din seminar? de ce folos îți este învățătura dacă nici măcar popă nu mai poți să fii?

15 Andrei îl măsură lung și din sus în jos, și de jos în sus. Mirat nu era, căci sunt mulți azi copiii deștepți ca Viorel, dar îi era greu să-l ia în serios și nu-l ierta firea să-și bată joc de un copil nevinovat.

20 — Mi-am făcut, îi zise, și eu gustul și am ajuns, precum vezi, sergent-major în oastea României. Și — adăugă peste puțin, mai mult pentru ceilalți decât pentru copil — nu stă nicăiri scris că nu pot să fac și de aici înainte cei doi ani de seminar ce-mi mai lipsesc.

25 — Ai fi în stare să mai umbli și de aci înainte la școală? întrebă hangiul.

— Cu multă plăcere! — îi răspunse Andrei — și mulți au mai făcut așa. Vorba e numai să am din ce trăi.

30 Cucoana Paula trecu prin fața cerdacului, dar nu urcă treptele, ci trecu în curte, ca să urce scara din dos.

Nu-i ședea ei bine să stea de vorbă cu orișice trecător care face popas la han.

II

35 NEVOI ȘI IAR NEVOI

Scăpătase soarele în dosul munților când Tănase și Andrei au sosit la Răscruți, dar prin amurgul prelungit al văii tot mai putea Tănase să vadă că nu sunt la casa părinților săi lucrurile cum le lăsase el.

Șindrila din acoperișul caselor era învechită, neagră aproape, iar de pe pereți căzuse pe ici, pe colo tencuiala. Stilpii ulucilor de împrejmuire începuseră să putrezească și se culcaseră în bătaia crivățului.

5 Gunoiul lăsat de carele drumeților nu mai fusese de mult rinit și sta mormane prin curte și prin fața casei. Zăcătoarele de prune de sub șopron și butoaietele scoase din pivniță pentru culesul viei erau hodogorite. Via cea frumoasă ce se întindea din sus de case nu

10 fusese stropită, și mana-i uscaseră toată frunza, iar vestita lor pruniște fusese mîncată de omizi și era plină de uscătură.

Le vedea Tănase toate și nu-i venea să-și creadă ochilor. Era, parcă, în fața unei averi rămase fără

15 stăpîn, și o jale nelămurită îi cuprindea sufletul.

Ce s-a întimplat aici? Unde era Chelarul cel vrednic și priceput la toate? Neadormitul purtător de grijă ce s-a făcut el?

Cu inima din ce în ce mai grea se apropia de casa părintească: simțea că dureroase lucruri o să afle și-i venea să se întoarcă înapoi, ca să rămîie în neștiință.

20

Nu tot așa și Andrei.

Privindu-le toate cu ochii sufletului său, el nu le vedea cum erau acum, ci cum le știa de odinioară, și inima i se umplea de bucurie. Petrecuse ani de zile de-a rîndul cite o săptămînă, două la casa aceasta, unde toți îl iubeau ca pe un bun povățuitor al mai tînărului său prieten și unde avea s-o revadă acum pe Ileana, femeie

25 în toată puterea. Nu-i făgăduise ea, ce-i drept, nicio dată c-o să-l aștepte, dar a lăsat-o față mare, și acum, după trei ani, tot față mare o găsea, deși mulți o vor fi pețit. Ce-i pasă lui de șindrila din acoperiș, de tencuiala căzută din pereți, de stilpii culcați de crivăț ori de mormanele de gunoi, cînd știa că peste puțin va sta față în față cu ea! Vedea numai ce-i doreau ochii.

30

Și așa și trebuia să fie.

Tănase nu le mai vedea nici el celelalte după ce

40

mumă-sa se ivi în cerdac, iar Ileana, zărindu-i, porni în fuga mare spre dinșii. Bucuria curată și viuă le co-

virșește toate, și cel ce e vesel în sufletul lui își păstrează veselia și în mijlocul celor mai grele nevoi.

5 Nu mai știau Elena și Maria, mama ei, ce să le facă și ce să le zică în clipa neașteptatei revederi. Îi întrebau pe sărite de toate nimicurile, le întrebau și ei tot așa și nu mai ajungeau nici ele, nici dinșii să dea răspuns.

10 Întocmai însă precum valurile se domolesc după ce încetul cu încetul se așează vântul, s-au potolit în cele din urmă și ei, și pe când Tănase s-a retras într-un colț, vorbind mai pe șoptite cu mamă-sa, Ileana și Andrei au rămas în cerdac stînd față în față și nemai-știind nici el, nici ea ce să mai întrebe.

15 Nu mai întreba Maria, ci spunea, spunea mereu și-și vărsa tot focul, iar Tănase asculta și dedea mereu din cap. „Nu se poate! zicea el! Minciuni! Nu crede! Cîtă răutate!? Nu lăsa să te prostescă! Nu!“ Nu-l ierta pe el firea să creadă ceea ce mama lui îi spunea, și sîngele îi năvălea în obraji cînd vedea că din cînd în cînd 20 cite o lacrămă se iveau în ochii mamei sale.

— Și te-ai gîndit așa citeodată și la mine? întrebă în cele din urmă Andrei.

— Ba bine că nu! îi răspunse Ileana cu inima deschisă. N-a trecut zi dată de Dumnezeu fără ca mama și eu să ne fi întreat ce vei mai fi făcînd și cum ți-o 25 fi mergînd. Nu ești d-ta în stare să-ți inchipuiești cit de mult ține mama la d-ta și ce mult s-a bucurat cînd a aflat că sunteți cu Tănase în același batalion.

Andrei se simțea foarte strîmătorat.

30 — Totdeauna, îngînă el, lelea Maria a fost cu inimă bună și duioasă față de toți.

— Nu tocmai față de toți, întîmpină Ileana; sunt și oameni pe cari nu poate să-i sufere: ne iubește însă pe Tănaseși pe mineși știe că ne ești bun din toată inima.

35 — Cu cei buni nu poți să fii decît bun — răspunse Andrei și mai strîmătorat — și cu cit mai mult trăiești cu dinșii, cu atît mai mult ți se lipesc de inimă.

Peste fața Ilenei trecu un fel de suflare dureroasă.

40 — Uite! — zise ea vorbind rar și cam în silă — tata nu e așa. De la un timp incoace el pare a-și fi schimbat gîndul.

— Care gând? întrebă Andrei — și cum și l-a schimbat?

— Să vezi, răspunse ea căutînd oarecum vorbele. Mai-nainte vorbea și el ca noi. În urmă ridea de vorbele noastre, iar acum se supără cînd ne aude vorbind.

Andrei rămase cîtva timp nemișcat și cu răsufierea oprită, ca omul prins fără de veste asupra unei fapte rele. Înțelegea parcă de ce anume se supără tatăl fetei și-l vedea în gîndul lui pe Viorel cel deștept. El făcu un pas spre Ileana, îi luă mîna și se uită stăruitor în ochii ei.

— Ce-l face să se supere? întrebă vorbind mai încet.

Ileana nu știa încă să-și ascundă gîndurile.

— Zice că ești om fără de rost, răspunse ea. Dar ce-mi pasă mie de asta!?

Andrei începuse să tremure. Îi venea să intre în pămînt de rușine și-ar fi voit să fugă și să nu se mai uite înapoi.

— El are dreptate! grăi dînsul cu hotărîre.

— Ba nu are, răspunse ea cu-ndărătnicie. Iarba crește la ploante și se usucă în timp de secetă: ceea ce e-n inima omului e fiindcă trebuie să fie, și n-ai nici să te miri, nici să te superi că este.

Andrei se uită lung la ea. O știa de cînd era copilă mică și totdeauna i-a fost dragă, niciodată nu și-a gîndit-o însă atît de limpede la cap.

— Așa e, zise, cum zici, dar e păcat să te pui împotriva voinței tatălui tău.

Ea dete din cap.

— Nu! răspunse. Păcat ar fi dac-aș face ceea ce el nu vrea; nu poate însă să fie păcat ceea ce simt numai, căci asta vine de la sine și fără de voia mea.

— Faci, cînd stai de vorbă cu mine, căci el n-o vrea nici asta, întîmpină Andrei întorcîndu-se spre Tănase, care-n clipa aceea se depărta de mumă-sa stăpînindu-și firea.

— Aș! zise ea-n pripă. Asta nu mi-o poate cere nimeni.

Vorba fusese ca vechii și bunii prieteni să petreacă cîteva zile împreună; dacă n-ar fi fost însă pen-serate, ei s-ar fi despărțit fără de întîrziere.

Le era amîndurora parcă li se prăbușește casa-n cap.

Tănase ținea să rămîie singur cu ai săi, ca să se dumirească pe deplin, și-i era nesuferit gîndul că Andrei, mai stînd, ar putea să afle și el cite ceva despre cele petrecute.

5 Andrei nu mai putea să stea într-o casă al căreia stăpîn nu-l vedea bucuros. Nu-l ierta firea să mai stea de vorbă cu Ileana cînd știa că aceasta-l supără pe tatăl ei. Nu mai avea el ce să caute-n casa aceasta. O nenorocire era slăbiciunea lui pentru Ileana, cu cît mai mare slăbiciunea, cu atît mai cumplită nenorocirea.

Sărmana mama lui! Cum avea el să i-o spună aceasta!?

— M-a răzbit foamea și oboseala, grăi Tănase.

15 Dacă nu putea Tănase să plece, ei trebuiau să îmbuce în pripă ceva și apoi să se despartă, culcîndu-se unul într-o parte, altul în alta.

— Și pe mine, răspunse Andrei, care ținea să rămîie și el singur cu gîndurile lui.

20 Ileana se duse dar în grabă la bucătărie, ca să spargă citeva ouă și să le facă jumări, apoi le așternu masa și le mai aduse și citeva bucăți de brînză, și nu se innoptase încă cînd Andrei să zbătea în culcușul lui, în vreme ce Tănase o ispitea pe Ileana, care era în toate mai dumirită decît mama ei.

25 — Rar îl mai pomenești treaz — așa zisese bătrîna — își petrece tot timpul la văduva aceea și e rău incurcat.

— Așa și le-nchipuiește mama, grăi Ileana. E adevărat că e mereu în voie bună, dar beat nu l-am văzut niciodată. Îi place să stea de vorbă mai cu unul, mai cu altul, îi plac și lăutarii, și stă la Lina fiindcă acolo își găsește totdeauna tovarăși de petrecere; să nu crezi însă, Tănase, că are, cum zice mama, vreo legătură cu văduva aceea. Și, dacă-i vorba, adăugă ea, a muncit destul și destul a agonisit în viața lui: nu noi avem să-l judecăm dacă acum din al lui își mai îndulcește viața.

30 — Da, i se cuvine! zise Tănase mai liniștit. Acum ne vine nouă rîndul să muncim. Mama îmi spune însă că e rău incurcat.

— Multe va fi zicînd mama, rîspunse fata. Ea se gîndeşte mai mult la noi decît la el şi-ar vrea să meargă toate ca mai-nainte, ceea ce nu e cu putinţă. Îl ştii pe tata, urmă ea punîndu-i o condică pe masă. Fiindcă
5 nu ştie să scrie, nu uită nimic şi mi le spune mie toate, ca să le trec aici. Iată — urmă ea deschizînd iar condica — vezi tu însuţi, ca să te încredinţezi. Are mulţi datornici şi stă bine după ce-i vor fi plătit aceştia, şi tu ştii bine că oamenii plătesc, mai curînd, mai
10 tîrziu, dar plătesc cînd pot.

Tănase frunzări cîtva timp, ca să vadă cam ce fel de oameni îi sunt tatălui său datornici, apoi o luă de la început şi făcu faţă cu faţă, foaie cu foaie adunarea, în vreme ce soră-sa sta-n picioare la spatele lui şi-i
15 îndrepta greşelile făcute în pripă.

Urmînd cu adunarea, el se făcea din ce în ce mai voios. Trecuse peste treizeci de mii de lei, o întreagă avere, şi tot mai erau foi de adunat.

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată că are atît de
20 mult, zise el oprindu-se pe o clipă în lucrarea lui.

— Nici nu are, grăi dînsa. Nu toţi banii aceştia sunt ai lui. La vreme de nevoie s-a mai şi-mprumutat, ca să-i poată ajuta pe oameni.

— S-a-mprumutat!? strigă Tănase, cuprins iar de
25 grijă. Cu cît?

— Asta numai el ar putea să ţi-o spună, rîspunse Ileana. Eu scriu numai ceea ce are să ia. Ceea ce are să dea, zice dînsul, au să scrie cei ce au să ia.

— Dar dacă scriu prea mult!? strigă iar Tănase.
30 Va fi luat fără îndoială cu camătă: oamenii îi plătesc şi ei camătă?

— Tot numai el ar putea să ţi-o spună!

— Nu ştii nici cam de la cine se împrumută şi cui
fi este dator?

35 Ileana dete din umăr.

— Mie îmi spune numai pe aceia cărora le plăteşte cînd ia de la oameni, grăi dînsa. E văduva, e o cocoană, cine-o fi, e Băltac...

— Destul! o întrepruse el. Le ştiu acum şi cele-
40 lalte!

Care va să zică tatăl său a ajuns mijlocitor al unor cămătari nemiloși, cari trebuiau neapărat să-l ducă în cele din urmă la ruină.

5 Un singur simțămînt îl stăpînea în clipa aceasta: că cineva trebuie să moară dacă e vorba să scape cei despuiați.

— Dar oamenii aceștia sunt ajunși la sapă de lemn — strigă el ieșit din sărite — nu mai au nimic, nu mai pot să plătească: cine poartă greul cametelor
10 dacă ei nu plătesc!

— Plătesc, Tănase, grăi dînsa zîmbind a liniște sufletească. Eu știu cît au plătit în timpul de cînd le port socotelile: muncesc, rabdă la foame și la frig și plătesc, mereu plătesc.

15 — Dar dacă nu găsesc de lucru!?

— N-ai decît să le cauți, răspunse ea. I-am spus-o și tatei de cîte ori, ajuns în strîmtorare, se supăra, dar nu vrea să mă înțeleagă. Nu e sărac cel ce e sănătos și are două brațe: dă-i de lucru, căci ai ce să iei de la el.

20 Nu se poate ceva mai apropiat de mîntea omenească decît acest gînd al Ileanei; Tănase se uita cu toate aceste cu un fel de mirare la ea.

Da! dînsa avea multă dreptate. N-ai decît să le dai oamenilor de lucru pentru ca să te salți tu și să-i scapi și pe ei de nevoi. Dacă e vorba, toată bogăția omenească din munca brațelor omenești s-a adunat, și sunt puțin pentru cele cîteva sute de oameni cîteva zeci de mii de lei: li-e destul o vară ca să scape pe nesimțite și să nu mai aibă nevoie de a se împrumuta.

30 — Așa e, zise el, n-ai decît să le cauți de lucru.

Trecuse miezul nopții fără ca el să se fi simțit, cum zisese, răzbit de oboseală. Acum, cînd i se arătase calea de scăpare, deodată îi încetă și încordarea sufletească și el se ridică obosit, ca să se așeze la odihnă.

35 Chiar mai înainte decît dînsul se liniștise Andrei.

S-a zbătut, ce-i drept, timp îndelungat în culcușul lui, nemaștiind încotro s-o apuce și ce să facă, și i se părea că nu mai poate să trăiască în lumea aceasta: a căzut însă în cele din urmă în genunchi și s-a rugat
40 lui Dumnezeu să-i potolească patimile și să-i lumineze mîntea, ca să nimerească calea ce-i este croită și să-i

înarmeze inima cu răbdare, ca să poată stăruî în ea. S-a rezemat pe Dumnezeu și a fost cuprins de un somn liniștit și adînc, care i-a întărit trupul și i-a lămurit sufletul.

5 Dimineața zilei următoare erau schimbați cu desăvîrșire la fire amîndoi, și Tănase ar fi voit să-l mai oprească pe prietenul său, dar îi era neapropiat, scurt la vorbă, hotărît și gata chiar în clipa deșteptării sale de plecare.

10 — E — zicea și Ileana — firească dorința lui de a vedea, după trei ani, cît mai curînd pe ai săi, dar nu era departe de acasă de la el pînă la Răscruci.

15 Și-a plecat Andrei ca omul care a avut comori nemăsurate și le părăsește de bunăvoie, liniștit și fără ca să se mai uite înapoi.

III

ICOANA VREMII

20 „Înainte, băieți!“ le strigă Ghiță lăutarilor cînd află că feciorul său a trecut spre Răscruci și că era însoțit de Andrei al preotesei.

Se bucura că după doi ani o să-l vadă iar și-i ardea să afle cum s-a făcut de cînd nu l-a mai văzut; nu mai avea însă pînă acasă decît cale de vreun ceas și-i venea mai bine să meargă pe îndelete, ducîndu-și buiestrașul de căpăstru, și cu lăutarii după el, ca toată lumea să vadă că-i voios și n-are de ce să fie mîhnit.

25 Numai din cînd în cînd îi venea să pună piciorul în scară și să se salte în șea. Îi dedia zor gîndul că Tănase era însoțit de Andrei, care n-avea, nu mai avea ce să caute la Răscruci. În zadar! S-au schimbat vremurile. De ce să-și facă omul inimă rea, cînd poate să nu și-o facă!?

35 Era însă om de fire virtuoasă Ghiță și nu s-a săltat în șea: așa — ducîndu-și calul de căpăstru și cu lăutarii după el — a sosit acasă.

Îi și ședea bine.

Înalt, spătos, cu fața curată, rumenă și totdeauna zimbitoare, cu sprincenele dese și subțiri și cu ochii

vioi, el mergea mlădiindu-se la tot pasul, purtându-și sus capul și răsucindu-și din când în când lunga mustață neagră, un om de rară frumusețe, asupra căruia ochii tuturor se opresc și căruia toate îi ședeau bine. Îi era
5 și lelei Mariei destul să-l vadă ca să i le treacă toate cu vederea, și curată a fost bucuria casei când el s-a ivit în depărtare, curată a rămas și după ce el a sosit la ai săi.

10 Avea Ghiță Chelarul ca numai puțini oameni darul de a face ca toți să intre în voile lui și de a nu lăsa pe nimeni să-l ducă unde el nu vrea să meargă.

S-a uitat o dată împrejur și s-a incredințat că Andrei plecase, n-a mai cercetat apoi de ce și cum a plecat, și i-ar fi tăiat orișicui vorba dacă ar fi voit să-i spună.
15

Abia după prinz, când a rămas singur cu Tănase, a adus vorba asupra lui Andrei.

— Bun băiat și cuminte, grăi dinsul, și mult m-aș fi bucurat dacă aș fi putut să-l am între ai casei mele.
20

— Și de ce n-ai fi putînd să-l ai? întrebă Tănase, oarecum speriat.

— Pentru că și-a stricat tot rostul, îi răspunse tatăl său. Ce-ar mai putea să iasă din el?! Știe multă carte și e vrednic ca numai puțini: azi însă lumea nu mai cercetează ce știi și la ce te pricepi, ci-ți cere răvaș de drum.
25

— N-are decît să mai facă și cei doi ani de seminar ce-i mai lipsesc, întîmpină Tănase, și popă ca dinsul rar ai mai putea să găsești.

30 Ghiță se uită lung la dinsul.

Era amărit în sufletul lui, iar omul amărit trece cu vederea partea bună a lucrurilor și vede în toate numai ceea ce i se pare rău.

— Dac-aș mai fi eu tot cel ce am fost, zise, ca să-i dau zestre și să-l pot ține doi ani la București. Nu-i însă, băiete, cu puțință. Au trecut — urmă uitîndu-se cu un fel de jale la fiul său, ajuns om acum în toată firea — s-au dus timpurile noastre, și vremuri grele au dat peste noi: nu cel mai vrednic, ci cel mai stăruitor apucă azi înainte.
40

— Vrednicia în toate timpurile iese biruitoare! întâmpină Tănase, care, om cu știință de carte, se socotea mai cu minte decît tatăl său.

5 Chelarul își răsuci mustața măsurîndu-l de sus pînă jos.

Una din marile mulțumiri ale vieții e să stai de vorbă cu fiul tău și să-l poți socoti mai presus de tine, un pas înainte în desfășurarea neamului tău. Și ar fi putut Ghiță să-și socotească feciorul mai presus decît sine. Înalt și el și bine făcut, mai semăna cu mama lui, care era bălană, și era încă mai frumos. Numai zîmbetul neconținut al tatălui său îi lipsea. Știa apoi multă carte, și nu o dată își zicea Chelarul: „Ce nu pot eu, o să poată el; ce nu mi-e dat mie, o să-i fie lui“. Orișicît de multe ar fi avut însă Tănase, era un lucru care-l pune pe tată mai presus de fecior: trăise mai mult, se frecase mult prin lume, învățase multe daraveri, descurcase fel de fel de treburi cu fel de fel de oameni și le judeca toate după cum știa din pășaniile lui.

20 — În toate timpurile iese — grăi el — biruitoare vrednicia; vorba e numai că aceea ce azi e vrednicie nu e și mine. Voi, cari le știți toate din cărți, vă deprindeți încetul cu încetul a vedea lumea nu cum ea în aievea e, ci cum vi-o arată cărțile. Nu-i așa lumea adevărată! Vrednic era odată omul cinstit și cu inima curată, care muncea întins și cu pricepere și știa să-și chivernisească avutul, ca să-l sporească pentru copiii săi și pentru zilele bătrînețelor sale; azi vrednic e cel ce știe să adune bogății, orișicum le-ar fi adunînd.

30 — Nu-i așa, tată, îi răspunse Tănase; și azi lumea hulește pe cei ce se folosesc de mijloace urite ca să se îmbogățească.

35 — În cărțile voastre îi hulește — întâmpină Ghiță — dar în lumea cea adevărată nu mai cercetează nimeni cum te-ai instărit, ci te saltă dacă ai stare și te socotește nemernic dacă n-ai știut să te folosești de împrejurări ca să ți-o faci. Da, de cînd cu telegraful și cu calea ferată, nici nu mai e chip să-ți faci prin muncă cinstită
40 vreo stare mai însemnată, și noi cei ce mai-nainte învățeam treburile tinjîm muncînd în sec. Ce treabă mai

pot să fac eu cu cele două-trei miișoare ale mele, cînd mișună prin sate agenții străinilor cu sute de mii și le adună toate, ca să le ducă cu calea ferată!? Acolo unde eu trebuie să caut ca să-mi gălesc socoteala, un ciștig de zece bani, ei se mulțumesc cu două parale, fiindcă la sutele lui de mii două parale fac mult. Îmi urcă dar prețurile și mă dă la o parte.

5 — Tocmai acesta e folosul noilor întocmiri, grăi Tănase. Căile ferate au ridicat prețul avuțiilor noastre și au scos la iveală bogății cari mai înainte zăceau ascunse ori se prăpădeau, fiindcă nimeni nu se folosea de ele. Ce era odată și ce e azi în țara noastră?!

Ghiță iar se uită lung la el.

15 — Acesta e, îi zise, un lucru despre care tu nu ești încă în stare să-ți dai seamă. Noile întocmiri au fost puse la cale nu din dragoste pentru noi, ci pentru ca banii străinilor să fie întrebuințați cu folos pentru cei ce li aveau.

— Dar și pentru noi!? strigă Tănase.

20 — Eu simt în fiecare zi că nu! răspunse Ghiță. O să-ți spun un singur lucru, din care o să te dumi-rești tu, urmă el după o mică pauză. Cucoana Paula, nevasta subprefectului, pe care o știi și tu, are un prieten care știe să găsească bani cu patru la sută și o împrumută cu șase la sută. Băltac și alții iau de la dinsa cu zece și-i împrumută pe sătenii nevoiași cu cincisprezece pînă la douăzeci la sută, după cum e nevoia omului.

25 Acum înțelegea Tănase rostul condicei pe care i-o arătase Ileana.

— D-ta — întrebă el cam cu sfială, cu cite la sută te împrumuți?

— Eu — îi răspunse tatăl său ca-n treacăt — nici nu iau, nici nu dau cu camătă.

35 — Tot ai însă și datorii, și datornici, întimpină Tănase.

— Asta — grăi Ghiță cam scos din răbdare — e o socoteală pe care tu n-o înțelegi. Nu cumva vrei să mă ispitești, ca să-mi ceri socoteală!? Vorba nu e ce fac ori nu fac eu, ci de ce nu pot să-l iau pe Andrei între ai casei mele. Am făcut — urmă el așezat —

puțină stare, pe care o am, lucrînd cu sătenii. Azi sătenii muncesc ca să țină traiul bun al slujbașilor sporiți din an în an, și ca să plătească și cametele banilor cu cari s-au făcut înnoirile de cari fmi vorbiși, și cametele lui Băltac, ale cucoanei și ale prietenului ei: de unde să mai iau și eu ca să-i dau fetei zestre și să-mi țin ginerele la București?

— Andrei nu cere zestre, zise Tănase.

— Nu-mi dau eu însă fără zestre fata după un om care n-are nimic, îi răspunse Ghiță. Asta se făcea mai înainte, cînd omul vrednic putea să se ridice din vrednicia lui. Azi trebuie să ai cheag dacă vrei să pornești cu bine în calea vieții. L-ai văzut pe Băltac ce case frumoase a ridicat în locul cocioabei pe care a luat-o de zestre!?

— Nu cu vrednicia, ci cu mișelia! strigă Tănase.

Ghiță Chelarul se ridică, se plimbă puțin prin casă, apoi se opri în fața feciorului său.

— Despre Băltac să nu vorbiți așa, îi zise el potolit. Subprefectul și nevasta lui îi sunt prieteni; prefectul, cînd se abate pe aici, la el trage; chiar episcopul a mas la dînsul astă-vară, cînd a trecut spre Suzana: primarii și notarii toți îi sunt slugi. Nu te speria de cele douăzeci la sută: obrazul curat cu cheltuială se ține.

El iar se plimbă și iar se opri.

— Mă întorceam, urmă el, săptămîna trecută de la Ploiești și m-am dus să-mi iau un bilet de tren. Fiind zi de tîrg, era înghesuială la casă și trebuia să aștept ca să-mi vie rîndul. Pe cînd însă eu așteptam, alții, cari-l cunoșteau pe casier, îi dedeau banii peste umărul meu, își luau biletul și porneau mai departe. Pînă chiar și sergentul, pus acolo ca să ție buna rînduială, cumpăra bilete pentru cunoscuții lui. N-am pierdut, ce-i drept, trenul, dar fierbeam în mine și am făcut venin pentru un an de zile. Uite, așa se petrec lucrurile în zilele noastre pretutîndeni. Tu nu știi ce va să zică sfîntuiala. Nu mai vorbesc de primarii și de notarii de la sate, cari te poartă de azi pe mîine dacă nu-i cinstești, fie măcar și numai cu o țuică. Am luat însă, ca să le mai dau oamenilor de lucru, astă-vară asupra

mea câteva poduri. Vai de capul meu prin câte am trecut pînă ce am ajuns să mă pot apuca de lucru, și mi s-a înăcrit viața pînă ce am ajuns să-mi iau banii. Nu-mi cerea nimeni nimic, dar stăteam ceasuri întregi pe la ușile slujbașilor mici și mari ca să pot lua o iscălitură, și mi-am mîncat tot ciștigul cu drumurile, cu hotelurile și cu mesele. Lui Băltac toate îi merg limpede și iute. Cînd pleacă de acasă, un buzunar îi este plin de bilete de recomandatie, iar celălalt ticsit cu măruntiș, și ușile îi stau deschise. Bine, băiete, asta-ți tine ceva! Unul, mai fără de rușine, primește bani nenumărați. Altul îl roagă să-i caute fie ouă, fie pui, fie unt proaspăt, fie poame, fie țuică veche, fie un butoiăș de vin bun, fie cine mai știe ce, iară el aleargă, caută, trimite și uită să ceară prețul. A intrat în gîndul tuturor că i se cuvine fiecăruia să tragă foloase din dregătoria în care se află, și eu știu oameni foarte cumsecade cari nici nu cer, nici nu primesc, dar trec cu vederea sfîntuielele pe cari le fac cei mai mărunți. Băltac o pune și asta-n socoteală, și dacă-i judeci bine, puțin îi mai rămîne din cele douăzeci la sută. Vîntură și el și cerne prin ciur mai rar, ca să-i rămîie și cite un bob în pleavă.

— O fi pe ici, pe colo cum zici, grăi Tănase, dar peste tot nu-i așa. Prea ți se par toate posomorite.

— Fiecăruia lucrurile îi sunt cum i se par, fiindcă altfel nu poate să le vadă, răspunse tatăl zîbind. E păcatul meu că nu mă pot potrivi cu oamenii de astăzi, urmă peste puțin, cuprins de mîhnire. După mîntea mea de om fără știință de carte, noi trebuia să muncim cu toții mai mult, să cheltuim mai puțin, să adunăm fiecare cite ceva și să facem numai înbunătățirile care se puteau face din al nostru. O să vie, așa cred, timpul cînd toți o vor înțelege-o aceasta, dar eu n-o s-o mai duc pînă atunci. Îmi trăiesc dar traiul așteptîndu-mi sfîrșitul, și să nu te miri dacă mă vezi cum m-am făcut. Nu mai cred că bunele silințe pot să mă ducă înainte, nu pot să mă mlădiez și le las toate în voaia întimplării. Ești om făcut acum și ai în tine toată credința tinerețelor tale: dacă te socotești mai îndemîntec decît mine, ia-le toate, pe timpul cit stai acasă, în

seama ta, fă cum te taie capul, și să vorbim peste două, trei luni de zile.

— Primesc! — strigă Tănase sărind în picioare — dar atunci trebuie să mă lămurești despre toate.

5 — O să te lămurești tu însuși — îi răspunse tatăl său — din condica pe care o găsești la Ileana. Când aveam bani, îi ajutam pe săteni fără camătă, și rămîne să mă plătească în zile de lucru făcute fie la mine, fie în socoteala mea aiurea ori să-mi deie cu prețurile zilei prune, vin, porumb, ce vor fi avînd. Când
10 nu aveam bani, luam pentru dinșii, ca să-i scap de camete mari, de la cocoana cu zece, iar de la Băltac cu doisprezece la sută. Aceștia sunt însemnați în condică cu cruce și sunt trecuți și la cocoana ori la Băltac.
15 N-ai dar decît să aduni pe cei însemnați cu cruce la o parte și vezi cit am să iau eu de la oameni.

— Dar cu văduva cum stai? întrebă Tănase mai sfiicios.

— Cu dinsa am alte socoteli, care nu te privesc,
20 îi răspunse Ghiță. Îmi dă vin cu prețuri potrivite și pentru mine, și pentru ai mei, și plata se face după ce s-au petrecut vinurile. Asta e o socoteală pe care o poartă ea, și grija mea e numai ca plata să se facă la timp.

25 „Care va să zică alergi în treburile ei“, ar fi voit Tănase să zică, dar n-a zis, și rău ar fi fi făcut dacă ar fi zis, căci în adevăr în treburile sale și-n ale oamenilor săi a alergat și alerga Ghiță Chelarul.

30 Nu prea stăruia însă nici el în gîndul lui. Îi era destul c-a ajuns stăpîn.

IV

SOCOTEALA DIN TÎRG

— Pe cine să te razămi, părinte!? grăi maica preoteasă, mama lui Andrei. Prea sunt răi oamenii.

35 — Sunt cum i-a lăsat Dumnezeu, răspunse părintele Ilie, un om înalt și uscățiv, cu fața arsă de soare și cu barba cam rară; s-ar fi stins însă de mult semînția omenească dacă cei mai mulți dintre oameni n-ar fi buni și cu minte. Eu — urmă el pornindu-se la vorbă

— de puțină învățătură am avut parte și nu știu cum a ajuns tata să mă popească; mă țin, cu toate aceste, mai bine decît cei mai mulți dintre preoții din județ. Îmi fac treaba cum mă pricep, îmi caut de-ale mele, nu mă potrivesc cu cei ce nu sunt de seama mea, nu mă vede nimeni nici la circiumă, nici pe la primărie, unde se urzesc de toate relele, și o duc bine, destul de bine. O mie, două mii de lei se găesc totdeauna în casa mea, ba chiar și mai mult dacă dă Dumnezeu să meargă albinele bine. E binecuvîntată albina: zboară de ici pînă colo, își caută însăși hrana și nu cere, ca să-ți aducă cîștig bun, decît puțină purtare de grijă. Asta i-o dă preteasa, care toarce, urzește, țese, coase, își ține casa, își păzește copiii și, așa printre picături, mai dă din cînd în cînd raită pe la stupină. O cunosc albinele ca pe matca lor, zbirnăie împrejurul ei ca-n timpul roirii, dar n-o supără nici una, Doamne ferește! Păcat ar fi — urmă schimbînd iar vorba — ca Andrei să rămîie așa la jumătate de drum. Carte știe multă și n-avem prin împrejurime preot care s-ar putea săm-ui cu el fie-n învățătură, fie-n cele bisericești. Nu-i lipsește decît forma, iar pe aceasta o capătă ușor.

— Așa e, părinte, și nu știu cum să-ți mulțumesc pentru bunătatea pe care-o ai, răspunse preteasa, dar Andrei stă pe gînduri, fiindcă se teme, așa zice, că n-o să-ți poată înapoia banii la timp.

Părintele Ilie se strîmbă puțin, parcă l-ar fi pișcat cineva și ține să nu-și dea pe față durerea.

— Doamne, zise el, dar eu nu-i dau timp hotărit. Cînd o putea. Ș-o poate un om ca dînsul! N-are, după ce se va fi întors, decît să-și întindă mîna ca să ia zestre frumoasă.

Asta o știa părintele bine, căci avea și el o fetișcană de vreo cincisprezece ani.

— Așa cred și eu, grăi preteasa, dar, uite, el mai stă pe gînduri, și silă nu i se poate face.

Nu-i rămînea părintelui Ilie decît să se mulțumească cu acel „mai“, pe care preteasa îl rostise cam apăsat, așa i se părea lui.

— Mult — zise, așa ca pentru dînsul — n-o să mai poată sta pe gînduri, că se-ncepe anul școlar, și te pomenești, că n-o să-l mai primească în seminar.

5 Așa și era, și Andrei stătea ca pe jeratec; nu-l ierta însă firea să ia o hotărîre, căci Tănase îi trimisese vorba că are să vie pe la dînsul după ce va fi pus lucrurile la cale. Îl aștepta însă și nu mai venea.

„O fi, gîndea el, mai greu de cum i se va fi părut lui să le pună la cale.“

10 De tot greu era.

„Am — își zisese el după ce tatăl său le-a lăsat toate în purtarea lui de grijă — să-mi proptesc ulucile, să rînesc curtea, să cîrlesc acoperișul pe unde s-o fi strecurînd ploaia și să tencuiesc pereții. Voi curăți 15 apoi pruniștea de uscături, voi săpa via cu cazmaua, că-n timpul iernii umezeala să pătrundă mai bine la rădăcină, o voi tunde acum toamna înainte de-ngropare, ca să nu peardă prea mult suc la primă-vară, și rămîne apoi să port de grije ca anul viitor să fie stropită de două ori.“

20 Pentru toate aceste îi trebuiau puțini bani și multe zile de lucru.

Avea pe la oameni și bani, și zile de lucru.

25 Le avea însă pe hîrtie, și ca să le poată avea și-n ființă, trebuia să-i cheme pe oameni ca să se înțeleagă cu dînșii, căci nu putea face ca tatăl său, care, știindu-i pe toți unde stau, se oprea în treacăt pe la dînșii și le vorbea, dacă-i găsea acasă, ori le lăsa vorbă.

30 A luat dar pe unul dintre datornici și l-a trimis pe la ceilalți. Acest trimis al lui își trecea însă ziua umblînd de ici-colo și nu era nebun ca să alerge: mai sta de vorbă cu unul, mai aștepta pe altul, care era dus și trebuia să se întoarcă în curînd, mai se abătea din drum, și ziua trecea. Depărtările erau apoi 35 mari, și trimisul lui Tănase nici nu-i știa pe toți: trecea adeseori pe lingă casa omului înainte fără ca să se oprească și era apoi nevoit să se întoarcă ori să facă același drum de două ori.

Nu era nici timpul bine ales.

40 În zile de lucru cam cu anevoie îi găsești pe oameni, și mai ales toamna unul e dus la muncă, altul

a plecat la țirg, iar altul are vreo daraveră pe la judecătorie — își face fiecare pregătirile pentru iarnă și pentru primăvara viitoare.

5 Umbla dar omul pentru ca să aducă doi-trei într-o zi, pe care i-o socotea cu un leu, iară cu cei doi-trei care veneau de cele mai multe ori nu făcea nici o treabă.

10 Erau însă mulți și de aceia la care trimisul lui mergea degeaba. Ziceau că dinșii cu nea Ghiță au daravera și numai cu el au să se înțeleagă.

Ca să meargă lucrul mai cu spor, a început să trimită deodată câte trei oameni în trei părți, ceea ce făcea câte trei lei pe zi.

15 A găsit fără îndoială destule zile de lucru ca să-și facă treburile, și peste vreo două săptămîni casele, curtea și preajma lor nu mai semănau a ceea ce au fost mai înainte, dar bani nu putea să scoată de la oameni, și Ileana îi făcea mereu socoteala și-i dovedea că toate îi ies prea scumpe.

20 — Ca să faci — îi zise dînsa — lucru cu folos, ai să-i pui să muncească fie pentru cîștigul tău, fie la alții și să iei tu banii.

25 Asta o înțelegea Tănase, dar n-avea unde să le dea de lucru. Din zi în zi dar el era tot mai mult stăpînit de simțămîntul că românul e leneș și netrebnic, că munca pe care o face el e proastă și de aceea rău plătită, că abia o mică parte din an și-o petrece muncind, că e flecar și mincinos și multe de acestea. El își mai și mărturisea apoi gîndurile, ceea ce era de

30 prisos, căci n-avea nevoie să se pună în pizmă cu lumea și să-și facă nesuferită viața.

Iar Andrei îl aștepta și-l aștepta să vie, cum îi trimisese vorbă.

35 „Ei bine! nu mai pot!“ își zise în cele din urmă și se hotărî să plece la un noroc, ca să n-o pată după spusa părintelui Ilie.

40 Scurmase ici și colo, mai vînduse câte ceva, mai găsisese la mumă-sa vreo cinci „piese“ și-și făcuse optzeci de lei. Cu aceștia putea să ajungă la București, să se înscrie în seminar și să trăiască vreo două-trei săptămîni. Celelalte aveau apoi să vie după voința lui

Dumnezeu, împotriva căreia tot nu voia el să se pună. Era hotărit, în gîndul lui, că pe la Răscrucci nu dă. De ce să dea!? Ce mai avea el să caute acolo!? Ar fi fost o mișelie să le facă inimă rea celor ce voiau din
5 toată inima să-i vie într-ajutor, dar nu puteau, precum se vede. Îi năvăleau lacrămile în ochi cînd se gîndea cum are să treacă tiptil și pe furiș pe la Răscrucci, unde atît de bucuros se oprea alte dăți, dar așa trebuia să facă.

10 Așa a și făcut; lacrămile nu i s-au mai ivit însă în ochi.

Greu i-a fost numai să-și ia hotărîrea; după ce a luat-o însă o dată, a pornit la drum voios și cu inima ușoară, ca omul care se știe săvîrșind o faptă bună.
15 O, Doamne! Cîți sunt în lumea aceasta oamenii care au pornit în calea vieții așa la un noroc, rezemîndu-se numai pe bunăvoința lui Dumnezeu, și-au mers bine și-au ajuns departe?!

Nu putea Băltac să-și facă vreo închipuire despre zbuțumările sufletești prin care a trecut fostul sergent-major, care peste vreo trei săptămîni s-a întors
20 îmbrăcat în o veche uniformă de seminarist.

— Zău că n-aș fi crezut că ești în adevăr în stare să faci lucrul acesta, îi zise el, stînd la îndoială.

25 — Asta să nu te pună în mirare, îi răspunse Andrei cu inima deschisă. Nu știe omul nici el însuși ce e și ce nu e în stare să facă: de unde ar putea să știe alții!? Eu așa vreau acum, nu știu însă dacă voi și putea să fac cum vreau, ba se poate că mine-poimîne
30 nici n-o să mai voiesc. Într-un oraș ca Bucureștii se ivesc multe pentru un om ca mine, care a mai fost și sergent-major în armată; te pomenești că-mi găsesc vreo căpățuială.

— Care va să zică n-ai plecat cu gînd hotărit?
35 întrebă Băltac, care-și avea gîndurile bine lămurite.

— Ba foarte hotărit, răspunse Andrei zîmbind, dar e mult de la voință pînă la putință. Am eu planurile mele, urmă el în voie bună. Sunt cîntăreț bun și am slovă frumoasă. Tot mai sunt la București
40 cucoane bătrîne căroră le place să meargă la biserică, și mare lucru n-ar fi dac-aș încăpea psalt la

vreo biserică. Aș mai putea apoi să scriu la vreun biurou și sunt om căpătuit.

— Dar se poate să urmezi în același timp și la seminar?

5 — Eu așa știu, că da! îi răspunse Andrei, golind un pahar de vin, ca să-și mai verse în el și apă.

— Tot ar fi mai bine să te ții de una, întîmpină Băltac.

10 — Asta nu se poate, grăi Andrei. Am plecat de acasă cu optzeci de lei și nu pot să-mi închipuiesc de unde ar putea mama ori cumnatul meu să-mi mai trimită.

15 Băltac rămase cîtva timp zăpăcit. I se părea peste putință ca să fie adevărat ceea ce îi spunea Andrei. Nu o dată îi spusese cucoana că e lucrul de mult hotărit, că Ghiță Chelarul și-l ia ginere pe Andrei și-l face pe cheltuiala lui popă. Să se fi schimbat oare lucrurile!

20 — Bine, zise el, dar ai putea să găsești pe cineva care-ți vine-ntr-ajutor.

— Cine să-mi vină mie-ntr-ajutor! exclamă Andrei.

25 — D-alde Tănase, prietenul, și tatăl său, Chelarul, răspunse Băltac. Eu așa știam, că vă socotiți foarte aproape.

Pe Andrei îl trecură fiorii.

— Știu ce vrei să zici — grăi dînsul — vorbe de babă bătrînă! Băltac răsufală o dată ușurat.

30 — Dac-așa zici — grăi dînsul indulcit — așa și trebuie să fie. N-ai însă decît să cauți și găsești și pe alții cari sunt gata să te ajute. Iacă, dacă n-ai fi prea mîndru și-ai voi să primești, eu m-aș bucura să-ți dau cîteva sute de lei.

35 Andrei rămase privind cu ochii inholbați la el.

Băltac voia să-i dea cîteva sute de lei? Cum? de ce?

Îi era parcă s-a-ntors lumea pe dos.

— Cum să mi le dai? întrebă el.

40 — Mi-a mers vestea — răspunse Băltac — că sunt zgircit și rivnesc la ciștig. N-am fost și nu sunt. Am văzut însă că-n lumea aceasta trebuie să ai ceva dacă vrei ca oamenii să te bage-n seamă; mi-am dat

dar silința să adun și n-am risipit, ci am strins. Acum, cînd am, mă bucur făcînd ceea ce alții nu pot să facă. Uite, ți-o spun fără de incunjur: m-aș bucura dac-ai primi, pentru că ți-ai schimba gîndul și li-ai spune celor ce mă hulesc că mint. Tot omul vrea să stea bine-n gîndul altora, și eu aș fi răsplătit cu prisos dac-aș ști că feciorul preotesei din Aluniș mă grăiește de bine. Îți dau, dacă primești, și te rog să nu mă refuzi, și cînd te vei lesni, îmi vei înapoia banii.

Îi era lui Andrei peste putință să nu primească. Prea ar fi fost aspru dacă l-ar fi refuzat. A putut să-l refuze pe părintele Ilie, care avea un gînd ascuns și voia să și-l ție legat. Băltac însă se apropia de dînsul cu inima deschisă, îi spunea fără înconjur că ține să fie grăit de bine, și se cuvine ca toată lumea să-l știe și să-l grăiască de bine pe cel ce săvîrșește o faptă bună.

La un lucru nu se putea gîndi Andrei: că Tănase, soră-sa și muma lor se vor simți jigniți cînd vor afla cele petrecute și că Ghiță Chelarul îl va lua în bătaie de joc. Prea era cu inimă curată pentru ca să-i poată trece prin minte și asemenea gînduri.

Se gîndea însă Băltac, care era mai trăit în lume și-i cunoștea pe oameni mai bine.

V

FATA LUI CHELARU

— Fata mea face cum vrea! grăi Chelarul. Eu o să-i spun care-mi este părerea și care-mi sunt cuvintele, dar hotărîrea de la placul ei atîrnă. Din partea mea — adăugă întinzînd mîna — vorba românului, lucrul e gata, numai să vrea și fata.

Cocoana Paula îi strînsese mîna cu multă căldură, cum știa dînsa.

— Ca și făcut, îi zise. Pe d-ta toți te ascultă. Doar Tănase ar mai putea să-l mai ție în loc.

— D-ta, răspunse Ghiță, ești destul de isteasă ca să-l știi duce și pe el cum vrei.

Așa credea și cocoana. Era în gândul ei peste puțință să nu scoată la capăt un lucru de care s-a apucat odată. Nu Tănase avea s-o dea pe dînsa de rușine.

5 A umblat el timp de cîteva săptămîni buimac și supărat pe toată lumea, plîngîndu-se mereu că românul e netrebnic, dar în cele din urmă trebuia să ajungă și el, ca tatăl său, la convingerea că fără de cheag nu se poate face brînză.

10 Sta serile la masă și-și făcea socotelele iar făcîndu-le, mereu îi răsunau în urechi vorbele: „Trebuie să muncim mai mult și să cheltuim mai puțin, ca să ne facem cheag“.

15 În zadar! Se apropia iarna, și orișicît de mult ar fi voit, oamenii n-aveau unde să muncească. El numai de la primăvară înainte putea să ajungă la bani.

„Ce bine ar fi, ofta el, dacă românul ar avea vreo îndeletnicire, ca să muncească cu folos și în timpul iernii!“

20 Fără îndoială că foarte bine ar fi fost și pentru el, și pentru datornicii lui; vorba era însă că nu are românul asemenea îndeletnicire și e nevoit să-și petreacă pe tîndălite viața în timpul iernii, adeseori de tot lungi.

25 Tot era însă un lucru la care se pricep și românii și care se poate face și în timpul iernii: ei știu să taie lemne și să le care.

Minunat lucru ar fi fost să ia în tăiere vreo pădure. Era chiar în apropiere o pădure care se punea în tăiere.

30 Da, dar ca să iei în tăiere o pădure, trebuie să ai bani, ca să depui cauțiunea la licitațiune.

Și iar își făcea Tănase socoteala și se încredința că, luînd pădurea în tăiere, nu numai și-ar scoate banii de la oameni, ci ar mai și cîștiga.

35 N-avea însă bani ca să se prezinte la licitațiune; îi da mereu brînci gândul că nu are tatăl său dreptate cînd zice că nici nu ia, nici nu dă cu camătă. De ce să nu iei cînd ți-e mai mare cîștigul decît camăta?

40 Iar umbla Tănase buimac și cu gânduri ascunse, se zbătea ca peștele pe uscat și-și schimba dintr-o clipă într-alta hotărîrile.

Mare ușurare ar fi fost pentru dînsul dacă ar fi putut să se sfătuiască cu cineva. Intrase însă, parcă, un duh rău în casa lor. Toți aveau cite ceva pe inimă; toți se făcuseră ursuzi și neapropiați.

5 Ileana era perdută mereu în gînduri, nu mai zîmbea și se făcuse scurtă de tot la vorbă. De cînd fratele ei primise de la București scrisoarea prin care Andrei îl vestea că după multă alergătură a ajuns, în sfîrșit, să fie primit în seminar, ea se zbuciuma mereu, fără
10 ca să-și poată da seamă ce ar vrea și ce n-ar vrea.

Lelea Maria perea văzînd cu ochii. O rodea gîndul că soțul ei își petrece viața pe la văduva aceea, îi trecea, ce-i drept, focul cînd el se întorcea acasă. El stătea însă puțin, căci îi era nesuferită posomor-
15 reala pe care o vedea în fețele tuturor. Iar pleca dar în treburile lui, și orișunde s-ar fi dus, oriîncotro ar fi plecat, lelea Maria tot la văduvă îl vedea și tot mai tare se întetea. O apuca citeodată un fel de turbare, încît îi venea să plece și ea, să se ducă acolo și să
20 facă una nefăcută, ca să se sfîrșească odată toate.

— Am și eu un băiat! — îi zicea atunci lui Tănase — care mă vede chinuită și batjocorită, dar nu are milă de mine și nu sare să mă scape.

Tănase tăcea. Era mîhnit pînă în adîncul inimii
25 lui, dar nu putea să facă nimic. Zadarnice i-ar fi fost silințele de a o încredința că din senin își face inimă rea. Nici c-ar fi putut apoi el să se pună între tatăl său și mama sa. Și le avea și el ale lui, și nimeni dintre ai săi nu-i venea într-ajutor.

30 Nici muma, nici sora sa, nici mai ales tatăl său nu s-au împăcat niciodată cu gîndul că n-are să se facă preot, cum se deprinseseră a și-l gîndi în viitor.

Nu înțelegeau de ce îi este nesuferită preoția și se simțeau jigniți cînd el le mărturisea că s-ar simți nenorocit dacă, făcîndu-se preot, ar fi nevoit să ia în
35 căsătorie o fată lipsită de cultură, căci fete cu oarecare cultură nu vor să se facă preotese, chiar și fete de preot fiind.

40 Nu se mai potrivea el și nici nu se mai putea potrivi cu ai săi, cari nu vedeau lucrurile ca dînsul.

— Tu ești, îi ziceau, mai cu minte decât noi și faci cum te taie capul.

De capul lui a intrat voluntar în oaste și tot de capul lui avea să-și facă și anii la Universitate. Nici mama lui, care nu prea știa ce va să zică avocat, nici tatăl său, cărui advocații îi păreau cel mai rău soi de oameni, nu se nelinișteau văzînd că-și pierde timpul acasă.

5 S-ar fi bucurat chiar dacă el și-ar fi schimbat gîndul și, luîndu-și soție o fată de seama lor, s-ar fi poposit.

10 Umbla dar hăbăuc de ici pînă colo și, umblind așa, s-a pomenit în cele din urmă la Băltac, fără de gînd hotărît, numai așa, ca să-l ia pe departe și să vadă ce-ar zice dacă ar fi vorba să înceapă ceva.

15 — Dar nenea Ghiță ce zice? întrebă Băltac.

— El nu știe nimic, răspunse Tănase. Nici nu ține, de altminteri, să se amestece. Le-a lăsat toate în seama mea.

20 Băltac începu să clipească din ochi și să-și rupă unghiile — un obicei al lui la strîmtoare.

Era fără de margini dorința lui de a se pune bine cu Tănase, dar cînd era vorba de bani, el nu era în stare să se avînte.

25 — E, fără îndoială, bun gîndul de a-i pune pe oameni să lucreze în timpul iernii și cu brațele, și cu carele, grăi dînsul liniștit; nu numai îți iei banii, dar le faci și lor cîștig. Dar — urmă el schimbînd glasul — e lucru cu mult mai greu decât vei fi crezînd să iei o pădure în tăiere. Lasă că trebuie să-ți faci bine socotelile și să știi a țî le face, dar țî se poate întîmpla că lemnele zac ani de zile nevîndute și atunci pierzi mult la ele.

30 — De lemne e nevoie totdeauna, întîmpină Tănase.

35 — E, zise Băltac, dar mai taie și alții, cari știu mai bine să le vîndă. Lucru cuminte e să începi tăierea numai după ce ai vîndut lemnele.

Tănase începu să ridă.

40 — Cum să vînd lemnele pe cari nu le am? exclamă el.

— Se poate și asta, și neguțătorii pricepuți așa și fac, răspunse Băltac. Se cumpără în fiecare an lemne pentru școli, pentru spitaturi, pentru diregătorii. Te prezinți la licitațiune și iei asupra ta o sută,
5 două sute, ori mai mulți stinjeni de lemne, apoi începi să tai.

— Dar lemnele pe care le tai sunt verzi — îl intrerupse Tănase — și nu mi le primesc.

— Le primesc dacă știi să-ți pui lucrurile la cale,
10 întîmpină Băltac. Se aprinde cu anevoie lemnul verde, dar arde bine după ce a luat foc și dă căldură multă. Cumperi dar cîteva zeci de stinjeni lemne uscate și dai la început din aceste, iar mai tîrziu, după ce ai tăiat, amesteci din ce în ce mai multe verzi în stinjeni.
15

Tănase se uită cu un fel de uimire la el.

Era invederat că așa se putea și așa și trebuia să se facă: își găsea socoteala și nu înșela pe nimeni, căci lemne bune da.

20 Iar îl strivi însă simțămîntul că fără de bani nici o treabă nu se poate face. Cum putea el să se prezinte la două licitațiuni deodată și să mai cumpere și lemne? Se putea și asta.

25 Nu a voit, ce-i drept, Băltac să-l împrumute, dar i s-a făcut tovarăș la parte.

— Nu vreau, i-a zis, să-ți iau nimic dacă s-ar întîmpla să nu cîștigi; numai din cîștig ai dar să-mi dai cincisprezece la sută.

30 Tănase era foarte mulțumit și oarecum rușinat de gîndul că-l socotise mai înainte om cu inima neagră pe Băltac.

Ei n-ar fi putut însă să facă nici o treabă fără de ajutorul cocoanei, care dedia bilete de recomandatiune, ba și alerga de la unul la altul cînd cerea nevoia.
35 Au virit-o dar și pe ea cu cîteva mii de lei în daraveră.

De aceea era dînsa atît de bine incredințată că nu are Tănase s-o dea de rușine, și de sfinții arhangheli Mihail și Gavril, cînd a plecat la Răscruți, era gata pînă-n cele mai mici amănunte de logodnă.

40 Era, cu toate acestea, mare hopul pe care avea să-l mai treacă.

Tănase nu prea avea, ce-i drept, timp să se mai gîndească și la cele ce se petrec pe acasă. Alerga dimpreună cu Băltac, ca să-și netezească drumul și să-și pună treburile la cale cît mai curînd, căci oamenii

5

stau gata cu topoarele și cu carele, ca să taie pădurea și să care lemnele. Cheltuia omul cu hotelurile, cu mesele și cu celelalte, dar învăța ceva și se-ncredința că adevăr a grăit tatăl său cînd i-a spus că cocoana are trecere mare și că lui Băltac îi stau toate ușile deschise.

10

„Mare lucru e să ai adunat ceva“, își zicea el adeseori și se uita cu mult respect la Băltac, care adunase și știa să pună lucrurile la cale.

A ris cu toate aceste cînd a aflat, așa, în treacăt, că Băltac umblă cu gîndul de a peți pe Ileana.

15

I se părea curată nebunie ca o stîrpitură ca dînsul să ia în căsătorie o fată ca dînsa, și tinără, și voinică, și frumoasă, și deșteaptă. Dar nici nu era cu puțință ca Ileana să nu-l ia în bătaie de joc.

A ris și Ileana cînd tatăl ei a luat-o mai întîi mai pe departe și cam în glumă, apoi mai fără de înconjur și mai stăruitor și i-a spus că Băltac a făcut prin cocoana Paula întrebare dacă poate ori nu să vie la Răscrucii ca pețitor. Cît era de mîhnită că nu mai știa nimic despre Andrei, tot a ris cu hohote.

20

„E zmintit“, își zicea dînsa.

25

Lelea Maria însă vedea lucrurile altfel.

Ținea la fata ei și se-ngrozea cînd se gîndea c-ar putea s-o pată și ea.

— Să te ferești — îi zisese adeseori — de țiflici cari umblă toată ziua hoinari și se-mpedecă în toate fustele. Un bărbat mai matur ține la casa lui și-și îngrijește nevasta ca pe o comoară neprețuită.

30

Mai știa apoi lelea Maria ce greu e să te lupți cu nevoi, și punea mult temei pe averea lui Băltac.

35

Nu voia însă Ileana să știe de aceste. Ea ținea nu să fie iubită, ci să iubească, căci numai iubirea pe care o simți îți umple viața de farmec, și era gata să se lupte cu cele mai grele nevoi și să muncească din greu de dragul unui om care știe să i se facă iubit.

40

Cînd s-a văzut însă în fața cocoanei a rămas zăpăcită și a început să tremure.

Știa prea bine ce vrea, dar îi era peste putință să-și mărturisească gândul.

— Cum vor hotărî tata și mama — grăi dinsa cu glas limpede — așa are să fie.

5 — Nul grăi Chelaru. Eu țin să faci din îndemnul tău și cu toată inima ceea ce faci.

— Din îndemnul meu și cu toată inima fac cum doriți, îi răspunse ea. Aș minți — urmă apoi uitându-se drept în ochii cocoanei — și nu m-ar crede nimeni
10 dac-aș zice că am vreo slăbiciune pentru el. Mi-e străin și mă trece un fel de fior când mă gîndesc că are să-mi fie soț; chiar nesuferit dacă mi-ar fi însă, mă duc după el dacă așa vreau tata și mama și-mi voi da silința să trăiesc bine cu dînsul.

15 — Așa vorbește o fată înțeleaptă, grăi cocoana Paula, foarte mulțumită. Te încredințez eu că o să-ți fie drag după ce-l vei fi cunoscut mai de aproape, căci ține mult la tine și are să te poarte în palme. Dovada cea mai bună e că nu cere nici o zestre, ci se mulțumește să te ia cum ești.

— Bine, răspunse Ileana, dacă mă vrea și el așa cum poate să mă aibă, sunt puse toate la cale; numai
20 vă rog să nu-mi dați zor cu nunta. Lăsați-mi timp să mă obișnuiesc cu un lucru la care n-am gîndit niciodată.

25 Tănase a rămas ca trăsmit din senin când a văzut că logodna se face. Părinții lui îi păreau un fel de monștri care-și jertfesc copila ca să scape de greutate, iar pe soră-sa n-o mai cunoștea.

— Ce vrei să faci? îi zise ea. Nu puteam să-mi batjocoresc părinții în fața străinilor. Dac-au putut ei
30 să-și dea părerea mai-nainte de a mă fi dumirit pe mine, nu pot eu să le fac rușinea de a mă pune împotriva voinței lor o dată mărturisite.

— Care va să zică, ai să te măriți după acea po-
35 citanie, să-l părăsești pe Andrei? strigă Tănase.

— Nu o zic aceasta, îi răspunse ea. Nu însă de la mine, ci de la el are să vie stricarea logodnei. Mă vrea
fiindcă nu mă cunoaște; grija mea e să nu mă cunoască
40 încît să-i piară pofta de a mă avea. Iar cît pentru Andrei — adaugă cu amărăciune — nu-l mai pot părăsi căci m-a părăsit el.

VI
ZILE NEGRE

— D-ta știi, zise Ileana, că eu am slăbiciune pentru Andrei? Am crescut împreună, i-a fost și-i este
5 lui Tănase bun prieten, e om foarte cumsecade, era odată vorba să mă mărit după el, și nu mai pot să mă înstrăinez de dînsul...

— Asemenea slăbiciuni nu sunt lucruri de rușine, îi răspunse Băltac, dar ele trec încetul cu încetul
10 și se uită în cele din urmă. O să-mi dau silința să-ți fac viața atît de plăcută încît să nu te mai gîndești la trecut.

Ileana își mușcă buzele.

15 Timpul de logodnă a fost rînduit de oamenii cu minte, pentru ca mirele și mireasa să se poată apropia, să se cunoască bine și să-și dea seamă dacă se potrivească ori nu la fire și la apucături și dacă nu cumva li-e pripită hotărîrea. Tot e mai bine să strici o logodnă decît să te nenorocești pentru toată viața.

20 Se înșela însă Ileana dacă credea că și Băltac tot așa vede lucrurile.

El era gata să se nenorocească, numai s-o aibă soție, și mărturisirea făcută de dînsa cu atîta lipsă de cruțare nu-l sperie de loc, ci mai virtos îl înțețea.

25 În zadar! Nu-i este greu unui om rău din fire să se arate, cel puțin pe un timp oarecare, mai bun de cum e; e însă peste putință ca un om bun din fire să te înșele, făcîndu-te să crezi că e rău și nesuferit. Prin inima ei deschisă Ileana se ridica și se făcea
30 încă mai dorită în gîndul lui Băltac, care știa că numai de oamenii cu gînduri ascunse ai să te temi.

Ea trebuia să meargă și mai departe dacă era vorba să-l zguduie.

— Da, urmă dar, el are să treacă din cînd în cînd
35 pe la casa noastră, mai des, mai rar, și n-o să te superi, nici n-o să-ți facă inimă rea dacă stau de vorbă cu el și mă bucur că-l văd și stărui să mai stea și caut să rămîi singură cu dînsul, ca să-i spun fără de sfială ce am pe inimă.

Băltac iar începu să clipească din ochi și să-și rupă unghiile.

— De ce să mă supăr!? răspunse el rostind vorbele rar și apăsate. Îl știu și eu om cumsecade și țin
5 la el. Și — urmă și mai apăsate — ca să vezi că-ți spun adevărul, află că eu l-am ajutat să plece și să stea la București. Nu mi-a cerut, dar mi-a fost destul să aflu că e-n strimtoare, ca să-l ajut cu citeva sute de lei. Om ca mine n-o face aceasta pentru orișicine:
10 am făcut-o pentru că-l socoteam vrednic și țin să-l am prieten.

Îleana rămase zăpăcită ca-n fața cocoanei, îi era peste puțină să creadă ceea ce-i spunea el. Două
15 gânduri se băteau în capul ei: unul, că Băltac nu e atît de mișel cum îl socotește lumea; altul, că Andrei nu e atît de cumsecade cum îl credea dînsa. În nenumărate rînduri vorbise Andrei cu adînc dispreț despre. Băltac, și același Andrei primise ajutor de la același Băltac. Era peste puțină! Trebuia să fie la mijloc ceva ce
20 Băltac nu-i spusese, și singur Tănase ar fi putut s-o dumirească asupra adevărului și s-o scape din nesuferita zbuciumare sufletească.

Tănase era însă dus în treburile lui, la tăiere, lăncărcare, la cărat și la descărcare, mereu în voie bună, căci mergeau toate de minune.

Vînduse lemnele cu șasezeci și patru de lei stînjenu-
nului și cumpărase, cum a fost vorba, o sută douăzeci
30 de stînjeni cu cite patruzeci și doi lei stînjenu-
l. Îi rămîneau dar de stîjnen douăzeci și doi de lei, din care le plătea căraușilor cite 15. Avea dar cîștig de șapte lei la stîjnen. Încă mai bun avea să fie cîștigul în urmă, după ce va fi început să dea și lemn verde. Și era lucru pus la cale, că i se primește și lemnul verde.
35 Del! își aveau Băltac și cocoana pretutîndeni oamenii lor.

Și ce frumos era-n pădure!

Peste două sute de oameni lucrau risipiți prin vale și pe cele două coaste. Unii tăiau cu securile, ca să
40 răstoarne copacii; alții curățau crăcile și le strîngeau grămezi-grămezi; iar alții rățeau trunchiurile după măsură și aruncau bucățile-n carele cari stăteau gata,

ca să le coboare la marginea drumului și să le așeze-n stinjeni.

5 Și lucrînd a-ndelete, dar întins, oamenii aici glumeau, colo-și spuneau păsurile și-n iar altă parte cîntau, pretutindenii voioși și harnici.

10 Tănase, îmbrăcat în ȋtari de aba, cu un cojocel în spinare și cu căciulă de miel în cap, umbla printre dînșii și-i îndruma cum să apuce lucrul și cum să-l împartă, ca să înainteze iute și să aibă spor. Degeaba, orișicît de harnic ar fi, omul nu are spor la lucru dacă o ia orbiș înainte și nu-și dă seamă unde are să-nceapă și cum are să urmeze, ce are să facă mai-nainte și ce-n urmă și nu o dată românul ȋși perde timpul și ostenește degeaba fiindcă, pornind-o rău, e nevoit să

15 desfacă iar ce-a făcut.

Nul N-avuse Tănase dreptate cînd zicea că e leneș românul și flecar. Acum, cînd stătea ziua toată în mijlocul oamenilor și lucra împreună cu dînșii, era din ce în ce mai mult cuprins de simțămîntul că

20 sunt nesecate comorile lor de viață și că mare mulțumire e să le fii aproape și să le deschizi inimile.

„Pus o dată în mișcare — ȋși zicea el adeseori — poporul acesta merge, merge tot înainte, și departe o s-ajungă.“

25 Într-una din zile, cînd ședea cu oamenii adunați după prînz împrejurul focului la care li se făcuse mămăliga, el se ridică deodată cu privirea îndreptată spre vale, de unde venea, parcă, călare Băltac, pe care nu-l mai văzuse de vreo două săptămîni.

30 Nu dăduse niciodată Băltac pe la pădure, dar era lucru firesc să dea, și Tănase se bucura că poate să-i arate cită treabă s-a făcut. Grăbi la vale, ca să-i iasă-n cale.

35 Era posomorit tovarășul lui, rău posomorit, curat uluit era.

— Ce-il? il întrebă neliniștit. S-a întimplat ceva?

— Bine nu-i, răspunse Băltac potolit. A căzut guvernul.

Tănase răsufală o dată ușurat.

40 Nu știa el încă ce va să zică căderea guvernului. Asta o știa Băltac, care în atîtea rînduri rămăsese

incurcat după căderea unui guvern. Alergi, stărui, cheltuiеști ca să-ți faci pretutindeni oameni, care-ți deschid ușile și-ți netezesc căile, și deodată te pome-nești că sunt măturați ca frunzele de crivăț oamenii
5 pe cari ți-ai făcut, și iar trebuie să alergi, să stărui și să cheltuiеști, ca să-ți faci alți oameni.

— Ce mă privește pe mine, răspunse Tănase, dacă guvernul cade ori se ridică!?

Băltac dete din umeri. Dacă nu-și dedea tovarășul
10 său seama cum îl privește căderea guvernului, el nu era dator să-l dumirească. Nici nu cu gândul acesta venise. Abia acum își adusese aminte că Tănase era încă minor.

„Ce facem, îi zisese cocoana, cum ne descurcăm
15 dacă nu i se primesc lemnele verzi și nu poate să ne-napoieze banii!?”

Nu-i răminea în fața acestei întrebări lui Băltac decît să clipească din ochi, să-și frîngă unghiile și să mărturisească că s-a pripit.

20 O pornise bine atunci cînd îl întrebase: „Ce zice nenea Ghiță?” și trebuia să urmeze înainte. Pare însă că i s-a pus un fel de ceață pe ochi și s-a abătut din calea pe care și-o croise.

— Nu te-o fi privind pe tine, grăi dinsul, dar mă
25 picnește rău pe mine, fiindcă ne privesc pe mine și pe cocoana cu ochi răi aștia cari au venit la putere. Și — urmă el trăgănînd vorba — o pați și tu dacă află că suntem amestecați și noi în daravera cu lem-nele.

30 — Ce-ar putea să-mi facă?! strigă Tănase.

— Nu-ți primesc lemnele ori te amină de azi pe
mîine cu banii, răspunse Băltac.

— Dar am contract.

— De o mie de ori să-l ai, te joacă pe placul lor
35 dacă vreau, și e destul să știe că-ți suntem tovarăși, pentru ca să nu-ți dea răgaz. Ascultă-mă — urmă cu hotărîre — eu știu ce zic cînd te sfătuiesc să te desfaci de noi cit mai curînd.

— Dacă așa crezi, vei fi avînd dreptate, răspunse
40 Tănase, tot nedumerit încă.

— E lucru mare schimbarea guvernului, urmă
Băltac, fiindcă cei mari vin fiecare cu ai săi. O săp-
tămină, două stau toate treburile baltă. Pe cînd unii,
cei de azi, stau tăcuți și-ngîndurați prin biourile
5 lor, își pun în regulă hîrțile ori vorbesc pe șoptite
prin colțuri, ceilalți umblă chefuind cu lăutari, afu-
mați toată ziua și toată noaptea, se căciulesc pe la
cei ajunși la putere și fac planuri de răzbunare. Se-
ncepe apoi premenirea, și peste vreo două săptămîni
10 dai pretutindeni de oameni necunoscuți, cari nu
cunosc rostul treburilor și nici nu vor, nici nu sunt
în stare să te înțeleagă. Dă-i dar zor și-ncarcă lem-
nele pe cari le ai, ca să le predai cît mai curînd și
să iei bani cîtă vreme mai sunt prin slujbe ai noștri.
15 Iar din banii aceștia — urmă el mai încet — te scapi
de cucoana și de mine și rămii cu cauțiunile și cu
lemnele ce mai sunt în pădure.

Tănase rămase cîtva timp pe gînduri.

I se părea destul de bine așa. Vorba era numai că-și
20 cam încurcase socotelele. Luîndu-i pe oameni la lu-
cru, el n-a ținut seamă care dintre dînșii are și care
nu are cruce, ci-i luase și pe cei cu cruce. N-avea dar
să le plătească tovarășilor săi numai ceea ce primise de
la dînșii, ca să depună cauțiunile, să cumpere lem-
25 nele uscate și să cheltuiască umblind cu Băltac spre
a-și netezi drumul, ci totodată și zilele de lucru fă-
cute de datornicii lor.

— Și dacă n-ar fi destui banii ce-i iau acum,
întrebă el, cum rămîne pentru rest?

30 — Ei! — răspunse Băltac dînd din umăr, ca și
cînd ar fi vorba de un lucru nensemnat — pentru rest
ne rămîne dator nenea Ghiță.

Tănase se uită neliniștit la el.

— Teamă mi-e că n-o să voiască, grăi dînsul.
35 — De ce să nu voiască!? întîmpină Băltac. Lem-
nele cu care rămîne fac de zece ori atît: după ce le
va fi vîndut, ne plătește pe noi, și cîștigul îl păstrați
întreg.

40 Tănase nu era-n stare să-și dea seamă cum au să
se desfășure lucrurile. Era buiguit ca omul care, in-
trat în o invălmășeală, se vede împins din toate părțile

și dus fără ca să știe unde. A bine nu-i păreau însă lucrurile și-l treceau parcă fiorii când se gîndea cum o să stea în fața tatălui său, pe care nu-l dumirise de loc asupra daraverii lui cu pădurea.

5 Și cu drept cuvînt se temea.

— Bine, omule — îi zise tatăl său — dar tu ai pus în joc tot avutul meu și te-ai mai băgat și-n datoriile...

10 — Fă-ți socoteala și vei vedea că ajung să cîștig sută-n sută, îl întrerupse el.

— Norocul tău să fie! — grăi Ghiță — dar dacă e așa, nu mai e nevoie să iau asupra mea datoriile pe cari le faci tu.

15 — Nu e — interveni Băltac — în adevăr nu e; știi însă cum e cocoana Paula; ține ca toate să fie în regulă. Tănase e, precum știi, încă minor...

— Ce are a face? strigă Tănase. N-am încheiat oare două contracte?

20 — Despre aceasta să nu vorbiți, grăi Băltac. Le-ai încheiat fiindcă aveai a face cu oameni cari au trecut-o cu vederea, dar...

25 Ghiță Chelarul se făcu la față alb ca varul. Îi venea să răcnească, să frîngă și să spargă tot ceea ce i se afla prin apropiere; nu putea însă el să-și dea de rușine feciorul și nu voia să se pună în hartă cu cocoana și cu viitorul său ginere.

— Ai toată dreptatea, grăi dinsul dîndu-se invins; le iau toate asupra mea. Le iau!

30 De aici înainte au mers apoi toate neted și fără de împedecare. În vreme ce oamenii tăiau înainte la pădure, Tănase căra lemnele și, verzi, uscate, cum erau, le preda, apoi lua banii și se ducea cu ei la cocoana Paula.

35 Și greu e afară din cale să iei banii și să nu poți să-i pui bine, ci să fii nevoit a-i da. Îi era lui Tănase, de cite ori da, parcă i se scot măselele una cite una, cu falcă cu tot. De unde ar mai fi avut el inimă și gînd și pentru slăbiciunile surorii sale?

40 — Fii femeie cumintel! îi zicea el în pripă. Nu te uita la cerul senin, nici la stelele de pe el, ci la pămîntul de sub picioarele tale și bagă de seamă să

nu te dai peste cap! Bucură-te că s-a găsit un prost care alergă după tine cu blidul plin. Nu vezi tu că om e-n lumea aceasta numai cel ce are destul și cu prisos?; noi ceilalți alergăm și ostenim, ne căciulim în fața lor, ridem când ne iau în bătaie de joc, ne terfelim înșine pe noi!

5 N-avea, cu toate acestea, încă nu avea Tănase cuvinte de a fi atât de amărit, căci abia peste vreo două săptămîni a urmat catastrofa la care nu se așteptase.

10 Mai întîi i s-a refuzat lemnele, ca nefiind de calitate prevăzută în contract.

Apoi i s-a pus sechestru pe lemnele din pădure și-a perdut cauțiunea și s-au cumpărat lemne bune și uscate în socoteala lui.

15 Sosind, în sfîrșit, termenul de plată pentru pădurea luată în tăiere, Ghiță Chelarul și-a pus cu lacrămile în ochi avutul întreg pentru el.

— Nu fii mîhnit, tată — grăi Ileana cu inima învîrtoșată — că toate au să se întoarcă spre bine. Să fim 20 voiși de nunta mea cu toții!

VII

ALINARE

„Așa și nu altfel — și-a zis Andrei cînd a primit vestea — așa se petrece viața în aievea, iar nu cum ni-o 25 plănuim noi.“

Aflîndu-le toate, el a fost cuprins de o durere fi-roasă și s-ar fi dat rob pe toată viața dacă ar fi putut să-l ajute pe prietenul său și să scape casa de la Răs-cruți, în care petrecuse atîtea zile fericite, dar el însuși 30 se simțea scăpat și-i mulțumea lui Dumnezeu că l-a luminat și i-a dat tăria de a stărui în hotărîrile sale.

Îi era sfîntă femeia care se jertfise de bunăvoie, dar se pătrundea din ce în ce mai tare de gîndul că după cele petrecute el și ea nu ar fi putut să aibă împreună 35 decît o foarte tristă viață. Crescută în belșug, deprinsă a le prețui toate în bani și lipsită de avîntul care orbește pe om, ea nu putea să trăiască în sărăcie și el s-ar fi simțit nenorocit neputînd să i le dea toate după dorința inimii lui.

„Dal ti șoptea parcă un glas tainic. De dragul ei ai fi fost în stare să te ticăloșești și să-ți vinzi sufletul.“

Și el avea dreptate.

5 Lin și neturburată de nimic se desfășura viața
Ilenei.

Ținuse Băltac s-o aibă de soție fiindcă era împodobită de fire cu toate darurile care o fac pe femeie dorită și-l încînta gîndul că toți se vor uita cu jînd la ea, toți îl vor ferici și cu fală va ieși cu ea în lume.
10 Abia fiindu-i soț, și-a dat seama c-a găsit în ea și multe pe care nu le căutase.

Se-mpăcase, biet de el, cu gîndul c-o să fie posomorită și ursuză și-o să-i facă adeseori grea viața. Nu însă! Soția lui o dată, ea și-l avea soț adevărat și
15 era mereu voioasă, mereu doritoare de a-i face voile și de a fi de același gînd cu dînsul, roabă a casei sale și ajutoare neobosită a lui și-n treburile casei și-n multele lui daraveri cu alți oameni.

Se mai împăcase Băltac și cu gîndul că cumnatul său și socrul său vor căuta, în strîmtoarea la care ajunseseră, să tragă foloase din averea lui și de trecerea lui, și adeseori își făcea, stînd așa singur, socoteala cam cu
20 cît o să poată scăpa ca să nu se strice cu dînșii și să nu-și turbure traiul cu soția. Nici asta n-a ieșit cum se temuse el. Lasă că Ileana ținea la casa ei, dar Ghiță, mai ales acum, era prea mîndru pentru ca să cerșească, iar Tănase, om trăit puțin în lume, nu-și dedea seamă
25 despre cele ce se petrec și mereu își inchipuia că tot atît de ușor cum le-a incurcat are să le și descurce toate.

Ostenind în întinsa ei gospodărie de dimineața pînă seara și bucurîndu-se de sporul pe care-l vedea în toate, Ileana își petrecea viața în lucrare liniștită, azi ca ieri și mîne ca totdeauna, fără de bucurii mari,
35 dar și ferită de griji mistuitoare, și nu o dată Băltac își zicea stînd așa singur: „Cum, Doamne, a căzut atita noroc pe capul meu!“, nu o dată era cuprins de simțămîntul că nu este el vrednic de viața pe care o are și de temerea ca nu cumva s-o piardă.

40 Temerea aceasta se ivea în inima lui mai ales cînd Ileana și el își aduceau așa, din întîmplare, aminte de

Andrei, pe care-l știau ajuns destul de bine, psalt, precum dorise, la una din bisericile mai bogate și ajutător în cele bisericesti al părintelui Hariton, unul din arhieriei chemați adeseori la nunți, la botezuri și la

5

inmormintări.
— Săracul de el! zicea Ileana și nu era chip s-o facă să vorbească despre el.

Ce-ar fi și putut să vorbească? și cui i-ar fi fost de vreun folos dacă ea l-ar fi jignit pe soțul ei dându-și slăbiciunea pe față?

10

Se împlinise anul de cînd Andrei se afla la București, și anul al doilea, în postul Paștilor, Băltac a primit de la el banii cu cari-l împrumutase, dimpreună cu o scrisoare, în care îi mulțumea pentru bunăvoința lui și-i făcea împărtășiri despre felul cum își petrecea viața.

15

„Să-i spui, te rog — zicea el la sfîrșitul scrisorii — și Ileanei multe doriri de bine din partea mea. Mă gîndesc adeseori la dînsa și mă bucur din toată inima știind că o duceți bine și aveți spor în toate, căci nu e în lumea aceasta nimic mai bun decît căsnicia liniștită. Dumnezeu să te răsplătească pentru ajutorul ce mi-ai dat la vreme de nevoie și să vă aibă în buna lui pază.“

20

Ileana luă cam în pripă scrisoarea din mîinile soțului său, ca s-o mai citească și ea.

25

Uitîndu-se la slova lui cea frumoasă și dîndu-și seamă că din mîinile lui a ieșit hîrtia pe care o ținea în minile ei, ea începu să tremure și lacrămile i se iviră în cele din urmă în ochi.

30

Ea se uită rizînd în fața lui Băltac, își scoase baticista, o ținu citva timp deasupra ochilor, apoi își șterse lacrămile.

— Asta-i acum!? grăi dînsul mai mult nerăbdător decît supărat. Tocmai acum ți-a venit!?

35

— Nu cumva te miri? nu cumva te superi? îi răspunse ea. Fii om cuminte! Asta vine de la sine, și nu

totdeauna poate omul să-și stăpânească firea. Tu vezi
cît de frumos scrie, și vai ar fi și de tine, și de mine
dacă aș fi femeie care poate, citind scrisa lui, să nu se
înduioșeze. Lasă-mă să plîng fără de sfială, că mai
5 rele sunt lacrămile vărsate prin ascuns. Atîta mi-a
mai rămas și mie! adăugă și o porni pe plîns.

Dacă lucrul acesta i s-ar fi întîmplat lui Băltac
mai demult, pe la începutul căsniciei lui, el și-ar fi
întors spatele și-ar fi lăsat-o să-și verse focul și să
10 se potolească; acum însă avea slăbiciune de dînsa și
îi venea, văzînd-o plîngînd, și lui să plîngă.

— Dar, grăi dînsul, cînd o să înceteze aceasta!?

— Niciodată! îi răspunse ea. Cîte zile voi mai
trăi pe pămînt îmi voi aduce aminte de el și îmi voi
15 plînge într-una soarta. Dar ce-ți pasă!? adaugă cu
glasul schimbat. Ai vreun cuvînt de a te plînge de
mine!? Nu ți-am fost și nu-ți sunt soție credincioasă?
Te-am supărat vreodată? Nu m-ai avut totdeauna și
în toate la îndemînă? Fă-te că nu bagi de seamă și
20 lasă-mă, că-mi trece... Tu știi că m-ai luat cum m-ai
găsit, și mai rea de cum mă credeai nu sunt.

Băltac asculta vorbele ei și tăcea, fiindcă nu știa
ce să-i răspundă, dar îi era parcă i se întunecase deo-
dată viața.

25 A trecut în curînd și asta, și Ileana era tot ceea ce
fusese, dar nu o mai vedea el cum o văzuse, se uita
adeseori pe furiș la ea, se temea s-o lase singură cu
gîndurile ei și-și dedea silința să-i facă viața plăcută,
ca să uite cele trecute.

30 Dragă i-a fost și din zi în zi tot mai dragă i se
făcea femeia care îi era soție, și cu cît mai dragă îi era,
cu atît mai des îl cuprindea simțămîntul că i-a făcut
o mare nedreptate și că foarte nesuferit trebuie să-i
fie. Cînd simțămîntul acesta îl cuprindea, îi venea să-i
35 cadă plîngînd în genunchi și era în stare să-și dea întregul
avut cîștigat cu atîta caznă ca s-o indulcească.

Tocmai aceste silințe ale lui îl făceau însă Ileanei
din zi în zi mai nesuferit.

5 Ea a putut să aibă trai bun cu dinsul câtă vreme el s-a mulțumit cu ceea ce putea să-i dea din toată inima și fără ca să-și facă ea însăși silă; acum, când ce-
rea ceea ce era împotriva firii ei, el îi umplea inima
când de milă, când de dispreț, și cu cât mai neastîmpă-
rat alerga el după ea, cu atît mai virtos fugea din-
sa de el.

„Lasă-mă în pace!“ îi zicea la început cam cu ju-
mătate de gură și cu oarecare cruțare.

10 „Caută-ți de treabă și nu te face de rîs!“ îi zicea în urmă, așa, cam în glumă.

N-a trecut însă mult și ea nu-i mai zicea nimic, ci căuta singurătatea și i se plîngea mumei sale, când se întilneau, că-i este din zi în zi tot mai greu tra-
15 iul cu soțul ei.

— De ce, fată? întreba lelea Maria cu inima încleș-
tată.

— Mai întrebi și d-ta? îi răspunse fata. Parcă nu
le știi toate!? De cînd cu scrisoarea pe care a primit-o
20 de la Andrei, nu mai are astîmpăr și ni s-au răsturnat
toate în casă.

Lelea Maria suspina și tăcea, dar Ghiță s-a ridicat în picioare cînd le-a aflat și el și îi venea să sară în
șea și să nu se oprească decît la București.

25 — Să-mi lase fata în pace și să nu-i strice casa! strigă el tare, parcă ar fi voit să-l audă și Andrei.

Nu s-a aruncat în șea și nu l-a auzit Andrei, dar e scurt drumul de la Răscruci pînă la București, mulți îl bat pe fiecare săptămînă, și în curînd s-a dus
30 vestea pînă la Andrei care era cu gîndul mereu în valea Teleajenului, cînd la Aluniș, cînd la Răscruci, cînd mai ales la casele frumoase ale lui Băltac.

Știa pînă în cele mai mici amănunte cum s-a încur-
cat Tănase și cum i s-au prăbușit deodată toate în
35 cap. Nu-i era însă milă de el, căci îl știa om tînăr, și omul tînăr din pășaniile sale învață și dînd cu capul cînd de un zid, cînd de altul se deprinde a umbla

prin lume. Nu-i era milă nici de Ghiță Chelarul, omul
virtos și trecut prin multe, care se împăcase de mult
cu gândul că toate sunt pornite spre rău. Îl durea însă
5 inima cînd se gîndea la lelea Maria, care era femeie
slabă și simțitoare și se împăca mai anevoie cu
soarta ei.

Mai făcuse Tănase și greșeala de a nu se fi împă-
cat cu starea lucrurilor și de a se fi incurcat în două
procese, unul pentru pădurea pe care o luase în tăiere,
10 iar celălalt pentru lemnele ce nu-i fuseseră primite.

Așa e omul ajuns în primejdie: se agață și de un
pai. Simțea, ce-i drept, c-o să piardă procesele, dar
le mai amîna cu fel de fel de apucături, ademenit
de gândul că mai curînd ori mai tîrziu iar vor veni la
15 putere oamenii lui și ai lui Băltac și ai cucoanei, și
atunci vor face ce vor face ca să-l scape.

O ducea dar și o momea și pe mama lui cu nădăj-
duiri deșerte, dar cu atît mai amară trebuia să fie
lovitura, căci procesele sunt o nenorocire chiar și
20 pentru cei ce le cîștigă.

O mîngiere adevărată și deplină le mai rămăsese:
că Ileana cea bună și cuminte o duce bine și se împacă
cu soarta ei.

El sta sleit de putere și cu ochii împăienjeniți
25 cînd a aflat că pierdută e și mîngierea aceasta.

„Eu!? zise oprindu-și răsuflarea. Eu îi stric casa!?
O, Doamne, dar cum i-o stric!? ce-am făcut și ce fac
ca să i-o stric!? Nu cumva e destul să mai trăiesc și
eu în lumea aceasta ca să i-o stric!? Ce n-aș fi oare
30 în stare să fac ca să nu i-o stric!?”

VIII

REPAOS

— Ești nedrept, sfinția-ta, și jignești pe alții prin
bunătatea ce-mi arăți, grăi Andrei stînd smerit în
35 fața părintelui Hariton, bătrînul arhiereu.

— Nu, fiule, îi răspunsese acesta, vorbind rar și încet. Ești tu acela care îi jignești ridicându-te mai presus de dinșii. Prea ți-e limpede și curat rostul la citire, prea îți este frumoasă cântarea, prea e multă
5 cuviința înfățișării tale și orișicât de plină ar fi biserica, toți își opresc răsuflarea ca să te asculte, toți se simt atinși și înălțați, toți rămân cu ochii îndreptați spre tine când citești *Apostolul*, când cânti vreun irmos ori când vii spre mine aducându-mi cădelnița.
10 Ridici slujba dumnezeiască luind parte la ea, și de aceea țin să te am lângă mine pretutindeni, ca să-mi împodobesc bătrînețele cu tine.

Așa sunt bătrînii cu inima curată și doritoare de bine: le este viuă bucuria când cite un tînăr bine
15 înzestrat li se ivește în cale, și pentru ca bucuria să le fie mai mare, îi măresc în gîndul lor destoiniciile.

— Roagă-te, sfinția-ta, pentru mine — îi zise Andrei — ca laudele pe cari mi le faci să nu-mi slăbească inima, nici să-mi smintească mintea, ca să-mi
20 schimb hotărîrea.

— Inima ta — întîmpină arhiereul — e far nestins, care-și revarsă lumina departe și le arată calea mîntuirii celor ce rătăcesc prin noianul întunecat al vieții. Știu cît ai suferit. N-ai spus-o nimănui, dar toți
25 am putut s-o vedem din ochii tăi, din duiosia glasului tău și din blîndețea întregii tale ființe. Cum ar putea vorbele mele să te vateme cînd durerea cea mare n-a putut nici ea să-ți înăsprească firea, ci mai virtos a potolit-o și-a îndulcit-o!? Nu într-o clipă de deznădăjduire, ci din îndemn statornic îți este luată hotărîrea, și bătrînețele mele sunt pătrunse de credință
30 că niciodată nu vei șovăi, niciodată nu te vei căi, ci totdeauna te vei simți fericit de a te fi dat întreg Domnului, ca să mingii pe cei ajunși la deznădăjduire și să dai prin tăria credinței inimilor slabe tărie.
35

— Niciodată, părinte — răspuse Andrei ridicînd glasul — totdeauna, preasfinte!

— Orișicît de greu mi-ar fi dar să mă despart de tine — urmă părintele Hariton induioșat — îți dau binecuvîntarea mea și te sfătuiesc numai să nu-ți prelungești șederea la Cheia, ci să pleci cît mai curînd,
5 cel mai tîrziu înainte de Paști, la Sfîntul Munte.

— Povața preasfinției-tale mi-e lege neînduplecată! grăi Andrei, închinîndu-se cu fiască umilîntă.

Era toamnă, cînd frunzișul, pișcat iar de brumă, își pierduse verdeața și se făcuse iar ici galben, colo
10 roșiatic, portocaliu ori roșu ca sîngele de bou. Fratele Agaton, tînărul călugăr, se plimba singuratec prin pădurile din preajma schitului Cheia, și sub pașii lui fișiau iar frunzele căzute înainte de timp.

„S-a călugărit!“ strigă Tănase, cutremurîndu-se
15 în toată ființa lui, și cu o putere covîrșitoare îl cuprinse pornirea de a se duce la el, ca să i se plîngă și să-și afle mîngierea în vorbele lui.

Abia acum înțelegea de ce Ghiță Chelarul umblă
20 buimac și nu mai dă pe acasă și de ce Ileana a părăsit casa soțului său și nu mai știe unde să-și pună căpătiul.

Și nu-și mai purta Tănase capul sus, nu se mai înmăldia, umblînd, în mersul lui, nu mai călca țepapăn,
nici nu mai privea plin de încredere împrejurul său:
25 slab și istovit, cu ochii stinși, cu părul lung și nepeptănat, îmbrăcat în haine soioase și zdrențuite s-a oprit în fața lui Agaton, care se uita la el lung și cu ochii plini de o liniștită induioșare.

— S-a risipit, grăi Tănase, avutul nostru și casa ni s-a spart!

— Nu e nimic! îi răspunse Agaton. Se adună în
30 lumea aceasta lucrurile și se risipesc și iar s-adună. Ești încă tînăr, îți începi abia viața, și-ți rămîne destul timp ca să-ți vii în fire. Viața omenească se desfășoară cum riul curge ici prăbușindu-se spumegos
35 peste stînci colțuroase, colo șerpuind cu repeziciune printre livezi înflorite, iar mai departe vârsîndu-se lin printre lanuri bogate, azi limpede, mine turbure

și iar limpezit. Azi o boală grea te sleiește de puteri,
încît crezi că ți s-au secat izvoarele de viațuire, dar
organismul încetul cu încetul se premeneste și mai
curînd ori mai tîrziu te simți renăscut pentru o nouă
5 viață. Tot astfel cînd nenorocirile se îngrămădesc
deasupra capului tău și ți le spulberă toate, ai nă-
dejde, căci nădejdea-ți dă răbdare și tăria ca să lu-
crezi și să aduni iar încetul cu încetul cele risipite.

Tânase dete din cap.

10 — Nu mai sunt eu în stare să stărui înainte, grăi
dînsul. Mă cutremur cînd mă gîndesc că aș avea să
adun ce s-a risipit, să încep din nou de unde a pornit-o
tata și s-ajung la vîrsta lui zbătîndu-mă ca dînsul.
Altele au fost timpurile în care el și-a petrecut tine-
15 rețele; azi, cînd mișeii întovărășiți le stăpînesc toate,
noi, cari n-avem nimic, suntem osîndiți a ne petrece
viața muncind în sec.

— Nu grăi de rău pe oamenii cu cari trăiești — îl în-
fruntă Agaton — și nu te plînge de timpul în care te-ai
20 ivit. Nu-i adevărat ceea ce zici, căci toate [nu] numai
spre rău, ci mai spre bine de cum au fost sunt pornite
în zilele noastre. Oameni răi și nemernici, însetați
de cîștig și porniți spre răutate, au fost și sunt pre-
tutîndeni și totdeauna, și dacă e adevărat, că azi sunt
25 la noi mai mulți decît aiurea și-n alte timpuri, cu
atît mai virtos ies la iveală cei cu inima curată, cari
prin bune silințe și prin muncă cinstită numai țin să se
ridice. Dacă e adevărat că sunt rari aceștia ei sunt cu
atît mai prețuiți, și n-ai decît să stărui în rîndurile
30 lor pentru ca să mergi cu pas încet, dar sigur înainte.
Nu te plînge, urmă el, ci căiește-te, căci nu în munca
ta cinstită ai fost lovit, ci fiindcă ai rivnit să ajungi
prin mijloace necinstite la un cîștig mare. Trist ar
fi dacă ai fi luat din izbîndă îndemnul de a stă-
35 rui în calea ce-ai apucat. Cine te-a pus să te-nso-
țești cu oameni pe cari în atîtea rînduri i-ai socotit
mișei!?

De ce ai lăsat să te ispitească! Cum ai putut să li te dai unealtă! Bucură-te — strigă călugărul —
— c-ai pățit-o chiar la prima-ncercare, trage-nvăță-
tura din suferințele prin cari treci și roagă-te lui
5 Dumnezeu să-ți dea tărie, ca să stăruie de aici înainte
în căile pe cari totdeauna le-ai socotit bune!

— O! — se tingui cuprins de deznădăjduire Tănase —
dac-aș putea să mă rog lui Dumnezeu, mi-aș găsi în mine
insumi mîngierea și n-aș mai umbla
10 hăbăuc. Știința însă a omorît în mine credința!

— Miști, nenorocitul, și-ți spurci buzele grăind
vorbe de ocară — strigă tînărul călugăr, cuprins de
o căldură sfîntă — Dumnezeu nu e numai putere și
izvor neseecat de puteri, ci totodată și lumină nestinsă,
15 și știință a toate: cu cît mai multe știm, cu cît mai
în adînc pătrundem tainele firii, cu cît mai multe
înțelegem, cu atît mai mult ne apropiem de ființa
dumnezeiască, cu atît mai virtuos ni se-nalță inima
spre Dumnezeu, cu atît mai îndeplin îi cuprindem cu
20 mintea ființa atoatecovîrșitoare. Nu pentru că
știți multe, ci pentru că orbecăiți prin întunerecul
neștiinței voi, cei ce ați învățat cite ceva, v-ați în-
străinat de legea părinților voștri. Învață, Tănase,
învață mereu, ca să te luminezi și să-ți întărești inima.
25 Bucură-te de lumina soarelui, ca să vezi scrutînd cele
de dimprejurul tău, iar nopțile aprinde-ți opaiețul și
citește mereu, ca să te luminezi prin învățatură și
să ajungi la cunoașterea vecinicului adevăr.

Clopotul începu să sune tînguios la biserica schi-
30 tului și să răsune prelung în strîmtorile văii.

— Mă cheamă, adăugă el, la slujba dumnezeiască,
și nu pot să nu mă duc, dar mă voi întoarce cu sufle-
tul mai limpezit la tine. Ruga-mă-voi lui Dumnezeu
și pentru tine, ca să-ți dea dezlegare și să te îndru-
35 meze spre repaosul sufletesc.

S-a dus să-și facă datoria, dar nu l-a mai găsit
cînd s-a întors, și nu l-a mai găsit nimeni, căci nu-î

viață cînd nu-i credință. Dumnezeu îndrumează
numai pe cei ce-l au în sufletele lor!

5 Nu mai putea el să ajungă în lumea aceasta la
repaos, căci n-avea în sufletul lui nădejdea, care-i dă
în vremuri de grea încercare omului răbdarea. Se
cutremura cînd se gîndea la mama lui zbuciumată;
se cutremura cînd vedea în gîndul lui pe tatăl său,
ajuns om fără de căpătii; se cutremura știindu-și
10 sora cu viața stricată: nu mai știa ce să facă cu sine
însuși și nu mai avea în el tăria de a începe din nou.

A cutreierat zile întregi prin munți și prin codri,
încît i s-a pierdut urma, și abia vara viitoare ciobanii
au dat în fundul unei prăpăstii adînci de oasele lui,
curățite de furnicile harnice.

NOTE ȘI VARIANTE

A apărut în *Biblioteca copiilor și a tinerimii*, I (1918), nr. 6 (4 mai), p. 4—6.

Se tipărește în *Nuvene*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 5—10.

Biblioteca copiilor... începe să apară în 30 martie 1918 și colaborează la primul număr Slavici, Coșbuc, Gala Galaction, fapt care explică buna primire a publicației. Un articol, *După primul număr* (nr. 2 din 6 aprilie), informează că, pe lângă „prețioșii colaboratori” menționați mai sus, revista urma să primească lucrări și de la Alexandru Macedonski, D.D. Pătrășcanu, V. Demetrius, ceea ce se și întâmplă. Se alătură acestora G. Toptrceanu, L. Rebreanu și alții.

Slavici este, după G. Galaction, cel mai asiduă colaborator al revistei și publică *Fifi* (nr. 1 din 30 martie), *Petru-vodă Cercel* (nr. 5 din 27 aprilie), *Binefacerile vacanțelor* (nr. 17 din 20 iulie), *Pisu* (nr. 24 din 7 septembrie—nr. 29 din 12 octombrie). Orientarea revistei, cu preocuparea dominantă de a publica scrieri educative, convenea concepției sale despre menirea literaturii.

Binefacerile vacanțelor și *Petru-vodă Cercel* nu s-au republicat; *Fifi* și *Pisu* au fost incluse în *Povești* (II). *Sărăcuța de ea* este singura lucrare din *Biblioteca copiilor...* căreia scriitorul îi face loc între nuvele.

Povestirea nu a reținut atenția istoricilor literari. G. Călinescu o menționează în completările la *Istoria literaturii române*, arătând că eroina, „o fetiță delicată”, moare „de prea multă îngrijire boierească” (*Material documentar... Ioan Slavici*, în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 767).

V a r i a n t e

9

5 Paștele A; Paștile B // 16 ameazi A; ameazăzi B // 23 se-nălța A; se-nălță B.

10

2, 8 ceardac A; cerdac B // 5 ameazi A; ameazăzi B.]

11

7 un pahar de apă A; un pahar cu apă B // 20—21 ar fi mîncat ou și ar fi mușcat din cozonacul cu lapte A; ar fi mîncat ou roșu și ar fi mușcat din cozonacul cu lapte B // 25 nu-i dedia A; nu-i dădea B.

12

1 Dîndu-și seamă A; Dîndu-și seama B // 10 frailain A; fraulain B // 14 să audă mai bine A; să audă bine B; *anulat cu A* // 26 Rămăseseră A; Rămaseră B // 32 se uită A; se uita B // 37 vespi A; viespi B.

13

17 nici nu se plîngea A; nici nu plîngea B // 30 băltoacele A; biltoacele B // 33 și a fost de părerea A; și acesta era de părerea B.

p. 14

G O G U Ș I G O G U Ș O R

A apărut în *Vatra*, II (1895), nr. 3, p. 67—70, nr. 4, p. 97—102.

Se tipărește în *Nuvele*, III, București, Editura „Cartea românească“, [1924], p. 13—32.

Maiorescu notează în jurnalul său, în 11 octombrie 1882, că Slavici citise în cercul „Junimii“ bucureștene „o de nepriceput proastă novelă de copii“ (T. Maiorescu, *Insemnări zilnice*, II, București [f.a.], p. 125). Se referă însemnarea la *Gogu și Gogușor*? Se, prea poate. Însemnarea s-ar putea însă referi și la *Vecinii*, II, care apare în 1892. Se scurge între data compunerii nuvelei *Gogu și Gogușor* și cea a publicării, dacă însemnarea lui Maiorescu se referă în adevăr la ea, mai bine de un deceniu. Scriitorul a avut răgaz să refacă nuvela și ar fi fost interesant de văzut în ce constau schimbările. Dar manuscrisele nu au ajuns pînă la noi.

Compunerea nuvelei s-ar putea situa, după alte date, nici ele îndeajuns de sigure, între 1890—1895. Slavici se întoarce în martie 1890 la București, după ce condusese, cum știm, timp de 6 ani, *Tribuna* din Sibiu. El se consacră, îndată ce se reîntoarce la București, muncii de ridicare a școlii și publică lucrări privind educația și învățământul. Când apare nuvela, conducea institutul „Ioan Ottetelișanu“ din Măgurele și critica prin scrierile pedagogice și prin articolele sale unele aspecte ale educației ce se dădea copiilor în familiile bogate.

Gogu și Gogușor ilustrează, în adevăr, ideea potrivit căreia prea multa „îngrijire“ ce se da copiilor în familiile bogate avea, cele mai adesea, urmări tragice. Judecată sub acest aspect, nuvela se înrudește cu *Sărăcuța de ea* și cu alte scrieri ale prozatorului. Slavici pledează, cum face și în scrierile sale pedagogice, pentru o educație care să deprindă copiii de mici să cunoască asprimile vieții.

SIGLE: *A*: *Vatra*, 1895

B: ed. „Cart. rom.“, [1924]

V a r i a n t e

14

11 sînt *A*; sunt *B*.

15

16 a intrat *A*; a intrat *B* // *36* să ia și pe Gogușor *A*; să ia pe Gogușor *B*.

16

21 Sf. Dimitrie *A*; Sf. Dumitru *B* // *34* Nu-i vorba *A*; Nu-i vorbă *B*.

17

1 pietri *A*; pietre *B* // *30—31* jur împrejur *A*; giur impregiur *B*.

18

26 se afla acasă *A*; se afla în casă *B*.

19

31 mănîncă pesmeții *A*; mănîncă pesmeți *B*.

20

3 în toată tigna *A*; în toată tihna *B* // *19* aceea ce *A*; ceea ce *B* // *22*

serile adormea în curînd *A*; serile adormea curînd *B* // 35 jucăriile lui *A*; jucărelele lui *B*.

21

14 cum alergă cu el *A*; cum alerga cu el *B* // 25 un zmeu cu coadă în făşii de cîrpă *A*; un zmeu cu coadă în sfrîşit de cîrpă *B*; *anulat cu A* // 26 decît zilele *A*; decît în zilele *B* // 40 adică *A*; adecă *B*.

22

10 ar mai fi mers *A*; ar fi mers *B* // 16 încunjurat *A*; încungiurat *B* // 18, 33 pohoii *A*; puhoiul *B* // 22 pohoii *A*; puhoi *B* // 27—29 casă-l caute. Era lucru de sine înţeles că se va fi adăpostit şi el undeva şi nu-i rămînea decît să stea acolo pînă ce nu se va fi oprit ploaia. De ce să-l mai strige? *A*; ca să-l caute. De ce să-l mai strige? *B*; *anulat cu A* // 36—37 ba chiar fără să se îmbolnăvească *A*; ba chiar fără ca să se îmbolnăvească *B* // 39 el se bucura *A*; el se bucură *B*.

23

36 să facă toate *A*; să le facă toate *B*.

24

38—39 cum Ńi s-au udat hainele *A*; cum de Ńi-ai udat hainele *B*.

25

1 cocoana *A*; cucoana *B* // 10 n-a perit *A*; n-a pierit *B* // 21 să trimiŃă *A*; să trimită *B* // 35—36 durduitura trăsarei *A*; durduitura trăsarii *B* // 39 şapte *A*; şapte *B*.

26

3 şapte *A*; şapte *B* // 23 streăşină *A*; streşină *B* // 34 paharul *A*; paharul *B*.

27

26 să-i constate *A*; să constate *B* // 32 d-voastră *A*; d-voastre *B*.

28

7 era şi el de părerea *A*; era el de părerea *B* // 14 Dar ce fac fără de slugi *A*; Dar ce să fac fără slugi *B* // 17 Trebuie să ai oarecare energie *A*; Trebuie să ai o oarecare energie *B* // 18 aşa deodată *A*; aşa odată *B* // 26 pentru ca *A*; pentru că *B*.

18—19 împrejurări A; împregiurări B // 23 ploile nu conțineau A; ploile nu mai conțineau B.

p. 30

„HANUL CIORILOR“

A apărut în *Vatra*, II (1895), nr. 1, p. 2—6; nr. 2, p. 33—38.

Se tipărește în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească“, [1924], p. 35—50.

„*Hanul Ciorilor*“ este cea dintâi nuvelă pe care o publică Slavici în *Vatra*. Revista începe să iasă, cum știm, încă din ianuarie 1894, sub conducerea lui Slavici, Caragiale și Coșbuc. Slavici publică în paginile ei un an întreg, număr de număr, romanul *Mara*, ca apoi, în 1895, să revină, o dată cu publicarea „*Hanului Ciorilor*“, la nuvelistică și să descrie, cu preocuparea vădită de obiectivitate, lumea, îndeosebi a mahalalei bucureștene.

„*Hanul Ciorilor*“ oferă suficiente elemente pentru o cercetare comparată. Se înfățișează aici eroi și întâmplări pe care le regăsim și în nuvela lui Caragiale *La Hanul lui Minjoală*, publicată trei ani mai târziu. Apare izbitoare și asemănarea din titlu. Să fie simplă coincidență? Nu credem. Caragiale se alătură, după 1895, adversarilor tribuniștilor și publică *Culisele chestiunii naționale* (*Ziua*, 1896, nr. 38—43 din 25 februarie — 2 martie), în care îl atacă pe E. Brote și nu-l cruță nici pe Slavici. „Peste câteva zile — scrie Caragiale — apare în București o broșură (*Tribuna și Tribuniștii*) a d-lui I. Slavici, în care d. I. Slavici face, deși cu mult entuziasm, dar foarte imparțial, apologia d-lui I. Slavici. Din toată broșura rezultă că d. I. Slavici este un om care se poate lăuda pe sine 95 de pagini, pentru ca la urmă, în pag. 96, să ne poată da soluția chestiunii naționale.“

Caragiale părăsește redacția revistei *Vatra* cu câteva luni mai înainte în împrejurări rămase pînă acum nelămurite. Se pune întrebarea, în lumina unor mărturii ca cele de mai sus, dacă nu cumva ieșirea lui Caragiale din redacție a fost determinată de deosebirea de vederi în lupta națională.

Caragiale putea avea motive, prin urmare, să pornească intenționat de la „*Hanul Ciorilor*“ spre a-și demonstra superioritatea pe tărîm literar paralel cu condamnarea orientării politice a lui Slavici. Dacă lucrurile stau așa, autorul „*Hanului Ciorilor*“ are meritul de a fi determinat crearea nuvelei *La Hanul lui Minjoală*, una din capodoperele literaturii române .

V a r i a n t e

30

2—5 numai singur Dumnezeu știe, dar ceva e, grăi Sfredeluș și-și mută neastimpărat scaunul mai aproape. Umblînd așa singur, treci fără de grijă și peste cîmp deschis și prin pădure deasă, dar ți-e urît cînd te afli pe vreun drum părăsit *A*; numai singur deschis și prin pădure deasă, dar ți-e urît cînd Dumnezeu știe, dar ceva e, grăi Sfredeluș și-și mută neastimpărat scaunul mai aproape. Umblînd așa singur, treci fără de grijă și peste cîmp te afli pe vreun drum părăsit *B*; *anulat cu A*.

31

1 sînt *A*; sunt *B* // 15—16 îți merg toate a-ndoaselea *A*; îți merg toate de-a-ndoaselea *B* // 20 nu-i mai venea *A*; nu-i venea *B* // 23 să te mai temi *A*; să te temi *B* // 35—36 să vie cu carele și să-l ia *A*; să vie cu carele să-l ia *B*.

32

27 de lîngă dinșii *A*; de lîngă ei *B* // 28 stol de cioare *A*; stol de ciori *B*.

33

8, 38 ferestrele *A*; ferestrele *B* // 16 să dea *A*; să deie *B*.

34

13—14 amîndouă zidirile *A*; amîndouă zidurile *B* // 18 Dar ce altă *A*; Dar ce alta *B* // 24 păharele *A*; paharele *B*.

35

1 cu ochi scrutători *A*; cu ochii scrutători *B* // 11 sînt *A*; sunt *B* // 20 Prea sămăna *A*; Prea semăna *B*.

36

5 sînt *A*; sunt *B* // 12 sîntem *A*; suntem *B* // 22 să vie vorba *A* să fie vorba *B* // 23—24 tovarăș la negoțătorie *A*; tovarăș de negoțătorie *B*.

37

21 fermecat *A*; fărmeecat *B* // 41 pept *A*; piept *B*.

8 sînt *A*; sunt *B* // 15 perdută *A*; pierdută *B* // 17 mezul nopții *A*; miezul nopții *B* // 24 pașii le răsuna a gol *A*; pașii le sunau a gol *B* // 26 în o corabie *A*; într-o corabie *B* // 27 în care-l duse sluga *A*; în care-l dusesese sluga *B*.

39

12 să coboare scările *A*; să scoboare scările *B* // 26 să stingă lumina *A*; să stingă lumina *B* // 38 ferestrelor *A*; ferestrelor *B*.

40

3 și apoi *A*; și în sfîrșit *B* // 14 aceasta *A*; asta *B* // 23 n-avea încă nici un copil *A*; n-avea nici un copil *B*.

41

2 așa trebuie să fie *A*; așa trebuia să fie *B* // 6 în ușa deschisă *A*; în ușa deschisă *B* // 17 deschisă *A*; deschisă *B* // 25 că nu poate să fie decît un joc al Necuratului la mijloc *A*; că nu poate să fie la mijloc decît un joc al Necuratului *B* // 28 fără de veste *A*; fără veste *B*.

42

3 degeaba îi spunea hangiul *A*; degeaba spunea hangiul *B*.

p. 43

UN OM DE-NCREDERE

A apărut în *Calendarul „Minervei“ pe 1910*, XII, Bucur ești, [f.a.], p. 70—79. Se tipărește în *Nuvene*, III, București, Editura „Cartea românească“, [1924], p. 53—69.

Calendarele erau menite, încă dintr-un trecut îndepărtat, să răspîndească cultura la sate. Orientarea spre lupta întregului popor român, ca și lucrările valoroase pe care le dau la lumină fac din unele calendare publicații de interes național. Din această perspectivă apreciază și N. Iorga *Calendarul „Minervei“*, considerîndu-l „de un înalt nivel“ și „prețios almanah al întregii vieți naționale“ (N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, II. În căutarea fondului, București, 1934, p. 65).

Calendarul „Minervei“ pe 1910 cuprinde o „parte literară“ foarte bogată. Semnează lucrări: M. Sadoveanu, I.A. Bassarabescu, D. An-

ghel, St. O. Iosif, I. Bârseanul, O. Goga, I. Scurtu, Z. Bârsan și alții. Colaboratorii sînt, în cea mai mare parte, transilvăneni.

Un om de-ncredere se încadrează într-o tematică des întîlnită în literatura noastră, mai ales la scriitorii moldoveni, însă destul de rar în opera scriitorilor transilvăneni. N. Gane, pentru care Slavici avea mare admirație, creează în rolul „slugii bătrîne” cîteva personaje interesante. Decăderea boierimii stă, de asemenea, în atenția multor scriitori ai vremii, și Slavici însuși revine la această temă și în unele romane ale sale. Eroi ca Vîrlan, cu pasiune pentru cărți și eprubete, întîlnim cîteva decenii mai tîrziu și în romanele lui Cezar Petrescu.

SIGLE: *A*: *Calendarul „Minervei”, 1910*

B: ed. „Cart. rom.”, [1924]

V a r i a n t e

44

28 Diminețele *A*; Diminețile *B* // 29—30 trimiterea *A*; trimetea *B* // 36 în școala *A*; la școala *B*.

45

10—11 un junghi prin inimă *A*; un junghi mare prin inimă *B* // 14—15 expediarea *A*; expedierea *B* // 16 el găsi în el *A*; el găsi într-insul *B*.

46

5 aici alăturat *A*; aci alăturat *B* // 27 cu jumătate de gură *A*; cu jumătate gură *B*.

47

2 nici nu mai avea *A*; nici nu avea *B* // 28—29 să-și poată ține *A*; să-și poată ținea *B* // 31 se mai și socotea *A*; se mai socotea *B*.

48

9 rămăsese *A*; rămase *B* // 13—14 din apropiere *A*; în apropiere *B* // 28 se află *A*; se afla *B* // 30—31 o zestre de 100.000 lei. — Mai știe cineva, domnișoară? întrebă el pe șoptite. — Nu, îi răspunse ea *A*; o zestre de 100.000 lei. — Nu, îi răspunse ea *B*; *anulat cu A*.

I împrejurul lui *A*; în jurul lui *B* // *9* adimenitor *A*; ademenitor *B* // *14–15* eu însumi *A*; eu însămi *B* // *18* să asigureze *A*; să-i asigureze *B* // *24* — Am să fac, neapărat am să fac *A*; — Am s-o fac, neapărat am s-o fac *B*.

32–33 prețurile griului s-au urcat de la 75 la 86 lei în câteva zile *A*; prețurile griului s-au urcat în câteva zile de la 75 la 86 lei *B*.

18 virtute *A*; virtute *B* // *21* să nu le facă *A*; să nu facă *B*.

6 ci mai și simțea *A*; ci mai simțea *B* // *12* dintr-al lui *A*; dintr-al său *B* // *31–32* ce avea pe inimă *A*; ce are pe inimă *B*.

7 — Am eu să-i arăt *A*; — Am să-i arăt *B* // *30* își dedia *A*; îi dedia *B* // *33* Așa ar fi mers aceasta pînă la sfîrșit *A*; Așa ar fi mers pînă la sfîrșit *B* // *35* vai era de cel *A*; vai de cel *B* // *36–37* de nu-și mai venea în fire *A*; de unde nu-și mai venea în fire *B*.

9 adeseori *A*; adeseaori *B* / fără de astîmpăr *A*; fără astîmpăr *B* // *14* s-au săvîrșit mari neregularități *A*; s-au săvîrșit neregularități *B* // *19* acesta dar și singur el era vinovat *A*; acesta se socotea dar și singur el vinovat *B* // *38* s-o și facă *A*; s-o facă *B*.

2 născută *A*; născut *B*; *anulat cu A* // *14* o biată de femeie *A*; o biată femeie *B* // *37* în virtutea *A*; în virtutea *B*.

7 în virtutea *A*; în virtutea *B* // *17–18* nu ne putem rezema *A*; nu ne putem răzema *B* // *29* d-voastră *A*; d-voastre *B* // *37* Acum e vorba cu Bughea *A*; Acum e vorba să sfîrșesc cu Bughea *B*.

1. *Bumbu Țiganul*

A apărut în *Minerva*, III (1911), nr. 1.074 (12 decembrie), p. 3.

Se tipărește în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 73—82. Se reproduce în *Voința Banatului*, V (1925), nr. 17 (26 aprilie), p. 2; nr. 18 (3 mai), p. 2; nr. 21 (10 mai), p. 2; nr. 24 (17 mai). Ultima parte (cea din nr. 24) se publică, împreună cu alte lucrări, pe o foaie separată, ca *Număr popular*.

Traduceri: *Bumbu der Ziegeuner*, în *Rumänien in Wort und Bild*, II (1918), nr. 8 (31 mai), p. 10—12.

2. *Joimărița*

A apărut în *Minerva*, III (1911), nr. 1.087 (25 decembrie), p. 6.

Se tipărește în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 83—92.

3. *Pepenaș*

A apărut în *Minerva*, III (1911), nr. 1.088 (28 decembrie), p. 4.

Se tipărește în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 92—102.

Bucățile sînt grupate sub un titlu comun abia la publicarea în volum, deși au fost concepute, încă de la început, să formeze un ciclu. Ele apar la intervale scurte și s-ar putea susține că au fost scrise în decembrie 1911. Argumente să demonstreze acest lucru nu avem. Slavici își face prin ele reîntrarea în publicistică după o absență de mai bine de un an. El nu publică, între iulie 1910 și decembrie 1911, decît nuvela *O jertfă a vieții* și un articol *Niță al nostru*, apărut într-o foaie comemorativă (*Ioan Russu-Șirianu* din 12 decembrie 1910). Trecerea lui Mangra, prieten apropiat al lui Slavici, la guvernamentali și înfrîngerea candidaților români în alegerile pentru dietă din vara anului 1910 s-au răsfrînt și asupra scriitorului. Este învinuit și el, cum știm, de trădare a intereselor naționale. Atacat violent în presă, i se închide accesul la publicațiile vremii. Bucățile sînt compuse, prin urmare, sub „ploaia de săgeți” și nu este lipsit de interes faptul că scriitorul înfățișează tocmai în acele împrejurări întîmplări hazlii din anii tinereții sale.

Slavici evocă întîmplări dintr-un interval scurt de timp: primăvara-toamna anului 1869. Abandonînd studiile universitare, începute în octombrie 1868, la Facultatea de drept și științe de stat din Budapesta, Slavici se întoarce acasă prin februarie-martie 1869 și intră, îndată după aceea, „scrietor notarial” în Cumlăuș, comună din cîmpia arădeană, nu departe de Șiria. Trăiește aici, cum singur spune, în cea mai strînsă legătură cu lumea cea adevărată și vede „în fiecare zi”

lucruri care îl ajută să cunoască „oamenii și împrejurările după adevărata lor ființă“ (I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, București, 1930, p. 53).

Bumbu Țiganul și cu deosebire *Joimărița* și *Pepenaș* descriu întâmplări din viața țiganilor, precedind cu câteva decenii scrierile lui I. Agârbiceanu. Ele arată, pe de altă parte, că scriitorul manifestă interes pentru tot ce ține de etnografie.

Cercetările noastre în arhiva comunei Cumlăuș, în mai multe rânduri, nu au dus la descoperirea de acte semnate de Slavici. Constatarea obligă să se renunțe la opinia potrivit căreia scriitorul ar fi îndeplinit la Cumlăuș o slujbă importantă. Bucățile arată — și în asta constă importanța lor documentară — că Slavici nu a fost decât ajutor de scriitor. Ierarhia apare stabilită nu se poate mai clar — „principalul“ (notarul), după care vine „scriitorul“ și după acesta noul slujbaș (Slavici). Cădea în sarcina sa întocmirea numai a anumitor acte (situații, statistici). Se ședea activitate de răspundere și nu își se încredință nici chiar eliberarea „pășurilor“ (bilete de vânzare a cailor). Se explică de ce nu găsim în arhiva comunei documente semnate de scriitor.

Cînd stăruim asupra importanței documentare a bucăților, prezintă interes și verificarea datelor comunicate de scriitor. Notarul din Cumlăuș se numea Alexe Popovici, nu Gheorghe Popovici, cum îi spune Slavici. Era din Otlaca și termină în 1860 Preparandia la Arad. Întîlnim și un Gheorghe Popovici tot din Otlaca și care termină, în adevăr, teologia, cum scrie Slavici (T. Botiș, *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922, p. 454 și 696). Birău (primar) era Todor Musca, nu Petru Musca, cum scrie Slavici. Asemenea inadvertențe, întîlnite și în memorialistică, se explică prin distanța mare între întâmplări și relatarea lor — aproape o jumătate de veac.

Confruntarea datelor din aceste lucrări cu documentele vremii duc și ea la constatări care nu trebuie pierdute din vedere, cu atât mai mult cu cît scrierile sale din această categorie încep să capete o tot mai largă utilizare și în cercetările de istorie literară. Alexe Popovici ar fi fost, cum se desprinde și din memorialistica lui Slavici, un funcționar sever în îndeplinirea obligațiilor de slujbaș. Documentele arată însă că el era unul din susținătorii Asociațiunii Naționale Arădene și răspundea de cercul „S. Ana“. Este solicitat, în această calitate, în mai 1865, să cîștige noi membri pentru Asociațiunea Națională. „Timpul cere aceasta de la noi — se spune în înștiințarea conducerii Asocia-

țiunii Naționale — și noi, pricepînd cerința timpului, nu putem viețui cu mîinile în sîn, șezînd ca niște trîntori, spre batjocura altora“ (*Concordia*, 1865, nr. 34 din 29 aprilie/11 mai). Situarea întîmplărilor istorisite de Slavici în vremea cînd s-au petrecut poate aduce, cum se vede, material interesant, care contribuie la completarea informației.

Cercetătorul găsește aici pentru timpul șederii lui Slavici la Cumlăuș datamai bogate și mai interesante decît cele din memorialistică. Ele ajută, neîndoios, la o mai bună înțelegere a altor lucrări literare ale scriitorului. Apare evident că nu numai *Moara cu noroc*, ci și comedia *Fata de birău*, scrisă îndată după părăsirea Cumlăușului, se sprijină pe întîmplări petrecute în cîmpia arădeană.

SIGLE: A: *Minerva*, 1911
B: ed. „Cart. rom.“, [1924]
C: *Voința Banatului*, 1925

V a r i a n t e

58

3—4 vulgo scrietur A; vulgo scrietor BC // 15 fără de răgaz AB; fără răgaz C // 26 Cînd era însă vorba A; Cînd era vorba BC.

59

23 adică A; adecă BC // 38 ar ține A; ar ținea BC // 39 el le afla toate A; el le știa toate BC.

61

20, 22 simbria A; simbria BC // 24 prin prejurul A; prin pregiurul BC / dedeau AB; dădeau C // 26 din 20 zile A; din 20 de zile BC // 29 era cuprinsă de neastimpăr A; era cuprinsă de un fel de neastimpăr BC.

62

13 Era în gîndul lui lucru învederat A; Era în gîndul lui un lucru învederat BC // 18 cu zece zile-nainte A; cu zece zile mai-nainte BC // 23 împrejur A; impregiur BC.

63

39 pept A; piept BC // 40 furtunatic A; nebunatic BC.

65

9—11 strigă iar Bumbu, ca ieșit din minți. Îmi faci ori nu dreptate!?

Spune: Îmi faci ori nu!? *A*; strigă iar Bumbu, ca ieșit din minți. Îmi faci ori nu!? *BC*; *anulat cu A // 31—32* au să răstoarne ceea ce le cade-n cale *AB*; au să răstoarne tot ceea ce le cade-n cale *C // 34* s-a făcut deodată liniște *A*; s-a făcut liniște *BC // 37* împrejurul lui *A*; împrejurul lui *BC*.

66

17—18 Mai aveau și alții cai buni *A*; Mai aveau și alții dintre țigani cai buni *B // 20* iar el ținea să-și arate virtutea și nu se codea *A*; iarel ținea să-și arate virtutea *B // 21—22* nu puteam să plecăm nainte de șase *A*; nu puteam să plecăm mai-nainte de șase *B // 29—30* cu umbrele nopții nu se-ncurca bucuros *A*; cu umbrele nopții nu se-ncurca țiganul bucuros *B // 32—33* fel de fel de vrăjuri *A*; fel de fel de vrăji *B // 37* își păzește dar treaba *A*; își părăsește dar treaba *B*.

67

7—8 prin depărtare *A*; prin depărtări *B // 12* se desfășoară *A*; se desfășura *B // 20* Tot i se-ncurca înșă în cele din urmă *A*; Tot i se-ncurca în cele din urmă *B // 22* de ce taci? *A*; de ce tot taci? *B // 28* chiar la el acasă *A*; chiar și la el acasă *B // 41* s-o fure *A*; să i-o fure *B*.

68

1 s-o mărite după un băiat bun *A*; s-o mărite cât mai curînd după un băiat bun *B // 4* casă-ncăpătoare *A*; casă cu lărgime *B // 8—9* tocurele ferestrelor erau puse la locul lor *A*; tocurele ferestrelor se aflau puse la locurile lor *B // 10* fiecare cu zăvoru ei *A*; fiecare cu broasca ei *B // 11* Rămînea deci numai să mai fie puse și geamurile *A*; Rămînea doară numai să fie puse și geamurile *B // 12* să se dea *A*; să se deie *B // 20* plecase cu nevasta *A*; plecase cu nevastă-sa *B // 28* își muta de ici pînă colo lada *A*; își muta de colo pînă colo lada *B // 37* să bată un cui în perete *A*; să bată cuie-n perete *B // 37—38* să le atirne în el *A*; să le agațe de ele *B // 39* Cui în perete *A*; Cuie-n perete *B*.

69

4 Ea a bătut dar două cuie *A*; Ea a bătut deci cîteva cuie *B // 11* Vorba era înșă *A*; Vorba era numai *B / nevasta lui A*; nevastă-sa *B // 13—14* cînd au sosit acasă *A*; cînd s-au întors acasă *B // 17* casă largă *A*; casă cu lărgime *B // 24—26* Țiganca, ce să facă, cu un bărbat inimos ca Fercuș al ei intri dacă-i vorba chiar și pe poarta iadului *A*; Țiganca, ce să facă? Se cam temea, nu-i vorba, dar cu un bărbat

inimos ca Fercuş al ei intri chiar și pe poarta iadului *B* // 27—28 putea și dînsa *A*; puteau și dînșii *B* // 28 în tindă *A*; în casă *B* // 36 ferestrele *A*; ferestrelile *B* // 40 zgițlia *A*; zgilțlia *B*.

70

3 cu nasul în perete *A*; cu nasul la perete *B* // 4 — Ptiul *A*; — Thii! *B* // 5 pe cealaltă parte *A*; în cealaltă parte *B* // 10 să-l mănînce și nu alta *A*; să-l mănînce, nu alta *B* // 22—25 De unde Marțolea sim-bătă noaptea! Fuge Marțolea cînd vede cap de bărbat. E Joimărița! strigă și-ntr-o clipă se săltă-n picioare și nu sări, ci zbură pe fereastră *A*; De unde Marțolea, simbătă Marțolea nu-i! De unde Marțolea simbătă bărbat. E Joimărița! strigă și-ntr-o clipă sări-n picioare și nu se săltă, ci zbură pe fereastră *B*; *anulat cu A* // 29 care dormeau somnul lor cel dulce pe rogojină *A*; care dormeau pe rogojină somnul lor cel dulce *B* // 34 cange *A*; cîngi *B* // 35—36 i-ar fi scos unul cite unul pe fereastră cu ea *A*; i-ar fi scos cu ea unul cite unul pe fereastră *B* // 39 împrejurul *A*; împregiurul *B* // 41 umblînd în virful degetelor, dîndu-se fiecare înapoi *A*; umblînd în virful degetelor de la picioare, dîndu-se înapoi *B*.

71

4 se mișcă și se-nhoalbă! *A*; se mișca și se-nholba! *B* // 6—7 ne-am pomenit cu țigănia mea la primărie *A*; ne-am pomenit cu țigănia la primărie *B* // 7—8 erau udați leoarcă cu toții *A*; erau cu toții udați leoarcă *B* // 14 grajd *A*; grajduri *B* // 21 li s-a năvăit țiganilor *A*; li se năzărise țiganilor *B* // 24 grăi *A*; strigă *B* / Vi s-a părut *A*; Vi se va fi părut *B* // 29 în dosul sobii *A*; în dosul cuptorului *B* // 29—30 cit de-nfiorător *A*; cit de înspăimîntător *B* // 31—33 iar principalul dedea din ce în ce mai îngrozit din cap. El ridică în cele din urmă amîndouă mînile și le făcu semn să tacă *A*; iar principalul dedea din cap din ce în ce mai îngrozit. În cele din urmă el ridică amîndouă mînile și le făcu țiganilor semn să tacă *B* // 34—35 ați pățit-o rău de tot ați pățit-o, le zise *A*; ați pățit-o! — le zise — rău de tot ați pățit-o *B*.

72

2 au fost și spetiți *A*; și spetiți au fost *B* / Garofița *A*; Grofița *B* // 14 Principalul le făcu din nou semn să tacă *A*; Principalul iar le făcu semn să tacă *B* // 17 dintre cei doi *A*; din cei doi *B* // 19 moliftele *A*; molitvele *B* // 20 ademenitor *A*; adimenitor *B* // 25 Cu sabia, cu pușca, cu sulița *A*; Cu sabia, cu sulița, cu pușca *B* // 30 Pepenaș

A; Țepenuș *B* // 35 înainta voincește călcînd *A*; înainta călcînd voincește *B* // 37 cîinii satului *A*; cîinii din sat *B* // 38 durmea *A*; dormea *B* // 39 în dreptul casei lui *A*; în fața casei lui *B* // 41 ca să vadă ce-i *A*; ca să vadă ce e *B*.

73

3 Joimăriță, Joimăriță și iar Joimăriță *A*; Joimăriță și iar Joimăriță *B* // 4—5 Îndată ce ne-a zărit însă *A*; Îndată însă ce ne-a zărit // 5 și-a dat cu socoteală *A*; a dat cu socoteală *B* // 6—7 și nu era popa Costiță om care *A*; și nu era popa Costiță Popovici om care *B* // 10 numai în ziua de Paști *A*; numai de Paști *B* // 11 molifta *A*; molitva *B* // 14—15 să meargă el. Îi dau și binecuvîntare, și-o bucățică de tămîie sfințită și să facă ce-or ști! *A*; să meargă el cu notarășul. Le dau binecuvîntare și-o bucățică de tămîie sfințită. Să facă ei ce-or ști! *B* // 16—17 și iar se uitară scărpinîndu-se-n cap unii la alții *A*; și se uitară iar unii la alții scărpinîndu-se-n cap *B* // 20 să i le și deie *A*; să i le deie *B* // 23 Ba-i dau *A*; Ba le mai dau *B* // 25 erau împăcați *A*; erau mai împăcați *B* // 26—40 țineam și noi să vedem cum și ce fel e o adevărată Joimăriță. A luat dar Giurgiu tămîia, lumînărica și binecuvîntarea și am plecat amîndoi în fruntea gloatei ca să dăm năvală asupra Joimăriței. Nu le mai era acum nici țiganilor frică și au intrat inimoși după Giurgiu, care a trecut pragul casei cu lumînărica aprinsă înainte *A*; țineam să vedem ce-au văzut țiganii de le-a intrat atît de rău spaima-n oase, am pornit deci amîndoi în fruntea gloatei, ca să-l luăm pe notar și să dăm împreună năvală asupra Joimăriței. Țiganii se codeau însă și acum. Se făcuse miezul nopții și cocoșii începuseră să cînte pe ici, pe colo. — Hait, le zise Giurgiu țiganilor. Am pățit-o. Cîntă cocoșii. N-o să mai putem pune mîna pe Joimăriță. Țigănimea se-nvioră. Știau și ei că toate duhurile-ntu-nericului o iau la fugă cînd aud cîntatul cocoșilor. Mergeam deci cu toții îmbărbătați în urma lui Giurgiu și-am trecut fără de frică pragul după Giurgiu, care mergea cu lumînărica aprinsă în fruntea lor *B*.

74

1—2 din cele două cuie bătute-n peretele încă nevăruit *A*; din cuiele bătute-n perete *B* // 2 rochiile pestrițe *A*; rochiile pestriți *B*; *anulat* cu *A* // 3 deasupra lui *A*; deasupra cearceafului *B* // 4 cătărămi *A*; catarama *B* // 5 — Mă, grăi Giurgiu, dar proști mai sunteți! *A*; — Mă, dar proști mai sunteți! grăi Giurgiu *B* // 6 aici *A*; aci *B* // 7—8 Ei știau ce le văzuseră ochii *A*; Ei știau prea bine ce vă-

zuseră fiecare cu ochii săi *B // 9–11* grăi Berca cea bătrână — și-n dosul cearceafului a stat pitită Joimărița *A*; grăi Berca cea bătrână și atoateștiutoare — și-n dosul cearceafului e pitită Joimărița *B // 12* Nu era pe lumea aceasta *A*; Nu era-n lumea aceasta *B // 14–19* iară Garofița nici tăiată n-ar mai fi pus pe trupul ei cel curat rochiile cele fermecate, orișicît de scumpe și de frumoase ar fi fost ele *A*; iară Garofița nici tăiată n-ar fi fost în stare să pună pe trupul ei curat rochiile fermecate, orișicît de frumoase și de scumpe ar fi fost ele. Numai molitva, fumul de tămîie și aghiazma puteau să alunge farmecele *B // 21* gifăi *A*; grăi *B*.

75

1 jur împrejur *A*; giur împregiur *B // 9* iar apoi *A*; și apoi *B // 19* să aibă voința *A*; să aibă bunăvoința *B // 32* d-voastră *A*; d-voastre *B // 35–36* — Li-aș scoate eu — răspunse Giurgiu — frica din piele dacă aș fi în locul d-tale *A*; — Li-aș scoate eu, dacă aș fi în locul d-tale, frica din piele, grăi Giurgiu *B*.

76

4 Asta e ceva *A*; E și asta ceva *B // 14* aceasta *A*; asta *B // 17* dintre dinșii *A*; dintre cai *B // 18* se făcea-n virtutea *A*; se dedea-nvirtutea *B // 26* ar fi trebuit Giurgiu să piardă *A*; ar fi trebuit să piardă Giurgiu *B // 29* voia să-l vîndă *A*; umbla să-l vîndă *B // 30* Se mulțumea dar biletul să-i fie prezentat *A*; Se mulțumea dar ca biletul să-i fie prezentat *B // 35–36* unul dintre cei ce plecau cu cinci, cîteodată chiar și cu zece cai la tîrg *A*; unul dintre cei ce plecau la tîrg cu cinci, cîteodată chiar cu zece cai *B // 39–40* cu multă atențiune *A*; cu multă băgare de seamă *B // 41* saltarul mesei *A*; sertarul mesei *B*.

77

4 primarul *A*; birăul *B // 4–9* ne aflam numai Giurgiu și eu în cancelarie, stăpîni în toată lărgimea, și legănîndu-se în mersul lui, începu să se neliniștească, își mai plecă capul și se uită cam cu coada ochiului la saltar *A*; ne aflam în cancelarie numai Giurgiu și eu, stăpîni în toată lărgimea. Pepenaș începu să se neliniștească, își mai plecă puțin capul și se uită cu coada ochiului la sertarul mesei *B // 11* îi dăduse *A*; îi deduse *B // 12* și se teme totdeauna *A*; și totdeauna se teme *B // 13* te pomeneai *A*; te pomenești *B // 14* li cumpărase *A*; i-a cumpărat *B // 15* De ce a pus biletele-n saltarul mesei? *A*; De ce a pus Giurgiu biletele-n sertarul mesei? *B // 17* să vin *A*; să viu

B // 20 aici A; aci B // 23 mîne A; mîne B // 26 saltar A; sertar B / scrietorul A; scriitorul B // 28 ținea ca să le aibă A; ținea să le aibă B / să le arate A; să le arăte B // 30 grăi dînsul A; stărui dînsul B // 33 îi zise Giurgiu A; răspunse Giurgiu B / Rămîn aici. Trebuie să le vadă A; Rămîn aci, ca să le vadă B // 34 d-l notarăș și jupînul birău A; d-l notarăș, ba și jupînul birău B // 35 urmă uitîndu-se A; mai adăugă uitîndu-se B.

78

I azi-mîne A; azi-mîne B // 3-4 „Lucruri mari!? Ce fel de lucruri mari!?“ își zise Pepenaș A; „Lucruri mari!? își zise Pepenaș. Ce fel de lucruri mari!?“ B // 10 s-a pus în mișcare A; s-a pus în picioare B // 12 iar A; dar B // 19 saltarul mesei A; cutia mesei B // 23 în învîlmășala bîlciului A; în vîlmășeala bîlciului B // 26-27 să ia pentru oștire pe cei mai frumoși A; să ieie pentru oștire cei mai frumoși B // 35-36 din cei pîrliți A; dintre cei pîrliți B // 36-37 băncuței de zece zloți A; bancnotei de zece zloți B // 38 Puneți ici pe masă A; Puneți-i pe masă B.

79

I încă A; însă B // 4 care binevoiește a sta de vorbă A; care binevoiește citeodată a sta de vorbă B // 8 să descurce daravera generelui său A; să descurce daravera scumpului său ginere B // 9 se făcea A; se făcu B // 11 pentru un cal al său A; pentru unul din caii să-i B // 17 cinci sute zloți A; cinci sute de zloți B // 18 scrise pe capete înainte A; scrise înainte B // 19-20 fără să se mai uite A; fără ca să se uite B // 22 saltarul mesei A; sertarul mesei B // 25 pe mîne, pe poimîne A; pe mîne, pe poimîne B // 34 prin minte gîndul că biletul A; prin minte că biletul B // 38 răspunse A; îi zise B.

80

2 dar A; iar B // 4 să se scarpine și el la ureche A; să se scarpine-n dosul urechii B // 7 zise de tot muiat A; zise el de tot muiat B // 11 dăduse A; deduse B // 14 dăduseră A; deduseră B // 16 dar A; deci B // 16, 18 Carcaleu A; Crăcălea B // 21 S-au mai dus și alții, să stea la pîndă A; S-au mai dus dar și alții, ca să steie la pîndă B // 22 Pe cînd dar Bărcălău A; Pe cînd Bărcălău B / din țigănie A; de la țigănie B // 23 din ce în ce mai mulți țigani A; din ce în ce mai mult țigani B // 28 scrișni A; scrișnea B // 30-31 să dea A; să-i deie B //

37—38 cari se aflau *A*; ce se aflau *B* // 39—40 chiar pe dracu și pe mama lui! *A*; chiar pe dracul și pe muma lui! *B*.

81

1—2 începu să-l ocărăscă *A*; începu să-i ocărăscă *B* // 10 ceilalți *A*; alții *B* // 14 Dar dacă nu vrea! *A*; Dacă nu vrea! *B* // 16 Le zicea acestea *A*; Acestea le zicea *B* // 27—28 — Aolică maică, măiculița mea! Dar de asta e vorba! strigă dînsul *A*; — Aolică maică, măiculița mea! strigă dînsul. De asta e vorba! *B* // 31—32 mi-ai spus *A*; mi-ați spus *B* / că-ți făcea *A*; că vă făcea *B* / de te duceai *A*; de vă duceai *B* // 33 — Măi țigani! *A*; — Măi țiganilor! // 34—35 Care-i duce pe domnișori *A*; Care dintre voi îi duce pe domnișorii *B* // 37 se-mbulziră dîndu-și ca la pomană cu coatele *A*; se-mbulzeau dîndu-și coate, ca la pomană *B* // 40 că voi nu aveți *A*; că nu aveți *B*; *anulat cu A*.

82

5 Noi nu vrem *A*; Noi nu avem *B* / mîine *A*; mîine *B* // 7 căruță cu arcuri *A*; căruță pe arcuri *B* // 10 pe „de-a firea“ scăldate *A*; pe de-a fitea la scăldat *B* // 13—14 și-l întrebau din ce în ce mai stăruitor din ochi *A*; și-l întrebau din ochi din ce în ce mai stăruitor *B* // 20 la pășuș *A*; în pășuș *B* / să mi-l dai *A*; să mi-l și dai *B* // 28 ca să-și ia *A*; ca să-și ieie *B* // 30 împrejurul *A*; împregiurul *B* // 33 dar *A*; deci *B* // 35 Mare meșter Bărcălău *A*; Mare meșter e Bărcălău *B*.

p. 83

LEU-PARALEU

A apărut în *Minerva literară ilustrată*, I (1910), nr. 23 (18 aprilie), p. 2—3.
Se tipărește în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 105—111.

Leu-paraleu aduce, în raport cu ciclul *Din țigănie*, date noi, care îmbogățesc informația cu privire la timpul petrecut de scriitor în Cumlăuș. Perspectiva este mai largă și apare evidentă și tendința de a înfățișa întâmplări caracteristice nu numai Cumlăușului, ci cîmpiei arădene.

Documentele pomenesc în adevăr de baronul Dietrich. Se face mențiune despre el și în raportul fisolgăbirăului (pretorului) cercului Șiria din ianuarie 1853, prin care informează comitatul despre starea hanurilor. Se vede din lista hanurilor că două se aflau pe domeniul său, iar alte patru pe cel al lui Bohuș, groful din Șiria. Raportul pro-

punea ca hanul dintre Seleuş şi Zărand să fie dărfmat, deoarece era printre cele care nu contribuiau la „promovarea circulaţiei“ (*Acte cezaro-crăieşti 1853. Fisolgăbirăul cercului Şiria 1220/1853*. Arhivele statului, Arad). Baronul Dietrich, ca de altfel şi ceilalţi „domni de pământ“ nu se speriau de rapoarte ca cel al unui fisolgăbirău cercual, şi la dorinţa sa se mută pe domeniul pe care îl stăpânea şi centrul administrativ.

Informaţii preţioase sînt şi cele referitoare la simpatia populaţiei din cîmpia arădeană pentru Garibaldi. Se poate vorbi chiar de o mişcare generală de simpatie şi ea se explică, cum ştim, prin lupta italienilor şi românilor împotriva stăpînirii habsburgice. Documentele confirmă interesul pentru lupta lui Garibaldi, şi în presa transilvăneană se întîlnesc numeroase ştiri, deşi cenzura ţinea sub supraveghere strictă ziarele popoarelor oprite din imperiu. *Telegraful român* informează, în 28 noiembrie 1869, că se primeau chiar ziare italiene şi o dată cu ele şi „proclamaţiuni revoluţionare“ (*Telegraful român*, 1869, nr. 91 din 16/28 noiembrie).

Există deosebiri esenţiale între felul cum sînt înfăţişaţi ţiganii şi reprezentanţii administraţiei de stat cezaro-crăieşti, cum este Zoltán. Satirizarea celor din urmă nu este întîmplătoare. Slavici a avut numeroase incidente cu aceştia, unele cu urmări dintre cele mai serioase. Se cuvine arătat, spre a da şi un exemplu, că un reprezentant al administraţiei de stat, asemeni eroului acestei bucăţi, îl trimite pe Slavici, director al *Tribunei*, în faţa Curţii cu juri într-un proces de presă, de pe urma căruia se alege cu închisoare şi amendă (*Tribuna*, 1886, nr. 263 din 14/26 noiembrie).

Slavici face „cancelistului“, care îl trimite în faţa Curţii cu juri, un portret ce anticipează, cu aproape patru decenii, pe cel al „juratului“ din această lucrare. Nyárády Simon, „cancelistul“ din Mediaş, era „un om înalt, cu mustaţa corect răsucită, cu barba tunsă, cu o atilă bine croită pe trup, cu nădragi găitănişi şi strîmţi, cu cizme văcsuite şi pintenate şi la gît cu o legătură împodobită cu ciucuri de fir“ (I. Slavici, *Al patrulea proces de presă al nostru*, în *Tribuna*, 1886, nr. 264 din 15/27 noiembrie).

Scriitorul construieşte portretele eroilor, în mod obişnuit, prin aglomerarea treptată de amănunte, pe parcursul naraţiunii. Portrete realizate prin concentrarea tuturor datelor se întîlnesc destul de rar în opera sa. Portretul lui Bodor Zoltán „juratul“ din Pîncota se numără printre acestea.

V a r i a n t e

83

2 om de dai Doamne A; om de dar Doamne B; anulat cu A // 8 life-
rent A; liferant B // 11 Sîmbetele A; Sîmbăta B // 24 adică A; adecă B.

84

4 să-i țină A; să-i ție B // 6 cu ochii albaștri A; cu ochi albaștri
B // 14 alătura cu Kosuth și cu generalii A; alătura de Kosuth
și de generalii B // 31 trăia în aievea A; trăia aievea B.

85

13 se și cam temea A; se cam temea B // 38 încurajat A; încurajat B.

86

8 stetea A; stătea B // 23 să nu simță A; să nu simtă B // 38 în viața
lui toată A; în viața lui B.

87

16 Se apropia A; Se apropiase B // 28 biurou A; birou B // 31 nădragi
de postav vișiniu A; nădragi vișinii B // 34 Dardă A; Doardă B.

p. 88

SEPI

A apărut în *Lupta*, IV (1910), nr. 38 (2/15 martie), p. 1—2, nr. 39 (3/16
martie), p. 1—3, nr. 40 (4/17 martie), p. 1—2, nr. 41 (5/18 martie), p. 1—2.

Se tipărește în *Nuvele*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924],
p. 115—132.

Sepi este ultima bucată în care Slavici descrie întâmplări petre-
cute în vremea cînd a funcționat ca „scrietor notarial” la Cumlăuș.
Judecată după data apariției, lucrarea ar fi trebuit să deschidă ciclul,
nu să-l încheie. Slavici se călăuzește în orînduirea bucăților după
anume criterii, întîlnite frecvent la el. Scrierilor cu întâmplări „comice”
le urmează cele în care prezintă întâmplări tragice. *Sepi* este tre-
cută la urmă, deși cronologic apare mai întii. Situația nu este unică.
Chiar în volumul III, în care se include *Sepi*, se mai întîlnește o
situație similară. Nuvela *Crucile roșii*, cum se va vedea mai departe,
precede *Pădureanca*.

Confruntarea datelor comunicate de Slavici cu documentele vremii se impune și de astă dată. Se desprinde din bucată că Gavra și Wieser i-au fost colegi de clasă și că „chiar în prima clasă gimnazială“ ștrângăriseră împreună. Matricola liceului din Arad pe anul școlar 1860/61, când Slavici frecventează clasa I, nu-i înregistrează pe Gavra și Wieser între colegii scriitorului. Wieser Ioszeff sau Viser Lajos, cum este trecut în matricole, frecventează clasa I în anul școlar 1862/63, când Slavici era în clasa a III-a (*Matricola 1862/63*, liceul „Ioan Slavici“, Arad, poziția 78). Scriitorul nu-l putea avea tovarăș de ștrângării „chiar din prima clasă gimnazială“, ceea ce nu exclude posibilitatea să se fi întâmplat acest lucru mai târziu. Istoricul Literar are obligația să semnaleze asemenea inadvertențe, dar, cum am mai arătat, nu trebuie să piardă din vedere nici faptul că între întâmplări și relatarea lor se scurge aproape o jumătate de secol.

Sepi aduce date prețioase și pentru înțelegerea nuvelei *Moara cu noroc*. Se vede, în adevăr, că „băieții săraci“ erau uneori învinuiți pe nedrept a fi săvârșit unele crime. Mai importante sînt însă datele din care se desprinde că scriitorul însuși s-a întilnit cu „băieții săraci“ în călătoriile sale prin cîmpia arădeană. Întîmplările din *Moara cu noroc* nu sînt, cum am mai spus, inventate, și numai cercetarea arhivelor, nu mărturiile, fie și ale rudelor, va aduce deplină lumină.

SIGLE: A: *Lupta*, 1910

B: ed. „Cart. rom.“, [1924]

V a r i a n t e

88

10 pe țăr murul Murășului A; pe malul Mureșului B.

89

12 arîndă A; arendă B // 17 gabrioletă A; cabrioletă B // 19 arînda A; arenda B // 32 mîngăiat A; mîngiat B.

90

16 gabrioleta A; cabrioleta B // 22 păhar A; pahar B // 31—32 și de voie, de nevoie A; și de voie și de nevoie B.

91

5 dar și ținea A; dar ținea B // 23—24 îi trăgeam însă cu ochiul A; îi trăgeam cu ochiul B // 29 arînda A; arenda B.

2 pusta Feldivara *A*; pusta Feldioara *B* // 7 jur împrejur *A*; giur împregiur *B* // 19 dedea *A*; dădea *B* // 21 mai avea și folosul *A*; mai avea folosul *B*.

2 amărești *A*; amărăști *B* // 26 Acesta *A*; Aceasta *B* // 30 strimtoarea *A*; strîmtorarea *B*.

23 tot era mai ușor *A*; tot mai ușor *B*; *anulat cu A*.

30 cabrioletă *A*; gabrioletă *B*; *anulat cu A*.

8—9 să nu simtă *A*; să nu simță *B* // 10 săvîrșește *A*; săvîrșind *B*.

6, 19 cabrioleta *A*; gabrioleta *B*; *anulat cu A* // 10 ca *A*; care *B* // 17 tînărul *A*; tinerul *B*; *anulat cu A*.

13—14 împrejurimi *A*; împregiurimi *B* // 21 să mă dumeresc *A*; să mă dumiresc *B* // 27, 36 Seghedin *A*; Seghidin *B* / a constituit *A*; a construit *B*; *anulat cu A*.

39—40 a fost luat și el *A*; a fost pus și el *B*.

1 nu putea să dea *A*; nu putea da *B* // 3—4 n-a auzit cumva ceva despre *A*; n-a auzit cumva despre *B* // 6, 18 Seghedin *A*; Seghidin *B* // 40 dus la Seghedin *A*; adus la Seghidin *B*.

A apărut în *Minerva*, II (1910), nr. 378 (2 ianuarie), p. 1.

Se tipărește în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 135—137.

Povestirea se publică în *Minerva* la un an după ce apare în același ziar romanul *Din două lumi*, în care Slavici descrie lumea meseria-

șilor bucureșteni. A fost scrisă, cum arată materialul faptic, în imediată apropiere a romanului, și dacă eroul nu aparține lumii meseriașilor, are legături strinse cu aceștia prin ocupația de „cherestegiu”. Negustorii bucureșteni din această categorie stau și în atenția lui Caragiale, care însă îi înfățișează apărându-și cu multă paradă de vorbe „onoarea defamiliști”. Scriitorul transilvănean se oprește la viața „cherestegiului” înainte de întemeierea familiei, stăruind cu deosebire asupra aspectelor vieții materiale. Slavici izbuteste să realizeze, cu economie a mijloacelor artistice, un bun portret moral al unui reprezentant al burgheziei bucureștene de la începutul secolului nostru.

SIGLE: A: *Minerva*, 1910

B: ed. „Cart. rom.”, [1924]

V a r i a n t e

103

7 aici A; aci B.

104

4 le plăcea A; le place B // 8—9 Pușca fără de cîni nu se poate. Avea dar Ilie Durac și cîni, cel puțin cite patru A; Pușca fără de cîni nu se poate, cel puțin cite patru B; anulat cu A // 17 păhar A; pahar B.

105

1 să feresc A; se feresc B // 4 ca să se lege A; ca să lege B // 19 nu-i nici așa A; nu-i nici atît B.

p. 106

FIUL CUIVA

A apărut în *Minerva*, II (1910), nr. 427 (22 februarie), p. 3.

Se tipărește în *Nuvele*, III, București, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 141—148.

Există elemente puține, însă suficiente să permită fixarea datei compunerii povestirii. Ea se situează între 1907—1910, cînd Slavici se interesează îndeaproape de socialism. *Socialismul*, un articol al său, se publică în *Tribuna* în 29 iunie 1907, și ideile de aici le întîlnim și în povestire. Un alt articol, *Socialismul creștinesc*, apare în *Lupta* în 18 februarie 1910, prin urmare numai cu cîteva zile înaintea pove-

tirii. Slavici credea, după întâmplările tragice din 1907, în dezacord cu socialiștii, că înlocuirea vechilor instituții nu ducea la vindecarea relelor de care suferea societatea românească. Se cereau măsuri radicale, după părerea sa, pentru transformarea morală a oamenilor. Scriitorul caută explicația decăderii în „neînfrinare“. Religia i se părea a avea, în asemenea împrejurări, un rol de seamă, și menirea ei ar fi fost să contribuie la stabilirea unor relații de egalitate în societate. Se știe însă că alții sînt factorii care determină relațiile dintre oameni în societate. Slavici săvîrșea o eroare și pe care o întîlnim atît în articole, cît și în scrierea de față.

Constatăm că apropierea între articolul *Socialismul creștinesc* și *Fiul cuiva* sînt așa de mari, încît unele pasaje par parafrazări. Slavici scrie în articol: „Cei bogăți nu sînt stăpînii, ci chivernisitorii bogățiilor ce li s-au încredințat, ca să le vie celor nevoiași într-ajutor“. Ideea este expusă în termeni asemănători și în *Fiul cuiva*. Se arată și aici că suferința omenească n-ar exista dacă „cei ce dispun de averi mari s-ar socoti numai chivernisitori ale lor și s-ar folosi de ele ca să ușureze situația nevoiașilor“. Asemănările atît de izbitoare — și chiar și în frazare — vin să întărească presupunerea că povestirea este scrisă în acești ani, poate chiar concomitent cu articolul din urmă.

Fiul cuiva ridică și o altă problemă, rămasă pînă astăzi fără răspuns. Avem în vedere anume călătoriile lui Slavici în Italia, dintre care cea dintîi are loc în vara anului 1882. Corespondența scriitorului — ne referim și la cea nepublicată — cuprinde suficiente date pe baza cărora am putut stabili itinerarul acestei călătorii. Povestirea vine însă cu unele date care ar putea fi interpretate ca argumente pentru o a doua călătorie a scriitorului în Italia (O. Boitoș, *Slavici și Italia*, București, 1941, p. 16). Slavici ar fi coborît în Italia, în această a doua călătorie, din Elveția și ea ar fi avut loc în 1894. Scriitorul vizitează, în adevăr, în 1894 țările apusene, spre a se informa asupra învățămîntului. Este trimis de Academia Română, care făcea pregătiri în vederea înființării Institutului „Ioan Ottetelișanu“. Slavici cercetează sistemul de învățămînt din Elveția și Germania și nu rezultă de nicăieri că ar fi fost și în Italia. Scriitorul călătorește în Elveția a doua oară în aprilie-mai 1907, și un articol din *Tribuna*, publicat sub formă de corespondență (*Scrisoare din Fribourg în Tribuna*, 1907, nr. 101 din 6/19 mai), dă informații prețioase asupra timpului petrecut acolo. Nu se face însă nici măcar aluzie că ar fi călătorit și în Italia, cum nu se face nici în alte scrieri ale sale.

V a r i a n t e

106

24 noua *A*; noaua *B*.

107

15 pe oameni aveam să-i înfrînăm *A*; pe oameni trebuie să-i înfrînăm *B* // 24 nevoieșilor *A*; nevoiașilor *B* // 37 palatul Bailera *A*; palatul Galliera *B*.

108

3 am petrecut alte trei zile *A*; am petrecut trei *B* // 4 lacul de Constanța *A*; lacul de Geneva *B* // 5 Ponenta *A*; Pomenta *B* // 7 palatul Baliera *A*; palatul Galliera *B* // 13 lacul Constanța *A*; lacul de Constanța *B* // 15 să aibă în nemțește *A*; să aibă nemțește *B*; *anulat cu A* // 18 de Bailera *A*; de Galliera *B* // 27 împrejurări *A*; împrejurări *B* // 32 marmoră *A*; marmoră *B* // 34 ori de cele din *A*; ori de cele din *B* // 35 frumusețe *A*; frumuseță *B*.

109

16 băiețan *A*; băietan *B* // 17 frumusețe *A*; frumuseță *B* // 21 n-am auzit niciodată nimic despre *A*; n-am auzit niciodată despre *B* // 36 nu numai ca frumusețe *A*; nu numai de frumuseță *B*.

110

5 de la dînsa *A*; de dînsa *B* // 9 căsnicii *A*; căsătorii *B* // 13 ale lumii *A*; ale lumii *B*.

111

1—3 Vreau dar să știu cine e tatăl copilului: ori mi-l spui și mă ai legat cu parola mea de onoare, ori ruptă e între noi orișice legătură *A*; Vreau dar să știu cine e tatăl copilului: ori ruptă e între noi orișice legătură *B*; *anulat cu A* // 7 Cunoscînd generozitatea lui *A*; Cunoscîndu-i generozitatea *B* // 30—31 duce de Bailera *A*; duce de Gailiera *B* // 39 Nu poate să fie mama mea femeia care a înșelat pe

generosul duce de Bailera, nici femeia care a putut să trăiască *A*;
Nu poate să fie mama mea femeia care a putut să trăiască *B*.

112

2—3 sunt dator să te cruțez *A*; sunt dator ca să te cruțez *B* // 3 nimă-
nui *A*; nimănuia *B* // 5 duce de Bailera *A*; duce de Gailliera *B* //
12 ducele de Bolera *A*; ducele de Gailliera *B* // 17 Ea a murit femeie
săracă *A*; Ea a murit săracă *B*.

p. 113

O ÎNCURCĂTURĂ

A apărut în *Minerva literară ilustrată*, I (1910), nr. 27 (16 mai), p. 2—3.

Se republică în *Ziua*, I (1914), nr. 118 (2 decembrie), p. 2—3.

Se tipărește în *Nuvele*, III, București, Editura „Cartea românească”,
[1924], p. 151—156.

Există în schiță o anume comuniune a scriitorului cu oamenii și
locurile descrise care nu trebuie să surprindă. Slavici cunoaște bine
Viena, despre care scrie în repetate rânduri. Gräfenbergul este însă
menționat de puține ori în opera sa. Scriitorul stă în această stațiune
climaterică, al cărei doctor curant era Ioan Hosanu, în vara anului
1889, îndată după ieșirea din temnița din Vaș. Eleonora Slavici,
soția scriitorului, lasă niște însemnări asupra timpului petrecut aici,
interesante sub raport biografic (Eleonora Slavici, *Prietenia dintre
Ion Slavici și dr. Ion Hosan în Curentul*, 1936, nr. 3.022 din 2 iulie).
Se remarcă atât în schiță, cât și în aceste însemnări descrierea, cu
umor, a efectelor hidroterapieii.

Constatarea din urmă ar putea părea neimportantă. Este însă
posibil, pornind de aici, să stabilim data, fie și cu oarecare apro-
ximație, a compunerii schiței. Ea se situează între 1906—1910. Căci
Slavici descrie cu umor efectele hidroterapieii nu înainte de 1889, când
stă în stațiunea Gräfenberg, ci după 1907, când întreprinde călătoriile
în străinătate.

Descrierea mecanismului administrației cezaro-crăiești este fă-
cută de Slavici cu destulă detașare. Schița dezvăluie o atitudine pe
care o întâlnim și în articolele sale din acești ani. Apare evidentă,
ca în atâtea rânduri, legătura strânsă între opera literară și activitatea
publicistică a scriitorului.

V a r i a n t e

113

23 Guguță AB; Goguță C.

114

7 iară ceai A; iară de ceai BC // 16—17 via Viena-Prerau-Olmutz dar avea să se-ntoarcă via Olmutz-Prerau-Brun-Viena AB; via Viena-Prerau-Brun-Viena C // 19 în amănunte AB; în amănunt C // 32 vespe AB; vespi C.

115

5 s-a răpezit A; s-a repezit BC // 5, 14 Guguță AB; Goguță C // 9 iar el ar fi rămas AB; iar el să fi rămas C // 10 Afurisiții AB; Afurisiți C // 21 BrünñB; Brun AC // 26 pufăia AC; pufuia B // 34 în care AB; la care C // 38 să-și deie A; să-și dea BC.

116

1 să-l deie jos A; să-l dea jos BC // 6 pe insolentul de conductor AB; pe insolentul conductor C // 8, 10, 16 Guguliță AB; Goguliță C // 15 să-l apuce vreodată și să-l ție în loc A; să-l apuce de vreo roată și să-l ție în loc B; să-l apuce deodată și să-l ție în loc C; *anulat cu B* // 25 Băietul A; Băiatul BC // 28 și o să găsiți pe doamna A; și o găsiți pe doamna BC // 30 băiet A; băiat BC // 31 amenda reglementară AC; amenda regulamentară B // 34 depeșe A; depeșă BC // 36 dimpreună AB; împreună C // 39 împrejurul AB; impregiurul C.

117

1 răspunse AB; răspunse el C // 9 lacremile A; lacrimile B; lacrămile C // 10 Lina A; Eliza BC.

p. 118

CRUCILE ROȘII

A apărut în *Timpu*, I (1876), nr. 129 (19 septembrie); nr. 130 (21 septembrie); nr. 131 (22 septembrie); nr. 132 (23 septembrie); nr. 135 (26 septembrie); nr. 136 (28 septembrie); nr. 137 (29 septembrie); nr. 138 (30 septembrie); nr. 139

(1 octombrie); nr. 141 (3 octombrie); nr. 143 (6 octombrie); nr. 144 (7 octombrie); nr. 145 (8 octombrie); nr. 146 (9 octombrie); nr. 148 (12 octombrie). Ziarul publică nuvela, în toate numerele, în pagina întâi.

Se tipărește în *Politica națională română. Articuli scriși de la 1871 pînă la 1881*, București, Editura Autorului, 1915, p. 49—79. Se retipărește în *Nuvele, III, București*, Editura „Cartea românească”, [1924], p. 159—198.

Crucile roșii este nuvela cu un mai pronunțat caracter „politic” și nu întâmplător Slavici o invocă într-un moment cu deosebire grav, spre a-și justifica conduita în lupta pe tărîm național. Compusă îndată după stabilirea scriitorului la București, nuvela se înrudește, cum s-a arătat și în studiul introductiv, cu *Revoluția din Perlești* (1873), „roman tragicomic”, și *Laturomachia* (1875), „jalnică tragedie”. Este scrisă între decembrie 1874 și martie 1875, interval în care se situează și lectura ei în cercul „Junimii” bucureștene. I. Negruzzi, în criză de „materie” pentru *Convorbiri literare*, îi cere lui Slavici să expedieze la Iași *Popa Tanda* și aștepta și *Norocul*. „Vă trimit în locul acestora — îi răspunde Slavici în 2 martie 1875 — humorescul *Crucile roșii*. L-am cetit în «Junimea» de aici și au plăcut. Cu toate dar că nu l-am făcut pentru «*Convorbiri*», după ce d-l Maiorescu zice că-i bun, îi fac și eu cinstea de a-l trimite la «*Convorbiri*» (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, București, 1932, p. 274). Opiniile lui Maiorescu cu privire la scrisul lui Slavici nu coincideau cu cele ale lui I. Negruzzi, și acesta nu ezită să-i împărtășească și criticului rezervele sale. „Orice ai zice despre Slavici — îi scrie I. Negruzzi lui Maiorescu în 28 noiembrie 1876 — în cîtă vreme gîndirile lui nu sunt exprimate cu limpezime și limba nu-i este românească, eu nu-l pot considera ca cel mai bun din scriitorii noștri. În privința aceasta am luat seama că tu te înșeli foarte ușor. Viitorul va judeca însă mai bine” (scrisoare datată: *Iași, 26 nov. 1876*, mss. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, S $\frac{16(12)}{XVI}$)). I. Negruzzi face aceste rezerve avînd în vedere teatrul lui Slavici. Se afla însă la el și *Crucile roșii*, care i se va fi părut și prea „politică”, un motiv în plus să amîne publicarea nuvelei în revista ieșeană.

Maiorescu nu face mențiuni în *Însemnări zilnice* în legătură cu lectura nuvelei în cercul „Junimii” bucureștene și apare cu atît mai interesantă cererea insistentă a lui Slavici să i se restituie lucrarea, spre a-i aduce modificări importante. „Dacă știi bine — îi scrie Slavici lui Negruzzi — am trimis la *Convorbiri* două lucrări care nu s-au publicat încă: *Crucile roșii* și *Polypul unchiului*. Mi-ar părea bine dacă nu s-ar publica înainte de a le fi revizuit încă o dată. Mai ales în *Crucile roșii* ar trebui să se dezvolte numaidecît mai bine caracterul

lui Zoltán“ (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, p. 294). Absența manuscriselor face cu neputință de stabilit în ce constau modificările pe care le-a adus scriitorul nuvelei sale.

Crucile roșii este compusă într-un moment când Slavici colaborează la *Telegraful român* din Sibiu cu corespondențe și articole în care critică politica de oprimare a guvernelor maghiare și stăruie pentru buna înțelegere dintre naționalități. „Vedeți — scrie Slavici într-un articol intitulat semnificativ *Memento* — unde ați adus patria! Înlăuntru discordia și mizeria, în afară disprețu.

Dacă voiți a fi considerați în afară, consolidați patria înlăuntru!

Căutați amicii voștri înlăuntru țării și nu în afară de țară, căci cei dinafară au interese eterogene și nu pot fi amicii voștri sinceri.

Mulțumiți națiunile patriei și anume pe aceia care sunt avizați de împrejurările create de istorie de a fi amicii voștri cei mai sinceri.

Restituiți buna înțelegere între fiii patriei, căci este ora a unsprezecea“ (*Telegraful român*, 1877, nr. 11 din 6/18 februarie). Se constată o identitate perfectă între nuvelă și ideile din articolele scriitorului.

Crucile roșii a fost compusă, prin urmare, cu preocuparea de a dezvălui și prin mijloace artistice primejdiile politicii de învrăjbită dintre naționalități. Modalitatea de expunere nu trebuie să înșele. Atitudinea de persiflare a măsurilor stăpînirii se impune să fie interpretată ca o formă de luptă.

Slavici conduce, între 1914—1915, ziarul *Ziua*, fapt pentru care este atacat violent îndeosebi de *Neamul românesc*, de sub conducerea lui N. Iorga. Scriitorul este învinuit de inconsecvență, și pentru a demonstra că nu-și schimbase ideile, publică în 1915 *Politica națională română. Articli scriși de la 1871 pînă la 1881*. Broșura reproduce extrase din *Studii asupra maghiarilor* și din monografia *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukowina* (1881). Slavici reproduce însă și *Crucile roșii*, precum și un articol *Maghiari și maghiarism*, publicat în *Telegraful român* (1876, nr. 101 și 102 din 19/31 decembrie și 23 decembrie/4 ianuarie 1877), aparținînd și el epocii cînd a fost scrisă nuvela. Slavici acordă *Crucilor roșii*, cum se vede, alături de însemnătatea literară și una politică, și ignorarea aspectului din urmă nu ar fi în avantajul unei interpretări cît mai cuprinzătoare a nuvelei.

Crucile roșii și-a făcut cu greu drum spre recunoașterea publică. Apariția broșurii din 1915 a determinat atacuri violente, și un ziarist a vertiză că ea „nu trebuie citită de români“ (*Naționalul*, 1915, nr. 32 din 29 decembrie). G. Călinescu nu menționează nuvela nici în *Istoria literaturii române* și nici în completările la aceasta. O prezentare

a ei face I. Breazu, dar nu-i găsește un loc în cuprinsul nuvelisticii scriitorului (I. Breazu, *Prefață la Nuvela*, I, București, 1958, p. 26).

Asupra valorii nuvelei și problemelor ridicate de conținutul ei a se vedea *Prefața*, volumul I, p. LX.

Slavici aduce unele schimbări în textul nuvelei, asupra cărora atragem atenția. Ele vin să ilustreze că textul nuvelilor din cele 6 volume, dintre care unele apar postum, a fost stabilit de scriitor.

SIGLE: A: *Timpul*, 1876

B: *Politica națională română*, 1915

C: ed. „Cart. rom.”, [1924]

V a r i a n t e

118

14—15 pe la cotiturile ulițelor A; pe la cotiturile uliții BC // 22—23 se bucurau unii de graba altora A; se bucurau unii de treaba altora BC // 25 murgul zilei A; amurgul serii BC.

119

3 ferestrele A; ferestrele BC // 4 dinaintea A; înaintea BC // 10 își deșertară A; își deșertă BC; *anulat cu A* // 15 Paște A; Paști BC // 16 aștepta A; așteaptă BC // 17 trimeteau A; trimiteau BC // 27 aceștia A; acestea BC // 28 maistării A; măișterii B; maisterii C // 29 neguțătorii A; negustorii BC / mici și mai mari AB; mici și mari C // 30 în gală mare A; în grabă mare BC // 32 rămase A; rămîne BC // 36 veștminte A; vestminte BC // 37 nu mai se grăbesc A; nu se mai grăbesc BC / nu mai se supără A; nu se mai supără BC.

120

4 ca și două AB; ca două C // 13 nainte de A; înainte de B; mai înainte de C // 23 tescuită A; ticsită BC // 25 se îndesuiesc A; se îndesuie BC // 28 Era această seară A; Era seara aceasta BC // 30 în care nu maghiarii A; în care maghiarii BC; *anulat cu A*.

121

3 mai mult ca A; mai mult decât BC // 18 Furca Peci A; Furcea Peti BC // 20 eroi A; erou BC // 21 face pe intrigant A; face pe intrigan-tul BC // 22 Kecskemét A; Kecichemet BC // 26 gineri și nurori

A; gineri ori nurori *BC* // 36 se rădică *A*; se ridică *BC* // 39 frumosul consistă în armonia arătărilor *A*; frumosul consistă în armonia arătătorilor *B*; frumosul consistă în armonie *C*.

122

5 mulțamiți *A*; mulțumiți *BC* // 7 în dreapta și-n stînga pe lîngă dînsul *AB*; în dreapta pe lîngă dînsul *C*; *anulat cu AB* // 15 — Apoi da! *A*; — Apoi de! *BC* // 18 nemulțămît *A*; nemulțumit *BC*; nourul *A*; norul *BC* // 20, 22, sînt *A*; sunt *BC* // 22 dacă voiești *A*; dacă dorești *BC* // 26 îl întrebă *A*; îl întrebă *BC* // 31 astăzi-seară! *A*; astă-seară *BC* // 34 Oamenii aceștia ne urăsc *A*; Oamenii ne urăsc *BC*.

123

13 a simțit numaidecît. O mulțime de case *A*; a simțit numaidecît că o mulțime de case *BC* // 19—20 are să plece la Belgrad pentru a pregăti *AB*; are să plece la Bălgrad spre a pregăti *C* // 28 amînduror *AB*; amîndurora *C*.

124

3 nici n-au luat în băgare de seamă *AB*; nici n-au luat în seamă *C* // 5 amărăciune *AB*; amărăciune *C* // 8—9 după dînsule *AB*; după ele *C* // 10 sau *AB*; fie *C* // 14 îngrijire *AB*; îngrijare *C* // 20 dînsa *AB*; ea *C* // 26 el resimțea *AB*; el simțea *C* // 28 disperată *A*; disperată *BC* // 36 prin întuneric *A*; în întuneric *BC*.

125

3 mai puțin ca în trecut *AB*; mai puțin decît în trecut *C* // 5—6 mai grozav ca oricînd *AB*; mai grozav decît oricînd *C* // 18 de ce e vorba *A*; despre ce e vorba *BC* // 21—22 Era vremea a se despărți *A*; Era vremea de a se despărți *BC* // 24 Mișcările sufletești și cugetările *AB*; Mișcările și cugetările *C* // 25 ce îl frămîntaseră această zi parcă-i consumaseră toată puterea *A*; ce îl frămîntaseră parcă-i consumaseră oată puterea *BC* // 26—27 serbezit *A*; sârbezit *BC* // 33 împrejur *tAC*; împrejur *B* // 35 ușă *AC*; ușe *B* // 39 Era să mă sperie *A*; Era să mă speriu *BC*.

126

3—4 Era în deplin întunec și în deplină liniște *AB*; Era deplin întunec și deplină liniște *C* // 5 răsufllul tărăgănat *AB*; răsufllarea tărăgănată *C* // 7 acei *A*; cei *BC* // 9 soare *A*; soarece *BC* // 13 și-și pipăi iubita sa soție *A*; și-și pipăi pe iubita lui soție *BC* // 17

într-însa *AB*; în ea *C* // 21 ele i se înfățișau ca garanție *A*; ele se înfățișau ca garanții *BC* // 23—24 Sus pe tavan păreau mișcându-se *AB*; Sus pe tavan se păreau mișcându-se *C* // 26—27 se arăta scena *A*; se arătau scene *BC* // 29 ulițele *A*; ulițele *BC* / se deșertaseră *AB*; se deșertară *C*.

127

4 ferestre *A*; ferestre *BC* / cridă *A*; cretă *BC* // 5 părete *A*; perete *BC* // 9 în pat *AB*; din pat *C* // 11 împrejur *AB*; împregiur *C* // 11—12, 17 păretele *AB*; peretele *C* // 16 nu încetează a-l supăra *A*; nu încetează de a-l supăra *BC* // 17 începe a crepa *A*; începe a crăpa *BC* // 18 crepăturii *A*; crăpăturii *BC* // 18—19 Ar dori să se ridice, să încheie perdelele, dar se teme *AB*; Ar dori să se ridice, dar se teme *C* // 20 vede dunga de lumină la spatele sale *A*; vede dunga la spatele său *BC* // 25 pasuri *A*; pași *BC* // 29 și vro trei preoți *AB*; și trei preoți *C* // 34 îi trece *AB*; îi trecu *C* // 38 în gându-i *AB*; în gândul lui *C*.

128

1 viuă *A*; vie *BC* // 11 în gândul său *AB*; în gândul lui *C* // 19 S-aprinde *AB*; S-aprindea *C* // 20—21 El vede casa sa arzind *AB*; El vede casa arzind *C* // 28 încungiurat *AC*; încunjurat *B* // 35 țipet *AC*; țipăt *B* / înădușit *A*; înăbușit *BC* // 37 buiguit *A*; buimăcit *BC* / împregiur *AC*; împrejur *B* // 40 dimprejur *AB*; dimpregiur *C* // 41 îl încredință că se află acasă la dînsul. Dar nu-și poate da seamă de ziua de ieri *AB*; îl încredințează că își aduce aminte de ziua de ieri *C*; anulat cu *AB*.

129

3 ferestrele *A*; ferestrele *BC* // 4 — A fost un vis grozav?! zice el ștergîndu-și fruntea de sudori. Dar ce însemnează acest vis?! Este el o presimțire? *AB*; — A fost un vis grozav?! Este el o presimțire? *C* / un „Memento“? *A*; „Memento“? *BC* // 7 se revărsase zorile *A*; se revărsaseră zorile *BC* // 8 fără a dori *AB*; fără a dormi *C* // 18 Se și hotări *A*; Și se hotări *BC* / să deștepte îndată pe vreunul *AB*; să deștepte pe vreunul *C* // 20 viuă *A*; vie *BC* // 21 și a-și împărtăși *A*; și de a-și împărtăși *BC* // 22 reazem *AC*; reazim *B* // 24 intrase *A*; intrase *BC* // 32 și astă dată *AB*; și de astă dată *C* // 33 împregiur *AC*; împrejur *B* // 36 Cîtăva vreme *A*; Cîtva timp *BC* // 37 zuruit *A*; uruit *BC* / trăsuri *AC*; trăsură *B* // 38 plecă *A*; pleacă *BC* // 39 dinaintea ei *A*; înaintea ei *BC*.

4 nu-i băga în seamă *A*; nu-i băga de seamă *BC* // 10 în legătura cu *A*; în legătură cu *BC* // 13 șirul de idei *A*; soiul de idei *BC* // 13-14 ce-l cuprinsese *AB*; ce-l cuprinsese *C* // 19 părțile *AB*; părțile *C* // 25 Ce semne sunt aceste?! *A*; Ce sunt aceste?! *BC* // 27 îngrijare *AC*; îngrijire *B* // 38 dinaintea *A*; înaintea *BC* // 38-39 nu se înșală *AC*; nu se înșală *B*.

9 însămnate *AB*; însemnate *C* // 11 Pavăleanu *AB*; Prăvăleanu *C*; anulat cu *AB* // 31 să vă previn *A*; să vă previu *BC*.

3-4 El începu a-i povesti dar cu de-amănuntul toate cele petrecute astă-noapte *AC*; El începu dar a-i povesti cu de-amănuntul toate cele petrecute. Îi vorbi de grămezile de ieri, de zgomotul de astă-noapte *B* // 11 împrejurările *AB*; împregiurările *C* // 16 eu nu mai mă îndoiesc *A*; eu nu mă mai îndoiesc *BC* // 17 seară siciliană *A*; o vespără siciliană *BC* // 23 dar fără să facem zgomot *AB*; dar fără zgomot *C* // 24 mulțămît *A*; mulțumit *BC* // 27 pe dată *AB*; îndată *C* // 32 se repeți *A*; se repetă *BC* // 35-36 iar se urcau două care încărcate la deal *AB*; iar se urcau la deal două care încărcate *C*.

4-5 Cu atât mai mult să simțea îndemnul a se grăbi *A*; Cu atât mai mult simțeau îndemnul de a se grăbi *B*; Cu atât mai virtos simțeau îndemnul de a se grăbi *C* // 15 nimenea *A*; și nimenea *BC* // 23 pe-reții *AC*; păreții *B* // 36 năcăjit *A*; necăjit *BC*.

2 de fapta lor *A*; despre faptele lor *BC* // 3 compromisat *A*; compromis *BC* // 4 dorință mai apropiată *A*; dorință mai fierbinte *BC* // 4-11 să poată pune mâna pe toți cei bănuși și să-i aresteze. Primarul era om iute la fire, violent și adeseori fără chibzuință. Astă dată însă el avu timp să se gîndească și cea întâi idee ce-i tresări în cap a fost să nu se compromită la nici o întîmplare. El nu împărtășea pe

deplin temerile lui Zoltán; cu toate acestea, lucrul mai-nainte de toate-l privea pe dînsul, și-n astfel de poziție nu se simțise nici odată.

— Păreerea d-lui căpitan e cea mai nemerită, zise el liniștit. Cel întii lucru este să tăcem; nimic să nu se afle din cele petrecute aci. Dacă în adevăr s-ar urzi vrun complot, noi trebuie mai întii s-aflăm totul, și numai dup-aceea să luăm în secret măsurile necesare, spre a nu fi surprinși și spre a-i surprinde noi pe dînșii. Iar dacă crucile roșii ar însemna altceva, trebuie să tăcem toată viața noastră. Înțelegeți bine că aceasta ne-ar compromita, și mai întii de toți m-ar compromita pe mine, primarul acestei urbe, căci am atribuit atîta importanță unei gaminării.

— Nu se poate, zise Bator hotărit. Toate casele sunt însemnate.

— Nici eu nu cred, urmă primarul; cu toate aceste, vă rog păstrați tăcerea și aveți încredere în mine. Eu îi cred pe români destul de serioși, destul de cumpătați și chiar destul de patrioți spre a mă îndoi de cele ce sînt silit a crede. Dar pot să mă înșel. Românii sunt oameni isteți și pătimași. Fiți încredințați dară că în cîteva ceasuri eu voi regula tot ce voi găsi de cuviință spre a lua măsuri de precauțiune.

După aceasta, întorcîndu-se spre secretar:

— D-le secretar, îi zice el, pleacă te rog, îndată, și adu cel mult peste un ceas o listă de toți proprietarii caselor însemnate cu cruci. Înțelegeți însă că nimeni nu trebuie să bănuiască măcar că crucile roșii ar fi băgate în seamă.

Secretarul era palid. El se închină și ieși.

— Eu cred că cel întii lucru de făcut ar fi oprirea reprezentației de azi seara, zise Zoltán îngrijit.

— Doamne ferește! răspunse primarul. Nimic mai fără tact decît una c-aceasta. Actorii să nu afle nimic din ceea ce să petreacă.

— Dar bieții oameni...

— Nici un păcat de ei, observă primarul c-un zîmbet de dispreț; dar, în sfîrșit, lăsați, voi isprăvi eu totul. D-nule căpitan, te rog adună informațiuni de tot ce s-a petrecut astă-noapte. Dar nimenea să nu bănuiască cevași; mai bine lipsă de orice cercetări.

— Am înțeles, răspunse căpitanul agerinos. Voi urma întocmai.

— Ș-acuma, d-nii mei — sfîrși primarul strîngînd mina celor de față — vă mulțumesc de-ndatorire și să rămînă vorba între noi. Fiți liniștiți; eu voi face tot ce mi-o sta prin putință. Dar înainte de toate voi să vorbesc cu d. colonel.

Își ziseră „adio“ și se despărțiră.

După un ceas de vreme, primarul stătea adâncit în gânduri dinaintea mesei. La dreapta-i ședea colonelul Wolvitzky, la stînga președintele de tribunal, Kraiser, și mai la o parte subprefectul, Béla Wavracek.

Pe masă erau două piese importante: lista proprietarilor de case și raportul căpitanului asupra celor petrecute noaptea trecută.

Din listă se încredințară c-abia trei case românești poartă semnul de cruci roșii, iar raportul căpitanului poliției suna astfel:

„Ziua întreagă de ieri a fost o mișcare neobicinuită în oraș. Gardiștii spun că s-au ivit mai multe certe pe ulițe, cum și prin prăvălii. Arestat însă n-a fost nimene.

După-amiază s-au văzut grămezi de oameni în curtea școlii românești. La preotul Popa Martin și la protopopul Vardan intrau și ieșeau mai mulți preoți. Seara la școală erau toate ferestrele luminate. Gardiștii n-au putut afla mai mult decît că un comitet ține ședințe. Dar ce fel de ședințe, nu se știe.

Seara, tîrziu, s-au văzut mai multe grămezi de oameni oprindu-se și plimbîndu-se pe ulița mare. Gardiștii n-au putut înțelege ce vorbesc.

Pe la miezul nopții, o grupă de oameni îmbrăcați în haine negre sta dinaintea casei d-lui Féleky Zoltán, vorbind foarte agitat. Gardistul susține că i-a auzit vorbind de revoluție, de sînge și de foc. Nimeni însă n-a văzut să se fi apropiat vreunul din ei de părete.

După miezul nopții grupele de oameni tot mai continuau să circule pe strade și mai ales pe ulița mare.

Astăzi dimineață au venit cel puțin douăzeci de trăsuri încărcate cu oameni în oraș. Cele mai multe s-au oprit pe la hanuri; cîteva dintre ele au tras pe la preoți. În curtea avocatului Sălcu s-au văzut patru trăsuri, și-n curtea vicenotarului Bebescu, două.

În acest moment românii s-adună la biserică. Ei sunt în număr neobicinuit.“

Primarul, colonelul și președintele au cetit aceste piese. Nimic despre crucile roșii. Toată sarcina cădea asupra primarului *A*; să poată pune mina pe toți cei bănuți și să-i aresteze. Ceilalți erau însă de părerea că afacerea are un caracter cu desăvîrșire local și că astfel face parte din cercul de activitate al primăriei. Primarul, colonelul și președintele tribunalului, care veniră în urmă și ei, căzură de acord că toată sarcina cădea asupra primarului *BC // 19* adaoase *A*; adăugă *BC // 28* dimprejurul *AB*; dimpregiurul *C // 31* Sibiu *AC*; Sibiiu *B //*

32 zise turburat *A*; zise el turburat *BC* // 36 s-or lămuri *A*; s-ar lămuri *BC* // 37 străinii *AC*; streinii *B* // 40 și scrise în grabă *AB*; și în grabă scrise *C*.

135

5—6 Administrația *AB*; Administrațiunea *C* // 18 călări *AB*; călare *C* // 19 împrejurile *A*; împrejurimile *B*; împregiurimile *C* // 23 toți acei *A*; toți cei *BC* / locuri publice *A*; localuri publice *BC* // 26—27 Cu toate acestea nu ținea minte să fi mai văzut *A*; Cu toate acestea nu ținea minte să mai fi văzut *BC* // 32 din cele *A*; de cele *BC* // 36 adăogeau *A*; adăogau *B*; adăugau *C* / îngrijirile sale *AB*; îngrijările sale *C*.

136

1—2 vreo treizeci oameni *A*; vreo treizeci de oameni *BC* // 3 Toți aceștia însă erau *A*; Toți aceștia erau *BC* / prin prejur *AB*; prin pregiur *C* // 4—8 cu toate aceste nici un indiciu. Planul este urzit cu atita dibăcie — credea el — încit era cu neputință a străbate printr-insul. Aceasta-l dispera. În această stare sufletească *AB*; cu toate aceste trebuie să afle ceva urme și dovezi. În această stare sufletească *C*; *anulat cu AB* // 15—17 că pe casa d-voastre, ca și pe toate casele nelocuite de români, o mină necunoscută *A*; că pe casa d-voastre o mină necunoscută *BC*; *anulat cu A* // 17 cridă *A*; cretă *BC* // 18 împregiurări *AC*; împrejurări *B* // 20 dimprejur *AB*; dimpregiur *C* // 23 măsurile cuviincioase *A*; măsurile cuvenite *BC* // 25—26 al trebilor dinăuntru și cerîndu-i ajutorul armatei *AB*; al trebilor dinlăuntru și cerînd ajutorul armatei *C* // 27 acestea *A*; aceste *BC* / grije *A*; grijă *BC* // 34—35 priveghiarea *A*; privegherea *BC* // 36 dimpregiurul *AC*; dimprejurul *B*.

137

2 d-voastră *A*; d-voastre *BC* // 3 să și ieșiți *A*; să ieșiți *BC* // 9 decît înîntrul barierele orașului *A*; decît înlăuntrul barierele Țorașului *BC* // 14 încredințat *A*; încredințați *BC* // 15 semnatul *A*; subsemnatul *BC* // 15—16 cit de puțin *A*; cituși de puțin *BC* // 20 a se pune *A*; să se pună *BC* // 22 detaliat *AB*; detaiat *C* // 34 Bocoșan *A*; Boceșan *BC* // 35 fără nici un zgomot, aducîndu-se *A*; fără nici un zgomot și aducîndu-se *BC* // 38 mulțămit *A*; mulțumit *BC*.

138

20 celor care *AB*; celor ce *C* // 28 a mers cu insulta *A*; a mers cu

insultele *BC* // 32 disperat *A*; disperat *BC* // 37 perdut *A*; pierdut *BC*.

139

24 Credeau că este vreo manevră *AB*; Credeau că este vorba de vreo manevră *C* // 28 Nimenea însă *A*; Nimeni însă *BC* // 32—37 În acest ordin însă erau două puncte foarte supărătoare: întâi că numărul gardelor trebuia îndoit, ș-al doilea, că nimeni nu putea să iasă ori să intre fără voia ofițerului. Cazarma era închisă. Soldații vedeau în acest ordin o pedeapsă disciplinară. Ei erau supărați pe superiorii lor *A*; În acest ordin însă erau două puncte foarte supărătoare. Ei erau supărați pe superiorii lor *BC*; *anulat cu A*.

140

17 împrejurul *AB*; împregiurul *C* // 18—19 piața juvăia ca un stup *A*; piața bijbăia ca un stup *BC* // 20 dar era o zi *A*; ci și o zi *BC* // 23 ulițele se deșartă *A*; ulițele se deșertară *BC* // 25 ulițele *AB*; ulițele *C* // 27 sau cite unul *AB*; ori cite unul *C* // 35 îngrijiți *A*; îngrijați *BC*.

141

3 blestemau *AB*; blăstămau *C* // 15 în interval de o oră ieșiră *AB*; în interval ieșiră *C*; *anulat cu AB* // 22 la biserica cea mare românească *A*; la biserica cea românească *BC* // 27 după-amiazi sosise *AB*; după-ameazăzi sosise *C* // 29 astăzi *A*; azi *BC* // 34 unul deja administrator *AB*; unul administrator *C* // 41 dimprejur *AB*; dimpregiur *C*.

142

3 Deja *AB*; Încă *C* / era plină *AB*; erau pline *C* // 11 față cu candidații *A*; față de candidați *BC* // 21 să silea *AB*; se silea *C* // 22 liturgie *A*; liturghie *BC* // 24 pe lingă aceasta *A*; pe lingă aceste *BC* // 32 din delegații *AB*; dintre delegații *C* // 33 aleargă *AB*; alergară *C*.

143

9—10 lumea toată ieși *A*; lumea ieși toată *BC* // 31 nimene *A*; nimeni *BC* // 32 să nu să fi întristat *AB*; să nu fie întristat *C* // 34 din care cetățenii maghiari *AB*; din cetățenii maghiari *BC* // 35—36 părtaș la bucuria noastră. Știm de mult că ungurii ne urăsc și pizmuiesc înaintarea noastră. Ne revoltă însă când ura lor *AB*; părtaș la bucuria noastră. Ne revoltă când ura lor *C*.

3 răzbunare *A*; răzbunarea *BC* // 10 unde ne este singura speranță să fim ascultați *A*; unde ne este sigură speranța să fim ascultați *BC* // 24 căzărmiile *A*; cazărmiile *BC* // 24–25 primarul buiguia indecis *A*; primarul buiguia tot în ascuns, indecis *BC* // 31 ulițele *A*; ulițele *BC* / el vedea oamenii trecînd *AB*; el vedea trecînd oameni *C* // 32–33 nu putea ceti *A*; nu mai putea citi *BC* // 36–37 în luptă cu *A*; în luptă cu *BC* // 38 iminent *AB*; eminent *C*; *anulat cu AB*

3 cetînd-o *AB*; citînd-o *C* // 12 unde a să meargă *A*; unde o să meargă *BC* // 15 — Nu! nu! își zise el *A*; — Nu! își zise el *BC* // 17 Pe drum însă el se hotărî *AB*; Pe drum el se hotărî *C* / convinție *A*; convingere *BC* // 31 pe ici, pe colo cite unul, cu aerul *A*; pe ici, pe colo, cu aerul *BC* // 31–32 îngrijirii *AB*; îngrijării *C* // 34–35 Ce vor acești oameni? Ce caută? Ce scop au?... Cu aceste reflexii alergă să-i ajungă. Trece din stradă în stradă, din cotitură-n cotitură, pînă cînd îi perdu... Atunci se hotărî să meargă la cazarmă... Dar ce să facă la cazarmă? Ce pot să-i spună? Cu ce pot să-l lumineze?... Zoltân se oprește și stă pe gînduri, nu știe ce să facă, încotro să plece, de ce să se apuce... Cutureiera orașul, dă în jos, dă în sus, fără să știe pentru ce și cum. Părea un criminal care ar vrea să se pocăiască și nu știe cui, și nu știe cum... În sfîrșit, aude un zgomot neobicinuit înspre biserică, ca și cînd sute și mii de glasuri s-ar uni în aer într-un răsunset... se oprește, ascultă... ascultă... ș-apoi aleargă... *A*; Ce vor acești oameni? Ce caută? *BC* // 38 erau actorii *A*; actorii *BC*.

10 se debarasă *AB*; se debarasase *C* // 21 suptsuară *A*; subțioară *BC* // 23 unii la alții *A*; unul la altul *BC* // 26 — Stăi *A*; — Stai *BC* // 28 Nimenea *A*; Nimeni *BC*.

11 nemulțămîți *A*; nemulțumiți *BC* // 13 mulțămită *A*; mulțumită *BC* // 18 uliței *A*; uliții *BC* // 21 ulițele *A*; ulițile *BC* // 22 demonstrațiune *A*; demonstrație *BC* // 23–27 cînd maghiarii se vor fi culcat. Ei discutau, dar nu se puteau decide nici într-un fel. Numai asupra unui punct se înțelegeau cu toții: că trebuie făcut ceva. Atunci sosi și Peti, afișierul, și se opri înaintea oamenilor, cu afișele subsu-

oară. Unul dintre tineri se apropie de dînsul și-l întreabă ce are sub-suoară? *AB*; cînd maghiarii se vor fi culcat. Asupra unui punct se înțelegeau cu toții: că trebuie făcut ceva. Unul dintre tineri se apropie de dînsul și-l întreabă ce are subțioară? *C*; *anulat cu AB // 36* unul din ei *A*; unul dintre ei *BC // 41* sub-suoară *A*; subțioară *BC*.

148

I turburat *AB*; turbat *C*; *anulat cu AB // 5* la toate aceste *A*; la toate acestea *BC // 8, 14* cridă *A*; cretă *BC // 9* împrejurul *AB*; împrejurul *C // 11* înainte de a fi plecat *A*; mai-nainte de a fi plecat *BC / Belgrad A*; Bălgrad *BC // 18* sînt *A*; sunt *BC // 19—22* Să mergem la primărie. Și zicînd aceste, începu să fugă spre primărie, strigînd neîncetat: „Trăiască patria! Trăiască libertatea! Trăiască frățietatea!“ Toți ciți îl vedeau și îl auzeau *A*; Să mergem la primărie. Toți ciți îl vedeau și îl auzeau *BC*; *anulat cu A // 24* ulițele *A*; ulițele *BC // 28—29* signalul de alarmă *A*; semnalul de alarmă *BC // 32—33* poate să fie *A*; poate fi *BC // 33* Cei mai mulți însă își urmau *A*; Cei mai mulți își urmau *BC // 37* îl desesperau *A*; îl desesperau *BC*.

149

4, 9 În zădar *A*; În zadar *BC // 10* capăt al stradei *A*; capăt al străzii *BC // 18—21* ori dacă nu, ordon armatei să dea foc. Uimirea mulțimei crescă și mai mare. — Domnule primar! strigă Zoltán răgușit *AB*; ori dacă nu, ordon armatei să dea foc. — Domnule primar! strigă Zoltán răgușit *C*; *anulat cu AB // 31* sau dacă este numai vis *A*; ori este numai vis *BC // 35* Peste un ceas de vreme ulițele erau pline *A*; Peste un ceas ulițele erau pline *BC // 37* o ceată ca de două mii *AB*; o ceată ca două mii *C*.

150

3 și mulțimea entuziasmată *A*; și mulțimea era entuziasmată *BC // 6* în fruntea mulțimei *A*; în fruntea mulțimii *BC // 9—10* strigăte entuziasmăte *A*; strigăte entuziaste *BC // 18* Înainte *AB*; Mai-nainte *C*.

p. 151

NEGREA BĂTRÎNUL

A apărut în *Nuvela*, III, București, Editura „Cartea românească“, [1924], p. 201—214.

Slavici își oferă lucrările, cum avem adesea prilejul să constatăm, revistelor și ziarelor cu prestigiu, dar nu o dată și unor publicații

efemere. Este posibil, în aceste împrejurări, ca și *Negrea Bătrînul* să se fi publicat în vreo revistă, ziar, almanah sau chiar calendar înainte de includerea ei în volumul de nuvele.

Cînd a fost scrisă povestirea? Un răspuns cit de cit exact este cu neputință de dat atîta vreme cît nu cunoaștem nici data primei apariții. Amintiri din timpul studenției la Viena, prin anii 1869—1872, se împletesc, altfel destul de armonice, cu altele mult mai recente privind o călătorie în Bucovina și petrecerea la mare. Judecînd după aceste amănunte, data compunerii lucrării nu poate fi situată înainte de 1906.

Povestirea ilustrează, ca și alte lucrări ale lui Slavici, concepția sa despre rolul familiei în viața socială. Autoritatea lui Confucius, a cărui învățătură o cunoaște încă din anii studenției, este invocată și de astăzi, ca în atîtea rînduri cînd scriitorul scute în discuție asemenea probleme. Familia nu se poate constitui, demonstrează Slavici, fără sacrificii aduse de cei care o întemeiază.

Povestirea a trecut neobservată și nici critica literară din ultimii ani nu i-a acordat importanță. G. Călinescu se oprește la ea în completările la *Istoria literaturii române* și o remarcă tocmai sub aspectul de mai sus. „Fiul unui toptangiu în brașovenia din București — scrie criticul despre eroul povestirii — bogat, chibzuit, epicurean, intelectual, rămîne celibatar de frica răspunderilor economice“ (G. Călinescu, *Material documentar... Ioan Slavici în Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 766).

A apărut în *Tribuna*, I (1884), nr. 63 (1/13 iulie), p. 250—251; nr. 64 (3/15 iulie), p. 254; nr. 65 (4/16 iulie), p. 258; nr. 66 (5/17 iulie), p. 262—263; nr. 67 (6/18 iulie), p. 266; nr. 68 (7/19 iulie), p. 270—271; nr. 69 (8/20 iulie), p. 274—275; nr. 70 (10/22 iulie), p. 278—279; nr. 71 (11/23 iulie), p. 282—283; nr. 72 (12/24 iulie),² p. 286—287; nr. 73 (13/25 iulie), p. 290—291; nr. 74 (14/26 iulie), p. 294; nr. 75 (15/27 iulie), p. 298—299; nr. 77 (18/30 iulie), p. 306—307; nr. 78 (19/31 iulie), p. 310—311; nr. 79 (20 iulie/1 august), p. 314; nr. 80 (22 iulie/3 august), p. 318; nr. 81 (24 iulie/5 august), p. 322—323; nr. 82 (25 iulie/6 august), p. 326—327; nr. 83 (26 iulie/7 august), p. 330—331; nr. 84 (27 iulie/8 august), p. 334—335; nr. 85 (28 iulie/9 august), p. 338; nr. 86 (29 iulie/10 august), p. 342—343; nr. 87 (31 iulie/12 august), p. 346—347; nr. 88 (1/13 august), p. 350—351; nr. 89 (2/14 august), p. 354—355; nr. 90 (3/15 august), p. 358; nr. 91 (4/16 august), p. 362—363; nr. 92 (5/17 august), p. 366—367; nr. 93 (8/20 august), p. 370—371; nr. 95 (10/22 august), p. 378—379; nr. 96 (11/23 august), p. 382—383.

Se tipărește în broșură, după textul din ziar, în același an: I. Slavici, *Pădureanca*, Novelă, Sibiu, Editura și tiparul Institutului tipografic, 1884, 189 p. („Biblioteca populară a *Tribunei*“, nr. 1). Se retipărește în *Nuvele*, III, București, Editura „Cartea românească“, [1924], p. 217—352.

Traduceri: „*Die Wäldlerin.*“ *Dorfgeschichte von ... Nach dem rumänischen von Mite Kremnitz.* În *Rumänische Revue*, I (1885), nr. 1 (Iulie), p. 40—49; nr. 2 (august), p. 105—115; nr. 3 (septembrie), p. 172—187; nr. 4 (octombrie), p. 225—236; nr. 5 (noiembrie), p. 284—297; nr. 6 (decembrie), p. 350—363.

Pădureanca se situează printre nuvelele scriitorului care nu beneficiază de reelaborări îndelungate. Ea se publică, cum rezultă din documente, scurt timp după ce a fost scrisă și în împrejurări care nu pot fi trecute cu vederea.

„Junimea“ bucureșteană cunoaște nuvela înainte ca ea să fi fost terminată. Maiorescu notează în jurnalul său, în 12/24 noiembrie 1883, că Slavici citise la întrunirea literară „jumătatea gata a noii sale novele sătești cu Iorgovan“ (T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, București, [f.a.], p. 203). Criticul face și aprecieri de valoare: „Iarăși unele lucruri frumoase și iarăși pe jumătate prea lungă“. Lectura nuvelei întregi are loc în 20 februarie 1884 și ea face o bună impresie. „Slavici ne-a citit, în încordată atenție generală — notează Maiorescu în jurnalul său — noua sa novelă din viața țărănească, cu Șofron, Simina și Iorgovan. Foarte bună“ (T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, II, p. 233). Maiorescu îl informează în 8/20 martie 1884 și pe A. Chibici-Revneanu, care îl însoțea pe Eminescu în străinătate, asupra bunei impresii produse de nuvelă. „Slavici — scrie Maiorescu — și-a terminat nuvela *Pădureanca*; ne-a citit-o, a plăcut foarte mult“ (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, București, 1933, p. 176). Se produce în aprecierile lui Maiorescu, cum nu este greu de observat, o deplasare, și de la rezerve, foarte serioase, pe care le formulează în noiembrie 1883, ajunge, citeva luni mai târziu, în februarie-martie 1884, la recunoașterea în noua nuvelă a unei lucrări literare importante. Se cuvine observat totuși că Maiorescu apreciază nuvela prin impresia produsă asupra celor care asistaseră la lectura ei. Constatarea este importantă, putându-se susține că în intervalul scurt dintre noiembrie 1883 — februarie 1884 scriitorul nu a supus nuvela la reelaborări decât cel mult parțial. Astfel aprecierile favorabile ale criticului acoperă obiecțiile sale inițiale, însă nu le înlătură.

Slavici ia, în aprilie 1884, conducerea ziarului *Tribuna*. Intemeierea cotidianului sibian este precedată, cum am arătat și în altă parte (D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 267

și urm.), de mari frământări. Situația se complică și mai mult după ce începe să apară *Tribuna*. Scriitorul intră în vârtejul luptei ziaristice cotidiene, îndepărtându-se tot mai mult de îndeletnicirile literare. *Tribuna* declara însă că urmărea să întemeieze, paralel cu activitatea politică pe care o desfășura, și un „centru de lucrare literară“. Este caracteristic în acest sens apelul *Către publicul român*, publicat de Slavici la sfârșitul primului an de apariție a ziarului. „Vom stărui dar și mai departe să facem cu incetul din *Tribuna* un centru de lucrare literară, în care se întilnesc talentele *de la noi*, lucrează împreună, se încurajează unele pe altele și stabilesc prin lucrarea lor punctul de plecare al dezvoltării noastre literare, care nu poate fi decît în poezia *noastră poporală*“ (*Tribuna*, 1884, nr. 201 din 21 decembrie/2 ianuarie 1885). Se urmărea să se determine o mișcare culturală largă, menită să ducă și la înlăturarea literaturii idilice, cu răspîndire încă destul de mare la acea dată peste munți. Se impunea să se ofere un „model“, și Slavici crede nimerit să publice în coloanele ziarului noua sa nuvelă. Scriitorul îl informează și pe Maiorescu, într-o scrisoare din 4 mai 1884, asupra acestui aspect (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, V, București, 1934, p. 110—111). Publicarea nuvelei începe la numai două luni de apariție a ziarului și ocupă foiletonul acestuia timp de o lună și jumătate. Slavici nu era chiar atît de încrezător, cum se crede, în realizarea artistică a nuvelei. „*Pădureanca* — îi scrie Slavici lui Maiorescu în 7 octombrie 1884 — am terminat-o cum am terminat-o. Moartă o fi, vie o fi, așa e cum este. Dacă ar fi să fie un păcat literar, iertați-l și pe acesta“ (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, V, București, 1934, p. 114). Se poate presupune — și nu fără temeiuri îndreptățite — că rezervele lui Maiorescu nu încetaseră după lectura nuvelei făcută de Slavici la ședințele „Junimii“ bucureștene și că acesta consimți să-i aducă modificări. Situația de peste munți a impus însă publicarea nuvelei în forma în care o cunoaștea și Maiorescu. *Pădureanca* aduce însă și așa o privire cuprinzătoare asupra vieții satului transilvănean și a constituit un „model“ urmat de scriitorii tribuniști în zugrăvirea realistă a acestuia. S. Albinu oferă prin nuvelele sale, *Un sărac avut* (*Tribuna*, 1888, nr. 190 și 191, din 4 și 5 septembrie) și *O seară la Brustureni* (*Tribuna*, 1889, nr. 130—136, din 21—28 iunie), poate, exemplul cel mai caracteristic. Dar și scriitorii transilvăneni de mai târziu sînt mai aproape de *Pădureanca* decît de celelalte nuvele ale lui Slavici.

Există în *Pădureanca* o anume comuniune cu lumea descrisă. Acțiunea se desfășoară, în adevăr, și în Șiria, comuna natală a scrii

torului. Dar și în Curtici Slavici era între ai săi. O mătușă a sa, Catarina, fiica lui Paia Slavici, se mărită în Curtici după Sofronie Gîrba. Căsătoria se oficiază în Șiria în 21 octombrie 1862 (*Protocolul căsătoriilor Șiria 1852—1882*, Arhivele statului, Arad, reg. 1032, poziția 34). Căsnicia pare să nu fi mers bine încă de la început, și în 1867 începe procesul de divorț (*Dosarul II — 44 — 1867*, Arhiva Episcopiei ortodoxe, Arad). Se pot stabili unele similitudini, pe baza acestor documente, între Catarina (Katița) și Simina și îndeosebi între Sofronie Gîrba și Iorgovan, feciorul bogătanului din Curtici. Documentele o arată pe Catarina fire independentă, pregătită să-și croiască prin propriile puteri drum în viață. Sofronie Gîrba, în schimb, se trădează om moale, fără voință, întocmai ca Iorgovan din navelă. Are amestec în căsnicia lui Sofronie și a Catarinei și preotul din Curtici, care ia partea celui dintii. Sofronie Gîrba și Catarina se impacă în 27 noiembrie 1868, la stăruința autorităților bisericești. Căsnicia nu dură, după cite se pare, și Catarina vine la București, unde moare în 3 mai 1920 (*Registrul stării civile pentru morți, vol. 12, nr. 4.356*. Municipiul București. Consiliul popular al Sectorului 1). Ar fi interesant de știut dacă în 1883—1884, cînd scrie Slavici nuvela, Catarina se stabilise în București, și dacă nu cumva tocmai venirea ei îl determină să descrie întâmplări de la Curtici. Nu este de prisos să menționăm că nume ca Simina și îndeosebi Șofron se întîlnesc des în comunele din ținuturile arădene. Un Șofron Borlea din Șiria, păcurar, moare în 1912, în vîrstă de 97 de ani (*Protocolul morților 1890—1920*, Arhivele statului, Arad. Poziția 76).

Pădureanca pornește, prin urmare, de la fapte ce se verifică documentar, și interpretarea potrivit căreia ea ar conține foarte puțină „autobiografie“ în comparație cu alte scrieri ale lui Slavici trebuie părăsită. Căci Simina este pădureancă, asemeni Catarinei, care duce, coborîtă între oamenii din cîmpie, o viață grea și care nu are parte de iubire spre a-și întemeia un cămin.

Congresul studențesc de la Putna din 1871 prevăzu, printre mijloacele pentru ridicarea culturală, alături de înființarea unui cotidian, și întemeierea unei biblioteci populare, care să pună la îndemna cititorilor cărți ieftine și bine alese (I. Grămadă, *România jună*, Arad, 1912, p. 66). Slavici are meritul de a fi nu numai directorul „ziarului național“, a cărui înființare se ceru la Congresul studențesc de la Putna, ci și al „Bibliotecii populare“. Ea ia ființă în 1884 și se deschide cu nuvela *Pădureanca*. Tribuniștii nu urmăreau să reali-

zce prin înființarea „Bibliotecii populare a *Tribunei*“ profituri bănești, ci să facă cunoscută literatura realistă în cercuri cât mai largi. *Pădureanca* se vinde, cum rezultă din scrisoarea lui Slavici către I. Urban Jarnik din 18 septembrie 1885, cu pierderi, și scriitorul renunță și la onorar (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, București, 1932, p. 163). Presa de peste munți face o largă publicitate „Bibliotecii populare“ și cu deosebire nuvelei lui Slavici. „*Pădureanca* d-lui Ioan Slavici (nr. 1 din «Bibliotecă») — scrie *Foaia poporului* — este o prea frumoasă novelă, scrisă în limbă ușoară, populară și povestindu-ne întâmplări din viața țărănească. Dacă ai cetit-o, multă vreme, ani întregi îți rămîne gîndul legat de chipul frumoasei Simina, figura cea mai dragălașe a novelei. Îți petreci foarte folositor timpul cetind această broșură. Vorba scurtă: Cartea e de noi, de cei de la țară, și vrednică de a o avea“ (*Foaia poporului*, 1893, nr 21 din 23 mai/4 iunie). *Pădureanca* cunoaște prin intermediul „Bibliotecii populare a *Tribunei*“ o circulație pe care nu au avut-o peste munți celelalte nuvele ale scriitorului.

Pădureanca nu a stat prea des în atenția criticilor literari. Cea dintii prezentare cuprinzătoare a ei vine după mai bine de o jumătate de veac de la publicarea nuvelei și o datorăm lui I. Breazu. Istoricul literar analizează personajele și subliniază calitățile, dar și defectele nuvelei. „Dacă Slavici vede just aceste personaje, nu ni le zugrăvește totdeauna cu destulă plasticitate. Prea îi lasă pe acești țărani să se piardă în subtilitățile psihologice ale tezei lui morale. În conflictul cu întâmplările, suferențele lor sufer schimbări brusce, nu îndeajuns de motivate [...]. Un material admirabil este în această novelă, păcat însă că metalul n-a fost curățit de zgură în focul unei concepții artistice sigure“ (Ion Breazu, *Literatura „Tribunei“ (1884—1895), Partea I: Proza*, București, 1936, p. 67). Istoricul literar înclină să creadă că multe din defectele nuvelei se datorau faptului că Slavici ar fi urmărit să ilustreze prin *Pădureanca* teoria romanului popular, expusă de Maiorescu în *Literatura română și străinătatea*. Nu putem împărtăși, evident, în întregime aceste opinii. Concluziile cu privire la realizarea artistică, pe de altă parte, nu par să fi rămas nici ele fără urmări. Critica literară ignorează nuvela decenii în șir. G. Călinescu se ocupă de ea abia în completările la *Istoria literaturii române*. Criticul exemplifică prin eroii nuvelei capacitatea scriitorului în analiza „sufletului disimulat și mut“, trăsătură caracteristică scrisului lui Slavici. Evocarea tirgurilor de oameni pentru seceriș, arată G. Călinescu, este și ea chemată să fie un „co-

mentariu etnografic la o astfel de psihologie rituală" (G. Călinescu, *Material documentar ... Ioan Slavici în Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, IX (1960), nr. 4, p. 766). *Pădureanca* ocupă un loc important alături de cele mai de seamă realizări ale scriitorului. (A se vedea și *Prefața* vol. I, p. LXVI — LXVII.)

SIGLE: A: *Tribuna*, 1884

B: „Biblioteca populară a *Tribunei*“, 1884

C: ed. „Cart. rom.“, [1924]

V a r i a n t e

162

6 sau *AB*; ori *C* // 17 de dînsa *AB*; de ea *C* // 19 juguri de pămînt *AB*; jugăre de pămînt *C* // 25 brațele *AB*; brațul *C*.

163

2 sate cu sat *A*; sat cu sat *BC* // 7 nevrîstnici *A*; nevrîstnici *BC* // 12—13 să părăsească hotarul satului *AB*; să părăsească de seceriș hotarul satului *C* // 23—24 nu ți-e scris, nu ți-e scris și sănătate bună *AB*; nu ți-e scris, și sănătate bună *C*; *anulat cu AB* // 25—26 să puie *AB*; să pună *C* // 31 stătea *A*; stetea *BC* // 38 în fundul inimii lui se bucura *A*; în fundul inimii se bucura *BC*.

164

9 rămii și tu plugar *A*; rămii plugar *BC* // 13 are să-i pară bine odată *AB*; are să-i pară rău odată *C* // 20—21 și e greu lucru să ai neamuri multe și să te temi de gura lor *A*; și e greu lucru să ai neamuri și să te temi de gura lor *B*; și e greu lucru să te temi de gura lor *C*; *anulat cu A* // 25 aplea *AC*; acele *B* // 27 se bălăbănea *AB*; se bălăbănise *C* // 34—35 și se bucură chiar și atunci *AB*; și se bucură și atunci *C* // 37 fiul *AB*; fiul *C* // 40 nu intra *AB*; nu intra *C* // 41 că i s-ar putea pune *AB*; că i s-ar pune *C* / în cale *AB*; în drum *C*.

165

2—3 mai mult ca dînsul *AB*; mai mult decît dînsul *C* // 5—6 tot ca și alte dăți *AB*; tot ca alte dăți *C* // 9 băietul *AB*; băiatul *C* // 12 fie chiar numai *AB*; fie chiar și numai *C* // 19 și la lucruri *AC*; și la lucru *B* // 30 n-ar mai fi voit *AB*; n-ar fi voit *C* // 33 Nu-i vorbă *AB*; Nu-i vorba *C* // 35 băiet *AB*; băiat *C*.

1 a-i arăta *AB*; să-i arate *C* // 15–16 spre a-i opri pe oameni pe la casele lor *AB*; spre a-i opri pe oameni la casele lor *C* // 17 văzură *AB*; văzuseră *C* // 21–22 spicul a îngălbenit *AB*; spicul s-a îngălbenit *C*.

3 și o parte din cete o ia *AB*; și o parte o ia *C*; *anulat cu AB* // 10 locurile sunt sădite cu vii *AB*; locurile sunt presărate cu vii *C* // 11 coastea *AB*; coasta *C*.

10–11 să li se puie în drum *AB*; să li se pună în drum *C*.

2 o să mă duc eu ceva mai târziu *AB*; o să mă duc eu mai târziu *C* // 4 să le vază *A*; să le vadă *BC* // 8 ascultau neclățiți *A*; ascultau neclintii *BC* // 11–12 în gălăgia cea mare *AC*; în gălăgia cea mare *B* // 40 simți *AB*; simți *C*.

4 să deie *AB*; să steie *C*; *anulat cu AB* // 4–5 să vază *A*; să vadă *BC* // 18 se deduse *AB*; se dăduse *C* // 33 era nemîngăiat *AB*; era nemîngăiat *C*.

1 molatici *A*; molateci *BC* // 3–4 să-l ieie și pe el pe din minte *A*; să-l ieie și pe el pe din nainte *B*; să-l ieie și pe el din minte *C* // 19 lacrimi *AB*; lacrimi *C*.

1 băiat *AC*; băiet *B* // 24 nu te necăji *AC*; nu te năcăji *B*.

3 te spăria *AB*; te speria *C* // 5–6 mai puțini ca într-alți ani *AB*; mai puțini decît într-alți ani *C* // 19–20 o dată erau prea mulți coșași, altă dată prea mulți legători *AB*; o dată erau prea mulți legători; altă dată prea puțini coșași *C* // 24 băiet *AB*; băiat *C* // 30–31 să întoarse *AC*; se întoarse *B*.

19 să arate *AC*; să arete *B* // 29–30 Așa cum cere *A*; Așa cum îi cere *BC*.

3 Dar omul tot om rămîne *AB*; Dar omul, om rămîne *C* // 14 Juțu *A*; luțu *BC* // 30 mare și deșeartă *AB*; mare și deșartă *C* // 38 de dinsa *AB*; de ea *C*.

3 adimineau *AC*; adimeneau *B* // 6 și închise iar ochii *AB*; și închise ochii *C* // 9 l-a cuprins somnul *AB*; l-a răpus somnul *C* // 18 el luă *AC*; el lua *B* // 32 omul crescut la Cîmpie *AB*; omul de Cîmpie *C*; *anulat cu AB* // 34 Aici *AB*; Aci *C* // 35–36 printre țarine și finețe *AB*; printre țarini și finațe *C*.

2 sălbatic *A*; sălbatec *BC* // 3 speriată *AC*; spăriată *B* // 20, 21 să-i spuie *AB*; să-i spună *C* // 31 Nu-i vorbă *A*; Nu-i vorba *BC*.

1 Cu toate aceste *AB*; Cu toate acestea *C* / Simina nu și la ales ea pe Iorgovan *A*; Simina nu și-a ales ea pe Iorgovan *BC* // 16–17 să se răpeadă *AB*; să se repeadă *C* // 35 îndată ce o vede și sare s-o apuce *AB*; îndată ce o vede îi vine s-o apuce *C*.

7 perd *AB*; pierd *C* // 9 îi zise *AB*; zise *C* // 22 că e bine așa! *A*; că e mai bine așa! *BC* // 26 pe simțite *AB*; pe simțite *C* // 27 șezînd pe război *AB*; șezînd în război *C* // 28 simțea *AB*; simțea *C*.

14 nici de asta *AB*; nici pentru asta *C* // 39 să-și deie în fața slugii *AB*; să-și deie înaintea slugii *C* // 41 s-o vază *A*; s-o vadă *BC*.

9 umbla s-o pornească *AB*; umbla s-o repareze *C* // 12–13 mașină de trierat *A*; mașină de treierat *BC* // 16 cazan *AC*; căzan *B* // 27 frate din flori lui Busuioc *A*; frate din flori cu Busuioc *BC* // 28 care se știe *A*; care se știa *BC* // 29–30 el făcea tot numai ce-i plăcea lui *AB*; el făcea numai ce-i plăcea lui *C*.

1 cioareci și peptar de postav *AB*; cioareci pe peptar de postav *C* // 14 mașina de treierat *AC*; mașina de trierat *B* // 17 să triere *A*; să treiere

BC // 37 să vadă *AC*; să vază *B // 39* se siliră *A*; se siliră *BC /* să nu ridă *AC*; să nu riză *B*.

183

16 În curind dar el se ridică *A*; În curind el se ridică *BC // 26* cutrierind ulițele *A*; cutreierind ulițele *BC // 27* colindînd iute și tot mai iute de la casă la casă *A*; colindînd iute de la casă la casă *BC // 31* necăjit *AC*; năcăjit *B // 32–33* mîhnit pînă în adîncul inimii lui. Avea poftă de această și cu toate aceste *AB*; mîhnit pînă în adîncul inimii lui. Cu toate aceste *C // 38* ulițelor *AB*; uliților *C*.

184

2–3 încep să deie tircoale prin preajma casei lui Busuioc *AB*; încep să deie tircoale pe la casa lui Busuioc *C // 4* amiază *AB*; amiază *C /* deschise portița *AB*; deschidea portița *C*; *anulat cu AB // 5* intrare *AB*; intrare *C // 11* se-ntoarse *AB*; se-ntorsese *C*; *anulat cu AB // 11–12* se depărtă iute și tot mai iute, vesel și tot mai vesel *B*; se depărtă iute, vesel și tot mai vesel *AC // 16* Și n-ar fi putut *AC*; Și nici n-ar fi putut *B // 24* pierdut *AC*; perdut *B // 26–27* să-i deschidă *AC*; să-i deschiză *B // 35* s-o vadă *AC*; s-o vază *B // 39* simțise *AB*; simțise *C*.

185

3 pierde *AC*; perde *B // 5* Țsta *AB*; Acesta *C // 12–14* abia ieșise Pupăză din curte, și intra Simina în ea. Dar Iorgovan era feciorul lui. Busuioc îi făcu fetei semn să se apropie *AB*; abia ieșise Pupăză din curte, și intra Simina în ea. Busuioc îi făcu fetei semn să se apropie *C*; *anulat cu AB // 20–21* ia vino de vezi *AB*; ia vezi *C*; *anulat cu AB // 23* se depărta *AC*; se depărtă *B // 30* două jugăre de pămînt drept parte de simbrie, sămănat unul cu grîu *AB*; două jugăre de pămînt cu grîu *C // 35* să ridă *AC*; să riză *B // 38* se uita *AC*; se uită *B /* spărios *A*; sperios *BC*.

186

2 să vadă *AC*; să vază *B // 7* căpestrele *AC*; căpăstrele *B // 13* decit chiar și fiul *AB*; decit chiar fiul *C / 17* ca să o vază *AB*; ca să o vadă *C // 27* să-i spuie *AB*; să-i spună *C // 30, 39* să vază *AB*; să vadă *C // 33* și feciorul lui n-ar fi avut nevoie *AB*; și n-ar fi avut nevoie *C*; *anulat cu AB // 34* să desprindă *AC*; să desprinză *B*.

4—5 o vorbă măcar cu părinții tăi *AB*; o vorbă cu părinții tăi *C* // 7 părinții săi *AC*; părinții lui *B* // 10 și mai puțin *AB*; și încă mai puțin *C* // 17 puhoiului *AC*; puhoiului *B* // 18 răzimat *AC*; răzămat *B* // 23 intră *AC*; intră *B* // 26 fermecat *A*; fărmeecat *BC* // 28 să vază *AB*; să vadă *C* // 34—35 nici unul dintre tovarășii ei *AB*; nici unul din tovarășii ei de drum *C* // 37 să o vază *AB*; să o vadă *C*.

4 despre *AB*; dinspre *C* // 12 să vadă *AC*; să vază *C* // 17 să-l împedece *AB*; să împedece *C* // 19 Trebuie *AC*; Trebuia *B* // 37 s-o vază *AB*; s-o vadă *C*.

7 de dinsa *AB*; de ea *C* // 13 își deduse *AB*; își dăduse *C* // 17 să-l vază *AB*; să-l vadă *C* // 33 dus în gânduri *AB*; dus pe gânduri *C*.

5 băietul *AB*; băiatul *C* // 29 să-l ureze *AB*; să-i ureze *C*.

2 să-i deschiză *AB*; să-i deschidă *C* // 8 ouă *AC*; ouă *B* // 13 să nu-i vază *AB*; să nu-i vadă *C* // 27 sluji *AB*; argați *C* // 30 juguri de grâu *AB*; jugăre de grâu *C* // 32 să căzneau *A*; se căzneau *BC* // 37 sunt acum fricoase *A*; sunt cam fricoase *BC* // 38 se îndoaie sub Șofron *AB*; se îndoaie cu Șofron *C*.

1 stete *AB*; stătuse *C*; anulat cu *AB* // 7 nedumirit *AB*; nedumerit *C* // 11 o sărutare mai mult sau mai puțin *A*; o sărutare mai mult ori mai puțin *B*; o sărutau mai mulți ori mai puțini *C*; anulat cu *A* // 24 peptul lui *AB*; pieptul lui *C* // 29 îi șopti înecată *A*; îi șopti ea înecată *BC* // 38 le ajută *AB*; le dă ajutor *C*.

1 ceilalți doi n-aveau decît *AB*; ceilalți n-aveau decît *C* // 7—8 Și mult nici nu îi păsa *AB*; Și mult nici că îi păsa *C* // 9 ce-i făcuse *AC*; ce i se făcuse *B* // 15—16 sie însăși *AB*; sie înseși *C* // 25 caii *AB*; calul *C* / n-ar mai fi avut *AB*; n-ar fi avut *C* / să-și vadă *AB*; să vadă *C* // 27 casei lui *AC*; casei sale *B* // 33 înainte *AB*; nainte *C* // 36 se întremă *AC*; se întrămă *B*.

10 nici ploaia *AB*; și nici ploaia *C* // 16 după dinsa *AB*; după ea *C* // 20–21 să le prindă *AC*; să le prinză *C* // 24 să-și scoată *AB*; să-și scoată *C* // 27–28 cu brațe vinjoase *AB*; cu brațele vinjoase *C*.

33 și se depărtă cu încetul de celelalte fete *AB*; și se depărtă cu totul de celelalte fete *C*.

9 urmă ea tot liniștită *AB*; urmă ea liniștită *C* // 14 să răcească *AC*; să răcească *B* // 18–19 pe care l-ai călcat tu *AC*; pe care ai călcat tu *B* // 22 dintr-însa *AB*; din ea *C* // 40–41 vesel ca dînsul *AB*; vesel ca pe dînsul *C*.

4 aceste vorbe *AB*; acele vorbe *C* / să o mustreze *AB*; să o mustre *C* // 11 perdut *A*; pierdut *BC* // 13 Simina *AB*; Simină *C* // 18 ce-i pasă *AB*; ce-i păsa *C* // 19 crăpat *AG*; crepat *B* // 35 era frumoasă *AB*; ar fi fost frumoasă *C* // 38 ca acum *AC*; ca și acum *B*.

6 atît de des *AC*; atîta de des *B* // 30 semn *AC*; sămn *B* // 32 îngrijare *A*; îngrijare *BC*.

2 așa de lesne *AB*; atît de lesne *C* // 6 îi întîmpină el *AB*; întîmpină el *C* // 8 Nu-i vorbă *AB*; Nu-i vorba *C* // 12 să-l lese *AB*; să-l lese *C* // 17 să răspundă *AC*; să răspunză *B* // 22–23 una ca aceasta *AC*; una ca și aceasta *B* // 34 perini *AC*; perine *B* // 39 nici știi *AB*; nici nu știi *C*.

15 adause *AB*; adăugă *C* // 21 să nu fi grăit vorbele *AB*; să nu mai fi grăit vorbele *C* // 32 uitîndu-se mereu în fața ei și scoțîndu-i din cînd în cînd perii din obraz *AB*; uitîndu-se mereu în fața ei *C* // 37 și lumea știa ce zice *AB*; și știa ce zice *C*; anulat cu *AB*.

3 așa de mare grabă *AB*; așa de grabă *C* // 14 Asta *AB*; Acesta *C* // 19–20 Apoi era vorba să pună caii la căruță *AB*; Apoi era să pună

caii la căruță *C*; *anulat cu AB // 22* striga *AC*; strigă *B // 26* fără de aceste *AB*; fără aceste *C // 30* nu prea îi ședea popii pușca *AB*; nu prea îi ședea bine popii pușca *C // 32* ar fi făcut ca nepotu-său Iorgovan *AB*; ar fi făcut ca Iorgovan *C // 36* spărios *A*; sperios *BC*.

202

6 Grăind aceste *AB*; Grăindu-le aceste *C // 29* între dînșii *AB*; între ei *C // 36* îți mulțumesc *AB*; îți mulțămesc *C*.

203

12 cu dînsul *AB*; cu el *C // 19* băiatul *AC*; băietul *B // 29* dar *AB*; iar *C // 35* s-o pun *AC*; s-o pui *B // 35-36* să n-o pun? *AC*; să n-o pui? *B // 38* băiatul *AC*; băietul *B*.

204

5 nu te spăria *AB*; nu te speria *C // 11* stătuse *AC*; stetuse *B / obosit AC*; obosit *B // 18* el nu putea să se apropie de dînsa *AB*; el nu se apropia de dînsa *C // 40* să-i audă *AC*; să-i auză *B / să-i vadă AC*; să-i vadă *B*.

205

1 Țsta-i om *AB*; Acesta-i om *C // 2* își zise ea și văzînd *AB*; își zise ea văzînd *C // 7* se apropie *AC*; se apropie *B / ea-l aștepta AC*; ea-l așteptă *B*.

206

19 să n-o mai vadă *AB*; să n-o mai vadă *C // 25* să-ți dea *AC*; să-ți deie *B / părechea AB*; perechea *C // 28-29* că pe unchiul său *AC*; că unchiul său *B // 29* să-l scoață *AB*; să-l scoață *C // 39* să creadă *AC*; să crează *B*.

207

6 nefeartă *AB*; nefrecată *C*; *anulată cu AB // 7* îl întrebă Busuioc *A*; întrebă Busuioc *BC // 15* să o sufere *AC*; să o sufără *B // 23* — Lasă-i *AB*; — Lasă-l *C / ei AB*; el *C // 26* și dacă *AC*; Dar dacă *B // 29* să-și rază *AB*; să-și radă *C*.

208

4 să i se pună caii *AB*; să i se puie caii *C // 14* s-o creadă *AC*; s-o crează *B // 15* să-l creadă *AC*; să-l crează *B // 16* tinerețele mele *AB*; tinărețele mele *C // 26* însemnate *AC*; însămnate *B*.

29 băiatul *AC*; băietul *B*.

26 intră *AC*; întră *B*.

1 colțul șurei *AB*; colțul șurii *C* // 30 să vază *AB*; să vadă *C* // 39—40 Multe ar fi avut să-i zică *AB*; Multe ar fi vrut să-i zică *C*.

6 că vrei? *AB*; că de vrut vrei? *C* // 15 să-și mai vadă *AC*; să-și mai vază *B* // 28 virtute *AB*; virtute *C*.

7 fără de gălăgie *AB*; fără gălăgie *C* // 13 mașina de trierat *AB*; mașina de treierat *C* // 23—24 se uita țintă *AB*; se uita țintă *C*.

3 se spăria *AB*; se sperie *C* // 5 ca să nu vază *AB*; ca să nu vadă *C* // 21 fără de luminare *AB*; fără luminare *C* // 23 Mort de moarte năpraznică *AC*; Mort cu moarte năpraznică *B* // 25 despre dînsul *AB*; despre el *C* // 29 sufletul omului rămîne *AB*; sufletul lui rămîne *C* // 35—36 grăi Fuștei bătrînul. Om cuminte ca Busuioc *AB*; grăi Fuștei — om cuminte ca Busuioc *C*.

10 Popic *AB*; Pupăză *C* / fără de luminare *AB*; fără luminare *C* // 18 să-l întinză *AB*; să-l întindă *C* // 21 i s-a stîns viața *AB*; i s-a stîns viața *C* // 36 ar fi voit *AC*; ar fi vrut *B* // 37 să moară cu moarte firească *AB*; să moară moarte firească *C*; *anulat cu AB*.

6 să-i arete *AB*; să-i arate *C* // 18 să ridă *AC*; să riză *B* // 25 atît numai poate să fie destul *AB*; atît numai nu poate să fie destul *C* // 27 să vadă *AC*; să vază *B*.

3 îl necăjise *AC*; îl năcăjise *B* // 8—9 din carne și oase *AB*; din carne și din oase *C* // 15 să-l vadă *AC*; să-l vază *B* // 20 să nu le mai vază

AB; să nu le mai vadă *C* // 39—40 că eu l-am călărit pe el *AB*; că eu l-am încălecat pe el *C*.

218

I Dracul *AB*; Dracu *C* / Îl întâmpină ea *AB*; întâmpină ea *C* // 5 acest cuvînt *AB*; această vorbă *C* // 10—11 rușinea mea e mai mult rușinea ta?! *AB*; rușinea mea e mai mult decît toate *C* // 15 spăriat *AB*; speriat *C* // 22 să blestem *AC*; să blastăm *B* // 24 soră! *AB*; soro! *C* // 36 la casa lui *AB*; în casa lui *C* / să-i arete *AB*; să-i arate *C*.

219

I stetuse *AB*; stătuse *C* // 9 jucau dar cărți *AB*; jucau cărți *C* // 13, 29, 37 să vadă *AC*; să vază *B* // 15 strigoi *AB*; strigoi *C* // 16 mai mult ca *AB*; mai mult decît *C* // 32 lacrimă *A*; lacrămă *BC*.

220

3 să-l vadă *AC*; să-l vază *B* // 8 să vadă *AC*; să vază *B* // 10 răzimat *A*; răzâmat *B*; răzemat *C* // 20 să ți-o spun *AC*; să ți-o spui *B* // 23—25 dar atît de bine îmi pare că ai venit acum la mine, încît grozav de bine îmi pare! Lasă, că mă duc eu *AB*; dar atît de bine îmi pare. Lasă, că mă duc eu *C*; anulat cu *AB* // 40 acesta *AC*; aceasta *B*.

221

*I*7 și păhare *AB*; și cu pahare *C* // 27 să-i spuie *AB*; să spuie *C*; anulat cu *AB* // 40 să-l vază *AB*; să-l vadă *C* // 41 scos din sărită *AB*; scos din sărite *C*.

222

*I*0 se simți *AC*; se simți *B* // 11 înprotivă *AC*; înpotrivă *B* // 14 mare treabă *AB*; mare lucru *C* // 36—37 fata se opri în loc și se uită la masa-ncărcată *AB*; fata se opri uitîndu-se la masa-ncărcată *C*.

223

6, 7 se uită *AB*; se uita *C* // 11 ca să-l spriginească *AB*; ca să-l sprijinească *C* // 24—25 se lăsă căzut înaintea ei și-i sărută picioarele și pămîntul de la picioare *AB*; se lăsă căzut înaintea ei ca și cînd ar fi voit să sărute pămîntul de la picioarele ei *C* // 37 să nu ne vadă *AC*; să nu ne vază *B* // 41 să-l ascunză *AB*; să-l ascundă *C*.

224

7 cu blindețe *AB*; cu blindetă *C* // 16 să rămîie *AC*; să mai rămîie

B // 29 Des-de-dimineață el era la Curtici *AB*; Des-de-dimineață era la Curtici *C // 32* mai bine ca dînsul *AB*; mai bine decît dînsul *C*.

225

6 ba tropoti chiar *A*; ba se propti chiar *BC*; *anulat cu A // 8* se uită *AB*; se uita *C / îngrijat AB*; îngrijit *C*; *anulat cu AB // 10* că deocamdată *AB*; ca deocamdată *C // 14* — Nu ți-am spus eu?! *AB*; — Nu ți-am spus?! *C // 25* s-o mai vadă *AC*; s-o mai vază *B // 38—39* nu face nimic *AB*; nu face nici un rău *C*.

226

3—4 și sluga putea *AB*; și putea *C // 16* îl văzuse pe Iorgovan *AB*; îl văzuse și pe Iorgovan *C // 17* o vedea *AB*; vedea *C // 24* El nu putea să-și ridice desagi *AB*; El nu putea totuși să-și ridice desagi *C // 26* să nu se poată *A*; să nu să poată *BC // 31* el avea fată *AB*; el va avea fată *C // 32* Cum i-o fi data *AB*; Cum îi va fi data *C // 38* — Noroc bun să-ți deie *A*; — Noroc să-ți deie *BC*.

227

10—11 și rămase citva timp drept, înalt și cu fața uscată, înaintea lui *AB*; și rămase înaintea lui citva timp drept, înalt și cu fața uscată *C // 18* Dumnezeu să-l ierte! *AB*; Dumnezeu să ierte! *C // 24* iară dînsa ceva mai în urma lui *AC*; iară dînsa ceva-ceva în urma lui *B // 28* să-ți fie de ceva *AB*; să-ți fie greu de ceva *C // 37* răzimată *A*; răzămată *B*; răzemată *C*.

228

11 se ivește *AB*; se ivesc *C // 25* șade *AC*; șede *B // 29—30* a mai rămas înaintea boilor cite o fărămătură din cocenii de porumb *AB*; a mai rămas ceva din cocenii de porumb *C*; *anulat cu AB // 30—31* o risipesc iar și iar și iar privesc *AB*; o risipesc iar și iar privesc *C*

229

4 să nu vadă nimeni *AC*; să nu vază nimeni *B // 5* să nu simță *AB*; să nu simtă *C // 8—9* asta nu poate să fie cu voia lui Dumnezeu *AB*; asta nu poate fi cu voia lui Dumnezeu *C // 11—13* ca să i le aducă încărcate de oameni în drumul acesta *AB*; ca să i le aducă încărcate de oameni în drumul acesta. Era peste puțință să nu-și facă muștrări amarnice *C // 32* nu ți-a păsat atunci *AB*; nu ți-a păsut atunci *C // 38—41* Și iar se plimbă Busuioc în sus și în jos. — Iorgovane,

grăi apoi *AB*; Și iar se plimbă Busuioc în sus și în jos. Erau în casa aceea trei oameni, Busuioc, Iorgovan și Șofron, și unul singur dintre dânșii, Șofron, știa ce voiește, și pe cînd acesta nu îndrăznea să facă ceea ce voia, ceilalți doi se temeau ca nu cumva să facă din slăbiciune ceea ce în adevăr nu voiau. Acum Busuioc era pornit s-o facă drept spășire. — Iorgovane! grăi apoi *C*.

230

19, 31 ouă *AB*; ouă *C* // 26 băietul *AB*; băiatul *C*.

231

10 o mătușă acasă la Zimbru *AB*; o mătușă la Zimbru *C* // 17 dar cuvîntul acesta *AB*; dar vorba aceasta *C*.

232

8 s-o lese *AB*; s-o lase *C* // 16 urcă, despletindu-și părul, scările casei *AB*; urcă scările casei despletindu-și părul *C* // 20 cu cuvintele *AB*; cu vorbele *C* // 27 să-l lese *AB*; să-l lase *C* // 31 o încerca gîndul de a se depărta *AB*; o ispitea gîndul a se depărta *C* // 33 văpsite *AB*; vopsite *C* // 38 răsuna lung în sufletul ei *AB*; răsuna în sufletul ei *C*.

233

3 la casa ei, dar ea nu știuse *AC*; la casa ei, ea nu știuse *B* // 26 Trecură *AC*; Trecuseră *B* // 37 pohoiul *AB*; puhoiul *C* // 39 pohoi *AB*; puhoi *C*.

234

1 pohoiului *AB*; puhoiului *C* // 3 nouă *AB*; noauă *C* // 7 și de cîte ori se încerca *AB*; și de cîte ori ea încerca *C* // 13 împotriva *AB*; înprotiva *C* // 18 Nu-i vorbă *AB*; Nu-i vorba *C* / tot mai mergea el la vînătoare *AB*; tot mai mergea la vînătoare *C* // 21 viiu *AB*; viu *C* // 28 Și oriunde se duce *AB*; Și orișiunde se duce *C* // 34 nedumerite *AB*; nedumirite *C* // 36 noră cu zestre *AB*; nevastă cu zestre *C*.

235

3 erau însă de părere *AB*; erau de părere *C* // 14—16 Ea însă l-a momit cu farmecile ei, îl ține de scurt, i-a mai murit apoi și părintele și Iorgovan, milos cum e *AB*; Ea însă l-a momit cu farmecele ei, și Iorgovan, milos cum e *C*; *anulat cu AB*.

I el trăia pe așteptare *AB*; el trăia în așteptare *C* // *2* cu el însuși *AB*; cu sine însuși *C* // *7* virtute *AB*; virtute *C* // *13* să închiză ochii și s-o omoară *AB*; să închidă ochii și s-o omoare *C* // *19* preste *AB*; peste *C* // *20* de dînsa *AB*; de la dînsa *C* // *22* se pomenea că privește *AB*; se pomenea că-l privește *C* // *27-28* mai mult ca la un frate *AB*; mai mult decît la un frate *C* // *28-29* Era preste puțință *AB*; Era cu puțință *C* // *30-31* iar mîne își sărută pămîntul *AB*; iar mîne e-n stare să-ți sărute pămîntul *C* // *39* cu anevoie *AB*; cu anevoia *C*.

237

20-21 își trase cu mîna stîngă peste frunte ca să-și scoată citeva fire de păr din față, apoi rămase o clipă nemișcată *AB*; își trase mîna stîngă peste frunte, apoi rămase o clipă nemișcată *C* // *37* răpede *AB*; repede *C* // *39* neclintit *AB*; neclîntit *C* / rămaseră *AC*; rămasără *B*.

238

4 fără de milă *AB*; fără milă *C* // *26* dintr-un vis *AB*; din vis *C* // *27* fără tine *AC*; fără de tine *B* // *33-34* îi deduse biciul lui Iorgovan *AB*; îi deduse lui Iorgovan biciul *C* // *36-37* așa au să fie lucrurile *AB*; așa au să vie lucrurile *C* // *38* să-și mai facă *AB*; să-și facă *C*.

239

4-5 să vadă *AC*; să vază *B* // *19* ca să sosească mai-nainte de Busuioc la Socodor *AB*; ca să sosească la Socodor mai-nainte de Busuioc *C* // *37* pierdute *AC*; perdute *B*.

240

6 dar mîntea i-a stat în loc *AB*; dar mîntea-i sta în loc *C* // *16* El intră sfiicios în curte, înaintă spre casă *AB*; El intră sfiicios, înaintă spre casă *C*; *anulat cu AB*.

241

4 nu era încă hotărit *AB*; nu era încă dumirit *C* // *6* săc *AB*; sec *C* // *7* uitîndu-se în fața ei *AB*; uitîndu-se la ea *C* // *11* un om ca Șofron; un Șofron *C*; *anulat cu AB* // *34* adăugă *AC*; adauge *B* // *37* n-o să mai rămîni *AB*; n-o să mai rămîi *C*.

242

12 — Cum așa bine? *AB*; — Cum așa? *C* // *13* nu vi-ar fi *AB*; nu v-ar fi *C* // *14* grăi iar Busuioc *AB*; grăi Busuioc *C*.

3 să-i deie zor *AB*; să-i dea zor *C* // 20 deși nimeni *AC*; nimeni *B* // 24 repede *AC*; răpede *B* // 26 să răspundă *AC*; să răspunză *B*.

244

7 El știa ce-a zis el, știa ce gîndește *AB*; El știa ce-a zis el însuși, știa ce gîndește *C* // 7—8 cum și-a pus în el *AC*; cum și-a pus el în el *B* // 8 și-și mai aducea aminte *AB*; și-și mai aduce aminte *C* // 18 nu-i vorbă *AB*; nu-i vorba *C* // 36 să-l vază *AB*; să-l vadă *C*.

245

1 el era mai în vîrstă *AB*; el nu mai era în vîrstă *C*; *anulat cu AB* / mai așezat ca dînsa *AB*; mai așezat decît dînsa *C* // 4 Sf. Dimitrie *AB*; Sf. Dumitru *C* // 5 Asta *AB*; Acesta *C* // 15 se înfipsese *AC*; să înfipsese *B* // 23 Nu-i vorba *AC*; Nu-i vorbă *B* // 37 îi dăduse *AC*; îi deduse *B*.

246

1, 4 Oanca *A*; Oanea *BC* // 3 Dătornicii *AB*; Datornicii *C* // 12—13 de aceea deduse banii lui Busuioc *AB*; de aceea îi dăduse lui Busuioc *C* // 13 să-i piardă *AC*; să-i piarză *B* // 28 totdeauna *AB*; totdauna *C* // 32 crețar *AB*; ban *C*.

247

1—2 să se scarpine *AC*; să se scarpene *B* // 9 simbrie *AB*; simbrie *C* // 23 să nu închidă *AC*; să nu închiză *B*.

248

6—7 dacă mai îngădui, o să ți-i scot de la ei *AC*; dacă mai îngădui, o să-i dau pe datornici în judecată și o să ți-i scot de la ei *B* // 23, 26 grije *AB*; grijă *C*.

249

10 Zimbru *AB*; Zimbru *C*; *anulat cu AB* // 16 să-i răspunză *AB*; să-i răspundă *C* // 25 chiar și el însuși *AB*; chiar el însuși *C* // 29 din față și uitîndu-se *AB*; din față, uitîndu-se *C* // 30 preste *AB*; peste *C* // 37 zăcaș *AB*; zăctaş *C*; *anulat cu AB*.

250

12 care nu știe face nimic *AB*; care nu știe să facă nimic *C* // 15 să se mai mire *AB*; să se mire *C* // 25 tot rămînea cu trecerea lui *AB*;

tot cu trecerea lui rămînea *C* // 30 trebuie s-o fac *AC*; trebuie s-o și fac *B* // 36—37 să-și vînză *AB*; să-și vîndă *C*.

251

8—9 se duce, ori nu la Socodor *AB*; se duce la Socodor *C*; *anulat* cu *AB* // 22 s-o vadă *AC*; s-o vază *B* // 23 și mai gîndește *AB*; și ce mai gîndește *C* // 33 să-l vadă *AC*; să-l vază *B*.

252

6 să-l vadă *AC*; să-l vază *B* // 10 apoi dedea pomană *AB*; dedea în urmă de pomană *C* // 12 blăstămîmul *AB*; blestemul *C* // 13 nu ascultase sfaturile lui *AB*; nu ascultase de sfaturile lui *C* // 20 să șadă *AC*; să șază *B* // 23 să prinză *AB*; să prindă *C* // 27—28 să cază *AB*; să cadă *C* // 28—29 să sărute ca Pupăză, ca Iorgovan, pămîntul, *AB*; să sărute ca Pupăză pămîntul *C* // 32 zi cu zi și noapte cu noapte *AC*; zi cu zi, noapte cu noapte *B* // 36 în cap *AB*; pe cap *C*.

253

21 o cunoscuse *AB*; o cunoștea *C* // 40 grije *AB*; grijă *C*.

254

6—7 taică-său *AB*; tatăl ei *C* // 32 se depărtă *AB*; se depărta *C* // 33 cu cartea și patrafirul *AB*; cu cartea și cu patrahirul *C* // 34 în capul scăriilor *AB*; în capul scării *C* / nedumerit *AB*; nedumirit *C*.

255

8 nigel *AB*; negel *C* // 12 ca pe netrebnică *AB*; ca netrebnică *C* // 14 se uită *AC*; să uită *B* / nedumerit *AB*; nedumirit *C* // 17 nici sunt om *AB*; nici nu sunt om *C* / ca să pot *AC*; să pot *B* // 23 m-au secat *AC*; m-am săcat *B* // 35 înecată de plîns cu mîna pe fruntea lui *AB*; înecată de plîns *C*.

256

6 grije *AB*; grijă *C* // 26 se duce el la Socodor *AB*; se duce la Socodor *C* / a umblat *AB*; umbla *C* // 31 să-l închiză *AB*; să-l închidă *C* // 36 îi întîmpină *AB*; întîmpină *C*.

257

19 grăunțe în coș *AB*; grăunțele în coș *C* // 22 să riză *AB*; să ridă *C* // 29 peana *AB*; pana *C* // 41 mașina de trierat *AB*; mașina de trierat *C*.

5 să-i arăte *AB*; să-i arate *C* // 15 frăține-său *AB*; frăține-său *C* // 16—17 pe ici, încolo *AB*; pe ici, pe colo *C* // 18 să mai vadă, să mai auză *AB*; să mai vadă, să mai audă *C*.

259

8 să-i vază *AB*; să-i vadă *C* // 9—13 nu mai pot să se ție pe picioare. El însuși era foarte cuviincios *AC*; *anulat cu B*; nu mai pot să se ție pe picioare. El însuși nu cînta, nici nu juca. Cîntecul și jocul îi păreau lucruri nepotrivate cu un om care ține la sine. Îi plăcea însă să vază pe alții jucînd. El însuși era foarte cuviincios *B* // 14, 18 să vază *AB*; să vadă *C* // 24 nu i se iartă ceea ce voi *AB*; nu i se iartă ce voi *C*; *anulat cu AB* // 27—28 nu se pripea *AB*; nu se pripea *C* // 29 atît de perită *AB*; atît de perdută *C* // 30 dac-ar fi fost el atunci *AB*; dac-ar fi fost el cum se cuvine atunci *C* // 31 n-ar fi fost singură și părăsită *AB*; n-ar fi fost părăsită *C* // 32 acestea *AB*; aceste *C*.

260

19 se mărită după Șofron *AB*; se mărită cu Șofron *C* // 39—40 întocmai precum Iorgovan nu putea *AB*; întocmai precum nu putea *C*; *anulat cu AB*.

262

36—37 îi puse mîna pe umăr, îi scoase perii din față și se uită în ochii ei *AB*; îi puse mîna pe umăr și se uită în ochii ei *C*.

263

4 Îi iau *A*; Îi iau *BC*; *anulat cu A* // 9 se spăriară *AB*; se speriară *C* // 18—19 O să mă închiză *AB*; O să mă închidă *C* // 21 nouă sute patruzeci de zloți *AB*; nouă sute de zloți *C* // 22 pe care îi i-am dat *AB*; pe care i-am dat *C* // 25 dacă ți-i dă sau nu *AB*; dacă ți-i dă ori nu *C* // 38 Să mi-i scoață *AB*; Să mi-i scoată *C*.

264

1 îi întîmpină *AB*; întîmpină *C* // 9—10 să-și pună toată averea *AB*; să-și pună-n joc toată averea *C* // 27 ca să-l trimiță *AB*; ca să-l trimită *C* // 28—29 și nu-l putea da de rușine *AB*; și nu putea să-l facă de rușine *C*.

3 nu bagi nimic de seamă *AB*; nu bagi de seamă *C* // 8 sluji *A*; slugi *BC* // 10 nu-l întreba *AC*; nu-l întreabă *B* // 16 îi luase cu împrumut *AB*; îi luase împrumut *C* // 28 la strîmtoare *AB*; la strîmtorare *C* // 30 el îl înșela pe taică-său *AB*; el înșelă pe taică-său *C* // 33 tot el *AB*; tot însuși *C*; *anulat cu AB* // 39 cite amare de muștrări *AB*; cite amare muștrări *C*.

1 s-a și întors *AB*; s-a întors *C* // 8 el nu-și mai făcea *AB*; el nu-și făcea *C* // 11–12 să-l mai vază *AB*; să-l mai vadă *C*.

9 să scoată *AB*; să scoată *C* // 19 îi este rudă sau om din sat *AB*; îi este rudă ori om din sat *C* // 22 poartă grija *A*; poartă grijă *BC* // 26 Iorgovan își petrecea *AB*; Iară Iorgovan își petrecea *C* // 34–35 scriitorul *AC*; scrietorul *B*.

1 — Se ține!? Simina se ține!? *AB*; — Se ține!? Cum ai zis!? Simina se ține!? *C* // 4 ca să-i despartă *AB*; ca să-i despartă *C* // 12 să vază *AB*; să vadă *C* // 39 să nu-l mai simță *AB*; să nu-l mai simtă *C*.

2 pină ce nu i se va perde și urma *AB*; pină ce nu i se va fi perdut urma *C* // 4 mai ales acum să-l lăsăm în pace *AB*; mai ales să-l lăsăm în pace *C* // 5 nu-și vine nici acum în fire *AB*; nu-și vine în fire *C*.

13 băiet *AB*; băiat *C* // 16, 21, 27–28 Băietul *AB*; Băiatul *C* // 36 mesciorii *AC*; mescioarei *B* // 39 peana *AB*; pana *C*.

5–6 Mă duc însă eu singur *AB*; Mă duc eu singur *C* // 7 În moară erau trei lămpi *AB*; În moară se aflau trei lămpi *C* // 13 perete *AC*; părete *B*.

14 năpraznic, *AB*; strașnic *C* // 19–20 cînd vedea plin de arsuri tot trupul o rană!? *AB*; cînd îl vedea plin de arsuri, trupul o rană! *C* //

30—31 cite-o arsură care o să-i treacă în câteva zile. Când doctorul sosi la casă, se îndesură cu toții în urma lui și curtea lui Busuioc se umplu de lume. Când doctorul intră, Iorgovan zăcea *AB*; cite-o arsură care o să-i treacă în câteva zile. Când doctorul intră, Iorgovan zăcea *C*; *anulat cu AB*.

273

14—15 și intrase *AC*; *anulat cu B*; și liniștea îi intrase *B* // 31 nu mă mai iartă firea *AB*; nu mă iartă firea *C* // 32—33 Îl iubesc, Șofroane, pe Iorgovan! Ce să mă fac dacă-l iubesc cum aş iubi pe copilul meu *AB*; Am, Șofroane, slăbiciune pentru Iorgovan! Ce să mă fac dacă am, cum aş avea pentru copilul meu *C*.

274

2—4 e fiindcă văd că nu e bine nici pentru tine, nici pentru mine, iar nu pentru ca să te las să dai în nenorocirea pe care o văd, o simt *AB*; e fiindcă văd, o simt *C*; *anulat cu AB* // 7 îndărătnică *AC*; îndărătnicit *B* // 35—36 să-l văd *AB*; să-l vadă *C* // 37 s-o văd *AB*; s-o vadă *C* // 41 fără de zgomot *AB*; fără zgomot *C*.

275

7 drept în fața ei și iar o sărută *AB*; drept în fața ei *C* // 9 lingă dînsul, își puse capul lingă al lui și citva timp *AB*; lingă dînsul, și citva timp *C* // 12—13 apoi se întoarse asupra lui, îi luă capul între mâini și-i sărută fruntea *AB*; apoi își întoarse capul *C*; *anulat cu AB* // 16 să o cuprinză *AB*; să o cuprindă *C* // 19 Simina se dete îngrozită înapoi, se îndreptă *AB*; Simina se îndreptă *C* // 20 răpede *AB*; repede *C*.

p. 279

BABA DANA

A apărut în *Almanachul ziarelor „Adevărul” și „Dimineața” pe anul 1923*, București, [f.a.], p. 103—105.

Se tipărește în *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 3—8.

Povestirea se încadrează între lucrările solicitate de calendare și almanahuri spre a întocmi „partea literară”. Slavici se întâlnește în paginile acestui almanah cu G. Galaction, M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, dar și cu I. Minulescu, Al. T. Stamatiad, Emil Isac și alți „moderniști”.

537

Slavici caută să surprindă psihologia bătrînilor și se pot face raportări la multe din povestirile lui I. Agârbiceanu. Tema nuvelei este însă mult mai veche și o întîlnim atît în literatura română, cît și în cea străină.

Almanahul face loc în paginile sale și unui mare număr de maxime din scriitorii străini, de la Euripide pînă la Baudelaire. Scriitorii români sînt reprezentați la acest capitol doar prin Alecsandri, Maiorescu și Slavici. Maxima lui Slavici ni se pare semnificativă: „Se vede că nu nașterea e hotărîtoare în ceea ce privește rostul omului în trecerea lui prin lume, ci societatea își scoate din cei născuți oameni de care în împrejurările date are trebuință“ (p. 127). Se insistă, dintr-o perspectivă foarte actuală, asupra interdependenței dintre personalitate și societate.

SIGLE: A: *Almanahul ziarelor „Adevărul“ și „Dimineața“*, 1923
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

279

13 mîinile A; mîinele B.

280

19 multele nevoi A; multe nevoi B.

281

7 am adăogat A; am adăugat B.

p. 283

O RĂZBUNARE

Nuvelă

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 124 (8 aprilie), p.1.
Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească“, [1926], p. 9—18.

Nuvela a fost scrisă îndată după primul război mondial și ea pune problema înfrățirii dintre naționalități. Costatarea rămîne, dacă ne-am limita la ea, superficială și nu explică, în nici un caz, teza morală pe care caută să o illustreze scriitorul cu un material neîndoios interesant.

Există mărturii că redacția *Adevărului literar și artistic* acordă mare atenție lucrării lui Slavici. Vedem o asemenea mărturie în însuși faptul că lucrarea se publică în pagina întii, ocupînd întreg

Spațiul acesteia. Să mai reținem, în al doilea rind, că la întocmirea numărului colaborează G. Galaction, B. Lăzăreanu, V. Eftimiu, Dem. Theodorescu, I. Teodorescu și alții.

Umanitarismul, mișcare de idei foarte răspândită după primul război mondial, are și la noi reprezentanți. Apare la Iași, în 1920, revista *Umanitatea*, în care Slavici publică o nuvelă (*Pascal, săracul*) și un articol (*Umanitarism național*). Slavici este și în fruntea Comitetului de inițiativă al „primului cerc umanitarist“ de la noi. Comitetul s-a format din I. Slavici, C. Rădulescu-Motru, I. Teodorescu, P. Mușoiu, Barbu Lăzăreanu, Eug. Filotti, Ion Pas și Eugen Relgis și a lansat în 7 februarie 1923 un manifest *Către toți intelectualii liberi și muncitorii luminați*, care se publică în *Lumea nouă* (1923, nr. 57 din 7 ianuarie, p. 2), organul Partidului Socialist din România. Manifestul stârnește un viu ecou, determinând și intervenții polemice (I.D. Păunescu, *Încercări zadarnice. Pentru ce nu mă asociez la „acțiunea“ „primului cerc umanitarist“* în *Lumea nouă*, 1923, nr. 59 din 20 ianuarie; N. Lupu Kostaki, *Polemici ... umanitariste* în *Revista vremii literare și economice*, 1923, nr. 2 din 4 februarie).

Convertirea eroului, stăpîn de proprietăți, la umanitarism trebuie suspectată. Ea aduce a pledoarie pentru înfrățirea dintre clase, pentru care este criticat și manifestul.

O răzbunare se publică câteva luni după ce „cercul umanitarist“, în frunte cu Slavici, lansează manifestul, și ea caută să ilustreze, prin mijlocirea artei, aceleași idei. Condamnarea războiului și a urmărilor lui se face în nuvelă în termenii înțilniți și în manifest, după cum unele replici par anume construite să ilustreze idei expuse acolo. Apare evident că Slavici nu pledează numai pentru înfrățirea dintre oameni, ca inși a două naționalități, ci ca membri ai umanității.

SIGLE: A: *Adevărul literar și artistic*, 1923

B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

283

11 astăzi A; azi B.

284

13 mine A; miine B // 15 c-o să-i dau A; ca să-i dau B // 28 — Ba puțin îmi pasă A; — Ba mai puțin îmi pasă B // 37 Agonisesc A; Agonisise B.

35—36 dar puțin cite puțin și cînd nu pui mult se cere mult timp *A*;
dar puțin și cînd nu pui mult se cere mult timp *B*; *anulat cu A*.

14—16 În fața ei nu stetea Fatma tot atît de plecată. Caliopi se simțea adînc jignită. Îi era greu că tatăl ei a-ndreptară cu oarecare îndrăzneală spre ochii celei ce-n gîndul ei era o ispititoare. — La aceasta nu mă așteptam, grăi dînsa *A*; În fața ei dar nu stetea Fatma tot atît de plecată. — La aceasta nu mă așteptam, grăi dînsa *B* // 31 dar tot *A*; da tot *B* // 38 cocoană *A*; cucoană *B*.

18 picioarele *A*; picioare *B*.

p. 289

SÎN VASII

A apărut în *Minerva*, I (1909), nr. 18 (1 ianuarie), p. 1.

Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 19—29.

Sin Vasii ar putea părea o lucrare ocazională, în care se descriu obiceiuri de Anul nou în lumina meseriașilor. Ea este scrisă, în adevăr, pentru această sărbătoare, și data compunerii trebuie pusă cu puțin înainte de 1 ianuarie 1909. Este evidentă, pe de altă parte, și pledoaria pentru păstrarea obiceiurilor statornicite în bresle prin vechi tradiții. Se cuvine observat și altceva. Spre a face loc bucății în coloanele *Minervei*, Slavici întrerupe publicarea romanului *Din două lumi*. Se impune să stabilim legături și cu această lucrare, căci Slavici descrie și aici aceeași lume și prezintă decăderea ei și ca urmare a părăsirii vechilor tradiții din breslele meșteșugărești.

Sin Vasii este o scriere ocazională doar prin momentul publicării, Altfel ea se încadrează în literatura lui Slavici, destul de bogată, în care descrie lumea meseriașilor.

V a r i a n t e

289

25 cocoana Sofița *A*; cucoana Sofița *B*.

290

18, 23–24 cocoana Sofița *A*; cucoana Sofița *B* // 34 a reușit *A*; a răușit *B*.

291

4, 23 cocoana Sofița *A*; cucoana Sofița *B* // 8 paharul *A*; paharul *B* // 11 paharele *A*; paharele *B* // 23 se uită *A*; se uita *B*.

292

10 paharul *A*; paharul *B*.

293

29 seară *A*; seara *B*.

294

19 cu toții *A*; cu toți *B* // 29 lacrămă *A*; lacrimă *B*.

295

5–8 Tocmai acum s-a întors Chiriac — lihnit de foame și istovit de multă umblătură prin viscol și prin troieni.

Îl găsisse pe Pantelemon tocmai la capu Podului, infundat în amintirile celor petrecute.

„Da — zice și el — mofturi sînt și minciuni toate!“

El rămase cu gura căscată cînd îl văzu pe Chiriac și cînd acesta îi spuse cît l-a căutat și de ce îl caută.

— Aida-dee! îi zise. Pe mine crezi tu că poți să mă prostesti, ca să rideți în socoteala mea. Cum s-a pomenit așa deodată să mă cheme!? Chiar azi!? N-a avut destulă vreme de atunci și pînă acum!? Haid'! du-te-n colo! Chiar dac-ar fi, nu pe tine are să te trimită, parc-aș fi sluga lui, ci el însuși trebuie să vină și să mă poftească, dacă e vorba să mă duc!

Asemenea vorbe în asemenea împregiurări nu putea să-i spună Chiriac patronului. L-a chemat dar la o parte pe Mitu și i le-a spus lui.

Mitu, feciorul adevărat al tatălui său și adevărat frate al surorii sale, a ascultat, a-nțeles și-a început să scapere din picioare și să plesnească din degete.

— Stai, bre! că așa seară de Sîn Vasii n-a mai fost! Îl aducem pe sus ca pe o mireasă. Cu mine tot o să vie! strigă și-și luă paltonul și căciula, apoi, ieșiți în stradă, opriră cea dintii sanie — și — haida!

Era-n preajma stingerii luminilor când s-au întors aducându-l pe Pantelemon cu dînșii.

Au stat o clipă cu toții... *A*; Tocmai acum s-a întors Chiriac, lihnit de foame și istovit de multă umblătură prin viscol și prin troieni, aducînd cu el pe Pantelemon. Au stat o clipă cu toții... *B* // *14* nu s-au stîns încă luminările *A*; nu s-au stîns încă luminările *B* // *17* luminările *A*; luminările *B*.

p. 296

PASCAL, SĂRACUL

A apărut în *Umanitatea*, I (1920), nr. 3—4 (august-septembrie), p. 129—139.
Se tipărește în *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 30—52.

Există puține reviste, asemeni *Umanității*, la a căror înființare Slavici să nu fi participat, dar a căror orientare să corespundă în mai mare măsură convingerilor sale. „Programul nostru? Credem că puțini cititori ne vor întreba astfel — scrie E. Relgis, animatorul revistei — și că cei mai mulți vor căuta programul în însuși cuprinsul revistei, în studii, în nuvele, articole și chiar în versuri. În locul unor vaste perspective, ce vor fi spulberate ca niște miragii, încercăm să dăm un început de realizare, o expresie mai unită a atîtor aspirații și a atîtor probleme. Începem dar să construim.“

Umanitatea începe să apară la Iași la 1 iunie 1920, și primul număr se deschide cu un articol de C.I. Parhon, *Oamenii de știință și rolul lor social*, în care pledează pentru dezarmare. Revista desfășoară pe toate căile o susținută luptă împotriva războiului și nu înțimplător se ocupă în repetate rînduri de grupul „Clarté”, în fruntea căruia stătea H. Barbusse, grup care primi adeziuni nu numai din Franța, ci și din alte țări.

Slavici se întilnește în coloanele revistei cu scriitorii din noile generații, unii abia la începutul activității lor literare. Colaborează cu versuri T. Arghezi, I. Barbu, T. Vianu, Al. Philippide; cu proză,

G. Galaction, Ionel Teodoreanu și alții. Sînt scriitori care se impun definitiv după primul război în literatura română.

Umanitatea deschide nr. 6, din noiembrie 1920, cu un articol al lui Slavici, *Umanitarism rațional*, și nu este de prisos să arătăm că tocmai acest număr a fost oprit de cenzură și supus unor serioase amputări. Orientarea democratică a revistei a determinat măsuri inchiuzitoriale, și redactorul strecoară la sfîrșitul acestui număr o notă lămuritoare. „Acest număr al *Umanității* apare cu întîrziere din cauză că, fiind supus cenzurii, i s-a redus aproape jumătate din cuprinsul său; am preferat să așteptăm decît să ne supunem unei instituții inchiuzitoriale.“ Guvernul interzice încă de la acest număr apariția revistei ieșene.

Pascal, săracul nu a trecut neobservată și critica literară a vremii atrage atenția asupra ei. „*Umanitatea*, ultimul număr dublu (august-septembrie) — scrie *Cuvîntul liber* — conține o admirabilă nuvelă a d-lui Slavici: *Pascal, săracul*. Concepția, stilul și limba scriitorului definitiv intrat în antologia românească procură și astăzi satisfacții chiar celor cu mai multe exigențe literare“ (*Cuvîntul liber*, 1920, nr. 40 din 15 septembrie, p. 30).

SIGLE: A: *Umanitatea*, 1920

B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

296

24 să între *A*; să între *B* // 25 adecă *A*; adică *B*.

297

6 o bună prietenă *A*; o prietenă *B*.

298

26 cînd el era nevoit *A*; cînd era nevoit *B*.

299

23 amărăciuni *A*; amărăciuni *B*.

302

39 mereu se căia și iar se căia c-a vîndut *A*; mereu se căia cū a vîndut *B*.

8—9 clacul cel negru, mănuși negre, batistă neagră *A*; clacul cel negru, batistă neagră *B*; *arulat cu A // 24* și cite ceva din capete *A*; și citeva din capete *B*.

1 lacrămile *A*; lacrimile *B // 23* grijă *A*; grije *B // 30* Vreu *A*; Vreau *B*.

38—39 aniversarea nașterii *A*; aniversarea nașterii *B*.

12 îndată ce-i va fi sosit ceasul *A*; îndată ce-i va sosi ceasul *B // 39* rămas în lume singur *A*; rămas singur în lume *B*.

33 Treizeci și doi de lei *A*; Treizeci și doi lei *B*.

11 i-l adusese *A*; îl adusese *B // 24* să-și curățe *A*; să-și curețe *B // 27* iar *A*; Dar *B // 29* să curățe *A*; să curețe *B // 31* ostăni *A*; osteni *B*.

9 se străcura *A*; se strecura *B*.

p. 310

DIN ALTĂ LUME

A apărut în *Calendarul Național al ziarului „America” pe anul 1924*, XIII, Cleveland, Ohio, [f.a.], p. 93—99.

Se tipărește în *Nuwele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 53—64.

Românii din America desfășoară o susținută activitate publicistică, îndeosebi după 1900, când emigrările din provinciile românești supuse stăpînirilor străine iau o amploare tot mai mare. *America*, cel mai important ziar scos de ei, apare începînd din 1906, iar din 1912 editează și *Calendarul Național. America și Românul*, celălalt mare ziar, care apare din 1905, fac cunoscute operele scriitorilor din țară și reproduc în coloarele lor, cum am mai arătat (vol. II al ediției de față, p. 510), nu numai scrieri izolate, ci sumarul unor culegeri de nuvele și chiar romane.

Calendarul Național al ziarului „America” pe anul 1924, la care colaborează Slavici, cuprinde scrieri de N. Iorga (versuri), M. Sado-

veanu, Gib I. Mihăescu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu (versuri), L. Rebreanu, L. Blaga, E. Isac, Al. Philippide și mulți alții.

Mare însemnătate prezintă și faptul că românii din America nu se mărginesc doar să *reproducă*, ci solicită scriitorii din țară să colaboreze cu lucrări încă nepublicate. *Din altă lume* este dintre acest^o scrieri. Slavici publică în ziarul *America*, cu câteva luni mai înainte (1923, nr. 14 din 17 februarie), și articolul *Un uitat: Aurel Popovici*. Să reamintim că Slavici trimite *Calendarului Național a ziarului „America“*..., o dată cu nuvela *Din altă lume*, și o listă a lucrărilor sale. Se vede din ea că se gândea la publicarea unui *corpus* al operei sale.

Slavici nu poate fi singurul scriitor de la noi ale cărui lucrări se publică mai întâi în foile scoase de românii din America. Cercetări viitoare vor arăta în ce măsură presupunerea noastră este întemeiată.

SIGLE: A: *Calendarul Național al ziarului „America“*..., 1924
B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

312

30 intrind A; intrind B // 32 întimpină A; întimpină B.

313

6 să-și dea seamă A; să-și dea de seamă B; anulat cu A // 36 tinără A; tînără B.

314

25 se-nvioră A; se-nvioară B; anulat cu A // 36 cellalt A; celălalt B // 39 năcaz A; necaz B.

315

2, 14 ceealaltă A; cealaltă B // 11 să-și deie seamă A; să-și dea seamă B // 15 se ținea pas cu pas după dînșii A; se ținea pas cu pas de dînșii B // 22 izbutind A; izbucnind B.

316

9 fășiiu A; fișliu B // 14 ferestri A; fereștri B / ale cărora A; ale căror B // 17 perdut A; pierdut B // 20 și-au intrat A; și-au

intrat *B* // 22 era parcă într-o casă pustie *A*; era parcă într-o casă pustie *B* // 31 intrară *A*; intrară *B* // 34 beuturi *A*; băuturi *B* // 35 o-ntrebă *A*; o-ntrebă *B*.

317

14—15 nu intră *A*; nu intră *B* // 18 beuturi *A*; băuturi *B*.

p. 318

DĂSCĂLAȘUL Nuvelă

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, II (1921), nr. 53 (27 noiembrie), p. 1—2.

Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 65—80.

Experiența de viață de la Măgurele, unde Slavici conduce între 1894—1908 Institutul „Ioan Ottetelișanu”, stă, cum am mai arătat, la baza nu numai a lucrărilor sale pedagogice, ci și a unor scrieri literare. Deosebiri importante se fac totuși simțite între această nuvelă și celelalte scrieri care se bazează pe experiența de viață de la Măgurele. Se constată astfel că această experiență de viață este mărturisită și nu sîntem lăsați, ca în atîtea alte împrejurări, să facem doar presupuneri în legătură cu ea.

Slavici descrie țărănimea din jurul Bucureștiului, care, ispitită de un trai mai înlesnit decît cel pe care îl oferea plugăria, se îndreaptă spre oraș, unde practică felurite îndeletniciri. Spiritul de chivernisire, cinstea și alte însușiri caracteristice țaranului sînt supuse unui proces continuu de degradare. Se prăbușește în această situație pînă și rezistența în fața funcționarismului, atît de caracteristică țaranului român. Remarcăm și concordanța între peisaj (sumbru sau luminos) și stările sufletești ale eroului. Descripțiile din natură amintesc, pe alocuri, peisajul sadovenian.

SIGLE: *A*: *Adevărul literar și artistic*, 1921

B: ed. „Cart. rom.”, [1926]

V a r i a n t e

318

9 tinărețelor *A*; tinerețelor *B*.

319

25 mine *A*; miine *B*.

17 să afla *A*; se afla *B* // 21 mine *A*; miine *B* // 26—27 În loc de a se pune însă cu hârnicie pe treabă *A*; În loc de a se pune cu hârnicie pe treabă *B* // 34 mine *A*; miine *B*.

14—15 cutrieram *A*; cutreieram *B* // 23 a adimenit-o *A*; a ademenit-o *B* // 24—25 pînă chiar și de copilul ei *A*; pînă chiar de copilul ei *B* // 30—31 să fie spășit *A*; să fie ispășit *B* // 32 aceste *A*; acestea *B*.

6 să-și deie seamă *A*; să-și dea seamă *B* // 11—12 să și-o deie *A*; să și-o ia *B* // 16 ce-a sămănat *A*; ce-a semănat *B* // 17 întors pe dos *A*; îmbrăcat pe dos *B* // 28—29 înprotiva *A*; împotriva *B* // 35—36 nimerit *A*; nemerit *B*.

13 mine *A*; miine *B* // 33—34 fierele codrilor *A*; fiarele codrilor *B*.

2, 12 să sufără *A*; să sufere *B* // 3 copil horopsit *A*; copil oropsit *B* // 4 să sufăr *A*; să sufer *B*.

32 mine *A*; miine *B*.

2 cum îl taie capul și cum îl iartă puterile *A*; cum îl taie capul și îl iartă puterile *B* // 5 l-au răzbit *A*; l-a răzbit *B* // 11 muma *A*; mama *B* // 19 să sufără *A*; să sufere *B* // 21 de asemenea *A*; de asemeni *B*.

18 eu însă nu mă îndoiesc *A*; eu nu mă îndoiesc *B*.

p. 328

IMPĂCARE

Nuvelă

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, II (1921), nr. 9 (23 ianuarie), p. 2.
Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 81—90.

Impăcare face parte din primele lucrări pe care Slavici le publică în *Adevărul literar și artistic* la care colaborează în ultimii ani ai

vieții sale. Se cer aici câteva explicații cu privire la această perioadă. Scriitorul trecea ca „trădător“ al luptei naționale, iar condamnarea, în 1919, precum și întemnițarea la Văcărești îl făcură și mai nepopular. Ar putea surprinde generozitatea cu care revista își deschide coloanele colaborării sale. *Adevărul literar și artistic* declară, încă în primul număr, care apare în 28 noiembrie 1920, că este o publicație „fără idei preconceptuate, fără înjugare la școli și doctrine“.

N. Iorga judecă reintrarea lui Slavici în activitatea literară cu multă asprime. „Dintre cei mai vechi — scrie el — Slavici revine cu povestiri cărora le lipsește și mediul și suflul: uscate, episodice, fragmentare“ (*Istoria literaturii românești contemporane, II. În căutarea fondului*, București, 1934, p. 296).

Nuvela interesează, mai presus de toate, prin problematică. Slavici tratează un caz de „încăpăținare“ cum se mai întâlnesc în scrisul său. Dar aici „încăpăținarea“ este determinată de mândria de mamă jignită în sentimentele sale. „Încăpăținarea“ eroinei se surpă nu atât sub presiunea prediciei arhimandritului, cât mai ales sub apăsarea presentimentului sfârșitului apropiat. Căci tinguirea cu privire la viața mult prea lungă o dovedește cu prisosință.

SIGLE: A: *Adevărul literar și artistic*, 1924

B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

329

33 țintită la pământ A; țintă la pământ B // 40 pline A; plină B.

330

2 le întunecă toate A; le întunecă pe toate B // 7 durerile mărturisite A; durerile împărtășite B // 14 mi-ar fi fost însă durerea A; mi-ar fi fost durerea B // 24 nu se putea sămui cu el A; nu se putea semui cu el B // 28 mînile A; mînile B // 28—29 îmbrăcăminte A; îmbrăcămintea B.

332

1 Însăși A; Însuși B.

333

2 obicinuitul A; obișnuitul B // 10 pe la asfințite A; pe la asfințit B // 11 se hotăra A; se hotări B // 18 cimpul era apoi cit vedeai

cu ochii plin de ciori *A*; cîmpul era apoi acoperit cît vedeai cu ochii *B* // 37 să steie *A*; să stea *B* // 39 aducînd și jertfa aceasta *A*; aducînd jertfa aceasta *B*.

p. 335

OM DE CARACTER

Nuvelă

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, II (1921), nr. 15 (6 martie), p. 1—2.
Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 91—107.

Slavici este un observator al sufletului „disimulat și mut”, cum arată G. Călinescu, și atît dușmăniile, cît și iubirile „se desfășoară în stilul tăciunilor sub cenușă” (*Material documentar ... Ioan Slavici în Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 766). Multă lume este însă încredințată că Slavici se dovedește un asemenea observator numai cînd prezintă eroi din lumea satului. Se ilustrează, îndeosebi prin această nuvelă, că scriitorul știe să observe sufletul „disimulat și mut” și atunci cînd își recrutează eroii din lumea orașului.

SIGLE: *A*: *Adevărul literar și artistic*, 1921

E: ed. „Cart. rom.”, [1926]

V a r i a n t e

335

10 dumirit *A*; dumerit *B* // 27 adimenitoare *A*; ademenitoare *B*.

336

5 mumă-sa *A*; mamă-sa *B* // 39 cîni *A*; ciini *B*.

337

2 mună *A*; mamă *B* // 13 Negoțător *A*; Neguțător *B*.

338

29 mîne *A*; mîine *B*.

339

23 mumei *A*; mamei *B* // 37 să-și deie *A*; să-și dea *B*.

6—7 De unde și până unde s-a pomenit *A*; De unde s-a pomenit *B*;
anulat cu A // 15 din ce în ce mai mihnită *A*; din ce în ce mihnită
B; *anulat cu A // 29* Cei de dimprejurul *A*; Cei dimprejurul *B //*
38 ferbe *A*; fierbe *B*.

341

2 virtutea *A*; virtutea *B*.

342

10 nădușala *A*; nădușeala *B*.

344

31 mine *A*; mîine *B*.

345

2 mumă-sa *A*; mamă-sa *B*.

p. 346

O MOȘTENIRE GREA

Nuvelă

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, II (1921), nr. 44 (25 septembrie),
 p. 1—2.

Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926],
 p. 108—124.

Slavici caută să surprindă și în această nuvelă psihologia bătrî-
 nului, și portretul pensionarului Iorgu Calbac, este printre cele mai
 sugestive din nuvelistica scriitorului din ultimii ani ai vieții sale.
 Este semnificativă și înfățișarea familiei micului slujbaş răspîdită
 pe toate treptele ierarhiei sociale. Mijloacele materiale modeste ale
 acestuia nu-i permit să-i înalțe pe toți deopotrivă de sus, de unde
 și rivalitatea în sinul familiei. Copiii care nu au ajuns „domni” îă
 pizmuiesc pe ceilalți, iar aceștia privesc cu invidie la averea strînsă
 de cei cu îndeletniciri lucrative. Acceptarea de către aceștia ca „bă-
 trînul” să administreze averea fratelui lor, mort pe neașteptate,
 nu e convingătoare. Scriitorul suprimă conflictul, care se anunță cu
 deosebire dramatic. Asemenea procedee se întîlnesc și în alte nuvele
 și devierea în desfășurarea întîmplărilor, făcută cu preocupări mora-
 lizatoare, nu permite crearea de eroi cu o viață sufletească complexă.
 Se explică de ce lumina mahalalei bucureștene apare, cum scrie G. Că-
 linescu, „săracă sufletește”, adesea și „vulgară și nici măcar pitorească”

(Material documentar... Ioan Slavici în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 767).

SIGLE: A: *Adevărul literar și artistic*, 1921
B: ed. „Cart. rom.”, [1926]

V a r i a n t e

346

14 El și-a petrecut însă viața A; El și-a petrecut viața B // 28 Coraliei A; Mariei B.

347

11 să-i simță A; să-i simță B // 15 să se dumirească A; să se dumerească B // 38 aveau și oarecare stare A; aveau oarecare stare B.

348

14 adecă A; adică B.

350

13—14 așteptarea nu-ți este de nici un folos A; așteptarea nu e de nici un folos B // 22—23 despre cele două fete nici nu mai era vorba A; despre cele două fete nu mai era vorba B // 32 pierdut A; perdut B.

351

22 curăța A; curăța B // 30—31 pentru că A; pentru ca B // 31—33 Mult se oprea mai ales pe la măcelării A; Mult se oprea și mai ales pe la măcelării B // 34 fleiculiță A; fleicuță B.

352

14—15 dimpreună cu fiul său, și tot el plătea, dar fiul său comanda A; dimpreună cu fiul său, comanda B; *anulat cu A.*

353

11 parcă s-ar fi întorcînd A; parcă s-ar fi întors B.

354

11—12 se razămă A; se reazemă B // 18 bun A; bine B // 21 nu-l iartă firea A; nu-l ierta firea B // 24 rele de viață A; zile de viață B // 33 om foarte priceput A; om priceput B.

355

1 adecă A; adică B.

S-a tipărit în *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 125—148.

Renaștere este printre cele câteva nuvele, destul de puține la număr, despre care nu știm să se fi publicat undeva înainte de a fi fost inclusă în volum. Stabilirea datei compunerii nuvelei este cu atât mai greu de făcut și nu se pot fixa decît limite destul de aproximative.

Întimplările la care se referă nuvela au loc îndată după terminarea primului război mondial, cînd scriitorul pledează pentru înfrățirea dintre oameni. El publică în 1923, cum știm, manifestul umanitarist, și asemănările între ideile expuse aici și cele întîlnite în nuvelă sînt destul de mari. Rămîne stabilit, dincolo de asemenea presupuneri, că nuvela aparține ultimei etape din creația scriitorului.

Constatarea din urmă este importantă și poate să ne ajute la o mai bună înțelegere a nuvelei. Cititorul neprevenit ar putea rămîne surprins de ce prezintă Slavici într-o lumină nu tocmai favorabilă pe cei care au cerut intrarea României în război. Nuvela nu este însă, sub acest aspect, decît o pledoarie *pro domo*, și scriitorul este consecvent cu poziția pe care a apărât-o în anii neutralității. Se cuvine observat, pe de altă parte, că însuși adversarul din anii neutralității este înfățișat ca trecînd pe pozițiile scriitorului. Aceasta și este „renașterea”. Se cerea aici o bună motivare, care formează de fapt, cuprinsul nuvelei. Deplasarea apare ca o consecință a războiului, cu urmările sale tragice, și nu ca fiind determinată de argumente teoretice, folosite în anii neutralității. Asemenea argumente nici nu mai aveau căutare după desăvîrșirea unității statului național român.

Concluzia care se desprinde de aici merită și ea să fie reținută. Căci *Renaștere* se situează, prin intenții, mai aproape de memorialistică decît de nuvelistica scriitorului.

A apărut în *Tribuna*, XIII (1909), nr. 285 (31 decembrie/13 ianuarie 1910), p. 1—4.

Se republică în *Ziua*, I (1915), nr. 174 (28 ianuarie), p. 4; nr. 175 (29 ianuarie), p. 4; nr. 176 (30 ianuarie), p. 4.

Se tipărește în *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 149—162.

O aventură galantă se înscrie în linia unor preocupări ce devin dominante în activitatea lui Slavici cițiva ani mai târziu. Ofițerii care își făceau o îndeletnicire din „aventurile galante“ sînt puși într-o lumină defavorabilă, chiar persiflați, și Slavici apelează, mai mult decît în alte scrieri ale sale, la expresia figurată. Eroul este „oștean în putere“ și căruia îi place să treacă „cu inima în dinți prin mii și mii de primejdii“; pregătește „atacul“, știe să se „orienteze“ și dă „asaltul“, întocmai ca pe cîmpul de bătaie.

Slavici credea, încă înainte de publicarea acestei lucrări, că se impunea să se dea ofițerilor o educație mai potrivită cu rolul pe care îl aveau de îndeplinit în societate. Ocazia să-și pună în aplicare ideile nu i se oferă decît în 1913, prin urmare trei ani după publicarea acestei lucrări. Slavici intră, în ianuarie 1913, în comitetul de conducere al *Buletinului Armatei și Marinei*, alături de „civili“ ca N. Iorga, S. Mehedinți, G. Murgoci, D. Karnabatt și alții. Îndeplinește funcția de secretar literar și publică lucrări prin care caută să facă educația patriotică a ofițerilor și ostașilor. Articolele în care critică stările de lucruri din armată le publică în *Minerva* și reținem cîteva dintre ele: *Armata-școală* (1913, nr. 1.533 din 23 martie), *Disciplina militară* (1913, nr. 1.599 din 30 mai), *Corpul nostru ofițeresc* (1913, nr. 1.732 din 10 octombrie). Slavici nu izbuteste să fa că l în *Buțetinul Armatei și Marinei* publicația pe care o dorea. Marele Stat-Major o exclude din rîndul revistelor militare și, rămasă fără sprijin material, își sistează apariția. Ideile lui Slavici cu privire la o „armată-școală“, în care ofițerii să îndeplinească înainte de toate rolul de „dascăli“ (profesori), au fost primite favorabil în cercuri largi din armată. Marele Stat-Major, pe lîngă excluderea revistei din rîndul publicațiilor militare, interzice, prin ordin, tuturor ofițerilor să colaboreze la ea.

Erau necesare aceste informații spre a înțelege mai bine de ce reproduce Slavici în *Ziua*, în 1915, tocmai această bucată și nu alta. Scriitorul o republică cu intenția de a acoperi de ridicol unele stări de lucruri de atunci.

SIGLE: A: *Tribuna*, 1909

B: *Ziua*, 1915

C: ed. „Cart. rom.“ [1926]

V a r i a n t e

372

9 Nu-i vorba A; Nu-i vorbă BC // 21 bilet A; biletul BC.

4 Ea nu era singură însă *A*; Ea însă nu era singură *BC* // 5 il dădea *A*; il dădea *BC* // 10 sint *A*; sunt *BC* // 13 cu anevoia *AB*; cu anevoie *C* // 20 își expedie *AC*; își expediă *B* // 33 adecă *AB*; adică *C*.

3 simțămînt *A*; simțimînt *BC* // 34 De la Chitila însă pînă la Buftea *A*; De la Chitila pînă la Buftea *BC* / e lung drumul *A*; e lung drum *BC*.

1 stetea *AB*; stătea *C* // 17 adăugă *AC*; adaugă *B* // 32—33 și-și luă *AB*; își luă *C* // 37 s-o descoase *A*; s-o descoasă *BC*.

5 cu trenul deseară drumul spre Galați *AB*; cu trenul deseară spre Galați *C*; *anulat cu AB* // 10 așteaptă *A*; aștepta *BC* // 20 la o magazie *AB*; la un magazin *C* // 21 strîmba *AB*; strîmbă *C* // 23 mulțămî A; mulțumi *BC* // 24 ea *AB*; ca *C*; *anulat cu AB* // 25 și să-i pună *AB*; să-i pună *C* / galantonia *AB*; galanteria *C*; *anulat cu AB* // 28 nemîngăiată *A*; nemîngiată *BC* // 33 alta *A*; altă *BC* // 38 trimit *A*; trimet *BC*.

5 sint *A*; sunt *BC* / umblă-n trebile lui *A*; umblă cu trebile lui *BC* // 12—13 se întorcea cu dînsa la București *AB*; se întorcea la București *C*; *anulat cu AB* // 15 la gînduri *AC*; pe gînduri *B* // 18 În zădar *A*; În zadar *BC* // 28 s-o mîngăie *A*; s-o mîngie *BC* // 28—29 strîngîndu-o *AB*; strîngînd-o *C* // 29 sărutîndu-o *AB*; sărutînd-o *C*.

5 depline *AB*; deplini *C* // 8 sint *A*; sunt *BC* // 12 nemîngăiată *A*; nemîngiată *BC* // 19 băierile *AC*; baierile *B* // 21 cuprinsă de vie durere *A*; cuprinsă de o vie durere *BC* // 31 strîmtoare *A*; strîmtorare *BC*.

25 n-o știa pe acolo *A*; n-o știa acolo *BC* // 26 își zicea însă el *AB*; își zicea el *C* // 28 cutrierînd *A*; cutreierînd *BC* // 30 părății *AB*; părății *C*.

26 de dragul ăsteia *AB*; de dragul ăștia *C*; *anulat cu AB*.

A apărut în *Adevărul literar și artistic*, III (1922), nr. 73 (16 aprilie), p. 5.
Se tipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926],
p. 163—172.

Tovărășie nepotrivită face parte dintre acele scrieri în care Slavici „s-a aventurat — cum arată G. Călinescu — să zugrăvească lumea meseriașilor și mica burghezie din București” (*Material documentar ... Ioan Slavici în Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, 1960, nr. 4, p. 767). Sint menționați, alături de pantofari, căruțași obo-
reni, căldărari, zugravi și croitori de haine preuțești. Nuvela este, în
privința descrierii vieții celor din urmă, neîndoios între cele mai
reprezentative. Lumea aceasta, arată G. Călinescu, apare săracă su-
fletește, și lucrul s-ar explica prin absență „protocolului vieții rurale”.
Joacă aici un rol important și devierea de la surprinderea vieții sufle-
tești a eroilor spre economic. Deosebirile dintre Caragiale și Slavici
sint, sub acest din urmă aspect, esențiale. Căci Slavici preferă, în
mai mare măsură decât autorul lui Mache și Lache, să-și prezinte
eroii acasă, „la lucru”.

SIGLE: A: *Adevărul literar și artistic*, 1922
B: ed. „Cart. rom.”, [1926]

V a r i a n t e

381

15 să-și ieie A; să-și ia B // 19 la vreunul A; în vreunul B.

382

5 în devălmășie A; în tovărășie B // 34 să-i ieie măsură A; să-i
ia măsură B.

383

12 să-și deie zor A; să-și dea zor B // 13 haine de șaiac A; haine-șaiac
B; anulat cu A // 27 croiul A; croitul B.

385

9 sticlele de pelin A; sticla de pelin B // 35 a le rindui A; a le orin-
dii B.

37 mai numeroși *A*; mai mulți *B*.

p. 388

CEAS RĂU

A apărut în *Vatra*, II (1895), nr. 5, p. 129—131; nr. 6, p. 161—166.

Se tipărește în I. Slavici, *Puișorii*, București, Editura librăriei „Leon Alcalay”, [1910], p. 63—87 („Biblioteca pentru toți”, nr. 754).

Se retipărește în I. Slavici, *Puișorii*, București, Editura librăriei „Universala, Alcalay”, [1924], p. 73—100 („Biblioteca pentru toți”, nr. 754—754 bis); *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 173—195.

Slavici anticipează literatura cu eroi ce intră în conflict cu legea și care caută adăpost, spre a scăpa de urmări, în „lumea bălții”. Sadoveanu ar putea fi amintit, dar nu numai el. Atmosfera se întilnește și la Șt. Bassarabeanu, colaborator și la *Vatra*, revista lui Slavici, Caragiale și Coșbuc.

Critica literară acordă nuvelei oarecare importanță. Pompiliu Constantinescu o consideră, în darea sa de seamă la volumul IV, publicată în *Viața literară*, nuvela cea mai bună, nu însă fără a face și unele rezerve. „O singură dată Slavici încearcă în acest volum — scrie Pompiliu Constantinescu — să se scuture de convenționalismul etic: în *Ceas rău*, unde bărbatul, urmărit pentru o infracțiune, își ucide soția, care luptă încă între dorința de a-l părăsi și slăbiciunea umană co-i leagă împreună; dar și aici, dacă iese din celula strict etică, cade în situația melodramatică” (Pompiliu Constantinescu, *Ioan Slavici*, „*Nuvele*” (vol. IV) în *Viața literară*, 1926, nr. 24 din 23 octombrie).

Viața literară dă în același număr și un fragment din *Ceas rău*, pe care îl publică sub titlul *Pagini alese. Din volumul IV*, „*Nuvele*”, de Ioan Slavici.

Cercetarea acestor nuvele îl determină pe Pompiliu Constantinescu să-i caute scriitorului un loc în literatură. Slavici nimereste alături de Ion Pop-Reteganul, Grigoroviță, Buticescu, Păcăteanu. „*Armă de luptă* — scrie criticul — literatura ardeleană s-a ridicat la valoare estetică numai prin idilele lui Coșbuc, prin romanele d-lui Rebreanu și poezia d-lui Blaga.”

Pompiliu Constantinescu reproduce acest articol și în volumul său *Mișcarea literară*, București, [f.a.], p. 130—137. „În broșura d-lui P.C. sînt idei pe care le împărtășim — scrie G. Călinescu în

cronica sa la acest volum — și altele cu care nu ne învoim. Astfel — între altele — nu ne alăturăm de autor când scoboară sub nivelul artei pe Slavici, care, într-o anume producție, este totuși un scriitor de valoare“ (*Sinteza*, 1927, nr. 2, mai, p. 20).

Opiniile lui Pompiliu Constantinescu nu pot fi împărtășite nici în privința încadrării lui Slavici și nici în cea a restrîngerii contribuției „ardelenilor“ la îmbogățirea patrimoniului literaturii române.

SIGLE: *A*: *Vatra*, 1895

B: „Biblioteca pentru toți“, 1910

C: „Biblioteca pentru toți“, 1924

D: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

388

6 pîne *A*; piine *BCD* // 13 că-l omoria *A*: că-l omora *BCD*.

389

7 ca ea să spună *A*; ca să spună *BCD* // 32 fără de dinsul *A*; fără dinsul *BCD*.

390

16 simțămîntul *A*; simțimîntul *BCD* // 18 el început *A*; început *BCD* // 40 se duc ori vin *A*; se duc și vin *BCD*.

391

3 întrebă *A*; întreba *BCD* // 14 ca să rămîie legată *A*; ca să fie legată *BCD* // 21—22 n-ar mai fi avut inimă să se mai întoarcă vreodată în viața lui și a ei *A*; n-ar mai fi avut inimă să se întoarcă vreodată în viața lui și a ei *BD*; n-ar mai fi fost în stare să spargă ziduri de piatră viața lui și a ei *C* // 31 Ea cum rămînea? *A*; Cum rămînea *BCD* // 34—35 în fiecare clipă *A*; la fiecare clipă *BCD*.

392

5 ca să vadă și să audă mai bine *ABD*; ca să vadă mai bine *C* // 6 pept *A*; piept *BCD* // 11 cu toate aceste *ABC*; cu toate acestea *D* // 15 și s-a și lepădat *ABD*; și s-a lepădat *C* // 22 și că l-ar da de gol *A*; că l-ar da de gol *BCD* // 25 părtaș la vinovăție *AD*; părtaș de

vinovăție *BC* // 29–30 pe fereastra *A*; prin fereastra *BCD* // 38 prin vis *A*; în vis *BCD*.

393

8–9 Lacrămile *A*; Lacrimile *BCD* // 16 sînt *A*; sînt *BCD* // 24 îl incongioară *A*; îl înconjoară *BCD* // 26 alergă *ABC*; aleargă *D*; anulat cu *ABC* // 33–36 grăi apoi cu glasul înecat, că tot e mai bine decît acum. Ana îi puse minile-n piept, ca să-l oprească și să-l dea înapoi. — Nu intra, Lae — zise ea îndurerată — că ți-am fost soție cu credință, n-am nici o vină și mă bagi în primejdie. Nu, Lae, nu! răspunse ea dîndu-se un pas înapoi *A*; grăi cu glasul înecat, că tot e mai bine decît acum. — Nu, Lae, nu! răspunse ea dîndu-se un pas napoi *BCD*.

394

9 întunerec *A*; întuneric *BCD* / el o vedea *A*; el vedea *BCD* // 10 vespe *A*; viespe *BCD* // 18 aci *A*; aici *BCD* // 22–23 era hotărită s-o și facă aceasta *A*; era hotărită la aceasta *BCD* // 30–31 lihnit însă de foame *A*; lihnit de foame *BCD* // 31 trupește și sufletește atît de istovit *A*; trupește și sufletește istovit *BCD* // 38 simțămînt *A*; simțimînt *BCD*.

395

1–2 după ce a ieșit odată *A*; dacă a ieșit odată *BCD* // 20 despre ceea ce face *A*; de ceea ce face *BCD* // 21 pînea *A*; pînea *BCD* // 33 de pîndă *A*; la pîndă *BCD* // 34 am să rămîn *ABD*; să rămîn *C* // 35 te duci de mîne să mă cauți, pentru ca să *A*; te duci de mîne să mă cauți, ca să *BCD*.

396

10 mînele lor *A*; mîna lor *BCD* // 18 că să știi *A*; că o să știi *BCD* // 32–33 cel din urmă somn tîgnit al lui *A*; cel din urmă somn al lui *BCD* // 34 adormi *ACD*; el adormi *B* // 36 priveghind *A*; pri-
vighind *BCD*; anulat cu *A* // 39 pînă dimineața *A*; pînă dimineața *BCD*.

397

3 stetea *ABC*; stătea *D* // 9 mîne *A*; mîne *BCD* // 12 însă ea se opri *A*; însă se opri *BCD* // 13, 29 cîinii *A*; cîinii *BCD* / începuseră *AB*; începură *CD* // 37 mînaile *A*; mîinile *BCD*.

13 ca nopțile trecute *A*; ca și nopțile trecute *BCD* // 14 zăpsiseră *A*; zăriseră *BCD* // 17, 18 celălalt *A*; cellalt *BCD* // 18 dete cu socoteală *AB*; dete cu socoteala *CD* // 19 mîne *A*; mîne *BCD* // 24 aci *A*; aici *BCD* // 28 se afla tocmai în fața casei *A*; se afla în fața casei *BCD* // 36 îi aștepta *ABC*; îi așteptă *D* // 39 trecură însă pe lângă ușă *A*; trecură pe lângă ușă *BCD* // 41 obicinuit *A*; obișnuit *BCD*.

399

3—4 căciula lui rămăsese însă pe masă *A*; căciula îi rămăsese pe masă *BCD* // 8 unul dintre pînditori *A*; unul din pînditori *BCD* // 10, 21 celălalt *A*; cellalt *BCD* // 19 dete cu socoteală *A*; dete cu socoteala *BCD* // 27 dacă voiți *A*; dacă vreți *BCD* // 28, 37 sînt *A*; sunt *BCD* // 37 pînditori *A*; slujitori *BCD*.

400

7 să frămîntă *A*; se frămîntă *BCD* // 7—8 căci tot nu poate *A*; căci nu poate *BCD* // 16 minile *A*; mîinile *BCD* // 22—23 cari vor veni mîne *A*; cari ne vor veni mîne *BCD* // 37 întîmpină dînsa *A*; întîmpină ea *BCD*.

401

4 cu patimă *ABC*; cu spaimă *D* // 5 ar fi voit *A*; ar fi vrut *BCD* // 8—10 m-aș fi simțit vinovată și eu. Cum să mă simt însă vinovată cînd tu nu mi-ai spus nimic *ABC*; m-aș fi simțit vinovată, cînd tu nu mi-ai spus nimic *D*; anulat cu *ABC* // 16 orișicare *A*; orișice *BCD* // 19 să mă ajungă *A*; să mă mai ajungă *BCD* // 22—25 și chin are să-mi fie după ce te vor fi prins pe tine. Singura mea mîntuire ar fi să nu-mi pese de tine, și scăpată aș fi fost numai dacă m-aș fi lepădat, cum am voit, de tine *A*; și chin are să-mi fie după ce te vor fi prins pe tine și scăpată aș fi fost numai dacă m-aș fi lepădat, cum am voit, de tine *BCD* // 26 să mă leapăd *A*; să mă lepăd *BCD* // 30—31 ademenitoare *A*; ademenitoare *BCD* // 35 sîntem *A*; suntem *BCD* // 41 țipet *A*; țipăt *BCD*.

402

7 cîne *A*; cîne *BCD*.

A apărut în *Vatra*, II (1895), nr. 7, p. 194—198; nr. 8, p. 225—227; nr. 9, p. 266—268.

Se tipărește în I. Slavici, *Puișorii*, București, Editura librăriei „Leon Alcalay”, [1910], p. 89—124 („Biblioteca pentru toți”, nr. 754).

Se retipărește în I. Slavici, *Puișorii*, București, Editura librăriei „Universala, Alcalay”, [1924], p. 101—141 („Biblioteca pentru toți”, nr. 754—754 bis); *Nuvele*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 196—227.

Nuvela anticipează o temă pe care o întâlnim mai târziu în scrierile lui Slavici. Procesul de aristocratizare în lumea meseriașilor, căci la el ne referim, este însă descris în faza începuturilor sale. Se explică și de ce scriitorul credea în posibilitatea opririi acestui proces prin acțiuni ale unor inși din lumea meseriașilor.

Mitocanul a reținut atenția criticii la publicarea în revistă, ca mai târziu să întâlnim foarte puține mențiuni în legătură cu ea. *Foaia poporului* din Sibiu scrie în aprilie 1895, recenzind nr. 7 din *Vatra*, că *Mitocanul*, „o măiastră novelă de I. Slavici [...], te lasă, pînă aici, foarte mulțumit sufletește și desfătat” (*Foaia poporului*, 1895, nr. 15 din 9/21 aprilie). N. Iorga o menționează în a sa *Istorie a literaturii românești II. În căutarea fondului* (București, 1934) doar într-o notă (p. 34), alături de „*Hanul Ciorilor*”, *Gogu și Gogușor și Ceas rău*.

SIGLE: A: *Vatra*, 1895

B: „Biblioteca pentru toți”, 1910

C: „Biblioteca pentru toți”, 1924

D: ed. „Cart. rom.”, [1926]

V a r i a n t e

403

7 care se mai și dărăpănase A; care se mai dărăpănase BCD // 12 pierduse A; pierduse BCD // 13 ferestri A; ferestre B // 14 cum se cuvinea A; cum se cuvinea BCD // 15 hotel ACD; oțel B // 19 învâțul ABD; învățatul C // 21 să repareze A; s-o repare BCD.

404

2 sînt o bună bucată A; sînt o bucată bună BCD // 18 hotel A; oțel BCD // 22 iarba-fierelor A; iarba-fiarelor BCD / deschidă A; deschidă BCD // 30—31 Văzînd dar că degeaba umblă prin ministerii

A; Văzînd însă că degeaba umblă prin ministere *B*; văzînd însă că degeaba umbla pe la ministere *CD* // 38 în zădar *A*; în zadar *BCD* / mine *ABD*; mine *C*.

405

1-2 se afla *A*; se află *BCD* // 6 tignită *A*; ticnită *BCD* // 26 stetea *A*; stătea *BCD* // 36 cu socoteală *ACD*; cu socoteala *B*.

406

5 hoteluri *A*; oteluri *BCD* // 16 hotel *A*; otel *BCD* // 37 pe care *ABD*; pe cari *C*.

407

6 sînt *A*; sunt *BCD* // 7 mine *A*; mine *BCD* // 13 se razămă *A*; se reazămă *BCD* // 34 dogarii *AC*; dogari *BD* // 36 ziceau *A*; zicea *BCD* // 38 nu stai de vorbă *AB*; nu sta de vorbă *CD*.

408

10 își perdu *A*; își pierdu *BCD* // 20 sînt *A*; sunt *BCD* / se perduse *A*; se pierduse *BCD*.

409

6 sînt *A*; sunt *BCD* // 13 deșghețat *A*; deșghețat *B*; dezghețat *CD* // 18 n-am fi tot oameni *ABC*; n-am fi fost oameni *D* // 21 încungiur *A*; încunjur *AB*; înconjur *D* // 27 i se deșchidea *A*; i se deschidea *BCD* // 41 pe care *A*; pe cari *BCD*.

410

1 perduse *A*; pierduse *BCD* // 8 iară Uța *A*; fără Uța *BCD*.

411

25 El desprețuia *A*; El disprețuia *BCD*.

13-14 și nu-i era nimic mai urît *AB*; și nici nu-i era nimic mai urît *CD* // 26 nu mai era *A*; nu prea era *BCD*.

3-4 disprețuia *A*; disprețuia *BCD* // 5 cocoana *AB*; cucoana *CD* // 6 pe care *A*; pe cari *BCD* // 7 la bătrîna *ACD*; la bătrînă *B* // 8-9 perii cei cărunți *ABC*; perii cărunți *D* // 11 cocoanei *ABC*; cucoanei *D* // 29 nici că se uită *A*; nici nu se uită *BCD* // 33 cocoana *A*; cucoana *BCD* // 37 care *A*; cari *BCD*.

8 sînt *A*; sînt *BCD* // 24 adecă *A*; adică *BCD* // 26, 33 Cocoana Firica *A*; Cucoana Firica *BCD* // 34 ameazăzi *A*; amiazi *BCD* // 40 are să fie și Voicu la masă *A*; are să fie Voicu la masă *BCD*.

2 care îi vorbise *A*; care vorbise *BCD* // 6 sînt *A*; sînt *BCD* // 22 i se prezentau însă lucrurile *A*; i se prezentau lucrurile *BCD* // 24 obicinuit *A*; obișnuit *BCD*.

13 în largul ei *ABC*; la largul ei *D* // 20 amîndurora *A*; amîndurora *BCD* // 35 să ții în mîna ta mîna ei *A*; să ții mîna ta în mîna ei *BCD*; anulat cu *A* // 40 sînt *A*; sînt *BCD*.

36 simțămîntul *A*; simțimîntul *BCD* // 38 se afla *A*; se află *BCD*.

11 mîne *A*; mîne *BCD* // 19 ceialalți *A*; ceialalți *BCD* // 26, 40 muma *ABC*; mama *D* // 26-27 să nu fie pofțită la logodnă. La nuntă, da, ziceau ele, dar nu și la logodnă. Țineau ca logodna *ABC*; să nu fie pofțită la logodnă. Țineau ca logodna *D*; anulat cu *ABC* // 31 fără de zgomot *ABD*; fără zgomot *C*.

1 falsă *A*; falsă *BCD* // 11 mumă-sa *ABC*; mamă-sa *D*.

3 ameazăzi *A*; amiază *BCD*.

10 Cooana *A*; Cucoana *BCD* / cînd află *A*; cînd auzi *BCD* // 14 Înțelese *A*; Înțelesese *BCD* // 17 nu se așteptase *A*; nu se aștepta *BCD* // 18 nu-și pierdu și el sărita *A*; nu-și pierdu sărita *BCD* // 18—19 de pe canapea *A*; după canapea *BCD* / el se închină *A*; se închină *BCD* // 24 sint *A*; sunt *BCD* // 25—26 fără ca să-i dea *A*; fără să-i dea *BCD* // 33, 37, 38 d-voastre *A*; d-voastră *BCD*.

21 era foarte strimtorat *A*; era strimtorat *BCD* // 23 sint *A*; sunt *BCD*.

p. 424

LA RĂSCRUCI

S-a tipărit în I. Slavici, *La răscruci*, București, Institutul de Arte grafice „Carol G6bl”, 1906, 96 p. („Biblioteca Societății „Steaua”, 12).

Se retipărește în *Nuvela*, IV, București, Editura „Cartea românească”, [1926], p. 228—306.

Nuvelă amplă, asemeni *Vetrei părăsitate* și *Spiru Călin*, *La răscruci* apare, ca și acestea, într-o bibliotecă de popularizare și este de presupus că a cunoscut o circulație destul de mare. Statutele Societății „Steaua”, în a cărei bibliotecă apare nuvela, arată că se urmărea răspîndirea învățăturii în popor tocmai prin citirea unor asemenea scrieri. Se cuvine precizat că animatorul acestei colecții a fost Spiru C. Haret, susținător însuflețit, cum se știe, al ridicării economice și culturale a poporului român. Dintre scriitorii români care publică lucrări în această colecție, alături de Slavici, se cuvin menționați G. Coșbuc, M. Sadoveanu, P. Dulfu.

Nuvela *La răscruci* a fost scrisă, judecînd după tematică, în același timp cu *Vatra părăsită*. Slavici descrie, ca și în această nuvelă, care apare în 1900, viața satelor din Muntenia și se pot stabili între întîmplări și chiar între eroi destule similitudini. Și Zamfir din *Vatra părăsită* și Tănase din *La răscruci* intră în viață după ce se întorc de la oaste, și unul și altul sînt deosebit de întreprinzători; și unul și altul înfruntă împotrivirea unor „frunțași”, care au, prin situația lor economică, deși de dată destul de recentă, cuvîntul decisiv

în lumea satului. Situaarea acțiunii în zona subcarpatică ar putea da și ea unele indicații cu privire la data compunerii nuvelei.

Slavici călătorește des prin aceste locuri îndată după 1900, când deschide stabilimentul balnear de la Bușteni.

O primă observație care se impune să fie făcută privește titlul lucrării: momentul de răscruce, când eroii sint puși în situația de a hotări asupra drumului pe care vor merge în viitor.

Slavici ne introduce în lumea satului prin intermediul unor eroi veniți dinafară. Procedul nu este nou și-l folosesc și alți scriitori, atît înainte de Slavici, cît și după el. Caragiale nu face altfel în *O făclie de Paște*. Procedul înlesnește investigarea mediului social și scriitorul ne conduce de la casa „fruntașului“ satului la cea a tinerilor care se întorc de la oaste. Tehnica este mai curind de roman decît de nuvelă, de unde și dezvoltarea, prin episoade, care nu au întotdeauna legătură strinsă cu acțiunea. Figura „fruntașului“ care se ridicase în lumea satului este descrisă în nuvelă cu o mai deplină cunoaștere decit în alte scrieri ale lui Slavici de după 1900. Comparația cu Ghiță din *Vatra părăsită* duce la constatarea că acesta căuta să prindă în mrejele sale membrii familiei, în timp ce Băltac ține în ghearele sale, ca o caracatiță, tot satul. Descrierea exploatărilor forestiere nu este făcută nicăieri în opera lui Slavici cu o mai bună cunoaștere și se cuvine spus cam același lucru și despre ruinaarea țărănimii prin aplicarea pe scară largă a sistemului cămătăresc la sate. Constatările acestea prezintă interes pentru aprecierea însemnătății nuvelei. Căci ea descrie, cum încă nu s-a arătat, realități sociale deosebit de grave, care duc, în anul următor, la marea răscoală țărănească.

SIGLE: A: „Biblioteca Soc. «Steaua», 1906

B: ed. „Cart. rom.“, [1926]

V a r i a n t e

425

27 întregii mele vieți A; întregii mele vieți B.

426

5—6 li se deschise A; li se deschide B // 7 în munții A; la munții B.

428

7 adăogă A; adăugă B // 9 întîmpină Andrei A; urmă Andrei B.

35 care e femeie voioasă *A*; care e o femeie voioasă *B*.

430

5 încălziseră *A*; încălziră *B* // 9–10 ca să-i facă însă plăcerea *A*; ca să-i facă însă plăcere *B*.

431

11 cestiune *A*; chestiune *B* // 22 aci *A*; aici *B*.

437

12 grăi Ileana *A*; grăi dinsa *B*.

439

11 pe nimeni *A*; pe oameni *B*; *anulat cu A*.

440

22 ceea ce e azi vrednicie *A*; ceea ce azi e vrednicie *B* // 25–26 lumea cea adevărată *A*; lumea adevărată *B* // 40–41 mai-nainte învirteam *A*; mai învirteam *B*; *anulat cu A*.

442

5 cocoanei *A*; cucoanei *B* // 9 Nu-mi dau însă eu *A*; Nu-mi dau eu însă *B*.

443

4 steteam *A*; stăteam *B* // 9 recomandații *A*; recomandație *B* // 17 diregătoră *A*; dregătoră *B*.

445

6–7 unde se urzesc relele *A*; unde se urzesc de toate relele *B* // 16 zbîrnăie *A*; zbîrnie *B*; *anulat cu A*.

447

9 nenea Ghiță *A*; nea Ghiță *B*.

449

15 cocoana *A*; cucoana *B* // 34 Tănase *A*; Andrei *B*.

4 toți se făcuseră *A*; toți făcuseră *B*; anulat cu *A* // 14 stetea *A*; stătea *B*.

454

4 Te prezenți *A*; Te prezinți *B* // 7 pe cari *A*; pe care *B* // 21 să se prezente *A*; să se prezinte *B*.

455

20 incunjur *A*; inconjur *B*.

456

24 obicinuiesc *A*; obișnuiesc *B* // 35 și să-l părăsești *A*; să-l părăsești *B*.

457

34 el are însă să treacă *A*; el are să treacă *B*.

458

1—2 să-și rumpă *A*; să-și rupă *B* // 8 strimtorare *A*; strimtoare *B* // 41 steteau *A*; stăteau *B*.

459

17 stetea *A*; stătea *B* // 32 Grăbi dar la vale *A*; Grăbi la vale *B*.

460

32 mine *A*; miine *B*.

464

27 dădea *A*; dedea *B* // 31—32 de dimineață pînă seara *A*; de dimineața pînă seara *B*.

465

28 lăcrămile *A*; lacrămile *B*.

466

5 lăcrămile *A*; lacrămile *B* // 32, 35 simțimintul *A*; simțămintul *B* // 36 genuchi *A*; genuchi *B*.

467

32 casele cele frumoase *A*; casele frumoase *B*.

468

15 cocoanei *A*; cucoanei *B*.

469

27 să te vatăme *A*; să te vateme *B* // 31 pătrunse de credința *A*; pătrunse de credință *B*.

472

1 i-ai socotit mișei!? De ce ai lăsat să te ispitească!? Cum ai putut să li te dai unealtă!? *A*; i-ai socotit mișei!? Cum ai putut să li te dai unealtă!? *B*; *anulat cu A* // 21 orbecați *A*; orbecăiți *B*.

TABLA ILUSTRĂȚIILOR

Începutul nuvelei <i>Gogu și Gogușor</i> , la prima apariție în <i>Vatra</i> (1895, nr. 3).....	64 — 65
Pagină de manuscris, cu începutul cap. III din nuvela <i>Un om de încredere</i> (mss. B.A. R.S.R.)	64 — 65
Nuvela <i>Bumbu țiganul</i> , la prima apariție în ziarul <i>Minerva</i> (1911, nr. 1074, din 12 decembrie)	64 — 65
Scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, din 2 martie 1875, prin care îl înștiințează că îi trimite nuvela <i>Crucile roșii</i> (mss. Acad. R.S.R.)	64 — 65
Scrisoarea lui Slavici către I. Negruzzi, datînd dinainte de 19 septembrie 1876, prin care cere să-i restituie, prin intermediul lui Eminescu, manuscrisul nuvelei <i>Crucile roșii</i> (mss. Bibl. Acad. R.S.R.)	128 — 129
Începutul nuvelei <i>Crucile roșii</i> , la prima apariție în <i>Timpul</i> (1876, nr. 129, din 19 sept.)	128 — 129
Pagină din scrisoarea lui Slavici către Maiorescu, din 7 octombrie 1884, prin care îl informează despre terminarea publicării în <i>Tribuna</i> a nuvelei <i>Pădureanca</i> (mss. Bibl. Acad. R.S.R.)	128 — 129
Continuarea scrisorii lui Slavici către Maiorescu, din 7 octombrie 1884	128 — 129
Începutul nuvelei <i>Pădureanca</i> , la prima apariție în <i>Tribuna</i> (1884, nr. 63, din 1/13 iulie)	256 — 257

Coperta primului număr al Bibliotecii populare a <i>Tribunei</i> , în care se publică <i>Pădureanca</i> (1884)	256—257
Coperta revistei <i>Romänische Revue</i> și începutul nuvelei <i>Pădureanca</i> , în traducere germană (1885, nr. 1, iulie).....	256—257
Coperta volumului <i>Pădureanca</i> , apărut la E.S.P.L.A. (1960) și coperta la ediția a II-a (1965).....	256—257
Coperta volumului <i>La ragazza della foresta (Pădureanca)</i> , apărut la Francavilla (1965), și începutul nuvelei în traducere italiană..	320—321
Coperta <i>Almanachului ziarelor „Adevărul“ și „Dimineața“ pe 1923</i> ; începutul nuvelei <i>Baba Dana</i> și fotografia scriitorului	320—321
Începutul nuvelei <i>Pascal, săracul</i> , la prima apariție în <i>Umanitatea</i> (1920, nr. 3—4, august-septembrie)	320—321
Coperta <i>Calendarului Național al ziarului „America“ pe 1924</i> ; începutul nuvelei <i>Din altă lume</i> și fotografia scriitorului	320—321
Începutul nuvelei <i>Dăscălașul</i> la prima apariție în <i>Adevărul literar și artistic</i> (1921, nr. 53, din 27 noiembrie)	384—385
Începutul nuvelei <i>O moștenire grea</i> , la prima apariție în <i>Adevărul literar și artistic</i> (1921, nr. 44 din 25 septembrie)	384—385
Începutul nuvelei <i>Ceas rău</i> , la prima apariție în <i>Vatra</i> (1895, nr. 5); Pagină din nuvela <i>Mitocanul</i> , la prima apariție în <i>Vatra</i> (1895, nr. 8)	384—385
Coperta volumului <i>Blütenlese rumänischer Novellen. Skizzen und Erzählungen</i> și sumarul volumului în care se consemnează traducerea nuvelor <i>Scormonn, Impăcare, „Hanul ciorilor“ și O viață pierdută</i>	384—385

C U P R I N S

NUVELE, III

Sărăcuța de ea	9
Gogu și Gogușor	14
„Hanul Ciorilor“	30
Un om de-ncredere	43
Din țigănie	58
1. Bumbu Țiganul	58
2. Joimărița	66
3. Pepenaș	74
Leu-Paraleu	83
Sepi	88
Ilie Durac	103
Fiul curva	106
O încurcătură	113
Crucile roșii	118
Negrea Bătrînul	151
Pădureanca	162

NUVELE, IV

Baba Dana	279
O răzbunare. Nuvelă	283
Sin Vasii	289
Pascal, săracul	296

Din altă lume	310
Dăscălașul. Nuvelă	318
Împăcare. Nuvelă	328
Om de caracter. Nuvelă	335
O moștenire grea. Nuvelă	346
Renaștere	357
O aventură galantă	372
Tovărășie nepotrivită. Nuvelă	381
Ceas rău	388
Mitocanul	403
La răscruci	424
I. Spre casă.....	424
II. Nevoi și iar nevoi.....	431
III. Icoana vremii	438
IV. Socoteala din târg	444
V. Fata lui Chelaru.....	450
VI. Zile negre	457
VII. Alinare	463
VIII. Repaos	468

Note și variante

Sărăcuța de ea	477
Gogu și Gogușor	478
„Hanul Clorilor“	481
Un om de-ncredere	483
Din țigănie	486
Leu-Paraleu	494
Sepl	496
Ilie Durac	498
Fiul cuiva	499
O incurcătură	502
Crucile roșii	503
Negrea Bătrînul	515
Pădureanca	516
Baba Dana	537
O răzbunare. Nuvelă	538
Sin Vasii	540
Pascal, săracul	542
Din altă lume	544

Dăscălașul. Nuvelă	546
Împăcare. Nuvelă	547
Om de caracter. Nuvelă	549
O moștenire grea. Nuvelă	550
Renaștere	552
O aventură galantă	552
Tovărășie nepotrivită. Nuvelă	555
Ceas rău	556
Mitocanul	560
La răscruci	563
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	569

Redactor : CONSTANTIN MOHANU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Apărut 1970. Hârtie tipar înalt tip A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 30,30. Coli tipar 36. Planșe tipo 10. A. nr. 27 014/1968. C. Z. pentru bibliotecile mari și mici 859—0.

Tiparul executat sub comanda nr. 90 316 la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei nr. 1, București — Republica Socialistă România

